JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Nedsättning av försäkringsersättning

Akademisk avhandling
för avläggande av juris doktorsexamen i civilrätt

av

Eva Lindell-Frantz
Jur. kand. Lund

JURIDISKA INSTITUTIONEN
BIBLIOTEKET
LUND

E-boken är publicerad av Juridiska fakulteten vid Lunds universitet 2023
eISBN: 9789198891812
DOI: https://doi.org/10.37852/oblu.231

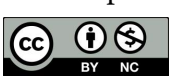

Denna text är licensierad under CC BY-NC 4.0, Erkännande.
(Se fullständiga villkor: https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv).
Enligt licensen får verket spridas och bearbetas utan att tillstånd behövs, men ej användas i kommersiella syften. Verkets upphovsperson måste anges.

Juridikbok.se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

• Kopiera och vidaredistribuera materialet oavsett medium eller format

• Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

• Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.

• Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.

• Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att gör något som licensen tillåter.

Se även information på
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv

http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:juridikbokse-f447f

Nedsättning av försäkringsersättning.

En studie avseende konsumentförsäkringslagens 30 - 32 §§.

Eva Lindell-Frantz

Nedsättning av försäkringsersättning.

Del I

		sid
	Förord	
1.	Inledning	1
1.1	Arbetsmetod	5
1.2	KFL:s tillämpningsområde	8
1.2.1	Försäkringsformer	8
1.2.2	Konsument	10
1.2.3	Försäkringsbolag	11
1.2.4	Kollektivt tecknad försäkring	12
1.2.5	Trafikförsäkring	13
1.2.6	Tredje mans försäkringsskydd	13
1.3	De studerade lagrummen	14
1.3.1	Allmänt om förpliktelser	15
1.3.2	Förpliktelser på det försäkringsrättsliga området	16
1.3.3	Förpliktelser som åvilar försäkringsbolaget	18
1.3.4	Försäkringstagarens huvudförpliktelse	19
1.3.5	Biförpliktelserna	20
1.3.6	Påföljderna	21
2.	Styrmedel	
2.1	Inledning	24
2.2	Lagstiftning som styrmedel	25
2.2.1	Reformlagstiftning	25
2.2.2	Tvingande lag	26
2.3	Kontroll via olika tvistelösande och övervakande organ	29
2.3.1	Finansinspektionen	29
2.3.1.1	Tillsynsmodellen	30
2.3.1.2	Organisation	32
2.3.1.3	Tillsynens omfattning	33
2.3.1.4	Skälighetskontrollen	34
2.3.1.4.1	Finansinspektionens befogenheter	34
2.3.1.4.2	Skälighetskontrollen i nedsättningsfallen	36
2.3.2	Domstolskontroll	40
2.3.3	Allmänna reklamationsnämnden	42
2.3.3.1	Inledning	42
2.3.3.2	ARN:s organisation	43
2.3.3.3	Prövningsförfarandet i ARN	43
2.3.3.4	ARN prövningsområde	45

		sid
2.3.4	Skadeförsäkringens villkorsnämnd	45
2.3.4.1	SkVn:s organisation	46
2.3.4.2	Prövningsförfarandet i SkVn	46
2.3.4.3	SkVn:s prövningsområde	47
2.4	Informella styrmedel	47
2.4.1	Konsumenternas försäkringsbyrå	48
2.4.2	Kontaktforum	48
2.4.3	Försäkringstagarrepresentation	48
2.4.4	Konkurrens	49

Del II

3.	Nedsättningsreglerna	
3.1	Inledning	52
3.2	Reglernas tvingande karaktär	53
3.3	Reglernas materiella innehåll	57
3.3.1	Allmänt om de subjektiva förutsättningarna för nedsättning	58
3.3.2	Allmänt om de objektiva förutsättningarna för nedsättning	65
3.3.3	Påföljdsrekvisiten	68
3.3.3.1	Kausalitetskriteriet	69
3.3.3.2	Uppsåt och oaktsamhet	73
3.3.3.3	Omständigheterna i övrigt	76
4.	Upplysningsplikten	
4.1	Inledning	84
4.2	Upplysningspliktens fullgörande	87
4.2.1	Ansökan avges	88
4.2.2	Avsändande av accept	89
4.2.3	Försäkringstagaren tar del av accepten	90
4.2.4	Utsträckt upplysningsplikt	91
4.2.5	Föreskrifter i försäkringsavtalet	92
4.3	Ombudets behörighet	93
4.3.1	Utfästelse om upplysningspliktens omfattning	93
4.3.2	Ombudets riskkännedom	96
4.3.3	Bolagets ansvar för ombudet agerande	98
4.4	Upplysningspliktens omfattning	99
4.4.1	Kravet på relevans	100
4.4.2	Riskkännedom hos bolaget	104

		sid
4.5	De objektiva förutsättningarna för nedsättning	105
4.5.1	Oriktig eller vilseledande uppgift	105
4.5.2	Förtigande	106
4.5.3	Omständighet av vikt	107
4.6	De subjektiva förutsättningarna för nedsättning	107
4.6.1	Uppsåt	107
4.6.2	Oaktsamhet som inte är ringa	110
4.6.2.1	Oriktig uppgift	110
4.6.2.2	Förtigande	114
4.6.2.3	Bevisbördans placering	115
4.7	Nedsättningsbedömningen	117
4.7.1	Betydelsen för skadans inträffande eller omfattning	118
4.7.2	Uppsåt och oaktsamhet	121
4.7.3	Omständigheterna i övrigt	123
5.	Föreskrifter	
5.1	Inledning	129
5.2	Omfattningsvillkor eller handlingsföreskrift?	130
5.2.1	Avgränsningar av försäkringsobjektet	130
5.2.2	Händelseklausuler	132
5.2.3	Sammanfattande synpunkter	141
5.3	Fareökning	143
5.3.1	Begreppet fareökning	144
5.3.1.1	Kravet på förändring	144
5.3.1.2	Kravet på relevans	145
5.3.1.3	Varaktighetskriteriet	147
5.3.1.4	Förutsägbara förändringar	147
5.3.1.5	Total fareändring	148
5.3.2	Avgränsningen av fareökning i förhållande till övriga biförpliktelser	149
5.3.3	De objektiva förutsättningarna för nedsättning	150
5.3.3.1	Föreskrift i avtalet	150
5.3.3.2	Åsidosättande av anmälningsskyldigheten	153
5.3.4	De subjektiva förutsättningarna för nedsättning	158
5.3.4.1	Uppsåt	158
5.3.4.2	Kravet på oaktsamhet	159
5.3.5	Nedsättningsbedömningen	163
5.3.5.1	Betydelsen för skadans inträffande eller omfattning	163
5.3.5.2	Uppsåt och oaktsamhet	164
5.3.5.3	Omständigheterna i övrigt	165

		sid
5.4	Säkerhetsföreskrifter	167
5.4.1	De objektiva förutsättningarna för nedsättning	168
5.4.1.1	Föreskrift i avtalet	168
5.4.1.2	Åsidosättande av föreskriften	171
5.4.2	De subjektiva förutsättningarna för nedsättning	177
5.4.2.1	Uppsåt	177
5.4.2.2	Kravet på oaktsamhet	178
5.4.2.2.1	Olåst dörr	185
5.4.2.2.2	Förvaring av nyckel	191
5.4.2.2.3	Regling av fönster	191
5.4.2.2.4	Stöld i biutrymme	193
5.4.2.2.5	Stöld ur bil	194
5.4.2.2.6	Övriga stöldföreskrifter	198
5.4.2.2.7	Frysskador	199
5.4.3	Nedsättningsbedömningen	200
5.4.3.1	Betydelsen för skadans inträffande och omfattning	202
5.4.3.2	Uppsåt	208
5.4.3.3	Grov vårdslöshet	211
5.4.3.4	Annan oaktsamhet än grov	223
5.4.3.5	Omständigheterna i övrigt	225
5.5	Räddningsplikten	230
5.5.1	Avgränsning av räddningsplikten i förhållande till övriga biförpliktelser	231
5.5.2	Räddningspliktens omfattning	232
5.5.3	De objektiva förutsättningarna för nedsättning	235
5.5.3.1	Föreskrift i avtalet	235
5.5.3.2	Åsidosättande av föreskriften	237
5.5.4	De subjektiva förutsättningarna för nedsättning	238
5.5.4.1	Uppsåt	238
5.5.4.2	Oaktsamhet	239
5.5.5	Nedsättningsbedömningen	241
5.5.5.1	Betydelsen för skadans inträffande eller omfattning	242
5.5.5.2	Uppsåt och oaktsamhet	243
5.5.5.3	Omständigheterna i övrigt	243
5.6	Anmälan, besiktning, reparation m m	244
5.6.1	De objektiva förutsättningarna för nedsättning	245
5.6.1.1	Föreskrift i avtalet	245
5.6.1.2	Åsidosättande av föreskriften	249

		sid
5.6.2	De subjektiva förutsättningarna för nedsättning	250
5.6.2.1	Uppsåt och oaktsamhet	250
5.6.3	Nedsättningsbedömningen	252
5.6.3.1	Betydelsen för skadans omfattning	253
5.6.3.2	Uppsåt och oaktsamhet	254
5.6.3.3	Omständigheterna i övrigt	254
6.	Framkallande av försäkringsfall	
6.1	Inledning	255
6.2	Avgränsningen av framkallande i förhållande till övriga biförpliktelser	258
6.3	De objektiva förutsättningarna för nedsättning	259
6.3.1	Framkallande	259
6.3.2	Åsidosättande av skyldigheten att inte framkalla försäkringsfallet	261
6.4	De subjektiva förutsättningarna för nedsättning	264
6.4.1	Uppsåt	264
6.4.2	Grov vårdslöshet	267
6.4.2.1	Risken uppenbar	271
6.4.2.2	Personliga erfarenheter - riskinsikt	273
6.4.2.3	Möjlighet att förebygga skadan	276
6.4.2.4	Tidpunkt och plats	278
6.4.2.5	Tidsrymd	278
6.4.2.6	Ekonomiskt värde	279
6.4.2.7	Egendomens beskaffenhet	280
6.4.2.8	Exponering	281
6.4.2.9	Alkoholpåverkan	281
6.4.2.10	Bristande kontroll	284
6.4.2.11	Särskilt om stöld ur bil	287
6.4.2.12	Stöld av flygbagage	288
6.4.2.13	Fickstöld	289
6.4.2.14	Stöld i bostaden	290
6.4.2.15	Stöld på allmän plats	291
6.4.2.16	Sammanfattande kommentar	291
6.4.3	Annan oaktsamhet än grov	296
6.5	Nedsättningsbedömningen	301
6.5.1	Uppsåt och grov vårdslöshet	301
6.5.2	Annan oaktsamhet än grov	303
6.5.3	Omständigheterna i övrigt	304

		sid
7.	Rättsförhållandena i Danmark, Norge och Finland samt inom EU	
7.1	Inledning	310
7.2	Danmark	310
7.2.1	Upplysningsplikten	311
7.2.2	Skyldighet att anmäla fareökning	312
7.2.3	Åsidosättande av säkerhetsföreskrift	313
7.2.4	Framkallande av försäkringsfall	314
7.2.5	Räddningsplikten	315
7.2.6	Förpliktelser med anknytning till skaderegleringen	316
7.3	Norge	317
7.3.1	Upplysningsplikten	318
7.3.2	Skyldighet att anmäla fareökning	319
7.3.3	Åsidosättande av säkerhetsföreskrift	320
7.3.4	Framkallande av försäkringsfall	322
7.3.5	Räddningsplikten	323
7.3.6	Förpliktelser med anknytning till skaderegleringen	323
7.4	Finland	323
7.4.1	Upplysningsplikten	323
7.4.2	Skyldighet att anmäla fareökning	324
7.4.3	Åsidosättande av säkerhetsföreskrift	324
7.4.4	Framkallande av försäkringsfall	325
7.4.5	Räddningsplikten	326
7.4.6	Förpliktelser med anknytning till skaderegleringen	326
7.5	Utvecklingen inom EU	326
7.5.1	Upplysningsplikten	327
7.5.2	Skyldighet att anmäla fareökning	328
7.5.3	Åsidosättande av säkerhetsföreskrift	329
7.5.4	Framkallande av försäkringsfall	329
7.5.5	Räddningsplikten	330
7.5.6	Förpliktelser med anknytning till skaderegleringen	330

Del III

8.	Utvärdering	331
8.1	Inledning	331
8.2	Målsättningarna	331
8.3	Upplysningsplikten	332
8.3.1	Försäkringsvillkoren och upplysningsplikt	332
8.3.2	Upplysningsplikten i skaderegleringspraxis	337
8.3.3	Sammanfattande synpunkter	337

		sid
8.4	Fareökning	338
8.4.1	Försäkringsvillkoren om fareökning	338
8.4.2	Fareökning i skaderegleringspraxis	340
8.4.3	Sammanfattande synpunkter	340
8.5	Säkerhetsföreskrifter	340
8.5.1	Säkerhetsföreskrifter i försäkringsavtalen	340
8.5.2	Säkerhetsföreskrifterna och skaderegleringspraxis	345
8.6	Övriga föreskrifter	356
8.6.1	Villkor om räddningsplikt samt föreskrifter som anknyter till skadeutredningen	356
8.6.2	Villkoren och skaderegleringspraxis	359
8.7	Framkallande av försäkringsfall	359
8.7.1	Villkoren om framkallande	359
8.7.2	Framkallande och skaderegleringspraxis	361
8.8	Analys av undersökningsresultaten	367
8.9	Slutord	373
8.10	Summary	376
	Källor och litteratur	

Förord

Det är med blandade känslor som jag sätter punkt för denna avhandling. Vi har delat ljuvt och lett under ett antal år. Vi har haft våra glada stunder, men det är inte alltid som vi stretat åt samma håll. I ärlighetens namn har vi haft våra meningsskiljaktigheter. Det har hänt att jag snuddat vid tanken på att ge upp, att göra mig kvitt denna min självvalda, men ack så bångstyriga livspartner. Men mer än en tanke har det aldrig blivit. Innerst inne har jag alltid varit obotligt nyfiken på att få veta hur det skulle gå, vad som skulle komma ut av dessa svårflörtade nedsättningsregler som jag fastnade för en gång för länge sedan när konsumenförsäkringslagen var ung. Så jag har läst och funderat och följt utvecklingen från mitt utsiktstorn. Jag har jagat den gäckande, gällande rätten. Den visade sig vara ett svårfångat byte. Dessutom fick jag lära mig att historien inte hade ett givet slut! Så snopet! Försäkringsrätten ville inte låta sig fångas och dresseras! Jag upptäckte att mitt studieobjekt, på sitt alldeles egna och mycket temperamentsfulla sätt, levde ett synnerligen aktivt liv, hela tiden på väg någonstans. Ibland har det varit irriterande svårt att försöka skapa sig en bild av skeendet mitt i detta eviga produktutvecklande och dessa ständigt nya avgöranden från Allmänna reklamationsnämnden och Skadeförsäkringens Villkorsnämnd. Men bara ibland. Mest av allt har det varit inspirerande och därför blev det ändå en bok till slut.

Nu räcker det inte enbart med ett bra ämne för att man ska få ihop en avhandling. Som varje doktorand säkert vet är man i stort behov av stöd från sin omgivning när man prövar de vetenskapliga vingarna. För egen del har jag fått ovärderlig hjälp från många håll. Först och främst vill jag passa på att tacka professor Carl Martin Roos, som mer eller mindre handgripligen placerade mig i forskarutbildningen och som sedan under många år kom att fungera som min nära vän och handledare. En tid verkade professor Boel Flodgren som min biträdande handledare. Med sitt genuina intresse för vetenskapliga diskussioner och med sin goda stilistiska förmåga visade hon sig vara en mentor av stora mått. Under den avslutande perioden av avhandlingsarbetet har professor Lars Gorton ställt upp som handledare. På sitt vänliga och försynta sätt har han bidragit till att detta arbete kunnat färdigställas. Jag vill även tacka professor Anna Christensen som läst igenom mitt manuskript och som kommit med många värdefulla synpunkter. Slutligen vill jag även rikta ett varmt tack till professor Bertil Bengtsson som även han tagit sig tid att läsa vad jag skrivit och som därefter, på sitt älskvärda vis, delat med sig av sitt stora kunnande på försäkringsrättens område.

Det är inte bara de här nämnda personerna som varit mig behjälpliga i arbetet med denna avhandling. Kort tid efter att jag inlett min forskarutbildning började jag arbeta som lärare vid Institutionen för handelsrätt. Alltsedan dess har jag varit verksam vid denna institution. Här har jag haft förmånen av att få befinna mig i en mycket stimulerande miljö. Jag har funnit själsfränder, som liksom jag, älskar de magiska möten, som kan uppstå i undervisningssituationen när den är som bäst. Runt kaffebordet och på seminarieövningarna har jag fått chansen att utbyta tankar och idéer om vad som egentligen döljer sig bakom sådana svårtydda begrepp som juridisk metod och rättsvetenskap. Hos den administrativa personalen har jag bemötts med sympati och stor värme, till och med när jag för tredje, eller fjärde gången i rad lyckats fastna i kopieringsmaskinen. Institutionen har med tiden blivit något av ett andra hem för mig. Hit har jag kunnat komma för att få dela med mig av såväl glädjeämnen som bekymmer. Här har alltid funnits någon som tagit sig tid att lyssna. Utöver det sociala och intellektuella stöd som institutionen bistått mig med har jag dessutom tilldelats medel så att jag kunnat vara tjänstledig för färdigställandet av denna avhandling. Jag sätter stort värde på det förtroende som man härigenom har visat mig.

Under min forskningstid har jag kommit i åtnjutande av stipendier från Elsa Eschelssons minnesfond, från Emil Heijnes Stiftelse för rättsvetenskaplig forskning samt från Wasa försäkringsbolag. Självfallet är jag mycket tacksam för det stöd och den uppmuntran som det inneburit att premieras på detta sätt.

Avslutningsvis vill jag rikta ett tack till min äkta hälft, Lars Eliasson, som, trots att han är

pedagog och inte jurist, vid det här laget lär besitta avsevärda kunskaper i det ämne som denna avhandling behandlar. Denna min klippa till man ordnade med det första genombrottet i mitt forskningsarbete genom att köpa mig en dator som jag inledningsvis satte mycket litet värde på. Alltsedan jag förärats denna min första PC har Lars, tillsammans med ett par datakunniga vänner, fått agera problemknäckare när tekniken och jag varit oense. Med oändligt tålamod, och inte utan stor pedagogisk finess, har jag slussats in i en värld fylld av hårddiskar, laserskrivare och modem. Utan denna hjälp hade avhandlingen inte ens varit halvfärdig!

Färdig ja. Frågan är om man någonsin kan känna sig helt klar med en avhandling? Det tycks alltid finnas nya trådar att dra i, nya möjligheter som väntar. Men någonstans måste man trots allt bestämma sig för att sparka ungen ur boet. Det har blivit hög tid för det nu. Så därför skall vi nu skiljas åt, jag och min avhandling. Vi har haft en lärorik tid tillsammans, fylld av överraskningar och oväntade vändningar. Nu är det dags att gå vidare. Att finna nya vägar att vandra. Men känner jag mina kära konsumentförsäkringsregler rätt lär nog våra stigar korsas mer än en gång i framtiden. Det ser jag fram mot.

Råå i mars 1996.

Eva Lindell-Frantz

NEDSÄTTNING AV FÖRSÄKRINGSERSÄTTNING

DEL I

1. Inledning.

Den 1 januari 1981 trädde en ny lag ikraft på försäkringsrättens område. Lagen, som tillämpas när en konsument ingår avtal om vissa särskilt angivna typer av försäkringar, fick namnet Konsumentförsäkringslagen, allmänt förkortat KFL.[1]

Liksom flera av sina konsumenträttsliga föregångare mötte KFL på motstånd.[2] Ett antal remissinstanser riktade stark kritik mot lagen. Svea Hovrätt menade t ex att det var olämpligt att bryta det nordiska samarbetet på försäkringsrättens område.[3] Lagen ifrågasattes också för att flera av dess regler var vagt utformade, något som sades kunna skapa rättsosäkerhet.[4] Konsumentverket/KO hävdade att lagen lämnade ett alltför stort utrymme åt avtalsfriheten och att den därför behövde kompletteras med en näringsrättslig generalklausul som kunde möjliggöra en offentlig kontroll av innehållet i konsumentförsäkringar i allmänhet.[5] Försäkringsbranschen tillhörde lagens strängaste kritiker, något som kanske inte var särskilt märkligt eftersom KFL till viss del inkräktade på den redan sedan tidigare begränsade avtalsfriheten. Försäkringsbranschen befarade att den nya lagen skulle kunna föranleda höjda premiekostnader. Detta antogs i sin tur kunna leda till att ett ökat antal konsumenter kunde komma att välja att avstå från försäkringsskydd.[6] Det kan i sammanhanget påpekas att det enligt KFL:s förarbeten är önskvärt att försäkringsbolagen i sina avtal konkretiserar innehållet i flera av lagens regler.[7] Därmed har det alltså i stor utsträckning överlåtits på den ganska negativt inställda försäkringsbranschen att tillse att vissa av målsättningarna med lagstiftningen kommit att förverkligas.[8]

Det finns flera skäl som talar för genomförandet av en studie angående hur KFL kommit att tolkas och tillämpas. Lagen ger ett intressant underlag för en traditionell rättsvetenskaplig analys av gällande rätt, detta inte minst med tanke på att det i lagen förekommer ett flertal regler som kan föranleda en rad tolkningsproblem. Därtill kan läggas att KFL dessutom ger upphov

---

[1] SFS 1980:38.

[2] Som exempel på annan konsumenträttslig lagstiftning kan nämnas Hemförsäljningslagen (1971:238), sedermera ersatt av Lag (1981:1361), Konsumentköplagen (1973:877) ersatt av Lag (1990:932), Konsumentkreditlagen (1977:981), ersatt av Lag (1992:830), AvtL 36 § (1976:185), ändrad genom Lag(1994: 1513) samt Konsumenttjänstlagen (1985:716). På det marknadsrättsliga området kan nämnas Marknadsföringslagen (1975:1418) ersatt av Lag (1995: 450), samt Lag om oskäliga avtalsvillkor i konsumentförhållanden (1971:112) ändrad genom Lag (1994: 1512) Angående den framtida konsumentpolitikens inriktning, se SOU 1994:14 samt prop 19865/86:121, 1994/95:16 samt 1994/95:140. En uppräkning av de konsumentskyddande lagarna ges i prop 1994/95:16 Bilaga 7. Där ges f ö även en översikt av de rättsakter inom EG som avser konsumentskydd, bilaga 6. Se även Konsumentskyddet i Norden. Rapport från studie- och informationsutskottet till NBOs årskonferens i Oslo 1977.

[3] Svea HovR remissyttrande, bilagedel prop 1979/80:9 s 17.

[4] Sveriges Advokatsamfunds remissyttrande, bilagedel prop 1979/80:9 s 27 f.

[5] Konsumentverket/KO remissyttrande, bilagedel prop 1979/80:9 s 21.

[6] Enlig försäkringsbranschen var det framförallt de s k nedsättningsreglerna som skulle kunna medföra ökade kostnader. Bolagen spekulerade i att dessa regler skulle kunna komma att föranleda upp till 30%:iga premiehöjningar, Försäkringstidningen nr 6-7/1978 s 4 ff. Premiehöjningarna uteblev emellertid, se Bengtsson Försäkringsrätt, 4 uppl 1992, s 30 samt Hellner, Kommersiell avtalsrätt, 3 uppl, 1989 s 93. Se även Försäkringstidningen nr 10/1978 s 27 samt nr 12/1978 s 22.

[7] Prop 1979/80:9 s 64.

[8] Bolagens verksamhet står dock under övervakning av Finansinspektionen. Inspektionen kan lämna föreläggande om rättelse för den händelse att ett försäkringsvillkor skulle vara lagstridigt, FRL 19:6 och 11. Angående Finansinspektionen, se vidare under 2.3.1.

till mera samhällsvetenskapligt orienterade frågeställningar. Det kan ju t ex finnas anledning att studera om lagen fått de effekter lagstiftaren sagt sig eftersträva och, om inte, vad kan då detta bero på? Härtill kan läggas att lagen har stor praktisk betydelse. De flesta av oss har någon form av konsumentförsäkringsskydd.[9] Försäkringsbolagen hanterar dagligen skadeärenden där det kan bli aktuellt att tillämpa KFL. Konsumentskyddande lagstiftning har dessutom med tiden blivit allt vanligare på civilrättens olika områden. En undersökning av KFL och dess verkningar kan bidra till ökade kunskaper om konsumentskydd i allmänhet och därmed underlätta förståelsen för hur andra konsumentskyddande lagar kommit att fungera i sin rättsliga miljö.

I avhandlingen behandlar jag att tre av KFL:s s k nedsättningsregler nämligen §§ 30,31 och 32.[10] Dessa regler anger att försäkringsersättningen kan sättas ned -därav namnet- efter vad som är skäligt när någon försäkringsrättslig biförpliktelse blivit åsidosatt. Med biförpliktelse avses sådana förpliktelser som ligger vid sidan av försäkringstagarens huvudförpliktelse att betala premien. Hit räknas bl a skyldigheten att lämna korrekt information om den försäkrade risken, att anmäla fareökning, att efterleva särskilda i avtalet angivna föreskrifter samt att inte framkalla sitt försäkringsfall. Att jag behandlar just nedsättningsreglerna och deras tillämpning beror på att de tillhör den grupp av regler som kritiserades mest vid lagens införande. Därtill kan läggas att dessa regler berör ett centralt område inom försäkringsrätten.

Avhandlingen har två huvudsakliga syften nämligen dels att klargöra vad som kan anses vara gällande rätt vid tillämpning av de nämnda nedsättningsreglerna, dels att belysa vilket inflytande reglerna kan antas ha utövat på avtalsutformning och skadereglering. Analysen av rättsreglernas innehåll bygger på sedvanlig juridisk metod medan undersökningen avseende reglernas verkningar baserar sig på empiriska studier av avtal samt tvister avgjorda av Allmänna Reklamationsnämnden (ARN) och Skadeförsäkringarnas Villkorsnämnd (SkVn).[11]

Det relativt stora antalet tvisterna i ARN angående tillämpning av olika biförpliktelsevillkor tyder på att många konsumenter vid tiden för KFL:s ikraftträdande uppfattade försäkringsavtalens olika krav på aktsamhet som alltför stränga. En arbetshypotes i denna avhandling är att lagstiftningens tillkomst delvis haft sin förklaring i att försäkringsbranschen inte självmant visade tecken på att vilja ändra sina försäkringsvillkor i den riktning som de försäkrade antogs önska. Som ett resultat av detta intervenerade lagstiftaren med tvingande reglering. När väl försäkringsbranschen, efter en turbulent inledningsfas, inrättat sig efter den nya ordningen minskade antalet nedsättningsärenden hos ARN radikalt.[12] Det finns skäl att anta att detta berott på att försäkringstagarna numera finner bolagens villkor mera rimliga. I avhandlingen analyseras den process som ledde fram till den mera konsensusbetonade situation som råder idag.

Redan när KFL antogs betraktades lagen som en första etapp i en total revidering av den

---

9 Enligt uppgift från Sveriges försäkringsförbund var det totala antalet hemförsäkringar i Sverige 95-09-30, 2 460 572 stycken. Det totala antalet villaförsäkringar uppgick till 1 519 461 stycken och det totala antalet fritidshusförsäkringar var vid samma tidpunkt 586 157. Det kan tilläggas att enligt senast tillgängliga uppgift från SCB var premieintäkterna för hemförsäkringarna 1992, 1 729 616 000 kr och för villaförsäkring 3 609 470 000 kr. Siffrorna kan jämföras med företagsförsäkring där premintäkterna låg på 7 852 536 000 kr, Statistisk årsbok 1995 s 297, tabell 344.

10 I KFL förekommer ytterligare en nedsättningsregel, § 34. Denna regel anger förutsättningarna för nedsättning när den försäkrade lämnar bolaget oriktiga uppgifter, eller när något av vikt förtigs i samband med skaderegleringen.

11 Se vidare om ARN och SkVn under 2.3.3 och 2.3.4.

12 Under perioden 1981-83 prövade ARN 20 tvister avseende nedsättning med hänvisning till att försäkringsvillkorens föreskrifter om att låsa ytterdörren till bostaden åsidosatts. Under perioden 1993-94 prövades däremot endast ett sådant fall. Se vidare under 8.5.2.

försäkringsrättsliga regleringen.[13] Efter KFL:s ikraftträdande gjordes ett kortare uppehåll i reformeringsarbetet. 1986 lade Försäkringsrättskommittén fram ett delbetänkande med förslag till personförsäkringslag.[14] 1989 var kommittén färdig med sitt förslag till ny skadeförsäkringslag.[15] Förslaget omarbetades och presenterades 1993 i en departementspromemoria.[16] I promemorian föreslås att reglerna för skade- och personförsäkring samlas i en gemensam lag, Försäkringsavtalslagen. Vidare är lagen tänkt att omfatta såväl företags- som konsumentförsäkringar, lagen kommer med andra ord att ersätta KFL och den nu gällande 1927 års FAL.[17] Jag har varit hänvisad till att bedriva mitt forskningsarbete parallellt med denna dynamiska utveckling. Detta har i och för sig varit stimulerande men har av förklarliga skäl också föranlett vissa problem. Förslaget till ny FAL innefattar dock endast på ett par punkter några avgörande förändringar i synen på hur brott mot olika biförpliktelser bör hanteras på konsumentförsäkringsområdet.[18] Detta är inte särskilt märkligt, nedsättningsreglerna kan knappast sägas vara speciellt kontroversiella längre. Bolag, konsumenter, tvistelösande organ och Finansinspektionen, alla verkar numera vara relativt tillfreds med den ordning som kommit att etableras. Det finns med andra ord inget som talar för att den slutgiltiga lagstiftningsprodukten skulle komma att avvika från det lagda förslaget på just denna punkt. Av dessa skäl har jag inte sett mig föranlåten att avvakta med att lägga fram denna avhandling.

När jag fortsättningsvis analyserar gällande rätt enligt KFL:s olika nedsättningsregler hänvisas samtidigt till vad som föreslås gälla enligt den nya FAL. Med hänvisning till att det i promemorian sägs att tillämpningen av de nya nedsättningsreglerna till stor del bör vila på samma grund som de motsvarande reglerna i KFL är det min förhoppning att den praxis, som utvecklats vid tillämpning av KFL också skall ha relevans för tolkningen och tillämpningen av den nya lagen.[19]

Av utrymmesskäl har det varit nödvändigt att göra vissa begränsningar i undersökningsmaterialet. Jag har i första hand studerat hem-, villa-, fritidshus- och reseförsäkring. Detta betyder att båt- samt trafik- och annan motorfordonsförsäkring, som också omfattas av KFL:s regelsystem, inte behandlas lika ingående. För trafikförsäkringens del motiveras detta av att denna obligatoriska försäkring till viss del omfattas av särskilda regler i TSL (SFS 1975:1410). Båtförsäkring med sitt speciella försäkringsobjekt skiljer sig förhållandevis mycket från hem-, villa- och reseförsäkring.[20] Av samma skäl har det varit nödvändigt att utesluta ansvarsmomenten i de utvalda paketförsäkringarna.[21] Några ytterligare avgränsningar ifråga om vilka försäkringsmoment som tas upp till behandling har inte gjorts. En viss betoning av

---

13 I LU 1970 uttalar sig riksdagen för en total revision av 1927 års FAL. i 1975 års kommittéberättelse påtalade statsrådet Carl Lidbom att det förelåg ett behov av översyn av försäkringslagstiftningen, s 79.

14 SOU 1986:56

15 SOU 1989:88.

16 Ds 1993:39.

17 Även detta lagförslag har, liksom KFL, varit utsatt för stark kritik från försäkringsbranschen. Vad gäller skadeförsäkringar har framförts att förslaget är alltför detaljerat och att de försäkrades skyddsbehov kan tillgodoses med en mindre omfattande lagstiftning. Vidare har branschen ställt sig avvisande till att lagförslaget även tar sikte på de objektförsäkringar för konsumenter som idag faller utanför KFL och att reglerna även i dessa fall föreslås tvingande, Försäkringstidningen nr 12/1993 s 20 f. Försäkringsförbundets ordförande Anders Beskow menar att att detaljregleringen kan hämma bolagens produktutveckling, Försäkringstidningen 11/1993, s 14. Hellner har kritiserat förslaget för att den omfattande lagen gjorts svårgenomtränglig med många korsvisa hänvisningar, Försäkringstidningen 11/1993 s 13.

18 Förslaget till nya nedsättningsregler återfinnes i Ds 1993:39, FAL 4:1-9 samt 8:6.

19 Ds 1993:39 s 157 ff.

20 Det bör dock påpekas att mindre båtar kan omfattas av villa-, hemförsäkringen.

21 Angående ansvarsförsäkring i hem-villaförsäkring, se Larsson, Hem och villaförsäkring, 1988, s 122 -140. Ansvarsmomentet i företagsförsäkring behandlas f ö av Lagerström Roos, Företagsförsäkring, 1988, s 106 -182.

stöldskyddet kan dock märkas beroende på att stöldmomentet i särskilt hög grad berörs av KFL:s nedsättningsregler.

Den empiriska undersökningen av försäkringsvillkoren omfattar avtal som förekommit på marknaden från KFL:s ikraftträdande och fram t o m 1995. Jag behandlar också de gemensamma riktlinjerna för tillämpning av nedsättningsreglerna som utarbetats under tidsperioden.[22]

I studien av hur försäkringsavtalen relaterar sig till de tvingande nedsättningsreglerna har jag begränsat undersökningsmaterialet till följande bolags försäkringsavtal: Allmänna Brand, Ansvar sakförsäkring, Folksam, Länsförsäkringar, Skandia och Trygg Hansa. Allmänna Brand och Ansvar har under undersökningsperioden gått samman med Europeiska, Valand, Vegete, Veritas, Neptunus, Securitas och Skånska Brand och bildat bolaget Wasa.[23] I och med fusionen har jag övergått till att studera det nya bolagets avtal.

För Länsförsäkringarnas del kan sägas att dessa verkar i regionala ömsesidiga föreningar varför det i Sverige finns flera från varandra fristående bolag. I min undersökning har jag framförallt studerat de konsumentförsäkringsavtal som utnyttjas av Länsförsäkringar Nordvästra Skåne.

De uppräknade försäkringsbolagen dominerar marknaden på konsumentförsäkringssidan, deras avtal bör därför kunna ge en god bild av de effekter KFL fått i stort. För jämförelsens skull har emellertid även ett mindre svenskt försäkringsbolag att tagits med i undersökningsmaterialet - Piteortens försäkringsbolag.

Studien av nämndpraxis omfattar däremot alla bolag. I undersökningen har avgöranden fram till och med november 1995 beaktats.

Vad gäller tillgången på material präglas det försäkringsrättsliga forskningsområdet av två huvudsakliga problem. Det första har redan antytts, tillgången till avtalstexter är mycket stor, därav mina avgränsningar. Det andra problemet är av motsatt karaktär. Antalet rättsfall på området är synnerligen begränsat. Detta har sin förklaring i att de flesta tvister mellan försäkringsbolag och försäkringstagare löses utanför domstolarna. I konsumenttvister torde det vanligaste vara att konsumenten vänder sig till ARN för att få sin sak prövad. En annan möjlighet är att bolagen låter SkVn ta ställning till hur avtalet bör tolkas. Det förekommer dessutom en rad interna bolagsnämnder som prövar skadehandläggningen. Till skillnad från domstolarna kan de olika nämnderna inte fatta beslut som är exigibla, dvs nämndernas avgöranden kan inte tvångsvis verkställas. Denna skillnad bör dock inte överbetonas eftersom försäkringsbranschen praktiskt taget alltid följer nämndernas beslut. Nämnderna får därmed en avgörande betydelse för den faktiska rättsutvecklingen på området. I avsaknad av rättspraxis från högsta instans har jag i avhandlingen lagt stor vikt vid avgöranden hämtade från ARN och SkVn.[24]

Med hänvisning till att förhållandena på det undersökta rättsområdet åtminstone inledningsvis varit tämligen unika för Sverige, har jag i avhandlingen koncentrerat mig till att behandla de svenska förhållandena. I kapitel 7 ges dock en översikt av hur de undersökta rättsfrågorna

---

22 1982 års riktlinjer för tillämpning av nedsättningsreglerna vid stöld i bostad, 1984 års riktlinjer för tillämpning av nedsättningsreglerna vid stöld och skadegörelse i bostad samt 1984 års riktlinjer för tillämpning av nedsättningsreglerna vid stöld av egendom som medförts utanför bostaden.

23 Det kan påpekas att de fyra största bolagen på marknaden, Skandia, Folksam, Trygg Hansa och WASA 1994 gemensamt hade ca 76% av sakskademarknaden, Försäkringstidningen, 12/1994 s 23.

24 Se vidare om ARN och SkVn under 2.3.3 och 2.3.4.

reglerats i Danmark, Norge och Finland. Därtill redogörs för vad som gäller inom EU.[25] Att jag valt att behandla förhållandena i de nordiska länderna (Island undantaget) beror dels på att Sverige, Norge och Finland genom den gamla FAL haft en gemensam grund att stå på inom försäkringsrätten, dels på att man under undersökningsperioden i Norge och Finland antagit lagar som innefattar regler som motsvarar KFL:s nedsättningsregler.[26]

1.1 Arbetsmetod.

Tyngdpunkten i denna avhandling ligger i den rättsdogmatiska analysen av nedsättningsreglerna. Jag inleder därför med att kortfattat behandla vad som kan sägas utmärka det traditionella juridiska arbetssättet. Då jag även diskuterar lagstiftningens inflytande på avtal samt skadereglering går jag därefter över till att redogöra för de utgångspunkter och de arbetsmetoder jag använt mig av i de delar av avhandlingen där dessa problem berörs.

Den teknik som utnyttjas vid fastställande av vad som är att betrakta som gällande rätt brukar kallas den juridiska metoden.[27] Den juridiska arbetsmetoden ger anvisningar om vilket material som kan läggas till grund för uttalanden om vad som är gällande rätt. Metoden anger också vissa principer för vad som är att bedöma som juridiskt relevant i en konkret tvist. Enkelt uttryckt kan sägas att den verkliga konflikten jämföres med de normer som kommer till uttryck i den gällande rätten. Allt som enligt normerna saknar betydelse sållas bort från det som får beaktas vid avgörandet.[28] Detta medför t ex att reglernas sociala och politiska konsekvenser ofta lämnas utan avseende. I och med att konflikten mellan de berörda parterna s a s lyfts upp från sin "verklighetsnivå" till "ett rättsligt plan" avpolitiseras avgörandet.[29] Den juridiska verksamheten ges därmed ett intryck av objektivitet trots att den i praktiken i stor utsträckning grundar sig på rättsregler som en gång i tiden antagits av en politiskt sammansatt riksdag.

Analysen av vad som är att anse som gällande rätt görs med stöd av argument hämtade från olika rättskällor. Rättskällorna utmärks av att de skall, bör eller får beaktas i domskälen till en dom.[30] Hit brukar räknas bl a författningar, rättspraxis, förarbeten, sedvana och doktrin. Uppräkningen är emellertid inte komplett. Utöver de redan nämnda rättskällorna kan också avgörande av privata eller halvprivata organisationer, privata uttalanden av riksdagsmän och värderingar som anses förhärskande i relevanta grupper i samhället komma till användning i uttolkningen av rätten.[31] Att avgöranden från olika organisationer kan betraktas som rättskällor är av intresse för denna avhandlings del eftersom jag i stor utsträckning bygger min analys på utlåtanden från ARN och SkVn. Det kan naturligtvis ifrågasättas vilken dignitet ett nämndavgörande bör anses ha som rättskälla betraktat. Givet är att ett nämndutlåtande inte kan jämföras med en dom från HD. Då så få konsumenttvister på försäkringsrättens område avgörs i domstol kan man dock inte bortse från att nämnderna, som årligen avgör ett betydande antal tvister, får en stor praktisk betydelse för hur rättsreglerna kommer att tolkas och tillämpas. Som

25 De centrala EG-reglerna för försäkringsverksamhet på skadeförsäkringsområdet finns i första, andra och tredje skadeförsäkringsdirektiven, 73/239/EEG, 88/357/EEG och 92/49/EEG. Reglerna i dessa direktiv avser i huvudsak försäkringsrörelsen som sådan. Direktiven innehåller emellertid även vissa regler av civilrättslig natur. I andra skadeförsäkringsdirektivet förekommer en artikel (artikel 4) som reglerar vilken lag som skall tillämpas på försäkringsavtal som har sin anknytning till flera länder. Se vidare under 7.5. ff.

26 Lov 16 juni 1989 nr 69 om Forsikringsavtaler, Finland, Lag om försäkringsavtal 28.61994/543. Se vidare s 317 ff.

27 Se t ex Strömholm, Festskrift till Ivar Agge, 1970, s 305 ff.

28 Hydén, Rättsregler, 1987, s 13 ff.

29 Hydén, Rättens samhälleliga funktioner, 1978, s 17.

30 Peczenik, Juridikens metodproblem, 1980, s 48 f, Även Peczenik, Juridikens teori och metod, 1995, s 35.

31 Peczenik, Juridikens metodproblem, 1980, s 50 samt även Peczenik, Juridikens teori och metod, 1995, s 50 ff samt 69 ff.

kommer att framgå av min undersökning finns det också vissa belägg för att en väletablerad nämndpraxis kan påverka bolagen i deras avtalsskrivande.[32] Innan HD haft att ta ställning till hur en viss rättsfråga bör avgöras kan man självfallet aldrig vara helt säker på vad som är att anse som gällande rätt i det aktuella fallet. I brist på sådana utlåtanden torde dock nämndpraxis utgöra ett tungt vägande argument för att rättsreglerna bör tolkas i enlighet med de givna rekommendationerna. Även om någon skulle vilja hävda att den tillämpning som förekommer i nämnder och i förlängningen hos försäkringsbolagen inte skulle godkännas av HD, vilket jag ställer mig tveksam till, i synnerhet när det rör sig om en väl inarbetad regel- eller avtalstolkning som Finansinspektionen inte sett sig föranlåten att ingripa mot, kvarstår att det är nämndernas och bolagens regel- och avtalstolkning som den stora majoriteten av konsumenter kommer i kontakt med. Om inte annat kan detta förhållande motivera en studie av nämndpraxis.[33] Det kan tilläggas att man också kan argumentera för att en hos bolagen väl förankrad nämndpraxis på sikt borde kunna komma att betraktas som god försäkringssed som binder bolagen när denna väl implementerats i bolagens skadereglering.[34]

Något bör kanske också sägas om den tolkningsmetod som användes i avhandlingens rättsdogmatiska delar. Vid lagtolkning kan olika metoder komma till användning vid fastställande en lagregels innebörd. Grovt sett kan dessa metoder indelas i fria och bundna tolkningsstilar.[35] Den avgörande skillnaden mellan de båda metoderna ligger i vilket material som anses kunna beaktas i tolkningen. Anhängare till den bundna tolkningsstilen använder sig uteslutande av argument som är väl förankrade i den tidigare beskrivna rättskälleläran medan en lagtolkare som förespråkar en friare stil även kan tillåta sig ta hänsyn till olika rättspolitiska argument, samhälleliga värderingar som inte kommit till uttryck i själva lagtexten o s v.

I analysen av nedsättningsreglerna har jag använt mig av det som brukar betecknas som en teleologisk lagtolkning.[36] Denna tolkningsmetod brukar i de flesta fall hänföras till den fria stilen. Vid teleologisk lagtolkning tolkas lagen med hänsyn tagen till olika i samhället accepterade värderingar, bl a sådana som belyser lagens ändamål. Tolkningen kan också sägas karakteriseras av att den öppet tar hänsyn till lagstiftningens praktiska konsekvenser. En svårighet som följer med denna tolkningsmetod är att det inte alltid är helt självklart vilka mål lagstiftaren velat uppnå med en viss lagregel. När olika intressen skall vägas mot varandra kan det också vara besvärligt att ta ställning till vilken lösning som praktiskt sett är den mest ändamålsenliga.[37] Min grundläggande utgångspunkt vid tolkning av KFL:s regler har emellertid varit att lagen, som det heter i propositionen, syftar till att, i jämförelse med vad som gällt tidigare, stärka konsumentens ställning.[38]

Analysen av hur nedsättningsreglerna påverkat utformning och tillämpning av försäkringsavtal reser krav på andra angreppssätt än de traditionellt juridiska. Min undersökning består i denna

32 Se vidare under 8.5.1.

33 Angående ARN:s betydelse som rättsbildare se Ekelöf, NFT 1979 s 220, Åsberg, NFT 1979 s 226 och Nordensson, NFT 1979 s 233 f.

34 Det bör dock påpekas att domstolarna inte kan anses bundna av en sådan sedvänja, utan prövar saken fritt, Hellner, Försäkringsrätt, 2:a uppl, 1965, s 66. Bengtsson har hävdat att bolagens skadereglering inte bör kunna grundlägga en sedvänja bl a med hänvisning till att det inte är jurister som arbetar med skadereglering och att andra överväganden, t ex kostnaderna för en process, än de strikt juridiskt bäriga kan motivera en viss reglering, Bengtsson, Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv, 1962, s 72. Den skaderegleringspraxis jag talar om i denna avhandling bygger emellertid på nämndavgöranden och skiljer sig, såvitt jag kan förstå, på så sätt från de fall Bengtsson talar om.

35 Peczenik, Juridikens teori och metod, 1995 , s 35.

36 Ekelöf, Boman, Rättegång I, 1990, s 50 ff, 69 ff. Peczenik, Juridikens metodproblem, 1980 , s 150, Strömholm, Teleologisk metod och likformig argumentation i Festskrift till Per Olof Ekelöf, 1972, s 671 ff, Ekelöf, Är den juridiska doktrinen en teknik eller en vetenskap? , 1951.

37 Eckhoff, Retskildelaere, 1971, s 323.

38 Prop 1979/80:9 s 20. Se även Hellner, Förslaget till konsumentförsäkringslag, NFT 2/1978 s 81 ff.

del i huvudsak av en jämförelse mellan vad som sägs i den skrivna lagen och hur denna kommit att tillämpas i praktiken. Mot bakgrund av de redovisade resultaten presenteras olika tänkbara förklaringar till det konstaterade utfallet.

Vid studier av lagars olika effekter har det positivistiska forskningsidealet haft en stor betydelse. I de positivistiskt präglade analyserna grundas utvärderingen i stor utsträckning på empiriska undersökningar rörande samspelet mellan de undersökta rättsreglerna och samhället. Den empiriskt bedrivna forskningen kan presenteras förhållandevis fristående d v s resultaten ges en rent deskriptiv form. Ett alternativ är att anknyta resultaten till en samhällsvetenskaplig teori om rätten och dess funktioner. Forskning rörande rättens roll och verkningar emellertid inte med nödvändighet bygga på empiriskt underlag. Det finns åtskilliga exempel på forskare som studerat frågeställningen enbart med utgångspunkt i teoretiska analyser av ett aktuellt problem.[39]

I sammanhanget bör nämnas att det i anslutning till nationalekonomin utvecklats en speciell form av utvärdering av lagregelers verkningar som bygger på ekonomisk teori bl a kostnads- och intäktsanalys. Forskningsmetoden har rubricerats som en form av rättsekonomi.[40] Den rättsekonomiska utvärderingen tar i första hand fasta på en lags ekonomiska utfall. Metoden har rekommenderats av statsmakterna vid detaljgranskning av olika reformers effekter.[41] Arbetsmodellen har utnyttjats t ex av riksrevisionsverket vid granskning av rättshjälps-reformen.[42] En variant av en rättsekonomisk bearbetning av ett lagmaterial finner man hos Roos som, med utgångspunkt i resonemang om transaktionskostnader, genomfört en genomgripande studie av olika ersättningsrättsliga system och samspelet mellan dessa.[43]

Det är ingen lätt uppgift att utvärdera en lags olika verkningar. De metoder som kommit till användning har också kritiserats på ett flertal punkter. I de renodlade rättsekonomiska analyserna kan det t ex vara svårt att ekonomiskt uppskatta den samhällsnytta en reform kan antas ha medfört. Även om metoden trots detta kan antas ge svar på frågeställningar om lagens olika ekonomiska verkningar, kan det finnas andra frågeställningar som inte lämpar sig för denna typ av analys.

De rena måluppfyllelseanalyserna har kritiserats för att belastas av att de bygger på antagandet att målen med lagstiftningen klart kan fastställas trots att målsättningarna ofta inte är särskilt tydligt formulerade. Det är för övrigt inte ovanligt att det förekommer motsägelsefulla uttalanden om lagens egentliga syften.[44] Värdet av en utpräglade kausalanalys har dessutom ifrågasatts med hänvisning till att arbetsmetoden kan hindra utvärderaren att tränga på djupet för att se vad som döljer sig bakom de i lagmotiven öppet presenterade målsättningarna.[45]

En svårighet som följer med all utvärderingsforskning oavsett vilka antaganden denna sedan

---

39 Som exempel på detta kan nämnas Jürgen Habermas och Günther Teubners studier avseende olika samband i välfärdsstaten mot bakgrund av bl a Max Webers analyser av förhållandet mellan rätt och samhälle.

40 Se t ex Posner, Economic Analysis of law, 3 ed Boston 1986, Cooter , Ulen, Law and Economics, Harper Collins publishers,1988 USA. Se även Roos, Varför rättsekonomi?, TfR nr 9, 1993 med litteraturhänvisningar, Roos, Förlikningsgapet - om rättsekonomi och processrätt, JT 1994/95 s 476 ff. Vidare Bergström o Samuelsson, Avtalsfrihet i aktiebolagsrätten, TfR nr 2 1995.

41 SOU 1983:40 s 243.

42 RRV Dnr 1983:334.

43 Roos, Ersättningsrätt och ersättningssystem, 1990.

44 Ett belysande exempel på detta kan hämtas från KFL:s proposition där det å ena sidan sägs att den nya lagen syftar till att stärka försäkringstagarens ställning medan det å andra sidan också hävdas att lagen givits ett så nyanserat innehåll att inget borde hindra bolagen från att även efter lagens ikraftträdande tillämpa de avtalsvillkor som redan tidigare förekommit på marknaden! prop 1979/80:9 s 20 o 66.

45 Se Tidskrift för Rättssociologi nr 4 1983/84, Hydén s 295.

grunda sig på är att det överhuvudtaget är svårt att mäta lagars verkningar. För att få en rättvisande bild skulle det i princip behövas en jämförelse mellan det faktiska utfallet och vad som hade skett om den undersökta lagregeln aldrig hade införts.[46]

Ett sätt att försöka undvika förenklade, och kanske t o m missvisande, orsak- verkan-resonemang, kan vara att försöka utarbeta hypoteser om lagstiftningens verkningar och verkliga syfte utifrån vissa historiska och teoretiska antaganden, t ex om vilka konflikter som genererat lagstiftningen. Lagens effekter kan då diskuteras i termer av förändrat innehåll i den ursprungliga konflikten, förändringar i olika gruppers maktpositioner eller förändrat inflytande över lagtillämpningen.[47] Exempel på studier av detta senare slag finner man bl a hos Hydén, som undersökt miljölagstiftningen och dess konsekvenser, samt hos Henning som studerat vilken betydelse lagen om anställningsskydd kan sägas ha haft för valet av anställningsform.[48] Både Hydén och Henning har utgått från antagandet att staten i vissa sammanhang intervenerar med lagstiftning för att motverka missförhållanden som alstras av konflikter som finns inbyggda i det marknadsekonomiska systemet. Hydén kallar denna typ av lagregler för intervenerade normer.[49]

När jag har analyserat verkningarna av KFL:s nedsättningsregler har jag, som redan påpekats, arbetat med empiri i form av försäkringsavtal samt avgöranden från ARN och SkVn. Avtalsvillkoren har jämförts med den tvingande lagtexten.Genom att studera de tvister som kommit under ARN:s och SkVn:s prövning har jag försökt bilda mig en uppfattning om hur bolagen i sin avtalstillämpning anpassat sin skadereglering till nedsättningsreglerna. I genomgången av nämndpraxis har jag bl a intresserat mig för utvecklingen av antalet tvister över tid. Jag har även undersökt i vilken utsträckning de försäkrade vunnit gehör för sin klagan hos ARN. Vidare har jag studerat bifallsfrekvensen relaterat till vilken typ av avtalsvillkor som den försäkrades talan grundats på. Jag har också sammanställt hur stora belopp de prövade tvisterna avsett. Undersökningsresultaten presenteras i deskriptiv form. I samband här med diskuteras olika tänkbara förklaringar till utfallet. Resultaten ställs i relation till de i lagförarbetena uttalade målsättningarna. I övrigt överlåtes på läsaren att själv skapa sig en uppfattning om huruvida lagen kan tänkas ha kommit att fylla även andra funktioner än vad som framkommit i dess motiv. Med hänvisning till att det i förarbetena påtalas att lagen syftar till att stärka konsumenternas rättsställning, kommer jag dock att diskutera i vad mån nedsättningsreglerna kan sägas ha bidragit till att uppfylla dessa mål.[50]

1.2. KFL:s tillämpningsområde.

1.2.1 Försäkringsformer.

KFL:s tillämpningsområde ger den yttre ramen för vad som behandlas i denna avhandling. Jag inleder därför med att redogöra för när lagen är tänkt att tillämpas.

---

46 Aubert, Inledning till rättssociologin, 1980, s 171.

47 Hydén-Stridbeck-Åström, Rätt och reglering, s 133.

48 Hydén, Rättens samhälleliga funktioner, 1978, Henning, Arbetstidsbegreppet, 1984. Ytterligare ett exempel på ett arbete i denna tradition finner man hos Töllborg, Personalkontroll, en ideologikritisk studie kring den svenska personalkontrollkungörelsen, 1986. Ett exempel på en studie av hur rättsreglerna kan sägas återspegla den rådande maktstrukturen i samhället finner man hos Flodgren, Fackföreningen och rätten, 1978, . Flodgren diskuterar maktförhållandet mellan arbetsgivare och fackförening och ställer detta i relation till olika förändringar i rättsreglerna.

49 Hydén, Rättens samhälleliga funktioner, 1978 , s 279 ff.

50 Prop 1979/80:9 s 24.

KFL tillämpas när en konsument, dvs en enskild person, tecknar en försäkring hos ett försäkringsbolag huvudsakligen för enskilt bruk och avtalet gäller hemförsäkring, villaförsäkring, fritidshusförsäkring, reseförsäkring, trafikförsäkring eller annan motorfordonsförsäkring samt båtförsäkring.[51] Lagen är inte tillämplig på försäkringsavtal som grundar sig på kollektivavtal eller gruppavtal som handhas av en företrädare för gruppen. Lagen gäller heller inte försäkringar som avser all framtid.[52]

Att KFL endast omfattar vissa typer av försäkringsavtal kan ses som ett uttryck för de socialpolitiska målsättningar som framskymtar i lagmotiven. De försäkringsformer, som omnämns i KFL:s första paragraf har det gemensamt att de kan ha stor ekonomisk och social betydelse för den enskilde konsumenten.[53] Utanför lagen faller en rad försäkringar av skiftande art. Viktigast bland dessa är rena liv- eller olycksfallsförsäkringar. Dessa försäkringar uppfyller i och för sig kravet på att vara socialt och ekonomiskt betydelsefulla, men då de anses ge upphov till speciella problem, t ex avseende premiebetalning och upplysningsplikt, har de inte inordnats under KFL. Ingår en personförsäkring som en del i någon av de paketförsäkringar som omfattas av KFL, tillämpas emellertid lagen även på personförsäkringsvillkoren.[54] Som exempel på försäkringar, som med hänvisning till sin begränsade betydelse undantagits från KFL:s tillämpningsområde, kan nämnas olika former av specialförsäkringar typ smycke-, päls, kamera-, ur- och olika djurförsäkringar. För dessa försäkringars del menade Försäkringsrättskommittén att ett tillräckligt konsumentskydd borde kunna upprätthållas med hjälp av Försäkringsinspektionens (numera Finansinspektionen) villkorsgranskande verksamhet.[55]

Det kan ifrågasättas om det varit särskilt lämpligt att definiera KFL:s tillämpningsområde på det sätt som skett. Om försäkringsbolagen väljer att använda nya namn på sina produkter kan detta förorsaka gränsdragningsproblem. Tolkningsproblem kan även uppkomma när nya försäkringsformer dyker upp på marknaden.[56] I och för sig är det inte beteckningen på försäkringen utan avtalets innehåll som avgör om lagen är tillämplig eller ej. Av lagtexten framgår att det är försäkringar som kan *hänföras* till de uppräknade kategorierna som skall anses omfattade av KFL:s regler.[57] Tveksamheter har emellertid förekommit. Det har t ex rått delade meningar om en produkt som kallas otursförsäkring, som tillkommit efter KFL:s ikraftträdande, bort omfattas av lagen.[58] Överhuvudtaget är det osäkert vilken lag som bör gälla för de s k allriskförsäkringarna. Med tanke på att KFL är en tvingande lagstiftning och att avtalsfrihet är något av en grundprincip i vår rättsordning borde kanske lagens tillämpningsområde tolkas snävt. Detta borde i så fall betyda att oturs- eller allriskförsäkring fick anses reglerade av 1927 års FAL. Mot detta talar emellertid att det i motiven till KFL sägs att det inte räcker att en försäkring kallas "allriskförsäkring för hem" för att den skall anses falla utanför lagens tillämpningsområde.[59] Avgörande är i vilken utsträckning de risker försäkringen omfattar avviker från vad som normalt förekommer i någon av de försäkringar

51 Angående innebörden av begreppet konsument se Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984 s 30 f. Se även nedan 1.2.2.

52 1 § KFL.

53 SOU 1977:84 s 109 f, prop 1979/80:9 s 30.

54 SOU 1977:84 s 111, prop 1979/80:9 s 30 f, Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 34. I SOU 1986:56 framlades förslag till en särskild personförsäkringslag. I förslaget till FAL, Ds 1993:39, ges särskilda regler för dessa försäkringars del i lagens kapitel 11 - 19.

55 SOU 1977:84, s 112, 179, prop 1979/80:9, s 31, 99. Försäkringsinspektionen slogs 1991 samman med Bankinspektionen och kallas numera Finansinspektionen, enl Lag (1991:936) om Finansinspektionens inrättande.

56 I och med införandet av den nya FAL elimineras detta problem eftersom avgränsningen då försvinner. Jfr SOU 1989:88 samt Ds 1993:39.

57 Prop 1979/80:9 s 99.

58 Otursförsäkringen omfattar i princip plötsliga och oförutsedda skador som drabbar den försäkrade.

59 Prop 1979/80:9 s 99.

som uttryckligen omfattas av lagen.

Argumenten för avgränsningen av KFL:s tillämpningsområde verkar inte särskilt övertygande. Att de försäkringar, som inte omfattas av KFL, har en begränsad ekonomisk och social betydelse kan kanske stämma i de flesta fall, men det kan säkerligen förekomma situationer där möjligheten att få ut ersättning ur en specialförsäkring kan vara väl så viktig som att kunna få ut ersättning från t ex en reseförsäkring.[60] Att vissa av de uteslutna försäkringarna, t ex djurförsäkring, kan tecknas av andra än konsumenter och att det därför skulle bli nödvändigt att tillämpa olika försäkringsrättsliga regler på samma avtalstyp beroende på vem som tecknat försäkringen kan också anföras ifråga om vissa av de försäkringsformer som faktiskt faller in under KFL. Detta gäller t ex för såväl motorfordons- som båtförsäkring.[61]

Det finns anledning att anta att det huvudsakliga förklaringen till att KFL inte kommit att omfatta de nämnda specialförsäkringarna har varit av ekonomisk natur. Vissa av KFL:s skyddsregler hade kunnat föranleda försäkringsbolagen kostnader, t ex avseende premiedebitering m m, som inte varit försvarliga med hänvisning till dessa försäkringars lilla andel av hela försäkringsverksamheten. Det skulle med andra ord inte vara ekonomiskt rationellt att tvinga bolagen att efterleva KFL i specialförsäkringsfallen.[62]

Som redan framkommit omfattar min undersökning hem-, villa-, fritidshus- och reseförsäkring. I mina studier har jag funnit att varken försäkringsbolag eller ARN tycks göra någon tydlig distinktion mellan allrisk- och t ex hem- villaförsäkringar vid tillämpning av nedsättningsreglerna.[63] Jag har därför valt att infoga dessa försäkringar i undersökningsmaterialet. Allriskförsäkringen kan f ö ses som en utvidgad form av hem-villaförsäkringen. Genom att ta med allriskförsäkringarna har underlaget för undersökningen kunnat breddas.

I vissa fall kan det föranleda problem att avgränsa garantier från försäkringsavtal. Frågan är av intresse inte minst därför att garantiavtal i konsumentfall omfattas av KKL:s respektive KTjL:s tillämpningsområde medan försäkringar, beroende på avtalstyp, antingen omfattas av 1927 års FAL eller av KFL. I NJA 1958 s 536 hade HD att ta ställning till om Volvos vagnskadegaranti borde uppfattas som en försäkring eller som en garanti. Bl a med hänvisning till att garantin ingick som en del i köpet av en bil, kunden kunde inte välja att avstå från den, menade HD att det inte rörde sig om en försäkring. Avgörandet har emellertid utsatts för kritik och i senare praxis har man även avvikit från detta.[64]

1.2.2 Konsument.

Att KFL:s regler enbart gäller i konsumentfall förklaras i förarbetena med att skyddsbehovet för

---

60 Som exempel på specialförsäkringar kan nämnas olika djurförsäkringar (häst-hund etc), pälsförsäkring, smyckesförsäkring, kameraförsäkring, golfförsäkring etc.

61 Dessa förhållanden poängteras av departementschefen i prop 1979/80:9 s 29.

62 Jfr SOU 1977:84, s 113. Det bör dock påpekas att i förslaget till FAL ges inga särbestämmelser för specialförsäkringarnas del, Ds 1993:39. Samma gällde f ö förslaget till särskild Skadeförsäkringslag, SOU 1989:88.

63 I ARN 93/R6519 yrkade den försäkrade på ersättning ur en allriskförsäkring för en videokamera (alltså en specialförsäkring) Nämnden yttrade i detta fall att " Den aktuella allriskförsäkringen faller visserligen utanför det direkta tillämpningsområdet för KFL. Enligt nämndens mening finns - då det gäller försäkringar av aktuellt slag - inte sakliga skäl för en strängare bedömning av brott mot en aktsamhetsregel än i t. ex. en hemförsäkring." Bolaget rekommenderades sätta ned ersättningen med 50%.

64 Jfr SOU 1960:11 s 121 ff, prop 1961:171 s 55 ff. Se vidare SOU 1983:5.

konsumenter är större än för näringsidkare.[65] Även om det också kan föreligga ett behov av att skydda framförallt mindre näringsidkare, ansåg Försäkringsrättskommittén att flera skäl talade mot att låta lagen omfatta annat än försäkringar tecknade av just konsumenter. Ett sådant skäl sades vara att näringsidkarnas försäkringar inkluderar risker som inte ingår i de privata försäkringarna. Ett annat argument var att näringsidkare i något större utsträckning än konsumenter kan antas få sina intressen tillgodosedda genom sina organisationer. Ytterligare ett skäl för att enbart tillämpa lagen på konsumentfall sades vara att detta skulle främja enhetligheten i konsumentskyddslagstiftningen. Försäkringsrättskommittén uteslöt emellertid inte att KFL:s regler också borde kunna få betydelse i fall där en näringsidkares ställning påminner om en konsuments.[66]

Den definition av begreppet konsument som kommit till användning i KFL överensstämmer med konsumentbegreppet inom övrig konsumentskyddande lagstiftning. Med konsument avses en enskild person som ingår avtal om köp av vara eller tjänst avsedd att utnyttjas huvudsakligen för enskilt bruk.[67]

Den särskilda konsumentlagstiftningen motiveras i allmänhet med att konsumenter är underlägsna sin motpart i avtalet såväl ekonomiskt som kunskapsmässigt. Genom införandet av tvingande lagstiftning förhindras den starkare parten att missbruka sina möjligheter att ensidigt diktera ett avtalsinnehåll som främst tillgodoser de egna intressena. Denna inställning till lagstiftningens uppgift kan ses som ett uttryck för den utbredda uppfattningen att rättsordningen bl a har till uppgift att motverka att avtalsfriheten leder till avarter inom systemet.[68]

1.2.3 Försäkringsbolag.

För att KFL skall bli tillämplig krävs att en konsumentens motpart i avtalsförhållandet kan definieras som ett försäkringsbolag. Ett försäkringsbolag sysslar med försäkringsverksamhet i aktiebolagsform eller i egenskap av ett ömsesidigt bolag. I sistnämnda fall är försäkringstagarna delägare i rörelsen.[69] KFL kan emellertid också tillämpas när försäkringen beviljats av vissa lokala försäkringsbolag samt när en försäkring meddelats av en understödsförening.[70] Lagen omfattar dessutom försäkringar som utfärdats av utländska försäkringsbolag som driver sin

---

65 SOU 1977:84, s 109 f. I förslaget till skadeförsäkringslag, SOU 1989:88, påtalas dock att behovet av tvingande skyddsregler kan vara väl så stort för de mindre företagens del, s 122 ff. För tydlighetens skull bör dock påpekas att 1927 års FAL innehåller en del regler som är tvingande även till näringsidkares förmån, FAL 3 §. Intressant nog föreslås den nya FAL däremot bli alltigenom dispositiv i näringsidkarfallen, Ds 1993:39, s 130 f, 218 f, FAL 1:4.

66 SOU 1977:84, s 110, prop 1979/80:9 s 29.

67 Se särskilt lagrådets yttrande, prop 1979/80:9 s 187 ff. Konsumentbegreppet har definierats i förarbetena till Konsumentköplagen (1973:877), SOU 1972:28 s 88, prop 1973:138 s 159 ff, 313 f. Se även förarbetena till Konsumenttjänstlagen (1985:716) prop 1984/85:110, s 139 f, 344 f, 370 f. Heuman, Reklamationsnämnder och försäkringsnämnder, 1980, s 221 ff.Konsumentbegreppet behandlas inte särskilt i förarbetena till den nya FAL varför lagen knappast kan antas innebära någon nyordning på området.

68 Se vidare Wilhelmsson, Om styrning av försäkringsvillkor, 1977, s 20.

69 FRL 1:7, Gabrielsson-Persson-Wunderman, Försäkringsrörelselagen med kommentarer, 1983, s 44. Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 30 f. Se även SOU 1972:29 s 28. I prop 1994/95:70 föreslås att aktiebolagen på försäkringsområdet delas in i två kategorier, privata och publika bolag. Publika men inte privata bolag skall ha rätt att inbjuda allmänheten att teckna eller förvärva aktier. Varken EES-avtalet eller inträdet i EU innebär i och för sig en formell skyldighet att genomföra denna förändring men med anledning av ändringen i aktiebolagslagen (SFS 1994:802) föreslås motsvarande ändring införas för försäkringsaktiebolagens del, prop s 116 ff.

70 jfr 349 § punkten d FRL.

rörelse i Sverige enligt lag 1950:272.[71] Försäkringsrättskommittén förordade också att KFL borde tillämpas när en utländsk försäkringsgivare, som inte driver rörelse i Sverige, meddelat en svensk konsument en försäkring. Till stöd för detta hänvisade utredningen bl a till ett beslut i marknadsdomstolen 1973 nr 18 samt till förslag till EG-direktiv angående koordinering av skadeförsäkring. Enligt detta förslag skall en betydande frihet lämnas till medlemsstaterna att välja rättssystem vid försäkringstvister.[72] Med anledning av EES-avtalet antog Sverige 1993 en lag om tillämplig lag för vissa försäkringsavtal.[73] För skadeförsäkringarnas del gäller som huvudregel att försäkringstagarens hemvist avgör vilket lands lag som skall tillämpas.[74] Parterna kan heller inte avtala bort tvingande regler som gäller i en EES-stat om alla övriga för avtalet relevanta förhållanden vid tiden för lagvalet hänför sig till just den staten där de tvingande reglerna förekommer.[75] För konsumentförsäkringarnas del betyder detta att de tvingande svenska konsumentskyddande reglerna normalt sett inte kan avtalas bort genom hänvisning till något annat lands lag, eftersom de flesta svenska konsumenter torde ha sitt försäkringsobjekt och sitt hemvist här i landet.

1.2.4 Kollektivt tecknad försäkring.

Enligt ett särskilt undantag i 1 § KFL omfattar lagen inte kollektivt tecknade försäkringar.[76] Med detta avses försäkringsavtal som sluts av en företrädare för en grupp i vilken den försäkrade ingår. Om gruppmedlemmarna själva anmäler sitt deltagande i försäkringsgruppen till bolaget och dessutom självständigt betalar sina premier bör dock lagen, enligt vad som sägs i förarbetena, tillämpas på de ingångna avtalen. Framstår organisationen väsentligen som en förmedlare mellan försäkringsgivaren och gruppmedlemmen bör försäkringen också falla in under KFL.[77] Det vore annars alltför enkelt att kringgå lagstiftningen.

Att KFL inte tillämpas på kollektivt tecknade försäkringsavtal beror på att avtalet i dessa fall ej ingås av en konsument. Det rör sig i de flesta fall om avtal som ingås mellan en arbetsmarknadspart och ett försäkringsbolag. Styrkeförhållandet mellan parterna föranleder inget särskilt behov av att skydda försäkringstagarna.[78] Ytterligare ett skäl som sagts tala mot att låta de kollektivt tecknade försäkringarna omfattas av KFL är att detta skulle leda till att lagen då blev mer komplicerad och svåröverblickbar.[79]

När KFL antogs var gruppavtal sällsynt förekommande på marknaden. Utvecklingen har

71 SOU 1977:84 s 178, prop 1979/80:9 s 98.

72 Direktiv 24 juli 1973 för koordinering av skadeförsäkring publicerat i O.J.E.C. Vol n L 228 (16.8.1973). Sedan Sverige anslutit sig till Luganokonventionen (SFS 1992:973), ikraft 1 jan 1993) kan en konsument stämma ett utländskt försäkringsbolag i Sverige förutsatt att bolagets hemland slutit sig till konventionen. Luganokonventionen, avsnitt 3, 1988 års konvention om domstols behörighet och verkställighet av domar på privaträttens område. Se vidare under 7.5 f.

73 SFS 1993:645.

74 6 § Lag 1993:645. Se vidare under 7.5.

75 10 § Lag 1993:645, prop 1992/93:222, s 47.

76 I förslaget till ny FAL regleras gruppskadeförsäkringar i ett särskilt kapitel, FAL 9 kap, Ds 1993:39. Kollektivavtalsgrundad skadeförsäkring regleras i FAL 10 kap.

77 SOU 1977:84 s 182, prop 1979/80:9 s 100.

78 SOU 1977:84 s 112.

79 I förslaget till ny FAL föreslås däremot att de tvingande biförpliktelsereglerna skall omfatta också gruppskadeförsäkringsavtal, FAL 9:2, Ds 1993:39 s 274, SOU 189:88 s 362 ff. Samma föreslås för kollektivavtalsgrundade skadeförsäkringar, FAL 10:2. Enligt försäkringsrättskommittén föreligger ett behov av tvingande regler också vid gruppförsäkringar, SOU 189:88 s 131.

emellertid gått mot att arbetstagarorganisationer i allt större utsträckning börjat teckna exempelvis hemförsäkring för sina föreningsmedlemmars räkning.[80]

Eftersom de kollektivt tecknade försäkringarna inte omfattas av KFL kommer de inte att behandlas här och jag fördjupar mig därför heller inte i problematiken angående gränsdragningsfall. I avhandlingen kommer jag enbart att behandla försäkringsavtal som ingås av enskilda konsumenter.[81]

1.2.5 Trafikförsäkring.

KFL är subsidiär i förhållande till trafikskadelagen. Detta betyder att lagen inte tillämpas på trafikförsäkringar i de delar dessa berörs av TSL:s regelsystem. Det finns t ex inte något utrymme att använda KFL:s 30-33 §§ ifråga om sådant som inträffat före skadehändelsen. Här finns nämligen en särskild regel i TSL 17 §.[82]

Avgränsningen mellan KFL och TSL ger upphov till problem som tidigare haft sin motsvarighet i förhållandet mellan TSL och 1927 års FAL. Då jag endast undantagsvis berör trafikförsäkringsfrågor har jag inte funnit skäl att gå närmare gå in på gränsdragningen mellan de båda lagarnas tillämpningsområden.

1.2.6 Tredje mans försäkringsskydd.

I KFL 4 § anges att lagen inte gäller i förhållande till tredje man.[83] I den mån någon utanför den i avtalet försäkrade kretsen har intresse i försäkringsobjektet skall reglerna i 1927 års FAL tillämpas. Det rör sig i huvudsak om försäkringsbolagens regressrätt gentemot någon som vållat försäkringstagaren en skada som bolaget fått ersätta samt om panthavares rätt till ersättning ur försäkringen när någon försäkringsrättslig förpliktelse åsidosatts. Det har inte ansetts motiverat att skilja på tredje man som har intresse i konsumentförsäkrat objekt och tredje man som har intresse t ex i en näringsidkares rörelse. I de flesta fall är panthavaren en bank vars ställning heller inte kan sägas vara särskilt svag. Situationen är emellertid inte riktigt densamma när det gäller försäkringsbolagens regressrätt. Försäkringsrättskommittén framhöll att det föreligger en betydande lucka i konsumentskyddet så länge regressregeln i 1927 års FAL får gälla.[84] Denna regel är nämligen dispositiv. Försäkringsbolagen har dock, såvitt jag kunnat finna, inte föreskrivit om regressrätt i andra fall än när det föreligger synnerliga skäl.[85]

Trots kommitténs påpekande om behovet av konsumentskydd förblev dock frågan oreglerad i KFL.En viss begränsning av avtalsfriheten torde dock följa av att ett alltför långtgående regressvillkor borde kunna komma att betraktas som oskäligt och därmed föranleda ett

---

80 I NJA 1987 s 394 slog HD fast att det ligger inom ramen för fackföreningens behörighet att ingå sådana avtal.

81 Angående kollektivt tecknade försäkringar, se vidare Bladini, Gruppskadeförsäkring, 1990. Vidare SOU 1989:88 s 130 f, 231-251 samt Ds 1993:39 s 188 ff.

82 SOU 1977:84 s 124. Det kan tilläggas att förhållanden föreslås bli desamma enligt den nya FAL 1:1.

83 I den nya FAL regleras dessa frågor i ett särskilt kapitel, FAL 7 kap.

84 1927 års fal 25 §, SOU 1977:84 s 124. I Ds 1993:39 föreslås en regressregel , FAL 8:9, som ger bolagen en obetingad rätt att regressa mot försäkringstagare/skadevållare. Vad gäller begränsningar av denna rätt hänvisas gällande jämkningsregler i SkL (1972:702), Ds 1993:39 s 200 ff.

85 Mot privatpersoner föreskriver bolagen i allmänhet om återkravsrätt när skadan vållats uppsåtligen eller av grov vårdslöshet eller om skadan har samband med förvärvsverksamhet, jfr t ex Trygg Hansa villkor 1994-01-01, punkt 5.7.

ingripande från Finansinspektionen.[86]

Då nedsättningsreglerna inte är tillämpliga på bolagets förhållande till tredje man tas inte frågan om tredje mans ställning upp i avhandlingen.[87]

1.3 De studerade lagrummen.

I avhandlingen behandlas tre av KFL:s s k nedsättningsregler, KFL 30-32 §§. Av utrymmesskäl berörs inte den fjärde nedsättningsregeln, 34 §. Detta lagrum anger förutsättningarna för nedsättningsavdrag när den försäkrade på ett eller annat sätt vilselett försäkringsbolaget i samband med skaderegleringen.[88] Regeln anknyter till förhållandena efter skadans inträffande, något som i viss mån gör den lite speciell jämfört med de övriga nedsättningsreglerna. Detta förhållande kan delvis förklara varför jag underlåtit att behandla regeln här. Mot detta kan i och för sig invändas att jag tar upp såväl räddningsplikt som föreskrifter i avtalen om samverkan m m vid skadereglering. Dessa förhållanden är också de hänförliga till tiden efter en skadas inträffande.Att jag trots detta sett mig föranlåten att behandla dessa senare biförpliktelser, förklaras av att de regleras av 31 § KFL. Enligt min mening hade det inte varit särskilt välfunnet att lämna en del av ett av de undersökta lagrummens tillämpningsområde utanför analysen.

Nedsättningsreglerna är tänkta att tillämpas när den försäkrade, eller någon som kan identifieras med denne, åsidosätter någon av alla de förpliktelser som åvilar honom enligt lag eller avtal. För att förstå reglernas innebörd bör man först känna till vilka förpliktelser den försäkrade är skyldig att uppfylla. De förpliktelser som åvilar de berörda parterna på försäkringstagarsidan i avtalsförhållandet brukar indelas i huvud- respektive biförpliktelser.[89]

Försäkringstagaren, som är den som sluter avtal med bolaget, har som huvudförpliktelse skyldighet att betala premien. I KFL finns särskilda regler om vad som gäller när försäkringstagaren underlåter att uppfylla denna förpliktelse. Enligt dessa regler kan försäkringsbolaget vid ett åsidosättande säga upp försäkringen, försäkringsskyddet upphör i sådant fall efter en viss karenstid, som huvudregel 14 dagar.[90] Bolaget kan också utkräva ersättning för den tid försäkringsskyddet varit i kraft.[91] En jämförelse med 1927 års FAL visar att KFL ger ett bättre skydd mot att avtalet kommer att upphöra till följd av att försäkringstagaren glömmer att betala sin premie i tid.[92]

Nedsättningsreglerna anger hur stort avdrag bolaget kan vara berättigat att göra när

86 Se vidare under s 34 f.

87 Angående tredje mans rätt till ersättning ur försäkring se Hellner, Några kritiska punkter i den svenska försäkringsrätten, NFT 4/1984 samt Bull, Tredjemansnsdekninger i forsikringsforhold, 1988, särskilt kapitel 3 och 4. Observera dock att Norge antagit en ny skadeförsäkringslag 1989. I SOU 1989:88 föreslås ett visst tvingande skydd till förmån för tredje man vid åsidosättande av de olika biförpliktelserna, s 212 f. I Ds 1993:39 föreslås ungefär samma regler gälla med den modifieringen att reglerna endast skall vara tvingande till förmån för tredje man som har förmånsrätt i fast egendom eller tomträtt, FAL 7:3, se vidare s 257 f.

88 I AB 4.5 från 1981 angav bolagen att nedsättningen i dessa fall normalt skulle stanna vid 50% av försäkringsersättningen, dock med ett belopp som minst svarade mot bolagets kostnader. Denna föreskrift ändrades dock 1982 och återger idag endast vad som framgår av KFL 34 §. Angående 34 §, se Strömbäck i Festskrift till Jan Hellner, 1984, s 634, även Hellner i Försäkringstidningen nr 5/81 s 21.

89 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 132.

90 KFL 25 §. Motsvarande regler föreslås i den nya FAL 5:1-2.

91 KFL 24 §.

92 Jfr 1927 års FAL 12 - 17 §§.

försäkringstagaren, annan försäkrad, eller någon som identifieras med den skadelidande åsidosatt en annan förpliktelse än just huvudförpliktelsen. I försäkringsrättslig doktrin har dessa förpliktelser kallats biförpliktelser. Det är dessa biförpliktelser som behandlas i denna avhandling.

1.3.1 Allmänt om förpliktelser.

Innan jag går närmare in på de biförpliktelser som de försäkrade förväntas uppfylla, ska något sägas om vad som generellt anses kännetecknа civilrättsligt grundade förpliktelser.

Begreppet förpliktelse används allmänt inom förmögenhetsrätten. Förpliktelserna har vissa särdrag. Enkelt kan sägas att de framställer olika handlingsmönster för hur en avtalspart skall uppträda. Efterlevs inte handlingsmönstret kan detta föranleda en civilrättslig sanktion.

Enligt Rodhe bör det göras åtskillnad mellan två typer av förpliktelser nämligen förpliktelser till uppfyllelse och ansvarsförpliktelser.[93] Uppfyllelseförpliktelsen utmärks av att den gäldenär (presterande part), som underlåter att uppfylla de handlingsdirektiv förpliktelsen anger, kan drabbas av någon form av sanktion. Denna typ av förpliktelser kan vara av såväl positiv som negativ art. Med positiva uppfyllelseförpliktelser avses förpliktelser som föreskriver ett handlingsmönster medan de negativa förpliktelserna ålägger den prestationsskyldige att underlåta att företa en viss handling.[94]

Den andra typen av förpliktelser, ansvarsförpliktelserna, utmärks av att den prestationspliktige har påtagit sig ett ansvar för att vissa omständigheter föreligger vid en viss tidpunkt. En relevant avvikelse från det garanterade kan då leda till att en påföljd drabbar den förpliktade. Förpliktelsens innehåll bestäms dels av de fakta garantin vilar på, dels av den tidpunkt då dessa fakta skulle ha förelegat. En ansvarsförpliktelse kan avse såväl omständigheter i förfluten tid som i nutid.[95]

Förmögenhetsrättsliga förpliktelser kan uppkomma på ett flertal sätt, som exempel kan nämnas att de kan grunda sig på avtal eller skadegörande handlingar. Vissa förpliktelser kan uppstå i och med mottagandet av en prestation, andra genom ett övertagande av egendom eller en överlåtelse av en fordran o s v.[96] En förpliktelse kan dessutom följa direkt av en rättsregel. Detta gäller t ex ifråga om den upplysningsplikt som enligt KFL 30 § åvilar försäkringstagaren.[97]

Som påpekats utmärks de förmögenhetsrättsliga förpliktelserna bl a av att om de inte uppfylls kan den som brustit drabbas av olika sanktioner. Som exempel på sådana sanktioner kan nämnas möjlighet för den förfördelade att kräva fullgörelse, rätt att häva köp, rätt att kräva omleverans, prisavdrag, nedsättning samt rätt till skadestånd.[98] Det är allmänt förekommande att sanktionerna ifråga kallas för påföljder. För att undvika alltför många upprepningar använder jag i avhandlingen begreppet påföljd som en synonym till nedsättning.

93 Rodhe, Lärobok Obligationsrätt, 5 uppl, 1979, s 21. I sin bok Obligationsrätt, 1956, talar Rodhe istället om uppfyllelseförpliktelser och garantiförpliktelser, s 14 f, 214-296. Efter det att begreppet garantiförpliktelse blivit ifrågasatt övergick dock Rodhe till att istället använda sig av begreppet ansvarsförpliktelse.

94 Rodhe, Obligationsrätt, 1956, s 14 ff samt Rodhe, Lärobok Obligationsrätt, 5 uppl, 1979, s 21, 25 ff.

95 Rodhe, Obligationsrätt, 1956, s 215, Rodhe, Lärobok Obligationsrätt, 5 uppl, 1979, s 21 samt 87 ff.

96 Rodhe , Obligationsrätt, 1956, s 3, Rodhe, Lärobok Obligationsrätt, 5 uppl, 1979, s 13 ff.

97 Även den nya FAL ålägger konsumenten en sådan upplysningsplikt om än i mera begränsad omfattning än KFL, FAL 4:1-2.

98 Jfr KöpL (1990:931) 22, 41, 51 §§.

1.3.2 Förpliktelser på det försäkringsrättsliga området.

Försäkringsavtalet ger upphov till ett stort antal förpliktelser. I första hand åligger det avtalsparterna, d v s försäkringsbolaget och försäkringstagaren, att se till att dessa förpliktelser blir uppfyllda. Även andra än den avtalsslutande försäkringstagaren kan emellertid vara skyldig att efterkomma de olika biförpliktelserna. I vissa fall är samtliga försäkrade, dvs alla de som kan vara berättigade till ersättning ur försäkringen, skyldiga att hålla sig till vad avtalet föreskriver.[99] Kretsen av rättssubjekt, som kan komma att föranleda nedsättning, kan emellertid utsträckas ytterligare. Enligt KFL 31 § kan det t ex , om det framgår av avtalet, bli tal om påföljd när någon som haft *tillsyn* över försäkringsobjektet brutit mot en föreskrift i avtalet. Det föreligger inga krav på att den som haft tillsyn över objektet också skall vara någon medförsäkrad. Den skadelidande försäkrade *identifieras* i dessa fall med den som åsidosatt biförpliktelsen.[100] Att även andra än avtalsparterna kan vara skyldiga att efterkomma avtalet, medför att det kan ifrågasättas om det är helt korrekt att definiera de skyldigheter försäkringsavtalet ger upphov till som regelrätta förpliktelser. Det är dessutom tveksamt om ett åsidosättande kan föranleda ett skadeståndsansvar, något som annars brukar sägas utmärka en förmögenhetsrättsligt grundad förpliktelse.[101] Härtill kan läggas att det inte går att framtvinga efterlevnad av försäkringsavtalets olika handlingsföreskrifter. Dessa förhållanden har föranlett vissa författare att hävda att det som brukar kallas förpliktelser inom försäkringsrätten i själva verket utgör exempel på avtalsförutsättningar.[102] En sådan slutsats torde innebära att avtalet vid bristande förutsättningar blir att betrakta som ogiltigt. Möjligen borde AvtL 36 § kunna öppna väg för att i vissa fall jämka avtalet som ett alternativ. Ytterligare en möjlighet är att avtalet betraktas som partiellt ogiltigt.[103] Frågan är emellertid om det med hänvisning till nedsättningsreglernas utformning är korrekt att hänvisa till ogiltighetsläran. Såvitt jag kan förstå torde ett avtal som helt, eller delvis, utdöms såsom ogiltigt, ej kunna göras gällande i något fall. En klausul som anses kunna jämkas med hänsyn tagen till att den är oskälig i ett givet fall, kan däremot mycket väl komma att betraktas som fullt acceptabel i ett annat sammanhang.[104] Ett försäkringsvillkor som i ett givet fall jämkas med stöd av någon av nedsättningsreglerna kan kanske komma att betraktas som fullt godtagbart i ett annat.[105]

Huruvida de åligganden, som försäkringsavtalen ger upphov till bör definieras som förpliktelser eller som avtalsförutsättningar är i vilket fall en fråga som i första hand är av systematiskt intresse. Även om det råder osäkerhet om vilken definition som är den mest korrekta är förpliktelseterminologin allmänt förekommande på det försäkringsrättsliga området. Uttryckssättet används i 1927 års FAL och likaså i förarbetena till KFL, jag ser därför inga skäl att undvika att tala om biförpliktelserna som förpliktelser och inte som avtalsförutsättningar.[106]

99 Med försäkrad avses den vars intresse har försäkrats mot skada, KFL 2 §. Tredje mans ställning regleras dock via 1927 års FAL. Identifikation förekommer vid åsidosättande av föreskrift i avtalet samt vid framkallande av försäkringsfall , KFL 31, 32 §§.

100 Se vidare om identifikation under 5.3.3.2, 5.4.1.2, 5.5.3.2, 5.6.1.2, och 6.3.2. Enligt FAL 4:8 identifieras den skadelidande med den som med hans samtycke "har hand om egendomen." Någon egentlig ändring i sak är inte avsedd, SOU 1989:88 s 309.

101 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 132 f.

102 Hult, Anmälan av F Schmidts Faran och försäkringsfallet, SvJT 1944 s 894, Karlgren, Notiser, SvJT 1945 s 218.

103 Angående partiell ogiltighet se Ussing, Aftaler paa formuerettens. omraade, 1950, s 260 f.

104 Adlercreutz har av just dessa skäl varnat för en urskillningslös sammanblandning mellan av jämknings- och ogiltighetsregler, Avtalsrätt I , 10 uppl, 1995, s 224.

105 Naturligtvis kan det också förekomma villkor som är att anse som ogiltiga i alla sammanhang. Ett villkor som t ex ger bolaget rätt att sätta ned ersättningen vid ringa oaktsamt framkallande av försäkringsfall strider i alla sammanhang mot mot 32 § KFL.

106 Se exvis rubriken till 4 § i 1927 års FAL. För KFL:s del kan hänvisas till prop 1979/80:9 s 62 ff samt i SkFL fall, SOU 1989:88 s 171, 179, 187 m m, i Ds 1993:39 s 157 ff.

En förmögenhetsrättslig förpliktelse består inte i all evighet. En borgenär måste alltid agera inom vissa givna tidsramar för att bibehålla rätten att utkräva prestation av sin motpart. På det försäkringsrättsliga området förekommer vissa särregler för preskription. Den som vill få ut försäkringsersättning skall, enligt de avtal som förekommer på marknaden, anmäla sina krav till bolaget så snart som möjligt.[107] Dröjer den skadelidande med sin anmälan är han hänvisad till att bryta preskripitionen genom att väcka talan mot bolaget senast inom tre år från det att han fått kännedom om att han haft rätt till ersättning. Har talan ej väckts inom tio år efter fordrans tillkomst är rätten till ersättning ohjälpligt förlorad.[108] Försäkringsbolagen är å sin sida hänvisade till att utkräva en obetald konsumentförsäkringspremie inom sex månader från det att premien skulle ha betalts. Preskriptionen avbryts genom att bolaget säger upp avtalet. Uppsägning behöver dock ej förekomma när försäkringen av annat skäl upphört inom sexmånadersfristen. Den fordran som sålunda hållits vid liv preskriberas enligt vanliga fordringsrättsliga regler.[109]

Vad gäller försäkringsbolagets möjligheter att åberopa ett åsidosättande av en biförpliktelse anges inga särskilda tidsfrister för detta i KFL.[110] Inträffar en ersättningsbar skada medför detta att den försäkrade får en fordran på bolaget. Har en biförpliktelse åsidosatts kan bolaget vara befriat från hela eller en del av sitt betalningsansvar. Detta kan betraktas som en motfordran på den försäkrade. Avstår bolaget från att göra avdrag på ersättningen, trots att man varit medveten om att det funnits förutsättningar för nedsättning, borde bolaget i och med det bindande beslutet att ersätta skadan vara avskuret från att göra påföljd gällande. Passivitet torde kunna tolkas som att underförstått och förpliktande samtycke till att låta saken bero.[111] Har det däremot inte varit känt för bolaget att den försäkrade överträtt en biförpliktelse, borde den fordran avtalsbrottet ger upphov till, kunna göras gällande intill dess att den preskriberats enligt vanliga preskriptionsregler. Detta torde innebära en treårig preskription (konsumentfordran) såvida den försäkrade inte gjort sig skyldig till svek eller annan brottslig handling.[112] Det är inte helt säkert vid vilken tidpunkt preskriptionsfristen kan antas börja löpa. Enligt PreskL (1981:130) 2 § börjar preskriptionsfristen löpa "efter fordrans tillkomst". I skadeståndsrättsliga sammanhang anses fordran i allmänhet ha tillkommit i och med den skadegörande handlingen.[113] Det är möjligt att man i analogi med detta borde räkna preskriptionsfristen från den tidpunkt när biförpliktelsen åsidosattes. Det är ju detta åsidosättande som utgör grund för bolagets rätt att sätta ned ersättningen. För denna tidpunkt talar dessutom att preskriptionsfristen vid krav på skadestånd pga avtalsbrott räknas från dagen för

---

107 Se t ex WASA VH 92, AB K3 och K6.

108 KFL 39 §, motsvarande regel återfinnes i förslaget till ny FAL 8:4, Se vidare i Ds 1993:39 s 270.

109 KFL 40 §, motsvarande regel återfinnes i förslaget till ny FAL 5:7. Se vidare prop 1979/80:9 s 88 och 166, samt SOU 1989:88 s 328 samt SOU 1986:56 s 610. Även PreskL (1981:130) 2 §.

110 Samma sak kan sägas ifråga om 1927 års FAL liksom förslaget till ny FAL.

111 Enligt den nya FAL 4:10 åligger det försäkringsbolaget att skriftligen meddela den försäkrade att man önskar göra ett nedsättningsavdrag till följd av att en biförpliktelse åsidosatts. Detta meddelande skall lämnas utan oskäligt uppehåll efter det att bolaget fick kännedom om åsidosättandet. I ARN 90/R1714 ansåg nämnden att bolaget borde få återkräva utbetald ersättning när man ca sex månader efter det att en skada ersatts blivit varse att den försäkrade vid skadetillfället åsidosatt en säkerhetsföreskrift.

112 Preskriptionslag (1981:130) , 2 §. Det är möjligt att man här skulle kunna falla tillbaka på vad som sagts gälla angående condictio indebiti (återkravsrätt när penningbelopp felaktigt utbetalts till någon som ej skulle ha betalning). Huvudregeln får i sådant fall antas vara att betalning skall återgå så länge fordran ej preskriberats. Undantagsvis skulle dock den försäkrade ha rätt att behålla beloppet om han i god tro inrättat sig efter betalningen, jfr Tiberg, Skuldebrev, växel och check, 1987, s 22 ff samt Mellqvist, Persson, Fordran & skuld, 2 uppl, 1990, s 31 ff. Jfr även NJA 1970 s 539 samt NJA 1989 s 224 som dock inte avser försäkringsfall. Se även Forsström, Preskription av fordringar, kommentar till den nya lagen, 1982, s 35 ff, samt prop 1979/80:119.

113 Hellner, Skadeståndsrätt, 4 uppl, 1985, s 330.

avtalsbrottet.[114] En annan möjlighet är naturligtvis att beräkna preskriptionen från den tidpunkt bolaget utgivit ersättning. En sådant lösning skulle då bygga på antagandet att bolagets motfordran uppkommer först i och med att man själv utbetalt ersättning (presterat). I sammanhanget kan erinras om att det för köprättens del har hävdats att köpeskillingsfordringen inte nödvändigtvis behöver anses uppkomma i och med att bindande avtal kommit till stånd utan att det är tänkbart att fordran uppstår först vid fullgjord leverans (prestation). Detta eftersom det enligt huvudregeln är först då som säljaren kan påfordra betalning.[115] Denna åsikt har dock inte fått stå oemotsagd.[116] En annan, och möjligen mindre kontroversiell lösning, skulle kunna vara att i analogi med vad som gäller vid en felaktig utbetalning (solutio indebiti) hävda att fordran uppkommer i och med utbetalningen. Rättsläget torde dock vara oklart. Personligen är jag emellertid böjd att förorda att fordran får anses ha uppkommit i och med åsidosättandet av biförpliktelsen, detta med hänvisning till att ett åsidosättandet i de allra flesta fall kan sägas utgöra ett brott mot avtalet med försäkringsgivaren.

De olika försäkringsrättsliga förpliktelserna skiljer sig ganska mycket åt vad gäller det materiella innehållet. Frågan om hur påföljden skall bestämmas i de olika fallen har också lösts på olika sätt beroende på vilken typ av förpliktelse som åsidosatts och vem som brustit i efterlevnad. I de följande avsnitten kommer jag att översiktligt redogöra för de olika förpliktelsernas innebörd samt hur sanktionsfrågan reglerats i de olika fallen.

1.3.3 Förpliktelser som åvilar försäkringsbolaget.

Det råder ingen total enighet om hur försäkringsbolagets avtalsförpliktelse bör definieras. Några har menat att bolagets förpliktelse består av skyldigheten att utge ersättning när väl ett försäkringsfall inträffat, medan andra har hävdat att bolagets förpliktelse utgöres av det ansvarsåtagande som bolaget åtar sig i och med att man sluter avtal.[117] Ytterligare en variant är att beteckna försäkringsbolagets ansvarsåtagande som en form av garanti. Ett inträffat försäkringsfall är då att anse som en avvikelse från det garanterade. Avvikelsen innebär i sin tur att bolaget blir skyldigt att utge försäkringsersättning.[118] Hellner avfärdar det hela med att hävda att frågan om hur bolagets prestation skall definieras är något som får avgöras efter vad som bäst tjänar förståelsen av de gällande rättsreglerna. Med hänvisning till att det inte går att lösa några rättsfrågor med utgångspunkt i vare sig den ena eller den andra definitionen blir hans slutsats att det inte finns någon anledning att fördjupa sig i problemet.[119]

Några biförpliktelser brukar i allmänhet inte anses åvila försäkringsbolaget. KFL har emellertid medfört några nyheter i detta fall. Enligt KFL åligger det nämligen försäkringsbolaget att, utöver att utge ersättning vid försäkringsfall, informera försäkringstagaren om avtalets innehåll såväl i samband med avtalets ingående som under själva avtalstiden.[120] Särskilt viktigt anses det vara att den försäkrade blir upplyst om de villkor som bestämmer försäkringsbolagets

---

114 Prop 1979/80:119 s 22 ff samt 89 f. Jfr även Lindskog, Preskription. Om civilrättsliga förpliktelsers upphörande efter viss tid, 1990, s 363 f där det talas om fordrans tillkomst enligt "det första rättsfaktumets princip.

115 Adlercreutz, Avtalet och fordringen särskilt vid varaktiga avtal, i Festskrifttill Carl Jacob Arnholm, 1969, s 279 med hänvisning till Alméns köplagskommentar och SOU 1947:49 s 71, Även, aa, s 303 med hänvisning till NJA 1941 s 441.

116 Jfr Mellqvist/Persson, Fordran & Skuld, 2 uppl, 1990, s 71 med hänvisning till prop 1979/80:119 s 79 ff.

117 Se Ussing, Enkelte kontrakter, 1951, s 222, Sindballe, Forsikringsretslige studier, 1921, s 63, Hult, Anmälan av Ussing Dansk obligationsrätt, NFT 1941 s 272.

118 Rodhe, Obligationsrätt, 1956, s 237.

119 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 81.

120 5 - 8 §§ KFL. I förslaget till ny FAL ålägges bolaget en liknande informationsplikt, se FAL 2 kap.

ansvarighet.[121]

För den händelse att bolaget försummat sin informationsplikt ger emellertid inte KFL försäkringstagaren någon möjlighet att kräva upprättelse för detta. Reglerna om informationsplikt sanktioneras via marknadsföringslagen (SFS 1995:450). Enligt MFL kan försäkringsbolaget åläggas (alternativt föreläggas) att i framtida fall lämna fullgod information. Åläggandet kan kombineras med ett vite.[122] Enligt MFL kan i och för sig den som har åsidosatt ett informationsåläggande bli skadeståndsskyldig gentemot en skadelidande konsument. Detta förutsätter dock för det första att bolaget ålagts lämna information och för det andra att man därefter försummat att leva upp till åläggandet.[123] Dessa förhållanden begränsar detta skadeståndsansvars praktiska betydelse. MFL:s regel torde dock inte utgöra något hinder mot att försäkringstagaren utkräver ersättning på allmänna skadeståndsrättsliga grunder. Det är emellertid oklart i vilken utsträckning bolaget i sådant fall kan göras ansvarigt för sina anställdas agerande.[124] Det är möjligt att den försäkrade istället för att kräva skadestånd kan försöka kompensera sig genom att kräva att avtalet ska jämkas enligt 36 § AvtL är med hänvisning till att bolaget lämnat bristfällig information om avtalsinnehållet. Detta skulle i sådant fall kunna leda till att oklara villkor kom att tolkas till bolagets nackdel. Det är också möjligt, även om det är mera tveksamt, att ett felaktigt uttalande om försäkringens omfattning skulle kunna motivera en utsträckning av försäkringsskyddet.[125] Bengtsson har framfört att det i sådant fall kanske vore lämpligt att på avtalsrättslig grund låta bolaget bli ansvarigt när den försäkrade varit i god tro angående riktigheten i ett uttalande om försäkringsskyddets innebörd och omfattning. Härigenom skulle man kunna undgå att göra bolaget ansvarigt för skador som den försäkrade borde ha förstått föll utanför försäkringsskyddet.[126]

1.3.4. Försäkringstagarens huvudförpliktelse.

Som framkommit åligger det försäkringstagaren att betala sin försäkringspremie. Åsidosätter försäkringstagaren denna sin främsta skyldighet riskerar han att helt stå utan försäkringsskydd. Det står naturligtvis var och en fritt att avstå från att försäkra sig. Även om det i förarbetena till KFL poängteras att det är viktigt att så många som möjligt har ett fullgott försäkringsskydd mot

121 Prop 1979/80:9 s 106.

122 Numera 15, 19 och 21 § § MFL (1995: 450) Enligt förslaget till ny FAL kan ett åsidosättande få civilrättsliga konsekvenser. Av FAL 2:7 följer att bolaget ej kan åberopa vissa typer av villkor mot den försäkrade om inte dessa framhållits särskilt för den försäkrade.

123 29 § MFL (1995: 450). Notera att ansvar förutsätter oaktsamhet eller uppsåt.

124 Eftersom en avtalspart, enlig allmänna kontraktsrättsliga principer, anses ansvariga för sina självständiga medhjälpares vållande, menar Bengtsson att det inte vore helt otänkbart att låta bolagen svara för sina ombuds culpa in contrahendo. Han påpekar dock att det i sådant fall, med hänvisning till försäkringsavtalets speciella karaktär, möjligen borde vara motiverat med en mild vållandebedömning vid bristfällig rådgivning. Mot detta talar dock, menar han, att bolagets representant i allmänhet är vida överlägsen motparten ifråga om sakkunskap, Bengtsson, Anmälan av Edvard Nilsson , Erland Strömbäck, Kommentar till konsumentförsäkringslagen, SvJT 1985 s 732. Se vidare om bolagets ansvar för ombudets agerande under 4.3.3. Även SOU 1989:89 s 161.

125 Här bör dock poängteras att det är tveksamt om 36 §, som ju är en en jämkningsregel, kan utnyttjas för att utvidga endera partens förpliktelse, jfr Kleineman, Jämkning av försäkringsavtal med stöd av 36 § AvtL, JT 1989/90 s 103 ff. Bengtsson verkar dock inte helt främmande inför tanken att försäkringstagaren borde kunna kräva ersättning i enlighet med hänvisning till bristfällig eller felaktig information, Bengtsson, Anmälan av Edvard Nilsson , Erland Strömbäck, Kommentar till konsumentförsäkringslagen, SvJT 1985 s 731. Angående ARN:s praxis se not 70 respektive 78 i kapitel 4. Angående 36 § AvtL och försäkringsavtal, se även under 2.3.1.4.2.

126 Bengtsson påpekar dock att mot en sådan lösning talar att den försäkrade vid godtrosskydd i vissa fall kan få ut mer i ersättning än om saken hade bedömts skadeståndsrättslig grund, Bengtsson, Anmälan av Edvard Nilsson , Erland Strömbäck, Kommentar till konsumentförsäkringslagen, SvJT 1985 s 732. Se vidare s 228 samt det där refererade ARN 83/R6127.

sakskador är det trots allt den enskilde som avgör hur han vill ha det med den saken. Lagen skyddar emellertid försäkringstagaren mot att ofrivilligt mista sitt försäkringsskydd pga utebliven premiebetalning. Redan i 1927 års FAL förekommer både tvingande och dispositiva regler, som begränsar försäkringsbolagets möjlighet att befria sig från ansvar med hänvisning till att försäkringspremien inte betalts i tid.[127] Som huvudregel inträder bolagets ansvar oberoende av om premien erlagts eller ej. Är försäkringstagaren i dröjsmål med att betala kan bolaget säga upp avtalet så att detta upphör att gälla inom tre dagar. Denna regel avser nytecknade försäkringar. Vid förnyelse av avtalet måste försäkringstagaren istället betala premien senast en vecka efter förfallodagen. Har bolaget i avtalet angett att ansvarstiden börjar löpa först när premien erlagts är detta i och för sig bindande för parterna. Förbehållet får dock bara göras gällande när försäkringstagaren varit i dröjsmål med att betala. Skulle en skada inträffa efter det att bindande avtal slutits men innan försäkringstagaren hunnit betala blir alltså svaret på frågan om bolaget är ersättningsskyldigt beroende av om försäkringstagaren kan sägas ha varit i dröjsmål med att erlägga sin premie.[128]

Enligt förarbetena till KFL får ansvarstiden endast undantagsvis göras beroende av premiens erläggande. En sådan undantagssituation kan uppkomma när det ingår i bolagets rutiner att försäkring tecknas genom inbetalning på post- eller bankgiro, eller när försäkringen tecknas för en kortare tid.[129] Har bolaget angett att premiebetalning är en förutsättning för att ansvarstiden skall börja löpa skyddar KFL, till skillnad från 1927 års FAL, däremot inte konsumenten mot att stå utan försäkringsskydd under tiden mellan avtalsslutet och premiebetalningen. Normalt är dock inte konsumentförsäkringarnas ansvarstid avhängig av premiebetalningen. För att bolagen skall kunna hävda att försäkringen inte gäller med hänvisning till bristande betalning krävs då två saker. För det första skall bolaget ha sänt försäkringstagaren en premieavi som ej betalts inom fjorton dagar. Avser premieavin en förnyad försäkringsperiod har försäkringstagaren en hel månad på sig att betala. För det andra skall bolaget efter utebliven betalning ha sänt försäkringstagaren ett uppsägningsbesked. Fjorton dagar efter avsändandet upphör försäkringen att gälla.[130]

1.3.5. Biförpliktelserna.

Försäkringstagaren har normalt sett fler skyldigheter gentemot försäkringsbolaget än att enbart betala premien. Som framkommit brukar dessa skyldigheter kallas *biförpliktelser*. Några av dessa biförpliktelser behandlas i denna avhandling.[131]

Till biförpliktelserna räknas:

- Upplysningsplikt, som innebär en skyldighet att lämna korrekta uppgifter angående försäkrad risk när försäkringsavtalet ingås.

- Skyldighet att inte själv vidta fareökande förändringar i de förhållanden som tagits in i försäkringsbrevet, eller som uppgivits vid avtalets tillkomst.

---

127 14 § MFL (1995:450). Enligt förslaget till ny FAL kan ett åsidosättande få civilrättsliga konsekvenser. Av FAL 2:7 följer att bolaget ej kan åberopa vissa typer av villkor mot den försäkrade om inte dessa framhållits särskilt för den försäkrade.

128 1927 års FAL 14 §. Se även NJA 1931 s 57 samt NJA 1992 s 782.

129 Prop 1979/80:9 s 131.

130 24 - 25 §§ KFL. I undantagsfall kan ansvarstiden utsträckas till tre månader efter avsändandet av uppsägningsbeskedet. Motsvarande regler föreslås i FAL 5:1-2.

131 Som påpekats i det föregående kan det även åligga medförsäkrad samt olika identifikationssubjekt att uppfylla de olika biförpliktelserna.

- Skyldighet att under avtalstiden upplysa försäkringsgivaren om sådana förändrade förhållanden som kan öka risken för att försäkringsfall skall inträffa, s k fareökning.

- Skyldighet att iaktta olika säkerhetsföreskrifter som finns intagna i försäkringsavtalet och som syftar till att begränsa risken för att försäkringsfall skall inträffa.

- Skyldighet att försöka avvärja eller begränsa inträffat försäkringsfall, s k räddningsplikt.

- Skyldighet att inte framkalla försäkringsfall uppsåtligen eller av vårdslöshet.

- Skyldighet att samverka vid utredning av inträffat försäkringsfall.

- Skyldighet att lämna korrekta uppgifter till försäkringsgivaren angående inträffad skada.

Biförpliktelserna har i KFL sammanförts i fyra grupper nämligen:

1. åsidosättande av upplysningsplikt, KFL 30 §
2. försummelse att iaktta vad som åligger den försäkrade enligt försäkringsvillkoren, KFL 31 §
3. framkallande av försäkringsfall, KFL 32 §
4. lämnande av uppgifter i strid mot tro och heder i samband med skaderegleringen, KFL 34 § [132]

I och med att nedsättningsreglerna I KFL utformats som generalklausuler har antalet lagrum avseende biförpliktelser i jämförelse med 1927 års FAL kunnat begränsas avsevärt.[133] Det var inte alla som fann denna lösning tilltalande. Som påpekats inledningsvis kritiserade reglerna bland annat för att skapa rättsosäkerhet.[134] Departementschefen menade emellertid att de generellt utformade biförpliktelsereglerna borde kunna fyllas på innehåll genom preciseringar i försäkringsavtalen, något som i sin tur borde kunna leda till en både enhetlig och förutsebar skaderegleringspraxis.[135]

1.3.6 Påföljderna.

Har försäkringstagaren, annan försäkrad, eller i vissa fall någon som kan identifieras med den skadelidande, åsidosatt en förpliktelse, det må röra sig om huvud- såväl som biförpliktelse, kan detta leda till en civilrättslig sanktion.

Beroende på kontraktstyp kan olika påföljder komma till användning vid ett avtalsbrott. Som tidigare påpekats torde en av de vanligaste konsekvenserna av ett kontraktsbrott vara att den förfördelade kräver skadestånd.[136] En annan vanlig påföljd torde vara att avtalet säges upp. Denna senare sanktion verkar för framtiden. En sanktion som däremot har en bakåtverkande effekt är att avtalet förklaras helt eller partiellt ogiltigt. Införandet av 36 § AvtL har även gjort

132 I den nya FAL har biförpliktelserna indelats i följande fem grupper; upplysningsplikt, fareökning, säkerhetsföreskrifter, framkallande och räddningsplikt. Reglerna är till antalet betydligt fler än i KFL.

133 Med generalklausul avses allmänt hållna regler, som ger möjlighet för domstolarna att agera rättspolitiskt genom att t ex jämka ett avtal, Hydén, Rättsregler, 1977, s 75, Adlercreutz, Avtalsrätt I , 1989, s 256.

134 Se t ex Sveriges Advokatsamfunds remissvar, bilagedel prop 1979/80:9 s 60.

135 Prop 1979/80:9 s 64.

136 Se ovan s 15.

det möjligt att få ett avtal jämkat. Detta betyder att avtalsförhållandet består men med förändrat innehåll.[137] Vid ett kontraktsbrott brukar en drabbad kontraktspart även kunna välja att innehålla sin prestation helt eller delvis. Det bör dock påpekas att sanktionen i detta fall enbart är temporär och syftar till att framtvinga prestation från motparten.

Alla de uppräknade sanktionsformerna kan i princip komma ifråga när försäkringstagaren eller någon på dennes sida åsidosätter en biförpliktelse. Vad gäller skadestånd kan det dock vara svårt att fastställa i vilken utsträckning försäkringsbolaget verkligen lidit någon ekonomisk förlust pga kontraktsbrottet.[138] Skadestånd har därför liten praktisk betydelse i dessa sammanhang.[139] Det förekommer emellertid att bolagets anspråk kvittas mot den försäkrades krav på ersättning.[140] Vid åsidosättande av räddningsplikt och vid försäkringsbedrägerier kan bolagets skada faktiskt blir mer omfattande än vad den försäkrade har att fordra. Som exempel kan nämnas att den försäkrade vid ett inträffat skadefall kräver ersättning för saker som han ej ägt, bolagets kostnader för att utreda detta kan då i vissa fall komma att överstiga den ersättning som den försäkrade kan ha varit berättigad att utfå för den del av skadan som faktiskt inträffat. Bolaget kan då ha rätt att utkräva full ersättning för sin skada.[141]

Frågan om försäkringsbolagens möjligheter att få skadestånd av försäkringstagaren berörs bara helt kortfattat av Försäkringsrättskommittén i förarbetena till KFL. Enligt kommittén är skadestånd i de flesta fall uteslutet pga att bolagets förlust inte låter sig fastställas.[142] Kommittén såg sig heller inte föranlåten att föreslå någon regel som skulle skydda försäkringstagaren mot bolagens eventuella skadeståndsanspråk.[143]

Övriga påföljdsformer, ogiltighet, uppsägning eller jämkning, är lättare att tillämpa på försäkringsavtal än skadeståndssanktionen och alla dessa sanktionsformer utnyttjas i praktiken i varierande grad vid åsidosättande av en biförpliktelse.Vid ogiltighet föreligger ingen rätt till ersättning. Försäkringsbolaget behöver heller inte säga upp avtalet för att befria sig från framtida ansvar. KFL har inte inneburit någon förändring på denna punkt.[144]

Av KFL framgår att försäkringsbolagens möjligheter att säga upp avtalet under försäkringstiden begränsats till fall där försäkringstagaren, eller den försäkrade, grovt har åsidosatt sina förpliktelser eller det annars föreligger synnerliga skäl.[145] Vid avtalstidens utgång har bolagen dock något större möjlighet att säga upp avtalet, då räcker det nämligen att bolaget kan visa att

---

137 Angående 36 § AvtL, se prop 1975/76: 81 samt SOU 1974:83.

138 Angående innebörden av begreppet skada, se Rodhe,Obligationsrätt, 1956, s 467 f.

139 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 140 f. I NJA 1994 s 709 ansåg emellertid HD att det berörda försäkringsbolaget visat att man haft icke obetydliga utredningskostnader (12 548 kr) orsakade av att försäkringstagaren i det aktuella fallet på falska grunder anmält sin bil stulen . Kostnaderna ansågs utgöra en ren förmögenhetsskada och eftersom försäkringstagaren gjort sig skyldig till brottslig handling ålades han att ersätta bolaget för dess kostnader. Jfr RH 1987:148 där Hovrätten över Skåne Blekinge fann att utredningskostnaderna skulle belasta den som gjort sig skyldig till brottslig handling medan Hovrätten för Västra Sverige i RH 1990:43 menade att sådana kostnader var att betrakta som utredningskostnader i försäkringsbolagets normala verksamhet och därför inte ersättningsgilla. Se även Bengtsson, Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1985-1988 i SvJT 1990 s 64.

140 Detta förutsätter dock att skada kan bevisas. Enligt Grundt bör det inte ställas alltför höga krav på bevisningens styrka, Grundt, Laerebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 273.

141 Se Grundt, Laerebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 272. En strikt bokstavstolkning av 52 § i 1927 års FAL kan dock motsäga detta. Av 52§:en följer att försäkringsbolaget har rätt att göra ett skäligt avdrag på försäkringsersättningen eller så är bolaget fullständigt befria t från ansvar.

142 SOU 1977:84 s 147.

143 Inte heller i förslaget till ny FAL förekommer någon sådan regel.

144 Det kan påpekas att ogiltigheten även drabbar de medförsäkrade.

145 18 § KFL, prop 1979/80:9 s 126. Motsvarande föreslås gälla enligt den nya FAL, FAL 3:4.

en förpliktelse åsidosatts på ett mer än ringa oaktsamt sätt för att man skall kunna vägra förnyelse av försäkringen.[146]

Har försäkringstagaren, någon försäkrad eller annan som kan identifieras med den skadelidande, åsidosatt en biförpliktelse har försäkringsbolaget också en möjlighet att reagera genom att kräva att få ändra villkoren i det ingångna försäkringsavtalet. Detta betyder att avtalsförhållandet består men med ett nytt innehåll.[147]

Försäkringsrättskommitén förespråkade varken skadestånd eller uppsägning som huvudsaklig påföljd vid ett åsidosättande av någondera av biförpliktelserna. Kommittén förordade istället jämkning av försäkringsersättningen som den normala reaktionen på en överträdelse. I KFL kallas denna jämkningspåföljd nedsättning. Det är denna påföljdsform som behandlas i denna avhandling. I det följande skall klargöras dels vilka förutsättningar som skall vara uppfyllda för att nedsättning skall kunna komma ifråga, dels hur graden av nedsättning bör fastställas vid överträdelser av de olika biförpliktelserna.

Då jag i avhandlingen även behandlar frågan om hur och på vilket sätt nedsättningsreglerna kan antas ha utövat inflytande på avtal och skaderegleringspraxis inleder jag dock med att i det följande kapitlet redogöra för de olika styrmedel som förekommer på det försäkringsrättsliga området och som kan tänkas ha haft betydelse för inplementeringen av nedsättnigsreglerna. Utöver lagen finns det nämligen en rad faktorer som kan antas ha betydelse i sammanhanget.

146 9, 19 §§ KFL, prop 1979/80:9 s 126. Enligt förslaget till ny FAL kan bolagen vägra försäkring när det objektivt sett föreligger sakliga skäl till stöd för detta, FAL 3:1, se vidare Ds 1993:39 s 229 f. Kontraheringsplikten har kritiserats av Ulf Börjesson i uppsats för IFU:s högre utbildning för juridik, Kontraheringsplikt, en studie av konsumentförsäkringslagen och nya Skadeförsäkringslagen i en internationell jämförelse.

147 19 § KFL. Enligt förslaget till ny FAL krävs att den försäkrade grovt åsidosatt sina åligganden, eller att det annars finns synnerliga skäl som talar för en ändring, FAL 3:5.

2. *Styrmedel.*

2.1 Inledning.

Statsmakten kan använda sig av olika metoder för att genomdriva de mål man säger sig eftersträva i sin verksamhet. Ett sätt att styra samhällsutvecklingen kan vara att lagstifta. Lagen kan göras tvingande för att fungera effektivare som styrmedel. Detta är emellertid ingen garanti för att lagen verkligen kommer att tillämpas på åsyftat sätt. Vaga formuleringar, ovilja att använda reglerna och många andra faktorer kan motverka att lagen når sina syften.[1]

Det är inte ovanligt att en tvingande lagstiftning kompletteras med någon form av myndighetskontroll för att tillse att reglerna kommer att efterlevas av berörda parter. Den svenska konsumentpolitiken grundades tidigt på just myndighetsövervakning. 1970 inrättades KO och 1972 tillskapades Konsumentverket som en central myndighet för att tillgodose behovet av tillsyn på det konsumenträttsliga området.[2] På försäkringsrättens område har försäkringsbolagen sedan lång tid stått under statlig kontroll. Denna kontroll, som tidigare sköttes av Försäkringsinspektionen, handhas numera av Finansinspektionen. I motiven till KFL påpekas vikten av att inspektionen följer upp hur bolagen anpassar försäkringsavtal och skadereglering efter lagen.[3]

Även domstolarna kan påverka utfallet av en lagstiftning eftersom dessa i sin tvistelösande verksamhet är satta att tillämpa och uttolka de givna reglerna. De flesta försäkringstvister avgörs emellertid inte av domstol utan antingen av Allmänna reklamationsnämnden eller någon annan försäkringsnämnd. Just ifråga om försäkringar kan dessa nämnder därför antas ha en viss betydelse för rättsutvecklingen.

Till de mer informella metoderna att påverka utvecklingen på det reglerade området kan för försäkringsrättens del nämnas konsumenternas försäkringsbyrå och kontaktforum.[4]

Utöver de här uppräknade styrmedlen förekommer en rad omständigheter som också kan antas ha betydelse för de effekter en lagstiftning får. En sådan faktor är massmedia och i nära samband med detta olika opinioner som kan förekomma såväl inom som utom den reglerade verksamheten.

Konkurrens bolagen emellan kan givetvis också påverka utfallet av en given lagstiftning. Utbildningsnivån hos skadereglerarna liksom bolagens sätt att organisera skaderegleringen utgör exempel på ytterligare omständigheter som kan tänkas ha haft viss betydelse just ifråga om KFL:s inflytande på försäkringsavtal och skadereglering. Även om också dessa förhållanden kan vara av intresse vid en studie av hur lagen kommit att tillämpas, har jag av utrymmesskäl valt att begränsa mig till behandla de rättsliga styrmedel som varit aktuella för KFL:s del.

---

[1] KFL är tvingande med några få undantag, 3 § KFL. Försäkringsbranschen menade att lagen skulle kunna få ödesdigra konsekvenser, det hävdades att det förelåg risk för 30%:iga premiehöjningar, Försäkringstidningen nr 8 - 9/80. Å ena sidan är lagen alltså tvingande, å andra sidan förekom onekligen ett visst motstånd mot dess införande. Detta gör det intressant att studera vilka effekter KFL faktiskt fick. Det kan tilläggas att även den nya FAL föreslås att bli i huvudsak tvingande i konsumentförhållanden, FAL 1:4.

[2] Prop 1985/86:121 s 4.

[3] SOU 1977:84, s 99, 102 ff samt kap 8, prop 1979/80:9 s 25, 65, 88 ff. Angående Finansinspektionen se vidare under 2.3.1.

[4] Se nedan under 2.4.1 och 2.4.2.

2.2 Lagstiftning som styrmedel.

2.2.1 Reformlagstiftning.

I förarbetena till KFL påtalades att det förelåg ett behov av en ny lag eftersom de då gällande reglerna med dagens synsätt kunde uppfattas som föråldrade.[5] KFL kan därför betecknas som ett typiskt exempel på en reformlagstiftning. Enkelt uttryckt kan detta sägas innebära att lagen syftar till att förbättra en viss samhällsgrupps ställning. Att lagstiftningen på detta sätt antas kunna påverka samhällsutvecklingen i önskad riktning kan ses som ett utslag för den reformideologi som under lång tid varit förhärskande i Sverige. Denna ideologi präglas av en instrumentell syn på rätten. Lagen betraktas som ett väl lämpat redskap att användas för att skapa förutsättningar för önskade förändringar. Denna inställning till rätten och dess funktioner bygger på antagandet att regering och riksdag är de egentliga maktbärarna i samhället. Av detta följer också att i princip vilka reformer som helst borde kunna tillskapas. Dessutom borde en antagen reform kunna förväntas få de eftersträvade verkningarna förutsatt att den utformats tillräckligt väl och att dess efterlevnaden följs upp på ett effektivt sätt.

Ett annat sätt att förklara tillkomsten av en reformlagstiftning, är att ha som utgångspunkt att rättsordningen återspeglar maktförhållandena i samhället. Sett ur detta perspektiv kan lagstiftningen sägas växa fram ur de konflikter som föreligger mellan olika grupper med motstridiga intressen. Reformlagstiftningen kan i sådant fall visserligen förväntas bidra till att skapa förändringar inom det reglerade området, men eftersom lagen enbart reflekterar de rådande maktförhållandena i den givna samhällsordning kan den inte skapa förändringar som överskrider systemets spelregler. Med denna utgångspunkt kan reformlagstiftningen t o m förmodas fylla andra funktioner än att enbart förbättra förhållandena för den samhällsgrupp vars intressen lagen sägs värna. Reformen kan i och för sig rätta till de missförhållanden som har sin upprinnelse i motsättningarna mellan starkare och svagare grupper i samhället, men lagen kan samtidigt bidra till att dölja varför missförhållandena överhuvudtaget har uppkommit. Det är i och för sig möjligt att frågan om vad som genererat behovet av en reform- eller skyddslagstiftning tagits upp till behandling i den utredning som föregått lagstiftningen. Detta behöver dock inte betyda att de berörda parterna också medvetandegörs om dessa förhållanden. Om man tar konsumentskyddande lagstiftning som ett exempel kommer antagligen konsumenter i allmänhet enbart i kontakt med lagstiftningens praktiska konsekvenser. Huruvida konsumenten i gemen reflekterar över vad som föranlett lagstiftningen är en öppen fråga. I allmänhet nöjer sig nog ändå den enskilde med att konstatera att t ex ett avtalsvillkor, som han uppfattat som orättvist, upphört att tillämpas. Genom att undanröja de värsta missförhållandena på det reglerade området kan lagen därför i objektiv bemärkelse komma att bidra till att legitimera den rådande ordningen. För tydlighetens skull bör dock påpekas att denna effekt inte är något lagstiftaren behöver ha eftersträvat att uppnå.

Det är inte ointressant för en utvärdering av en reforms verkningar om man bestämmer sig för att betrakta lagen som enbart ett medel som statsmakterna tillgripit för att förverkliga vissa uttalade målsättningar, eller om man väljer att diskutera reformlagstiftningen som något som bidrar till att legitimera de rådande maktförhållandena i samhället. En anhängare av den reformistiska idétraditionen måste förklara oväntade och oönskade effekter av lagen med att det förelegat något praktiskt problem som förbisetts av lagstiftaren. Lagen har t ex inte varit tillräckligt tydlig, kontrollen har inte varit tillfredsställande etc. Den som däremot vill förklara lagens tillkomst utifrån behovet av att motverka ett ifrågasättande av rådande maktstrukturer kan se andra tänkbara skäl till att lagen inte förverkligat de mål lagstiftaren sagt sig ha velat uppnå. Avvikelsen kan t ex förklaras med att de uppställda målen inte på ett fullständigt sätt givit uttryck för vad som, enligt lagmotiven, varit det faktiska syftet med lagen. Vidare kan det kanske ha förelegat outtalade mål, t ex av ideologisk natur, som kommit att motverka att de

[5] Prop 1979/80:9 s 20.

uttalade målsättningarna förverkligats. Ännu en förklaring till att de uttalade målen inte kommit att genomdrivas kan vara att reformen inte förändrat den grundläggande konflikt som föranlett ingripandet från lagstiftarens sida.

Som påpekats inledningsvis bygger min utvärdering av nedsättningsreglernas effekter på en jämförelse mellan å ena sidan avtalsvillkor och skadereglering och å andra sidan den givna lagtexten. Utfallet av denna jämförelse relateras till frågeställningen om och i så fall på vilket sätt KFL och dess nedsättningsregler kan sägas ha bidragit till att förverkliga målsättningen att förstärka konsumenternas rättsställning utan att jag därvid tar ställning till om de studerade reglerna även kan antas ha fyllt andra funktioner.[6] Därmed är dock inte sagt att jag ställer mig avvisande till tanken att KFL:s nedsättningsregler i objektiv bemärkelse kan tänkas ha fått en legitimerande funktion. Det är möjligt att de numera något mindre drakoniska biförpliktelsevillkoren kan ha bidragit till att eventuella krav på en ökad kontroll av försäkringsavtalens ändamålsenlighet kunnat tillbakavisas. Huruvida så verkligen varit fallet är dock svårt att leda i bevis och det låter sig heller inte göras inom ramen för detta arbete.

2.2.2 Tvingande lagstiftning.

När lagstiftning utnyttjas för att skapa balans mellan två avtalsparter görs lagen i allmänhet tvingande. Detta är för övrigt ett gemensamt drag hos den konsumentskyddslagstiftning som förekommer i vår rättsordning.[7] Lagstiftningens tvingande karaktär innebär att avtalsfriheten begränsas, något som kan uppfattas som ett angrepp på den för oss så grundläggande principen om att det är upp till avtalskontrahenterna att själva förhandla fram innehållet i de avtal man ingår. På de områden där tvingande lag kommit till användning kan det emellertid ifrågasättas i vad mån det verkligen förelegat någon avtalsfrihet att tala om. I exempelvis försäkringssammanhang har konsumenter alltid haft mycket små möjligheter att utöva inflytande på innehållet i de avtal som slutes. Försäkringstagarens möjligheter att påverka avtalsinnehållet kan i stort sett sägas ha inskränkt sig till att välja självrisknivå samt till att avgöra om vissa moment skall ingå i försäkringsskyddet. I fall som dessa föreligger det naturligtvis en viss risk att den starkare parten utnyttjar sitt överläge till att utforma avtalsvillkor som är direkt oförmånliga för den svagare parten. Ett sätt att komma till rätta med detta problem är då att genom tvingande lag garantera den svagare parten vissa minimirättigheter. En dispositiv lag är knappast till någon hjälp eftersom det skydd en sådan lag har att erbjuda kan avtalas bort.

Tvingande civilrättslig lagstiftning har med tiden blivit allt vanligare. Det är tillräckligt att peka på den alltmer utbredda konsumentlagstiftningen för att visa på detta förhållande.[8] Det kan anföras olika tänkbara förklaringar till denna utveckling. Ur ett renodlat reformistiskt perspektiv kan hävdas att konsumentgruppens intressen alltmer kommit att stå i fokus för lagstiftarens intresse och att det varit detta som föranlett regleringen. Hydén har anfört en annan förklaring. Han har med utgångspunkt i marxistisk teori hävdat att den tvingande konsumentlagstiftningen kan ses som ett utslag för hur staten försöker överbrygga motsägelsen mellan verklighet och borgerlig ideologi. Den borgerliga ideologin bygger på tanken att det är konsumenterna som styr utbudet (avtalsinnehållet) genom sin efterfrågan. Detta är, menar Hydén, en mytbild. I många fall är det istället producenten och dennes strävan efter vinstmaximering, som bestämmer vad som erbjudes konsumenten. Den tvingande lagstiftningens funktion är att överbrygga klyftan mellan ideologi och verklighet. Lagstiftningen döljer systemets motsägelser

---

[6] Se ovan s 8.

[7] På arbetsrättens område förekommer dispositiv skyddslagstiftning. Detta förklaras troligen av att den svagare parten - arbetstagaren- i dessa fall representeras av en organisation som kan antas ha en starkare avtalsposition än den enskilde individen.

[8] Angående exempel på konsumentskyddande lag se not 2 , s 1.

och rättar till de mest flagranta effekterna av dessa. Lagstiftningen kommer därför att verka samhällsbevarande.[9]

Oavsett hur man ställer sig till Hydéns analys kan det knappast ifrågasättas att attityden till avtalsfriheten förändrats över tiden. Det liberalt präglade inställningen med avtalsfriheten som bästa garant för att största möjliga nytta tillkommer alla och envar har under en tid ersatts av en ideologi som satt välfärdsstaten i högsätet. Med detta menas att det ansetts ankomma på staten att tillse att medborgarna garanteras en i olika avseenden trygg tillvaro. Denna "välfärdsideologi" har inte enbart kommit till uttryck i tvingande civilrättslig lag utan den kan sägas ha genomsyrat hela den moderna lagstiftningen alltifrån socialförsäkringar till konsumentskydd. Den ekonomiska utvecklingen och nya ideologiska strömningar tycks dock idag verka för en återgång till ett liberalare synsätt, där den enskilde individen åter anses vara bäst rustad att själv tillgodose de egna intressena.

Det finns i sammanhanget anledning att påpeka att de tvingande lagarna i allmänhet inte kan sägas ha inkräktat särskilt mycket på de intressen som den starkare avtalsparten representerat. I många fall har regleringen i stort sett bestått i att man lagfäst en redan tillämpad praxis. För KFL:s del kan t ex nämnas att lagen i mycket liten utsträckning befattar sig med försäkringsbolagens skyldigheter, flertalet regler handlar istället om de försäkrades skyldigheter i förhållande till bolaget. I KFL:s 9 § finner man emellertid ett exempel på en regel som ålägger bolaget en skyldighet, i det här fallet en kontraheringsplikt.[10] Det kan tyckas att detta är en allvarlig inskränkning i avtalsfriheten eftersom bolagen i princip är förpliktade att anta anbud om avtal. I praktiken innebar dock lagen inga större förändringar. Att ansökan om skadeförsäkring avvisas torde dock redan tidigare ha hört till undantagen. Förslaget om kontraheringsplikt väckte heller inget större motstånd hos försäkringsbranschen.[11]

KFL:s nedsättningsregler anger, som framgått, under vilka förutsättningar och i vilken omfattning bolaget är berättigat att avstå från att prestera (betala) när den försäkrade åsidosatt någon av sina biförpliktelser. Nedsättningsreglerna har utformats som generalklausuler, de är med andra ord ganska vagt avgränsade. Det tolkningsutrymme som reglerna erbjuder utnyttjades, åtminstone inledningsvis, från försäkringsbranschens sida till att fortsätta att tillämpa försäkringsvillkoren på i stort sett samma sätt som tidigare. I vissa fall skärptes t o m kraven på de försäkrade. Till detta kan dessutom läggas att det emellanåt är svårt att avgöra när de tvingande nedsättnigsreglerna är tillämpliga. Detta är av central betydelse i diskussionen om lagens konsumentskyddande effekter.Lagstiftaren har nämligen ansett att försäkringsskyddets omfattning inte bör regleras via lag.[12] För att veta om lagen är tillämplig på ett visst avtalsvillkor måste man därför kunna skilja på omfattnings- och biförpliktelseklausuler. I princip kan försäkringsbolagen undvika de tvingande lagreglerna genom att utforma sina villkor som risk- istället för handlingsbeskrivande. Ett klassiskt exempel på detta är att bolaget i avtalet anger att försäkringen inte omfattar stöld ur olåst bostad. Accepteras denna klausul som ett villkor som anger vilka skador försäkringen täcker, omfattas villkoret inte av de tvingande nedsättningsreglerna. Den försäkringstagare som drabbats av stöldskada i sin olåsta bostad kan

9 Hydén, Rättens samhälleliga funktioner,1978, s 267.

10 Kontraheringsplikten innebär att bolaget är skyldigt att meddela sådan försäkring som man normalt tillhandahåller allmänheten. Undantag från denna kontraheringsplikt kan förekomma om det föreligger särskilda skäl. Se vidare SOU 1977:84 s 127 o 192 samt prop 1979/80:9 s 39 ff och 111 ff. Före KFL:s tillkomst förekom skyldighet att meddela försäkring förelåg endast i trafikförsäkringsfall ,TSL 5 §. Även i den nya FAL föreslås en tvingande kontraheringsplikt i förhållande till konsumenter. Försäkring får endast vägras om det föreligger saklig grund, FAL 3:1. Se även Börjesson, Skall kontraheringsplikten slopas med hänsyn till EES- avtalet?, NFT nr 3/1994, s 209.

11 Försäkringsbranschens riksförbund menade i sitt remissvar att förslaget om kontraheringsplikt inte gav konsumenterna stort mer än vad som tedde sig naturligt och i stort sett redan tillämpades, NFT nr 3/1994, s 209, bilagedel prop 1979/80:9 s 114.

12 Prop 1979/80:9 s 25 och 88 ff.

då aldrig räkna med att vara berättigad till någon ersättning. Om villkoret däremot betraktas som en uppmaning till försäkringstagaren att låsa sin dörr, rör det sig om en säkerhetsföreskrift som faller in under den tvingande lagregleringen. Detta medför att det inte är uteslutet att den försäkrade kan få ut ersättning för sin skada även när han bevisligen åsidosatt villkorets låskrav. Lagstiftaren har varit väl införstådd med att det här finns en möjlighet för bolagen att kringgå de tvingande reglerna. I förarbetena heter det därför att ett villkors bokstavliga ordalydelse inte ensamt får avgöra om det skall uppfattas som ett omfattnings- eller ett biförpliktelsevillkor.[13] Det sägs även att Försäkringsinspektionen (dvs Finansinspektionen) bör kontrollera att bolagen inte försöker kringgå lagen.[14] Frågan om ett villkor är att anse som risk- eller handlingsbeskrivande aktualiseras framförallt vid tillämpning av KFL 31§. Kapitlet om föreskrifter i försäkringsavtalet inleds därför med en diskussion om förhållandet mellan de båda villkorstyperna.[15]

Försäkringsrättskommittén var medveten om den lucka i konsumentskyddet som lämnades i och med att de tvingande nedsättningsreglerna inte kan tillämpas på omfattningsvillkor. Kommittén föreslog därför att Försäkringsinspektionen (dvs numera Finansinspektionen) skulle få rätt att kontrollera försäkringsskyddets ändamålsenlighet.[16] Ett sådant arrangemang skulle begränsa bolagens möjligheter att efter eget huvud bestämma avtalsinnehållet. Det är tänkbart att en sådan lösning också skulle ha kunnat medföra att konsumenterna indirekt garanterats ett ökat inflytande över försäkringsskyddets omfattning. Kommitténs förslag mötte dock på starkt motstånd och i propositionen ställde sig även departementschefen avvisande till detta.[17] I ett betänkande från Försäkringsverksamhetskommittén avfärdades dessutom tanken på en ändamålskontroll.[18] Det kan i sammanhanget vara av visst intresse att erinra om att det redan 1971, i betänkandet Konsumentpolitik, riktlinjer och organisation, slagits fast att en huvuduppgift för konsumentpolitiken är att finna vägar som gör det möjligt att samråda med producenterna för att förbättra produktutvecklingen.[19] Från statsmakternas sida tycks man alltså vara inställd på att konsumentskyddande åtgärder i allmänhet ska företas i samförstånd med de intressenter som sägs behöva övervakas och styras. Trots att den konsumentskyddande lagstiftningen kan ge intryck av en ganska radikal strävan att begränsa producentens handlingsfrihet tycks man alltså ändå eftersträva konsensus.

Det var inte enbart i fråga om villkorskontrollen som Försäkringsrättskommittén ville utsträcka konsumentskyddet mer än vad som sedermera kom att förordas i den så småningom antagna propositionen. Försäkringskommittén ville också att KFL:s tvingande regler, däribland nedsättningsreglerna, till betydande del skulle betraktas som minimiregler.[20] Departementschefen tyckte däremot att flertalet av de bestämmelser kommittén föreslagit är godtagbara som normalregler.[21]

Sammantaget kan sägas att KFL:s tvingande regler i och för sig inneburit begränsningar i avtalsfriheten men att dessa begränsningar vid en närmare granskning trots allt framstår som ganska modesta. Just ifråga om det område som studeras i denna avhandling säger

13 SOU 1977:84 s 118, prop 1979/80:9 s 66. I förslaget till ny FAL förekommer en särskild regel, FAL4:11 som är tänkt att klargöra när biförpliktelsereglerna är tillämpliga, se vidare om denna regel i Ds 1993:39 s 246.

14 Prop 1979/80:9 s 66.

15 Se 5.2 - 5.2.3.

16 SOU 1977:84 s 103.

17 Prop 1979/80:9 s 28.

18 SOU 1986:8.

19 SOU 1971:37 s 54.

20 SOU 1977:84 s 117.

21 Prop 1979/80:9 s 28.

departementschefen tillika att KFL:s regler givits ett så nyanserat innehåll att något hinder i de flesta fall inte bör föreligga mot villkor som till sin verkan i huvudsak svarar mot vad som redan gällde vid lagens tillkomst.[22] Lägges härtill att avgränsningen mot det oreglerade området, dvs mot omfattningsvillkor, är oklar och att det dessutom tydligt deklareras att bestämmanderätten över försäkringsproduktens omfattning skall ligga kvar hos försäkringsbranschen, framstår lagstiftningen när allt kommer omkring inte som särskilt omstörtande. Vad gäller just nedsättningsreglerna befästs detta intryck av att det knappast stött på något större motstånd hos försäkringsbranschen att i den nya FAL behålla i stort sett samma nedsättningsregler för konsumentförsäkringarnas del.

2.3 Kontroll via olika tvistelösande och övervakande organ.

2.3.1 Finansinspektionen.

Statlig kontroll av försäkringsbolagens verksamhet har, som tidigare påpekats, hittills ansetts utgöra en viktig komponent i konsumentskyddet. Kontrollen sköts av Finansinspektionen och i viss mån av konsumentverket.[23] Viss osäkerhet har rått angående kompetensfördelningen mellan dessa båda myndigheter men huvudansvaret för övervakningen av försäkringsverksamheten har hittills i princip ansetts ligga på Finansinspektionen. Konsumentverket med KO och marknadsdomstolen handlägger i första hand ärenden som angår bolagens informationsplikt.Visst samarbete förekommer emellertid myndigheterna emellan. Som ett exempel på detta kan nämnas att båda myndigheterna finns representerade i kontaktforum för försäkringsfrågor. Kontaktforum är ett frivilligt sammansatt organ, som är tänkt att kunna utnyttjas som en kanal för påverkan av försäkringsbranschens produktutformning.[24]

Införandet av den nya Lag om avtalsvillkor i konsumentförhållanden (SFS 1994:1512) har dock inneburit vissa förändringar ifråga om ansvarsfördelningen mellan KO och inspektionen. Enligt den nya avtalsvillkorslagen har KO f o m 1 januari 1995 rätt att kontrollera försäkringsvillkorens skälighet. Detta har medfört vissa oklarheter ifråga om vem som har huvudansvaret för villkorskontrollen.[25] I slutbetänkandet från Försäkringsutredningen föreslås det ankomma på Finansinspektionen att granska bolagens marknadsföring och informationsgivning.[26] Vidare vill man att det även fortsättningsvis skall åligga inspektionen att bevaka "sundheten" i försäkringsrörelsen. Huruvida detta även kan innefatta ingripande mot olika avtalsvillkor verkar emellertid osäkert.[27]

Statlig övervakning är, som antytts, inte något nytt som tillkommit i och med införandet av

[22] Prop 1979/80:9 s 66.

[23] Försäkrings- och Bankinspektionen slogs samman 1992. De båda myndigheterna är numera verksamma under det gemensamma namnet Finansinspektionen, Lag (1991:936) med anledning av Finansinspektionens inrättande, F(1992:102) med instruktion om Finansinspektionen (1991:937), ändrad genom F(1992:869). För Finansinspektionen arbete gäller dessutom den för statliga ämbetsverk gemensamma verksförordningen (1987:1100) samt förvaltningslagen (1986:223). Enligt instruktionen skall inspektionen bl a verka för ett gott konsumentskydd, se även prop 1990/91 :177 s 8. De lagar som utgör grundvalen för inspektionens arbete är FRL (1982:713), Lag (1993:1302) om EES-försäkringsgivares verksamhet i Sverige, TSL (1975:1410), Lag (1976:357) om motortävlingsförsäkring) samt lag (1989:1979) om livförsäkringar.

[24] Se vidare under 2.4.2.

[25] Se vidare i prop 1994/95:17.

[26] SOU 1995:87 s 218.

[27] SOU 1995:87 s 230 ff.

KFL. Finansinspektionens föregångare Försäkringsinspektionen tillskapades redan 1904 efter införandet av lag om försäkringsrörelse 1903. Dessförinnan förelåg en viss statlig kontroll vad gällde försäkringsbolag bedrivna i aktiebolagsform eftersom dessa måste få sin bolagsordning godkänd av Kungl Maj:t. Det fanns då en möjlighet att uppmana stiftarna att i bolagsordningen ta med bestämmelser som kunde trygga försäkringstagarnas rätt till försäkringersättning. Försäkringsbolag som var organiserade som ömsesidiga bolag stod dock utanför statlig tillsyn. Den begränsade möjligheten till kontroll över försäkringsverksamheten ansågs otillräcklig när försäkringsväsendet under 1800-talets senare hälft kom att bli allt mer omfattande. Från statsmakternas sida oroade man sig främst över att bolagens ekonomi inte alltid var så solid som det fanns anledning att önska med tanke på de åtaganden bolagen utfäst sig att svara för. Inte minst sjöförsäkringsbolaget Neptunus konkurs 1874 kom att leda till införande av en mera långtgående kontroll över bolagen och deras ekonomi.

Det ligger kanske nära till hands att tro att försäkringsbranschen var negativt inställd till statlig övervakning. Så var dock inte alls fallet. Tvärtom. Försäkringsbranschen var en av initiativtagarna till införandet av kontroll. Detta förklaras bl a av att det förekom en del oseriösa bolag på marknaden. Dessa bolag svärtade ner hela branschens rykte. Det låg helt enkelt i branschens eget intresse att dessa bolag försvann från marknaden.[28]

2.3.1.1 Tillsynsmodellen.

Statlig kontroll över försäkringsbranschen kan utformas på olika sätt. Hellner skiljer på tre typer av kontroll nämligen materiell kontroll, normativ kontroll och kontroll som bygger på ett publicitetssystem.[29] Vid tillämpning av den materiella tillsynsmodellen följer en myndighet kontinuerligt hur den övervakade verksamheten fungerar. Den normativa varianten grundas på en rad principer som slagits fast i lag. Den kontrollerande myndigheten har att tillse att just dessa principer efterleves utan att myndigheten i övrigt lägger sig i hur verksamheten bedrives. Vid kontroll via publicitetssystem ålägges försäkringsbolagen att offentliggöra vissa uppgifter om sin rörelse för att verksamheten därigenom skall kunna granskas av myndigheter och allmänhet.

I Sverige, och för övrigt i hela Norden, har man använt sig av den materiella tillsynsmodellen. Detta innebär för Sveriges del att Finansinspektionen fortlöpande följer försäkringbolagens verksamhet för att kunna ingripa i de fall där man finner det befogat. Försäkringsverksamheten granskas på olika punkter. Traditionellt har stor vikt lagts vid tillsynen över bolagens ekonomi. Kontrollen har emellertid efter hand utökats till att omfatta en rad andra förhållanden.[30] Den svenska övervakningen har tidigare vilat på på sex huvudprinciper som kan sammanfattas på följande sätt:[31]

- Soliditetsprincipen, som går ut på att konsolideringen hos ett försäkringsbolag skall vara tillfredställande med hänsyn till bolagets skulder.
- Skälighetsprincipen, som i huvudsak innebär att premie- och andra villkor i försäkringsavtalet skall vara skäliga. Av denna princip antas också följa att varje försäkringsgren skall bära sina

28 Ag, Försäkring och konsument, NFT nr 3/1975 s 199.

29 Hellner,Försäkringsrätt, 2 uppl 1965, s 37.

30 Se Förordning (1981:181) med instruktion för försäkringsinspektionen samt prop 1961:171 s 306 och 309 samt prop 1979/80:9 s 89 f, 177 f.

31 Angående sundehets- och skälighetsprincipen, se Bengtsson, Försäkringsrörelselagens principer och cilvilrätten JT 1992/93, s 219 f, s 224 ff och s 231.

egna kostnader.[32]
- Behovsprincipen betyder att rätten att driva försäkringsrörelse i Sverige skall vara avhängig av om det föreligger ett behov av ytterligare försäkringsbolag. Detta medför att etablering av försäkringsrörelse förutsätter koncession. [33]
- Principen om försäkringstagarnas inflytande medför att det i försäkringsaktiebolags styrelse skall finnas minst en representant som har till uppgift att vaka över försäkringstagarnas intressen. I de ömsesidiga och deras möjlighet till inflytande anses därmed garanterad [34]
- Principen att försäkringsföretag ej får driva annan rörelse än försäkringsrörelse som motiveras av att man vill förhindra att skapandet av företagsintressen utanför försäkringsverksamhetens område. Numera kan avsteg dock göras från denna princip om det finns särskilda skäl som talar för det. [35]
- Separations- eller specialitetsprincipen som slutligen innebär att livförsäkringsrörelse och annat slag av försäkringsrörelse inte får drivas av samma försäkringsbolag.

Den ökade internationaliseringen, närmandet till den Europeiska Gemenskapen och därefter medlemskapet i EU har inneburit att man lättat på restriktionerna för att få starta, eller utvidga, försäkringsverksamhet i Sverige.[36] Behovsprincipen har därmed spelat ut sin roll.

Utöver att tillse att bolagen uppfyller de krav som de övriga uppräknade principerna ställer på försäkringsverksamheten, har Finansinspektionen vissa speciella uppgifter t ex att pröva om i vissa lagar stipulerade krav på riskavtäckning genom försäkring är uppfyllda.[37] Inspektionen är dessutom formell registreringsmyndighet för försäkringsbolagen och understödsföreningarna.

För denna avhandlings del är det särskilt intressant att inspektionen fortfarande har att granska skäligheten i såväl premie- som andra villkor.[38] Det har även visst intresse att inspektionen än

---

32 Ifråga om prövningen av villkorsskäligheten föreslås att denna regel upphävas, SOU 1995:87 s 130 f, 234 f. Skälighetskontrollen anses inte längre behöva ligga på Finansinspektionen eftersom Konsumentverket/KO i och med ändring i Avtalsvillkorslagen (1984:292) givits möjlighet att kontrollera försäkringsvillkoren, Avtalsvillkorslagen (1994:1512) som trädde i kraft 1 januari 1995. Lagstiftningen är föranledd av EG-direktivet om oskäliga avtalsvillkor i konsumentavtal (93/13/EEG). Se vidare prop 1994/95:17 s 73 ff. Inte heller anses det längre föreligga något behov av någon särskild regel som gör det möjligt att granska skaderegleringens skälighet eftersom den civilrättsliga lagstiftningen anses tillgodose försäkringstagarkollektivets intressen härvidlag, SOU 1995:87 s 133. Från Finansinspektionen har emellertid framförts att "Skälighetsprincipen utgör en viktig grund för inspektionens möjligheter att agera mot oskäliga avtalsvillkor och skadereglering", Eva Lindberg, handläggare på konsumenträttsenheten i Försäkringstidningen 5/1994 s 16. Se även Försäkringstidningen nr 10/1995 s 20. Även Bengtsson har framfört kritik mot avregleringen, Försäkringsrörelselagens principer och civilrätten s 229. Se även Bengtssons särskilda yttrande i SOU 1995:87 s 32.

33 Behovsprincipen avskaffades 1 januari 1985, (lag 1984:1115). Enligt de nu gällande reglerna ges koncession när detta är förenligt med en sund utveckling av försäkringsväsendet, FRL 2:3, 3 st. Se även SOU 1983:5, prop 1984/85:77 s 50 samt SOU 1987:58 s 441.

34 Även i detta fall föreslås att bestämmelsen ,8:1 FRL, bör upphävas. Representationen anses inte ge förförsäkringstagarna något reellt inflytande, SOU 1995:87 s 236. 8:1 ändrad genom lag (1987:1215), se även Kommentar till FRL, 2 uppl, 1994.

35 Finns särskilda skäl kan det dock göras undantag från denna princip, 1:3 FRL, 1 § Lag (1950:272). Förbudet är inte direkt tillämpligt i de fall försäkringsbolaget driver verksamheten i dotterbolag. Det krävs dock tillstånd för försäkringsbolagets aktieinnehav, 7:17 FRL. Det kan tilläggas att begreppet försäkringsverksamhet tolkas vidsträckt, bolaget får t ex syssla med marknadsföring, informations- och rådgivningsverksamhet, Appeltoft/ Hahn/ Frostell/Gabrielsson, Kommentar till FRL, 2 uppl, 1994 s 20.

36 Se föregående not.

37 Som exempel på detta kan nämnas Atomansvarighetslag (1968:45) 22- 27 §§.

38 FRL (1982:691) 19:5-6.

så länge också skall utöva en viss kontroll över bolagens skadereglering.[39]

I sin tillsynsverksamhet förfogar Finansinspektionen över olika maktmedel för att kunna genomdriva de förändringar man anser påkallade. Inspektionen kan t ex meddela erinringar. En annan möjlighet är att komma med förelägganden. Denna sanktion kan emellertid endast utnyttjas under vissa omständigheter exempelvis då det finns anledning att rikta allvarliga anmärkningar mot försäkringsbolagets verksamhet.[40] Mindre graverande fall skall alltså angripas med hjälp av erinringar.[41] För den händelse att ett försäkringsbolag inte skulle följa ett föreläggande, åligger det Finansinspektionen att anmäla detta hos regeringen. Regeringen kan då förklara bolagets koncession förverkad. Det kan tilläggas att Finansinspektionens beslut i tillsynsverksamheten kan överklagas genom besvär hos regeringen.[42]

I praktiken har det varit ovanligt att inspektionen utnyttjat tvångsåtgärder i övervakningen av försäkringsverksamheten. Det är mera rättvisande att säga att tillsynen ha skötts förhållandevis informellt i samarbete med försäkringsbranschen.[43] När inspektionen uppmärksammat något missförhållande har problemet oftast lösts med hjälp av förhandlingar.[44] Belysande är att när inspektionen, sex månader efter KFL:s ikraftträdande, vid en systematisk kontroll av bolagens skadereglering, fann att villkorstillämpningen i de flesta fall kunde betecknas som alltför sträng i jämförelse med KFL:s tvingande nedsättningsregler, resulterade denna upptäckt i att tjänstemän från inspektionen tillsammans med representanter för försäkringsbranschen förhandlade fram riktlinjer för hur vissa nedsättningsvillkor borde tillämpas.[45] Dessa riktlinjer har sedermera omarbetats och dessutom kompletterats med riktlinjer för tillämpning av ytterligare villkor.[46]

2.3.1.2 Organisation.

Innan jag närmare går in på Finansinspektionen olika kontrolluppgifter skall bara ett par ord sägas om hur inspektionen är organiserad. Finansinspektionen är en myndighet. Detta betyder att den i sin verksamhet omfattas av förvaltningslagen (SFS 1986:223). Ärenden hos inspektionen skall följaktligen handläggas i enlighet med de principer som gäller för alla myndigheters arbete. Som exempel kan nämnas att en beslutsfattare inte får vara jävig.[47] Vidare gäller offentlighetsprincipen hos myndigheten såvida inte sekretesslagen (SFS 1980:100) lägger hinder i vägen.

Tidigare var inspektionen utformad som ett enrådighetsverk med en generaldirektör i ledningen.

---

39 Som påtalats ovan i not 27 föreslås dock denna kontrollmöjlighet upphävas. Inom ramen för kontrollen av om försäkringsverksamheten är "sund" föreslås dock tillsynen även fortsättningsvis ta sikte på bolagens organisation och rutiner för skadereglering, SOU 1995:87 s 134.

40 FRL (1982:691) 19:11.

41 Se vidare Gabrielsson, Persson, Wunderman, Försäkringsrörelselagen med kommentar, 1983, s 315, 2 uppl, s 323 f.

42 FRL (1982:691) 19:13.

43 Se SOU 1995:87, s 216.

44 Efter de finansiella kriserna i början av 90-talet har framförts kritik mot inspektionens sätt att arbeta, och det restes krav på en översyn av inspektionens arbete, se bl a Försäkringstidningen nr 4/1993, s 28 f.

45 Försäkringsinspektionens riktlinjer för tillämpning av nedsättningsvillkor vid stöld i bostad, 1982.

46 Försäkringsinspektionens riktlinjer för tillämpning av nedsättningsreglerna vid stöld och skadegörelse i bostad, 15 mars 1984. Försäkringsinspektionens riktlinjer för tillämpning av nedsättningsreglerna vid stöld av egendom som förvarats eller medförts utanför bostad, 16 juli 1984.

47 FL (1986:223) 11 §.

Generaldirektören fattade i princip ensam alla beslut.1981 ändrades dock detta och inspektionen leds idag av en lekmannastyrelse bestående av en generaldirektör samt fem andra ledamöter vilka utses av regeringen.[48] Tre av de fem ledamöter hämtas från riksdagen, två av ledamöterna utses med hänvisning till att de ska vara "väl förtrogna med ekonomiska frågor " som det heter i 6 § förordning med instruktion för Finansinspektionen.

2.3.1.3 Tillsynens omfattning.

Finansinspektionen har, som framgått ovan, än så länge en omfattande tillsynsuppgift. Inspektionen skall granska försäkringsbolagens ekonomi och dessutom övervaka att de tillämpade avtalsvillkoren liksom bolagens skadereglering står i överensstämmelse med vad lagen kräver. Som också påpekats grundas tillsynen på de s k soliditets- respektive skälighetsprinciperna.[49] När försäkringsinspektionen inrättades 1904 inriktades inspektionens arbete på att kontrollera livförsäkringsbolagens ekonomiska ställning. Detta förklarades bl a av de ödesdigra sociala konsekvenser som en konkurs hos ett livförsäkringsbolag kunde föra med sig. Tillsyn ansågs också vara nödvändig eftersom premieberäkningen är särskilt besvärlig i livförsäkringsfall. Eventuella felaktigheter i kalkylen uppdagas kanske först långt fram i tiden och då kan det vara för sent att göra något åt saken. Livförsäkringsbolagen ålades av dessa skäl att upprätta s k grunder för bl a premieberäkning och premiereserv. Grunderna stadfästes av regeringen.[50]

1929 lagstiftades om obligatorisk trafikförsäkring, i och med detta aktualiserade ett behov av att också kontrollera skadeförsäkringsbolagens ekonomi. Trots att det saknades uttryckligt lagstöd för soliditetskontroll, kom soliditetsprincipen efterhand att tillämpas även på andra skadeförsäkringar än trafikförsäkringen. Fortfarande gäller för skadeförsäkringens del att det saknas lagregler om bolagens soliditet. Numera kommer soliditetsprincipen främst till uttryck genom den s k normalplanen, som utfärdas av Finansinspektionen med stöd av FRL 11:1 samt 49 § försäkringsrörelseförordningen.[51] Normalplanen syftar till att ge råd om hur de försäkringstekniska skulderna skall beräknas. Planen anger även minimi- och maximigräns för premiereservens storlek.

Skälighetsprincipen bygger på tanken att såväl premie som övriga villkor skall vara rimliga. Det är alltså med hänvisning till denna princip som inspektionen givits en möjlighet att övervaka försäkringsavtalens innehåll. Detta har viss betydelse för nedsättningsreglernas del eftersom den närmare preciseringen av regelinnehållet har överlåtits till försäkringsbolagen.[52]

Tidigare saknade Finansinspektionen möjligheter att kontrollera utländska försäkringsbolags verksamhet. Efter ändring i Lag om rätt för utländska bolag att driva försäkringsrörelse i Sverige omfattas även utländska bolag med generalagentur i landet av skälighetskontrollen.[53] Medlemskapet i EU innebär dock att kontrollen i första hand skall utövas av den myndighet i

48 Lag (1981:181). Se vidare, Persson, De nordiska tillsynsmyndigheterna - en jämförelse, NFT nr 2/1982 s 131.

49 Numera FRL 1:8, 7:2, 19:5 och 6 (tidigare 1.2 a, 7:2 och 19:16), prop 1948:50 s 147 och 248, SOU 1946:34. Se Oredsson, Tillsynen över försäkringsväsendet i Sverige, NFT nr 1/1978 s 9.

50 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 43 ff.

51 Angående de nuvarande förhållandena, se FRL 2:6. Normalplanen finns kungjord i Bank- och Försäkringsinspektionens författningssamling, nu gällande plan har beteckningen BFFS 1983:4.

52 I propositionen till KFL säger departementschefen att "det är önskvärt att nedsättningsmöjligheterna i betydande utsträckning konkretiseras närmare i försäkringsvillkoren", prop 1979/80:9 s 64.

53 24 § (1950:272), 6:3 (1993:1302).

det EU-land där bolaget har sitt huvudkontor.[54]

2.3.1.4. Skälighetskontrollen.

2.3.1.4.1 Finansinspektionens befogenheter.

Finansinspektionens kontroll av försäkringsvillkorens skälighet riktar in sig på två problemområden. För det första ska inspektionen övervaka att premievillkoren är skäliga, eller annorlunda uttryckt att försäkringstagarna får betala ett rimligt pris för det skydd som erbjudes i försäkringarna. För det andra ska man kontrollera att även övriga villkor är skäliga. Jag återkommer till vad detta kan innebära.

Initialt ansågs det tillräckligt att inspektionen granskade att försäkringstagarnas premier stod i rimlig proportion till försäkringsskyddet. Liksom vid införande av soliditetskontrollen, var det livförsäkringstagarnas skyddsbehov som uppmärksammades först. 1914 gjordes vissa lagändringar i 1903 års försäkringsrörelselag och det sades då att vid sidan av kravet på livförsäkringsbolagens soliditet stod också kravet på försäkringarnas billighet (dvs skälighet). Därmed fick försäkringsinspektionen befogenhet att övervaka premiesättningen på livförsäkringsområdet. För skadeförsäkringens del kom en motsvarande skälighetsprincip däremot lagfästas först 1950.[55]

Att villkorskontrollen till att börja med helt inriktades på premievillkoren föll sig ganska naturligt med tanke på det nära sambandet mellan premienivån och försäkringsbolagens ekonomi. Bolagens ekonomiska ställning hade ju stått under tillsyn sedan en tid tillbaka. Att inspektionen har att övervaka att premierna ligger på en rimlig nivå betyder att man kan ingripa inte bara när premierna är oskäligt höga utan även när de ligger för lågt. Att inspektionen fått rätt att ingripa även mot för låga premier förklaras av att konkurrensen bolagen emellan var ganska stark när skälighetsprincipen började tillämpas. Det fanns därför en oro för att bolagen i kampen om försäkringtagarna skulle ge avkall på sin soliditet och sätta premierna i underkant.

Inspektionens befogenheter att enligt gällande lag kontrollera premievillkorens skälighet har hittills knappast ifrågasatts av någon. Mera kontroversiellt har det däremot varit att avgöra i vilken utsträckning myndigheten även haft rätt att kontrollera andra villkor i försäkringsavtalen. Denna fråga debatterades ända fram till 1961 då lagrådet, i samband med behandling av vissa lagändringar i försäkringsrörelselagen, slog fast att premiens skälighet knappast kunde kontrolleras om inte uppmärksamhet samtidigt ägnades åt övriga villkors utformning.[56] Härefter har det ansetts klarlagt att inspektionen har befogenheter att kontrollera skäligheten i samtliga de försäkringsvillkor som ingår i ett försäkringsavtal. Numera finns dessutom lagstöd för detta i FRL 19:6.[57] Fortfarande råder dock viss osäkerhet ifråga om hur långt myndighetens befogenheter egentligen sträcker sig. Det är även tveksamt vilka kriterier som skall läggas till grund för bedömningen av om ett försäkringsvillkor är skäligt eller inte.

Som påpekats ansåg Försäkringsrättskommittén att Finansinspektionen borde ha rätt att kontrollera konsumentförsäkringarnas ändamålsenlighet.[58] Kommittén betonade att myndig-

---

[54] Se prop 1994/95:184 med förslag till ändring i Lag (1993:1302) 2 kap.

[55] Prop 1950:220.

[56] Prop 1961:171 s 306 och 309.

[57] Som påpekats tidigare, se not 32, föreslås denna regel upphävas. Angående 19:16 se Appeltoft/Hahn/Frostell /Gabrielsson, Kommentar till FRL, 2 uppl, Stockholm,1994, s 317 f.

[58] Se ovan s 28.

heten uttryckligen borde ges en befogenhet att pröva skäligheten av villkor som reglerar försäkringsskyddets omfattning. Dessutom förordades att skälighetsprövningen skulle göras med utgångspunkt från vad som ur konsumentsynpunkt fick anses som ett ändamålsenligt försäkringsskydd.[59] Försäkringsrättskommitténs inställning väckte stort motstånd inte minst hos försäkringsbranschen. En skälighetskontroll med denna omfattning och inriktning skulle, sades det, allvarligt hämma produktutvecklingen.[60] Kommittén lyckades heller inte få gehör för sitt förslag och enligt delbetänkandet Soliditet och skälighet i försäkringsverksamheten, ansågs det heller inte lämpligt att låta inspektionen pröva om försäkringsavtalen som helhet är skäliga mot bakgrund av de tilltänkta försäkringstagarnas ekonomi och situation i övrigt. Huvudansvaret för produktutveckling och produktutformning borde även fortsättningsvis ligga på bolagen.[61] Försäkringsverksamhetskommittén ansåg det däremot inte uteslutet att låta inspektionen utöva en viss produktpåverkan i sin tillsynsverksamhet. Kommittén menade emellertid att inspektion i sådant fall borde inrikta sig på enskilda villkor och inte på försäkringen som helhet. Bedömningen borde heller inte utgå ifrån begreppet ändamålsenlig försäkring, däremot borde önskemålet att villkoren i största möjliga utsträckning utformas så att de anpassas till ett rimligt beteende hos försäkringstagarna kunna beaktas.[62] Kommittén ställde sig alltså inte avvisande till att låta inspektionen granska också omfattningsvillkor.[63] Med beaktande av vad som sagts i delbetänkandet påtalades dessutom att inspektionen borde ges möjlighet att förklara villkor oskäliga när ett "normalt beteende" hos den försäkrade enligt avtalet skulle kunna föranleda påföljd eller göra att en skada helt föll utanför försäkringsskyddet.[64] Det är emellertid oklart hur långt kommittén var beredd att gå. Det heter nämligen också att inspektionen i sin bedömning borde ha att ta ställning från fall till fall och utifrån rådande värderingar i samhället. Vidare sägs att inspektionen i sin tillsyn bör beakta bolagens praxis samt att det är bolagen som bär det ekonomiska huvudansvaret för verksamheten. En väsentlig begränsning jämfört med vad Försäkringsrättskommittén förordat ligger också i att Försäkringsverksamhetskommittén inte ansåg att inspektionen med hänvisning till skälighetsprincipen borde ges möjlighet att föreskriva att vissa risker skulle ingå i respektive uteslutas från försäkringsskyddet.[65]

Sammantaget ger Försäkringsverksamhetskommitténs förslag en motsägelsefull bild av vilka befogenheter inspektionen bör ha när det gäller att övervaka utformningen av omfattningsvillkor. Å ena sidan skall inspektionen inte pröva försäkringsavtalens ändamålsenlighet. Å andra sidan bör det finnas utrymme för viss produktpåverkan. Det hela blir inte mycket klarare när det sägs att "det har för övrigt inte framkommit något som tyder på att den påverkan från samhället som är önskvärd, inte kan ske redan idag med tillämpning av skälighetsprincipen i dess nuvarande utformning".[66] Det mesta tyder dock på att det trots allt inte ansetts önskvärt att öka inspektionens inflytande över försäkringsskyddets omfattning. Tillsyn skall bygga på att varje villkor bedöms för sig. En viss produktpåverkan kan tillåtas men helst bör inspektionen sköta detta genom underhandskontakter med bolagen, med andra ord en reform som knappast kan sägas ha inneburit några allvarligare ingrepp i bolagens möjligheter att bestämma försäkringsskyddets omfattning.

---

59 SOU 1977:84 s 102.

60 Bilagedel prop 1979/80:9 s 90 och 102.

61 SOU 1986:8 s 30.

62 SOU 1986:8 s 31.

63 SOU 1986:8 s 226.

64 SOU 1986:8 s 229. Det kan i sammanhanget påpekas att Hellner hävdat att ett sådant utlåtande från inspektionen enbart är vägledande för domstolarna i en civilrättslig tvist, SOU 1974:83 s 142 f.

65 SOU 1986:8 s 30.

66 SOU 1986:8 s 226.

Som framgått ovan föreslås i SOU 1995:87 att skälighetskontrollen ska slopas med hänvisning till de ändringar som företagits i Avtalsvillkorslagen i konsumentförhållande (1994:1512).

2.3.1 4.2 Skälighetskontrollen i nedsättningsfallen.

I utövandet av sin skälighetskontroll har inspektionen först och främst att övervaka att bolagens olika försäkringsvillkor inte strider mot tvingande lagstiftning. Förekommer det direkt lagstridiga villkor måste dessa betraktas som oskäliga och bolagen kan därmed åläggas att ändra i sina avtal.[67] För nedsättningsvillkorens del betyder detta att KFL:s regler anger ramen för inspektionens granskning. Enligt motiven till KFL bör skälighetsprövningen dock inte inskränkas till en kontroll av om de olika villkoren direkt strider mot de tvingande reglerna eller ej. Det ställs även krav på att villkoren t ex inte framställs så att de återger lagtexten men utesluter något viktigt rekvisit som är till förmån för den försäkrade.[68] Ett villkor kan också vara oskäligt när det innehållsmässigt inte motsvarar lagens krav.[69] Detta syftar på sådana avtalsklausuler som utformats som omfattningsvillkor när de lika gärna kunnat formuleras som säkerhetsföreskrifter.[70] Av motiven att döma tycks det inte krävas att inspektionen i sådana fall gör sannolikt att villkorets utformning motiverats av att bolaget eftersträvat att kringgå KFL. Det räcker att villkoret objektivt sett kan anses föreskriva ett visst handlingsmönster för att det skall kunna klassificeras t ex som en säkerhetsföreskrift. Undantagsvis kan dock även en dold handlingsföreskrift accepteras som riskbeskrivande förutsatt att det finns särskilda skäl som talar för detta.[71]

Det är inte enbart villkor som på något sätt kan sägas strida mot tvingande lag, som kan komma att betraktas som oskäliga. Av Försäkringsrättskommitténs förslag till ändring i lagen om försäkringsrörelse, framgår att förarbetena till 36 § AvtL samt de principer som ligger till grund för tillämpningen av den tidigare Avtalsvillkorslagen (SFS 1971:112) i konsumentförhållanden, i viss utsträckning bör kunna ge ledning för inspektionens skälighetsgranskning.[72] Det kan tilläggas att Försäkringsverksamhetskommittén i sitt delbetänkande säger att skälighetsbedömningen även fortsättningsvis bör ske med utgångspunkt i vad som anförts i förarbetena till FRL 19:6. Kommittén hänvisar dessutom till vad som sagts i proposition till KFL i denna fråga.[73] Det är med andra ord viktigt att studera förarbetena till 36 § AvtL samt AVLK för att få en uppfattning om vilka omständigheter som eventuellt kan beaktas i inspektionens skälighetsbedömning.[74]

I motiven till 36 § AvtL diskuteras ganska ingående vilka omständigheter som kan leda till att ett avtalsvillkor kan komma att betraktas som oskäligt.[75] Genomgående betonas vikten av att tillgodose den svagare partens intressen. Det ges ett flertal exempel på villkor som bör anses

---

67 Från och med 1 januari 1995 kan MD förbjuda ett sådant villkor enligt AVLK (1994:1512) 4 §. Angående denna lag se vidare Ramberg, Standardavtal med supplement till 1994 års avtalsvillkorslag, 1995.

68 Prop 1979/80:9 s 176.

69 Prop 1979/80:9 s 177.

70 Angående avgränsningen mellan omfattningsvillkor och säkerhetsföreskrifter se vidare under 5.2.

71 Ett sådant särskilt skäl kan vara hänsynstagande till preventionen, prop 1979/80:9 s 177.

72 Prop 1979/80:9 s 177. Lagen har ändrats genom SFS 1994:1512.

73 SOU 1986:8 s 229.

74 Lagen har ändrat rubrik genom Lag 1984:293 och heter numera Lag (1971:112) om avtalsvillkor i konsument-förhållande (ändrad igen genom den ovan nämnda lag (1994:1512)). I samband med denna ändring infördes Lag (1984:292) om avtalsvillkor mellan näringsidkare.

75 SOU 1974:83 samt prop 1975/76:81.

vara oskäliga med hänvisning till att de ensidigt gynnar den starkare avtalskontrahenten. Ett avtalsvillkor kan i sådant fall vara oskäligt även om det endast utgör en avvikelse från dispositiv rätt, förutsatt att villkoret på ett omotiverat sätt gynnar den starkare parten i avtalsförhållandet. Det är heller inte självklart att ett villkor är skäligt bara för att det överensstämmer med tvingande lag. Detta framgår bl a av propositionen till den tidigare gällande konsumentköplagen (SFS 1973:877) där statsrådet förklarade att det inte borde föreligga något hinder mot att genomdriva att konsumenterna fick en starkare ställning än vad lagens tvingande regler redan gav vid handen eftersom villkor, som uppfyller de tvingande reglernas krav, i vissa situationer kan uppfattas som oskäliga.[76] Samma åsikt återkommer i motiven till 36§ AvtL. Även där sägs det att domstolarna bör kunna jämka villkor även när de inte strider mot någon tvingande lagregel. Varje avtalsklausul måste nämligen ses i sitt sammanhang, det är fullt möjligt att ett villkor som i princip överensstämmer med en tvingande lagregel får en helt annan innebörd än vad som förutsatts när andra dispositiva lagregler ersättes av villkor i avtalet.[77] Överfört på försäkringsavtal borde detta betyda att det inte är omöjligt att ett villkor som i princip är förenliga med KFL:s tvingande regler ändå i vissa fall kan dömas ut som oskäliga. I de delar KFL gjorts dispositiv, detta gäller i viss mån ifråga om nedsättningsreglerna, kan detta, ganska självklart, inte heller tas till intäkt för att det står bolagen helt fritt att utnyttja avtalsfriheten till att föreskriva om vilka villkor som helst.[78]

I motiven till 36 § AvtL påpekas att för att ett avtalsvillkor skall anses skäligt bör det råda jämvikt inte enbart mellan avtalsprestationerna utan också mellan kontraktsbrott och påföljd.[79] Det hänvisas bl a till att rätten att häva ett köp begränsas på olika sätt även i den dispositiva lagstiftningen. Att det bör råda balans mellan ett kontraktsbrott och den sanktion som kan drabba den som brutit mot avtalet överensstämmer väl med de tankar som redovisas i förarbetena till KFL i samband med behandlingen av nedsättningsreglerna.[80] Det bör alltså åligga inspektionen att kontrollera att försäkringsbolagen inte utnyttjar sin ställning till att föreskriva om påföljder som inte står i proportion till de kontraktsbrott de försäkrade gjort sig skyldiga till när de åsidosatt en biförpliktelse. Det finns dock anledning att anta att viss hänsyn får tas till försäkringsavtalets särart. En sträng påföljd kan antagligen motiveras av preventiva skäl, åtminstone i vissa fall. Omtanke om försäkringstagarna som kollektiv bör i allmänhet också kunna föranleda att inställningen till vad som är att anse som ett lämpligt förhållande mellan ett åsidosättande och påföljd blir en annan än vad som kanske skulle ha varit fallet om det rört sig om en annan avtalstyp. I KFL:s betänkande läggs dock inte någon särskild tonvikt vid att risk och premie bör vara skäligt avvägda mot varandra.[81] Försäkringsbranschen kritiserade också detta förhållande och menade att kommitténs inställning utgjorde ett avsteg från det traditionella skälighetsbegreppet på försäkringsområdet.[82]

Kommitténs åsikt, att förhållandet mellan premie och risk är av underordnad betydelse i nedsättningsbedömningen, ger upphov till vissa oklarheter ifråga om hur detta bör tillåtas påverka skälighetskontrollen av nedsättningsvillkoren. Å ena sidan skall inspektionen beakta hela den försäkringsrättsliga lagstiftningen som ju bl a innefattar att premien skall stå i rimlig proportion till risken. Å andra sidan bör ett villkor, som föreskriver om ett förhållandevis högt avdrag på försäkringsersättningen, kunna betraktas som oskäligt även om avdraget kanske är motiverat av premietekniska överväganden. Det är svårt att säga vad som får anses ha störst betydelse i sådana fall. Emellertid torde det stå klart att inspektionen inte rutinmässigt kan låta

76 Prop 1973:138 s 118.

77 Prop 1975/76:81 s 50.

78 Detta gäller exempelvis KFL 31, och 32 §§.

79 Prop 1975/76:81 s 42 f.

80 Se t ex prop 1979/80:9 s 63.

81 SOU 1977:84 s 227 och 231.

82 Prop 1979/80:9 bilagedel s 65.

sig nöja med att granska om försäkringsvillkoren är skäliga sett ur premiekostnadsperspektiv.[83]

Utöver vad som redan sagts angående det obilliga i att formulera för konsumenten ensidigt betungande avtal, finns det i förarbetena till 36 § AvtL ytterligare exempel på villkor som kan anses oskäliga och som visar på lagstiftarens ambition att motverka avtal som i alltför hög grad gynnar den ena avtalsparten. För nedsättningsfallens del är det av intresse att notera att det sägs vara oskäligt att i avtalet ange att det är försäkringsgivaren, eller av denne utsett organ, som skall avgöra om ersättning skall utgå eller ej.[84]

Det är inte enbart ensidigt gynnande villkor som kan betraktas som oskäliga. 36 § sägs också kunna tillämpas på avtalsvillkor som strider mot vad som brukar kallas goda seder.[85] I nära anslutning till detta ligger kravet på överensstämmelse mellan avtalstillämpning och avtalsinnehåll. Brukar den avtalsformulerande parten tillämpa avtalet på ett sätt som är förmånligare för motparten än vad avtalsvillkoren ger uttryck för, är det otillbörligt att i ett enskilt fall plötsligt börja tillämpa avtalet strikt efter ordalydelsen. Detta förhållande är av särskild betydelse när avtalet består av vagt formulerade klausuler.[86] Med tanke på att nedsättningsvillkoren ofta är ganska oprecist utformade, finns det därför anledning för inspektionen att vara uppmärksam på förhållandet mellan avtalsinnehåll och skaderegleringspraxis i just dessa fall. Om skaderegleringspraxis avviker från villkorstexten är det inte villkoren i sig som kan ifrågasättas. Vad som kan anses vara oskäligt är att den avtalsskrivande parten tillämpar normer som motparten inte känner till och som dessutom kanske står i direkt motsättning till de avtalsvillkor denne fått sig tilldelat. Enligt förarbetena till 36 § AvtL kan ett avtal i fall som detta jämkas så att den generösare tillämpning får ersätta de uttryckliga avtalsvillkoren.[87] I remissomgången ställde sig Svenska försäkringsbolagens riksförbund avvisande till detta eftersom man menade att det förelåg en risk att försäkringsbranschen härigenom kunde komma att bli bunden till eventuellt visad kulans.[88] Kritiken föranledde dock inga direkta förändringar av lagförslaget. Statsrådet höll i och för sig med om att förslaget skulle kunna medföra en begränsning av kulansutrymmet men detta uppfattades snarast som positivt.[89]

Mot bakgrund av vad som sagts i de refererade lagförarbetena bör det alltså ankomma på Finansinspektionens att granska förekomsten av kulans i försäkringsverksamheten. För den händelse att det föreligger ett utbrett bruk av kulans bör inspektionen ingripa mot detta och begära att försäkringsvillkoren justeras så att de överensstämmer med skaderegleringspraxis. Stöd för att så bör vara fallet kan även hämtas ur försäkringsrättskommitténs förslag till ändring i FRL. I förslaget sägs att det är angeläget att villkoren överensstämmer med den praxis försäkringsbolagen tillämpar.[90] Särskilt påpekas att det finns anledning att ingripa mot missvisande villkorsformuleringar när bolagets praxis framstår som godtagbar. Rent praktiskt innebär detta att inspektionen ålagts ett ganska omfattande och resurskrävande arbete eftersom

---

83 Se även SOU 1995:87 s 117. Det kan tilläggas att man i detta betänkande inte anser det motiverat att upprätthålla kravet på kontroll av premiens skälighet. Detta förklaras bl a med hänvisning till att försäkringar långt ifrån är den enda produkt som utbjudes på marknaden där det kan vara svårt för konsumenten att bedöma prisets skälighet. Särreglering syftandes till prisreglering i just detta fall anses därför överflödig. Vidare menar Försäkringsutredningen att det i princip är omöjligt även för Finansinspektionen att rätt bedöma vad som är ett skäligt pris, s 123 f.

84 Prop 1979/80:9 s 41. Angående 36 § AvtL:s direkta tillämpning på försäkringsavtal se Roos, 36 § Avtalslagenstillämplighet på försäkringsavtal, NFT nr 2/1990 s 118 ff.

85 Prop 175/76:81 s 34.

86 Prop 175/76:81 s 44.

87 Prop 175/76:81 s 44.

88 Prop 1975/76:81 s 82. Se även Lindell-Frantz/Roos, Generös avtalstillämpning, 1985.

89 Prop 1975/76:81 s 62.

90 Prop 1979/80:9 s 178.

tillsynsuppgiften förutsätter en kontinuerlig granskning av bolagens skadereglering.[91]

Redan före 36 § AvtL:s ikraftträdande fanns det en särskild jämkningsregel som kunde tillämpas på försäkringsavtal. Enligt 34 § i 1927 års FAL, kunde ett försäkringsvillkor, som avvek från vad som stadgades i lagen och som dessutom kunde föranleda uppenbara obilligheter jämkas eller lämnas utan avseende, förutsatt att detta stod i överensstämmelse med god försäkringssed.[92] Kraven för att jämkning skulle kunna komma ifråga var alltså högre ställda än vad som följer av 36 § AvtL. Vissa författare har emellertid hävdat att regeln i 1927 års FAL i vart fall inte förhindrade en prövning av skäligheten hos villkor som reglerade något förhållande som inte behandlades lagen.[93] I och med införandet av 36 § AvtL föll kravet på uppenbar obillighet som förutsättning för jämkning.[94] Att rekvisitet obillighet ersattes av uttrycket oskäligt innebar ingen ändring i sak utan kan snarast förklaras av att man i AvtL ville använda ett språkbruk som stod i överensstämmelse med andra konsumentskyddande lagars. En väsentlig nyhet är dock att bolagen numera i princip bör kunna bli bundna till sin praxis oavsett om den är att anse som god försäkringssed eller ej. I förarbetena till FAL betonades att det enbart var god försäkringssed som kunde förplikta bolagen, detta för att domstolarna härigenom skulle förhindras att missbruka sin möjlighet att jämka i avtalen.[95] Vid införandet av 36 § AvtL kände lagstiftaren uppenbarligen inte samma behov av att begränsa domstolarnas rörelsefrihet.

Med hänvisning till att FAL 34 § har ett snävare tillämpningsområde än AvtL 36 § torde de typer av villkor som ansetts kunna jämkas med stöd av 1927 års FAL också betraktas som oskäliga enligt 36 § AvtL. Detta kan t ex sägas gälla för villkor, som innebär att försäkringsgivaren utan anledning kan vägra att reducera försäkringspremien vid fareminskning.[96] Detsamma bör gälla för villkor som ålägger den försäkrade att anmäla sin skada hos tredje man, företrädelsevis hos polisen, vid påföljd att rätten till ersättning annars kan gå förlorad.[97]

Som tidigare påpekats medför försäkringsavtalets speciella natur att särskilda hänsynstagande, som kanske kunnat få stå åt sidan i andra avtalssammanhang, måste vägas in i bedömningen av om ett avtalsvillkor är oskäligt eller ej. Detta är av särskilt intresse för biförpliktelsernas del eftersom det ofta framhålles att dessa på olika sätt ger uttryck för försäkringsavtalets särart. En viktig omständighet som bör beaktas i skälighetsbedömningen är att försäkringsavtalet bygger på en idé om en riskgemenskap inom gruppen av försäkrade. Detta betyder att kollektivets intresse av att premierna hålles på en rimlig nivå inte kan förbises i skälighetskontrollen. Detta kan i vissa fall tänkas motivera stränga krav på efterlevnad av villkoren. Oaktat detta bör det dock påpekas att nedsättningsvillkoren aldrig kan tillåtas vara strängare än vad KFL ger utrymme för. Som ett exempel kan nämnas att icke grov oaktsamhet, liksom grov vårdslöshet, aldrig kan godtas som grund för nedsättning av ersättning ur ansvarsförsäkring.[98]

En omständighet som heller inte kan förbigås i skälighetsbedömningen är att bolagens ekonomi måste vara sund, något som följer av den tidigare nämnda soliditetsprincipen. Det är mycket

---

91 Enligt Försäkringsutredningen föreligger dock inte längre något behov av att upprätthålla denna kontroll av skaderegleringspraxis eftersom den föreslagna civilrättsliga lagstiftningen (FAL 8 respektive 17 kapitlet) bör kunna tillgodose att skaderegleringen skall bli korrekt och rättvis, s 133.

92 Angående tillämpningen av 34 § FAL se vidare Wilhelmsson, Om styrning av försäkringsvillkor, 1977, s 334 f.

93 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 65. Motsatt åsikt hos Karlgren, Kutym och rättsregel, 1960, s 8 f.

94 Angående tillämpningen av rekvisitet uppenbart obilligt se NJA 1935 s 424 samt NJA 1941 s 209.

95 Ekelund/Hemberg, Lagen om försäkringsavtal, 3 uppl, 1957, s 77.

96 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 173.

97 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 192.

98 Jfr 32 §, 2 st, KFL.

möjligt att dessa förhållanden i vissa fall kan motivera förekomsten av ett försäkringsvillkor som föreskriver om ett högt avdrag som påföljd vid åsidosättande.

2.3.2 Domstolskontroll.

Uppstår oenighet om hur ett försäkringsavtal, eller för den delen den försäkringsrättsliga lagstiftningen, bör tolkas finns det alltid en möjlighet att få saken prövad i allmän domstol. Vänder sig den försäkrade till domstol kan han under vissa förutsättningar erhålla ekonomiskt bistånd från staten i form av rättshjälp. Avser tvisten värden som understiger ett halvt basbelopp skall den handläggas enligt reglerna om förenklade tvistemålsförfarande. Detta medför att processkostnaderna begränsas. Såväl rättshjälpen som reglerna om förenklade tvistemål är tänkta att underlätta för den enskilde att få sin sak prövad.[99]

Det torde knappast råda någon oenighet om att domstolarna genom sina avgöranden i det individuella fallet utövar inflytande på försäkringsavtalens utformning och tillämpning rent generellt. Har det klart framkommit att en domstol, företrädesvis högsta domstolen, anser att ett försäkringsvillkor är oskäligt ligger det i bolagens eget intresse att anpassa avtalen efter vad domstolen sagt. Framhärdar man med sin villkorsskrivning finns det ju all anledning att utgå från att domstolarna också fortsättningsvis kommer att döma ut villkoren som oskäliga. Därtill kan läggas att det finns skäl att anta att Finansinspektionen skulle kunna komma att ingripa om bolagen inte frivilligt anpassade sina avtal efter en prejudicerande dom.

Det är emellertid inte enbart genom sina domar som domstolarna kan antas påverka avtalsutformningen. Blotta det förhållandet att domstolarna i en framtida tvist kan komma att jämka eller ogiltigförklara ett villkor, kan motivera bolagen att vara noga med att anpassa sina avtal efter den försäkringsrättsliga lagstiftningen. Det ligger knappast i försäkringsbranschens intresse att gång efter annan i domstol få sina avtal utdömda som lagstridiga eller oskäliga. Domstolarnas effektivitet som styrinstrument betraktat begränsas dock av att den direkta kontrollen trots allt aktualiseras först när en part väljer att begära att avtalets lagenlighet prövas.

På det försäkringsrättsliga området är domstolsavgöranden ganska sparsamt förekommande, detta gäller framförallt för konsumentförsäkringarnas del. Det finns flera tänkbara skäl till att det förhåller sig på detta vis. Ett sådant skäl är att det är kostsamt att driva en process. Detta påstående kan emellertid bemötas med att många försäkringstvister kan behandlas som förenklade tvistemål. Till detta kan dessutom läggas att många försäkringstagare i sin hem- eller villaförsäkring har ett rättsskydd som kan utnyttjas även i tvister med det egna bolaget.[100] Något som förmodligen motverkar att det uppkommer domstolsprocesser är att de försäkrade kan utnyttja andra enklare vägar för att få sin sak prövad. Ärendet kan t ex tas upp i ARN eller SkVn. Nämndernas avgöranden är dock inte bindande för avtalsparterna. Trots detta är följsamheten mot de rekommenderade avtalstillämpningarna praktiskt taget hundraprocentig. Det finns därför anledning att utgå från att nämnderna spelar en förhållandevis viktig roll när det gäller att påverka bolagens agerande. Jag återkommer till detta förhållande i det följande.[101]

I diskussionen om hur domstolarna kan påverka utformningen av standardavtal, dit konsumentförsäkringsavtal f ö får räknas, har Bernitz använt sig av begreppen öppen

---

99 Rättshjälpslagen (1972:429) samt RB 1:3 d, 18:8 a. Rätten till rättshjälp är begränsad i tvister om mindre värden. Lagen omtryckt i SFS 1993:9.

100 Angående rättsskyddet i konsumentförsäkring se Jonsson/Lindmark/Roos, Rättsskyddsförsäkringen synad i fogarna,1982.

101 Angående ARN och SkVn se nedan under 2.3.3 respektive 2.3.4.

respektive dold kontroll.[102] Enligt Bernitz kännetecknas den öppna kontrollen av att domstolarna med stöd av generalklausuler, eller allmänna rättsprinciper, uttryckligen åsidosätter eller jämkar villkor med motiveringen att de är oskäliga. Den dolda kontrollen utmärks av att domstolarna genom att tolka avtalet kommer fram till att ett villkor antingen inte ingår i avtalet eller att det får antas ha en annan innebörd än vad den starkare avtalsparten hävdar. I den dolda kontrollen kan ett flertal tolkningsprinciper, exempelvis oklarhetsregeln, utnyttjas för att nå fram till ett avtalsinnehåll som kanske gynnar den av parterna som saknat möjlighet att påverka avtalsinnehålllet.[103]

Det är svårt att säga hur utbredd den dolda domstolskontrollen är i försäkringssammanhang. Det finns emellertid anledning att anta att den var vanligare när domstolarna saknades möjlighet att ogiltigförklara villkor med hänvisning till någon lagregel, dvs före ikraftträdandet av 1927 års FAL 34 §. Dold domstolskontroll är en ganska ineffektiv metod att skydda konsumenterna mot oskäliga avtalsvillkor. För den berörde försäkrade kan det i och för sig vara en hjälp att domstolen tolkar avtalet i hans favör men det är tveksamt om försäkringsbolagen i de större sammanhangen låter sig påverkas av att en domstol i ett enskilt fall tolkat ett visst avtalsvillkor annorlunda än det berörda bolaget. Det är ju dessutom tänkbart att domstolen i just ett sådant fall betonat de speciella omständigheterna i sina domskäl.

Vilka möjligheter har domstolarna att påverka avtalsinnehållet när det gäller just nedsättningsvillkor? Fortfarande gäller att domstolarna antingen kan välja att öppet förklara att ett villkor är lagstridigt, eller så kan man tolkningsvägen nå fram till ett annat avtalsinnehåll än det bolaget menat bör gälla. Tillämpas öppen kontroll betyder detta att villkoret ställs åt sidan med motivering att det strider mot KFL:s tvingande nedsättningsregler. Alternativt borde domstolen kunna jämka villkoret med stöd av 36 § AvtL. Det mesta talar dock för att KFL:s nedsättningsregler bör betraktas som en precisering av avtalslagens generellt hållna jämkningsregel och enligt principen "lex specialis" går före "lex generalis" skulle då KFL:s regler tillämpas istället för AvtL:s.[104]

Många av bolagens nedsättningsvillkor är utformade så att de i stort sett återger vad som sägs i nedsättningsreglerna. Sådana villkor kan av förklarliga skäl knappast sägas vara oskäliga med motivering att de är lagstridiga. I dessa fall kan ändå tänkas att bolagen i tillämpningen av sina villkor, eller annorlunda uttryckt i tolkningen av avtalet, avviker från vad domstolarna anser vara gällande rätt. Om domstolarna i ett sådant fall tolkar avtalet så att tillämpningen bättre kommer att stå i överensstämmelse med vad domstolen anser att lagstiftaren avsett kan detta ses som en en form av dold domstolskontroll. Frågan är dock i vilken utsträckning ett sådant förfarande kan tänkas påverka den dagliga skaderegleringen hos försäkringsbolagen? Något som i vilket fall borde kunna verka för att också en sådan dom får generell betydelse är att försäkringsbranschen är förhållandevis koncentrerad, detta underlättar spridningen av information. Försäkringstidningen, som distribueras till försäkringsbolagen, följer kontinuerligt upp viktiga domstolsavgöranden. Försäkringsbolagens personal kan härigenom på ett lättillgängligt sätt skaffa sig kunskap om domstolspraxis. Till detta kan läggas att bolagen bedriver fortlöpande utbildning av sina skadereglerare. Ytterligare en omständighet att beakta är att Finansinspektionen har möjlighet att kontrollera hur bolagens skadereglering förhåller sig till eventuell domstolspraxis. En intressant jämförelse i sammanhanget är att se till de förhållanden som råder för konsumenttjänstlagens (SFS 1985:716) del. Denna lag reglerar ett splittrat verksamhetsområde. Informationskanalerna är inte särskilt goda. Graden av utbildning och

---

102 Bernitz, Standardavtalsrätt, Stockholm, 1993, s 21 samt även s 88 och 112.

103 Se vidare Wilhelmsson, Om styrning av försäkringsvillkor, 1977, s 374 ff. samt Roos 36 § Avtals-lagens tillämplighet på försäkringsavtal, NFT nr 2/1990 s 118 ff. Se även NJA 1988 s 408, NJA 1989 s 346, ARN 87/R2471.

102 Jfr SOU 1974:83 s 132, prop 1975/76:81 s 117 och 166. Se även Hultmark, Upplysningsplikt vid ingående av avtal, Stockholm 1993, s 29 samt Nilsson, Stömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 124 och 131.

uppföljning av praxis är av skiftande kvalitet inom de olika reglerade branscherna. Det finns alltså anledning att anta att medvetenheten om hur domstolarna tillämpar den konsumentskyddande lagstiftningen är högre på KFL:s än på KTjL:ens område.

2.3.3 Allmänna Reklamationsnämnden.

2.3.3.1 Inledning.

På försäkringsområdet förekommer flera olika nämnder som har till uppgift att lösa tvister mellan försäkringsbolag och försäkrade. Nämnderna kan huvudsakligen indelas i tre kategorier nämligen försäkringsbolagens interna nämnder, nämnder som är gemensamma för hela försäkringsbranschen och nämnder som bär en officiell prägel.[105]

De olika nämnderna har stor praktisk betydelse för tillämpningen av försäkringsavtal eftersom det är här de flesta försäkringsrättsliga konflikter löses. Som styrmedel betraktat belastas nämndavgörandena dock av olika svagheter. Nämdernas utlåtanden är inte bindande för de tvistande parterna. Mot detta kan dock anföras att det hör till undantagen att ett nämndavgörande inte efterleves. Det förekommer i och för sig att försäkringsbolagen vägrar rätta sig efter vad en nämnd rekommenderat. Det hittills enda nedsättningsärende som prövats av HD utgör faktiskt ett exempel på ett sådant fall.[106] Oaktat detta är det ändå så att bolagen mestadels följer vad nämnderna sagt och deras utlåtanden kan därför antas påverka tillämpningen och utformningen av konsumentförsäkringsavtalen.[107] Något som emellertid kan underminera nämndavgörandenas betydelse som styrinstrument betraktat är att de inte är offentliga i samma mening som domstolarnas domar. Avgörandena översändes dock i flertalet fall till försäkringsbolagen som härigenom får möjlighet att ta del av dem för vägledning i det fortsatta skaderegleringsarbetet. Det går också att peka på konkreta fall där bolagen tycks ha låtit sig påverkas av nämndernas utlåtanden i såväl avtalsskrivande som i avtalstillämpning. Som ett exempel kan nämnas att ARN genom sin praxis verkar ha lyckats genomdriva en ändring av försäkringsavtalen så att inklättring på vindskontor numera jämställs med inbrott. Inklättringsstölderna har därmed kommit att omfattas av försäkringsskyddet.[108]

Inledningsvis har framkommit att det finns flera olika nämnder som prövar försäkringsrättsliga tvister. Det är tveksamt om de interna nämnderna utövar lika stort inflytande på avtalsutformning och tillämpning som ARN respektive SkVn. De interna nämndernas beslut kommer i mycket ringa grad till utomstående bolags kännedom, de torde därför i princip enbart kunna påverka regleringen i det egna bolaget. Bl a med hänvisning till materialets svårtillgänglighet och dess förmodade begränsade styreffekt har jag har valt att bortse från de interna nämndernas praxis i min undersökning.[109] Framställningen kommer istället att koncentreras till avgöranden hämtad från ARN och SkVn. Den gjorda avgränsningen innebär givetvis ett bortfall av ett antal tvister som lösts redan på intern nivå. Det är emellertid inte

105 ARN inrättades 1968. 1980 bröts ARN administrativt ut ur KOV och gjordes till en självständig myndighet, se prop 1979/80:114. ARN:s arbetssätt regleras i Förordning med instruktion för allmänna reklamationsnämnden, lag (1988:1583) (vissa ändringar genom lag 1990:1180, 1991:1205, 1993:1151).

106 NJA 1984 s 829.

107 I delbetänkandet till KFL antas detta bero på att nämnden är uppbyggd som ett partssammansatt organ där bolagen är representerade, pga detta kommer nämndens beslut att omfattas av ett förtroende hos försäkringsbranschen, SOU 1977:84 s 73.

108 Se vidare om detta under 5.2.2, bl a .s 135 f. Inställningen till nämndens verksamhet är positiv från regeringens sida och Allmänna reklamationsnämndens existens föreslås därför ges stöd i lag, prop 1994/95:16 s 68.

109 Folksam (1960-talet), Skandia (1986) och Trygg Hansa (1985) har inrättningar med kundombudsman och nämnder för prövning av respektive bolags beslut i skadeärenden, tillämpning och tolkning av försäkringsvillkor mm, prop 1994/95 s 134.

särskilt orimligt att anta att en del av de tvister där den interna nämnden inte velat ge den försäkrade rätt går vidare till prövning i ARN. Därmed torde nämndpraxis åtminstone kunna ge en god bild av vilka minimirättigheter den försäkrade bör anses tillförsäkrad genom lagen.

Eftersom jag valt att behandla just ARN:s och SkVn:s praxis kan det vara motiverat med en kortfattad redogörelse för deras sammansättning samt kompetensområde. Jag inleder med att behandla ARN för att därefter gå över till SkVn.

2.3.3.2 ARN:s organisation.

ARN är en tvisteprövningsnämnd som bär en officiell prägel. Nämnden anses ha status av myndighet.[110] Detta medför att ARN:s verksamhet omfattas av den förvaltningsrättsliga lagstiftningen främst Förvaltningslagen (SFS 1986:223) samt Förvaltningsprocesslagen (SFS 1971:291). Regler t ex om jäv och kommunikation av ärendena skall tillämpas i handläggningen av de tvister som nämnden prövar. Dessutom gäller offentlighetsprincipen för handlingar som förvaras hos nämnden.

Att inrättandet av ARN bl a motiverats av en önskan att effektivt kunna genomdriva civilrättslig lagstiftning på det konsumenträttsliga området framkommer redan i den utredning som föregick nämndens tillkomst.[111] ARN har efter hand vuxit i storlek. Nämnden består för närvarande av elva avdelningar som handlägger olika typer av konsumenttvister. En av dessa avdelningar handhar försäkringsärenden. Denna avdelning bildades vid årsskiftet 1974/1975. När jag fortsättningsvis hänvisar till ARN åsyftas nämndens försäkringsavdelning.

Försäkringsavdelningen har en ordförande och sex ledamöter.[112] Av ledamöterna utses en av Folksam, två av Försäkringsbolagens Riksförbund, en av LO, en av TCO och en av konsumentverket. Dessutom deltar en representant från Finansinspektionen som observatör vid nämndens sammanträde. ARN är alltså ett s k partssammansatt organ d v s dess ledamöter representerar olika intressegrupper. Detta kan ge upphov till en misstanke om att nämnden uppfattning om hur en tvist bör lösas kan skilja sig från hur någon av de allmänna domstolarna skulle ha sett på saken.[113] Det finns dock omständigheter som talar mot ett sådant antagande,t ex kan nämnas att ARN:s ordförande är jurist med domarerfarenhet. Det är heller inte ovanligt att försäkringsbranschen låter sig representeras av jurister med stor erfarenhet från det försäkringsrättsliga området.

2.3.3.3 Prövningsförfarandet i ARN.

För att tvisteförfarandet hos ARN ska bli så enkelt och billigt som möjligt har processen gjorts skriftlig.[114] Nämndens avgöranden grundar sig helt på de uppgifter man erhåller från de tvistande. Det material som kommer in till nämnden skall kommuniceras till parterna som

110 Se JO 1977/78 s 245 f samt SOU 1978:40 s 137 ff och 207.ARN:s verksamhet regleras i SFS 1988:1583, ändrad senast genom förordning 1993:1151.

111 Kommittéberättelse 1977, Del II, s 162 och 165.

112 Verksamhetsåret 86/87 hade ARN totalt 39 anställda, prop 1985/86:121 s 73.

113 Heuman, Reklamationsnämnder och försäkringsnämnder, 1980, s 22 samt 561 f.

114 Enligt prop 1994/95:16 lär en tvist i domstol genomsnittligt kosta mellan 6 000 och 7 000 kronor medan handläggningen av ett ärende hos ARN kostar ca 1 600 kr, s 67.

därmed får möjlighet att yttra sig över motpartens inlagor. Den skriftliga handläggningen medför en begränsning av vad som kan läggas till grund för prövningen. Detta kan anföras som ett argument för påståendet att nämndens avgöranden emellanåt kan tänkas vila på svagare grund än de allmänna domstolarnas domar. Mot detta talar emellertid att ARN är skyldig att avvisa mål som kräver särskild bevisning i form av vittnesförhör o.d.[115] Det finns därför trots allt skäl att anta att de tvister som faktiskt kommer under nämndens prövning kan bedömas på ett tillfredsställande sätt med stöd av vad som kan inhämtas från parterna. De rättskällor som kommer till användning i ARN:s verksamhet är desamma som domstolarna använder sig av t ex allmänt gällande rättsregler, rättspraxis, doktrin och försäkringsvillkor. Det finns dock de som menar att nämnden har större frihet än domstolarna att göra skälighetsavvägningar där olika konsumentsynpunkter beaktas.[116] Detta är något som bör beaktas i samband med analysen av nämndernas avgöranden. Jag kan dock inte se att detta betyder att nämndpraxis därmed är ointressant. Att nämnden lägger särskild vikt vid konsumentsynpunkter kan för övrigt sägas ligga i linje med vad som framfördes i samband med införandet av KFL:s nedsättningsregler. KFL sägs ju ha tillkommit bl a av konsumenthänsyn och om nämnden då lägger sig särskilt vinn om att se till konsumenternas intressen är detta knappast något som kan sägas stå i direkt motsättning till lagens uttalade målsättningar.

Det har även hävdats att ARN bör kunna jämföras med en form av institutionaliserat medlingsorgan. Det borde därför vara mer rättvisande att jämföra det material som kan läggas till grund för förlikningsförhandlingar med det som ARN har att fatta beslut på än att göra en motsvarande jämförelse mellan ARN:s beslutsunderlag och vad en domstol har att tillgå i sitt arbete. Det finns ingen anledning att utgå från att ARN:s beslutsunderlag vid en sådan jämförelse kommer att visa sig undermåligt i förhållande till vad som kan antas komma fram vid förlikningsförhandlingar. Ifrågasättes ARN:s rättsbildande funktion med hänvisning till beslutsmaterialet bör följaktligen även det i rättegångsbalken förankrade medlingsförfarandet diskvalificeras som rättsbildande.[117]

ARN fattar sina beslut, antingen genom ett förenklat förfarande där nämndens ordförande har rätt att ensam avgöra utgången, eller genom ett beslut taget vid sammanträde med nämndledamöterna där majoritetens inställning blir avgörande.Nämnden är beslutför med ordförande samt fyra ledamöter.Ordföranden har utslagsröst. Det förenklade förfarandet används enbart i fall som saknar principiellt intresse och utgången är uppenbar eller näringsidkaren inte yttrat sig i ärendet.[118] När beslut skall fattas i nämnd skall näringsidkare- och konsumentsidan ha lika stor representation.[119] Detta gäller sedan 1988. Tidigare var det tillräckligt att någon från vardera sidan deltagit vid sammanträdet. Detta betydde att den ena intressegruppen mycket väl kunde vara överrepresenterad i förhållande till den andra. I en undersökning från 1975 fann Heuman att försäkringsbranschen haft fler representanter än konsumentsidan i ca 37% av de avgjorda ärendena. Heuman riktade viss kritik mot detta och menade att det är viktigt att man försöker sträva efter att få en så lika fördelning som möjligt i representationen.[120] Som påpekats har Heuman fått gehör för sin ståndpunkt i och med att båda sidor numera skall ha lika många representanter närvarande när ärendet avgörs.

---

115 Att förfarandet inför ARN i princip är helt skriftligt framgår i SOU 1978:40 s 175, stadgarna för ARN:s verksamhet 2 § ålägger nämnden att avvisa mål där muntlig bevisupptagning är erforderlig. Angående avvisning se även Heuman, Reklamationsnämnder och försäkringsnämnder, 1980, s 180 ff.

116 Tranell, Om Allmänna reklamationsnämnden, SvJT 1975 s 15 ff.

117 Ekelöf Förhållandet mellan nämnder och domstolar, NFT nr 3/1979, s 221. Se även Appeltoft, NFT nr 3/1979 s 281, Åsberg NFT nr 3/1979 s 226 och Nordensson NFT nr 3/1979 s 233.

118 SFS 1988:1583 19 §. Se även SOU 1978:40 s 41.

119 SFS 1988:1583 17 §.

120 Heuman, Reklamationsnämnder och försäkringsnämnder, 1980, s 113 ff.

2.3.3.4 ARN:s prövningsområde.

ARN:s försäkringsavdelning prövar alla typer av försäkringstvister med undantag för sådana som gäller allmän försäkring och på kollektivavtal grundade arbetsmarknadsförsäkringar.[121] Nämnden prövar som huvudregel inte försäkringstvister där det yrkade beloppet understiger 1 000 kr. I undantagsfall kan dock även ett mindre ärende tas upp om detta är av principiellt intresse.[122] Som redan påpekats ska nämnden avböja att pröva ärenden som inte lämpar sig för prövningsförfarandet. Ett förhållandevis vanligt exempel på tvister som avvisas är sådana som rör rena bevisfrågor.[123] Eftersom förfarandet i nämnden är skriftligt är det inte tillrådligt att nämnden avgör tvister där exempelvis vittnesförhör kan visa sig vara av avgörande betydelse. I undantagsfall kan mål avvisas till följd av att teknisk utredning inte kan förebringas.[124]

Nämnden anses behörig att fatta beslut i såväl rätts- som påföljdsfrågor.[125] I försäkringstvister förekommer att nämnden enbart lämnar ett principiellt utlåtande om att man stödjer endera partens tolkning av rättsläget. Försäkringsbolaget rekommenderas sedan att reglera skadan i överensstämmelse med beslutet. Nämnden undviker härigenom att ta ställning till vilka exakta belopp som bör utbetalas. Detta överlåtes istället till parterna att komma överens om.[126]

En viktig begränsning av ARN:s prövningsrätt är att det enbart är konsumenter som är behöriga att väcka talan hos nämnden. Försäkringsbolagen kan m a o aldrig stå som kärande i en tvist som prövas av nämnden.[127] Detta kan naturligtvis föranleda en misstanke om att urvalet av tvister kommer att snedvridas. Som kommer att framgå av det följande är det endast försäkringsbolagen som kan stå som kärande vid prövning av tvister i SkVn. Bortsett från vad som följer av olikheter i de båda nämndernas reglementen har åtminstone inte jag kunnat finna några avgörande skillnader mellan de tvister som prövats av respektive nämnd, emellanåt har rent av samma tvist prövats av båda nämnderna.

2.3.4 Skadeförsäkringens villkorsnämnd.

Skadeförsäkringens villkorsnämnd (SkVn) är en branschgemensam nämnd dit samtliga medlemmar i Försäkringsbolagens Riksförbund är knutna. Nämnden bildades på 1940 talet. Till nämnden har dessutom några utländska bolag, som driver verksamhet i Sverige, anslutit sig.[128] Till skillnad från ARN är SkVn ett rent privaträttsligt organ och dess verksamhet kan främst jämföras med skiljemannaförfarandet. Nämndens privata karaktär gör att dess beslut inte omfattas av offentlighetsprincipen. Avgöranden distribueras dock till försäkringsbolagen och det finns möjlighet för enskilda försäkringstagare att få ta del av anonymiserade fall om så

---

121 KOV protokoll 75 01 08.

122 Grobgeld, Konsumenträtt, 1991, s 230.

123 Här kan man ge åtskilliga exempel på sådana mål, se t ex ARN 87/R4917, ARN 87/R3176, ARN 87/R2410, ARN 86/R6240. Listan skulle kunna göras mycket lång se även Tranell, Om Allmänna reklamationsnämnden, SvJT 1975 s 18.

124 Prop 1973:87 s 27.

125 1 § stadgan för ARN, Heuman , Reklamationsnämnder och försäkringsnämnder, 1980, s 205. Med rättsfrågor avses uttalanden om det rådande rättsläget medan påföljdsfrågor berör frågan om omfattningen av eventuell sanktion till följd av ett avtalsbrott.

126 Se t ex ARN 87/R5406, ARN 86/R1021 och ARN 85/R4031.

127 1 § stadgarna för ARN samt SFS 1988:1583 3 §.

128 Guardian Royal Exchange, Nord-Europa, Zurich, Victoria och Cigna.

önskas.[129] Det förekommer också att viktiga avgöranden publiceras i den tidigare nämnda Försäkringstidningen.Viktiga fall tas dessutom upp i FFR. Enligt sina stadgar skall SkVn främja en enhetlig tillämpning av försäkringsvillkoren.[130] Det säger sig själv att denna målsättning gör det påkallat för nämnden att sprida kunskap om sina utlåtanden.

Ifråga om vilken tyngd som bör tillmätas SkVn:s rättsskipande verksamhet kan de flesta av de invändningar som framförts mot att godta ARN:s praxis som en rättskälla också åberopas mot SkVn. Utöver vad som redan sagts angående ARN finns det dessutom ytterligare argument som kan anföras mot SkVn i detta sammanhang. Man kan t ex peka på att nämnden inte har samma officiella prägel som ARN. Vidare är SkVn inte sammansatt av olika intresseledamöter utan samtliga nämndens ledamöter utses av Försäkringsbolagens Riksförbund. Nämndens avgöranden är heller inte särskilt lättillgängliga för personer utanför försäkringsbranschen. Trots detta kan man inte bortse från att nämndens ledamöter besitter stor sakkunskap på området. Dessutom har nämnden praktisk betydelse som rikslikare för uttolkningen av försäkringsavtalen. Nämndens praxis är därför, enligt min mening intressant att studera.

2.3.4.1 SkVn:s organisation.

SkVn startade sin verksamhet 1947 och har följaktligen fungerat under längre tid än ARN. Nämnden består av tretton ledamöter som utses av styrelsen för Försäkringsbolagens Riksförbund. Det är också försäkringsbranschen som bekostar nämndens verksamhet. Av nämndens ledamöter skall fem vara rättsbildade och de övriga skall ha ingående kunskaper om skadeförsäkring. Tre ledamöter är utomstående jurister och övriga är bolagsrepresentanter.[131]

Från försäkringsbranschens sida framhålles gärna att SkVn:s sammansättning av jurister och kunnigt försäkringsfolk gör att dess avgöranden i det stora hela kan förväntas ha god överensstämmelse med vad en domstol skulle kunna tänkas komma fram till i liknande fall. Man menar också att de tre utomstående juristerna bidrar till att branschintressen inte färgar de beslut som fattas. Att det inte förekommer någon lekmannaledamot som representant för försäkringstagarsidan har förklarats med att en sådan ledamot knappast kan bidra till lösningar i rättstekniska frågor.[132] SkVn bör alltså kunna betraktas som ett rent expertorgan.

2.3.4.2 Prövningsförfarandet i SkVn.

Även hos SkVn är handläggningen helt skriftlig. Till skillnad från vad som gäller i ARN kommer allt material som nämnden grundar sitt avgörande på från det i tvisten inblandade försäkringsbolaget. Försäkringstagaren har inga möjligheter att framlägga en redogörelse som avviker från försäkringsbolagets. Bolaget får heller inte komma med alternativa beskrivningar av vad som kan ha inträffat i det omtvistade fallet. Meningen är att nämnden skall få en entydig bild av händelseförloppet för att sedan med utgångspunkt i detta avgöra vad som bör gälla mellan de tvistande parterna.[133]

SkVn:s beslut fattas med enkel majoritet. Det finns inget som hindrar att bolagsrepresentanterna

[129] Rune Åsbrink s 229 i NFT nr 3/1979.

[130] Reglemente för SkVn 1 §.

[131] Reglementet för SkVn 4 §, Åsbrink, NFT nr 3/1979 s 228.

[132] SOU 1960:11 s 334.

[133] Heuman, aa, s 210.

genomdriver sin mening i strid med de utomstående juristernas.[134] Besluten är, liksom för ARN:s del, endast rådgivande. Trots detta är följsamheten mot nämndens beslut stor. Detta förklaras troligen av att nämnden åtnjuter stort förtroende inom försäkringsbranschen. Dessutom kan man, likaväl som i ARN:s fall, anta att ett försäkringsbolag drar sig för en domstolsprocess när ett nämndavgörande gått bolaget emot.

2.3.4.3 SkVn:s prövningsområde.

SkVn har till uppgift att yttra sig i tvister rörande försäkrings omfattning och tolkning av försäkringsvillkor i allmänhet samt därmed sammanhängande frågor.[135] Detta betyder att framförallt sakutrednings- och bevisvärderingsfrågor faller utanför nämndens kompetensområde. Nämnden prövar tvister som har samband med skadeförsäkringsvillkor, dock med undantag för villkor med anknytning till sjuk- och olycksfallsförsäkring.[136] Detta betyder att SkVn, till skillnad från ARN, handlägger tvister angående företagsförsäkring.

En försäkringstagare kan begära att få sin sak prövad av nämnden. Efter en stadgeändring 1994 är det emellertid inte längre obligatoriskt för de anslutna bolagen att, på begäran från en försäkrad, hänskjuta en tvist till SkVn:s prövning.[137] Bolagen kan begära prövning i fall där det rör sig om en principiellt intressant fråga. Nämnden kan dessutom uttala sig i tvister som anhängiggjorts av Försäkringsbolagens Riksförbund eller på begäran av domstol respektive ARN.[138]

SkVn:s sakliga kompetens begränsas till att tolka villkor samt till att pröva vad olika försäkringar omfattar. Nämnden kan uttala sig i rättsfrågor förutsatt att frågan faller inom ramen för villkorstolkning däremot tar man inte ställning till hur stor ersättning som bör utbetalas i ett visst fall.[139] Detta förhindrar emellertid inte att nämnden i nedsättningsfallen kan uttala sig om hur stort avdrag försäkringstagare som brutit mot biförpliktelse bör drabbas av.[140]

2.4 Informella styrmedel.

Utöver de redan nämnda sätten som försäkringsbranschen kan tänkas påverkas i sitt villkorsskrivande och i sin skadereglering kan även mer informella styrmedel antas ha viss betydelse i sammanhanget. Jag tänker då på sådana påtryckningsmedel som inte är kopplade till någon direkt tvistelösande verksamhet.

Det kan självfallet ifrågasättas hur pass stor betydelse dessa mera informella styrmedel kan antas ha. Oavsett detta finns det skäl att nämna några av dessa informella vägar att utöva påtryckningar på försäkringsbolagens verksamhet.

---

134 Jfr Reglemente för SkVn 4 §.

135 Jfr Reglemente för SkVn 1 §.

136 Svensk Försäkring Årsbok 1985 s 203 som avser företagsförsäkring. För denna avhandlings del är detta förhållande dock av mindre betydelse.

137 SkVn:s reglemente 4 §.

138 Reglementet för SkVn 2 §.

139 Heuman, Reklamationsnämnder och försäkringsnämnder, 1980, s 218.

140 Se SOU 1977:84 s 66.

2.4.1 Konsumenternas försäkringsbyrå.

Konsumenternas försäkringsbyrå är en stiftelse som bildades 1979 av Försäkringsbranschens Serviceaktiebolag (FSAB), den dåvarande Försäkringsinspektionen och konsumentverket. Byrån leds av en styrelse med två representanter från vardera stiftare.

Enligt sina stadgar har konsumenternas försäkringsbyrå till uppgift att vägleda konsumenter i olika försäkringsfrågor, att bistå konsumentvägledare med upplysningar och hjälp samt att tillställa stiftarna sammanställningar av olika konsumentproblem inom försäkringsområdet som man blivit uppmärksammad på.

Byrån arbetar på två sätt, dels verkar man för att skapa en ökad medvetenhet om vilka rättigheter konsumenterna har, dels försöker man hålla försäkringsbransch och berörda myndigheter informerade om på vilka områden det föreligger ett reformbehov.

Angående den del av verksamheten som riktas mot konsumenterna kan sägas att andelen förfrågningar om information före tecknande av försäkringsavtal ökat successivt.[141]

2.4.2 Kontaktforum.

FSAB, den dåvarande Försäkringsinspektionen och konsumentverket har också gått samman och bildat ett kontaktforum för försäkringsfrågor. Detta skedde år 1975.[142] Inom detta kontaktforum diskuteras bl a produktfrågor. Meningen är att på frivillighetens väg påverka försäkringsbolagens utformning av försäkringsavtal. Det har förekommit att Försäkringsinspektionen utnyttjat kontaktforum för att på så sätt komma till rätta med avtalsfrågor som annars kanske fått angripas med mer hårdföra metoder.

Även kontaktforum kan sägas ha en viss konkurrensfrämjande effekt. En fråga som diskuterats inom denna församling har t ex varit att få till stånd jämförande prisupplysningar. Mot detta kan dock ställas den konkurrenshämmande effekt som kan tänkas ligga i att kontaktforum genom sin verksamhet bidrar till att olika försäkringsbolags avtal utformas så att försäkringsskyddet blir väldigt likartat oavsett vilket bolag konsumenten vänder sig till. Det kan emellertid ifrågasättas huruvida villkorskonkurrens är något som är positivt eller negativt för konsumenterna. En väl fungerande villkorskonkurrens kan å ena sidan göra utbudet av försäkringar svåröverblickbart för försäkringstagaren. Å andra sidan ger ett differentierat utbud naturligtvis större valmöjligheter.

2.4.3 Försäkringstagarrepresentation.

Ytterligare en möjlighet att utöva inflytande på bolagens verksamhet är att på något sätt ge försäkringstagarna tillgång till beslutsprocessen i bolagen. Det har redan nämnts att försäkringsbolag kan indelas i sådana som drives som aktiebolag och sådana som är ömsesidiga bolag. För de bolag som driver sin verksamhet i aktiebolagsform gäller att bolaget är skyldigt att i sin styrelse ha en representant som har till uppgift att tillse att försäkrings-

141 NFT nr 3/1984 s 256.

142 SOU 1977:84 s 76.

tagarnas intressen beaktas.[143] Bolagsordningen skall innehålla föreskrifter om hur denna försäkringstagarrepresentant skall utses. Det är möjligt att föreskriva att någon myndighet skall utse denna representant.[144] Som påpekats tidigare föreslås kravet på försäkringstagarrepresentation i bolagens styrelser hävas.[145]

I de ömsesidiga bolagen är försäkringstagarna själva delägare, dessa bolag kan närmast liknas vid en form av ekonomiska föreningar.[146] I princip utses de ömsesidiga bolagens styrelser av bolagsstämman i vilken samtliga delägare har rätt att delta. I de större bolagen är detta emellertid omöjligt att genomföra rent praktiskt. Hos dessa bolag är det därför brukligt att det av bolagsordningen framgår hur val av styrelse skall tillgå, detta kan t ex ske genom att särskilda delegerade valmän, som inte med nödvändighet behöver vara försäkringstagare i bolaget, utses att välja styrelse.[147]

En intressant iakttagelse i sammanhanget är att Folksam i sitt remissvar angående förslaget till KFL, påpekade att eftersom bolaget ägs av sina kunder kan det i princip inte existera någon intressemotsättning mellan Folksam och dess försäkringstagare. Folksam tycks ha menat att försäkringstagarna genom sitt delägarskap borde kunna tillgodose sina önskemål om försäkringsskyddets utformning och att det därför, åtminstone för de ömsesidigt ägda försäkringsbolagens del, inte förelåg något behov av någon särskild skyddslagstiftning. Man vidgick emellertid att det kan uppstå motsättningar mellan kollektivet och den enskilde försäkringstagaren, men hävdade att åtgärder vidtagits för att garantera den enskilde dennes rätt i sådana situationer.[148] Folksams påpekanden föranledde dock inga förändringar vad gäller KFL:s utformning.

2.5 Konkurrens.

I det konsumentskyddande arbetet har man från statligt håll gärna inriktat sig på att slå vakt om konkurrensen.Tanken är att en väl fungerande konkurrens, utöver att tillse att prisnivån blir så låg som möjligt, dessutom garanterar att dåliga produkter, t ex sådana som inte tillgodoser behovet av konsumentskydd, slås ut från marknaden.

En grundförutsättning för att konkurrensen överhuvudtaget skall ha någon betydelse ur konsumentskyddssynpunkt är självfallet att det finns ett flertal producenter på marknaden som faktiskt konkurrerar med varandra. Det är ett välkänt faktum att producenter ofta visar en benägenhet att vilja motverka konkurrensen för att kunna hålla uppe priset på sina produkter. Denna tendens befästes genom en koncentration inom näringslivet. På försäkringsmarknaden har det under 1900-talet skett en kontinuerlig minskning av antalet bolag som erbjuder sakskadeförsäkringar till konsumenter. Sedan mitten av 1980-talet har den svenska försäkringsmarknaden dominerats av Skandia, Trygg Hansa och Folksam, Länsförsäkringsgruppen och WASA. Av skadeförsäkringsbolagens totala premieinkomst i direktförsäkring svarade dessa bolag 1987 tillsammans för 87% av marknaden.[149] I och med

143 FRL 8:1. Denna regel föreslås dock upphävas, SOU 1995:87. Det kan påpekas att aktiebolagen i sina bolagsordningar kan skriva in att försäkringstagarna skall ha en representant i styrelsen.

144 Gabrielsson, Persson Wunderman, Försäkringsrörelselagen med kommentar, 1983, s 154.

145 Se ovan s 31 samt SOU 1995:87 s 134.

146 Hellner,Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 30.

147 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 35.

148 Prop 1979/80:9 bilagedel s 166.

149 SOU 1989:88 s 112.1985 svarade Skandia, Trygg Hansa, Folksam och Länsförsäkringsbolagen tillsammans för 75% av skadeförsäkringsmarknaden, motorfordonsförsäkring undantagen, Försäkringstidningen nr 9/1985, s 27.

avskaffandet av behovsprincipen tycks utvecklingen dock ha vänt. Det nya systemet har inneburit en viss utökning av bolag som erbjuder sakskadeförsäkring. Till stor del rör det sig dock om redan existerande bolag som utvidgat sin sedan tidigare gällande koncession.[150]

I Sverige har man haft en något vacklande inställning till fri konkurrens på försäkringsområdet. Det har t ex sagts att försäkringsskyddets sociala betydelse motiverar vissa begränsningar av konkurrensen. Efter andra världskriget diskuterades t o m att förstatliga hela försäkringsväsendet. 1945 års försäkringsutredning slog emellertid fast att detta inte var någon lämplig lösning. Istället föreslogs åtgärder för att tillgodose försäkringstagarnas behov av insyn och kontroll över verksamheten. Allt sedan dess har inställningen från statsmakternas sida varit att Sverige bör ha ett privat försäkringsväsende på sakskadesidan och att det ankommer på staten att övervaka att konkurrensen vidmakthålles bolagen emellan.

På försäkringsmarknaden förekommer en rad exempel på statlig reglering som innebär begränsningar av den fria konkurrensen. Som exempel kan nämnas en viss etableringskontroll samt än så länge pris- och villkorskontroll.[151] Till detta kan läggas de inskränkningar som följer av den gällande tvingande civilrättsliga lagstiftningen.

Enligt försäkringsrörelselagen krävs koncession för att få driva försäkringsrörelse i Sverige.[152] Koncessionsprövningen har varit formell och materiell. Formellt kontrolleras att rörelse som sökt koncession uppfyller de krav som ställes på bolagsordning och grunder i FRL och andra författningar. Materiellt har tidigare skett en prövning av om det förelegat ett behov av ytterligare försäkringsbolag på marknaden. Numera prövas endast om det är förenligt med en sund utveckling att bevilja sökande bolag koncession.[153]

Etableringskontroll infördes 1948 med motivering att försäkringsbranschen då bestod i alltför många små och ineffektiva bolag.[154] Fram till lagändringen 1988 rådde en mycket restriktiv inställning till att meddela nya bolag tillstånd att driva rörelse. Detta kritiserades bl a med hänvisning till att stordriftsfördelarna måste vägas mot de nackdelar en monopolisering av försäkringsmarknaden medför.[155]

Det återstår att se i vilken utsträckning avregleringen kommer att innebära att ett större antal försäkringsbolag etablerar sig på marknaden. De stora bolagen verkar emellertid ha skaffat sig en grundmurad ställning. Det finns säkert all anledning att räkna med en fortsatt dominans för dessa bolag.

I avsnittet om Finansinspektionen roll på försäkringsmarknaden har redan framhållits att inspektionen åtminstone för närvarande har att vaka över premievillkorens skälighet. Detta medför att det inte råder helt fri priskonkurrens på marknaden. Premiekontrollen har i likhet med etableringskontrollen varit utsatt för kritik. Det har hävdats att det ur konsumentskyddssynpunkt borde vara fullt tillräckligt att inspektionen begränsar sig till att soliditetsgranska bolagens ekonomi.[156]

---

150 Fram t o m 900502 har regeringen i 17 fall beviljat koncession till befintliga bolag som därmed fått möjlighet att teckna paketförsäkringar för konsumenter.Uppgifterna inhämtade från Försäkringsinspektionen.

151 Se ovan s 30 f.

152 FRL 1:1. Angående betydelsen av begreppet försäkringsrörelse se SOU 1983:5, bilaga s 201 ff. Gabrielsson, Persson, Wunderman, Försäkringsrörelselagen med kommentar, 1983 , s 37, SFS 1984:1115.

153 Prop 1948:50 s 150 ff.

154 Se Skogh, Regleringen av konsumentförsäkringsmarknaden Ekonomisk debatt 1980:8, samt Roos, Skogh, Stuart, The Swedish Property and Liability Insurance Market, 1980.

155 Skogh, Marknadens villkor,1982, s 54.

156 SOU 1995:87 s 218 ff.

Som också framkommit ska Finansinspektionen övervaka att också övriga försäkringsvillkor är skäliga. Inspektionen har i sitt granskningsarbete understött en utveckling mot enhetliga paketförsäkringar.[157] Försäkringsbranschen har inte varit odelat positiv till detta.[158] Bolagen anpassade sig emellertid under lång tid till inspektionens önskemål och bedrev ett branschgemensamt samarbete vid utformningen av olika konsumentförsäkringsavtal. 1983 bröt sig emellertid Folksam ur detta samarbete. Idag förekommer knappast längre något villkorssamarbete bolagen emellan på konsumentförsäkringsområdet. Under undersökningsperioden har skett en viss differentiering ifråga om vilka biförpliktelser som ålägges den försäkrade att uppfylla.Fortfarande är dock de allmänna bestämmelserna i avtalen tämligen lika. En faktor som kan ha bidragit till detta är troligen de gemensamt utformade riktlinjerna för tillämpning av de olika nedsättningsvillkoren.[159]

157 Skogh, Marknadens villkor, 1982, s 56.

158 Försäkringsbranschen har bl a hävdat att enhetliga grundförsäkringar innebär att konkurrensen hämmas, se SOU 1972:29.

159 Försäkringsinspektionenens riktlinjer från den 15 mars 1984 samt från den 16 juli 1984.

DEL II

3. Nedsättningsreglerna

3.1 Inledning

I följande fyra kapitel analyseras tre av KFL:s nedsättningsregler. De lagrum som behandlas är §§:erna 30, 31 och 32. Dessa lagrum reglerar påföljdsfrågan när en försäkringstagare, eller i vissa fall någon som kan identifieras med den skadelidande försäkrade, åsidosatt en biförpliktelse. Biförpliktelserna är av skiftande karaktär och anknyter såväl till försäkringstagarens skyldigheter i samband med att avtal ingås, som till åligganden under själva avtalstiden. Till detta får läggas biförpliktelser som försäkringstagaren har att uppfylla när ett försäkringsfall väl inträffat.

De aktuella lagreglerna har följande lydelse:

30 §
Har försäkringstagaren när försäkring tecknades uppsåtligen eller genom oaktsamhet som inte är ringa lämnat en oriktig uppgift eller förtigit en omständighet av vikt, kan ersättning från försäkringen sättas ned i fråga om varje försäkrad. Nedsättningen görs efter vad som är skäligt med hänsyn till det verkliga förhållandets betydelse för försäkringsfallet och för omfattningen av skadan samt till försäkringstagarens uppsåt eller oaktsamhet och omständigheterna i övrigt.

31§
Har den försäkrade uppsåtligen eller genom oaktsamhet åsidosatt sina åligganden enligt försäkringsvillkoren, kan ersättning sättas ned såvitt gäller honom. Nedsättningen görs efter vad som är skäligt med hänsyn till försummelsens betydelse för försäkringsfallet och för omfattningen av skadan samt till den försäkrades uppsåt eller oaktsamhet och omständigheterna i övrigt.Med den försäkrade jämställs annan som handlat med hans samtycke. Också den som beträffande försäkrad egendom har en väsentlig ekonomisk gemenskap med den försäkrade jämställs med denne. Detsamma gäller den som i den försäkrades ställe eller tillsammans med denne har haft tillsyn över försäkrad egendom, om förbehåll om detta har gjorts i försäkringsvillkoren.

32 §
Har den försäkrade uppsåtligen framkallat ett försäkringsfall, lämnas inte ersättning från försäkringen såvitt gäller honom.Har den försäkrade framkallat försäkringsfallet genom grov vårdslöshet, kan ersättning som ej avser skadestånd sättas ned såvitt gäller honom. Har den försäkrade framkallat försäkringsfallet genom annan oaktsamhet som ej är ringa, kan försäkringsersättning som ej avser skadestånd sättas ned såvitt gäller honom, om förbehåll om nedsättning har gjorts i försäkringsvillkoren. Sådant förbehåll får göras endast om det är påkallat för att förebygga försäkringsfall eller det annars finns särskilda skäl. Nedsättning görs efter vad som är skäligt med hänsyn till den försäkrades oaktsamhet och omständigheterna i övrigt. Med den försäkrade jämställs annan som har handlat med hans samtycke. Också den som beträffande försäkrad egendom har en väsentlig ekonomisk gemenskap med den försäkrade jämställs med denne, om inte särskilda skäl talar mot detta.[1]

Trots att nedsättningsreglerna avser en rad sinsemellan olikartade förpliktelser har de flera gemensamma nämnare. Reglerna är t ex uppbyggda på ett likartat sätt och de syftar alla till att möjliggöra en nyanserad påföljdsbedömning.[2]

Med hänvisning till att nedsättningsreglerna i stor utsträckning liknar varandra förefaller det naturligt att inleda denna del av avhandlingen, som behandlar nedsätningsreglernas materiella innehåll, med en genomgång av vad som kan sägas vara gemensamt för de utvalda reglerna.

---

1 Motsvarande regler återfinnes i den nya FAL 4:1-9.

2 Prop 1979/80:9 s 63. Motsvarande sägs f ö gälla i förslaget till ny FAL, Ds 1993:39 s 157.

3.2. Reglernas tvingande karaktär.

Nedsättningsreglerna är uppbyggda av tämligen vagt preciserade rekvisit. Reglerna lämnar ett avsevärt utrymme åt skönsmässig bedömningar samt åt hänsynstagande till olika omständigheter i det enskilda fallet. Lagrummens slutgiltiga innehåll och betydelse är därför till stor del avhängig av hur försäkringsavtal samt rättstillämpning utvecklas på området.

Att det överlåtits på rättstillämpare och avtalsskrivare att konkretisera innehållet i lagtexten vore förmodligen inte att anse som särskilt kontroversiellt om inte lagstiftningen samtidigt gjorts i huvudsak tvingande.[3] Detta förhållande medför att ett villkor, som inkräktar på de rättigheter som konsumenten tillförsäkrats i lagen, saknar rättslig verkan. Sak samma gäller när ett villkor ålägger konsumenten större skyldigheter än vad lagen medger. Det kan vara förenat med vissa svårigheter att med utgångspunkt i de givna generalklausulerna avgöra vilka rättigheter och vilka skyldigheter en konsument faktiskt har. Det fanns också de som vid lagens införande hävdade att nedsättningsreglerna kunde förorsaka rättsosäkerhet. Dessutom ansågs reglerna kunna leda till ett ökat antal tvister mellan bolagen och deras försäkringstagare, något som i sin tur kunde fördyra hela försäkringsverksamheten.[4] Departementschefen bemötte denna kritik genom att framhålla att kravet på enhetlighet och förutsebarhet i avtalstillämpningen borde kunna upprätthållas genom att försäkringsbolagen i villkoren preciserade nedsättningens storlek för vissa typfall. Departementschefen utgick från att domstolarna kunde förväntas ta stor hänsyn till sådana schematiska lösningar, särskilt om villkoren granskats av Finansinspektionen. Andra lösningar än de föreskrivna torde endast komma ifråga när skadesituationen klart avvikit från de typfall som åsyftats i villkoren.[5]

Enligt försäkringsrättskommittén bör nedsättningsreglerna, i stor utsträckning betraktas som *minimiregler*, dvs de anger den yttersta gränsen för vad försäkringsbolagen får ålägga de försäkrade.[6] I betänkandet heter det att villkoren i många fall bör vara förmånligare för försäkringstagarna än vad som framgår av de givna minimireglerna.[7] I propositionen framhålles däremot att flertalet av KFL:s regler är godtagbara som *normalregler*. För nedsättningsreglernas del instämde dock departementschefen med försäkringsrättskommittén och påpekade att just dessa regler inte fick uppfattas som uttryck för en normalstandard.[8] Ett nedsättningsvillkor måste därför ses i sitt konkreta sammanhang innan det går att uttala sig om dess lagenlighet. För att undvika problem kan bolagen välja att i avtalet ange att omständigheterna i det enskilda fallet kan föranleda andra lösningar än den som gäller för normalfallens del.[9]

Det är ingen enkel uppgift att klargöra var gränsen för avtalsfriheten går i nedsättningsfallen. Utvecklingen efter KFL:s ikraftträdande visar att reglerna härvidlag föranlett en rad tolkningsproblem. Inledningsvis angav försäkringsbolagen i sina biförpliktelsevillkor att ett åsidosättande normalt föranledde 100% nedsättning av skadeersättningen. Följande utdrag ur ett säkerhetsföreskriftsvillkor hämtat från Trygg Hansas hemförsäkring av år 1981 kan få

[3] Visst utrymme för avtalsfrihet finns för nedsättningsreglernas del i 31 och 32 §:en , se KFL 3 § .Vad gäller den nya FAL föreslås även där att reglerna görs tvingande i konsumentfall, FAL 1:4. Vid framkallande av försäkringsfall ges visst utrymme för avtalsfrihet liksom ifråga om identifikation, FAL 4:5, 8.

[4] Särskilt märks kritik från försäkringsbranschen, bilagedel prop 1979/80:9 s 100 samt yttrande från Sveriges Advokatsamfund s 59.

[5] Prop 1979/80:9 s 65.

[6] SOU 1977:84 s 117.

[7] SOU 1977:84 s 118.

[8] Prop 1979/80:9 s 28.

[9] Jfr Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 117.

illustrerar detta förhållande.

Aktsamhetskrav
För att ersättning inte skall sättas ned eller utebli måste följande aktsamhetskrav vara uppfyllt.
Ytterdörrar till bostaden skall vara låsta.
Har aktsamhetskraven för dörrar inte uppfyllts nedsätts som regel ersättning med 100%.

Försäkringsbranschen hävdade att denna typ av villkor gick att förena med de tvingande nedsättningsreglerna. Till stöd för sin uppfattning hänvisade branschen till vad departementschefen sagt om att reglerna gjorts så nyanserade att det i de flesta fall inte borde föreligga något hinder mot att försäkringsvillkoren även efter KFL:s ikraftträdande gavs samma verkan som de haft dessförinnan.[10] Försäkringsbolagen menade därför att man kunde fortsätta använda sig av villkor som angav att ersättning endast undantagsvis utbetalades när den försäkrade åsidosatt en biförpliktelse. Den här återgivna villkorstexten kan ses som ett försök att lägga sig så nära de tvingande reglernas yttre gräns som möjligt. Frågan om villkoren stred mot lagen eller ej debatterades flitigt.[11] Villkorsskrivningen underkändes för övrigt av ARN i ett uppmärksammat fall, det s k Landskronafallet.[12] Tvisten kom sedermera att drivas ända upp i HD.[13]

I det aktuella fallet tog sig en tjuv in i försäkringstagarens bostad och stal egendom till ett sammanlagt värde av 21 750 kr. Det var ostridigt att tjuven gått in genom en olåst ytterdörr. Försäkringstagarens hustru medgav att hon hade glömt att låsa dörren när hon gick till arbetet på morgonen. Bostaden hade stått olåst och utan bevakning mellan 07.30 och 17.00. I det bestulna parets försäkringsavtal fanns ett villkor med den ovan återgivna lydelsen. Med åberopande av detta villkor ansåg sig bolaget vara berättigat att sätta ned försäkringsersättningen med 100%. HD biföll dock försäkringstagarens talan och menade att nedsättning ej borde ske med större belopp än vad käranden själv medgivit, d v s med 50%.

Innan ärendet gick till allmän domstol hade tvisten prövats av ARN. I en ovanligt utförlig beslutsmotivering fann nämnden att en i enlighet med villkoren företagen nedsättning med som regel 100% inte kunde anses stå i överensstämmelse med KFL:s tvingande bestämmelser.[14] Med hänvisning till nedsättningsreglernas karaktär av ramlagstiftning menade man att det i lagtolkningen måste läggas särskilt stor vikt vid vad som sagts i lagförarbetena om lagstiftningens ändamål och syfte. I förarbetena tog man fasta på ett uttalande om att en oaktsamhet som inte kan betecknas som grov mera sällan bör kunna föranleda reducering av försäkringsersättningen.[15] Nämnden menade att det inte typiskt sett kunde betraktas som grovt oaktsamt att av förbiseende lämna sin ytterdörr olåst. Med tanke på av att låsföreskriften särskilt tillkommit för att vara skadeförebyggande menade man emellertid att försäkringstagaren borde vidkännas ett visst avdrag på försäkringsersättningen. Nämnden rekommenderade därför nedsättning med 50%. Två ledamöter reserverade sig. Dessa menade att ersättningen borde jämkas till 0.

Även SkVn prövade tvisten. Till skillnad från vad ARN:s majoritet ansett skäligt menade SkVn att det inte förelåg något hinder mot att tillämpa den i villkoret stipulerade 100%:iga nedsättningen. I sitt slut refererade man till det tidigare nämnda uttalandet om att lagen i princip

10 Prop 1979/80:9 s 66.

11 Se Hellner s 5 f, Försäkringstidningen nr 2/81 , Lindstedt s 3, Försäkringstidningen nr 3/81 Strömbäck s 18, Wahrolén s 18 f, Försäkringstidningen nr 4/81 Rydberg s 11, Försäkringstidningen nr 5/81 Hellner s 20 f, Lindstedt s 21, Försäkringstidningen nr 6-7/81 , Nilsson s 10, Rydberg, Har den bestulne framkallat sin förlust, Försäkringstidningen nr 8-9/1981, Nilsson, KFL och villkoren, NFT nr 1/1983 s 48 ff. Angående debatten före lagens ikraftträdande se Hellner s 5, Försäkringstidningen nr 6-7/1980.

12 ARN 81/R2712.

13 NJA 1984 s 829.

14 ARN 81/R2712 s 4.

15 Prop 1979/80:9 s 148.

inte lade några hinder i vägen för en fortsatt tillämpning av tidigare gällande praxis. Nämnden påpekade dessutom att det av specialmotiveringen till KFL 31 § framgår att villkor i undantagsfall kan vara utformade så att ersättning helt faller bort vid åsidosättande.[16]

Tingsrätten, som inte var särskilt utförlig i sina domskäl, ansåg det inte oskäligt eller oförenligt med KFL att med hänvisning till försäkringsvillkoren vägra ersättning.

Hovrätten menade att en mycket viktig säkerhetsföreskrift blivit åsidosatt och att brottet mot föreskriften haft väsentlig betydelse för att stölden kunnat inträffa. Man fann vidare att skadan hade ett begränsat ekonomiskt värde och att käranden heller inte åberopat någon grund till stöd för att den skulle vara socialt betungande.Majoriteten fann därför bolaget berättigat att, i enlighet med avtalet, neka ersättning. Ett hovrättsråd var dock skiljaktigt, han tyckte att oaktsamheten varit av alldagligt slag. Han ansåg dessutom att lagstiftaren knappast kunde antas ha menat att fullständig förlust av rätten till ersättning borde få förekomma som en form av huvudregel vid normalt oaktsamma åsidosättande av säkerhetsföreskrifter. Det skiljaktiga hovrättsrådet ansåg därför att bolaget inte borde vara berättigat att sätta ned ersättningen med mer än vad käranden medgivit, dvs 50%.

Enligt HD måste utgångspunkten för tolkningen av KFL:s regler vara att lagstiftaren eftersträvat att generellt sett utsträcka försäkringsskyddet mer än vad som följt av reglerna i 1927 års FAL. HD menade dessutom att preventionen borde kunna upprätthållas även om den försäkrade som en följd av ett åsidosättande av en säkerhetsföreskrift enbart gick miste om en del av sin försäkringsersättning. Vad gäller risken för försäkringsbedrägeri borde denna kunna begränsas av att det åligger den försäkrade att bevisa att försäkringsfall inträffat. HD fann att det i det aktuella fallet var ostridigt att stöldskada inträffat och att parterna också var eniga om att förutsättningarna för nedsättning var uppfyllda. I nedsättningsbedömningen vägdes åsidosättandets betydelse för försäkringsfallets inträffande mot den oaktsamhet som försäkringstagarens hustru visat. HD fann att oaktsamheten kunde anses som lindrig och att det därför med hänsyn till skadans art och omfattning inte fanns anledning att bestämma nedsättningen på annat sätt än som i övrigt var skäligt. Nedsättning borde i vart fall inte ske med större belopp än vad käranden medgivit, dvs med 50%.

Rättsfallet visar att det rådde delade meningar om huruvida det prövade nedsättningsvillkoret var förenligt med KFL eller ej. Tingsrätten och hovrättens majoritet tycks inte ha haft några invändningar mot villkoret som sådant. Den skiljaktiga hovrättslagmannen verkar däremot mena att det åtminstone stred mot lagens intentioner. HD slutligen uttalade sig inte direkt om villkorets lagenlighet, istället betonades att omständigheterna i det prövade fallet inte motiverade den 100%:iga nedsättning som bolaget ansåg befogad. Därmed är dock inte sagt att det inte i ett annat sammanhang skulle kunna anses skäligt att tillämpa villkoret enligt sin direkta ordalydelse. ARN:s utlåtande, och HD:s dom, föranledde i vilket fall något av ett genombrott för motståndarna till försäkringsvillkor som föreskrev om 100% nedsättning som normalavdrag vid ett brott mot en biförpliktelse. Avgörandet åtföljdes av flera liknande fall.[17] SkVn fortsatte dock under lång tid att framhärda att det inte kunde anses strida mot KFL:s tvingande regler att som huvudregel föreskriva om 100%:ig nedsättning.[18]

Debatten om nedsättningsvillkorens lagenlighet föranledde försäkringsinspektionen att hösten 1981 ta upp en diskussion med bolagen för att få till stånd en justering. Försäkringsinspektionen eftersträvade inte att få bort alla 100%-avdragen, men man menade att det förelåg en betydande risk för att villkoren kunde leda till en rutinmässig nedsättning till 0. Man

16 Prop 1979/80:9 s 150.

17 Se t.ex. ARN 81/R5562, ARN 81/R6894, ARN 82/R96, ARN 82/R97, ARN 82/R1019, ARN 82/R2859, ARN 82/R 3028, ARN 82/R3604, ARN 82/R4784, ARN 82/R 4805 samtliga dessa fall avser stöldskador i olåst bostad.

18 Se t ex SkVn 27/1982 och SkVn 105/1982.

förordade därför en förändring i avtalen.[19] Förhandlingar med försäkringsbranschen resulterade i gemensamt utarbetade riktlinjer som syftade till att få till stånd en mera nyanserad nedsättningsbedömning vid stöld i bostad. Dessa riktlinjer utfärdades under 1982 och kom att inarbetas i 1983 års försäkringsvillkor. Kort tid härefter beslutade Folksam att ytterligare begränsa sina nedsättningsavdrag. Detta ledde i sin tur till nya förhandlingar mellan Försäkringsinspektionen och försäkringsbranschen. Inspektionen var inte särskilt tilltalad av den villkorskonkurrens som Folksam initierat eftersom det ansågs kunna vara svårt för konsumenterna att välja försäkring om avtalens innehåll skiftade alltför mycket bolagen emellan. Förhandlingarna utmynnade i nya riktlinjer för tillämpningen av nedsättningsvillkor med anknytning till stöld i bostad, dessa riktlinjer trädde ikraft den 15 mars 1984 och tillämpas på alla ärenden som ej slutligt reglerats vid denna tidpunkt.[20]

De nya riktlinjerna fick inte enbart betydelse för nedsättningsvillkor med anknytning till stöld i bostad. I och med 1983 års försäkringsvillkor försvann flertalet av de 100%:iga normalavdragen. De gamla biförpliktelsevillkoren ersattes överlag med mer nyanserat hållna villkor.[21]

1984 års riktlinjer om nedsättning vid stöld i bostad föreskriver om ett normalavdrag på 25% av skadebeloppet vid åsidosättande av en säkerhetsföreskrift. Detta kan då jämföras med villkorens ursprungliga normalavdrag på 100%. Den nedsättningsnivå som förordas är dessutom frikostigare än vad ARN normalt brukat rekommendera vid tiden före riktlinjernas ikraftträdande.[22] ARN:s praxis vid detta tillfälle var snarast att förorda 50% nedsättning i de s k normalfallen.

Det är en öppen fråga varför bolagen mer eller mindre frivilligt valde att så radikalt ändra sin nedsättningspolicy. Som framkommit gick man ju t o m längre än vad ARN dittills gjort. Det torde främst ha varit olika ekonomiska incitament som föranledde förändringen. Bolagen var inte längre särskilt oroade för att det skulle vara förenat med stora kostnader att se mindre strängt på brott mot biförpliktelser.[23] Konkurrenssituationen kan heller inte förbises, Folksam hade visat vägen när man bröt sig ur villkorssamarbetet genom att erbjuda sina försäkringstagare 25%:iga normalavdrag. Ytterligare en förklaring, som också har samband med ekonomiska överväganden, är att bolagen med lägre nedsättningsavdrag kunde förvänta sig färre tvister. I de fall man inte kunde enas med sin försäkringstagare om hur skadan lämpligen borde regleras kunde bolaget kanske också förvänta sig större framgångar i de eventuellt följande tvisteprövningarna.

Att antalet tvister mellan bolagen och deras försäkringstagare faktiskt minskade efter införandet av de nya riktlinjerna framgår av avgörandena från ARN. Mellan 1981 och 1983 handlade ARN 48 tvister avseende åsidosatt säkerhetsföreskrift vid stöld i bostad medan man jämförelsevis mellan 1984 och 1986 endast prövade 29 sådana tvister.

Det tycks också vara så att nämnden och bolagen närmat sig varandra ifråga om hur allvarligt den försumlige bör bestraffas. Bland de tvister som prövades 1981-1983 ändrade ARN bolagens beslut i 38 fall. Under tidsperioden 1984-1986 gick ARN emot bolagen i 19 fall.

I och med att försäkringsbolagen reviderade sina avtal kunde man kanske anta att saken var

19 Persson / Bergman, Försäkringstidningen nr 5/82, s 17.

20 Angående denna utveckling se Otterheim, Försäkringstidningen nr 8-9/84, s 4-8.

21 Villkoren behandlas i avhandlingens kapitel 4- 6.

22 I 48 undersökta fall av åsidosatt säkerhetsföreskrift vid stöld i bostad under åren 1981-1983 förordade ARN 50% nedsättning i 20 fall, 0% nedsättning i 10 fall, 75% nedsättning i 7 fall, 100% nedsättning i 7 fall, 25% nedsättning i 2 fall samt 20% nedsättning eller 1 000 kr i 2 fall.

23 Angående branschens farhågor för ökade kostnader till följd av införandet av KFL se Ohlsson, Försäkringstidningen nr 8-9/80, s 8 och 29.

utagerad. Detta vore emellertid att ta alltför lätt på problemet.Utvecklingen står inte stilla. Det är fullt tänkbart att det kan uppkomma en situation där bolagen ser sig föranlåtna att återgå till att föreskriva om normalavdrag på 100 %. I och med att den ändrade avtalsskrivningen bygger på ett frivilligt åtagande från bolagens sida är det fortfarande oklart vad de tvingande generalklausulerna i KFL (eller en framtida FAL) kan tänkas tillåta.

Frågan om vad som är förenligt med de tvingande nedsättningsreglerna kan endast besvaras med hjälp av en noggrann analys av dessa reglers innebörd. Tolkningen får i första hand göras mot bakgrund av vad som sägs i lagförarbetena. Detta framgår bl a av den refererade HD-domen i Landskronafallet där HD , som framgått, i sina domskäl betonade lagförarbetenas betydelse. Vidare bör man i tolkningsarbetet också kunna ta fasta på det som HD poängterar nämligen att KFL:s regler är tänkta att utsträcka konsumentskyddet längre än vad som gjorts i 1927 års FAL.

Det kan tilläggas att avtalsfriheten inte bara har en nedre gräns, dvs ett golv för konsumentens minimirättigheter, det finns också en övre gräns för vad bolaget i avtal kan tillåtas garantera försäkringstagarna (och de försäkrade). Det står inte försäkringsbolagen fritt att erbjuda sina kunder hur generösa påföljdsvillkor som helst. Ett försäkringsvillkor kan inte godtas om det leder till att andra försäkringar belastas med kostnader som bör bäras av den aktuella försäkringen. Samma sak gäller om de generösa avtalsvillkoren inverkar menligt på försäkringsbolagens soliditet.[24] Kollektivets intresse måste också vägas in i bilden. Det kan inte vara godtagbart att de ordentliga försäkringstagarna tvingas bära orimligt höga kostnader förorsakade av slarviga försäkringstagare. Preventions- och kostnadshänsyn sätter en gräns för hur långt bolagen bör kunna gå.[25] HD tycks dock ha menat att det för upprätthållande av prevention kan vara fullt tillräckligt att den försäkrade går miste om en del av ersättningen för sin skada.

3.3 Reglernas materiella innehåll.

Det var kanske inte i första hand att KFL:s nedsättningsregler delvis gjorts tvingande som upprörde känslorna hos försäkringsbranschen. Tvingande regler på biförpliktelseområdet förekommer redan i 1927 års FAL.[26] Vad bolagen framförallt opponerade sig mot var att KFL:s regler, utöver att vara tvingande, dessutom var vaga och svårtolkade.[27] Till detta får i och för sig läggas att försäkringsbolagen också hade en rad allvarliga invändningar mot de tvingande reglernas materiella innehåll. Jag inleder med att behandla de problem som anknyter till reglernas generalklausulskaraktär för att därefter gå in på reglernas innehåll.

En generalklausul utmärks av att den lämnar ett avsevärt utrymme åt skönsmässiga bedömningar. Regeln ger i olika hög grad möjlighet att beakta särskilda omständigheter i varje enskilt fall.[28] För nedsättningsreglernas del kommer detta framförallt till uttryck i de rekvisit som anger hur nedsättning skall bestämmas. Av reglerna följer att avdragets omfattning skall bestämmas efter vad som är skäligt. Lagregler, som utformas som generalklausuler, har med tiden blivit allt vanligare på flera rättsområden. Inte minst inom den offentliga rätten förekommer ett flertal exempel på generalklausuler.[29] Även på civilrättens område har

24 Gabrielsson, Persson, Wunderman,Försäkringsrörelselagen med kommentar, 1983, s 311.

25 Prop 1979/80:9 s 66.

26 Jfr 1927 års FAL 10, 21, 23, 50, 51, 52 §§.

27 Bilagedel prop 1979/80:9 s 100, 125.

28 Rodhe, Obligationsrätt, 1956, s 13.

29 Hydén, Ram eller lag? Ds C 1984:12 s 2 ff.

ramreglerna ökat i antal. Nedsättningsreglerna har redan nämnts här, ett annat exempel, också det hämtat från ersättningsrätten, finner man bland de olika skälighetsregler som förekommer inom skadeståndsrätten.[30] I avtalsrätten ligger det nära till hands att peka på 36 § AvtL.

I KFL:s motiv ges en rad förklaringar till varför man valt att utforma nedsättningsreglerna som generalklausuler. Bl a sägs att detta varit en nödvändig konsekvens av en strävan efter att göra reglerna enkla och överskådliga.[31] I betänkandet hävdas att verkligheten är så komplex och mångfasetterad att det inte är lämpligt att binda upp lagtexten kring mera bestämda rekvisit. Exakta regler sägs vidare tendera till att bli oförmånliga för försäkringstagarna eftersom en schematisering ofta sker på en nivå där de fall som motiverar en stor nedsättning får bilda norm för vad som är skäligt.[32] De generellt hållna rekvisiten antas också vara en förutsättning för att förverkliga önskemålet om att det alltid skall finnas utrymme att ta hänsyn till de speciella omständigheterna i det enskilda fallet.[33]

Trots alla argument som framförs till stöd för generalklausulstekniken går det ändå att ana en viss tvekan hos kommittén inför den valda lösningen. Det är kanske framförallt i diskussionen om rättssäkerhetsaspekterna som detta kommer till uttryck. Generalklausuler kritiseras ofta för att det är svårt att förutsäga hur de kan komma att tolkas. Nedsättningsreglerna utgör härvidlag inte något undantag. Som redan framhållits menade emellertid departementschefen att rättssäkerheten borde kunna tillgodoses genom att bolagen i villkoren, åtminstone för vissa typfall, föreskrev om en viss storlek på nedsättningsavdraget.[34] Något motsägelsefullt påpekades dock att det ändå alltid måste finnas utrymme att ta hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet. Även Försäkringsrättskommittén menade att nedsättningsreglerna borde kompletteras med preciserade villkor. Det var emellertid inte rättssäkerhetsfrågan som i första hand föranledde kommittén att rekommendera detta. Istället pekade man på att preciserade villkor kan vara en nödvändighet för en säker premieberäkning och för en snabb och billig skadereglering.[35] Utvecklingen efter KFL:s ikraftträdande har gått mot ett ökat antal ganska konkreta riktlinjer för när och hur nedsättning bör ske. Några reaktioner mot detta har inte förekommit.[36]

3.3.1 Allmänt om de subjektiva förutsättningarna för nedsättning.

Till sitt materiella innehåll är nedsättningsreglerna tämligen allmänt hållna såväl ifråga om vilka förutsättningar som skall vara uppfyllda för att nedsättning skall kunna förekomma som när det gäller hur påföljden skall bestämmas.

KFL 30 § 1 st kan få tjäna som ett exempel på hur reglerna är uppbyggda. Av lagrummet framgår att vid åsidosättande av upplysningsplikten kan nedsättning komma ifråga när försäkringstagaren, uppsåtligen eller av oaktsamhet som inte är ringa, lämnat bolaget en oriktig uppgift eller förtigit något av vikt. Förutsättningen för påföljd är alltså knuten till vissa subjektiva rekvisit. Detta är gemensamt för samtliga nedsättningsregler. Det kan aldrig bli tal om något nedsättningsavdrag om inte den skadelidande försäkrade, eller någon som identifieras

30 Se SkL (1972:207) 2:2 och 3:6.

31 Prop 1979/80:9 s 64.

32 SOU 1977:84 s 149.

33 Prop 1979/80:9 s 65.

34 Prop 1979/80:9 s 65.

35 SOU 1977:84 s 149. Riktlinjerna skulle alltså kunna bidra till minskade transaktionskostnader. Angående detta begrepp se Roos, Ersättningsrätt och ersättningssystem, 1990, s 49 ff.

36 Se vidare om detta i kapitel 8.

med honom, på något sätt uppträtt oaktsamt vid åsidosättandet av den aktuella biförpliktelsen. Kraven på vilken grad av oaktsamhet som skall ha förekommit varierar beroende av vilken typ av biförpliktelse det rör sig om.

Vad gäller de olika culparekvisitens utformning skiljer nedsättningsreglerna på tre varianter av oaktsamhet nämligen grov vårdslöshet, oaktsamhet som inte är ringa samt ringa oaktsamhet. Inte i något fall kan åsidosättande som inte åtminstone kan sägas ha varit ringa oaktsamt leda till påföljd.[37] Gränsdragningen mellan de olika graderna av oaktsamhet erbjuder en del problem. Detta kan vid en första anblick kanske tyckas vara av en fråga av renodlat akademiskt intresse men inte desto mindre kan det få stor praktisk betydelse om en överträdelse av en biförpliktelse betecknas som grovt vårdslös eller enbart som oaktsam.

Uppsåt och oaktsamhet har inte enbart betydelse som förutsättningar för nedsättning. De subjektiva rekvisiten återkommer i nedsättningsreglernas påföljdsled där graden av oaktsamhet kan få betydelse för hur omfattande nedsättningsavdraget blir. Detta leder till att frågan om förutsättningarna för påföljd är uppfyllda ofta sammanblandas med själva påföljds-bedömningen. Som exempel kan nämnas att ARN ofta underlåter att diskutera om ett brott mot en säkerhetsföreskrift kan bedömas som oaktsamt i sig. Undantag förekommer men i de flesta fall tycks nämnden mena att när en säkerhetsföreskrift väl är åsidosatt så föreligger i princip alltid någon form av oaktsamhet.[38] De subjektiva rekvisiten i KFL 31 § kan härigenom sägas ha objektiviserats, prövningen inriktas på om det verkligen skett ett åsidosättande av föreskriften och inte på inte om åsidosättandet varit oaktsamt. En näraliggande slutsats är att ARN accepterar de aktsamhetskrav, som uppställs i försäkringsvillkoren, som en norm för ett normalt beteende.

En jämförelse med hur nämnden resonerar när man prövar fall där försäkringsbolaget och den skadelidande tvistar om tillämpningen av generellt hållna aktsamhetskrav antyder en annan arbetsmetod. De villkor det här rör sig om är av typen "för att ersättning inte skall sättas ned eller utebli måste du ha varit aktsam".[39] Villkorens konstruktion gör att det inte går att undvika att pröva om den skadelidande uppträtt oaktsamt eller ej när nedsättningsfrågan skall avgöras. Nämnden brukar emellertid inte heller i dessa fall göra någon klar distinktion mellan frågan om förutsättningarna för nedsättning är uppfyllda och frågan om hur påföljden skall bestämmas. Det tycks enbart vara i de fall där nämnden argumenterar för att ingen nedsättning alls skall komma ifråga som man behandlar de subjektiva förutsättningarna för påföljd separat.[40]

Vad som är att betrakta som oaktsamt är givetvis i första hand avhängigt av vilken typ av biförpliktelse som blivit åsidosatt. Detta problem behandlas ingående i kapitlen 4 till 6. Även om oaktsamhetsbedömningen är beroende av vilken av biförpliktelserna det rör sig om, förekommer vissa gemensamma nämnare i bedömningen. Nedsättningsreglerna har t ex det gemensamt att lagtexten inte ger någon anvisning om vad som gör att ett åsidosättande skall betraktas som mer eller mindre oaktsamt.[41] Den enda information lagen har att erbjuda är den inbördes rangordningen mellan de olika graderna av vårdslöshet. Av lagrummen framgår dock att kraven på aktsamhet ställs olika högt beroende på vilken typ av biförpliktelse man har att göra med.Strängast är lagen vid åsisidosättande av en föreskrift i villkoren. I dessa fall kan ringa oaktsamhet vara tillräckligt för påföljd. Det lägst ställda kravet på aktsamhet förekommer i

37 I den nya FAL krävs alltid mer än ringa oaktsamhet för att påföljd skall kunna komma ifråga, FAL 4:9.

38 Man finner dock också exempel på motsatsen, se ARN 84/R7722, ARN 83/R7608, ARN 83/R1310 och ARN 81/R2712. Se vidare s 185.

39 Hämtat ur Allmänna Brands Hem- och reseförsäkringsvillkor gällande för år 1986 moment G 2.3.

40 Se t ex ARN 85/R6812, ARN 84/R4549 och ARN 83/R3371.

41 I den nya FAL definieras däremot begreppet grov vårdslöshet i FAL 4:9. Den försäkrade har visat prov på grov vårdslöshet när han måste antas ha handlat i vetskap om att detta innebar en betydande risk för skada, se vidare Ds 1993:39 s 167 och 244.

regeln om påföljd vid framkallande av försäkringsfall. När det blir tal om att utnyttja ansvarsförsäkringen kan endast uppsåt föranleda nedsättning.[42]

I förarbetena ges en del förtydliganden och exempel på vad som åsyftas med de olika vårdslöshetsrekvisiten. Trots detta ankommer det till stor del på lag- och avtalstillämparna att från fall till fall fastställa om de försäkrades beteende kan betecknas som culpöst eller inte. Förarbetena är ganska sparsamma med allmänna anvisningar om vad som bör och kan vägas in i aktsamhetsbedömningen. En viktig gemensam utgångspunkt är emellertid att nedsättningsreglernas subjektiva rekvisit, i likhet med vad som gäller i straffrättsliga sammanhang, inte är kopplade till om den oaktsamme känt till att han överträtt en lagregel eller ett visst villkor. Det är med andra ord inte okunskapen om en viss biförpliktelses existens som skall bedömas som mer eller mindre vårdslös.[43]

Söker man någon form av grundprincip för culpabedömningen, kan en möjlighet vara att använda sig av den utomobligatoriska skadeståndsrätten där ju vårdslöshetsbegreppet är av central betydelse för fastställande av ansvar. I likhet med vad som gäller för försäkringsrättens del har lagtillämparna även här fått fylla culparekvisitet med innehåll. I rättspraxis har det efterhand utkristalliserats olika sätt att genomföra culpabedömningen.En metod är att jämföra den utpekade skadevållarens handlingssätt med hur *bonus paterfamilias* skulle ha uppträtt i den aktuella situationen.[44] En avvikelse från denne gode familjefaders förväntade beteende antas då vara vårdslöst. Detta sätt att fastställa om det förelegat oaktsamhet eller ej har utsatts för kritik från olika håll, Hellner har t ex hävdat att bonus pater familias är en fiktion, tom på innehåll.[45] Han menar dessutom att det knappast låter sig göras att bestämma vad som är oaktsamt genom att göra en jämförelse med den "allmänna aktsamhetsstandarden" eftersom denna oftast är mycket svår att fastställa. Därtill kan läggas att denna aktsamhetsstandard endast utgör en begränsad del av hela den bedömning som måste genomföras när det skall avgöras om en handling (underlåtenhet) varit oaktsam eller ej.[46] Numera brukar domstolarna i allmänhet använda sig av en mera bunden bedömningsmetod där sedvana, prejudikat och olika normer, t ex ordnings- eller bruksanvisningsföreskrifter, får betydelse. I avsaknad av sådana normer är domstolen hänvisad till en friare bedömning. I rättspraxis kan man se att domstolarna ofta beaktat variabler som risken för skada, den sannolika skadans storlek, möjligheterna att förebygga skadan samt den handlandes möjligheter att själv inse risken för att en skada skulle kunna uppkomma.[47] I culpabedömningen kan det dessutom förekomma att det tas viss hänsyn

---

42 KFL 32 §. Regeln föreslås bli den samma i den nya FAL 4:5,9, dock med det tillägget att försäkringsbolagets betalningsansvar är subsidiärt.

43 Jfr vad Rodhe säger angående vållande in contractu, Obligationsrätt, 1956, s 321. En annan sak är att det kan anses som mindre oaktsamt att ha förbisett en svårförståelig eller illa presenterad förpliktelse. Notera även att bolaget i ett sådant fall enligt den nya FAL kan vara förhindrat att åberopa åsidosättandet, FAL 2:7.

44 Karlgren, Skadeståndsrätt, 1952, s 51 ff, Hellner, Några synpunkter på culpabegreppet inom skadeståndsrätten, SvJT 1953 s 609 ff. Angående culpabedömning grundad på en jämförelse med det idealiska handlandet se även Rodhe SvJT 1952 s 696 samt Conradi, Skadeståndsrätten och verkligheten, SvJT 1969 s 317.

45 Hellner, Skadeståndsrätt, 4 upplagan, 1985, s 90, 5 uppl , 1995, s 124 f. I 3 upplagan från 1976 hänvisar Hellner bl a till Lundsted, Obligationsbegreppet 2:1, 1930 s 195-210 och Lundstedt Culparegeln, 1935, s 11 vad gäller kritiken om att bonus pater familias begreppet går i cirkel. Se även Lundstedt, Strikt ansvar II:1, 1948, s 23 ff.

46 Hellner, Skadeståndsrätt, 3 uppl, 1976, s 74 f.

47 Hellner, Skadeståndsrätt , 5 uppl, 1995, s 130 ff med hänvisning till följande rättsfall; NJA 1974 s 476, NJA 1976 s 1, NJA 1977 s 281, NJA 1979 s 129, NJA 1981 s 683 samt NJA 1993 s 149. Ytterligare ett exempel ur rättspraxis, se NJA 1985 s 269.

till individuella omständigheter som kan ursäkta eller motivera skadevållarens handlande.[48]

Det är tänkbart att den praxis för culpabedömning, som utvecklats på skadeståndsrättens område, också kan komma till användning i försäkringsrättsliga sammanhang. För detta talar bl a att såväl skadestånds- som försäkringsrätten syftar till att bestämma när en skadelidande kan räkna med att få ersättning från ett annat rättssubjekt. Numera är det dessutom så att de båda ersättningssystemen länkar i varandra eftersom skadevållare praktiskt taget alltid har en ansvarsförsäkring som täcker eventuella skadeståndsanspråk som kan komma att riktas mot honom.

En annan möjlighet är att försöka fastställa innebörden av det försäkringsrättsliga oaktsamhetsbegreppet genom att ta hjälp av vad som ansetts gälla vid tillämpningen av SkL jämkningsregel pga medvållande.[49] För en sådan lösning talar bl a att en försäkrad, som åsidosätter någondera av sina biförpliktelser, i många fall kan sägas bidra till sin egen skada.[50] Med hänvisning till nordisk doktrin har Bengtsson hävdat att culpabedömningen på den skadelidandes sida i medvållandefall bör vila på objektiv grund. Detta utesluter dock inte att också subjektiva förhållanden kan tillmätas någon vikt.[51] Bengtsson diskuterar huruvida man, i jämförelse med vad som gäller när någon orsakat någon annan en skada, bör inta ett strängare eller ett mildare förhållningssätt i bedömningen av oaktsamhetsgraden vid ett medvållande. Utan att egentligen ta ställning i frågan konstaterar Bengtsson att man egentligen enbart kan fastställa vissa minimikrav som bör vara uppfyllda för att ett handlande objektivt sett skall kunna betecknas som ett medvållande. Dessa krav sammanfattas på följande sätt. Den skadelidande skall ha haft möjlighet att handla så att risken för skada kunnat minskas. Det korrekta handlingssättet får inte ha varit alltför kostsamt, besvärligt eller onaturligt för en person i den skadelidandes ställning. Den skadelidande bör dessutom ha haft en viss möjlighet att överväga om han bort iaktta det handlingssätt som skulle ha kunnat förhindra, eller begränsa skadan.[52] Med hänvisning till rättspraxis menar Bengtsson att domstolarna i medvållandebedömningen visat en tendens att ta större hänsyn till individuella förhållanden hos den skadelidande medvållaren än hos den utpekade skadevållaren. Sådant som tillmätts betydelse är brist på erfarenhet, särskilt i fall där den skadelidande oförskyllt hamnat i den situation som han visat sig ej kunnat behärska.[53] Vad som gäller ifråga om fysiska handikapp liksom hög ålder är mera osäkert. Vid riskabla sysselsättningar bör den skadelidande dock anpassa sitt handlande efter sina förutsättningar.[54]

Det finns emellertid skäl som kan anföras mot att använda de skadeståndsrättsliga bedömningsmetoderna på försäkringsrättsliga problem och då oavsett om man utgår från hur medvållande- eller den sedvanliga culparegeln uttolkats. De skadeståndsrättsliga tolkningarna av culpabegreppet har i princip utarbetats för utomobligatoriska skadesituationer medan det vid ett försäkringsfall i allmänhet förekommer ett avtal mellan det försäkringsbolag som skall ersätta skadan och den skadelidande som önskar få ut ersättning. Vidare är det svårt att bortse

48 Hellner, Skadeståndsrätt , 5 uppl, 1995, s 137. Hellner påpekar att tendensen dock verkar vara att bedömningen blir allt mer objektiv, dvs utrymmet för individuella hänsynstagande verkar minska. Dufwa talar om att den skönsmässiga bedömningen styrs av intresseavvägningar, sociala synpunkter och ekonomiska resonemang. Han påpekar vidare att bedömningen vanligen anknyter till den risk som handlandet inneburit för omgivningen, Dufwa, Flera skadevållare II s 840.

49 SkL 6:1 (1990:153).

50 Detta torde åtminstone kunna sägas gälla vid framkallande av försäkringsfall samt vid åsidosättande av olika föreskrifter.

51 Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 63.

52 Bengtsson, ibid, s 66.

53 Bengtsson, ibid, s 69 med hänvisning till NJA 1974 s 359 och UfR 1970. 940.

54 Bengtsson, ibid, s 69.

från att det för försäkringsskadornas del rör sig om ett betalningsansvar för ett kapitalstarkt rättssubjekt som har möjlighet att kalkylera med ersättningsrisken och som dessutom på förhand kan kompensera sig för sin risk. I skadeståndsfallen kan det, åtminstone i de fall där anspråken kommer att rikta sig mot privatpersoner eller andra mindre kapitalstarka rättssubjekt, tyckas mera motiverat att beakta den ersättningsskyldiges behov av skydd mot att oförmodat göras ekonomiskt ansvarig för en skada än vad det kan vara för försäkringsskadornas del

Att det föreligger ett avtal mellan den skadelidande försäkringstagaren och försäkringsbolaget kan möjligen motivera en culpabedömning i enlighet med vad som gäller ifråga om ansvar i kontraktsförhållande (culpa in contractu).[55] Detta är i och för sig en bekväm lösning när det rör sig om ett åsidosättande av biförpliktelser där det önskade, eller oönskade beteendet tydligt fixerats i avtalet och där avtalet dessutom kan ange följden av ett åsidosättande. Man skulle i sådana fall kunna argumentera för att nedsättning, i likhet med vad som gäller vid vissa typer av kontraktsbrott, alltid ska komma ifråga när en preciserade avtalsklausul åsidosatts.[56] Problemet är emellertid att det enligt KFL:s förarbeten enbart är i vissa typfall som påföljden för en överträdelse bör kunna anges med stor exakthet i avtalet.[57] Totalt bortfall av ersättningen bör i princip endast förekomma vid mycket grova överträdelser.[58] Med undantag för de nämnda typsituationerna skall nedsättningsavdraget genomgående anpassas efter bl a graden av oaktsamhet. Därtill kan läggas att det även vid åsidosättande av ett villkor som preciserar såväl handlingsmönster som påföljd alltid måste finnas utrymme att ta hänsyn till de speciella omständigheterna i det enskilda fallet.[59] Dessa förhållanden medför att man trots allt i allmänhet inte enbart kan nöja sig med att konstatera att det föreligger ett avtalsbrott och att nedsättning därför skall komma ifråga i enlighet med vad avtalet föreskriver. Detsamma kan sägas gälla ifråga om rätten att helt neka ersättning med hänvisning till att det förelegat ett avtalsbrott. Också med denna infallsvinkel är man alltså hänvisad till att på något sätt bilda sig en uppfattning om hur oaktsamt ett åsidosättande av en biförpliktelse varit. Studerar man vilka omständigheter som anses kunna tillmätas betydelse vid en "culpa in contractu bedömning", där avtalet vare sig anger någon handlingsnorm (t ex vid framkallande) eller hur påföljden skall bestämmas vid ett åsidosättande, finner man att de rekommenderade bedömningsgrunderna i huvudsak bygger på de förhållanden som brukar beaktas vid en vanlig culpabedömning enligt

---

55 Hänför sig den oaktsamma handlingen (underlåtenheten) till tidpunkten för avtalets ingående brukar man tala om culpa in contrahendo, Rodhe, Obligationsrätt, 1956, s 310. Brott mot upplysningsplikten kan betraktas som en culpa in contrahendo.

56 Jfr t ex vad som gäller angående säljarens felansvar vid särskild utfästelse, KöpL (1990:931) 40 § 3 st , prop 1988/89:76 s 138 ff och KKL(1990:932) 30 § 3 st. Det kan tilläggas att i sitt förslag till jämkningsregel i SkL (6:2) menade Skadeståndskommittén att jämkning pga medvållande hos den skadelidande parten i ett kontraktsförhållande sällan borde komma ifråga vid brott mot en huvudförpliktelse i avtalet, detta med hänvisning till att man inte bör rubba den riskfördelning som parterna kan antas ha förutsatt när avtalet ingicks och vederlaget bestämdes, SOU 1971:83 s 42, 52 f, jfr även prop 1975:12, s 141, 178. Bengtsson har också påpekat att när skadeståndsansvar vilar på ett uttryckligt villkor i avtalet finns det skäl att anta att jämkning ej kan ske, Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 286.

57 Prop 1979/80:9 , s 65.

58 Prop 1979/80:9 s 72, 75, 145, 148 och 154.

59 Prop 1979/80:9 s 65. När ansvarsfrågan reglerats i avtal bör domstolarna i och för sig rent generellt vara försiktiga med att frångå vad som är avtalat eftersom parterna varit överens om hur risken bör vägas mot vederlaget. För konsumentförsäkringsavtalens del gäller dock att avtalsinnehållet i allt väsentligt bestäms av bolaget. Därtill kan läggas att synpunkten att det skall råda jämvikt mellan parternas prestationer tillmätts en underordnad betydelse i KFL:s nedsättningsregler, jfr Bengtsson Om skälighetsregler i ersättningsrätten, i Festskrift till Jan Hellner, 1984, s 107 f.

skadeståndslagen.[60] Man rekommenderas t ex att göra en jämförelse mellan hur skadevållaren uppträtt och hur en klok och aktad man skulle ha hanterat situationen. En annan möjlighet sägs vara att jämföra med hur en större grupp av personer skulle ha uppträtt i ett motsvarande fall. Vidare kan man falla tillbaka på sedvana, rättspraxis eller normer i lagar och avtal. Kostnaderna för att ha undvikit den skadegörande handlingen (underlåtenheten) kan vägas mot riskens omfattning. Hänsyn bör tas till om risken för skada rent allmänt varit stor. I viss mån, dock tveksamt i hur stor utsträckning, torde även fysisk och psykisk förmåga kunna beaktas.[61] Såvitt jag kan förstå skiljer sig inte dessa bedömningsgrunder på något avgörande sätt från vad som gäller ifråga om culpabedömning i allmänhet. Möjligen ligger det en viss skillnad i att försäkringsbolaget eventuellt kan vara förhindrat att ställa högre krav på aktsamhet hos sin avtalsmotpart än vad dennes fysiska och psykiska förmåga ger utrymme för när bolaget haft kännedom om att motparten i avtalet (försäkringstagaren) haft en fysisk eller psykisk defekt som försvårar för honom att uppfylla sina förpliktelser enligt kontraktet.[62]

Rodhe har framfört att borgenären i ett avtalsförhållande (överfört på försäkringsavtal-försäkringstagaren) naturligtvis har rätt att företa vilka åtgärder han vill med sin egendom. Ingen kan förebrå honom om han väljer att utsätta sin egen egendom för risk att skadas. Problem uppkommer först när borgenären vill vältra över ansvaret för sitt handlande på sin avtalsmotpart, gäldenären (försäkringsbolaget). Vid bedömningen av om borgenärens handlande uppfyller kravet på vållande räcker det därför inte att fråga sig om sättet att hantera den egna egendomen varit klandervärt, i vissa fall kan det finnas skäl att ålägga borgenären ansvar även om ingen kan ifrågasätta hans rätt att själv bestämma över hur han hanterar den egna egendomen. Rodhe menar därför att det borde ligga nära till hands att jämföra borgenärens handhavande av egen egendom med hur en utomstående förvaltare skulle ha varit skyldig att uppträda.[63] Vidare menar han att när det i vissa försäkringsrättsliga regler förekommer krav på uppsåt eller grov vårdslöshet för att den försäkrades rätt till försäkringsersättning skall kunna påverkas av det egna uppträdandet innebär detta att bolaget inte kan befria sig från ansvar för de fall där den försäkrades handlande skulle ansetts som acceptabelt under förutsättning att det helt och hållet skett på egen risk.[64] Frågan är emellertid om Rodhes resonemang innebär särskilt stora avvikelser från vad som anses gälla vid medvållande i allmänhet. Vid bedömningen av hur en utomstående förvaltare skulle ha varit skyldig att uppträda är man ju tillbaka till den generella frågan om vad som är att anse som vårdslöst.

Det kan tilläggas att en skadelidande, medförsäkrad som brutit mot en biförpliktelse och som

---

60 Bengtsson påpekar att det i allmänhet hänvisas till de utomobligatoriska principerna i diskussionen om hur medvållande bör påverka ett skadestånd i kontraktsförhållande . Vissa särdrag förekommer dock i bedömningen, en sådan avvikelse skulle t ex vara att det kan finnas större skäl att ta hänsyn till individuella förhållanden hos den skadelidande som varit kända för motparten (skadevållaren) i kontraktsförhållandet, Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 211, även s 217 jfr Rodhe, Obligationsrätt, 1956, s 321 f. Se även nedan.

61 Rodhe, Obligationsrätt, 1956, s 317 ff. Jfr även vad som sägs om begreppet försummelse i förarbetena till KöpL, prop 1988/89:76 s 116 ff och 138 ff.

62 Rodhe, Obligationsrätt, 1956, s 321. Jfr även Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 188. Enligt Dufwa är det en internationellt förankrad skadeståndsrättslig ståndpunkt att det kan anses vårdslöst när skadevållaren inte anpassat sig efter sina insikter om att den sedermera skadelidande parten var sjuk eller oförmögen at klara situationen, som exempel nämnes att det naturligtvis får anses vårdslöst att låna ut en bil till en psykiskt störd person, Dufwa, aa s 862 f. Angående culpa in contractu vid fastighetsköp se prop 1989/90:77 s 60 f samt Hellner, Speciell avtalsrätt II, Kontraktsrätt, 1992, s 45 f.

63 Hellner har också påpekat att det från allmän synpunkt finns anledning att ålägga folk att vara aktsamma med annans egendom än med sin egen, som man ofta har intresse av att hålla oskadad, Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt, Uppsala 1953.

64 Rodhe konstaterar dock att det saknas stöd för att bedömningen verkligen bör tillgå enligt den av honom rekommenderade modellen, Obligationsrätt, 1956, s 335 f.

därigenom medverkat till sin egen skada inte är avtalsparter till bolaget.[65] Det kan därför verka främmande att bedöma dessa rättssubjekts handlande i enlighet med vad som gäller för vållande i kontraktsförhållande.

Även om det alltså går att anföra vissa skäl som talar mot en direkt tillämpning av de skadeståndsrättsliga principerna för culpabedömning på försäkringsfall, menar jag att det trots allt kan vara lämpligt att lägga vikt sådana omständigheter som i allmänhet tillmäts betydelse i skadeståndssammanhang.[66] Sedan är det en annan sak att de olika oaktsamhetsargumenten kanske får antas väga olika tungt beroende på om problemet ses ur ett skadestånds- eller försäkringsrättsligt perspektiv. Den fria skadeståndsrättsliga culpabedömningen verkar annars passa väl för uttolkningen av KFL:s nedsättningsregler. Ändå bättre är kanske att falla tillbaka på vad som gäller ifråga om culpabedömningen i samband med jämkning av skadestånd pga medvållande. I de fall där avtalet anger en uttrycklig handlingsnorm och där denna avtalsklausul dessutom kompletterats med ett angivande av konsekvenserna av ett åsidosättande torde det ligga nära till hands att bedöma ansvarssituationen utifrån principerna om ansvar för vållande i kontraktsförhållande.[67]

Ser man till hur nämnderna angripit problemet tycks ARN och SkVn i nedsättningsfall gärna beakta sådana omständigheter som brukar vägas in i skadeståndsrättens fria culpabedömning.[68] Vid brott mot säkerhetsföreskrifter brukar det vanligaste dock vara att nämnderna arbetar med en mera bunden metod. De normer som då lägges till grund för bedömningen är först och främst försäkringsvillkorens aktsamhetskrav samt de riktlinjer för tillämpning av nedsättningsvillkor som branschen skapat tillsammans med försäkringsinspektionen. När nämnden finner att det föreligger förmildrande omständigheter vägs dessa ofta in i påföljdsbedömningen. Ett exempel på detta finner man i följande avgörande från ARN.[69]

Försäkringstagaren övernattade på en campingplats. Under natten blev han bestulen bl a på en kamerautrustning samt sina smycken. Det stulna förvarades i försäkringstagarens bil. Enligt de gällande försäkringsvillkoren krävdes att s k stöldbegärlig egendom, dit kamera och smycken räknas, förvarades inlåst i handskfack eller bagageutrymme. Försäkringstagaren hade i detta fall haft den stulna egendomen placerad i bilkupén.[70]

I sitt utlåtande konstaterade ARN inledningsvis att försäkringsvillkorens aktsamhetskrav inte hade efterlevts. Nämnden fortsatte därefter med att säga:

"Vid bedömning av om detta skall medföra nedsättning av ersättningen beaktar nämnden att bilen vid stölden har varit parkerad på en officiell campingplats som var inhägnad samt stängd för bilar nattetid, att anmälaren sovit i ett tält bredvid bilen och att de vidtagit åtgärden att förvara egendomen i bilen framför tältet för att försvåra en stöld. Dessa förmildrande omständigheter finner nämnden böra leda till att ersättningen sätts ned med endast 25%."

Av utlåtandet framgår att åsidosättandet av villkorens inlåsningskrav åtminstone betraktades som ringa oaktsamt - annars hade ju nedsättning överhuvudtaget inte kunnat komma ifråga.[71] Det som kan ursäkta försäkringstagarens handlande vägs i fallet in i påföljdsbedömningen och

---

65 Angående begreppet medförsäkrad se nedan s 66.

66 Skadestånds- och försäkringsrätt utgör ju dessutom s a s två grenar på samma träd, nämligen ersättnigsrättens.

67 Dock med den reservationen att en sådan avtalsklausul i ett enskilt fall kan komma att sättas åt sidan med åberopande av KFL:s tvingande regler.

68 Se exvis ARN 84/R1889 och SkVn 96/1981.

69 ARN 84/R7023.

70 Skandia, Stor hemförsäkring 1983 års villkor mom D 7.

71 KFL 31 § samt prop 1979/80:9 s 149.

medför här att avdraget blir något lägre än normalt.[72] På de områden där det finns gemensamma riktlinjer för villkorstillämpningen tycks det f ö praktiskt taget alltid vara så att ett konstaterat åsidosättande av en säkerhetsföreskrift leder till nedsättning. Detta stämmer väl in med vad som gäller ifråga om skadeståndsansvar i kontraktsförhållande.[73] Före riktlinjernas tillkomst förekom det emellertid att vissa av bolagens aktsamhetskrav, t ex kravet på låsning av den egna bostaden, inte godtogs som norm för ett normalt beteende. Man kan alltså inte ta för givet att bolagens aktsamhetskrav i alla sammanhang kan accepteras som norm för culpabedömningen.Det kan dessutom tilläggas att preventions- och kostnadshänsyn sätter gränsen för hur långt en liberalisering av aktsamhetskraven kan gå.[74]

3.3.2 Allmänt om de objektiva förutsättningarna för nedsättning.

Nedsättningsreglernas objektiva förutsättningar för påföljd skiljer sig mer åt än de subjektiva. Detta är givetvis en följd av att biförpliktelserna berör väldigt olika förhållanden. Här skall endast kortfattat sägas något om vad de olika nedsättningsreglerna kan sägas ha gemensamt.

Att påpeka att samtliga nedsättningsregler förutsätter att det visas att en biförpliktelse verkligen blivit åsidosatt för att det överhuvudtaget skall kunna bli tal om nedsättning kan kanske tyckas överflödigt. Oavsett detta bör viss uppmärksamhet riktas mot kravet på själva åsidosättandet. Objektivt sett kan ett åsidosättande ske såväl genom aktivt handlande som genom passivitet. Ett åsidosättande av t ex en säkerhetsföreskrift kan likaväl bestå i underlåtenhet att installera en föreskriven typ av lås som att aktivt förvara brandfarliga varor i strid med villkorens föreskrifter.[75]

Även framkallande av försäkringsfall, liksom åsidosättande av skyldigheten att anmäla fareökning samt brott mot räddningsplikten kan ske såväl genom handlande som av underlåtenhet.[76] I den utomobligatoriska skadeståndsrätten har domstolarna varit ganska restriktiva med att ålägga ansvar för skador framkallade av underlåtenhet.[77] Vid passivt medvållande till den egna skadan har domstolarna i sin bedömning gärna lagt vikt vid att den som vållat skadan har rätt att förvänta sig åtminstone en viss minimal försiktighet hos den skadelidande. Vid produktansvarsskador gäller t ex att skadestånd kan jämkas efter vad som är skäligt när medvållande hos den skadelidande medverkat till skadan.[78] Producenten ska inte behöva varna för alla upptänkliga risker som kan tänkas vara förenade med produkten. Beror en skada på att produkten handhafts på ett för tillverkaren helt oförutsägbart sätt föreligger överhuvudtaget inget skadeståndsansvar.[79] Detta torde gälla oavsett om skadan framkallats genom en aktiv handling, eller genom underlåtenhet att t ex iaktta vissa i bruksanvisning eller liknande föreskrivna åtgärder. I rättspraxis finner man att domstolarna även vid olycksfall i arbetet, besöksskador och väghållningsskador menat att ett utpekat ansvarssubjekt har rätt att förvänta sig att kretsen av tänkbara skadesubjekt iakttar en viss egen aktivitet syftandes till att

[72] Av de fall som prövats av ARN mellan 1981 och 1986 angående åsidosättande av inlåsningskravet i bil har man inte i något fall där man funnit nedsättning befogad rekommenderat lägre nedsättning än 25 %.

[73] Jfr vad som sagts ovan s 62 f.

[74] Prop 1979/80:9 s 66.

[75] SOU 1977:84 s 236, se även Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 285, 286.

[76] Som ett exempel på ett fall där framkallande genom passivitet föranledde påföljd kan här nämnas det danska rättsfallet ASD 1950 A.28 (VLD). I detta fall tvingades en hästägare avliva en häst p g a undernäring. Det berörda försäkringsbolaget ansågs befriat från ersättningsansvar.Jfr även det danska rättsfallet ASD 1954.184 (VLD).

[77] Hellner, Skadeståndsrätt, 5 uppl, 1995 s 105 ff och Jörgensen, Erstatningsret, 1972, s 52 ff.

[78] PAL (1992:1137) 10 §.

[79] Se Ds 1989:79 s 148.

motverka skadefall.[80] Enligt Bengtsson torde passivitet som grund för jämkning även ha en viss praktisk betydelse i grannförhållanden.[81] Som tänkbart ansvarssubjekt har man alltså rätt att förvänta sig en viss skadeförebyggande försiktighet av sin omgivning.[82] Överfört på försäkringsrätten torde alltså bolagen ha rätt att förvänta sig viss aktivitet hos sina försäkrade för att förebygga eller begränsa skadefall. Den försäkrade kan m a o inte i alla lägen förvänta sig full ersättning för sin skada enbart med hänvisning till att han inte på ett aktivt sätt, genom handling, kommit att åsidosätta en biförpliktelse.

Också när det gäller uppfyllandet av upplysningsplikten samt ifråga om samarbeta vid skaderegleringen kan såväl ett aktivt handlande som en underlåtenhet leda till att den försäkrade anses ha brustit i sina åligganden. För dessa båda biförpliktelsers del har lagen emellertid avgränsat de fall där underlåtelse kan utgöra grund för påföljd med hjälp av ett relevanskriterium. Det är enbart förtigande avseende någonting av vikt (betydelse) som kan föranleda nedsättning.[83] Den närmare innebörden av detta relevanskrav behandlas i kapitel 4 och 5.

De olika nedsättningsreglerna skiljer sig åt ifråga om vems handlande, eller underlåtenhet, som kan beaktas i bedömningen av om full ersättning skall utgå eller ej. Vid åsidosättande av föreskrifter i försäkringsvillkoren och vid framkallande av försäkringsfall kan alla de försäkrades uppträdande få betydelse för utgången. Med de försäkrade avses alla de vars intresse är försäkrat mot skada.[84] Försäkrad och försäkringstagare är identiska när försäkringen skyddar försäkringstagarens eget intresse. I flera konsumentförsäkringar förekommer dock att försäkringsskyddet omfattar en rad medförsäkrade. I hemförsäkringsavtal anses t ex som regel make, föräldrar, ogifta barn och barnbarn samt syskon, förutsatt att de är kyrkobokförda och bosatta på samma adress som försäkringstagaren, som medförsäkrade.[85] Har någon av de försäkrade åsidosatt en föreskrift i villkoren, eller framkallat ett försäkringsfall, kan försäkringsersättningen sättas ned såvitt gäller den som brutit mot föreskriften.[86] Enligt huvudregeln drabbar alltså nedsättningen endast den som varit oaktsam.Undantag gäller för de fall då den vårdslöse kan identifieras med den försäkrade skadelidande parten. Förutsättningarna för identifikation skiljer sig något i de olika fallen. Jag återkommer till detta i kapitel 5 och 6.

Vid åsidosättande av upplysningsplikten är det enbart försäkringstagarens eget handlande som tillmäts betydelse. Med försäkringstagare avses den som ingått avtalet med försäkringsbolaget.[87] Om någon annan lämnat bolaget en oriktig uppgift, eller förtigit något i sig

[80] Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 184 med hänvisning bl a till NJA 1964 s 491, NJA 1979 s 129, NJA 1945 s 638, NJA 1948 s 489 och NJA 1933 s 701. Bengtsson påpekar även att när den skadelidandes uppträdande varit i hög grad osannolikt och avvikande från det normala kan det vara svårt att se skadan som en adekvat följd av ansvarssubjektets handlande, s 169.

[81] Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 186. Som exempel nämns att den skadelidande underlåtit att vidta några åtgärder för att förhindra skador på sin egen fastighet till följd av luftföroreningar från en grannfastighet, aa, s 43 f med hänvisning till SOU 1966:65 s 283 f.

[82] I NJA 1941 s 482 ansågs emellertid en mejeriägare, som underlåtit att instruera sina anställda hur man skulle hantera brinnande paraffin, ansvarig för en skada som uppkom när en av de anställa skadades svårt efter det att en arbetskamrat försökt släcka en uppkommen eld med vatten.

[83] Enligt den nya FAL innefattar upplysningsplikten endast en skyldighet att lämna korrekta svar på försäkringsbolagets frågor, härtill kommer en skyldighet att rätta felaktigheter så snart man inser att bolaget fått felaktiga eller ofullständiga riskupplysningar, FAL 4:1.

[84] KFL 2 §. Samma gäller enligt den nya FAL 4:5-8 jämfört med FAL 1:3.

[85] Jfr exvis Skandia Stor hemförsäkring 1986 mom A2. Se även Bauer/Roos, Vad täcker hemförsäkringen, 1979, s 17 samt Larsson, Hem och villaförsäkring, 1988, s 22.

[86] KFL 31§, 32 §.

[87] KFL 2 §. Samma gäller enligt den nya FAL 4:1-2 jämfört med 1:3.

betydelsefullt, skall detta i princip inte medföra någon påföljd. Situationen kan dock ställa sig något annorlunda när försäkringstagaren varit medveten om att någon lämnat bolaget oriktiga uppgifter. Problemet behandlas i kapitel 4. Någon identifikation förekommer annars inte vid brott mot upplysningsplikten däremot drabbar försäkringstagarens åsidosättande varje försäkrad.[88]

Enligt KFL förutsätter nedsättning alltså alltid att försäkringstagare, försäkrad eller någon som kan identifieras med den skadelidande, har åsidosatt en biförpliktelse. På denna punkt skiljer sig inte 1927 års FAL från KFL. Däremot förutsätter FAL i flertalet fall att det utöver ett konstaterat brott mot en biförpliktelse också förelegat ett samband mellan överträdelsen och den inträffade skadan. Detta innebär att påföljd endast kan bli aktuell när överträdelsen haft en reell betydelse för försäkringsfallets inträffande eller dess omfattning.[89] Detta krav ställs t ex uttryckligen vid åsidosättande av upplysningsplikten vid tecknande av sjö- och transportförsäkring.[90] Samma kausalitetsregel gäller vid fareökning ifråga om sjö- och transportförsäkring samt generellt vid åsidosättande av säkerhetsföreskrifter i en skadeförsäkring.[91] Även vid försummelse av räddningsplikt eller skyldigheter att anmäla försäkringsfall respektive att biträda vid skadeutredning skall en kausalitetsprövning göras. I dessa fall sker prövningen dock inom ramen för påföljdsbedömningen.[92] Vid framkallande av försäkringsfall gäller att det skall finnas ett orsakssamband mellan den försäkrades uppträdande och den inträffade skadan för att påföljd skall kunna komma ifråga.[93] Rätten till ersättning påverkas dock endast när skadan är en adekvat följd av den försäkrades handlande.[94]

Som synes utgör FAL:s kausalitetskrav en viktig begränsning av försäkringsbolagens möjligheter att befria sig från sitt ersättningsansvar. I KFL har kausalitetsprincipen inte fått samma framträdande ställning. Kravet på orsakssamband finns fortfarande med som en förutsättning för nedsättning i regeln om framkallande av försäkringsfall, KFL 32 §, men i övrigt gäller att denna omständighet beaktas först i påföljdsbedömningen. Visserligen skall kausaliteten, till skillnad mot vad som gällt enligt 1927 års FAL, beaktas vid alla de typer av konsumentförsäkringar som faller in under lagen. Faktum är emellertid att kausalitet inte längre utgör någon absolut förutsättning för nedsättning vid åsidosättande av de i avtalen så allmänt förekommande föreskrifterna. I motiven till KFL nämns kausaliteten bland det första som bör vägas in i påföljdsbedömningen såväl vid åsidosättande av upplysningsplikt som vid överträdelse av olika åliggande enligt försäkringsvillkoren.[95] Att kravet på kausalitet övergått från att vara en förutsättning för påföljd till att bli något som kan påverka nedsättningsavdragets omfattning medför att det inte är uteslutet att ett åsidosättande av säkerhetsföreskrift kan leda till nedsättning även om överträdelsen saknat betydelse för ett inträffat försäkringsfallet.[96] I ett motsvarande företagsförsäkringsfall är förlust av ersättningen däremot alltid utesluten med hänvisning till den tvingande regeln i 1927 års FAL.[97]

---

88 KFL 30 §.

89 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 207.

90 1927 års FAL 6 § 1,3 st.

91 1927 års FAL 45 § 3 st, FAL 51 §.

92 1927 års FAL 52, 124, 21 och 22 §§.

93 1927 års FAL 18-20 §§.

94 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 183, 208. Se även kapitel 6.

95 Prop 1979/80:9 s 143 f samt 147 f.

96 Av prop 1979/80:9 s 147.följer att nedsättning normalt inte bör förekomma när kausalitet saknas. Vid brott mot upplysningsplikten kan preventiva skäl emellanåt motivera avdra trots avsaknad av kausalitet, s 144.

97 Därmed inte sagt att kausalitetsrekvisitet inte spelar en viktig roll, jfr f ö Bengtsson, Om skälighetsregler i ersättningsrätten, i Festskrift till Jan Hellner, 1984, s 92 samt 106 f.

3.3.3 Påföljdsrekvisiten.

Samtliga nedsättningsregler anger att nedsättningsavdraget storlek skall bestämmas utifrån vad som är skäligt. I de olika lagrummen anges vad som skall beaktas i bedömningen. I samtliga fall ges utrymme åt hänsynstagande till, som det heter, omständigheterna i övrigt.[98] Detta kan ge intryck av att i stort sett vad som helst kan tillåtas få betydelse. Emellertid ger lagmotiven vissa anvisningar om vad som kan beaktas i sammanhanget. Med tanke på reglernas öppna formulering, finns det skäl att anta att domstolarna i sin lagtillämpning känner sig ganska bundna till vad som sägs i förarbetena. Det kan tilläggas att även om det av nedsättningsreglerna framgår att påföljden skall bestämmas skönsmässigt, så kan standardiserade nedsättningsnormer vara fullt godtagbara i vissa typfall. Använder sig bolaget av uttryckliga och preciserade säkerhetsföreskrifter bör avtalet även kunna ange att ett visst belopp, eller en viss kvotdel av ersättningen, faller bort vid ett åsidosättande.[99]

Skälighetsavvägningar utgör i sig ingen nyhet på ersättningsrättens område. Den svenska skadeståndsrätten bygger i hög grad på denna typ av regler.[100] Också inom försäkringsrätten har det, allt sedan 1927 års FAL:s tillkomst, förekommit skälighetsregler. Enligt 1927 års FAL gäller t ex att den försäkrade kan drabbas av ett skäligt avdrag på sin ersättning när han åsidosatt räddningsplikten i skadeförsäkringsfall. Samma sak gäller vid försummelse att anmäla en skada i tid eller vid åsidosättande av skyldigheten att samverka vid skadeutredningen. Även när den försäkrade svikligen uppgivit eller förtigit något i samband med skaderegleringen har FAL föreskrivit om en skälighetsprövning av påföljden.[101] I övriga fall anges emellertid tydligt hur påföljden ska bestämmas. Antingen kan det bli tal om fullständig förlust av rätten till ersättning eller så kan den försäkrade råka ut för ett proratаavdrag.[102] Detta gör att det är ganska förutsägbart vilka konsekvenserna kan bli av ett åsidosättande.

För KFL:s del ser det annorlunda ut. Eftersom påföljden enligt nedsättningsreglerna skall fastställas skönsmässigt och då med hänsyn tagen till samtliga omständigheter i det enskilda fallet, är det mer komplicerat att i förutsäga vad rättsföljden kan bli av ett visst handlande. Det hela förenklas heller inte av att det i bedömningen skall tas hänsyn till sådant som egentligt saknar direkt samband med den inträffade skadan. Hur stort avdraget slutligen blir kan exempelvis påverkas av påföljdens eventuella framtida preventiva effekter. Även den drabbades sociala situation sägs kunna få betydelse i sammanhanget.[103] Inställningen till nedsättningsavdraget som påföljd betraktat kan därmed sägas vara delvis konsekvensorienterad.[104] En svårighet som följer med den här sortens resultatinriktade lagregler är att de kan vara besvärliga att tillämpa med utgångspunkt i den problemlösningsmetod som rättstillämpare i allmänhet arbetar med. En jurist får lära sig att jämföra vad som faktiskt inträffat med de i lagen givna förutsättningarna för en viss rättsföljd. I allmänhet beaktas inte beslutets eventuella framtida verkningar. Strömholm har också, mycket träffande, beskrivit juristens arbetsmetod genom att säga att den karakteriseras av att man isolerar konflikten, hugger av såväl rötter som

98 I KFL 34 § anges dock enbart att avdraget skall bestämmas efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna. Även i den nya FAL anger nedsättningsreglerna att påföljden är beroende av "omständigheterna i övrigt, FAL 4:2,3,5,6 och 7. FAL 8:6 har utformats enligt samma mönster som KFL 34 §.

99 Prop 1979/80:9 s 149.

100 Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 15. Bengtsson, Om skälighetsregler i ersättningsrätten, i Festskrift till Jan Hellner, 1984, s 79-113, särskilt om nedsättningsreglerna s 105-108.

101 1927 års FAL 52 samt 21-23 §§.

102 Undantaget avser 1927 års FAL 21-23 samt 52 §§.

103 Prop 1979/80:9 s 63, 145, 149.

104 Strömholm, Idéer och tillämpningar, 1979, s 129 f samt Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 15 f.

konsekvenser och medvetet begränsar ambitionerna att utreda och påverka allt.[105]

Trots att skälighetsregler kan föranleda olika problem i den praktiska tillämpningen torde de dock ha blivit allt vanligare förekommande.[106] En antydan om att denna typ av regler inte är särskilt uppskattade i juristkretsar får man i det ganska kritiskt hållna remissyttrandet avseende KFL från Sveriges Advokatsamfund.[107]

Ytterligare en omständighet, som kan bidra till att nedsättningsreglernas skönsmässiga rekvisit kan kännas främmande för jurister i allmänhet, är att lagstiftaren i viss mån överlåtit på tillämparna att förverkliga de målsättningar med lagen som framskymtar i förarbetena. Lagtillämparen tilldelas därmed en politisk roll som kan kännas svår att förena med bilden av juristen som en objektiv regeltillämpande tekniker.[108]

3.3.3.1 Kausalitetskriteriet.

Även om påföljdsfrågan enligt KFL skall bestämmas skönsmässigt anger nedsättningsreglerna vissa ramar för bedömningen. I första hand skall hänsyn tas till om det föreligger kausalitet mellan åsidosättandet av biförpliktelsen och det inträffade försäkringsfallet. Detta gäller dock med undantag för framkallande av försäkringsfall där kausalitet utgör en förutsättning för nedsättning.

På det försäkringsrättsliga området kommer man i huvudsak i kontakt med kausalitets-problematiken i två vitt skilda sammanhang. I det ena fallet rör det sig om att avgränsa de skaderisker försäkringsbolaget har att svara för, medan det i det andra fallet är tal om att avgöra om ett brott mot en biförpliktelse bör leda till påföljd eller ej. I den förra situationen syftar kausalitetsprövningen till att avgöra om en viss skada står i sådant samband med en händelse som omfattas av försäkringsskyddet att försäkringsbolaget bör anses ersättningsansvarig för det inträffade. Vid bristande kausalitet kan den försäkrade inte räkna med att få någon kompensation från sin försäkring.[109] I det andra fallet är det fråga om att avgöra om ett åsidosättande av en biförpliktelse bör föranleda påföljd.

För konsumentförsäkringarnas del är det tveksamt om kausalitetskriteriet spelar någon avgörande roll när det gäller att bestämma om en viss skada bör omfattas av försäkringsskyddet eller ej.[110] Villkoren är i de flesta fall utformade på ett sådant sätt att de tydligt anger vilka risker som omfattas av försäkringsskyddet. Frågan om en följdskada skall ersättas eller ej blir sällan aktuell at ta upp till behandling. Ett exempel hämtat från ARN kan illustrerar vad jag menar.[111]

Försäkringstagaren blev bestulen på sina resecheckar. Detta ledde till att hemresan försenades. Försäkringstagaren drabbades av vissa merkostnader för övernattning på hotell samt för resor. Kravet på ersättning för detta avböjdes med

105 Strömholm, Idéer och tillämpningar, 1979, s 130.

106 Se Bengtsson, Om skälighetsregler i ersättningsrätten, i Festskrift till Jan Hellner, 1984, där åtskilliga exempel på skälighetsregler inom olika rättsregler nämns.

107 Prop 1979/80:9 bilagedel s 60.

108 Strömholm, Har juridiken en framtid?, SvJT 1975 s 593 ff.

109 Några exempel på fall där HD prövat frågan om kausalitetens betydelse för försäkringsskyddets omfattning, NJA 1924 s 445, NJA 1926 s 508, NJA 1937 s 662, NJA 1943 s 319. Se även FAL 82 § , en regel som stadgar att bl a stöld i samband med brandskada skall anses omfattad av brandförsäkring.

110 Jfr vad Hellner säger, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 102.

111 ARN 85/R930, Skandia stor hemförsäkring 1983 01 01 mom D7.

motivering att: "försäkringen, som är en ren objektförsäkring, inte gäller för indirekta kostnader samt extra kostnader i samband med stöld" Det tillämpade hemförsäkringsvillkoret stadgade i detta fall att; "Försäkringen gäller för stöld av egendom som medförts utanför den bostad som anges i försäkringsbrevet".

Avgörandet ger en god bild av hur bolagen i de flesta fall valt att avgränsa de skadetyper som försäkringsskyddet omfattar. För den händelse det ändå blir tal om att låta kausalitetskravet styra vad försäkringen täcker menar åtminstone Hellner att som huvudregel bör även skador som har ett avlägset samband med den omfattade händelsen ersättas.[112] Hellner anser att det är tillräckligt att skadan "i någon mån" legat i farans riktning, sannolikheten för att skadan skulle inträffa skall ha ökats och skadan skall dessutom på något sätt ha varit typisk i förhållande till den täckta händelsen. Andra författare har hävdat att det finns anledning att gå ändå längre och att också mer opåräkneliga skador borde kunna anses omfattade av försäkringsskyddet.[113]

Även om det kausalitetskriterium, som avgränsar försäkringsskyddets omfattning, erbjuder en rad intressanta tolkningsproblem är det i denna avhandling viktigare att rikta uppmärksamheten mot hur kausalitetsrekvisiten tolkas i påföljdssammanhang. Medan det förra kausalitetskriteriet avgör vilka skadetyper försäkringen ersätter, verkar det senare, åtminstone i 1927 års FAL, som en tvingande begränsning av vilka brott mot biförpliktelser som försäkringsbolagen kan åberopa som grund för påföljd. De båda kausalitetskraven har med andra ord helt olika funktioner. Det förra skyddar försäkringsbolagen mot att plötsligt stå med ett oväntat omfattande ersättningsansvar medan det senare i första hand skyddar de försäkrade mot att en irrelevant överträdelse av en biförpliktelse leder till att rätten till försäkringsersättning går förlorad. Detta är något som knappast kan förbises i tolkningen av de olika kausalitets-rekvisitens innebörd. Som kanske framkommit av vad som sagts angående innebörden av det kausalitetsrekvisit som begränsar försäkringsskyddets omfattning, är kraven på adekvans i just det fallet ganska lågt ställda. De försäkrades behov av ekonomiskt skydd mot oförutsedda skador kan sägas ha prioriteras framför försäkringsbolagens intresse av att begränsa sitt ansvar. Samma låga krav på adekvans kan inte gärna tillämpas när det är fråga om att avgränsa i vilka fall som ett åsidosättande av en biförpliktelse kan tillåtas leda till påföljd. En sådan tolkning skulle vara synnerligen oförmånlig för de försäkrade och skulle knappast heller kunna sägas vara förenlig med uttalandena i KFL:s förarbeten om att lagen bl a syftar till att värna konsumenternas intressen. Sambandet mellan åsidosättandet av en biförpliktelse och en inträffad skada bör därför, enligt min mening, vara mycket tydligt för att försäkringsbolaget ska kunna åberopa kausaliteten som ett argument för att skärpa påföljden. Man kan emellertid inte ta för givet att kravet på adekvans bör vara det samma oavsett vilken biförpliktelse som åsidosatts.

Hur bör då kravet på kausalitet tolkas i biförpliktelsefallen? Vill man besvara den frågan får man börja med att närmare studera kausalitetsrekvisitets olika beståndsdelar. Rekvisitet är sammansatt av ett krav på orsak och ett krav på ett (förutsägbart) samband.[114] I tolkningen av begreppet orsak bör man, enligt Rodhe, utgå från den innebörd detta ord har i det dagliga livet. Därefter får man via abstraktion försöka skapa ett allmängiltigt orsaksomdöme. Man bör beakta sådant som den situation den handlande befunnit sig i, dennes kunskaper och motiven för hans handlande. Längden på den orsakskedja som kan konstrueras på detta sätt får sedan begränsas genom att enbart orsaker som är adekvata (beräkneliga) i förhållande till följden kan anses

112 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 103.

113 Vinding Kruse NFT 1963 s 37, se även Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, kap 12. Se också Jörgensen, Lyngsö, Thranov, Dansk forsikringsret I Almindelig del, 1965, s 56, Lyngsö, Dansk forsikringsret, 7 udgave, 1994, s 199 f.

114 Dufwa påpekar att det i svensk, liksom i internationell doktrin, är vanligt att betrakta "orsaksförhållandet i två omgångar, den mera tekniska orsaksprövningen och därefter adekvanstestet. Dufwa menar att uppdelningen ger uttryck för en realistisk inställning till en fråga som tidigare kanske hade en tendens att diskuteras alltför abstrakt, Dufwa, Flera skadevållare II, 1993, s 931 f. Dufwa redogör för de viktigaste kausalitetsteorierna inom skadeståndsrätten, se särskilt s 947 - 969.

juridiskt relevanta.[115] Bengtsson har påpekat att någon närmare definition av innebörden av adekvanskravet är svår att finna, det rör sig om en ganska vag princip vars innebörd växlar och som dessutom i viss mån är avhängigt av en skälighetsbedömning.[116] Enligt Bengtsson visar svensk rättspraxis vad gäller jämkning pga medvållande att när den skadelidande uppträtt mycket oaktsamt så anses han ofta ha varit medvållande till sin egen skada, medan en försvarlig handling inte föranleder jämkning.[117] Det är mycket möjligt att motsvarande synsätt kan tillämpas vid tolkning av KFL:s kausalitetskrav.[118]

Kravet på samband är särskilt svårtolkat när det går att peka på flera orsaker som samverkat till en viss effekt. Förekommer det konkurrerande skadeorsaker tillämpas sedan lång tid tillbaka den s k huvudorsaksläran på försäkringsrättens område.[119] Detta betyder att enbart den dominerande anledningen till att skadan inträffat beaktas i kausalitetbedömningen.[120] Det har emellertid förekommit att man försökt härleda olika delar av en skada till dess olika skadeorsaker. I sådana fall ersätts den del av skadan som saknar samband med att en biförpliktelse blivit åsidosatt.[121] Enligt Hellner bör en uppdelning av ersättningen enbart komma ifråga när det finns stöd för detta i villkoren.[122] Att uppdelning kan ske när en biförpliktelse blivit åsidosatt framgår annars i flera av reglerna i 1927 års FAL.[123] En förutsättning är naturligtvis att det går att avgränsa de delar av skadan som har samband med överträdelsen.[124] Även ifråga om KFL:s nedsättningsregler kan lagtexten sägas ge stöd för att en uppdelning på olika skadeorsaker kan vara tillåtlig. Genomgående anges att åsidosättandets betydelse för det inträffade försäkringsfallet skall beaktas i nedsättningsbedömningen. I de delar där överträdelsen saknat betydelse för skadan borde därför förutsättningarna för nedsättning vara begränsade.

Även om det entydigt framgår vad som varit den egentliga orsaken till att en skada kunnat inträffa, återstår frågan om hur nära sambandet mellan orsak och verkan måste vara för att kravet på adekvans skall anses vara uppfyllt.

Vid åsidosättande av de olika biförpliktelserna är det endast vid framkallande av försäkringsfall som det alltid måste göras en regelrätt adekvansprövning, detta eftersom orsakssambandet här

115 Rodhe,Obligationsrätt, 1956, s 299.

116 Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 170.

117Bengtsson, Om jämkning av skadestånd,1982, s 174. Angående förhållandet adekvans - culpabedömning, se vidare Dufwa, Flera skadevållare II, 1993, s 856 ff.

118 I sammanhanget finns anledning att påminna om att det, vid jämkning av skadestånd till följd av underlåtenhet att begränsa en skada i kontraktsförhållande, förekommer att ersättningsbeloppet bestäms utifrån hur stor skadan skulle ha blivit om den skadelidande handlat på ett korrekt sätt, alltså utifrån en sorts kausalitetsavvägning. Metoden synes dock främst komma till användning vid ren förmögenhetsskada, Bengtsson Om jämkning av skadestånd, 1982, s 214 f.

119 I Norge tycks huvudorsaksläran spelat större roll än i Sverige, jfr Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 172. Se även Bengtsson Anmälan av Peczenik, Causes and damages, SvJT 1980 s 608. Grönfors tycks mena att vid ett medvållande kan ersättningen bestäms utifrån hur stor del av skadan som kan härledas till den skadelidandes eget handlande, Grönfors, Skadelidandes medverkan, 1954, s 28. Se även Dufwa, Flera skadevållare II, 1993, s 956 ff.

120 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 107 ff, Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 234 ff.

121 Vid jämkning pga medvållande menar Bengtsson att skadan endast bör kunna delas upp med hänvisning till adekvans när den skadelidande sedan en skadlig effekt väl inträffat underlåter att begränsa skadan, Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 180 och 57. Överfört på försäkringsrätten skulle detta innebära att uppdelning endast skulle kunna komma ifråga vid åsidosättande av räddningsplikten eller någon av de föreskrifter som anknyter till den försäkrades skyldigheter i samband med skadereglering.

122 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965 , s 109.

123 Se §§ 6, 21, 22, 44, 45, 51, 52, 121 samt 124.

124 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 209.

utgör en av förutsättningar för påföljd. Mycket talar för att man i tolkningen av KFL:s regel kan ta hjälp av den praxis som tillkommit vid tillämpningen av 1927 års FAL, detta eftersom det inte sägs något särskilt om att synen på vad som är att anse som ett framkallande bör skilja sig åt i de båda lagarna. Det är något osäkrare i vilken utsträckning FAL:s praxis kan tillämpas också i de övriga biförpliktelsefallen. Av KFL:s förarbeten framgår att vid brott mot upplysningsplikt bör som huvudregel full ersättning utgå när den oriktiga uppgiften, eller det som förtigits, "överhuvudtaget" inte haft något inflytande på händelseförloppet eller skadans storlek.[125] Vid brott mot olika säkerhetsföreskrifter samt vid åsidosättande av räddningsplikten framhålles vikten av att beakta kausalitet på ett tydligare sätt. I dessa fall heter det att full ersättning bör utgå så snart överträdelsen inte haft någon betydelse för skadan.[126] I motiven hänvisas till 1927 års FAL 51 §. Enligt detta lagrum kan påföljd komma ifråga "endast om och i den mån skadan, efter vad antagas må skulle hava inträffat även om föreskriften blivit iakttagen". Enligt Hellner innefattar FAL 51 § ett krav på att åsidosättandet skall ha varit en *nödvändig betingelse* för den inträffade skadan.[127] Skadan är då inte enbart en följd av naturens eller samhällets ordning. Det krävs att den inte skulle ha kunnat inträffa om föreskriften iakttagits.[128] En jämförelse mellan vad som sägs i förarbetena till KFL om kausalitetens betydelse för bedömningen av ett åsidosättande av upplysningsplikten och vad som sägs ifråga om åsidosättande av en föreskrift tyder på att det i det senare fallet krävs ett mera konkret samband mellan överträdelsen och skadan för att kravet på kausalitet skall anses uppfyllt. Kausalitet är dock inte heller i dessa fall en absolut förutsättning för nedsättning. Praxis från ARN tyder emellertid på att kausalitetskravet i allmänhet behandlas som en objektiv förutsättning för påföljd. Jag återkommer till detta förhållande i kapitel 5.[129]

Inställningen till orsaksambandets betydelse verkar i stort vara den samma vid fareökning som vid brott mot upplysningsplikten. Möjligen ger KFL:s förarbeten stöd för en viss nedtoning av kausalitetens betydelse vid fareökning eftersom det i just detta fall heter att hänsyn "i stor utsträckning" bör tas till om försummelsen haft inverkan på försäkringsfallet eller dess omfattning.[130]

Vid åsidosättande av förpliktelser som anknyter till vad försäkringstagaren har att iaktta efter det att en skada inträffat är frågan om kausalitetens betydelse inte riktigt lika viktig som i de tidigare nämnda fallen. Åsidosättande av föreskrifter torde i dessa fall sällan påverka skadans faktiska omfattning. Drabbas bolaget av extra kostnader är detta sådant som i första hand bör betraktas som en "omständighet i övrigt". Nedsättning bör emellertid endast förekomma när åsidosättandet haft någon betydelse för bolaget.[131]

Innan jag lämnar den allmänna frågan om kausalitetens betydelse för nedsättningspåföljden skall jag endast kortfattat beröra problemet med bevisbördans placering samt de krav som kan ställas på den bevisning som skall presteras.

---

125 SOU 1977:84 s 227, prop 1979/80:9 s 144. I Ds 1993:39 anges att regel i sak är oförändrad för konsumentförsäkringarnas del, s 239.

126 SOU 1977:84 s 231, prop 1979/80:9 s 147.

127 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 208. Enligt Dufwa skall "såsom orsak betraktas varje sådan betingelse i vars frånvaro skadan inte skulle ha inträffat. I denna mening måste betingelsen vara nödvändig för att uppfattas som orsak.", Flera skadevållare II, 1993, s 948. Frågan om en viss betingelse varit en nödvändig förutsättning för skada kan antingen avgöras utifrån ett hypotetiskt prov eller utifrån om en särskild egenskap hos betingelsen varit avgörande, se vidare aa s 95. Angående tillräcklig och nödvändig betingelse i rättspraxis, se NJA 1987 s 710.

128 jfr Hellner, Skadeståndsrätt, 4 uppl, 1985, s 161, 5 uppl, 1995 s 196 f. samt Jørgensen, Erstatningsret, 1972, s 197.

129 Se vidare om detta under 5.4.3.1.

130 SOU 1977:84 s 232, prop 1979/80:9 s 148.

131 Prop 1979/80:9 s 148.

I förarbetena till KFL sägs inget om vem som bör antas ha bevisbördan i kausalitetsfrågorna. Det sägs heller inget om vilka kvalitetskrav som bör ställas på bevisningens styrka. I brist på uttalanden ligger det därför nära till hands att falla tillbaka på vad som ansetts gälla vid tillämpningen av reglerna i 1927 års FAL. Av den försäkringsrättsliga litteraturen framgår att i de fall där kausaliteten tillmäts betydelse är det försäkringstagaren (eller den försäkrade) som skall visa att det inte finns något samband mellan en inträffad skada och en eventuell överträdelse av en biförpliktelse.[132] Av hovrättens domskäl i NJA 1984 s 829 framkommer också att domstolen hållit sig till denna bevisbördeprincip. Eftersom det inte framkommit något som kunde underbygga att tjuven i det aktuella fallet skulle ha tagit sig in i bostaden även om denna varit låst, tog domstolen ingen hänsyn till försäkringstagarens påstående om att så skulle ha varit fallet.

I tillämpningen av 1927 års FAL har det rått delade meningar om hur stark bevisningen för bristande kausalitet bör vara för att den skall anses tillräcklig. Kausalitetskravet i FAL:s regler om försäkringstagarens biförpliktelser har hämtat sin förebild i den tyska rätten.[133] I den tyska doktrinen har kravet på bevisning ställts mycket högt. Enligt tysk rätt ska försäkringstagaren förebringa absolut och övertygande belägg för att samband mellan åsidosättande och inträffad skada saknas.[134] Utformningen av FAL 51 § tyder dock på att den svenska (nordiska) lagstiftningen åtminstone för säkerhetsföreskrifternas del gjort ett avsteg från dessa stränga beviskrav. Enligt FAL är försäkringsbolaget ersättningsskyldigt "om och i den mån skadan, efter vad *antagas må*, skulle hava inträffat även om föreskriften blivit iakttagen".[135] Huruvida denna inställning skall ha återverkningar på övriga fall där kausaliteten tillmätes betydelse är däremot tveksamt. I sådant fall borde det kanske ha kunnat förväntats att motsvarande formulering förekommit i dessa lagrum. För KFL:s del bör påpekas att kausaliteten beaktas först i den skönsmässiga påföljdsbedömningen.[136] Dessutom bör man ta viss hänsyn till att huvudmålsättningen med KFL sägs vara att stärka konsumenternas rättsställning. Åläggs den försäkrade att på ett absolut övertygande sätt bevisa att en överträdelse av en biförpliktelse saknat all betydelse för att en viss skada har kunnat inträffa, eller för hur omfattande denna blivit, är detta naturligtvis något som den försäkrade i de allra flesta fall har svårt att klara av inte minst eftersom det är fråga om att argumentera för ett s k negativt bevistema. Enligt min mening borde därför omtanken om konsumenten motivera ett lägre ställt beviskrav. Rimligt vore att kräva att den försäkrade vid överträdelse av en biförpliktelse kan göra antagligt att hans handlande, eller underlåtenhet att handla, saknat betydelse för skadan. Mot detta kan dock invändas att kausaliteten faktiskt enbart beaktas som ett moment bland andra i påföljdsbedömningen. Om den försäkrade misslyckas med att övertyga domstolen om att det brister i kausalitet, behöver detta inte innebära att han förlorar hela sin försäkringsersättning. Man kan emellertid heller inte bortse från att ett avsteg från bevisprincipen i FAL 51 § skulle innebära en försämring för de försäkrade åtminstone i de fall där det tvistas om påföljden i samband med att en säkerhetsföreskrift blivit åsidosatt.

3.3.3.2 Uppsåt och oaktsamhet.

Nedsättningsreglerna anger alla att påföljden bör anpassas efter det uppsåt eller den grad av

---

132 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 219, Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 149 f, Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 61, Jörgensen/Lyngsö/Thranow, Dansk forsikringsret I, Almindelig del, 1965, s 42, 87.

133 Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 149.

134 Se Schmidt som hänvisar till till Ritter C, Das Recht der Seeversicherung 1, s 445.

135 Se vidare NJA II 1927 s 443 ff.

136 Detta dock med undantag för KFL 32 samt 34 §§.

oaktsamhet som den försäkrade visat i samband med åsidosättandet av biförpliktelsen. Vid framkallande av försäkringsfall beaktas dock endast graden av oaktsamhet eftersom rätten till ersättning alltid faller bort vid uppsåtligt framkallande.[137]

Som redan framgått, förutsätter påföljd att den som brutit mot biförpliktelsen åtminstone gjort sig skyldig till ringa oaktsamhet.[138] Att de subjektiva rekvisiten återkommer i reglernas påföljdsled medför att oaktsamheten, eller uppsåtet, s a s får beaktas i två omgångar. Först måste det fastställas om de subjektiva förutsättningarna för påföljd överhuvudtaget är uppfyllda. Därefter får man se till hur uppsåtet, eller oaktsamheten, bör inverka på nedsättningsavdragets omfattning.Som redan påpekats framgår av ARN:s och SkVn:s praxis att frågan om de subjektiva förutsättningarna för nedsättning är uppfyllda eller ej och frågan om hur uppsåtet eller oaktsamheten bör påverka påföljdens omfattning oftast behandlas i ett sammanhang.

I föregående avsnitt påpekades att kausaliteten i allmänhet betraktas som en objektiv förutsättning för påföljd, trots att rekvisitet faktiskt finns upptaget som en av de omständigheter som kan påverka omfattningen av nedsättningsavdraget. Kausalitetsrekvisitet påverkar med andra ord påföljden på så sätt att det vid bristande orsakssamband endast i undantagsfall blir tal om nedsättning. Nedsättningens omfattning bestäms knappast av hur nära orsakssambandet varit. Något annorlunda förhåller det sig om betydelsen av att biförpliktelsen åsidosatts uppsåtligen eller av oaktsamhet. Nedsättningen skall i detta fall anpassas efter hur pass oaktsamt den försäkrade uppträtt. Allmänt bör ett uppsåtligt brott mot en biförpliktelse föranleda en strängare påföljd än ett åsidosättande som endast kan betecknas som vårdslöst.[139] En ganska självklar huvudregel är således att ju vårdslösare den försäkrade varit desto strängare påföljd. Inställningen till hur vårdslösheten skall inverka på påföljdsbedömningen skiftar dock något beroende på vilken biförpliktelse det är som blivit åsidosatt. Jag återkommer till detta i det följande.

Även vid jämkning av skadestånd till följd av att det förekommit ett medvållande på skadelidandes sida bestäms graden av jämkning med hänsyn tagen till graden av skuld hos såväl skadevållare som skadelidande.[140] I den skadeståndsrättsliga litteraturen har det framförts olika synpunkter på hur jämkningen bör genomföras. Ett tillvägagångssätt är att jämföra respektive parts skuld till det inträffade.[141] Bengtsson menar emellertid att detta inte är en särskilt lämplig metod när skadevållarens och den skadelidandes medverkan är av olika karaktär. I dessa fall bör man snarare fokusera på hur den skadelidande agerat.[142] Jämkningen bör bygga på en jämförelse mellan den skadelidandes handlingssätt och hur en normalt aktsam person skulle ha kunnat förväntats uppträda i ett motsvarande fall. Ju större avvikelse som kan konstateras desto större jämkning av ersättningen. Vid bedömning av skuldgraden bör hänsyn kunna tas till vilka handlingsmöjligheter den skadelidande haft, vilket beteende han kunnat förvänta sig hos skadevållaren och i vissa situationer om det förelegat några särskilda förmildrande individuella förhållanden. Bengtsson menar dessutom att ett tänkbart tillvägagångssätt är att som huvudregel jämka till hälften och att endast i särskilda fall göra avsteg åt ena eller andra hållet.[143]

---

137 Detta dock under förutsättning att försäkringstagarens uppsåt omfattar hela den uppnådda effekten, jfr Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 183 samt SOU 1977:84 s 151. Ytterligare undantag kan göras i vissa identifikationsfall samt när den som framkallat skadan inte varit vid sina sinnens fulla bruk alternativt under 12 år, KFL 33 §. Se också SOU 1977:84 s 151.

138 Enligt den nya FAL krävs mer än ringa oaktsamhet, FAL 4:9.

139 Se SOU 1977:84 s 149 f, 227, 232, 235 samt prop 1979/80:9 s 63, 68, 72, 74 f, 144, 148 f, 154 f.

140 SkL 6:1.

141 Grönfors, Skadelidandes medverkan, 1954, s 48 ff, Karlgren, Skadeståndsrätt, 1972, s 219.

142 Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 92 f.

143 Bengtsson, ibid, s 93.

Det ligger kanske ändå närmre till att jämföra nedsättningsbedömningen med vad som gäller ifråga om jämkning när det utpekade ansvarssubjektet har strikt ansvar. Detta kan ju liknas vid bolagets ansvarssituation i förhållande till sina försäkrade. Även i dessa fall förordar Bengtsson en jämkning till hälften som huvudregel. Bengtsson menar, med hänvisning till den farlighet som i allmänhet motiverat åläggandet av ett strikt ansvar, att ansvarssubjektet som utgångspunkt för bedömningen bör anses svara för ett "normalt" icke grov vållande. Mot detta kan sedan den skadelidandes vållande vägas. Vidare skulle man, "utan sidoblickar på farlighet eller skuldgrad", kunna beakta i vad mån vardera sidan inverkat på skadans omfattning. Presumtionen skulle därmed bli likafördelning vid strikt ansvar för sak- och rena förmögenhetsskador.[144]

Den skadeståndsrättsliga jämkningsregeln och de försäkringsrättsliga nedsättningsreglerna påminner som redan påpekats till viss del om varandra. Uppsåt och culpa beaktas i båda fallen både som förutsättning för jämkning respektive nedsättning och som en normgivare för rättsföljden. Av den praxis som utvecklades hos ARN före de gemensamma riktlinjernas ikraftträdande, framgår att nämnden tidigt tycks ha bestämt sig för att betrakta 50% nedsättning som normalpåföljd åtminstone vid åsidosättande av preciserade säkerhetsföreskrifter.[145] När nämnden avvikit från denna linje hänvisas det oftast till att det förelegat särskilda skäl. Lösningen påminner om den som Bengtsson rekommenderat för jämkning av skadestånd. Det kan dock påpekas att SkVn tidigt menade att normalavdraget borde ligga på 100% och att avvikelse från denna huvudregel förutsatte speciella omständigheter.[146] SkVn:s inställning kan förklaras av att denna nämnd, i motsats till ARN, accepterade bolagens försäkringsvillkor. I och med att aktsamhetskraven blev mindre stränga ändrade SkVn sin bedömningsmetod.[147] 1984 års riktlinjerna för nedsättning av försäkringsersättning vid stöld i bostad har i princip medfört att normalavdraget i dessa fall sänkts från 50 till 25%. Sättet att hantera nedsättningsfrågorna med utgångspunkt från ett på förhand fastställt normalavdrag påminner därmed fortfarande om den metod Bengtsson rekommenderat för jämkning av skadestånd.[148]

Oavsett vad man anser om lämpligheten av att lägga fast några allmänna principer för hur jämkning av ersättning vid medvållande bör genomföras, kan man dock inte bortse från att på förhand givna normer för fastställandet av nedsättningsavdragen riskerar att leda till att påföljdsbedömningen blir ganska stereotyp. Detta givetvis under förutsättning att man inte, som Bengtsson förordar, låter normen utgöra utgångspunkt för hur stort avdraget bör bli för att därefter höja eller sänka avdraget beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. Som framgått anger KFL:s lagförarbeten att standardavdrag kan få förekomma för vissa typfall.[149] Detta har bolagen också i stor utsträckning tagit fasta på. Vissa av schablonerna har kommit till uttryck i Försäkringsinspektionens riktlinjer för tillämpning av nedsättningsreglerna vid stöld och skadegörelse i bostad respektive vid stöld av medförd egendom.[150] I dessa riktlinjerna har bolagen, utöver påföljsavdragets omfattning, enats om en rad preciseringar av vad som anses som ett åsidosättande av aktsamhetskraven. Av riktlinjerna framgår t ex att det kan betraktas

144 Bengtsson, Om jämkning av skadestånd,1982 s 111 ff, särskilt s 115.

145 Se 5.4.3 ff.

146 Se t ex SkVn 5/1982, 42/1982 och 55/1982.

147 Se t ex SkVn 63/1984 och 76/1984.

148 Det bör dock påpekas att det har rått delade meningar om huruvida det är möjligt att skapa generella normer för jämkning vid medvållande.Se Grönfors, Skadelidandes medverkan, 1954, s 49, Vinding Kruse, Erstatningsreten, 1967 s 373 ff, Andersen, Erstatning for personskade og for tap av forsørger,1975, s 405.

149 Prop 1979/80:9 s 65.

150 Försäkringsinspektionens riktlinjer för tillämpning av nedsättningsreglerna vid stöld och skadegörelse i bostad, 1984-03-15. Försäkringsinspektionens riktlinjer för tillämpning av nedsättningsreglerna vid stöld av egendom som medförts eller förvarats utanför bostad, 1984-07-16.

som oaktsamt att sova med bostad olåst. Lite överraskande är kanske att det av samma riktlinjer framgår att det anses som mindre oaktsamt att tillfälligt lämna bostaden olåst. Riktlinjerna anger en norm för vanligt, aktsamt beteende. Avvikelser från detta medför, som huvudregel, ett på förhand fastställt avdrag på minst 25%.Det är f ö inte enbart de preciserade säkerhetsföreskrifterna som kompletterats av riktlinjer.

Med tanke på att det i konsumentförsäkringarnas stöldmoment förekommer en rad aktsamhetskrav är det ganska naturligt att det just är stöldskadorna som föranlett bolagen att utarbeta generella normer för nedsättningsbedömningen. Antalet stöldskador är stort, behovet av lättillämpade normer för nedsättningen är betydande.

3.3.3.3 Omständigheterna i övrigt.

I nedsättningsbedömningen skall även "omständigheterna i övrigt" beaktas. Det överlåtes här i stor utsträckning på lagtillämparen att avgöra vilka olika förhållanden som kan anses vara relevanta. I lagtexten ges inga anvisningar om vad som kan beaktas och förarbetena är därför av stort intresse. De omständigheter som kan tänkas få betydelse i sammanhanget och som behandlas i lagmotiven, kan i huvudsak indelas i tre grupper. Den första gruppen omfattar då sådana förhållanden som kan antas ha betydelse för försäkringstagarna som kollektiv betraktat. Som exempel kan nämnas att upprätthålla preventionen. Den andra gruppen av övriga omständigheter omfattar förhållande som har anknytning till den enskilde försäkrades situation. Hit hör t ex att behovet av försäkringsersättning är särskilt stort eller att särskilda förmildrande omständigheter talar för att avdraget bör bli något mindre än vad det normalt skulle ha blivit. Slutligen den tredje gruppen avser sådana omständigheter som kan sättas i samband med hur det berörda försäkringsbolaget agerat. Här kan t ex nämnas att försäkringsbolagets ombud på ett eller annat sätt medverkat till att en biförpliktelse kommit att åsidosättas.

De förhållanden som har anknytning till försäkringstagarkollektivets intressen som helhet är av övergripande betydelse för nedsättningsbedömningen.[151] Prevention och kostnader spelar en avgörande roll för vilka krav på aktsamhet som bör ställas på försäkringstagarna. Ju viktigare preventionen kan antas vara desto strängare aktsamhetskrav kan accepteras.[152] Preventions- och kostnadsmässiga aspekter kan på sitt sätt sägas vävas samman med vårdslöshetsbedömningen. Trots detta kan det ligga en poäng i att försöka hålla isär frågan om hur stränga krav på aktsamhet som den tvingande lagen kan tillåta i försäkringsavtalet, och frågan om hur nedsättningsbedömningen bör genomföras. Ett villkor som är omotiverat strängt är nämligen generellt sett ogiltigt medan preventionshänsyn som beaktas i nedsättningsbedömningen bara är en variabel bland andra att ta hänsyn till i det enskilda fallet.

Preventionens betydelse har ofta diskuterats i skadeståndsrättsliga sammanhang.[153] Under lång tid hävdades att skadeståndets främsta funktion var att motverka vårdslösa handlingar. Skadeståndsansvaret antogs kunna uppfostra vårdslösa personer att uppträda aktsammare. Den som tvingats betala skadestånd skulle därigenom kunna motiveras att fortsättningsvis vara mera försiktig för att undvika att återigen drabbas av ett oönskat ekonomiskt avbräck.[154] Det finns emellertid mycket få belägg för att skadestånd verkligen har några uppfostrande effekter. Inte

---

151 Prop 1979/80:9 s 64 o 66.

152 Prop 1979/80:9 s 144, 148, 155 -hänvisar tillbaka till vad som sagts om 31 § KFL.

153 Angående förhållandet prevention ersättning se Ramberg, Inlägg i diskussionen med anledning av A Vinding Kruses föreläsning, SvJT 1987 s 419 ff.

154 Hellner, Skadeståndsrätt, 5 uppl, 1995, s 41 ff.

desto mindre finns det en rad förespråkare för tanken.[155] Numera talas det i vilket fall mer om att skapa ekonomiska incitament att förebygga och undvika skador än om att direkt uppfostra presumtiva skadevållare till att uppträda aktsamt. Även detta bygger emellertid på en tanke om att ett ålagt skadeståndsansvar kan ha en handlingsdirigerande funktion. Dufwa har i sammanhanget förordat en nyanserad attityd till hur preventions- och reparationsaspekterna bör viktas mot varandra. Han menar att en prioritering av det ena eller andra kan företas alltefter skadeområde. Vidare menar han att man rimligtvis inte generellt sett kan inta samma hållning i företags- och konsumentfall.[156] Vad jag förstår skulle detta innebära att man i konsumentfall skulle kunna tillmäta preventionen något mindre betydelse än i förhållande till mera kapitalstarka rättssubjekt.

Kan man då inom försäkringsrätten se en tendens mot att, på bekostnad av preventionstanken, i ökad utsträckning lägga vikt vid ersättningssystemets reparativa funktion? Det är svårt att entydigt svara ja eller nej på en sådan fråga. Försäkringsbranschen har sedan gammalt lagt stor vikt vid preventions- och kostnadsargument. Detta har bl a tagit sig uttryck i hårda krav på efterlevnad av de olika biförpliktelserna med förlust av hela försäkringsersättningen som följd vid avvikelse. Av KFL:s betänkande framgår emellertid att kommittén uppfattat försäkringsbolagens tal om de stränga nedsättningsavdragens preventiva betydelse som lätt överdrivet. Kommittén hänvisar i sammanhanget till en hearing bland försäkringsbolagen som visat att dessa redan innan KFL:s ikraftträdande tillämpat en betydligt liberalare policy i sin skadereglering än vad försäkringsvillkoren gav vid handen.[157] I undersökningen fick representanter för 20 försäkringsbolag svara på en rad enkätfrågor som gick ut på att fastställa i vilken utsträckning bolagen dittills utnyttjat sina möjlighet att sätta ned försäkringsersättningen. De för branschen gemensamma allmänna villkoren föreskrev nämligen redan före KFL:s ikraftträdande om nedsättning som påföljd vid brott mot vissa biförpliktelser.[158] En tredjedel av de tillfrågade bolagen uppgav att de aldrig tillämpade de allmänna nedsättningsreglerna. Två tredjedelar svarade att nedsättningsreglerna tillämpats någon enstaka gång. Några få bolag angav att de i en viss andel av skadeärendena tillämpat nedsättningsvillkoren och i sådant fall med en mycket låg procentsiffra.[159] Om denna undersökning ger en korrekt bild av hur villkoren tillämpades, betyder detta att bolagen efter KFL:s ikraftträdande började utnyttja nedsättning som påföljd i betydligt större utsträckning än vad man gjorde tidigare!

Av lagförarbetena framgår att Försäkringsrättskommittén och departementschefen varit relativt eniga om att de eventuella preventiva effekterna av utebliven rätt till försäkringsersättning inte bör överbetonas. Vad detta rent konkret innebär för tillämpningen av nedsättningsreglerna är dock osäkert. Det framförs nämligen argument såväl för som mot att utnyttja nedsättningen som ett medel att styra de försäkrades uppträdande. Carbell menar att lagförslaget närmast kan sägas ställa sig neutralt till hur stor vikt som bör läggas vid olika preventionshänsyn.[160] Enlig Carbell har lagstiftaren förmodligen menat att kostnader och prevention får beaktas i första hand vid utformningen av preciserade försäkringsvillkor. Riktigheten av Carbells påstående kan emellertid ifrågasättas. I betänkandet säger Försäkringsrättskommittén t ex att det som grundinställning är rimligt att utgå från att skyddsintresset är mer primärt än hänsynstagande till kostnadsaspekterna.[161] Kommittén verkar alltså ha ansett det vara viktigare att försäkringarna

155 I Flera skadevållare III, 1993, s 1684 nämner Dufwa de amerikanska rättsvetarna Georg Priest och Thomas Lambert som en modern representant för den skola som hyser en stark tilltro till skadeståndets preventiva effekter.

156 Dufwa, Flera skadevållare III, 1993, s 1685. Se vidare Dufwas resonemang angående skadeståndets funktioner, s 1681-1731.

157 SOU 1977:84 s 100.

158 Undersökningen avsåg annan sakförsäkring än motorfordonsförsäkring.

159 En redogörelse för undersökningen ges i Försäkringstidningen 12/78 s 23.

160 Carbell i Försäkringstidningen nr 12/78, s 22. Leif Carbell satt f ö som sekreterare i Försäkringsrättskommittén.

161 SOU 1977:84 s 101.

fungerar som ett tillfredsställande ekonomiskt skyddsnät än att upprätthålla en sträng inställning i nedsättningsfrågorna. I propositionen heter det även här att en ökad hänsyn bör tas till skyddsbehovet. Kommitténs förslag sägs vidare grunda sig på en lämplig avvägning mellan prevention och de kostnadsmässiga aspekterna och det påpekas också att bolagens praxis på biförpliktelseområdet faktiskt varit liberalare än vad FAL:s regler givit utrymme för.[162] Detta senare påpekande antyder att den önskvärda avvägningen mellan preventions- och skyddshänsyn redan ansågs ha uppnåtts vid tidpunkten för KFL:s ikraftträdande. Detta intryck förstärks av departementschefens uttalande i den allmänna diskussionen om nedsättningsreglerna där han säger att lagen: "getts ett så nyanserat innehåll att något hinder i de flesta fall inte bör föreligga mot villkor som till sin verkan i huvudsak motsvarar de nuvarande."[163] Det verkar m a o som om förslaget i första hand gått ut på att lagfästa den praxis som redan utvecklats på konsumentförsäkringsområdet. Förstärkningen av konsumentskyddet skulle i sådant fall bestå i att försäkringstagaren fått en tvingande lag att åberopa till stöd för sina rättigheter.[164]

I något fall kan det dock sägas att lagen ger stöd för att försäkringsskyddets reparativa funktion, i jämförelse med vad som gällt tidigare, förstärkts på preventionens bekostnad. Detta gäller framförallt regeln om skadelidandes rätt till ersättning ur ansvarsförsäkring. Även om skadan framkallats av grov vårdslöshet skall alltid omfattas av försäkringen.[165] Det anses alltså i detta fall helt klart viktigare att den skadelidande får kompensation än att skadevållaren, på ett fostrande sätt, "straffas" genom att han tvingas betala med egna pengar. Möjligen kan man här invända att preventionen i dessa fall ändå kan upprätthållas genom att bolagen regressar mot sin försäkringstagare. Lagen lägger inga hinder i vägen för detta. Det torde dock höra till undantagen att bolagen driver en sådan regresstalan.[166]

I förarbetena framhålles, att vid bedömning av hur tungt preventionen bör tillåtas väga, hänsyn bör tas till att redan risken att tillfogas en skada många gånger kan ha en förebyggande effekt. Försäkringsfallet kan dessutom föranleda kostnader och obehag som inte är ersättningsbara. De flesta försäkringsavtal föreskriver dessutom att försäkringstagaren måste stå för en självrisk vid varje skadetillfälle, något som kanske skulle kunna bidra till att den försumlige får sig en tankeställare.[167] I vissa fall kan det också bli tal om att den försäkrade drabbas av någon straffrättsliga påföljd med anledning av sitt agerande. Nedsättningsavdragen bör alltså inte ses isolerade från dessa andra omständigheter som också kan bidra till att motverka slarv.[168] Att det i förarbetena betonas att också andra förhållanden än själva förlusten av rätten till försäkringsersättning kan ha preventiva effekter ger visst belägg för påståendet att lagstiftaren trots allt velat tona ned preventionens betydelse något. Detta blir än tydligare om man jämför med vad som sagts om preventionens betydelse i förarbetena till 1927 års FAL. I kommentaren

---

162 Prop 1979/80:9 s 26.

163 Prop 1979/80:9 s 66.

164 I den mån skyddsbehovet tillgodosetts genom att bolagen visat kulans skulle man i undantagsfall kunna hävda att bolagen blivit bundna av sin egen praxis, se Lindell-Frantz/Roos, Generös avtalstillämpning, 1985, s 22 ff. Skyddsverkan torde dock vara begränsad, det måste stå försäkringsgivaren fritt att, inom ramen för vad lagen tillåter, avtala bort sin gamla praxis.

165 KFL 32 § 2 st.

166 Inte heller den nya FAL föreslås begränsa regressrätten, däremot föreslås bolagets ersättningsansvar bli subsidiärt till den ansvarige skadevållaren när skadan framkallats av grov vårdslöshet, FAL 4:9. Det kan i sammanhanget vara av intresse att påpeka att begreppet grov vårdslöshet enligt lagen föreligger när den som framkallat skadan handlat med vetskap om att hans agerande innebar en betydande risk för skada. Se vidare kapitel 6. Se även Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 397.

167 Denna självrisk ligger för närvarande på mellan 800 och 1 000 kronor hos de flesta bolag på marknaden, se Hemförsäkring, Produktöversikt oktober 1995, utgiven av Konsumenternas försäkringsbyrå.

168 Prop 1979/80:9 s 66, se även SOU 1977:84 s 149.

till FAL 18 § sägs uttryckligen att lagstiftningen inte bör leda utvecklingen mot att grovt vårdslöst framkallade försäkringsfall kan komma att omfattas av försäkringsskyddet eftersom en sådan utveckling:" vore ägnad att försvaga de motiv, som mana till aktsamhet om annans person eller egendom."[169] Vad som bör gälla när den försäkrade framkallat en skada på sin egen person eller egendom berörs inte särskilt. Av lagstiftningen att döma verkar det dock inte som om det görs någon skillnad på de här situationerna. Schmidt har varit kritisk mot detta och han har också hävdat att FAL inte ger uttryck för den lämpligaste avvägningen mellan prevention och reparation.[170]

Att också andra förhållanden än just förlusten av rätten till försäkringsersättning sägs kunna påverka de försäkrades handlingssätt, får väl antas kunna bidra till att nedsättningsavdragen kan hållas på en något lägre nivå än vad som annars hade kunnat bli fallet. Försäkringsbranschen verkar dock vid tidpunkten för KFL:s ikraftträdande inte ha varit särskilt övertygade om att självrisker, förlust av affektionsvärde, icke-ersättningsbart besvär etc, skulle vara tillräckligt för att motivera de försäkrade till ett aktsamt beteende. Trots att bolagen i den tidigare nämnda undersökningen hade uppgivit att man i flertalet fall avstått från att utnyttja de gällande villkorens nedsättningspåföljder hävdades nu att stränga avdrag var en nödvändighet för att inskärpa betydelsen av ett aktsamt beteende. Bland ARN:s och SkVn:s avgöranden finner man också åtskilliga exempel på fall där bolagen, med stöd av det ovan refererade uttalandet av departementschefen, yrkat på att få sätta ned försäkringsersättningen med 100%.[171] ARN godtog emellertid inte bolagens inställning i saken.[172] Visserligen rekommenderade nämnden nedsättning till 0 i några fall, men detta motiverades då av att försäkringstagarens åsidosättande ansågs ha varit grovt oaktsamt alternativt av stor betydelse för att skadan överhuvudtaget skulle ha kunnat inträffat.[173] Det är tydligt att även om ARN inte ville låta allt bli vid det gamla, var nämnden heller inte beredd att helt bortse från att nedsättningsavdragen kan ha vissa preventiva verkningar. Åtminstone under de två första åren efter KFL:s ikraftträdande förekommer en rad fall där ARN i sina skäl hänvisar till att preventionen motiverat att den försäkrade drabbas av ett avdrag, alternativt ett särskilt högt avdrag.[174] Argumentet har dock med tiden blivit allt mindre frekvent förekommande. Det är möjligt att de liberala nedsättningsriktlinjerna kan ha påverkat nämnden i denna riktning. Nämnden har dock inte upphört helt med att lägga vikt vid preventions- och kostnadsargument i sina nedsättningsresonemang. Att bortse från dessa förhållanden borde för övrigt kunna antas stå i strid med FRL och därigenom även med

---

169 NJA II 1927 s 384.

170 Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 110 ff. I förarbetena till 1927 års FAL går man överhuvudtaget inte in på om andra omständigheter än risken att förlora försäkringsersättningen kan föranleda den försäkrade att uppträda aktsamt. Ett belysande exempel kan hämtas från departementschefens yttrande över remissvaren avseende FAL 51 §. Vissa remissinstanser ställde sig kritiska till att lagförslaget endast föreskrev påföljd när ett åsidosättande av en säkerhetsföreskrift haft betydelse för en inträffad skada. Departementschefen bemötte kritiken genom att säga:"För en försäkringshavare, som underlåter att vidtaga en föreskriven skyddsanordning, kommer, även om förslaget blir upphöjt till lag, den risk han löper att vid inträffad brandskada ej utfå någon ersättning säkerligen att vara tillräckligt stor för att verka uppfostrande i förevarande hänseende.", NJA II 1927 s 442.

171 Se t ex ARN 81/1427, ARN 81/3917, ARN 81/R4365,ARN 81/R5440, ARN 81/R5489, ARN 81/R7146 och ARN 82/R97.

172 SkVn intog en annan ståndpunkt. Nämnden menade att bolagens praxis borde kunna tjäna som måttstock för nedsättningsbedömningen. Detta framgår tydligt av SkVn:s utlåtande i det tidigare nämnda Landskronafallet, NJA 1984 s 829, fallet refererat på s f.

173 Se t ex ARN 81/R1427, ARN 81/R3917 och ARN 81/R7146.

174 Se t ex ARN 81/R7116, ARN 82/R5883, ARN 82/R1909,ARN 81/R2712, ARN 81/R 1427, ARN 81/R5562, ARN 82/R1019 och ARN 82/R47840.

KFL.[175]

Även HD har uttalat sig om preventionens betydelse för omfattningen av nedsättningsavdragen. I det tidigare nämnda i Landskronafallet, NJA 1984 s 829, menade HD i sina domskäl att det i princip borde vara tillräckligt att den försäkrade går miste om en viss del av ersättningen för att önskemålet om att förebygga skador skall kunna tillgodoses. De i fallet stölddrabbade makarna borde i vart fall inte vidkännas större nedsättningsavdrag än vad de själva medgivit, dvs 50%. HD ansåg alltså att inte ens ett åsidosättande av en preciserad säkerhetsföreskrift med stor skadeförebyggande betydelse motiverade att preventionshänsyn ensamt kunde motivera nedsättning till 0.

Till kategorin av omständigheter, som kan tänkas inverka på nedsättningspåföljdens omfattning och som har anknytning till försäkringstagarnas intresse som kollektiv, kan också läggas önskemålet om att lika skall behandlas lika. Försäkringstagarna har ett gemensamt intresse av att nedsättningsbedömningen inte verkar diskriminerande. Annorlunda uttryckt finns det ett implicit krav på att skaderegleringen skall vara "rättvis" i den bemärkelsen att ingen bör särbehandlas pga sådant som saknar försäkringsrättslig relevans. Frågan om hur stor vikt som bör läggas vid detta förhållande är ganska svårbesvarad. Åter ger förarbetena exempel på motsägelser. Å ena sidan betonas att nedsättningsbedömningen bör göras avhängig av de individuella omständigheterna. Å andra sidan sägs att preciseringar i avtalsvillkoren bör kunna tillgodose behovet av enhetlighet och förutsebarhet i skaderegleringen. Ett preciserande villkor sägs emellertid alltid kunna sättas åt sidan när omständigheterna i ett enskilt fall motiverar detta. Här tycks det föreligga en målkonflikt. Departementschefen menade emellertid att problemet inte får överdrivas. För vissa typfall bör schablonavdrag kunna utnyttjas och man bör i dessa fall kunna räkna med att domstolarna går på annan linje endast om det föreligger en klar avvikelse mellan det prövade fallet och det i villkoret beskrivna typfallet.[176] Det verkar som om schablonavdrag i första hand är tänkta att tillämpas i samband med uttryckliga och preciserade föreskrifter som finns intagna i avtalet.[177] Även om schablonavdrag inte direkt förbjuds i andra fall förordas heller inte denna lösning i andra sammanhang.

Att den försäkrades behov av ersättning kan påverka nedsättningsavdragets omfattning får räknas till kategorin av omständigheter som anknyter till den enskilde försäkrades situation. Försäkringskommittén föreslog att behovet av ersättning skulle ingå i lagtexten som en särskild omständighet att beakta i samtliga nedsättningsfall utom vid vilseledande i samband med skadereglering.[178] Av betänkandet framgår att kommittén inte eftersträvat en generellt mildare påföljdsbedömning för de mindre bemedlade försäkrades del. Försäkringens funktion är som bekant inte att verka förmögenhets- och inkomstutjämnande. Syftet med att låta ersättningsbehovet kunna påverka bedömningen sades istället vara att göra det möjligt att beakta de sociala konsekvenserna av utebliven försäkringsersättning i fall där ersättning kan antas vara av grundläggande ekonomisk betydelse för den försäkrade. Typen av försäkringsskada sades därför vara avgörande för i vilken utsträckning behovet av ersättning borde kunna tillåtas

---

175 Jfr FRL 19:5, Gabrielsson, Persson, Wunderman, Försäkringsrörelselagen med kommentar, 1983, s 309. Ett HD-avgörande tyder på att inspektionen i högre grad än domstolen är beredd att prioritera kostnadshänsyn framför skyddet för den enskilde konsumenten. I NJA 1987:383 prövades ett försäkringsbolags rätt att med hänvisning till stor skadefrekvens säga upp ett visst moment i ett försäkringsavtal. Av Försäkringsinspektionens yttrande, framgick att inspektionen , bl a med hänvisning till kostnaderna för försäkringstagarkollektivet, ansåg en uppsägning stå i överensstämmelse med KFL:s regler.HD var emellertid av motsatt åsikt och ogiltigförklarade uppsägningen.

176 Se prop 1979/80:9 s 65. Det kan tilläggas att HD i NJA 1984 s 829 avvek från det i avtalet föreskrivna schablonavdraget utan att för den skull hävda att det förelåg någon omständighet som gjorde att det aktuella fallet klart avvikande.

177 Se prop 1979/80:9 s 149 om säkerhetsföreskrifter samt s 155 om framkallande av försäkringsfall där hänvisning görs till vad som tidigare sagts om säkerhetsföreskrifter.

178 SOU 1977:84 lagförslaget §§ 19-21 samt 24.

inverka på nedsättningen. Ersättning ur t ex brandförsäkring måste i de flesta fall ha större social betydelse än ersättning ur t ex stöldförsäkringsmomentet för medförd egendom.[179] För vissa särskilt utsatta gruppers del menade dock kommittén att hänsyn borde kunna tas till den drabbades individuella behov av ersättning också vid skador av mindre omfattande natur. Som exempel nämns att det vid skada på handikappfordon borde vara möjligt att ta hänsyn till de omständigheter den skadelidande befinner sig i.[180] Exemplet är ganska speciellt, något som förstärker intrycket av att kommittén menat att det borde höra till de absoluta undantagen att beakta den sociala situationen i mindre betydande skador. Trots denna restriktiva inställning till ersättningsbehovets betydelse för påföljdens bestämmande utsattes förslaget för hård kritik. I den sedermera antagna lagtexten nämns heller inte den försäkrades ersättningsbehov bland de omständigheter som bör beaktas i nedsättningsbedömningen.[181] Av propositionen framgår emellertid att detta inte betyder att det är uteslutet att undantagsvis ta hänsyn till dessa förhållanden. Normalt skall behovet av ersättning dock inte tillmätas någon självständig betydelse. Bland de försäkringsavtal som förekommer på marknaden har jag inte lyckats finna något fall där villkoren uttryckligen anger att ersättningsbehovet kan påverka ett eventuellt nedsättningsavdrags omfattning. Detsamma gäller ifråga om riktlinjerna för tillämpning av nedsättningsreglerna. Lägg därtill att det är ytterst sällsynt att ARN eller SkVn säger sig ha beaktat den försäkrades sociala situation eller dennes behov av ersättning vid fastställande av ett nedsättningsavdrag.[182] Detta kan i och för sig ha flera tänkbara förklaringar. En möjlighet är att den skadelidande inte vill exponera sin utsatthet och därför inte åberopar behovet av ersättning som ett argument för att bli särbehandlad i nedsättningsfrågan. En annan anledning kan vara att denna resurssvaga grupp av olika skäl inte gärna utnyttjar de prövningsförfarande (ARN, domstol) som står till buds.Ytterligare en tänkbar förklaring är att de socialt beaktansvärda fallen inte går så långt som till en tvist inför ARN eller SkVn. Bolagen tar kanske redan på ett tidigare stadium på sig ett ansvar för dessa skador.[183]

Sammantaget kan sägas att det endast undantagsvis förekommer att ersättningsbehovet påverkar nedsättningsavdragens omfattning. Det är ganska intressant att se hur ambitionsnivån i detta fall sänkts stegvis. I betänkandet föreslås att det av lagtexten skall framgå att ersättningsbehovet ska kunna påverka nedsättningsavdragets storlek. I propositionen stryks detta samtidigt som man vidhåller att den skadedrabbades behov bör kunna tillmätas en viss betydelse som en omständighet bland andra i påföljdsbedömningen. I villkor och riktlinjer nämns dessa förhållanden överhuvudtaget inte och i förslaget till ny FAL är situationen densamma.[184] Det är möjligt att denna utveckling kan förklaras av att det hör till undantagen att utgången i en civilrättslig konflikt görs avhängig av den ena partens ekonomiska förhållanden.[185] Partens

---

179 SOU 1977:84 s 227.

180 SOU 1977:84 s 227.

181 Reservation från Schönmeyr och Ernulf SOU 1977:84 s 271 f. Se även prop 1979/80:9 bilagedel s 145.

182 Ett exempel finner man dock i ARN 86/R4960. I detta fall menade bolaget att nedsättning normalt borde ha skett med 50% men med hänvisning till att den skadelidande levde i små omständigheter samt att man enligt KFL:s allmänna bestämmelser ansåg sig skyldig att beakta de sociala effekterna så hade nedsättning gjorts med 25%. Det bör påpekas att nämnden aldrig hade att ta ställning till ersättningsbehovets betydelse eftersom bolaget redan medgivit att detta borde beaktas i fallet. Nämnden hade inget att invända mot avdragets omfattning.

183 Jfr Lindell-Frantz/Roos,Generös avtalstillämpning, 1985, s 35 ff.

184Jfr SOU 1989:88 samt Ds 1993:39.

185 Det förekommer dock lagregler som uttryckligen anger att de inblandade parternas ekonomiska förhållande respektive behov av ersättning skall beaktas, som exempel kan nämnas SkL (1975:404) 2:2 och 6:2 samt KTjL (1985:716) 34 §. Enligt 36 § AvtL (1976:185) skall vid prövning av ett villkors skälighet "särskild hänsyn tagas behovet av skydd för den som i egenskap av konsument eller eljest intager en en underlägsen ställning i avtalsförhållandet." Huruvida detta innebär att man vid jämkning kan lägga särskild vikt vid den enskildes behov av en viss lösning är emellertid osäkert. Angående tillämpningen av AvtL 36§ se bl a André, Strukturer i 36 § AvtL, SvJT 1986 s 526 och Bernitz, Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1987, s 107.

ekonomiska ställning måste ses som ett förhållandevis irrelevant moment i ett regelsystem som syftar till att lösa, eller förebygga, konflikter mellan enskilda rättssubjekt och inte till att ändra på, eller ifrågasätta, de ekonomiska förhållandena i samhället.[186]

Ytterligare ett förhållande, som kan påverka nedsättningsbedömningen och som får räknas till gruppen av omständigheter som har anknytning till den enskilde försäkrades situation, är att den skadelidande drabbas av någon form av straffrättslig påföljd. I samtliga fall av åsidosättande av biförpliktelse, utom vid brott mot upplysningsplikten, anges i lagförarbetena att en straffrättslig sanktion kan påverka nedsättningsbedömningen.[187] Det framgår inte varför straffrättslig sanktion inte nämns bland det som kan påverka nedsättningsavdraget vid brott mot upplysningsplikten. Har åsidosättandet skett uppsåtligen och har detta inneburit skada, eller risk för skada för försäkringsbolaget och vinning för den försäkrade borde ju den som vilselett bolaget kunna åtalas för bedrägeri, alternativt försök till bedrägeri.[188] Under dessa förhållanden torde det emellertid stå bolaget fritt att hävda att avtalet är ogiltigt enligt AvtL:s regler. I sådant fall lämnas överhuvudtaget ingen försäkringsersättning.[189] Detta leder till att varje försäkrad, alltså inte enbart den som åsidosatt upplysningsplikten, blir utan försäkringsersättning.

Slutligen kan nämnas att nedsättningsavdragets omfattning även kan påverkas av att det varit någon annan än den skadelidande själv som åsidosatt biförpliktelsen ifråga. Det rör sig alltså om situationer där det kan bli tal om identifikation mellan den som åsidosatt förpliktelsen och den som drabbats av skada. I samtliga fall av åsidosättande av en biförpliktelse, utom vid vilseledande i samband med skadereglering där identifikation inte förekommer, gäller att man i nedsättningsbedömningen kan beakta att det inte är den skadelidande själv som agerat.[190] Frågan om vem som bör identifieras med den försäkrade och hur identifikation kan antas påverka påföljdsbedömningen behandlas närmare i de följande kapitlena.

Den tredje gruppen av "omständigheter i övrigt", som kan påverka nedsättningsavdragets omfattning, består av förhållanden som anknyter till försäkringsbolagen och deras uppträdande. Har ett försäkringsbolag på något sätt medverkat till att en biförpliktelse kommit att åsidosättas bör detta, enligt lagmotiven, kunna mildra påföljden.[191] Som exempel kan nämnas att försäkringsbolagets ombud varit delaktigt i att ett frågeformulär, som ingår i en försäkringsansökan, blivit felaktigt besvarat. Ett brott mot en föreskrift i försäkringsvillkoren kan kanske helt eller delvis förklaras av att villkoren varit oklara eller svårupptäckta i avtalet osv.

De situationer, där försäkringsbolagen kan tänkas vara medansvariga till att en biförpliktelse blivit åsidosatt är ganska olika varandra. Frågan om bolaget kan klandras för det inträffade är beroende av vilken typ av biförpliktelse som blivit åsidosatt. Dessutom framgår det av lagförarbetena att man bör se olika strängt på försäkringsbolagets agerande vid överträdelse av de olika biförpliktelserna. I vissa fall av medverkan till brott mot upplysningsplikten heter det t ex att detta bör kunna läggas försäkringsbolaget till last medan det sägs att om bolaget brustit i

---

186 I sammanhanget kan även påminnas om att det inte är en alltför ovanlig uppfattning att "lika skall behandlas lika" dvs en rättsregel skall gälla på samma sätt för hög som låg.

187 SOU 1977:84 s 232 samt 243, prop 1979/80:9 s 76 f samt 149. Motsvarande påpekande förekommer i betänkandet till SkFL, SOU 1989:88 s 302 och s 306. I Ds 1993:39 kommenteras inte detta förhållande särskilt.

188 BrB 9:1 samt 9:11.

189 Prop 1979/80:9 s 142, jfr 1927 års FAL 4 §.

190 SOU 1977:84 s 154, 240, prop 1979/80:9 s 80, 145, 152, 156. Motsvarande påpekande återfinnes i SOU 1989.88 s 310.

191 SOU 1977:84 s 227 f, 233, 236, prop 1979/80:9 s 144, 150. I förslaget till ny FAL anges för konsumentförsäkringarnas del att bolaget inte kan åberopa vissa typer av villkor mot den försäkrade om bolaget inte lämnat fullgod information om villkoren ifråga, FAL 2:7.

information om innebörden av en säkerhetsföreskrift så är detta något som kan verka förmildrande på påföljden.[192] Då det är svårt att finna några generella principer för vilken vikt som bör kunna läggas vid försäkringsbolagets skuld till att en biförpliktelse kommit att bli åsidosatt återkommer jag till detta problem i de följande kapitlena där de olika biförpliktelserna behandlas i detalj.

192 Prop 1979/80:9 s 144 och 150.

4. *Upplysningsplikt .*

4.1 Inledning.

Den första i raden av KFL:s nedsättningsregler behandlar försäkringstagarens upplysningsplikt. Upplysningsplikten är också den biförpliktelse som försäkringstagaren rent tidsmässigt förväntas uppfylla först av alla de förpliktelser som aktualiseras i och med att avtal kommit till stånd.

Försäkringsavtalet skiljer sig från många andra avtal kanske framförallt genom att den ena avtalspartens, försäkringbolagets, prestation är beroende av en framtida oviss händelse.[1] Typiskt för försäkringsavtalet är dessutom att omfattningen av en eventuell framtida prestation är beroende av motpartens speciella förhållanden. Dessa omständigheter bidrar till att avtalsslutandet belastas av särskilda problem.[2] Osäkerheten om vad avtalet slutgiltigt kommer att innebära gör att det föreligger ett ovanligt stort behov av informationsutbyte parterna emellan.[3] Sedan gammalt har försäkringstagaren därför ansetts skyldig att tillse att försäkringsbolaget får de upplysningar som behövs för att bolaget skall kunna precisera sin förpliktelse.[4] Detta förklaras av att försäkringstagaren i allmänhet är den som bäst känner det objekt eller den risk han vill få försäkrad. Försäkringstagarens skyldighet att bistå försäkringsbolaget med information brukar, som framgått ovan, kallas upplysningsplikt.[5]

Upplysningsplikt är inte något som enbart förekommer på försäkringsrättens område. Även i andra avtalssituationer kan frågan om vad parterna är skyldiga att informera varandra om vid avtalsslutandet vara av betydelse för vilka rättsföljder avtalet får. Upplysningsplikt aktualiseras t ex allt som oftast vid försäljning av fast egendom.[6] Även vid försäljning av lösa saker kan det förekomma en viss upplysningsplikt för säljaren. En vara kan anses felaktig om säljaren underlåtit att informera köparen om sådana förhållanden avseende varans användning eller egenskaper som säljaren kände, eller borde känna till, och som köparen haft fog att räkna med att bli upplyst om. Denna upplysningsplikt gäller dock enbart ifråga om konsumentköp.[7] Vad som är speciellt för den försäkringsrättsliga upplysningsplikten är att skyldigheten att lämna motparten information i detta fall enligt lag är mer omfattande än i de flesta andra avtalssituationer.

---

[1] Borgensavtal och bankgarantier utgör exempel på andra avtalstyper där avtalsprestationen är beroende av en framtida oviss händelse.

[2] Selmer, Lærebok i forsikringsret I, 1973, s 27.

[3] Hultmark är dock inte böjd att hålla med om detta, hon hävdar att varje avtalspart har svårt att bedöma motprestationens värde och att det mot bakgrund av detta argument knappast finns skäl att ålägga en försäkringstagare mer långtgående upplysningsplikt än vilken annan avtalspart som helst, den mera långtgående upplysningsplikten skulle istället motiveras av att bolaget förväntar sig att få vissa upplysningar om risken, Hultmark, Upplysningsplikt vid ingående av avtal, 1993, s 30. Se även SOU 1986:56 s 558 f.

[4] Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 39 f.

[5] Om upplysningsplikt se Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, med hänvisningar s 151 ff.

[6] En fastighetsägare kan eventuellt göras skadeståndsansvarig omhand underlåter att lämna en köpare uppgifter om fastigheten som han varit eller borde varit medveten om och som han förstått eller borde ha förstått var viktiga för köparen att känna till, prop 1989/90:77, Konsumentskyddet vid förvärv av småhus m.m, s 60. Det kan tilläggas att säljaren enlig KKL (1990:932) 16 § har en viss upplysningsplikt avseende en varans kvalitet och egenskaper. Köparen (konsumenten) kan hävda att en vara är felaktig om säljaren före köpet underlåtit att upplysa om något avseende varans egenskaper eller användning som säljaren borde känt till och som köparen hade fog att räkna med att bli upplyst om. Fel föreligger dock endast om underlåtenheten kan antas ha medverkat till köpet. Se vidare prop 1988/89:

[7] KKL (SFS 1990:932) 16 §, se även prop 1989/90:89 s 100. En motsvarande upplysningsplikt föreligger enligt KöpL (SFS 1990:931) 19§ när lös egendom sålts i befintligt skick.

Före FAL:s tillkomst utsträcktes upplysningsplikten ofta väldigt långt. Enligt avtalen kunde minsta felaktiga uppgift, eller förtigande, många gånger leda till förlust av rätten till ersättning ur försäkringen.[8] Denna stränga inställning kan förmodligen till viss del förklaras av att det betraktades som en näst intill ohederlig handling att inte riktigt upplysa om risken. Man brukade även hänvisa till att försäkringsavtalet är ett sorts hasardkontrakt vilket gör det väsentligt för försäkringsgivaren att få korrekta riskupplysningar för att kunna bedöma omfattningen av sitt åtagande.[9] I och med införandet av 1927 års FAL försvann emellertid de stränga upplysningspliktsvillkoren. På sätt och vis kan FAL därför ses som en föregångare till den typ av konsumentskyddande lagstiftning som sedermera fick sitt definitiva genombrott under 1970- och 80-talen. Att behovet att skydda den svagare avtalsparten uppmärksammades så tidigt på det försäkringsrättsliga området har förmodligen sin förklaring i att de stränga försäkringsvillkoren lätt kunde leda till att de försäkrade plötsligt och oförmodat visade sig stå utan försäkringsskydd.

Även om 1927 års FAL förbjöd flera av de upplysningspliktsvillkor som förekom vid lagens ikraftträdande, var det ändå fortfarande i huvudsak försäkringstagarens skyldighet att se till att relevanta upplysningar kommer till försäkringsbolagets kännedom.[10] Denna inställning är ingalunda allenarådande. I t ex schweizisk försäkringsrättslig lagstiftning utformades upplysningsplikten mycket tidigt som en renodlad svarsplikt.[11] I KFL har försäkringstagaren, liksom i 1927 års FAL, emellertid ålagts en självständig upplysningsplikt. I förarbetena till KFL påpekas dock att försäkringstagaren sällan kan anses skyldig att lämna upplysningar om sådant som inte uttryckligen efterfrågats.[12] Trots detta kan KFL knappast sägas ha begränsat upplysningsplikten så att denna endast kan sägas bestå i en skyldighet att korrekt besvara bolagets frågor. Ett vårdslöst förtigande kan nämligen undantagsvis föranleda påföljd.[13]

Det kan ifrågasätta om upplysningsplikten har särskilt stor betydelse för de försäkringstyper som omfattas av KFL. För många konsumentförsäkringar gäller att det är ytterst få och knapphändiga uppgifter som försäkringsbolaget anser sig behöva för att kunna avgöra vilka avtalsvillkor som bör gälla.[14] Som exempel kan nämnas att det vid tecknande av en separat reseförsäkring kan räcka att försäkringstagaren anger om han ämnar resa i eller utom Europa samt hur många dagar försäkringstiden skall avse.[15] Att bolaget i just detta fall inte anser sig vara i behov av fler upplysningar kan kanske förklaras av att reseförsäkringens ersättningsskydd ofta är beloppsbegränsat. Försäkringsbolaget har med andra ord en klar bild av vad man som mest kan komma att bli skyldig att prestera.[16] För konsumenten kan det tyckas förmånligt att slippa svara på en rad invecklade frågor avseende det tänkta försäkringsobjektet för att därigenom erhålla sitt försäkringsskydd. Det begränsade intresset för upplysningar om försäkringsobjektet är emellertid inte enbart av godo. Försäkringstagaren riskerar nämligen

[8] Herlitz, Kulans vid brandskadereglering. I Ekonomiska studier tillägnade Marcus Wallenberg på hans 50-års dag den 5 mars 1914, 1914, s 450 ff.

[9] Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 40.

[10] 1927 års FAL 4-7 §§.

[11] Se Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 41.

[12] Prop 1979/80:9 s 142. I förslaget till SkFL (SOU 1989:88) vill man dock begränsa konsumentens upplysningsplikt till en ren svarsplikt, 4:1, s 173 ff. Samma föreslås gälla enl Ds 1993:39, FAL 4:1.

[13] Som påpekats i föregående not innebär den nya FAL att upplysningsplikten för konsumenternas del begränsas till en svarsplikt.

[14] En närmare redogörelse för olika typer av uppgifter som inhämtas ges i avsnitt 4.6. Enligt Gauffin/Odelius borde upplysningsplikten i princip endast omfatta de uppgifter som avkrävs försäkringstagaren, Praktisk försäkringsrätt, 1983, s 59, där det även ges vissa exempel på vilka typer av uppgifter bolagen brukar efterfråga.

[15] Skandias reseförsäkring, tillägg till stor hemförsäkring. Blankett från 1986.

[16] Sålunda är invaliditets- och dödsfallsbelopp bestämda på förhand, kostnader för försening maximerat till viss summa om dagen, högsta ersättningsbelopp för förlorat resgods anges osv.

härigenom att få betala för ett mer omfattande skydd än vad som är nödvändigt för just honom. Riskbedömningen blir inte särskilt individualiserad och premien blir därför i stort sett den samma för alla försäkringstagare inom samma riskgrupp.

Även om upplysningspliktens betydelse på konsumentförsäkringsområdet inte bör överdrivas, finns det trots allt vissa uppgifter, som försäkringsbolagen i allmänhet anser sig behöva känna till för att rätt kunna bedöma den risk man står i begrepp att försäkra. Det kan t ex röra sig om förhållanden som har betydelse för om den försäkringssökande skall nekas eller beviljas försäkringsskydd. Upplysningarna kan också behövas för att bolaget ska kunna ta ställning till om särskilda villkor ska gälla i det aktuella fallet. Riskupplysningarna kan självfallet också påverka premiens storlek. Dessutom kan bolaget med utgångspunkt från de givna upplysningarna ta ställning till om återförsäkring bör ske.[17]

KFL begränsar i stor utsträckning försäkringsbolagens möjligheter att neka försäkringsskydd. En vägran att teckna, eller förnya ett försäkringsavtal förutsätter särskilda skäl. Rör det sig om en uppsägning under löpande avtalstid skärps kraven ytterligare och bolaget måste kunna påvisa synnerliga skäl för att avtalsförhållandet skall kunna lösas upp.[18] Dessa förhållanden borde i och för sig kunna bidra till att ge upplysningsplikten en ökad betydelse. Eftersom bolagen har små möjligheter att neka de dåliga riskerna försäkringsskydd borde det finnas intresse för att från början inhämta sådana upplysningar att premien kunde anpassas i förhållande till en eventuell dålig risk. Några sådana effekter av uppsägningsreglerna har dock inte kunnat noteras.

Av vad som hittills sagts framgår att försäkringstagaren är skyldig att lämna försäkringsbolaget vissa upplysningar om den risk som ska försäkras. Detta är en ganska enkel beskrivning av vad upplysningsplikten kan sägas innebära. För att bättre förstå biförpliktelsens innebörd krävs en analys av vilka typer av upplysningar försäkringstagaren är skyldig att lämna bolaget, när upplysningsplikten skall fullgöras, hos vem den skall infrias samt vilka subjektiva förutsättningar som skall vara uppfyllda för att försäkringstagaren skall kunna anses ha åsidosatt sin upplysningsplikt.

I doktrinen har diskuterats om upplysningsplikten bör klassificeras som en förpliktelse i obligationsrättslig mening eller om ett åsidosättande bör betraktas som en bristande avtalsförutsättning.[19] Rodhe har hävdat den förra ståndpunkten. Han menar att, en försäkringstagare, som ingår ett försäkringsavtal, åtar sig ett ansvar för att vissa faktorer föreligger vid en viss tidpunkt. En avvikelse från vad som blivit utfäst medför en rätt för försäkringsbolaget att göra påföljd gällande.[20] Med hänvisning till att en obligationsrätt kan uppkomma genom en utfästelse, är upplysningsplikten att betrakta som en förpliktelse. Ytterligare ett argument som talar för denna slutsats är att lagen ger olika handlingsmönster som försäkringstagaren skall rätta sig efter för att inte drabbas av påföljd.[21] De som hävdat motsatt åsikt, att ett brott mot upplysningsplikten bör betraktas som en bristande avtalsförutsättning, har påpekat att det inte går att framtvinga ett fullgörande, något som annars brukar utmärka en obligationsrätt. Dessutom anse försäkringsbolaget inte kunna erhålla skadestånd enkom med hänvisning till att

---

[17] I konsumentförsäkringsfallen torde dock inte försäkringstagarens upplysningar om försäkringsobjektet spela någon avgörande roll för frågan om och i vilken grad bolaget skall återförsäkra sig. Det framstår därför som ganska orealistiskt att anta att försäkringsgivaren mot försäkringstagaren skulle kunna åberopa att återförsäkring ej blivit gjord till följd av bristande information från dennes sida.

[18] Se KFL 9, 15, 18 §§.

[19] Jfr , Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 15 ff. Se även vad som sagts ovan om förpliktelser s 15 ff.

[20] Rodhe, Obligationsrätt, 1956, s 214 ff där upplysningsplikten klassificeras som en "garantiförpliktelse" , se vidare s 249 f. Se även Rodhe, Lärobok i obligationsrätt, 5 uppl, 1979, s 101 f, 108 ff och 143.

[21] Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 133.

försäkringstagaren brustit i sin upplysningsplikt.[22]

Vid införandet av 1927 års FAL var den dominerande inställningen att ett åsidosättande av upplysningsplikten borde betraktas som en bristande avtalsförutsättning. Detta medförde att den enda påföljd som ansågs kunna komma ifråga vid ett brott mot upplysningsplikten var att hela avtalet blev att anse som ogiltigt. Det hade emellertid börjat bli allt mer accepterat att brott mot upplysningsplikten kunde innebära att enbart vissa förutsättningar för avtalet ansågs brista. Detta medförde att avtalet kunde betraktas som delvis ogiltigt med möjlighet att rätta till de felaktiga förutsättningarna genom en korrigering av avtalet. Avtalsförhållandet mellan parterna måste därmed inte med nödvändighet betraktas som upplöst. Proratarегeln, 6 § i 1927 års FAL, kan ses som ett resultat av detta synsätt. Ersättningsansvaret anpassas efter hur avtalet skulle ha utformats om försäkringsbolaget känt till de rätta förhållandena när avtalet ingicks. KFL:s § 30 bryter däremot med denna tradition. Enligt lagen skall påföljd, dvs nedsättningsavdrag, bestämmas efter vad som är skäligt. Det sägs överhuvudtaget inget om att avdragets omfattning bör påverkas av vad som skulle ha gällt parterna emellan om de rätta förhållandena varit kända för bolaget från början.[23] KFL:s regel kan därför sägas ge belägg för antagandet att skyldigheten att lämna bolaget riskupplysningar bör betraktas som en förpliktelse och inte som en avtalsförutsättning.

4.2 Upplysningspliktens fullgörande.

När man skall ta ställning till om upplysningsplikten blivit åsidosatt eller ej måste man först klargöra när denna förpliktelse skall uppfyllas. Denna tidpunkt är av betydelse eftersom det inte går att tala om ett åsidosättande av upplysningsplikten förrän fullgörandetidpunkten passerats. Därtill får läggas att fullgörandetidpunkten utgör utgångspunkt för avgränsningen av vilka omständigheter som försäkringstagaren kan anses ha varit skyldig att informera bolaget om. Det som inträffar vid ett senare tillfälle kan rimligen inte omfattas av upplysningsplikten, åtminstone inte om dessa omständigheter inte kunde förutses av försäkringstagaren när avtalet ingicks. En annan sak är att den försäkrade, eller någon som identifieras med honom, kan ha skyldighet att anmäla de nya omständigheterna till försäkringsbolaget enligt ett särskilt förbehåll i försäkringsvillkoren.[24]

Av 1927 års FAL följer att försäkringstagaren skall uppfylla sin upplysningsplikt vid försäkringsavtalets slutande.[25] I KFL knyts upplysningsplikten till försäkringsavtalets tecknande.[26] Det finns inget i förarbetena som tyder på att det något modernare ordvalet skulle innebära ett förändrat förhållningssätt. I propositionens allmänna motivering presenteras upplysningspliktsregeln dessutom under rubrik "oriktiga uppgifter vid försäkringsavtalets ingående", något som också tyder på att den åsyftade tidpunkten är tänkt att vara densamma

---

22 Jfr Hult, Anmälan av F Schmidts Faran och försäkringsfallet, SvJT 1944 s 894, Karlgren, Notiser, SvJT 1945 s 218. Se även ovan s 14 ff.

23 Bengtsson har påpekat att, trots att det just i försäkringssammanhang torde ligga nära till hands att lägga vikt vid att det råder jämvikt mellan parternas prestationer så spelar försäkringstekniska hänsyn överhuvudtaget en underordnad roll i skälighetsbedömningen enligt KFL:s nedsättningsregler. Bengtsson, Om skälighetsregler i ersättningsrätten, I Festskrift till Jan Hellner, 1984, s 107.

24 Sådant förbehåll om anmälningsplikt vid fareökning förekommer i AB för hem/villaförsäkring punkten 5.1. Den nya FAL ålägger försäkringstagaren att rätta felaktiga uppgifter om förhållanden av uppenbar betydelse för riskbedömningen om försäkringstagaren i efterhand inser att bolaget fått felaktig information, FAL 4:1.

25 Jfr rubriken till 1927 års FAL 4-10 §§.

26 KFL 30 §.

som i FAL.[27]

Det finns inga formkrav angivna för hur ett försäkringsavtal skall ingås eller vad detta skall innehålla. Med hänsyn till att det i allmänhet rör sig om ganska komplicerade förhållanden som skall regleras, torde det vanligaste dock vara att ett försäkringsavtal omfattar vissa skriftliga moment. Förutom att försäkringstagaren oftast erhåller skriftlig information om avtalsinnehållet, är det inte ovanligt att försäkringsbolaget utfärdar ett försäkringsbrev som ett bevis för att det föreligger ett avtal.[28] I FRL finns regler för vad ett försäkringsbrev skall innehålla. Av detta skall bl a framgå vilka allmänna och särskilda försäkringsvillkor som gäller för den försäkring som avses i försäkringsbrevet.[29] Det rör sig dock inte om en civilrättslig reglering utan endast om en administrativ ordningsföreskrift. Ett åsidosättande påverkar därför inte avtalsförhållandet.[30] Då det alltså saknas särskilda formkrav för hur ett försäkringsavtal skall ingås blir parterna bundna via utbyte av samstämmiga viljeförklaringar.Det rör sig med andra ord om ett s k konsensualavtal.[31] Frågan om när ett bindande försäkringsavtal kommit till stånd kan därför i de allra flesta fall bestämmas med stöd av reglerna om avtals ingående i AvtL:s första kapitel.[32]

Något som kan komplicera bilden av avtalsslutandet är att bundenheten vid avtal inte behöver innebära att försäkringsskyddet börjat gälla.[33] Frågan om när ansvarstiden börjar löpa skall alltså inte sammanblandas med frågan om när parterna kan anses ha slutit avtal med varandra. Då upplysningsplikten är knuten till avtalets ingående och inte till ansvarstidens ikraftträdande är det tidpunkten för avtalsslutandet som är av intresse i detta sammanhang.

4.2.1 Ansökan avges.

Det som är okänt för försäkringstagaren vid försäkringens tecknande omfattas inte av upplysningsplikten. Detta naturligtvis under förutsättning att försäkringstagaren heller inte bort känna till omständigheterna ifråga.[34]

Det är ingen självklarhet att upplysningsplikten skall infrias just när bindande avtal kommer till stånd. Det finns de som menar att fullgörandetidpunkten bör förskjutas framåt i tiden. Det har emellertid också funnits de som hävdat att upplysningsplikten bör anses fullgjord redan innan bindande avtal ingåtts. Lyngsø är en förespråkare för denna senare tolkning. Han menar att upplysningsplikten skall fullgöras i samband med att ansökan om försäkring avges. Får försäkringstagaren härefter kännedom om något som har betydelse för försäkringsavtalet är han inte skyldig att komplettera sin ansökan.[35] Oberoende av försäkringstyp skulle det nämligen vara för mycket begärt att kräva att försäkringstagaren själv förstår att han har en skyldighet att korrigera en felaktig eller ofullständig ansökan. Lyngsø hävdar också att om tidpunkten för upplysningspliktens fullgörande förlägges till ett senare tillfälle än ansökans avgivande, finns

27 Prop 1979/80:9 s 67. Det kan f ö tilläggas att i den danska versionen av FAL används uttrycket "vid avtals ingående" när man reglerar försäkringstagarens upplysningsplikt, Lov om forsikringsavtal rubriken till 4-10 §§.

28 Enligt 1891 års sjölag ålåg det t o m tidigare försäkringsgivaren att utfärda ett sådant, SjöL 232 §.

29 FRL 7:19.

30 Gabrielsson, Persson, Wunderman, Försäkringsrörelselagen med kommentar, 1983, s 150 f.

31 Angående konsensualavtal se Adlercreutz, Avtalsrätt I, 10 uppl 1995, s 47.

32 Se Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, 1 - 9 §§.

33 Jfr KFL 11 § samt 1927 års FAL 11 §.

34 KFL ålägger även ansvar för mer än ringa oaktsamt åsidosättande av upplysningsplikten. Angående culpabedömningen se 4.6.2 ff.

35 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 106 f.

det en risk att försäkringsbolagen drar ut på handläggningen för att därigenom utsträcka försäkringstagarens upplysningsplikt.[36] Det kan tilläggas att det naturligtvis står försäkringsbolaget fritt att inhämta kompletterande upplysningar från försäkringstagaren innan avtalet accepteras. Lyngsøs tolkning medför att en stor del av ansvaret för att avtalet kommer att vila på riktiga grunder överlåtes på försäkringsbolaget. Med tanke på bolagens kunskapsmässiga övertag finns det goda skäl som talar för en sådan ansvarsfördelning, åtminstone i konsumentsammanhang. I propositionen till KFL sägs också att försäkringstagaren sällan kan anses skyldig att ge försäkringsgivaren upplysningar om sådant som inte uttryckliga efterfrågats.[37] Det vore emellertid förhastat att hävda att försäkringstagaren, enligt KFL, endast är skyldig att i efterhand komplettera eller korrigera sin försäkringsansökan när han fått en uttrycklig begäran om detta. Av propositionen följer nämligen att försäkringstagaren sällan -inte aldrig- kan anses skyldig att upplysa om sådant han ej tillfrågats. Det framkommer dessutom att försäkringstagaren kan ha skyldighet att rätta felaktigheter i sin ansökan.[38]

Det kan tilläggas att även Bentzon/Christensen hävdat att upplysningsplikten bör fullgöras i samband med att en försäkringsansökan avges.[39] Författarna gör emellertid ett viktigt tillägg, de menar att om försäkringstagaren i efterhand blir medveten om att någon av de uppgifter han lämnat i ansökan varit oriktig, så måste han meddela bolaget detta. Underlåtes detta bör avtalet betraktas som ogiltigt eftersom det skulle strida mot tro och heder att med kännedom om omständigheterna åberopa det.[40] Bentzon/Christensens inställning är knappast särskilt konsumentvänlig. Den rekommenderade tolkningen medför att försäkringstagaren riskerar att fråntas all rätt till ersättning (avtalet blir ogiltigt). Betraktas underlåtenheten att rätta felaktiga uppgifter däremot som ett brott upplysningsplikten (eller mot föreskrift i villkoren) är försäkringsbolaget berättigat att göra nedsättningspåföljd gällande.[41] Ur försäkringstagarens perspektiv torde dock Bentzon/Christensen lösning ha en fördel, avtalet kan enligt AvtL 33 § endast ogiltigförklaras när försäkringstagaren måste antas ha ägt kunskap om de omständigheter som medför att ett åberopande av avtalet strider mot tro och heder. Om detta krav på kvalificerad ond tro inte är uppfyllt skulle den försäkrade alltså vara berättigad till full ersättning. Enligt Adlercreutz tar AvtL 33 § sikte på dolösa förfaranden, han kallar också lagregeln för "den passiva ohederlighetens ogiltighetsregel".[42] Bevisbördan torde åvila den som hävdar ogiltighet. Vid en konstaterad avvikelse mellan de verkliga förhållandena och de uppgifter försäkringstagaren lämnat i samband med försäkringsansökan torde det däremot åligga försäkringstagaren att exculpera sig.[43]

4.2.2 Avsändande av accept.

Till skillnad från Lyngsø menar Hellner att försäkringstagarens upplysningsplikt omfattar tiden intill dess att en accept har avsänts.[44] Eftersom försäkringsbolaget i de flesta fall är den som avger accept är det i sådant fall bolagets handlande som kommer att avgöra hur lång tid som hinner förlöpa innan tidpunkten för upplysningspliktens fullgörande har passerats. Avslår

[36] Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 106.

[37] Prop 1979/80:9 s 142.

[38] Prop 1979/80:9 s 143.

[39] Bentzon/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 20 not 2.

[40] Bentzon /Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 21. AvtL 33 §.

[41] Prop 1979/80:9 s 145, 150.

[42] Adlercreutz, Avtalsrätt I, 9 uppl, Lund 1989, s 260, se även 10 uppl 1995 s 266 f.

[43] Se nedan s 115 ff.

[44] Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 156.

bolaget försäkringstagarens ansökan genom att lämna ett nytt anbud blir det istället försäkringstagarens accept som avgör när upplysningsplikten skall fullgöras. Även i detta fall har bolaget dock en möjlighet att utsträcka försäkringstagarens upplysningsplikt, i detta fall genom att avvakta med att avsända sitt motanbud.

Hellner nöjer sig emellertid inte med att hävda att upplysningsplikten omfattar tiden intill acceptens avsändande. Han menar dessutom att om försäkringsbolaget enligt praxis beräknar sin premie från en annan tidpunkt än avsändandet av accept, bör försäkringstagaren inte vara befriad från sin upplysningsplikt förrän premieperioden börjat löpa. I princip anknyter Hellner därmed upplysningspliktens fullgörande till ansvarstidens inträdande. För den händelse att inget avtalats kommer hjälpregeln i 1927 års FAL att medföra att ansvarstiden kommer igång när accepten avsänds. I sådant fall kan upplysningsplikten anses fullgjord innan bindande avtal kommit till stånd, detta eftersom accepten kan återkallas intill dess mottagaren tagit del av den.[45] Har parterna däremot kommit överens om att ansvarstiden skall börja löpa vid en annan tidpunkt, vilket för övrigt torde vara det vanligaste, kan försäkringstagaren komma att omfattas av en upplysningsplikt som i tiden sträcker sig förbi den tidpunkt när bindande avtal kommit till stånd.

4.2.3 Försäkringstagaren tar del av accepten.

En bokstavstolkning av vad som säges i KFL och 1927 års FAL ger vid handen att upplysningsplikten bör fullgöras senast när bindande avtal kommer till stånd. Upplysningsplikten omfattar i sådant fall alla de omständigheter som är, eller borde vara, kända för försäkringstagaren vid den tidpunkt när anbudsgivaren tar del av anbudstagarens rena accept. I ett mycket omdiskuterat rättsfall från norska Højeste Rett anslöt sig domstolen till denna uppfattning.[46]

Avgörandet gällde en tvist om rätt till ersättning ur en pensionsförsäkring. En man, som ansökte om försäkring, uppgav att han, bortsett från värk i ryggen, var frisk. Försäkringsbolaget meddelade att man var villig att försäkra mannen med tillägget att avtalet skulle innefatta en invaliditetsklausul. Bolagets meddelande mottogs av mannens hustru. Mannen vårdades vid detta tillfälle på sjukhus där han just opererats för en hjärntumör. Mannens hustru accepterade för sin makes räkning bolagets erbjudande om pensionsförsäkring. En kort tid härefter avled mannen pga sin hjärntumör. Bolaget ansågs ej skyldigt att utger ersättning eftersom hustrun, enligt Højeste Rett, borde ha upplyst bolaget om mannens sjukdom.

Av domen framgår att god tro angående riskupplysningarnas riktighet måste föreligga när avtalet blir bindande. Det räckte inte att mannen förmodligen inte hade känt till sin sjukdom när han skickade iväg sin ansökan. Domen överensstämmer f ö med den svenska AvtL 39 § som förutsätter att god tro skall föreligga när avtalsparts rättshandlande blir motparten kunnig. Domslutet har emellertid varit omdebatterat. Särskilt inom livförsäkringsbranschen ifrågasattes om domen stod i överensstämmelse med FAL:s intentioner.[47] Det fanns också de som hävdade att praxis på området var betydligt generösare än vad som kommit till uttryck i Højeste Retts dom.[48]

Det är tveksamt om det norska avgörandet kan tjäna som vägledning för tolkning av KFL:s regel om upplysningsplikt. Dels avsåg ju fallet tillämpning av norska FAL, dels rörde det sig

[45] Jfr 1927 års FAL 11§ och AvtL 7 §.

[46] NRT 1960:458.

[47] Se Forsikringstidende 1960.

[48] Nordiska livsforsikringskongressen XIV, Selmer, s 32.

om en personförsäkring.[49] Till detta kan läggas att det knappast är förenligt med önskemålet att stärka konsumentens ställning att ta fasta på de stränga principer som kommer till uttryck i domen. Det borde ligga närmare till hands att ansluta sig till den inställning som de ovan nämnda representanterna för livförsäkringsbolagen gav uttryck för.

4.2.4 Utsträckt upplysningsplikt.

Trots kritiken mot det refererade norska domslutet har Hellner hävdat att upplysningsplikten kan utsträckas ändå längre i tiden än vad som kom till uttryck i det prövade fallet. Hellner menar att, vid tillämpning av 1927 års FAL, är försäkringstagaren skyldig att i efterhand rätta en oriktig uppgift även när denna avgivits i god tro. Detta förklaras av att försäkringsbolaget, enligt FAL 5 § 2 st, är berättigat att säga upp avtalet när detta bygger på felaktiga förutsättningar. Denna uppsägningsrätt begränsas inte av att försäkringstagaren avgivit, eller förtigit, uppgiften i god tro. Enligt Hellner borde det därför åligga försäkringstagaren, som ju är den som sitter inne med kunskaper om riskbilden, att korrigera sina uppgifter. Det är ju först när bolaget blir medvetet om felaktigheten som man kan utnyttja sin rätt att säga upp avtalet.[50]

Det sagda verkar vara svår att överföra på KFL.[51] Det grundläggande argument för att försäkringstagarens upplysningsplikt skall omfatta sådant som han fått kännedom efter avtalsslutandet är ju, enligt Hellner, att bolaget enligt 1927 års FAL har en oinskränkt rätt att säga upp avtalet. För KFL:s del föreligger ingalunda någon sådan obegränsad uppsägningsrätt. Det är inte ens säkert att försäkringsbolaget i alla sammanhang har rätt att justera villkoren när avtalet kommit att bygga på felaktiga uppgifter. KFL skiljer mellan å ena sidan uppsägning och ändring av avtalet under försäkringstidens gång och å andra sidan uppsägning och ändring vid försäkringstidens slut. Under löpande försäkringstid åtnjuter försäkringstagaren ett större skydd mot att förlora sin försäkring än vad han gör när avtalstiden löpt ut. Uppsägning under avtalstiden kan endast förekomma när försäkringstagaren grovt åsidosatt sina förpliktelser eller när det annars föreligger synnerliga skäl.[52] Av betänkandet framgår att med grovt åsidosättande åsyftas situationer som närmar sig svek.[53] Det är möjligt att ett uppsåtligt undanhållande av de rätta omständigheterna borde kunna likställas med svek. Däremot borde detta knappast kunna sägas vara fallet när försäkringstagaren av oaktsamhet underlåtit att rätta en uppgift.

---

49 I Norge har en ny FAL trätt ikraft 1989.

50 Hellner,Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 157, Eklund/ Hemberg, Lagen om försäkringsavtal, 3:e uppl, 1957, s 23. En underlåtenhet att rätta en felaktig uppgift borde, enligt Hellner, bedömas enligt FAL 6 §, d v s med möjlighet att tillämpa proratanedsättning alternativt kausalitetsregeln beroende på försäkringstyp, eller möjligen fareökningsreglerna analogt, FAL 45-50 §§ . Ur påföljdssynpunkt skulle valet mellan de båda lösningarna spela liten roll eftersom avdraget bestämmes på samma sätt i båda fallen. Andra författare har dock hävdat en annan ståndpunkt.Grundt har t ex framfört att försäkringstagaren i och för sig bör underrätta försäkringsgivaren om att han blivit medveten om att han lämnat en felaktig uppgift i samband med att försäkringen tecknades. Därmed skulle det emellertid inte vara sagt att försäkringstagaren borde vara förpliktad att ändra uppgiften. Grundt motiverar detta med att det i FAL saknas en regel om vilka rättsverkningar det skulle få om försäkringstagaren underlåter att rätta sin uppgift rättsverkningar det skulle få om försäkringstagaren underlåter att rätta sin uppgift. Det skulle följaktligen saknas grund för ett påstående om att upplysningsplikten skulle sträcka sig längre än till själva avtalsslutandet, Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 121 f, se även Løken, Forsikringskravet, 1952, s 83.

51 I och med införandet av den nya FAL försvinner detta problem till viss del. I lagen slås nämligen fast att om försäkringstagaren i efterhand inser att han lämnat bolaget felaktiga eller ofullständiga upplysningar är han skyldig att rätta till detta, FAL 4:1. Rättelse behöver emellertid enbart ske i fall där det rör sig om förhållanden av "uppenbar betydelse för riskbedömningen". Det räcker dock att uppgiftens betydelse måste anses uppenbar för en försäkringstagare i allmänhet vid den aktuella försäkringen, SOU 1989:88 s 292 för att påföljd skall kunna komma ifråga.

52 KFL 18 §. Motsvarande gäller f ö enligt den nya FAL 3:4.

53 SOU 1977:84 s 133.

Har försäkringsavtalet fått ett felaktigt innehåll till följd av ett misstag som ej kan läggas försäkringstagaren till last kan bolaget vara berättigat att säga upp avtalet. Vilka avvikelser som helst duger dock inte som grund för en uppsägning, det är bara när avtalet fått helt felaktigt innehåll som detta kan bli aktuellt. Ytterligare en begränsning följer av att avtalet endast får sägas upp om det inte går att komma till rätta med felaktigheten genom att ändra försäkringsvillkoren.[54] Som redan påtalats får försäkringsvillkoren under löpande avtalsperiod ändras om det föreligger betydande avvikelser mellan de uppgifter avtalet kommit att vila på och de faktiska förhållandena.[55]

Vid försäkringstidens utgång är försäkringsbolagens möjligheter att neka fortsatt avtal, alternativt att kräva villkorsändring, mera långtgående. Det räcker i dessa fall att bolaget kan visa att det föreligger särskilda skäl som talar för att avtal ej skall förnyas eller att villkoren skall ändras för att detta skall kunna ske.[56] Bolagens möjligheter att säga upp ett konsumentförsäkringsavtal när försäkringstagaren i god tro lämnat felaktiga upplysningar om risken är alltså ganska begränsade.

4.2.5 Föreskrifter i försäkringsavtalet.

Av förarbetena till KFL framgår att bolagen kan ålägga försäkringstagaren att i efterhand rätta felaktiga riskupplysningar.[57] Förekommer en sådan klausul i avtalet omfattas denna av KFL:s regel om påföljd vid överträdelse av olika föreskrifter.[58] För att det skall kunna bli tal om nedsättning krävs att försäkringstagaren, eller någon som identifieras med honom, åtminstone har visat prov på ringa oaktsamhet när man underlåtit att rätta felaktigheten. Om försummelsen att korrigera ansökningshandlingarna kan betraktas som en form av fareökning bör det emellertid inte läggas någon vikt vid åsidosättande som inte kan betecknas som grovt vårdslösa.[59] Att beteckna en underlåtenhet att rätta en felaktig uppgift som en form av fareökning är dock inte helt konsekvent eftersom det ju inte rör sig om en förändring av de förhållanden som förelåg när avtalet ingicks.Vad som har förändrats är egentligen endast försäkringstagarens insikt om riskbeskrivningens korrekthet. De finska förarbetena till den i Finland tidigare gällande FAL föreskriver emellertid att fareökningsreglerna bör tillämpas analogt i fall som dessa.[60]

En genomgång av olika konsumentförsäkringsavtal ger vid handen att bolagen numera i allmänhet ålägger sina försäkringstagare att rätta sin riskbeskrivning om man i efterhand upptäcker att denna inte varit helt korrekt.[61] Att den utsträckta upplysningsplikten på detta sätt kommit att regleras via föreskriftsregeln innebär vissa nackdelar för försäkringstagaren. I princip lägger lagen inget hinder i vägen för att redan ringa oaktsamma åsidosättanden kan föranleda påföljd. Ytterligare en komplikation följer av att föreskriftsregeln, till skillnad från regeln om upplysningsplikt, inte utesluter identifikation.[62] Det kan tyckas omotiverat att regleringen på detta sätt gör det möjligt att bestraffa underlåtenhet att rätta en felaktig

54 Prop 1979/80:9 s 125.

55 Se föregående s. Jfr även prop 1979/80:9 s 127. Enligt den nya FAL krävs grovt åsidosättande alternativt synnerliga skäl som talar för en ändring av avtalet, FAL 3:5, Se vidare i SOU 1989:88 s 285 f.

56 KFL 15, 17 §§. I den nya FAL görs dock ingen åtskillnad mellan nytecknande och förnyelse, FAL 3:1.

57 Prop 1979/80:9 s 143.

58 KFL 31 §.

59 Prop 1979/80:9 s 148.

60 Se Schmidt,Faran och försäkringsfallet, 1943, s 73 f med hänvisning till finska motiven avseende FAL 46 § s 59.

61 AB 4.1, 1983 och framåt. I AB 1981 saknas motsvarande förbehåll, jfr t ex Skandia Villaförsäkring 1981, AB 4.1.

62 Dessa problem försvinner dock i och med införandet av den nya FAL.

avtalsförutsättning hårdare än ett brott mot den rena upplysningsplikten.[63]

4.3 Ombudets behörighet.

Frågan om vid vilken tidpunkt upplysningsplikt skall fullgöras står i nära samband med frågan om hos vem försäkringstagaren kan infria sin förpliktelse. Försäkringsbolaget är en juridisk person, antingen i egenskap av ett aktiebolag eller i form av ett ömsesidigt bolag.[64] Detta medför att bolaget vid företagande av olika rättshandlingar, däribland avtalsslutande, måste låta sig företrädas av en ställföreträdare eller ett ombud. Detta föranleder två frågor med anknytning till upplysningsplikten. För det första; i vilken mån kan en företrädare för bolaget binda sin huvudman vid uttalanden om vad upplysningsplikten egentligen omfattar? För det andra; i vilken utsträckning kan riskkännedom hos bolagets representant också tillräknas bolaget?

Huruvida en anställd, eller någon annan person som företräder bolaget, kan binda detta vid en utfästelse är avhängigt av vilken behörighet företrädaren ifråga besitter. Kan bolagets representant överhuvudtaget inte binda bolaget vid avtal kan han naturligtvis heller inte binda sin huvudman vid en utfästelse om vad upplysningsplikten omfattar.[65] Även om företrädaren har behörighet att ingå avtal är det emellertid inte säkert att han därmed också är behörig att företa bindande utfästelser om avvikelser från det brukliga vare sig vad gäller avtalets eller upplysningspliktens innehåll. Att ombudet anses behörigt att binda bolaget vid avtal behöver heller inte med nödvändighet innebära att riskkännedom hos ombudet kan tillräknas bolaget.

4.3.1 Utfästelse om upplysningspliktens omfattning.

För att kunna besvara frågan om i vilken mån ett ombud kan binda det bolag han företräder vid en utfästelse om upplysningspliktens omfattning måste man först utreda i vilken utsträckning ett ombud överhuvudtaget kan anses behöriga att binda sin huvudman vid avtal.[66] Frågan om en försäkringsrepresentants behörighet att sluta avtal för sin arbetsgivares räkning har varit uppe till prövning bl a i NJA 1956 s 36. HD hade i detta fall att ta ställning till om ett s k ortsombud kunde binda det försäkringsbolag som han företrädde vid ett avtal om trafikförsäkring. Av ett utlåtande inhämtat från Svenska Försäkringsbolags Riksförbund framgick att förbundet menade att bolagens ombud kan indelas i två grupper. Den ena gruppen omfattar företrädare för bolaget som utrustats med avslutsfullmakt medan den andra gruppen består av ombud som endast har rätt att förmedla försäkringsavtal.[67] Ett ombud som säljer

63 Problemet försvinner dock i och med införandet av den nya FAL eftersom skyldigheten att rätta felaktiga eller ofullständiga riskbeskrivningar där inordnas under upplysningsplikten.

64 Understödsföreningar förekommer inte på konsumentförsäkringsområdet sådant det definieras i KFL. Angående försäkringsrörelsebegreppet se Roos, Vad är försäkringsrörelse? , SOU 1983:5.

65 En annan sak är att det i vissa fall kan tänkas bli aktuellt att bedöma felaktiga upplysningar om upplysningspliktens innebörd och omfattning som otillbörlig marknadsföring. Detta gäller för den händelse att informationen använts som ett säljargument, jfr MFL 1995: 450 4 §. Jfr även prop 1970:57 s 88.

66 Angående detta se Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl , 1965, s 269, Lyngsø, Forsikringsavftaleloven med kommentarer 4:e udg, København 1992, s 51, Lyngsø Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 85 ff. Høeg, Assuradörens rådgivningsansvar, NFT nr 1/1991, särskilt s 30 f. Se även Lyngsø, Forsikringsagenten og forsikringstagarens oplysningspligt, NFT 1970 s 313 ff, Lyngsø, Forsikringsmedarbejderes fuldmagt, NFT 1981 s 77 ff samt Vihma, Om försäkringsagentens rättsliga ställning med särskilt beaktande av i hvilken grad hans uttalande förplikta försäkringsgivaren, NFT 1954 s 133 ff.

67 I ett hovrättsfall från 1960, avgörandet återges i SvJT 1963 s 35 ff, prövades frågan om ett ombuds behörighet att utan särskilt bemyndigande binda bolaget vid avtal. Hovrätten fann att ombudet enligt sedvanan fick antas ha behörighet att binda bolaget vid avtal.

kaskoförsäkringar borde enligt riksförbundets mening endast kunna förmedla försäkringen. Bolaget borde därför inte bli bundet vid avtal förrän någon på huvudkontoret accepterat den förmedlade ansökningen. I trafikförsäkringsfallet menade förbundet däremot att bindande avtal kommer till stånd med omedelbar verkan eftersom bolaget i allmänhet saknar möjlighet att avböja en ansökan om trafikförsäkring.[68]

Indelningen i avsluts- och förmedlingsombud har visst stöd i doktrinen. När det föreligger en avslutsfullmakt kan ombudet, enligt Hult, binda bolaget inte enbart vid avtal utan också vid avvikelser från de allmänna försäkringsvillkoren förutsatt att försäkringstagaren inte känt till avvikelsen.[69] Hult menar dessutom att även om försäkringstagaren känt till vad som stod i de allmänna villkoren bör försäkringsbolaget kunna bli bundet av en utfästelse om ett annat avtalsinnehåll eftersom man inte kan begära att en försäkringstagare skall kunna inse att det inte är samma sak att sluta avtal med försäkringsbolaget självt som med ett ombud med avslutsfullmakt.

Hults försäkringstagarvänliga inställning verkar dock inte ha vunnit något större gehör i Sverige.[70] I Norge har emellertid Grundt hävdat en liknande ståndpunkt.[71] Grundt utgår från att avslutsombuden är utrustade med olika omfattande behörighet. Tjänstebeteckningar som generalagent och huvudagent borde borga för en mer omfattande behörighet än endast agent eller underagent.[72] Behörigheten bör för avslutsombudens del också kunna begränsas till att omfatta enbart vissa försäkringstyper.[73]

I NJA 1992 s 782 prövades bl a frågan om en skadereglerare kunde anses behörig att binda sitt försäkringsbolag vid en utfästelse om att bolaget skulle ersätta en brandskada trots att ansvarstiden vid skadetillfället ännu ej kommit igång. HD konstaterade att det inte förekommer någon sedvänja som visar att försäkringsbolagen godtar att en skadereglerare fattar beslut om sådana principiellt viktiga ändringar av försäkringsavtalen som att bevilja en modifiering av ett premie-/ansvarstidsvillkor. HD fann därför att skaderegleraren inte med bindande verkan kunde göra sådana åtaganden för bolagets räkning.[74] I en kommentar till domen har Andersson utifrån HD:s domskäl slutit sig till att en skadereglerare får anses behörig att binda bolaget vid mindre

68 HD fann att ett försäkringsombud som regel måste anses behörigt att att utan särskilt bemyndigande acceptera en ansökan om obligatorisk trafikförsäkring. Se även Adlercreutz, Avtalsrätt I, Lund 1989, kapitel 6. Särskilt om försäkringsombud; 6.12.4.

69 Hult, Om betydelsen av agentens medverkan vid den försäkringsrättsliga upplysningspliktens fullgörande, Festskrift till Marks von Wurtenberg, s 309. Även Lyngsø menar med hänvisning till dansk rättspraxis att det ligger inom försäkringsombudets behörighet att "fortolke forsikringsvilkårene". För att avtalet skall bli bindande fordras dock att försäkringstagaren varit i god tro angående avvikelsen från de standardiserade villkoren, Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 88.

70 Det kan påpekas att enligt AvtL 10 § saknar god respektive ond tro betydelse för frågan om fullmäktigen skall anses behörig att sluta avtal för huvudmannens räkning. Några ARN-avgöranden visar dock att nämnden lagt vikt vid om försäkringstagaren insett eller bort inse att ombudet utfäst något utöver vad som följer av det "normala" avtalet, jfr ARN 85/R6855, ARN 85/R6395, ARN 85/R1633, ARN 85/R742, ARN 84/R2874, ARN 83/R6127, ARN 82/R510. Nämnden tycks mena att ett ombud kan anses behörigt att binda bolaget vid en utfästelse vid sidan av standardavtalet. Nämnden verkar dock vilja se ombudets agerande som ett befogenhets- och inte ett behörighetsöverskridande. I dessa fall får ju tredje mans goda respektive onda tro betydelse,jfr 11 § 1 st AvtL. ARN:s lösning verkar m a o inte vara riktigt lika försäkringstagarvänlig som Hults.

71 Grundt,Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 167 ff.

72 Grundt, ibid, 1939, , s 168.

73 I doktrinen har det för övrigt rått delade meningar om huruvida resonemangen om avsluts- respektive förmedlingsfullmakt har någon förankring i svensk rättsordning, Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 269.

74 Sveriges Försäkringsförbund i ett yttrande i fallet att det knappast förekommer någon gemensam uppfattning i branschen om hur man bör se på detta problem. Förbundet påtalade dock att det inte finns underlag att hävda att det skulle föreligga någon sedvänja som ger skaderegleraren behörighet att göra principiellt viktiga förändringar i försäkringsavtalet.

betydelsefulla avvikelser från försäkringsvillkoren om avvikelsen kan sägas ingå i en normal skadereglering. Som exempel på bindande skaderegleringslöften nämner Andersson utfästelser om att bortse från brutna biförpliktelser vid skaderegleringen.[75]

Som synes ger praxis och doktrin en ganska splittrad bild av vilken behörighet bolagets olika ombud kan antas besitta rent allmänt. Rättsläget blir inte mycket klarare om man väljer att specialgranska vad som bör anses gälla just ifråga om behörigheten att göra bindande utfästelser om hur ett upplysningspliktsvillkor bör uppfyllas. I NJA 1940 s 285 II hade försäkringstagaren i sin ansökan om brandförsäkring angivit att det fanns fyra träbearbetningsmaskiner i en verkstad när det i själva verket fanns sju sådana maskiner i lokalen. Tvisten gällde bl a om försäkringstagaren varit skyldig att upplysa försäkringsbolaget om förekomsten av en mekaniserad bandsåg. Bandsågen hade inte tagits med i förteckningen över rörelsens maskiner eftersom den, enligt försäkringstagaren, var i så dåligt skick att den inte kunde användas. Försäkringstagaren hade styrkts i sin felaktiga uppfattning att bolaget ej behövde upplysas om maskinens existens av bolagets agent. Agenten hjälpte för övrigt försäkringstagaren att upprätta den ofullständiga ansökningen varför åtminstone han torde ha varit införstådd med de rätta förhållandena i sammanhanget. HD:s majoritet ogillade försäkringstagarens talan om ersättning ur brandförsäkringen. Detta motiverades med att det inte kunde anses visat att bolaget haft, eller bort ha haft, kännedom om bandsågens existens samt att det inte framkommit att kännedom om bandsågen skulle ha saknat betydelse för försäkringsbolagets beslut att bevilja försäkringen. HD:s majoritet menade också att försäkringstagaren vid avtalsslutandet borde ha insett att uppgiften haft betydelse för bolagets beslut i försäkringsfrågan. Två ledamöter var skiljaktiga. Den ene av dessa, justitierådet Petré, ville bifalla försäkringstagarens talan eftersom denne ej kunde anses ha uppträtt oaktsamt bl a mot bakgrund av agentens medverkan vid upprättandet av ansökan.[76]

Uppenbarligen menade HD att utfästelsen om att upplysningen om den mekaniserade bandsågen kunde utelämnas i ansökningen inte förpliktade bolaget. Påpekandet om att agenten bidragit till att ansökan blivit felaktig tycks ha framförts för att exculpera försäkringstagaren.[77]

I ett annat fall, NJA 1907 s 35, underlät försäkringstagaren att upplysa bolaget om att han också sökt en försäkring hos ett annat bolag. Det avtalsslutande bolagets inspektör och agent var närvarande vid upprättandet av ansökningshandlingarna. Agenten förklarade för försäkringstagaren att det var överflödigt att nämna något om den redan avgiva försäkringsansökningen. Försäkringstagarens underlåtenhet att upplysa bolaget om de rätta förhållandena ansågs i detta fall ursäktlig och bolaget dömdes att utge ersättning för den inträffade skadan.

Enligt Hellner kan ett ombud, som inte fått särskilt bemyndigande, knappast anses behörigt att binda bolaget vid en utfästelse om att en upplysning som uttryckligen efterfrågas i

---

75 Andersson, Skaderegleringslöften, NFT nr 4/1995 s 344. I polemik med detta har Höglund anfört att eftersom det inte torde kunna betraktas som en särskilt betydelsefull ändring av avtalet att ge avkall på att premien skall ha erlagts i tid , så borde det också ligga utanför skadereglerarens behörighet att binda bolaget vid smärre avvikelser,. Hans slutsats blir emellertid att rättsfallet ifråga knappast ger underlag för några slutsatser alls angående skadereglerarens behörighet eftersom utredningen i målet är alltför motstridig, Höglund, Skadereglerares ställningsfullmakt, NFT nr 1/1996 s 99 ff. Vice VD i Sveriges Försäkringsförbund, Anders Beskow, delar dock inte denna uppfattning utan menar att HD i fallet "tagit ställning till vidden av skadereglerares ställningsfullmakt i en allmänt sett mera betydelsefull fråga, Beskow, Kommentar till Anders Höglunds artikel "Skadereglerares ställningsfullmakt". NFT nr 1/1996 s 103.

76 Enligt Hult skulle inställningen i svensk rätt vara att ombudets medverkan uteslutande får betydelse för frågan om försäkringstagaren kan urskulda ett åsidosättande av upplysningsplikten. Hult modifierar dock sin utsaga något, han säger nämligen att detta får antas gälla "i åtskilliga fall", Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 57.

77 Det är möjligt att utgången blivit en annan om bolaget hade ansetts brustit i sin övervaknings- eller informationsplikt, jfr Christensen, Säljföretagets ansvar för försäljarens culpa in contrahendo vid hemförsäljning och andra konsumentköp, SvJT 1974 s 759.

ansökningsblankett inte behöver lämnas.[78] Hellner menar dessutom att ett ombud som inte fått särskilt bemyndigande, torde sakna behörighet att binda bolaget vid avtalsvillkor som avviker från de allmänna standardvillkoren.[79] ARN har emellertid i strid med detta i ett flertal fall visat att man inte är främmande för att låta bolagen svara för utfästelser som bolagets representanter gjort även när utfästelserna legat vid sidan av standardavtalets innehåll.[80] Detta i kombination med uttalanden i KFL:s motiv om att försäkringsbolagen inte bör kunna undandra sig ekonomiskt ansvar när det är klart utrett att ombud lämnat oriktiga uppgifter om försäkringsskyddets omfattning, talar för att ombudens behörighet i konsumentfall borde sträcker sig något längre än vad Hellner hävdat bör gälla vid tillämpning av 1927 års FAL.[81] I fall där försäkringstagaren kan föra i bevis att ett ombud med avslutsfullmakt utfäst att upplysningsplikten inte omfattade vissa uppgifter, eller att viss information kunnat utelämnas ur ansökan utan att detta skulle kunna komma att påverka rätten till ersättning ur försäkringen, borde bolaget därför, enligt min mening, vara förpliktat att stå fast vid utfästelsen.

4.3.2. Ombudets riskkännedom.

Frågan om i vilka fall ombudets riskkännedom kan tillräknas försäkringsbolaget har viss praktisk betydelse. Som framkommit är det inte helt klart i vilken utsträckning bolagets olika representanter verkligen kan binda bolaget vid utfästelser om upplysningspliktens omfattning. Även om ombudet anses vara behörigt att förplikta bolaget torde det ankomma på försäkringstagaren att visa att ombudet verkligen angett att upplysningsplikten fullgjorts på ett godtagbart sätt.[82] Detta kan många gånger vara svårt för försäkringstagaren särskilt om bolagets ombud förnekar att det förekommit en sådan utfästelse. Det kan vara lättare för försäkringstagaren att visa att ombudet känt, eller åtminstone bort känna till, de riskomständigheter som bolaget menar sig ha varit i behov av att bli informerat om. Dessutom kan det förekomma fall där ombudet och försäkringstagaren överhuvudtaget inte gått in på upplysningspliktens omfattning, men där försäkringstagaren utgått från att det varit tillräckligt att ombudet känt till riskomständigheterna för att bolaget därmed också skulle anses informerat.

Enligt fullmaktsläran kan ett behörigt ombud identifieras med sin huvudman.[83] Detta talar för att riskkännedom hos bolagets representant bör belasta bolaget åtminstone i de fall ombudet haft behörighet att sluta avtal för bolagets räkning. Doktrinen ger dock inte något entydigt stöd för att det skulle förhålla sig på detta sätt. Liksom i fallet med utfästelser om upplysningspliktens omfattning bygger författarna allt som oftast sina resonemang på indelningen av ombud i

---

78 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 272.

79 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 270.

80 Ett exempel hämtat från ARN:s praxis där ett ombud ansågs behörigt att binda bolaget vid ett avtalsinnehåll som helt klart avvek från de standardiserade villkoren finner man i ARN 84/R2874. Enligt försäkringstagaren hade ett av försäkringsbolagets ombud uppgivit att försäkringstagarens dotter omfattades av försäkringstagarens villa/hem-försäkring så länge hon bodde och var mantalsskriven på föräldrarnas adress. Att dottern gift sig skulle enligt ombudet sakna betydelse. När dottern sedermera råkade ut för en skada vägrade bolaget utge ersättning med hänvisning till att det av försäkringsvillkoren klart framgick att försäkringsskyddet enbart omfattade försäkringstagarens ogifta barn.I sitt avgörande fann ARN att om en företrädare för bolaget utlovat att dottern skulle omfattas av försäkringsskyddet trots att hon gift sig, skulle dotterns skada också omfattas av försäkringen.

81 SOU 1977:84 s 127.

82 Enligt allmänna bevisregler brukar den som påstår visst avtalsinnehåll få bära bevisbördan för sitt påstående.

83 Förslag till lag om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, 1914, s 166, Almén / Eklund, Lagen om avtal, Kommentar, 1968 s 158 f, Adlercreutz, Avtalsrätt I, 9 uppl, 1989, s 244 ff. Skulle det föreligga svikligt förfarande, dvs om försäkringstagaren och ombudet gemensamt vill förleda huvudmannen, sker givetvis ingen identifikation.

förmedlings- respektive avslutsombud.[84] Avslutsombud har genomgående antagits kunna identifieras med försäkringsbolaget ifråga om riskkännedom. Undantag har dock sagts gälla för de fall att avslutsombudet lämnat en utfästelse som stått i direkt motsats till vad som uttryckligen efterfrågas i ansökningsformulär eller liknande.[85]

För förmedlingsombudens del går åsikterna isär. Vissa författare menar att dessa ombud i princip aldrig ska identifieras med försäkringsbolaget medan andra hävdar att detta trots allt bör kunna komma ifråga i vissa fall.[86] Grundt menar t ex att ett förmedlingsombud bör kunna identifieras med försäkringsbolaget när bolaget nöjt sig med att ombudet muntligen inhämtat upplysningar från försäkringstagaren.[87] Har försäkringstagaren däremot blivit ombedd att lämna in en skriftlig ansökan, bör försäkringstagaren själv få bära ansvaret för att ansökningshandlingarna blir korrekt och fullständigt ifyllda. En felaktighet kan inte ens ursäktas med en hänvisning till att det varit ombudet som fyllt i blanketten. Hult delar Grundts uppfattning om att försäkringsbolaget får stå risken för att muntliga upplysningar kommer till bolagets kännedom. Har ombudet uppträtt vilseledande kan detta ursäkta felaktiga eller ofullständiga uppgifter också i fall där dessa lämnats skriftligen.[88] Ju otydligare frågorna varit i ansökningsformuläret desto större anledning för försäkringstagaren att lita till ombudets utsagor om hur de bör besvaras. Hult anser dock inte att förmedlingsombudens riskkännedom rent allmänt bör tillräknas bolaget. Detta förklarar han med att mottagandet av riskupplysning bör betraktas som en självständig rättshandling för vilken ombudet saknar fullmakt.[89] Som påpekats i det föregående menar Hellner att ett ombud i undantagsfall kan anses behöriga att binda bolaget vid uttalanden om upplysningspliktens omfattning.[90] I analogi med detta bör försäkringsbolaget endast identifieras med sitt ombud när detta varit behörigt att sluta avtal, eller när uppgifter på bolagets inrådan inhämtats muntligen.

Enligt 1927 års FAL 9 § gäller att bolaget inte mot den försäkrade kan åberopa att man ej fått upplysningar om sådana riskomständigheter som bolaget kände eller borde känna till. Regeln är densamma i Danmark. Lyngsø menar att uttrycket "selskabet" (alltså bolaget) enligt praxis omfattar dess ombud. Riskkännedom hos ombudet borde därför enligt honom, åtminstone när ombudet haft vetskap om de rätta förhållandena, tillräknas bolaget.[91]

---

[84] Se Selmer, Forsikringsret, 2 udg, 1982, s 50, Grundt, Lærebok i norsk forskiringsrett, 1939, s 177 f. I diskussionen kring huvudmannens bundenhet till sidolöpare - utfästelser vid sidan av standardavtal- har Christensen påpekat att det kan innebära betydelsefulla begränsningar konsumentskyddet att enbart låta huvudmannen bli bunden vid utfästelser av s k avslutsombud. Christensen säger sig inte ha kunnat finna någon motivering till varför ombuden borde indelas i olika kategorier, Christensen, Säljföretagets ansvar för försäljarens culpa in contrahendo vid hemförsäljning och andra konsumentköp, SvJT 1974 s 743 f

[85] Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 56. I sammanhanget kan även hänvisas till NJA 1968 s 303 som bl a berörde frågan om huruvida en hemförsäljares insikt om att köparen blivit svikligen förledd skulle tillräknas huvudmannen. Trots att ombudet hade behörighet att för huvudmannens räkning sluta bindande avtal menade HD att huvudmannen inte skulle identifieras med sitt ombud eftersom denne inte var en behörig företrädare för huvudmannen i just detta avseende. Se vidare Christensen, Säljföretagets ansvar för försäljarens culpa in contrahendo vid hemförsäljning och andra konsumentköp SvJT 1974 s 741. Se även Hellners analys i Konsumentskyddet vid köp, Uppsatser i Civilrätt I, Juridiska föreningen Uppsala, 1973 s 15 f och s 19.

[86] Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 272 och Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 174 ff. Lyngsø menar däremot för dansk rätts del att det enligt praxis får anses ligga innan för ombudets ställningsfullmakt att ge avkall på "rigtige risikooplysninger", Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 91 f.

[87] Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 181.

[88] Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 58.

[89] Hult, Om betydelsen av agentens medverkan vid den försäkringsrättsliga upplysningspliktens fullgörande i Festskrift till Marks Wurtenberg s 311 ff, även hänvisning till Almén//Ekelund, Lagen om avtal,1968, s 144.

[90] Se 4.4.1, samt Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 272.

[91] Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 91 f.

Det förekommer knappast någon rättspraxis som kan bidra till att belysa den berörda frågeställningen för svensk rätts del. I några äldre finska HD-avgöranden rörande tvist om utbetalning ur brandförsäkring har emellertid bolaget identifierats med sina ombud.[92] Även i några danska fall har identifikation förekommit.[93] I ett fall hämtat från svenska HD, NJA 1926 s 656, dömde HD emellertid till försäkringstagarens favör med hänvisning till att de som beviljat försäkringen hade varit medvetna om att försäkringstagaren tidigare lidit av en sjukdom som han ej nämnt i sin försäkringsansökan. Det låter sig knappast göras att med utgångspunkt i dessa enstaka avgöranden dra några långtgående slutsatser om vad som bör gälla när försäkringsombudet haft kännedom om en riskomständighet som ej framkommit till huvudmannen. Det har emellertid hävdats att HD visat en tendens att skärpa kraven på försäkringstagaren ifråga om upplysningspliktens fullgörande.[94] Det är möjligt att så skulle vara fallet, jag har emellertid svårt att se vad som skulle ha motiverat en sådan utveckling. För konsumentförsäkringarnas del torde dessutom kunna anföras att intentionerna med KFL knappast kan ha varit att ställa högre krav på försäkringstagaren ifråga om fullgörandet av upplysningsplikten. Det verkar rimligare att låta bolaget bära huvudansvaret för att denna biförpliktelse blir uppfylld på det sätt bolaget önskar. I förarbetena till KFL berörs frågan mycket kortfattat. Det sägs att påföljdsbedömningen kan påverkas av att ombudet haft, eller bort ha, insikt om olika riskomständigheter. Ombudets riskkännedom sägs i sådant fall verka till försäkringsbolagets nackdel åtminstone när ombudet hade behörighet att ingå avtal för bolagets räkning.[95]

4.3.3 Bolagets ansvar för ombudens agerande.

I samband med införandet av Hemförsäljningslagen (1981:1361) diskuterades i vad mån en hemförsäljare borde kunna binda sin huvudman vid utfästelser vid sidan om de standardavtal som ofta används vid avtalsslutandet.[96] Redan 1974 framförde Christensen i en artikel i Svensk Juristtidning, att det ur konsumentskyddssynpunkt inte vore tillfredsställande att grunda huvudmannens ansvar för denna typ av utfästelser på fullmaktsläran eftersom säljföretaget då knappast skulle kunna åläggas ansvar för andra obehöriga säljmetoder än just sidolöpare. Vid behörighetsöverskridande skulle köparen därigenom alltid stå oskyddad i dessa övriga fall. Därtill kan läggas att det emellanåt kan vara svårt att dra gräns mellan renodlade sidolöpare och säljargument som inte utgör påstående om avtalets innehåll.[97] Av dessa skäl förordade Christensen att säljarens ansvar borde utformas och uppfattas som ett principalansvar för medhjälparens culpa in contrahendo.[98] Christensen påtalade särskilt att även en handlingar, som innebär ett befogenhets- eller behörighetsöverskridande, kan ha ett sådant samband med ombudets tjänsteutövning att arbetsgivaren borde kunna göras ansvarig för det inträffade. Huvudmannen torde i sådant fall vara skyldig att hålla köparen skadeslös vilket skulle innebära att köparen borde ha rätt att påkalla avtalets återgång samt att kräva att få ersättning för direkta utgifter med anledning av att avtalet ej kunnat göras gällande. Intressant ur ett försäkringsrättsligt perspektiv är att Christensen även menar att det, trots att ansvaret grundas

92 Se Carstén , Försäkringstagarens upplysningsplikt vid ingående av försäkringsavtal, med hänvisning till till HD 1921 dom II 364, HD 1931 II 499, HD 1929 II 291, NFT nr 1/1982 s 1 ff.

93 ASR 885 (ASD1946:38), U 1984:800 (Byretsdom), AK 21875, AK 33.611, fallen finns refererade hos Lyngsø Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 91 f.

94 Se Lyngsø, Forsikringsagenten og forsikringstagarens oplysningspligt, NFT nr 4/1970 s 324 samt Carstén, Försäkringstagarens upplysningsplikt vid ingående av försäkringsavtal, NFT nr 1/1982 s 9.

95 Prop 1979/80:9 s 144.

96 Prop 1981/82:40.

97 Christensen, Säljföretagets ansvar för försäljarens culpa in contrahendo vid hemförsäljning och andra konsumentköp, SvJT 1974 s 760 f.

98 Christensen, Säljföretagets ansvar för försäljarens culpa in contrahendo vid hemförsäljning och andra konsumentköp, SvJT 1974 s 762, se även hänvisning till Almén/Ekelund, Lagen om avtal, 8 uppl, 1963, 11 § not 12.

på ett principalansvar och inte på fullmaktsrättsliga principer, är en tänkbar påföljd att säljaren blir bunden av det avtalsvillkor som innefattas i sidolöparen.[99] Detta skulle nämligen vara ett sätt att hålla köparen skadeslös. Överfört på försäkringsrättsliga förhållanden skulle detta betyda att den försäkrade med åberopande av huvudmannens principalansvar skulle kunna hävda att bolaget borde vara bundet av ett ombuds utfästelser om avtalets eller upplysningspliktens innebörd.[100] Även om lösningen verkar tilltalande, inte minst elimineras svårigheten med att avgränsa olika ombuds behörighet, så har den inte vunnit något gehör i lagstiftningen.[101]

4.4 Upplysningspliktens omfattning.

Frågan om när upplysningspliktens skall fullgöras har betydelse för avgränsningen av vilka omständigheter försäkringstagaren är skyldig att upplysa försäkringsbolaget om.[102] Tidpunkten för upplysningspliktens fullgörande avgör dessutom när försäkringstagaren skall ha varit i god tro, d v s varken insett eller bort inse -ringa oaktsamhet föranleder ingen påföljd- att riskbeskrivningen inte varit fullständigt korrekt.

Försäkringstagarens upplysningsplikt omfattar i princip alla de omständigheter som kan sättas i samband med risken och som han kände, eller borde känna till, vid tecknandet av försäkringen. Det vore emellertid orimligt att ålägga försäkringstagaren en sådan oinskränkt informations-skyldighet. I praktiken förekommer det också en rad omständigheter som begränsar upplysningspliktens omfattning.

---

99 Christensen, Säljföretagets ansvar för försäljarens culpa in contrahendo vid hemförsäljning och andra konsumentköp, SvJT 1974 s 764.

100 Christensen konstaterar i sammanhanget att inom försäkringsrätten måste ett principalansvar för agentens handlande medföra bundenhet för försäkringsbolaget. I annat fall står den försäkrade oskyddad. Christensen hänvisar i sammanhanget till Roeli, Kommentar zum Schweizerischen Bundesgesetze über den versicherungsvertrag, Band I s 124 ff. Roeli menar att den legala behörighet som försäkringsagenten enligt schweizisk rätt har att företräda bolaget, indikerar ett principalansvar. Christensen noterar dock att Roelis åsikt inte vunnit gehör i Skandinavien, se Christensen SvJT 1974 s 764 not 7 med hänvisningar.

101 I den gällande Hemförsäljningslagen (1981:1361) bygger huvudmannens ansvar för eventuella sidolöpare på fullmaktsrättsliga principer, 12 § (1991:353). Se även prop 1981/82:40 s 38 f. Inte heller i Konsumentköplagen (1990:932) förkommer någon uttrycklig regel om säljarens principalansvar för olika ombuds utfästelser (i 19 § anges dock att varan skall anses felaktig om den inte överensstämmer med sådana uppgifter om varans egenskaper eller användning som *säljaren* lämnat vid marknadsföring en av varan eller annars före köpet). Inte heller i KFL eller den nya FAL förekommer någon särskild regel som ålägger bolaget ansvar för ombudens handlande. Hessler har emellertid i en kommentar till utgången av NJA 1958 s 448 hävdat att ett företag med åberopande av 3:1 SkL borde ha kunnat göras ansvarigt för en skada orsakad av en anställd som förfalskade en firmatecknares namnteckning på en blankett för uttag från en bankbok. Fallet avgjordes, som framgår, före tillkomsten av reglerna om principalansvar och det aktuella bolaget dömdes att utge ersättning på annan grund, Hessler, Obehöriga förfaranden med värdepapper, 2 uppl, 1981 s 87 f. Enligt Hellner torde huvudmannen i allmänhet inte bli skadeståndsskyldig när en företrädare på ett vårdslöst sätt föranleder att huvudmannen inte blir bunden vid avtal. Detta motiverar Hellner med att behörighetsreglerna annars skulle urholkas. Det är dock osäkert om Hellners uttalande syftar på arbetstagare i allmänhet, eller om hans påpekande endast avser uppdragstagare (alltså sådana som ej omfattas av principalansvaret i SkL 3:1), Hellner, Kommersiell avtalsrätt,Stockholm 1993, s 74. Vidare verkar inte Bengtsson helt främmande för att i vissa fall låta bolagen svara för sina ombuds agerande, Bengtsson, Anmälan av E Nilsson och E Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, SvJT 1985 s 729, se s 732.

102 Så som lagen utformats förutsätter en skyldighet att rätta felaktigheter att det i avtalet tagits in en föreskrift om detta, prop 1979/80:9 s 143. Med hänvisning till vad som sagts under 4.4 kan påpekas att det råder delade meningar om huruvida upplysningsplikten sträcker sig förbi tecknandet eller ej.

4.4.1 Kravet på relevans.

Av 1927 års FAL 9 § framgår att upplysningsplikten enbart omfattar sådana uppgifter som är av betydelse för försäkringsbolaget att känna till. Detta innebär att skyldigheten att lämna bolaget riskupplysningar inskränks till att omfatta förhållanden som kan påverka bolagets beslut antingen att bevilja försäkring, eller hur avtalet kan komma att utformas.[103] I det sistnämnda fallet kan det röra sig om uppgifter som visar att det finns ett behov av särskilda föreskrifter i avtalet. En annan möjlighet är att premiens storlek påverkas av upplysningen ifråga.[104] Upplysningsplikten omfattar dessutom uppgifter, som kan påverka bolagets beslut att återförsäkra sig.[105] Det är dock tveksamt om detta senare har någon självständig betydelse för konsumentförsäkringarnas del.

Av KFL framgår att påföljd kan komma ifråga när försäkringstagaren uppsåtligen, eller av oaktsamhet som inte är ringa, lämnat bolaget en oriktig uppgift eller förtigit *en omständighet av vikt.*[106] Till skillnad från 1927 års FAL ställer alltså lagtexten endast ett kvalitetskrav på riskupplysningen när det rör sig om undanhållen information. Det verkar därför som om en oriktig uppgift i princip alltid kan föranleda påföljd. Av lagförarbetena följer emellertid att det "givetvis" saknas anledning att sätta ned ersättningen om försäkringstagaren lämnat en oriktig uppgift som saknat betydelse för riskbedömningen.[107] I vissa fall kan AvtL:s svekregel bli tillämplig när försäkringstagaren lämnat bolaget oriktiga uppgifter om risken. Avtalet kan då ogiltigförklaras med följd att försäkringstagaren står helt utan försäkringsskydd. Det är dock tveksamt om svekregeln kan komma till användning när försäkringstagaren lämnat bolaget oriktiga upplysningar om något som inte varit "av vikt". Ett svek torde nämligen förutsätta att den oriktiga upplysningen kunnat påverka bolagets beslut att bevilja försäkringen alternativt att själva avtalsinnehållet riskerat bli annorlunda än vad som annars blivit fallet.[108] KFL:s förarbeten ger inga uttryckliga anvisningar om vilket regelkomplex, AvtL:s eller KFL:s, som bör ha företräde i en sveksituation. Avgörandet får därför antas ligga hos bolaget som har att ta ställning till om man vill yrka på ogiltighet eller nedsättning. Det torde dock inte stå bolaget fritt att välja mellan att åberopa 30 § KFL och 36 § AvtL eftersom det förra lagrummet i jämförelse med det senare bör betraktas som en preciserande regel.[109]

Trots att lagtexten inte uttryckligen anger att såväl en oriktig uppgift som ett förtigande bör avse något ur risksynpunkt betydelsefullt för att försäkringstagaren skall kunna anses ha brutit mot sin upplysningsplikt, torde detta ändå vara fallet. Av de undersökta konsument-försäkringsavtalen framgår emellertid att ersättning vid skada kan sättas ned med ett särskilt avdrag om försäkringstagaren, av oaktsamhet som inte varit ringa, lämnat oriktig eller

103 Några avgöranden framförallt avseende livförsäkring ger vid handen att en uppgift bör betraktas som relevant för riskbedömningen om information hade föranlett bolaget att vidta efterforskningar som i sin tur sannolikt skulle ha lett fram till att försäkring hade vägrats eller åtminstone beviljats på andra villkor än vad som blivit fallet, se bl a NJA 1929 s 573, NJA 1932 s 9 och NJA 1937 s 648.

104 Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 47, Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 44, Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 160. Här bör dock påpekas att om premien bestäms med utgångspunkt från ett av försäkringstagaren angivet försäkringsbelopp innebär ett felaktigt angivet belopp inte att upplysningsplikten anses överträdd, däremot kan det föreligga underförsäkring. Underförsäkring regleras för konsumentförsäkringarnas del i KFL 35 §.

105 Eklund /Hemberg, Lagen om försäkringsavtal, 3 uppl, 1957,s 24 f.

106 KFL 30 §.

107 Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 124, SOU 1974:83 s 132 samt prop 1975/76:81 s 117 f och 166.

108 Motsvarande får naturligtvis antas gälla för förtigande.

109 Prop 1979/80:9 s 142, SOU 1977:84 s 225. Hultmark, Upplysningsplikt vid ingående av avtal, 1993, hävdar att KFL:s regler kan ses som ett förtydligande av AvtL:s regler, s 29.

ofullständig uppgift när försäkringen tecknades.[110] Villkoret utesluter alltså inte påföljd enbart med hänvisning till att den oriktiga eller ofullständiga uppgiften varit betydelselös. En annan sak är att detta förhållande kan få betydelse för hur omfattande ett eventuellt nedsättningsavdrag kan bli.

I doktrinen har det hävdats att vad som är att betrakta som relevant ur risksynpunkt i stort sett kan bestämmas på tre olika sätt. En möjlighet är att utnyttja en objektiv metod, d v s att utgå från vad försäkringsbranschen i allmänhet betraktar som betydelsefullt. Ett annat tillvägagångssätt är att utgå från det berörda försäkringsbolagets egen praxis. Detta kan kallas en subjektiv metod. En tredje variant går ut på att låta domstolarna självständigt avgöra vad som är av betydelse vid riskbedömningen. Den objektiva metoden har en av sina främsta förespråkare hos Hult. Han menar dock att om försäkringsbolaget i sitt ansökningsformulär särskilt begärt en upplysning, som andra bolag normalt sett inte efterfrågar, skall uppgiften antas vara relevant för riskbedömningen.[111] I svensk rättspraxis och doktrin har annars den subjektiva relevansprövningen varit den metod som dominerat.[112] Detta kan kanske förklaras av att 1927 års FAL ger visst stöd för att relevansprövning bör ske med utgångspunkt från vad det berörda försäkringsbolag ansett vara av betydelse. Proratataregeln i FAL:s 6 § bygger nämligen på tanken att påföljden skall bestämmas med hänsyn tagen till hur det avtalsslutande bolaget skulle ha agerat om de rätta omständigheterna varit kända.[113] Detta går emellertid inte att det att bortse från kravet i FAL:s 9 § om att uppgiften verkligen ska ha haft betydelse för risken. Den subjektiva prövningen borde därför kunna kompletteras med en objektiv bedömning av om försäkringsbolagets inställning har fog för sig. Något domstolsavgörande som ger stöd detta antagande finns emellertid inte.[114]

Vid subjektiv relevansprövning får bevisbördans placering stor betydelse. Det anses ankomma på försäkringsbolagen att göra antagligt att en oriktig uppgift, eller ett förtigande, haft betydelse för avtalets utformning.[115] Lagen verkar inte ställa särskilt höga krav på bevisningens styrka. I rättspraxis har domstolarna emellertid varit förhållandevis stränga i sin bedömning av vad som är att anse som tillräckligt i bevishänseende.[116]

I förarbetena till KFL sägs inget om hur en eventuell relevansprövning bör göras. Det mesta talar därför för att domstolarna kommer att hålla fast vid den redan etablerade subjektiva bedömningsmodellen. Det är dock möjligt att försäkringsbolagens frågeformulär bör tillmätas en större betydelse än vad som förekommit under FAL:s tid.Detta eftersom försäkringstagaren sällan anses vara skyldig att lämna bolaget upplysningar om annat än sådant som uttryckligen efterfrågats.[117] Försäkringstagaren får emellertid räkna med att de förhållanden som bolaget

110 Se t ex AB 5.1, 1983. Samma villkor i WASA HA 92 K5.1. Hos Trygg Hansa framgår dock av de allmänna bestämmelserna från 94 att uppgiftens betydelse vägs in i bedömningen av om det föreligger förutsättning för nedsättning.

111 Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 47. Det är troligt att Hult hämtat inspiration från tysk rätt där en objektiv bedömningsmetod av liknande slag föreskrivs.

112 Eklund /Hemberg, Lagen om försäkringsavtal, 3 uppl, 1957, s 25, Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 161 samt NJA 1949 s 786, se även Bentzon/Christensen,Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 29.

113 Enligt Grundt kan möjligen andra bolags praxis beaktas om det är osäkert hur den berörde för utformat avtalet med kännedom om de aktuella omständigheterna, Grundt,Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 138.

114 I NJA 1949 s 786 genomfördes relevansprövning endast med utgångspunkt i FAL 6 §. I NJA 1937 s 648 ville åtminstone HD:s minoritet beakta att en oriktig uppgift saknat betydelse för riskbedömningen. Bl a Ulf Persson har kritiserat den subjektiva modellen för att den i princip gör det möjligt för försäkringsgivaren att felaktigt beteckna en uppgift som betydelsefull för riskbedömningen, Ulf Persson , Försäkringsrätten inventerad, SvJT 1961 s 576.

115 SOU 1925:21 s 72, 1927 års FAL 6 §.

116 Se t ex NJA 1940 s 280.

117 SOU 1977:84 s 225, prop 1979/80:9 s 142. Angående nya FAL se 4:1.

frågar om är av betydelse för bolagets riskbedömning. Det är inte troligt att en felaktig uppgift, eller ett förtigande, kan ursäktas av att försäkringstagaren inte trodde att det var särskilt viktigt att besvara försäkringsbolagets frågor på ett fullständigt och korrekt sätt.[118]

Vilka specifika uppgifter kan då antas vara relevanta för bolagens riskbedömning? Vad gäller skadeförsäkringar i allmänhet visar rättspraxis att vem som är ägare till försäkringsobjektet inte ansetts vara av sådan betydelse att ett förtigande eller en oriktig uppgift om de rätta förhållande bort medföra att försäkringstagaren förlorar rätten till försäkringsersättning. Detta framgår t ex av NJA 1929 s 57 där försäkringen omfattade ett boklager som försäkringstagaren till största del innehade i kommission samt av NJA 1932 s 95 där det tvistades om rätt till ersättning ur en fastighetsförsäkring och där det visade sig att försäkringstagaren endast hade säkerhet i fastigheten.[119]

I NJA 1971 s 502 menade HD, att en försäkringstagare som tecknat en företagsförsäkring, inte varit skyldig att upplysa om att han tidigare blivit dömd för brott samt att han varit intagen för sluten psykiatrisk vård.[120]

I övrigt har jag inte kunnat finna någon praxis som ytterligare belyser vilka riskomständigheter som kan antas vara relevanta. De olika ansökningsformulären bör emellertid ge en viss inblick i vad åtminstone bolagen menar vara relevant för riskbedömningen.[121] Bland de konsument-försäkringsavtal, som studerats i denna avhandling, är det främst vid tecknande av villa- och fritidshusförsäkring som försäkringstagaren ombeds att lämna bolaget upplysningar om försäkringsobjektet. De upplysningar försäkringsbolaget efterlyser är i de flesta fall av mycket påtaglig natur. Försäkringstagaren skall t ex uppge byggyta, byggår och byggnadsmaterial för sitt hus. Det är en öppen fråga om det föreligger en skyldighet att upplysa bolaget om att försäkringsobjektets kvalitet är betydligt sämre än vad man med utgångspunkt från de lämnade uppgifterna haft skäl att räkna med.För den händelse att en sådan upplysning skulle ha föranlett bolaget att kräva en högre premie eller att ställa särskilda villkor för att bevilja försäkringen, torde upplysningen dock kunna betraktas som relevant. Antagligen kan samma sak sägas gälla om upplysningen skulle ha föranlett bolaget att företa en besiktning av fastigheten, detta dock förutsatt att denna besiktning i sin tur sannolikt skulle ha medfört att bolaget krävt en högre premie eller att avtalsinnehållet påverkats på något annat sätt.[122]

Vad gäller information om försäkringstagarens egen person tyder det tidigare nämnda HD-avgörandet på att den försäkringssökande inte behöver upplysa om att han lider eller har lidit av psykisk sjukdom. Han behöver förmodligen heller inte självmant informera om att han tidigare varit straffad. Då bolaget i vissa fall kan ha rätt att avböja försäkringsansökan med hänvisning till att den försäkringssökande gjort sig skyldig till kriminalitet som kan ha betydelse för försäkringsförhållandet, t ex försäkringsbedrägeri, bör det dock åligga den försäkringssökande

---

118 Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 126.

119 I ARN 90/R1845 menade nämnden att försäkringen borde gälla i ett fall där ett hus brunnit ned till grunden. Bolaget vägrade ersättning med hänvisning till att försäkringen enligt villkoren gällde för "byggnad som du äger" Branden inträffade den 20 mars, köparen (försäkringstagaren) skulle tillträda fastigheten först den 15 april. Bolaget hävdade att försäkringstagaren inte var ägare till fastigheten vid skadetillfället och att försäkringen inte gällde eftersom "det inte upplystes för bolagets ombud att äganderätten till fastigheten enligt kontraktet alltjämt tillkom säljaren".

120 Ett liknande fall hittar man i NRt 1937 s 751. En mäklare, som tecknat en garantiförsäkring till förmån för sina kunder, underlät att upplysa om att han tidigare hade förskingrat. Avtalet ansågs giltigt då man inte kunde begära att försäkringstagaren skulle vara skyldig att uppge att han själv handlat oredligt.

121 Det kan tilläggas att Adlercreutz menar att upplysningsplikten endast omfattar förhållanden "i den egna sfären", Avtalsrätt I, 10 uppl, 1995, s 268.

122 Se hänvisningarna i not 139.

att lämna ett korrekt svar på en direkt förfrågan om dessa förhållanden.[123] Det torde dock höra till undantagen att bolagen begär att den försäkringssökande skall inkomma med den typen av upplysningar. Frågor av det slaget kan kanske verka stötande. Däremot förekommer det att den försäkringssökande ombeds uppge om en tidigare försäkring blivit uppsagd eller förnyad med villkorsskärpning eller ökad självrisk.[124] Om så varit fallet kan detta kanske bero på att det förekommit någon form av oegentligheter från den försäkrades sida.

Bland de försäkringstyper som behandlas i denna avhandling är det, som sagt, framförallt vid tecknande av villa- och fritidshusförsäkring som bolaget begär att försäkringstagaren ska besvara ett större antal frågor. Vid tecknande av hemförsäkring får försäkringstagaren vanligen betydligt färre frågor. Av ansökningshandlingarna att döma verkar separat tecknade reseförsäkringar vara den försäkringstyp som förutsätter minst antal riskupplysningar för att bolagen skall vara villiga att sluta avtal.

Ansökningshandlingarna avseende villa- hemförsäkring ger vid handen att de olika bolagen i stort sett efterfrågar samma typ av riskinformation. Bolagen vill veta hur stor byggytan på försäkringsobjektet är, vilket år byggnaden blivit uppförd, vilket material denna består av, vad för sorts värmesystem huset har osv. När det gäller upplysningar om själva försäkringsobjektet skiljer sig de olika ansökningarna främst åt ifråga om hur pass detaljerad riskinformation bolagen vill ha.[125]

De flesta bolag, dock inte alla, vill veta om ansökan avser nyteckning eller ändring av tidigare gällande försäkring.[126] Ansvar, som har en särskild målgrupp, vill veta om försäkringstagaren är eller avser att bli medlem i nykterhetsorganisation eller kristet samfund. I Länsförsäkringarnas ansökningsblankett efterfrågas bl a om försäkring finns i annat bolag. Det studerade formuläret anger att försäkringstagaren kan få rabatt om han är ensamstående eller pensionär. Det är tveksamt om en försäkringstagare, som oriktigt uppgivit sig uppfylla det ena eller andra av dessa kriterier, kan drabbas av påföljd för brott mot upplysningsplikten om det visar sig att uppgiften varit oriktig. Om försäkringstagaren väljer att inte besvara frågan och därmed avstår från rabatten kan detta i vart fall rimligen inte föranleda påföljd för förtigande.

De frågor försäkringstagaren ombeds besvara vid ansökan om hemförsäkring riktar i huvudsak in sig på vilka specificeringar försäkringstagaren vill ha av sitt försäkringsskydd. Som exempel kan nämnas att det förekommer frågor om försäkringstagaren önskar maskinskydd, speciell allriskförsäkring osv. Svaren på dessa frågor har inte karaktär av riskupplysning. Bolaget efterfrågar dessa uppgifter för att kunna avgränsa vilka risker försäkringsskyddet ska omfatta. I vissa fall frågar bolagen emellertid också om olika förhållanden som kan läggas till grund för beräkning av försäkringspremien. Skulle försäkringstagaren då lämna en oriktig uppgift, som leder till att försäkringsbeloppet blir för lågt, får frågan om rätt till ersättning bedömas med utgångspunkt i KFL 30 §. Det blir med andra ord inte tal om att tillämpa underförsäkringsregeln.[127] Detta kan ses som en fördel för försäkringstagaren eftersom underförsäkringsregeln saknar godtrosskydd.[128]

Vid tecknande av reseförsäkring efterfrågas i allmänhet endast hur många dagar resan är avsedd

123 Se ARN 81/R6598 som dock avvisades då muntlig bevisupptagning ansågs nödvändig. Se även prop 1979/80:9 s 112. Se även Hultmark, Upplysningsplikt vid ingående av avtal, 1993, s 20 f.

124 Se t ex ansökan om hemförsäkring Folksam, 1981.

125 Som exempel kan nämnas att i ett ansökningsformulär begärs uppgift om byggnaden är utrustad med fasta konstverk eller om det finns golv av marmor.direkt anknytning till försäkringsobjektet.

126 I undersökningsmaterialet är det endast Piteortens försäkringsbolag som ej frågat om detta.

127 SOU 1977:84 s 225, prop 1979/80:9 s 141, 158.

128 Se KFL 35 §, prop 1979/80:9 s 159.

att vara samt om resan är tänk att företas inom eller utom Europa. Dessutom förekommer, liksom för hemförsäkringarnas del, att försäkringstagaren får ange om han önskar särskilda former av tilläggsförsäkringar. Den information som inhämtas från försäkringstagaren syftar huvudsakligen till att bestämma vilken risk som skall omfattas av försäkringsskyddet. Varar försäkringstagarens resa längre än vad som uppgivits kan detta knappast tolkas som att upplysningsplikten blivit åsidosatt. Istället kommer försäkringstagaren att stå utan försäkringsskydd när den avtalade försäkringsperioden löpt ut.

4.4.2 Riskkännedom hos bolaget.

Även om försäkringstagaren underlåtit att på ett korrekt sätt beskriva risken för bolaget behöver detta inte med nödvändighet innebära att försäkringsbolaget kan göra påföljd gällande. Av 1927 års FAL följer att om bolaget varit införstått med de rätta omständigheterna har det ingen betydelse att försäkringstagarens brustit ifråga om att informera om risken.[129] I sådant fall föreligger heller inte några bristande avtalsförutsättningar. Att bolaget inte bryr sig om att få bekräftat sådant som redan är känt kan tolkas som en tyst accept. Situationen påminner om de fall där en anbudsgivare till följd av underlåten reklamation blir bunden av en oren accept.[130] För att bindande avtal skall komma till stånd förutsätts dock att anbudsgivaren måste ha insett att motparten trodde att accepten var ren. Enligt 1927 års FAL belastas försäkringsbolaget emellertid inte enbart av omständigheter som faktiskt är kända, även sådant som bolaget bort känna till avskär från möjligheten att göra påföljd gällande.[131]

I KFL finns inget uttryckligt hinder mot nedsättning i fall där försäkringsbolaget kände eller borde känna till att försäkringstagarens riskupplysningar varit ofullständiga eller oriktiga.[132] I förarbetena behandlas problemet i samband med diskussionen om hur påföljden för brott mot upplysningsplikt skall bestämmas.[133] Det sägs då att riskkännedom bör verka till nackdel för försäkringsbolaget. Att detta förhållande inte omnämnes i lagtexten som något som exkluderar bolaget från att sätta ned ersättningen ger intryck av att konsumentskyddet urholkats. Det vore emellertid förhastat att hävda att införandet av KFL inneburit en försämring för försäkringstagarna på denna punkt. Visserligen föreligger inte längre något absolut hinder mot påföljd, vare sig i lagen eller enligt dess förarbeten, men samtidigt har betydelsen av försäkringstagarens självständiga upplysningsplikt tonats ned.[134] I betänkandet anges att försäkringstagaren endast är skyldig att på eget initiativ lämna riskupplysningar när försäkringen tecknas utan att ansökningsformulär utnyttjas.[135] Användes ansökningsformulär och försäkringstagaren avstår från att besvara en fråga bör försäkringsbolaget försöka få försäkringstagaren att komplettera sin ansökan, i annat fall kan bolagets passivitet tolkas som en accept av att försäkringen beviljas med utgångspunkt från de uppgifter som faktiskt avgivits.[136]

Den begränsade självständiga upplysningsplikten medför att det framförallt är när försäkringstagaren lämnat oriktiga eller vilseledande uppgifter som påföljdsbedömningen kan komma att

[129] 1927 års FAL 9 §.

[130] AvtL 6 § 2 st.

[131] Se om detta i NJA 1926 s 656.

[132] Enligt den nya FAL gäller att bolaget inte kan hävda att det förelegat ett brott mot upplysningsplikten när bolaget vid mottagandet av riskupplysningen insåg, eller borde inse, att denna var felaktig, FAL 4:4.

[133] SOU 1977:84, s 228, prop 1979/80:9 s 144.

[134] Prop 1979/80:9, s 142.

[135] SOU 1977:84, s 225.

[136] Angående detta problem, se Bruce NFT 1958 s 38. Se även NJA 1924 s 384 som dock avgjordes före 1927 års FAL.

påverkas av bolagets eventuella riskkännedom. Kan bolaget visa att försäkringstagaren varit sviklig kan avtalet ogiltigförklaras enligt vanliga avtalsrättsliga regler.[137] Detta gör att det återstår förhållandevis få fall där bolagets kunskaper om den försäkrade risken i praktiken kan komma att påverka ett eventuellt nedsättningsavdrags omfattning. När detta trots allt blir aktuellt uppstår två problem. För det första vems riskkännedom skall belasta försäkringsbolaget och för det andra i vilken utsträckning åligger det bolaget att undersöka risken? Det första problemet, vem som bör identifieras med bolaget, har redan behandlats. Jag hänvisar därför till vad som sagts i denna sak under 4.3.2. Vad gäller den andra frågeställningen framgår det av förarbetena till KFL att försäkringsbolagets möjligheter att göra påföljd gällande kan påverkas av sådant bolaget *bort* känna till.[138] Detta antyder att bolaget i vissa fall kan ha en, om än begränsad, skyldighet att undersöka den risk som försäkringsansökan avser. Vid tillämpning av 1927 års FAL har det annars varit tämligen oomtvistat att försäkringsbolaget aldrig är skyldigt att undersöka risken.[139] Har bolaget låtit genomföra en undersökning menar dock de flesta att bolaget får anses känna till de omständigheter som borde ha framkommit i samband med undersökningen.[140] Vare sig 1927 års FAL eller KFL ger stöd för att försäkringstagaren har en obetingad rätt att kräva att bolaget ställer upp på att undersöka försäkringsobjektet. I undantagsfall kan emellertid bolaget drabbas av att man förhållit sig passiv. Är försäkringstagarens ansökan oklar, eller innehåller den motsägelsefulla riskupplysningar, kan det åligga bolaget att försöka skaffa sig en korrekt bild av risken.[141] Underlåter bolaget att ta reda på de faktiska förhållandena kan detta medföra att bolaget inte anses berättigat att göra påföljd gällande. Detta förutsätter dock att de utelämnade upplysningarna skulle kunna antas ha framkommit vid en undersökning.[142] För KFL:s del framgår det emellertid av förarbeten att passivitet hos bolaget bör inverka till bolagets nackdel.[143] Det är med andra ord ingen självklarhet att påföljd inte kan komma ifråga enkom med hänvisning till att bolaget kunnat få fram fullständiga och korrekta uppgifter om man undersökt försäkringsobjektet.

4.5 De objektiva förutsättningarna för nedsättning.

4.5.1 Oriktig eller vilseledande uppgift.

Enligt KFL 30 § kan det bli tal om nedsättning när försäkringstagaren lämnat bolaget en riskupplysning som objektivt sett är oriktig.[144] De flesta frågor försäkringstagaren ombeds besvara vid ansökan om en konsumentförsäkring avser konkreta förhållanden som är ganska lätta att kontrollera. Det borde t ex inte föranleda några större svårigheter att avgöra om angiven byggyta är riktig eller ej. Bevisbördan för att uppgiften varit oriktig har, åtminstone vid

---

137 1927 års FAL 9 § anses inte tillämplig när svek föreligger, NJA II 1927, s 358, enligt lagrådet och departementschefen förutsätter svek att försäkringstagaren förleder försäkringsgivaren. Avtalet borde därför inte kunna ogiltigförklaras när bolaget känt till de rätta omständigheterna. Se även Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 161.

138 SOU 1977:84 s 228, prop 1979/80:9 s 144 f.

139 Jfr Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 45, Bentzon/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 45 fotnot 2, Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 144. Rodhe tycks dock vara inne på att försäkringsgivaren, med hänvisning till att påföljd inte kan komma ifråga när han bort känna de rätta omständigheterna, skulle ha viss undersökningsplikt, Rodhe, Obligationsrätt, 1956, s 252. Hur omfattande denna undersökningsplikt skulle vara är dock oklart, möjligen skulle sedvanan få viss betydelse som måttstock, Rodhe, ibid, s 341.

140 Se hänvisningar i föregående not.

141 Bentzon/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 46.

142 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 161, Bruce i NFT 1958 s 37.

143 Prop 1979/80:9 s 144.

144 SOU 1977:84 s 225.

tillämpning av 1927 års FAL, ansetts ligga på försäkringsbolaget.[145]

Även om det i de flesta fall inte är särskilt komplicerat att avgöra om försäkringstagaren lämnat en felaktig riskupplysning, förekommer det fall där tveksamheter kan uppkomma. Detta gäller t ex när försäkringstagaren beskrivit risken genom att endast bekräfta riktigheten av en förtryckt ansökningstext. Enligt lagmotiven är det inte självklart att en avvikelse från den förtryckta texten skall bedömas som ett brott mot upplysningsplikten. Avgörande för hur man ska se på ett sådant förfarande blir hur pass tydlig den klausul varit som sedermera visat sig avvika från verkliga förhållandena[146] Enligt betänkandet bör denna typ av ansökningsformulär endast godtas när det finns särskilda skäl som motiverar dess existens.[147] I propositionen har detta dock modifierats till att det får anses mindre lämpligt att använda sådana ansökningshandlingar.[148] Det ankommer på Finansinspektionen att kontrollera ansökningshandlingarnas utformning.[149]

Upplysningsplikten kan även åsidosättas genom att försäkringstagaren lämnat i sig riktiga men vilseledande uppgifter om risken.[150] Enligt förarbetena förutsätter nedsättning i sådant fall att försäkringstagaren insett, eller bort inse, att hans uppgifter, eller avsaknaden av sådana, varit vilseledande för bolaget. Har försäkringstagaren uppsåtligen lämnat bolaget en vilseledande uppgift kommer saken i ett annat läge. Avtalet kan då ogiltigförklaras enligt vanliga avtalsrättsliga regler. Svek förutsätter dock att försäkringsbolaget verkligen ingått avtal i ett fall där detta annars ej skulle ha kommit ifråga, eller att försäkringen beviljats på andra villkor än vad som annars skulle blivit fallet. Även om bolaget inte låtit sig förledas behöver detta dock inte utesluta påföljd enligt KFL.[151] I den skönsmässiga påföljdsbedömningen får försäkringstagarens handlande vägas mot att försäkringsbolaget i ett sådant fall känt till de rätta förhållandena. Normalt sett torde ett uppsåtligt försök till vilseledande bedömas strängare än ett vilseledande som berott på oaktsamhet.

4.5.2 Förtigande.

Av KFL framgår att upplysningsplikten även kan åsidosättas genom att försäkringstagaren underlåter att lämna bolaget riskupplysningar. I jämförelse med 1927 års FAL framstår KFL:s regel som sträng.[152] Enligt FAL omfattar den självständiga upplysningsplikt endast sådant som försäkringstagaren haft kännedom om vid avtalstillfället.[153] KFL:s regel saknar en motsvarande begränsning. I lagförarbetena sägs att det kan bli tal om nedsättning när försäkringstagaren kunnat lämna riktiga uppgifter utan att utsätta sig för oproportionerligt

---

145 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965 , s 153.

146 SOU 1977:84 s 226, prop 1979/80:9 s 142, Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 125.

147 SOU 1977:84 s 226.

148 Prop 1979/80:9 s 143.

149 I den danska FAL 10 § föreskrivs att en avvikelse från en sådan förtryckt riskbeskrivning i vart fall inte kan bedömas strängare än vad som skulle ha gällt om försäkringstagaren själv lämnat upplysningen.

150 SOU 1977:84 s 225, prop 1979/80:9 s 142.

151 Angående detta se 4.5.1.

152 1927 års FAL 7 §. Även enligt den nya FAL kan ett förtigande (ett ofullständigt svar) föranleda påföljd, FAL 4:1. För konsumenternas del innebär dock regeln att den s k spontana upplysningsplikten försvinner.

153 Angående detta förhållande se NJA 1949 s 786.Vid tillämpning av regeln i 1927 års FAL har bevisbördan för att försäkringstagaren varit medveten om en undanhållen omständighet antagits åvila försäkringsbolaget, Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 158.

besvär.[154] Det är oklart om detta gäller för såväl förtigande som aktivt lämnade oriktiga uppgifter. Om så är fallet borde detta betyda att försäkringstagaren har en viss skyldighet att undersöka försäkringsobjektet för att kontrollera att han beskrivit risken på ett korrekt sätt.[155] Att FAL:s regler om upplysningsplikt i vissa delar framstår som något liberalare än KFL:s beror antagligen på att FAL även omfattar personförsäkring. I dessa fall är det naturligtvis av stor betydelse för den försäkrade att det inte ställs alltför långtgående krav ifråga om fullgörandet av upplysningsplikten.

4.5.3 Omständighet av vikt.

För att de objektiva förutsättningarna för nedsättning skall anses uppfyllda vid tillämpning av KFL:s regel om påföljd vid brott mot upplysningsplikten krävs att försäkringstagaren undanhållit bolaget information som varit "av vikt". Detta innebär att de oriktigheter som förekommit ska ha avsett något som varit av betydelse för bolagets riskbedömning. Denna frågeställning redan behandlats i samband med diskussionen om upplysningspliktens begränsningar, jag hänvisar därför i detta fall till vad som sagts i avsnitt 4.4.1.

4.6 De subjektiva förutsättningarna för nedsättning.

4.6.1 Uppsåt.

Före tillkomsten av 1927 års FAL hände det att försäkringsbolagen friskrev sig från allt ersättningsansvar för den händelse att försäkringstagarens riskupplysningar i efterhand visade sig ha varit oriktiga eller ofullständiga. Det räckte då att det objektivt kunde konstateras att försäkringstagarens riskbeskrivning inte stått i överensstämmelse med de verkliga förhållandena för att bolagen skulle vara befriade från betalningsansvar. Denna inställning kan i och för sig sägas ha haft stöd i allmänna avtalsrättsliga principer. En rättshandling som framkallats av felaktiga uppgifter brukar nämligen som huvudregel inte anses binda en avtalspart. I just detta fall lämnade dock bolagens friskrivningsvillkor försäkringstagaren i en ganska utsatt position. Det kan emellanåt vara väl så oförutsett för en skadelidande försäkringstagare att han råkat lämna bolaget en felaktig riskupplysning som att ett försäkringsobjekt kommer till skada. Till detta kan läggas att en tanke med försäkringen faktiskt är att den också skall kunna ge skydd mot eget slarv. Det kan då tyckas omotiverat att göra åtskillnad mellan brott mot upplysningsplikten och t ex framkallande av försäkringsfall.

Första ansatsen till att begränsa försäkringsbolagens möjligheter att friskriva sig från ansvar vid varje form av oriktig riskbeskrivning finner man i i 1891 års sjölag där det stadgades att rätten till försäkringsersättning inte påverkades av att försäkringstagaren underlåtit att upplysa om en egenskap hos försäkringsobjektet som inte varit känd för försäkringstagaren vid avtalsslutandet.[156] Om försäkringstagaren däremot lämnat bolaget en oriktig uppgift var den

---

154 Prop 1979/80:9 s 143.

155 Som tidigare påpekas antas försäkringstagaren dock sällan vara skyldig att på eget initiativ lämna upplysningar om risken, prop 1979/80:9 s 142. I betänkandet sägs att det i stort sett enbart kan bli tal om nedsättning till följd av förtigande när försäkringen tecknats via muntlig överenskommelse, SOU 177:84 s 225. Se även Nilsson/ Strömbäck,Konsumentförsäkringslagen, 1984,s 125.Angående tidigare förhållanden se t ex Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 157, Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 73 f, Bentzon/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 40 ff, Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 121 samt Løken, Forsikrinskravet, 1952, s 82 ff.

156 SjöL (1891:35) 241, 242 §§:er .

försäkrade dock inte hjälpt av att detta ens om uppgiften lämnats i god tro.[157] I 1927 års FAL fastslogs emellertid att försäkringstagaren inte skall drabbas av påföljd när han varken insett, eller bort inse, att han lämnat bolaget en oriktig riskbeskrivning.[158] I KFL skyddas försäkringstagaren mot påföljd genom att nedsättning enligt KFL 30 § förutsätter att försäkringstagaren visat mer än ringa oaktsamhet när han underlåtit att beskriva risken på ett korrekt sätt.[159] Numera har således de subjektiva förutsättningarna lika stor betydelse som de objektiva vid avgörande av om bolaget kan befria sig från ersättningsansvar eller ej.

För att ett uppsåtligt åsidosättande av upplysningsplikten skall anses föreligga förutsätts att försäkringstagaren medvetet undanhållit försäkringsbolaget information om de rätta förhållandena.[160] Försäkringstagaren skall alltså ha känt till de riktiga omständigheterna men underlåtit att till bolaget framföra vad han vet. Nedsättning förutsätter däremot inte att försäkringstagaren eftersträvat att vilseleda bolaget. Har försäkringstagarens haft sådana bevekelsegrunder bör hans handlande betraktas som ett svek.[161] Det är då möjligt att få avtalet ogiltigförklarat enligt AvtL 30 §. Avtalet kan i sådant fall även ogiltigförklaras med hänvisning till AvtL 33 §.[162] I det senare fallet behöver försäkringstagaren emellertid inte ha haft något uppsåt att vilseleda. Ogiltighet förutsätter endast att det skulle strida mot tro och heder att med vetskap om de omständigheter som föregått avtalet åberopa det och att försäkringstagaren måste ha insett detta redan vid själva avtalsslutandet.[163] AvtL:ens 33 § har alltså ett något vidare tillämpningsområde än dess svekregel. Har försäkringstagaren t ex medvetet lämnat försäkringsbolaget en oriktig upplysning om risken p g a att han tycker att det är obehagligt att lämna ut upplysningar om de rätta omständigheterna, föreligger inget svek eftersom uppsåtet inte omfattat vilseledande. Däremot kan AvtL 33 § eventuellt tillämpas i en sådan situation. Samma sak kan sägas gälla för den händelse att försäkringstagaren passivt utnyttjar en villfarelse hos försäkringsbolaget. Försäkringstagaren kan i detta fall inte sägas ha framkallat avtalet via förledande och svek är därför uteslutet. Däremot kan det vara möjligt att åberopa AvtL 33 § för att få avtalet ogiltigförklarat.[164] Möjligen kan även AvtL 36 § användas för att befria bolaget från ansvar. Det kan tyckas oskäligt att försäkringsbolaget skall behöva betala ut ersättning när försäkringstagaren uppsåtligen åsidosatt sin upplysningsplikt. Det är emellertid osäkert om 36 § AvtL verkligen är tänkt att tillämpas vid brott mot upplysningsplikten.Som påpekats tidigare är det möjligt att KFL:s regel bör betraktas som en precisering av AvtL:s allmänt hållna generalklausul och att KFL:s regel därför bör ha företräde framför AvtL:ens.[165]

Att ett svek, eller ett handlande som faller in under 33 § AvtL, inte utesluter tillämpning av KFL:s nedsättningsregel framgår direkt av KFL:s lagtexten. Enligt 30 § omfattar nämligen

---

157 SjöL (1891:35) 243 §.

158 1927 års FAL 5 §.

159 Även i den nya FAL ställs det krav på att oaktsamheten skall ha varit mer än ringa, FAL 4:9.

160 SOU 1977:84 s 226, prop 1979/80:9 s 143.

161 Om svekbegreppet, se Selmer, Forsikringsrett,1982, s 150 ff.

162 Angående gränsdragningen mellan AvtL och KFL:s respektive FAL:s regler se Hultmark, Upplysningsplikt vid ingående av avtal, 1993, s 29 f. Hultmark vill se de försäkringsrättliga reglerna som klargörande av AvtL.s ogiltighetsregler.

163 AvtL 33, 39 §§. Se även Karlgren, 33 § AvtL, SvJT 1933 s 229 ff.

164 Almén/Eklund, Lagen om avtal, 1968, s 127 ff. Angående svek samt handlande mot tro och heder se Adlercreutz, Avtalsrätt I, 10 uppl, 1995, s 242 ff. Angående valet av ogiltighetsgrund se NJA 1936 s 136 där försäkringstagaren tecknat försäkring på några travhästar med angivande av för högt försäkringsbelopp, i fallet tillämpades AvtL:s ogiltighetsregler.

165 Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 124 med hänvisning till SOU 1974:83 s 132, prop 1975/76:81 s 117 f och 166. Även Hultmark, Upplysningsplikt vid ingående av avtal, 1993 , s 29.

upplysningspliktsregeln också uppsåtsfall.[166] Sett ur försäkringstagarens perspektiv är det förmodligen förmånligast att få sin sak bedömd enligt KFL. Dels kan det i sådant fall finnas en möjlighet få ut viss del av försäkringsersättningen.[167] Dels blir avtalet inte med omedelbar verkan ogiltigt utan måste sägas upp av försäkringsbolaget om denne vill få detta att upphöra.[168]

Det finns praktiska skäl som kan motivera försäkringsbolagen att i misstänkta fall av uppsåtligt åsidosättande grunda sitt påföljdsyrkande på KFL:s 30 § istället för att försöka få avtalet ogiltigförklarat med åberopande av AvtL.Vid tillämpning av ogiltighetsreglerna ankommer det på bolaget att bevisa att försäkringstagaren varit i ond tro, dvs att denne mot bättre vetande och i avsikt att förleda sin motpart lämnat (förtigit) bolaget oriktiga upplysningar.[169] Detta betyder att bolaget måste styrka att försäkringstagaren lämnat oriktiga upplysningar samt att detta gjorts i syfte att vilseleda.[170] Förarbetena ger ingen vägledning om hur bevisbördan bör placeras vid tillämpning av KFL 30 §. Som tidigare påpekats talar det mesta för att bolaget har att visa att avtalet bygger på felaktiga förutsättningar. Frågan är emellertid om bolaget också har att bevisa att försäkringstagaren insett eller bort inse att den lämnade riskbeskrivningen varit felaktig. Vid tillämpning av reglerna i 1927 års FAL har försäkringstagaren, eller den som åberopar försäkringsavtalet, ansetts vara skyldig att göra antagligt att en oriktig riskupplysning lämnats i god tro.[171] Kraven på bevisningens styrka har dock inte varit särskilt högt ställda. Det är dock inte givet att försäkringstagaren *uppsåtligen* åsidosatt sin upplysningsplikt enkom med hänvisning till att god tro ej förelegat. Försäkringstagaren anses nämligen inte ha varit i god tro när han *bort inse* att hans riskuppgifter varit felaktiga. Det är därför tveksamt om den omvända bevisbörderegeln i FAL:s 5 §, kan överföras på uppsåtsrekvisitet i KFL 30 §. Även om alltså det mesta talar för att bolaget har att bevisa uppsåt enligt KFL 30 § torde detta vara lättare att uppfylla för bolaget än att visa svek enligt 30 § i AvtL. I det senare fallet krävs ju att att det visas att avtalsparten haft en avsikt att vilseleda.

Ska avtalet ogiltigförklaras med stöd av AvtL 33 § åligger det bolaget bevisa att försäkringstagaren "*måste antagas*" ha insett att hans oriktiga riskupplysningar haft avgörande betydelse för avtalet.[172] Bolaget skall alltså visa på kvalificerad ond tro hos försäkringstagaren. Här, liksom vid svek, har bolaget en besvärlig uppgift framför sig. Det finns därför skäl att anta att försäkringsbolagen i flertalet uppsåtsfall väljer att åberopa KFL:s regel eftersom bevisbördan i det fallet torde vara lättare att bära.

---

166 I den nya FAL skiljer man i regeln på svikligt förledande som leder till att bolaget är fritt från ansvar och andra fall av uppsåt där ersättningen kan sättas ned efter vad som är skäligt, FAL 4:2.

167 Detta skulle t ex kunna tänkas bli aktuellt om sveket avser något som har mindre betydelse för riskbedömningen eller om den svikliga uppgiften saknat betydelse för eventuell inträffad skada. Försäkringsrättskommittén påpekar dessutom att det vid uppsåtligt åsidosättande kan förekomma olika grader av vållande. Föreligger inte ett sådant handlande som strider mot tro och heder eller som kan betecknas som ett svek sägs det att det som huvudregel bör vara tillräckligt att ersättningen sätts ned med en viss kvotdel. Enligt kommittén är det alltså framförallt i de här senare uppsåtsfallen som KFL:s regel kan tänkas komma till användning, SOU 1977:84 s 151.

168 Uppsägning torde kunna ske med hänvisning till KFL 18 §, prop 1979/80:9 s 124.

169 Förslag till lag om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, 1914, s 128, Hellner,Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 153, Adlercreutz, Lund 1995,10 uppl , 1995, s 244 f f, Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 126 f.

170 Se HD:s domskäl i NJA 1936 s 136.

171 NJA II 1927, s 360.

172 Karlgren, Avtalsrättsliga spörsmål, 1954, s 109. Se även Adlercreutz, Avtalsrätt I, 10 uppl, Lund 1995, s 259 ff.

4.6.2 Oaktsamhet som inte är ringa.

Även om det för den enskilde försäkringstagaren kanske hade kunnat framstå som förmånligt om endast uppsåtliga åsidosättanden av upplysningsplikten hade kunnat föranleda påföljd, har lagstiftaren inte velat gå riktigt så långt. Det har framförts farhågor för att en sådan lösning skulle kunna leda till att försäkringstagarna började slarva med sina riskupplysningar.[173] I KFL skyddas försäkringstagaren mot nedsättning när åsidosättandet av upplysningsplikten inte överstiger det som kan betecknas som ringa oaktsamt.[174] I alla andra oaktsamhetsfall kan nedsättning däremot komma ifråga. Det är därför av intresse att undersöka vad som skiljer ringa oaktsamhet från annan oaktsamhet. Förtigande och oriktiga uppgifter bör i sammanhanget inte bedömas enligt samma måttstock. Det har redan påpekats att det av KFL:s förarbeten framgår att försäkringstagarens självständiga upplysningsplikt är mycket liten. Detta torde rimligen påverka aktsamhetsbedömningen. Omständigheter som kan ursäkta att försäkringstagaren lämnat bolaget en oriktig uppgift bör väga ändå tyngre när försäkrings-tagaren förtigit en riskupplysning. Saken kan kanske uttryckas så att det allmänt sett är slarvigare att ge försäkringsbolaget oriktiga upplysningar om risken än det är att förtiga något. Med tanke på att det som ursäktar en grövre förseelse också bör exculpera försäkringstagaren i ett lindrigare fall, inleder jag med att behandla frågan om vad som är att anse som oaktsamt när försäkringstagaren lämnat bolaget en oriktig riskupplysning.[175]

4.6.2.1 Oriktig uppgift.

Enligt 5 § i 1927 års FAL skall en försäkringstagare, som i god tro lämnat försäkringsgivaren en oriktig upplysning om försäkringsobjektet, inte drabbas av någon påföljd alls. Försäkringstagaren anses ha varit i god tro när han inte borde ha insett att hans uppgifter varit oriktiga. För KFL:s del gäller istället att påföljd förutsätter att försäkringstagaren varit mer än ringa oaktsam.[176] Huruvida detta innebär att slarvutrymmet blivit större är oklart. Ett argument för en sådan tolkning är att KFL, i jämförelse med 1927 års FAL, allmänt sägs syfta till att förstärka försäkringstagarens ställning. I KFL:s fall krävs heller inte uttryckligen god tro hos försäkringstagaren för att påföljd skall vara utesluten.

Av förarbetena till 1927 års FAL framgår att försäkringstagaren anses ha varit i god tro när han vid uppfyllandet av sin upplysningsplikt iakttagit "all den omsorg som skäligen kan krävas av en klok och omtänksam person i hans ställning".[177] Det har diskuterats i vilken utsträckning förarbetena ger grund för att låta den enskilde försäkringstagarens intellektuella förmåga påverka aktsamhetsbedömningen.[178] De flesta tycks vara eniga om att viss hänsyn bör kunna tas till den enskildes erfarenhets- och kunskapsnivå.[179] I vissa fall kan det emellertid anses vara oaktsamt att inte försöka få hjälp när man inser att man inte själv klarar av att på ett korrekt och

---

173 SOU 1977:84 s 150, prop 1979/80:9 s 68.

174 Enligt FAL 4:9 förutsätter nedsättning även här mer än ringa oaktsamhet.

175 Som också redan påpekats föreslås det i den nya FAL att konsumentens upplysningsplikt reduceras till en ren svarsplikt, FAL 4:1.

176 Samma krav ställs i den nya FAL 4:9.

177 NJA II 1927, s 359.

178 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 124 f, Sindballe,Dansk forsikringsret, 1948, s 190, Jørgensen , Lyngsø, Thranov, Dansk forsikringsret I Almindelig del, 1965, s 38.

179 Grundt menar dock att, med hänsyn till försäkringsavtalets särdrag, bör försäkringstagarens handlande bedömas på objektiva grunder, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 129.

fullständigt sätt besvara frågorna i ett försäkringsansökningsformulär.[180] I förarbetena till KFL diskuteras inte vilken vikt som bör läggas vid försäkringstagarens förmåga att rätt förstå och besvara bolagens frågor. Det vore emellertid inte särskilt konsumentvänligt att skärpa kraven i jämförelse med vad som ansetts gälla vid tillämpningen av 1927 års FAL. Något som också talar för att en viss hänsyn borde kunna tas till den enskilda individens förmåga är att KFL 33 § anger att nedsättning av försäkringsersättningen överhuvudtaget inte skall förekomma när försäkringstagaren brutit mot upplysningsplikten under inflytande av psykisk störning. I 1927 års FAL saknas motsvarande undantag. Psykisk störning o l utesluter däremot sanktion vid framkallande av försäkringsfall.[181]

Om nu aktsamhetsbedömningen kan påverkas av försäkringstagarens förmåga att förstå bolagets frågor finns det anledning att anta att viss hänsyn också borde kunna tas till att en försäkringstagare haft särskilt goda förutsättningar att uppfylla sin upplysningsplikt. En byggnadstekniskt insatt person kan t ex antas vara bättre rustad att besvara frågor angående en byggnads väggbeklädnad och taktäckning än vad en nybliven villaägare utan tidigare erfarenheter på området kan förväntas vara. I skadeståndsrättsliga sammanhang anses kunskaper och faktisk erfarenhet kunna påverka culpabedömningen.[182] Detta gäller även i fall där den skadelidande varit medvållande till sin egen skada.[183] Det är möjligt att motsvarande synsätt skulle kunna tillämpas inom försäkringsrätten. Mot detta kan dock invändas att den oaktsammes kvalifikationer i skadeståndsfallet kan leda till att en skadelidande får ut ersättning medan det i försäkringssammanhang kan bli precis tvärtom, den skadelidande, d v s många gånger försäkringstagaren själv, blir utan ersättning. Görs parallellen med vad som ansetts gälla vid tillämpning av medvållanderegeln bör man hålla i minnet att den skadelidande i dessa fall inte nödvändigtvis behöver ha varit ekonomiskt underlägsen skadevållaren. En konsument, som tecknat försäkring, torde däremot alltid vara ekonomiskt svagare än sin motpart.

En fråga som har en viss anknytning till vilken betydelse som bör tillmätas försäkringstagarens förmåga att förstå och rätt besvara bolagets frågor är hur ren glömska eller felskrivningar bör bedömas. Nilsson/Strömbäck menar i sin kommentar till KFL, att sådant slarv eller sådana förbiseenden som vem som helst kan tänkas göra sig skyldig till bör betecknas som ringa oaktsamhet.[184] Författarna verkar förespråka en culpabedömning som bygger på en jämförelse med vad som kan förväntas av den genomsnittlige försäkringstagaren. Det verkar rimligt att utgå från att ju mer påfallande ett skrivfel varit desto större anledning att uppmärksamma misstaget. Om försäkringstagaren t ex har angivit att hans bostad är 10 istället för 100 kvm stor, är det mer befogat att hävda att han bort upptäcka felet än om han råkat ange att hans hus byggts år 1963 istället för 1953. En annan sak är att bolaget bör reagera på uppgifter som verkar helt orimliga. För den händelse bolaget förhåller sig passivt kan detta annars påverka nedsättningsbedömningen.[185]

Att försäkringstagaren, för att undgå påföljd, inte borde ha insett att de lämnade riskupplys-

[180] Det kan tilläggas att i skadeståndsrättsliga sammanhang påverkas i allmänhet inte culpabedömningen av bristande personliga kvalifikationer hos skadevållaren, se Hellner Skadeståndsrätt, 4 uppl, 1985, s 101, 5 uppl, 137 f.. Jfr dock NJA 1948 s 489 samt Ussing, Erstatningsret,1937 s 75 ff. Infallsvinkeln är dock en annan än i försäkringsfall, vid bestämmande av skadeståndsansvar kan det finnas anledning att betona offrets behov av ersättning snarare än skadevållarens behov av att slippa betala.

[181] FAL 19 §. I den nya FAL föreslås regeln bli densamma som i KFL, FAL 4:9 p 2.

[182] Jørgensen, Erstatningsret, 1972, s 76.

[183] Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 69 med hänvisning till följande svenska rättsfall NJA 1960 s 397, NJA 1971 A 31 och NJA 1972 A 24.

[184] Nilsson/Strömbäck,Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 125.

[185] Se under 4.7.3. Se även prop 1979/80:9 s 144 f. Enligt den nya FAL kan bolaget ej hävda att det förelegat ett brott mot upplysningsplikten när man insett, eller bort inse att lämnade uppgifter var felaktiga eller ofullständiga, FAL 4:4. Angående detta lagrum se SOU 1989:88 s 299 samt SOU 1986:56 s 569 ff.

ningarna varit felaktiga antyder en skyldighet att kontrollera korrektheten hos den avgivna riskbeskrivningen. Rodhe har hävdat att försäkringstagaren är skyldig att undersöka att positivt lämnade uppgifter är riktiga.[186] Även i förarbetena till KFL framhålles att försäkringstagaren har att kontrollera sina uppgifter. Försäkringstagaren ska dock inte behöva utsätta sig för "oproportionerligt besvär" vid undersökningen av om den lämnade riskinformationen överensstämmer med de verkliga förhållandena.[187] Någon redogörelse för vad detta innebär framkommer dock inte. Det ges heller inga besked om huruvida försäkringstagaren bör anstränga sig mer när det gäller att kontrollera upplysningar om sådant som har central betydelse för riskbedömningen än när det gäller sådant som är mindre viktigt. Belysande domstolspraxis saknas.[188] ARN har emellertid avgjort ett ärende där frågan om försäkringstagarens undersökningsplikt indirekt aktualiserades.[189]

Vid tecknandet av en båtförsäkring uppgav försäkringstagaren att maxfarten på hans båt understeg 25,9 knop. Båten stals och försäkringstagaren begärde ersättning för sin skada. Försäkringsbolaget hävdade att båtens maxhastighet hade överstigit 30 knop och att försäkringstagaren lämnat bolaget oriktiga upplysningar om försäkringsobjektet. Den oriktiga upplysningen hade medfört att försäkringstagaren fått betala en betydligt lägre premie (471 istället för 1 139 kr) än vad han fått göra om bolaget fått korrekt information om båten.

I sin bedömning fann nämnden att försäkringstagarens uppgift sannolikt varit felaktig och att han visat sig "i viss grad oaktsam" genom att inte undersöka båtens fartresurser. Med hänvisning till att båten vid stöldtillfället var åtta år gammal, ansåg nämnden emellertid att försäkringstagaren inte saknat fog för antagandet att farten understeg vad som kunde förväntas av en ny båt. Nämnden menade därför att försäkringstagarens oaktsamhet endast var att anse som ringa. Försäkringsbolaget rekommenderades att betala full ersättning för den stulna båten.

Avgörandet är intressant ur två aspekter. För det första menade nämnden tydligen att en undersökning av båtens maxfart i princip borde ha legat inom ramen för vad försäkringstagarens undersökningsplikt om båten inte varit så pass gammal som den var.

För det andra ställs den åsidosatta undersökningsplikten mot det faktum att försäkringstagaren faktiskt haft anledning att tro att den lämnade uppgiften om båtens maxhastighet varit korrekt. Eftersom försäkringstagaren kunde anföra bärande skäl (båtens ålder) för varför han utgått från att den felaktiga uppgiften faktiskt varit riktig, ansågs han vara befriad från sin undersökningsplikt. Detta skulle kunna utgöra underlag för ett antagande om att försäkringstagaren endast är skyldig att företa en undersökning av försäkringsobjektet när det finns anledning att betvivla den givna riskbeskrivningens riktighet.[190]

I avgörandet kan nämnden sägas ha utgått från en objektiv måttstock i bedömningen av om försäkringstagaren haft anledning att tro att hans uppgift om båtens maxhastighet varit korrekt. Av skälen framgår nämligen att nämnden menat att försäkringstagaren haft fog för sin uppfattning eftersom nämndens båtavdelning framhållit att det inte är osannolikt att en åtta år

186 Rodhe, Obligationsrätt, 1956, s 251.

187 Prop 1979/80:9 s 143.

188 I sammanhanget kan en jämförelse göras med vad som ansetts gälla ifråga om en fastighetsförsäljares undersökningsplikt i samband med fullgörandet av den upplysningsplikt som anses åvila säljaren i samband med en fastighetsförsäljning. I NJA 1981 s 815 hade HD att pröva huruvida en säljare av en fastighet bort misstänka och därmed upplysa sin motpart om att det hus som såldes kunde vara angripet av husbock. HD fann det ej styrkt att säljaren känt till förekomsten av husbock. Det ansågs heller inte visat att säljaren varit oaktsam vid fullgörandet av upplysningsplikten varför kärandens talan lämnades utan bifall. Om detta fall se vidare Carbell i Festskrift till Jan Hellner, 1984, s 179 f.

189 ARN 84/R1889.

190 Enligt Hultmark torde inte relationen mellan parternas möjligheter att få del av informationen spela någon roll för att avgöra omfattningen av motpartens undersökningsplikt, Hultmark, Upplysningsplikt vid ingående av avtal, 1993, s 16.

gammal båtmotor tappat vissa av sina fartresurser. Att försäkringstagaren själv varit övertygad om sin sak behöver alltså inte alltid vara en tillräcklig ursäkt för att undersökning ej företagits.

När ett försäkringsombud har hjälpt försäkringstagaren att fylla i ansökningshandlingarna, menar säkert de flesta försäkringstagare att man har skäl att utgå från att de lämnade uppgifterna varit riktiga i och med att man fått detta konfirmerat av ombudet. I detta fall får dock allmänna fullmaktsregler tillämpas.[191] Av betänkandet framgår att försäkringsbolaget inte bör kunna undandra sig ekonomiskt ansvar när det är klart utrett att ett ombud medverkat till att upplysningsplikten åsidosatts.[192] Detta betyder dock inte att försäkringstagaren är garanterad full ersättning. Från SkVn:s praxis kan hämtas ett exempel där det inte tycks ha påverkat nämndens bedömning att bolagets ombud verkar ha medverkat till att försäkringstagaren kommit att lämna oriktiga riskupplysningar.[193]

Vid tecknande av en villaförsäkring beräknades husets byggyta av en försäkringstjänsteman. Med ledning av ritningar över fastigheten fastställdes byggytan till mellan 76 och 80 kvm. Fem år senare såldes fastigheten och försäkringen annulerades. Fastighetsköpet gick dock åter och försäkringstagaren begärde ånyo försäkring hos sitt gamla bolag. På förfrågan uppgav försäkringstagarens fru att byggnadsytan var 75 kvm. Försäkringsbrev skickades till försäkringstagaren. Två veckor senare inträffade en vattenskada. Det visade sig då att fastigheten hade en byggyta av 92,55 kvm. Försäkringstagaren menade att han aldrig brytt sig om att kontrollera uppgifterna i det översända försäkringsbrevet eftersom han utgått från att dessa var hämtade från det gamla försäkringsbrevet och därmed korrekta. Någon anledning att ifrågasätta försäkringstjänstemannens beräkning av husets yta ansåg han sig inte ha haft.

Nämnden fann att mannen saknat anledning att tro att bolaget skulle begagna sig av det gamla försäkringsunderlaget vid nytecknandet. Oriktiga uppgifter hade lämnats och försäkringstagarens oaktsamhet ansågs som mer än ringa. Nedsättning med schablonavdraget 10% rekommenderades.

I sitt avgörande poängterade SkVn att den oriktiga uppgiften vid nytecknandet kommit från försäkringstagaren själv. Det påpekades särskilt att mannen saknat anledning att tro att bolaget skulle använda sig av det underlag som ombudet felaktigt räknat fram. Antagligen har nämnden menat att försäkringstagarens underlåtelse att rätta uppgiften när försäkringsbrevet kommit honom tillhanda gjorde honom ansvarig för felaktigheten.[194] Nämnden har inte ansett att ombudets uträkningar givit paret anledning att tro att den bevisligen oriktiga uppgiften var korrekt. Försäkringstagaren är alltid den som ytterst ansvarar för de uppgifter som lämnas i försäkringsansökan är riktiga och han bör därför kontrollera försäkringsombudets uppgifter när dessa ej verkar rimliga. En reflexion är dock att det måste vara svårt för en försäkringstagare, som kanske inte är van att beräkna byggnadsytor, att kontrollera om det betydligt mer erfarna försäkringsombudet gjort en riktig bedömning. Frågan är också hur försäkringstagaren i det aktuella fallet borde ha gått till väga? Om den felaktiga uppgiften berodde på att ritningen var bristfällig, borde försäkringstagaren då ha låtit mäta upp husets yta för hand? Svaret på denna fråga borde vara beroende av vad som avses med att försäkringstagaren inte är skyldig att utsätta sig för oproportionerligt besvär vid kontrollen av om de lämnade uppgifterna riktighet.

Vid utformningen av KFL:s regel om upplysningsplikt diskuterades i vad mån oaktsamhetsbedömningen borde kunna påverkas av att försäkringstagaren inte förstått att en viss uppgift faktiskt varit av betydelse för försäkringsbolagets riskbedömning. Enligt betänkandet är försäkringstagaren enbart att anse som oaktsam när han bort inse att den oriktiga

191 Angående dess förhållanden se under 4.3.2 ff.

192 SOU 1977:84 s 127. Enligt propositionen kan ansvar komma ifråga när det är "utrett" att ombudet medverkat. Det är osäkert om man med detta velat marker en lättnad i bevishänseende, prop 1979/80:9 s 39.

193 SkVn 96/1981.

194 Vid brott mot upplysningsplikten förekommer inte identifikation. Samma sak gäller f ö enligt den nya FAL 4:8.

uppgiften haft *avsevärd betydelse* för bedömningen av faran.[195] I propositionen förändrades detta till att oaktsamhet får antas föreligga när försäkringstagaren borde ha insett att uppgiften hade betydelse.[196] Lagrådet ställde sig kritisk till att oaktsamhetsbedömningen överhuvudtaget skulle kunna påverkas av försäkringstagarens eventuella insikter i saken. Enligt lagrådet bör en försäkringstagare utgå från att alla omständigheter som bolaget efterfrågar är betydelsefulla. Att en uppgift för en oinsatt person kan ha uppfattats som mindre viktig borde dock kunna beaktas i nedsättningsbedömningen.[197] Departementschefen godtog lagrådets inställning.[198] Försäkringstagaren torde alltså inte vara befriad från nedsättning enbart med hänvisning till att han som lekman inte förstått att en oriktig uppgift haft betydelse för riskbedömningen.[199] Det bör dock noteras att lagrådet inriktade sin kritik på fall där bolaget infordrat vissa uppgifter. För den händelse att försäkringstagaren på eget initiativ lämnat bolaget en oriktig upplysning borde rimligtvis hänsyn kunna tas till att försäkringstagaren inte insett att uppgiften kunnat påverka bolagets beslut i försäkringsfrågan.[200]

Även om försäkringstagaren bort inse att han lämnat en felaktig uppgift och han dessutom skulle ha kunnat få fram de riktiga förhållandena utan att behöva utsätta sig för alltför stort besvär, finns det ändå en möjlighet att hans oaktsamhet kan komma att betraktas som ringa. Detta förutsätter då att försäkringstagaren kan visa att det förelegat någon omständighet som kan ursäkta hans tillkortakommande.Vad som avses med detta förklaras inte i förarbetena.

4.6.2.2 Förtigande.

För att ett förtigande skall kunna leda till nedsättning krävs att försäkringstagaren uppsåtligen eller på ett mer än ringa oaktsamt sätt, underlåtit att lämna försäkringsbolaget riskinformation som varit av en viss betydelse. I prövningen av om försäkringstagaren varit oaktsam bör det självfallet tas hänsyn till de förhållanden som kan inverka på aktsamhetsbedömningen när försäkringstagaren lämnat bolaget en oriktig upplysning.[201] Det måste dock läggas särskild vikt vid att upplysningsplikten i detta fall åsidosatts genom ett förtigande, dvs genom passivitet. Det bör också göras åtskillnad på fall där försäkringstagaren underlåtit att besvara en direkt fråga och fall där försäkringstagaren förtigit något som han inte tillfrågats om. Har försäkringstagaren underlåtit att besvara en fråga som bolaget framställt, talar det mesta för att aktsamhetsbedömningen får genomföras enligt samma modell som när försäkringstagaren lämnat bolaget en oriktig uppgift. Det blir alltså tal om att ta ställning till om den genomsnittlige försäkringstagaren skulle ha kunnat göra sig skyldig till motsvarande underlåtenhet.Vidare får viss hänsyn tas till individuella färdigheter hos försäkringstagaren. Frågan är också om försäkringstagaren borde ha undersökt försäkringsobjektet så att han kunnat lämna upplysningar om den undanhållna omständigheten. Slutligen får särskilda ursäkter beaktas. Dessutom tillkommer att det kan finnas anledning för försäkringsbolaget att reagera när man får in en ofullständigt besvarad ansökningshandling. Försäkringstagaren kan alltså å ena sidan

---

195 SOU 1977:84 s 226.

196 Prop 1979/80:9 s 143.

197 Prop 1979/80:9 s 201 f.

198 Prop 1979/80:9 s 208.

199 SOU 1977:84 s 226, prop 1979/80:9 s 143.

200 I förslaget till ny FAL håller man fast vid de redovisade principerna, försäkringstagarens egen uppfattning om en viss upplysnings betydelse för riskbedömningen spelar alltså igen roll för avgörandet av om det finns förutsättning för påföljd, däremot kan hänsyn tas till försäkringstagarens insikter i denna fråga vid bestämmandet av påföljdens omfattning, SOU 1989:88 s 291. Vad gäller spontana felaktigheter kan påpekas att konsumentens upplysningsplikt i FAL reduceras till en svarsplikt, FAL 4:1.

201 Se ovan under 4.6.1 och 4.6.2.

anses ha visat oaktsamhet genom att inte besvara en framställd fråga, men om bolaget å andra sidan inte försöker få fram de uppgifter som utelämnats kan denna passivitet medföra att bolaget inte kan åberopa förtigandet som grund för att det skulle föreligga ett brott mot upplysningsplikten.[202]

Har försäkringstagaren förtigit något som han inte särskilt tillfrågats om, kan han endast undantagsvis anses vara skyldig att på eget initiativ informera bolaget om vad han vet.[203] Det hör därför till undantagen att en försäkringstagare betraktas som mer än ringa oaktsam när han underlåtit att självmant lämna bolaget en upplysning som inte efterfrågats. För att förtigandet överhuvudtaget skall anses som oaktsamt krävas det att försäkringstagaren åtminstone borde ha förstått att den undanhållna upplysningen kunnat påverka försäkringsavtalets utformning. I det ursprungliga lagförslaget angavs detta som en förutsättning för att försäkringstagaren skulle kunna anses ha varit mer än ringa oaktsam.[204] Som framkommit förkastade dock lagrådet detta ifråga om oriktiga uppgifter. Det är dock möjligt att propositionens ursprungliga förslag bör gälla för de rena förtigandena, d v s att en förutsättning för nedsättning i dessa fall är att försäkringstagaren förstått, eller bort förstå, att den undanhållna informationen varit av betydelse för bolagets riskbedömning.[205]

En konsument får i allmänhet antas ha svårt att på egen hand avgöra vad ett försäkringsbolag är intresserat av att få veta om försäkringsobjektet. Har bolaget bett försäkringstagaren fylla i en särskild försäkringsansökan kan försäkringstagaren dessutom med visst fog utgå från att ansökningsformuläret tar upp alla de omständigheter bolaget anser sig vara i behov av att få upplysningar om.

I KFL:s förarbeten nämns inget om i vad mån försäkringstagaren kan anses vara skyldig att på eget initiativ undersöka försäkringsobjektet för att kunna lämna försäkringsbolaget andra upplysningar än sådana som direkt efterfrågats. Enligt 1927 års FAL 7 § gäller emellertid att försäkringstagaren vid förtigande enbart kan drabbas av påföljd när han underlåtit att upplysa bolaget om sådana omständigheter som faktiskt varit kända för honom. Det vore inte särskilt konsumentvänligt att tolka KFL:s regel så att denna kommer att ålägga försäkringstagarna en förpliktelse man tidigare varit befriad från. Slutsatsen borde därför bli att försäkringstagarens undersökningsplikt begränsar sig till att omfatta de omständigheter bolaget faktiskt efterfrågar.[206]

4.6.2.3 Bevisbördans placering.

Både när försäkringstagaren lämnat bolaget oriktiga upplysningar och när någonting förtigits får frågan om bevisbördans placering stor praktisk betydelse. Bevisfrågorna diskuteras inte i förarbetena till KFL och det ligger därför nära till hands att falla tillbaka på vad som ansetts gälla vid tillämpningen av motsvarande regler i 1927 års FAL.

---

202 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 157, Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 41, 45 f, Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 51 f. Enligt den nya FAL bör ett oklart svar (ofullständigt) i allmänhet föranleda bolaget att komma med kompletterande frågor. Underlåts detta kan bolaget vara avskuret från möjligheten att åberopa brott mot upplysningsplikten, FAL 4:4, SOU 1989:88 s 299.

203 Prop 1979/80:9 s 142.

204 SOU 1977:84 s 226. Se även under 4.6.2.

205 Prop 1979/80:9 s 143.

206 I och med införandet av den nya FAL blir det helt klart att försäkringstagaren inte längre har någon spontan upplysningsplikt. Förtigande kan dock föranleda påföljd vid svek eller när förtigandet består i ett ofullständigt svar på en framställd fråga. I detta senare fall åligger det dock bolaget att agera. I annat fall kan bolaget förlora rätten att göra påföljd gällande, FAL 4:1, 4.

Angående de objektiva förutsättningarna för nedsättning har redan konstaterats att försäkringsbolaget kan antas ha bevisbördan för att försäkringstagaren lämnat en oriktig uppgift.[207] Det är tveksamt om samma princip också bör gälla vid förtigande. I dessa fall torde det vara enklare för försäkringstagaren att visa att han lämnat en upplysning än för bolaget att visa att man aldrig blivit underrättad.

Det råder även viss osäkerhet om hur bevisbördan bör placeras ifråga om de subjektiva förutsättningarna för nedsättning.Detta med undantag för de fall där försäkringsbolaget hävdar att försäkringstagaren haft svikliga avsikter. Som påpekats anses bolaget ha att bevisa svek hos försäkringstagaren.[208]

Hävdas oaktsamhet är det, enligt förarbetena till 1927 års FAL, försäkringstagaren som skall visa att han varken insett, eller bort inse, att han lämnat bolaget en oriktig uppgift.[209] Även vid förtigande ankommer det på försäkringstagaren att exculpera sig.[210] Trots de entydiga uttalandena i FAL:s motiv, finns ett HD-avgörande, NJA 1937 s 648, där domstolen placerade bevisbördan hos försäkringsbolaget.

Vid tecknande av en livförsäkring svarade den försäkringssökande kvinnan nekande på en fråga om hon tidigare lidit av andtäppa eller hjärtklappning. Försäkringstagaren avled samma år till följd av hjärtbesvär. Under den sjukdomsperiod, som föregick dödsfallet, uppgav försäkringstagaren att hon de senaste 5, 6 åren lätt blivit andfådd vid ansträngning samt att hon drygt ett år tidigare känt hur hjärtat plötsligt börjat slå ojämnt. Enligt försäkringstagaren hade hon vid detta tillfälle blivit medvetslös en kort stund. Kvinnan hade sökt läkare, enligt egen uppgift för förkylningsbesvär. Läkaren menade att han "med största grad av visshet" kunde säga att han vid undersökningstillfället upplyst försäkringstagaren om att hon hade en hjärtåkomma. Med hänvisning till dessa omständigheter menade försäkringsbolaget att försäkringstagaren åtminstone bort inse att hon i sin ansökan om livförsäkring lämnat oriktiga uppgifter. Bolaget hävdade vidare att man med kännedom om försäkringstagarens tidigare besvär inte skulle ha beviljat henne försäkring. Bolaget nekade att betala ut ersättning till de efterlevande.

HD:s majoritet fann det inte styrkt att försäkringstagaren blivit upplyst om att hon hade fel på hjärtat. Majoriteten menade dessutom att det inte framkommit något som visade att försäkringstagaren varit vårdslös (det kunde inte läggas henne till last) när hon underlåtit att upplysa bolaget om sin andtäppa. Försäkringsbolagets ålades att utge full ersättning till försäkringstagarens efterlevande.[211]

HD:s dom ansluter till Sindballes inställning om hur bevisbördan bör placeras, men den avviker onekligen från vad som sägs i förarbetena till 1927 års FAL.[212] HD:s avgörande har aldrig fått genomslag i doktrinen. Förmodligen beror detta på att FAL:s förarbeten är så klara ifråga om bevisbördans placering i ett fall som detta. Det är för övrigt heller inte ovanligt att det är den som brustit i sin prestation som har att exculpera sig.[213] Till detta kan läggas att det förmodligen är enklare för försäkringstagaren att bevisa att han iakttagit all den omsorg som kunnat krävas av honom än vad det är för försäkringsbolaget att visa motsatsen. Trots HD:s

---

207 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 153.

208 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 153.

209 NJA II 1927, s 359 ff.

210 Se Hellner ,Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 158, Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 51 f, Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 46 f.

211 Minoriteten menade istället att försäkringstagaren avlidit av en akut hjärtsjukdom och att det i målet fick anses visat att hon vid ansökningstillfället inte led av någon hjärtsjukdom som hade betydelse för bolagets bedömning av risken. Av denna anledning skulle bolaget, med hänvisning till FAL 9 §, vara skyldigt att utbetala ersättning.

212 Se NJA II 1927 s 359 f och Sindballe, Forsikringssøgendes Pligt till at give Risikooplysning, s 35. Sindballes inställning har kritiserats bl a av Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 51 f.

213 Jfr t ex KöpL (1990:931) regler om säljarens skadeståndsansvar; KöpL 27, 40 och 57 §§ samt motsvarande regler i KKL (1990:932) 14 och 30 §§.

försäkringstagarvänliga inställning i det refererade fallet talar alltså det mesta för att det även fortsättningsvis bör åligga försäkringstagaren att visa att ett åsidosättande av upplysningsplikten varit ringa oaktsamt eller inte oaktsamt alls för den händelse att han eller hon önskar få full ersättning ur försäkringen.[214] Det kan emellertid påpekas att åtminstone reservanten i det tidigare återgivna ARN-avgörandet avseende den stulna båten, ARN 84/R1889, verkar ha menat att det är försäkringsbolaget som hade att visa att försäkringstagaren uppträtt vårdslöst. Såväl ARN:s majoritet som reservanten fann att försäkringstagaren visserligen lämnat en oriktig uppgift vid tecknandet av försäkringen men att han trots allt inte visat sådan oaktsamhet att påföljd borde komma ifråga. Det framgår inte klart av majoritetens skäl hur man placerat bevisbördan. I reservantens avgörande heter det emellertid att: "Genom vad som framkommit i ärendet anser jag det inte tillförlitligen styrkt att Sundström genom vårdslöshet lämnat oriktig eller ofullständig uppgift i samband med tecknandet av försäkringen." Reservanten har uppenbarligen placerat bevisbördan hos bolaget. Om inget annat visar avgörandet att det inte är helt självklart vem som har att bära bevisbördan i fall av påstådd oaktsamhet.

Jag har hittills uppehållit mig vid frågan om bevisbördans placering när det gäller vad försäkringstagaren "bort inse". Enligt förarbetena till KFL är försäkringstagaren inte automatiskt att anse som mer än ringa oaktsam enbart med hänvisning till att han bort inse att han lämnat en oriktig upplysning eller förtigit något av vikt. För att betraktas som mer än ringa oaktsam skall försäkringstagaren dessutom ha haft anledning att kontrollera sina uppgifter och det får heller inte ha förelegat några särskilda ursäktande omständigheter.[215] Angående den åsidosatta undersökningsplikten kan åter hänvisas till att det inte är ovanligt att det är den som underlåtit att utföra en ålagd prestation, som har att exculpera sig. Det bör dessutom vara lättare för försäkringstagaren, som kan förväntas ha tillgång till försäkringsobjektet, att visa att det skulle ha medfört stort besvär att kontrollera de lämnade upplysningarna, än vad det är för försäkringsbolaget att visa att det vore rimligt att försäkringstagaren låtit utföra en sådan undersökning. Vad gäller särskilda ursäktande omständigheter är det naturligt att försäkringstagaren får försöka visa att något sådant förhållande förelegat.

4.7 Nedsättningsbedömningen.

När försäkringstagaren på ett mer än ringa oaktsamt sätt åsidosatt sin upplysningsplikt *kan* detta föranleda nedsättning. Det finns alltså en möjlighet att det trots ett konstaterat åsidosättande ändå inte blir tal om någon påföljd alls. 1927 års FAL är uppenbart strängare på denna punkt. Enligt FAL har bolaget alltid rätt att helt eller delvis befria sig från ansvar när väl förutsättningarna för påföljd är uppfyllda.[216] Lagtexten ger ingen antydan om att ett åsidosättande, mot bolagets vilja, skulle kunna få passera "obestraffat". Den viktigaste skillnaden i synen på påföljden är dock att KFL föreskriver om nedsättning som sanktion och inte om proratаavdrag som FAL.[217] Enligt KFL skall nedsättningen bestämmas efter vad som är skäligt medan ett proratаavdrag innebär att försäkringsskyddet anpassas efter den premie som skulle debiterats försäkringstagaren om han uppgivit de rätta omständigheterna. Hade bolaget vägrat försäkring är ersättning utesluten. Skulle försäkring ha beviljats, men till högre

214 I det tidigare refererade fallet, SkVn 96/1981 verkar nämnden ha anslutit sig till denna inställning vad gäller bevisbördans placering.

215 Se nedan under 4.7.2 och 4.7.3.

216 Detta dock med vissa undantag, har försäkringstagaren vårdslöst (inte uppsåtligen) åsidosatt sin upplysningsplikt och har detta inte påverkat premien uteblir påföljd enligt proratаregeln. Det är dock tveksamt om man i ett sådant fall kan hävda att upplysningsplikten verkligen åsidosatts.

217 Dock med undantag för sjö- och transportförsäkringar där kausalitetsregeln tillämpas enligt 1927 års FAL.

premie, begränsas bolagets ansvar så att det kommer att motsvara den premie som erlagts.[218] Proratarегeln i 1927 års FAL är dock inte tvingande.

I KFL:s proposition framhåller departementschefen att proratarегeln har sina brister, den kan slå ojämnt och försäkringstagaren kan ha svårt att förstå varför ersättningen skall reduceras med hänvisning till en oriktig uppgift som kanske saknar varje samband med den skada försäkringstagaren önskar få kompenserad.[219] I likhet med försäkringsrättskommittén förordade departementschefen därför en mera nyanserad påföljdsbedömning. Förslaget utsattes för stark kritik från försäkringsbranschen.[220] Bolagen hävdade att det var onödigt att bryta med en lång och väl förankrad försäkringsrättslig tradition. Man menade också att det inte alls är så säkert att en skönsmässigt bestämd påföljd alltid är att föredra för försäkringstagarna, KFL:s regel sades nämligen kunna leda till nedsättning i situationer där sanktion varit utesluten vid tillämpning av proratarегeln. Detta kan t ex bli fallet när åsidosättandet av upplysningsplikten enbart fått till följd att en viss säkerhetsföreskrift inte tagits med i avtalet och föreskriften saknat betydelse för en senare inträffad skada. Det kan dock invändas att det enligt förarbetena till KFL endast är i undantagsfall som nedsättning får förekomma när det saknas samband mellan en inträffad skada och ett åsidosättande av upplysningsplikten.[221]

Försäkringsbranschens kritik föranledde inga ändringar i lagförslaget. Av KFL följer därför att nedsättningen skall anpassas efter den betydelse den åsidosatta upplysningsplikten haft för en inträffad skada (kausaliteten), försäkringstagarens uppsåt och oaktsamhet samt omständigheterna i övrigt. Nedsättningen bör normalt bestämmas till en viss kvotdel av försäkringsersättningen. Emellanåt kan det vara acceptabelt att ersättningen reduceras med ett på förhand bestämt belopp. Endast undantagsvis bör ersättning helt falla bort.[222]

4.7.1 Betydelsen för skadans inträffande eller omfattning.

Den första omständighet, som lagtexten nämner bland det som skall beaktas i nedsättningsbedömningen, är sambandet mellan en oriktig uppgift, eller ett förtigande, och en inträffad skada.[223] Att detta förhållande nämns först antyder att detta är det mest betydelsefulla för nedsättningsbedömningen. Detta intryck förstärks av att nedsättning, enligt förarbetena, som huvudregel inte ska komma ifråga när en oriktig uppgift (förtigande) saknat betydelse för en inträffad skada.[224] Avsteg från kausalitetskravet kan dock förekomma när preventiva skäl motiverar detta. Det skall då röra sig om fall där försäkringstagaren visat en betydande grad av vårdslöshet, eller där upplysningsplikten uppsåtligen blivit åsidosatt.[225] Varje form av grov vårdslöshet eller uppsåt behöver dock inte beivras. Enligt Nilsson/Strömbäck kan påföljd dock vara befogad om försäkringstagaren kan misstänkas för att ha dolt vissa omständigheter för att

218 Angående proratanedsättning se Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 198 ff, Eklund /Hemberg, Lagen om försäkringsavtal, 3 uppl, 1957, s 26 f, Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 43, Løken, Forsikringskravet, 1952, s 148 f f, Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 130 ff.

219 Prop 1979/80:9 s 69 f.

220 Försäkringsbolagens riksförbunds remissyttrande, bilagedel prop 1979/80:9, s 145 f.

221 Prop 1979/80:9 s 144.

222 Prop 1979/80:9 s 145. Den nya FAL innebär ingen förändring för konsumenternas del, påföljden skall bestämmas skönsmässigt och samma omständigheter som beaktas enligt KFL skall beaktas enligt FAL 4:2. Se vidare SOU 1989:88 s 295 f.

223 Prop 1979/80:9 s 143, KFL 30 §. Samma sak gäller i den nya FAL 4:2.

224 Prop 1979/80:9 s 144. I den nya FAL anges uttryckligen att en oriktig uppgift som saknat betydelse för bolaget aldrig kan föranleda påföljd, FAL 4:4. I övrigt hänvisas till förarbetena för KFL, SOU 1989:88 296.

225 Prop 1979/80:9 s 70, 144.

överhuvudtaget få försäkring.[226] Även departementschefen menar att preventionshänsyn kan motivera nedsättning i fall där kausalsamband saknas, men där försäkringstagarens handlande gränsar till svek eller handlande mot tro och heder.[227] Vid brott mot upplysningsplikten kan preventionen alltså sägas få betydelse i två avseenden. För det första kan den motivera att nedsättning redan vid mer än ringa oaktsamma åsidosättanden.Tanken är att risken att råka ut för ett nedsättningsavdrag ska motverka slarv från försäkringstagarnas sida.[228] För det andra kan preventiva hänsynstagande föranleda nedsättning i fall där det saknas faktiskt samband mellan åsidosättandet och inträffandet av en skada.

Med undantag för de nämnda fallen av uppsåtligt eller grovt vårdslöst åsidosättande bygger dock nedsättningsregeln på kausalitetsprincipen. För att nedsättning skall vara utesluten förutsätts emellertid att det överhuvudtaget inte finns något samband mellan försäkringstagarens oriktiga uppgift (eller förtigande) och den inträffade skadan. Kravet på sambandets karaktär är med andra ord inte särskilt högt ställt, det räcker att åsidosättandet av upplysningsplikten allmänt kan kopplas till en inträffad skada för att kausalitet skall anses föreligga.[229] Här kan vissa tolkningsproblem uppkomma. Har det t ex någon betydelse för skadans inträffande eller omfattning att försäkringstagaren angett fel byggnadsår på ett hus som skadas av snötryck? Ska en försäkringstagare som fått en stormskada på sitt tak drabbas av nedsättning för den händelse att han uppgett att taktäckningen bestått av vanligt tegel när det i själva verket rört sig om glaserat tegel? Bör en försäkringstagare, som felaktigt sagt sig ha ett larm i sitt hus, gå miste om ersättning ur sin villaförsäkring om någon målar slagord på hans husfasad? Någon praxis som belyser dessa frågeställningar har jag inte kunnat finna. I det tidigare redovisade ARN-avgörandet, ARN 84/R1889, angav försäkringstagaren fel motorstyrka den båt som stulits. Kausalitetsfrågan kom aldrig att prövas eftersom ARN med hänvisning till att oaktsamheten varit ringa fann att det inte förelåg förutsättning för nedsättning. Det är annars osäkert om motorstyrkan haft betydelse för stöldens inträffande eller för skadans omfattning. Som redan påpekats bör dock utgångspunkten för bedömningen vara att det inte kan ställas särskilt höga krav på orsakssambandets karaktär. En möjlig tolkning är därför att nedsättning endast kan anses vara utesluten när den åsidosatta upplysningsplikten avser något som är helt skilt från den inträffade skadan. Som exempel kan nämnas att försäkringstagaren förtigit att hans hus har mekanisk ventilation och det inträffar en vattenskada i källaren.

Som påpekats i avsnitt 3.3.3.1 kan kausalitetsbedömningen försvåras av att flera faktorer kan ha samverkat till att en skada kunnat inträffat. Försäkringstagaren kan t ex ha undanhållit att han har ett extra badrum i källaren. Vid skyfall tränger kanske vatten in i byggnaden dels via avloppet badrummet, dels via något fönster i markläge. Den vattenskada som drabbar försäkringstagaren står då till viss del i samband med den undanhållna riskupplysningen. Det är möjligt att det i ett fall som detta kan bli tal om att göra en uppdelning av skadan så att den del som kan härledas till inströmning via fönstren ersättes fullt ut medan den andra delen av skadan kan föranleda nedsättning.[230] Är det omöjligt att göra en uppdelning kan en tänkbar lösning vara att använda sig av den tidigare nämnda huvudorsaksläran.[231] Avgörande för utgången blir i sådant fall vad som kan betraktas som den dominerande orsaken till att skadan kunnat inträffa.[232] Med hänvisning till att det för KFL:s del rör sig om en skälighetsbedömning är det dock möjligt att man kan tillåta sig att resonera lite friare än vid tillämpning av renodlade

226 Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 128.

227 Prop 1979/80:9 s 144.

228 Se departementschefens resonemang i prop 1979/80:9, s 67 ff.

229 Prop 1979/80:9 s 144, jfr även exempel i SOU 1977:84 s 227, se vidare vad som sagts i detta ämne under 3.3.1.

230 Jfr Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 209.

231 Se ovan under 3.3.3.1, samt Dufwa, Flera skadevållare II, 1993, s 956 ff, även Lyngsø, Dansk Forsikringsret, 7 udg, 1994, s 187 ff.

232 Se t ex Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 107-110, 208 f, 437, 450, 458 f .

prorata- respektive kausalitetsregler.[233]

Konkurrerande skadeorsaker är förmodligen vanligare vid person- än vid rena sakskador. I den mån en olycksfallsförsäkring ingår i en försäkring som omfattas av KFL kan det emellertid bli aktuellt att ta ställning till de ganska besvärliga frågorna om vad som egentligen föranlett personskadan.[234] Har försäkringstagaren t ex förtigit att han lider av en sjukdom kan det vara svårt att avgöra vilken betydelse detta haft för en eventuell olycksfallsskada. Lyngsø tycker sig i dansk praxis ha funnit en tendens till att betrakta sjukdomen som huvudorsak när denna visat sig vara allvarlig. Samma sak gäller för den händelse försäkringstagaren haft en sjukdom i långt framskridet stadium när försäkringen tecknades.[235] Huruvida detta är överförbart på försäkringar som omfattas av KFL är osäkert. Det bör kanske påpekas att Lyngsøs resonemang avser situationer där avsikten varit att avgränsa försäkringsskyddets omfattning och inte fall där försäkringstagaren åsidosatt sin upplysningsplikt.

I förarbetena till KFL finns inget som antyder att nedsättningens omfattning bör bestämmas utifrån hur nära sambandet varit mellan åsidosättandet av upplysningsplikten och en inträffad skada.[236] Kausalitetsrekvisitet verkar snarare vara tänkt att användas för att sålla ut fall där nedsättning kan komma ifråga än för att vara en normgivare för hur stort avdraget bör bli.[237] Att kausalitetskravet trots detta tagits med bland de variabler som kan påverka nedsättningens omfattning förklaras förmodligen av att lagstiftaren inte velat göra kausalitet till en absolut förutsättning för nedsättning vid brott mot upplysningsplikten.[238]

Vad gäller frågan om bevisbördans placering har det, åtminstone vid tillämpning av 1927 års FAL, ansetts åligga försäkringstagaren att visa att det saknats samband mellan en inträffad skada och den åsidosatta upplysningsplikten.[239] Det finns knappast något som talar för att någon annan princip borde tillämpas i konsumentförsäkringsfall. Det bör dock tas viss hänsyn till att försäkringstagaren har ett s k negativt bevistema. Det skall visas att den åsidosatta upplysningsplikten inte kan sättas i samband med en inträffad skada. Möjligen borde detta leda till att kraven på bevisningens styrka inte kan vara särskilt stora. Mot detta kan dock anföras att det i FAL:s kausalitetsregel sägs att försäkringsgivaren endast svarar för skadan "i den mån det visas, att det oriktigt uppgivna förhållandet varit utan betydelse för försäkringsfallets inträffande eller skadans omfattning".[240] Detta vittnar knappast om en önskan att lindra kraven på bevisningens styrka. Hade detta åsyftats borde regeln rimligen ha kunnat utformas motsvarande FAL 51 §. Där sägs att försäkringsgivaren svarar för skadan när det kan "antagas" att det saknas samband mellan den åsidosatta biförpliktelsen och den inträffade skadan.

---

233 Jfr Bengtsson, Om skälighetsregler i ersättningsrätten, i Festskrift till Jan Hellner, 1984, s 91.

234 Prop 1979/80:9 s 31. I den nya FAL finns särskilda regler för skadeförsäkring, kapitel 1-10. Personförsäkring regleras i kapitel 11-19. Enligt Ds 1993:39 ska det s k överfallsskyddet i hemförsäkringen räknas som en personförsäkring medan rättsskydds- och turistassistansförsäkringar skall anses vara skadeförsäkringar, s 216. Detta betyder att en personförsäkring, som ingår som ett moment i skadeförsäkring, inte längre faller in under samma regler som de rena skadeförsäkringsmomenten.

235 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 187 f.

236 En annan sak är att om försäkringstagaren vid tecknandet av försäkringen uppfattat en omständighet som betydelselös ur riskperspektiv, kan detta beaktas som en "omständighet i övrigt" i nedsättningsbedömningen, se lagrådets yttrande i prop 1979/80:9 s 202.

237 Bengtsson menar dock att ett svagt orsakssamband bör kunna beaktas i skälighetsbedömningen, ju mer oväntad skadan kan te sig för den drabbade, desto obilligare att denne i mera väsentlig utsträckning får bära en del av kostnaderna själv, Bengtsson, Om skälighetsregler i ersättningsrätten, i Festskrift till Jan Hellner, 1984, s 91 f.

238 Samma system bibehålles f ö i den nya FAL.

239 Eklund/Hemberg, Lagen om försäkringsavtal, 3 uppl, 1957, s 26 f, NJA II 1927 s 363.

240 1927 års FAL 6 § 3 st av bevisning som krävs av försäkringstagaren.

Jag har inte kunnat finna något nämnd- eller domstolsavgörande där bevisfrågorna vid brott mot upplysningsplikten varit uppe till behandling. HD har emellertid vid tillämpning av ett omfattningsvillkor lindrat beviskravet av hänsyn till försäkringstagarens skyddsintresse.[241] HD hade i detta fall att ta ställning till om försäkringstagaren lyckats visa att hans bil tagits och brukats olovligen. I domen sägs att det av naturliga skäl ofta är omöjligt att visa att den som kört bilen inte haft försäkringtagarens tillstånd att göra detta. Kravet på bevisning kunde därför, enligt HD, inte ställas särskilt högt. Bevisskyldigheten borde anses fullgjord om det vid en helhetsbedömning framstod som mera antagligt att ett försäkringsfall förelegat än att så inte skulle ha varit fallet.[242] HD verkar ha tillämpat den s k överviktsprincipen. Denna bevisregel innebär att minsta möjliga bevisövervikt till förmån för någondera parten medför att denna part vinner målet.[243]

Frågan är i vad mån HD:s dom ger stöd för att överviktsprincipen bör tillämpas också i andra fall där en konsument kan få problem med att få fram tillräcklig bevisning för att han ska kunna få ersättning ur försäkringen. För en sådan slutsats talar att försäkringstagarens skyddsintresse måste anses vara lika stort oberoende av på vilken grund han riskerar att gå miste om sin försäkringsersättning. Vad gäller den specifika frågan om bevisning avseende avsaknad av kausalitet kan dessutom anföras att HD i några skadeståndsrättsliga avgöranden visat en tendens att lätta på beviskraven ifråga om samband mellan skada och skadegörande handling.[244] Detta har förmodligen haft sin grund i en önskan att underlätta för skadelidande att få ut ersättning.Det bör emellertid också påpekas att HD i den ovan nämnda domen från 1984 betonade att det föreligger speciella bevissvårigheter vid tillämpning av just den typ av omfattningsvillkor som tvisten avsåg.

4.7.2. Uppsåt och oaktsamhet.

I nedsättningsbedömningen intar försäkringstagarens vållande en central plats. Till skillnad från kausalitet kan uppsåt och vårdslöshet utnyttjas som normgivare för nedsättningens omfattning. Inte oväntat följer det av förarbetena att uppsåtligt handlande i allmänhet bör föranleda ett större avdrag än "vanlig" vårdslöshet. I normalfallet skall nedsättning göras med en kvotdel av försäkringsersättningen eller med ett bestämt belopp. I undantagsfall kan nedsättning till 0 förekomma.[245]

Som framkommit är det en förutsättning för nedsättning att försäkringstagaren åsidosatt sin upplysningsplikt uppsåtligen eller av vårdslöshet. Det finns inget som säger att oaktsamhetsbedömningen i påföljdsledet bör avvika från prövningen av om förutsättningarna för nedsättning är uppfyllda.[246] En viss skillnad ligger dock i att det i det förra fallet i princip är tillräckligt att bestämma om försäkringstagaren visat mer än ringa oaktsamhet. Har så varit fallet är förutsättningarna för nedsättning uppfyllda. Vid bestämmande av rättsföljden kan det däremot få avgörande betydelse om försäkringstagaren visat grov vårdslöshet eller enbart oaktsamhet som är mer än ringa. Har försäkringstagaren uppträtt grovt vårdslöst kan

---

241 NJA 1984 s 501.

242 Avgörandet har åberopats i flera omfattningsfall som prövats av ARN; se t ex ARN 84/R7795.

243 Ekelöf o Boman, Rättegång IV, 6:e uppl, 1993, s 60, 10 3 ff. Se även Bolding, Går det att bevisa,1989, s 118.

244 Se t ex NJA 1964 s 187 och NJA 1973 s 184.

245 SOU 1977:84 s 227, prop 1979/80:9 s 144 f. Enligt den nya FAL är regeln om påföljd i sak oförändrad för konsumentförsäkringarnas del.Grunden för nedsättning uttrycks dock något annorlunda; bestämmelsen i den nya lagen anger särskilt att hänsyn bl a bör tas till den felaktiga uppgiftens betydelse för riskbedömningen, vilket närmare ansluter till proratarегelns tankegång, Ds 1993:39 s 239, SOU 1989:88 s 295 f.

246 Se under 3.3.1 samt 4.6 ff.

nedsättning vara motiverad även om det saknas kausalitet mellan åsidosättandet och inträffad skada medan detta torde vara uteslutet när endast vanlig oaktsamhet förelegat.[247] Allmänt bör dessutom den grova vårdslösheten bestraffas hårdare än annan oaktsamhet. Detta framgår av motiven där det bl a sägs att nedsättningen skall anpassas så att den blir en lämplig sanktion mot det slag av handlingssätt som försäkringstagaren gjort sig skyldig till.[248]

Även om försäkringstagaren uppsåtligen åsidosatt sin upplysningsplikt behöver detta inte med nödvändighet betyda en nedsättning till noll. Enligt betänkandet bör försäkringstagarens bevekelsegrund kunna vägas in i nedsättningsbedömningen.[249] Har försäkringstagaren inte haft några svikliga avsikter bör han drabbas av ett mindre avdrag än om han åsidosatt sina skyldigheter i akt och mening att skaffa sig själv olika förmåner, t ex en billigare försäkring.

I propositionen ges inga direkta anvisningar om vilka omständigheter som gör att försäkringstagarens åsidosättande kan anses vara särskilt klandervärt. Handlande som gränsar till svek eller som kan strida mot tro och heder är dock att anse som allvarliga förseelser. I dessa fall kan nedsättning till noll vara befogad.[250]

Av betänkandet följer att oaktsamhetsbedömningen bör påverkas av den oriktiga uppgiftens, eller förtigandets, ekonomiska betydelse.[251] Tanken på att låta påföljdens omfattning bestämmas bl a av hur premievillkoren utformas har alltså inte övergivits helt och hållet. Ju viktigare uppgiften varit desto försiktigare bör försäkringstagaren alltså vara. Försäkringstagaren bör heller inte kunna ursäkta ett brott mot upplysningsplikten med att han inte förstått att de uppgifter bolaget efterfrågat varit betydelsefulla för bolagets olika beslut i försäkringsfrågan.[252]

I avsaknad av motivuttalanden är det svårt att säga vilka övriga förhållanden som kan föranleda att ett åsidosättande av upplysningsplikten betraktas som grovt vårdslöst. När det finns skäl att misstänka att det förelegat ett uppsåt, men där detta ej kunnat visas, bör handlingen (passiviteten) dock kunna antas ha varit oaktsam utöver det normala.[253]

Någon äldre praxis som belyser vad som är att anse som grov vårdslöshet i samband med brott mot upplysningsplikten förekommer av förklarliga skäl inte. De fall där det varit aktuellt att ta ställning till vad som är att anse som grov vårdslöshet har främst avsett framkallande av försäkringsfall, åsidosättande av räddningsplikten samt tillämpning av regressregeln i 1927 års FAL.[254] Domstolarna har i dessa sammanhang krävt mycket påtagliga försummelser för att grov vårdslöshet skall ha ansetts varit för handen.[255] Detta talar för att det också vid brott mot upplysningsplikten borde krävas ett mycket uppseendeväckande åsidosättande från försäkringstagarens sida för att denne skall anses ha varit grovt vårdslös. Mot detta kan emellertid anföras att det just för upplysningspliktens del av preventiva skäl kan vara motiverat

247 Prop 1979/80:9 s 71, 144.

248 Prop 1979/80:9 s 145.

249 Jfr SOU 1977:84 s 227.

250 Prop 1979/80:9 s 145.

251 SOU 1977:84 s 227.

252 I lagrådets yttrande sägs att det i skälighetsbedömningen finns anledning att beakta att en oriktig uppgift berört något som för en utomstående framstått som oväsentligt; prop 1979/80:9 s 201 f. Även i förarbetena till den nya FAL påpekas att det saknar relevans om försäkringstagaren inte själv insett en viss upplysnings betydelse, detta dock förutsatt att bolaget efterfrågat information i ärendet, Ds 1993:39 s 244.

253 Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 76.

254 Dvs tillämpning av 1927 års FAL 18, 52 och 25 §§. Angående grov vårdslöshet i övrigt se s 211 ff samt 266 ff.

255 Se även SOU 1989:88 s 181 f samt 301 f och Ds 1993:39 s 165 ff samt 244. Angående praxis se not 508 i kapitel 5 samt not 93 i kapitel 6.

att inta ett stängare förhållningssätt. Själva obehaget att drabbas av en skada föranleder knappast försäkringstagaren att iaktta försiktighet vid uppfyllande av upplysningsplikten. Det finns inte den tydliga koppling mellan skadan och brottet mot biförpliktelsen som kan ses vid t ex åsidosättande av en säkerhetsföreskrift eller vid ett framkallande av ett försäkringsfall. Försäkringstagaren som går hemifrån låser förmodligen inte dörren i första hand för att han annars riskerar att inte gå miste om ersättning ur sin försäkring vid en stöldskada, han vill helt enkelt undvika att någon obehörig kommer in i bostaden. Motsvarande incitament till att iaktta försiktighet saknas när försäkringstagaren sitter och fyller i sin ansökan om försäkring. Det borde därför av preventiva skäl vara rimligt att se något strängare på försäkringstagarens handlande vid brott mot upplysningsplikten än vid åsidosättande av en föreskrift eller framkallande av försäkringsfall.

4.7.3 Omständigheterna i övrigt.

Utöver att nedsättningsavdragets omfattning är beroende av kausalitet samt uppsåt och vårdslöshet kan också "omständigheterna i övrigt" få betydelse för hur stort ett nedsättningsavdrag kan bli. Enligt lagförarbetena är det särskilt två förhållanden som bör beaktas i dessa sammanhang. Det ena är försäkringsbolagets handlande i samband med att upplysningsplikten åsidosatts och det andra försäkringstagarens behov av försäkringsersättning.[256]

Av 9 § i 1927 års FAL följer att ett försäkringsbolag inte kan ställa en försäkringstagare till svars för att han lämnat oriktiga eller ofullständiga riskupplysningar när bolaget varit införstått med de rätta förhållandena. FAL föreskriver dessutom att bolaget heller inte kan göra påföljd gällande när bolaget bort känna till de rätta omständigheterna [257] Det bör dock nämnas att FAL 9 § inte anses tillämplig på svekfall.[258]

I KFL finns ingen regel som uttryckligen förbjuder nedsättning när bolaget känt, eller bort känna, till de riskförhållanden som försäkringstagaren antingen förtigit eller lämnat felaktiga uppgifter om. Bolagets eventuella insikter i saken får istället beaktas som en "omständighet i övrigt" i nedsättningsbedömningen.[259] Riskkännedom bör verka till nackdel för bolaget. Detta ger intryck av att den försäkrades ställning är något sämre än enligt 1927 års FAL. I samma riktning pekar det redan nämnda förhållandet att bolagets eventuella riskkännedom beaktas först i påföljdsbedömningen.

Vad gäller förtigande har redan framhållits att försäkringstagaren har en mycket begränsad upplysningsplikt.[260] Det är därför framförallt när försäkringstagaren lämnat oriktiga eller vilseledande uppgifter som det blir aktuellt att ta hänsyn till vad bolaget känt eller bort känna till om risken. I sådant fall blir det tal om att avgöra dels vems riskkännedom som skall belasta bolaget, dels i vad mån bolaget varit skyldigt att undersöka risken.

Frågan om vem som kan identifieras med försäkringsbolaget har redan diskuterats i samband

---

256 Prop 1979/80:9 s 144 f. I förarbetena till den nya FAL hänvisas i denna del endast till vad som sägs i motiven till KFL, Ds 1993:39 s 239.

257 Angående detta förhållande; se NJA 1926 s 656. I den nya FAL 4:4 anges också att bolaget inte kan åberopa ett åsidosättande när bolaget insett eller bort inse att de lämnade uppgifterna var oriktiga eller ofullständiga.

258 NJA II 1927 s 358, lagrådet och departementschefen.

259 SOU 1977:84 s 228, prop 1979/80:9 s 144.

260 Se s 114 ff.

med analysen av ombudets roll vid fullgörande av upplysningsplikten.[261] Som huvudregel får antas gälla att det enbart är ombud med behörighet att binda bolaget vid avtal som kan belasta huvudmannen med sin riskkännedom. Enligt förarbetena till KFL bör bolaget *åtminstone* anses underrättat om sådant som ett ombud med behörighet att binda bolaget känt till.[262] Detta antyder en utvidgning av kretsen av tänkbara identifikationssubjekt. Ett par danska avgöranden avseende tillämpning av FAL:s regler visar för övrigt på samma sak.[263]

I doktrinen har det hävdats att bolaget inte bör belastas av att ett ombud varit införstått med de rätta omständigheterna när försäkringstagaren skriftligen lämnat bolaget sina riskupplysningar.[264] På denna punkt verkar dock försäkringsrättskommittén ha velat ge försäkringstagaren ett något bättre skydd. I betänkandet till KFL sägs nämligen att om ombudet fyllt i en ansökan med oriktiga eller ofullständiga uppgifter så *"torde ofta en stor del av ansvaret böra läggas på försäkringsgivaren""* och detta även om och ansökan undertecknats av försäkringstagaren.[265] Det finns heller inget i förarbetena som ger stöd för att bolaget enbart bör anses ha haft riskinsikt när försäkringstagaren lämnat informationen muntligen. Det är förmodligen vanligast att försäkringstagaren ombedes att fullgöra sin upplysningsplikt genom att fylla i ett ansökningsformulär. Kan försäkringstagaren då inte ursäkta en skriftlig, felaktig uppgift med att bolagets ombud känt till de rätta förhållandena, återstår i praktiken ganska få fall där identifikation mellan bolaget och ombudet kan bli aktuell.

Det kan tilläggas att om ombudet på något sätt medverkat till att upplysningsplikten kommit att åsidosättas, t ex genom att invagga försäkringstagaren i den felaktiga tron att viss uppgift saknat betydelse för riskbedömningen, borde också detta kunna beaktas redan i bedömningen av om de subjektiva förutsättningarna för nedsättning är uppfyllda.[266]

Det är inte bara sådant som verkligen varit känt för försäkringsbolaget som enligt KFL kan komma att inverka på nedsättningsavdragets omfattning. Av förarbetena framgår att bolagets möjligheter att göra påföljd gällande också kan påverkas av sådant som bort vara känt.[267] Det är oomtvistat att försäkringsbolagen saknar skyldighet att undersöka risken, om inte annat skulle en sådan ordning fördyra hanteringen av försäkringarna.[268] Har bolaget på eget initiativ besiktigat försäkringsobjektet verkar det emellertid råda enighet om att bolaget får anses känna till de omständigheter som borde ha framkommit vid undersökningen.[269] Även om bolaget i allmänhet inte är skyldigt att undersöka försäkringsobjektet kan en besiktning dock vara motiverad när försäkringstagarens ansökan varit oklar eller motsägelsefull.[270] Samma sak

261 Om detta se avsnitt 4.3 ff.

262 Prop 1979/80:9 s 145.

263 ASD II 26 (LHS), ASD II 248 (ØLD) och U 1932.1014, se Lyngsø, Dansk forsikringsret, 1978, s 78.

264 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 272, Neergard , I hvilket omfanger et forsikringsselskab bundet ved dets agenters handlinger? NFT 1948 s 272 ff, Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, s 174, motsatsen har dock hävdats av, Bentzon/Christensen, Lov om forsingsaftaler, 1952, s 47 f och Rostock-Jensen Om betydningen af god tro i Forsikringsaftalslovens 9 §, NFT 1932 s 208. Jfr även NJA 1940 s 285.

265 SOU 1977:84 s 228.

266 Prop 1979/80:9 s 143.

267 SOU 1977:84 s 228, prop 1979/80:9 s 144 f.

268 Jfr Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 45, Bentzon/Christensen, Lov om forsingsaftaler, 1952, s 45 fotnot, Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 144, Rodhe tycks dock mena att bolaget har en sådan skyldighet, Rodhe,Obligationsrätt, 1956, s 252. Det är oklart hur mycket som kan krävas av bolaget, möjligen kan sedvanan få viss betydelse, Rodhe, s 341.

269 Se hänvisningarna i föregående not.

270 Bentzon/Christensen, Lov om forsingsaftaler, 1952, s 46. Motsvarande torde gälla enligt den nya FAL eftersom lagen i 4:4 exkluderar bolaget från påföljdsmöjligheten när man borde insett att ansökan innefattade felaktiga eller ofullständiga uppgifter.

gäller när försäkringstagaren underlåtit att besvara vissa frågor i ett ansökningsformulär. Kan det antas att de riktiga förhållandena skulle ha framkommit vid en undersökning av försäkringsobjektet borde dessa förhållanden kunna föranleda en lindring av nedsättningsavdraget.[271] Vid tillämpning av KFL:s regel ska dock påpekas att det av förarbetena framgår att passiviteten bör inverka till bolagets nackdel.[272] Påföljd är med andra ord inte utesluten, något som faktiskt kan leda till att KFL:s regel återigen ger konsumenten ett något sämre skydd än FAL:s.

Har bolaget, efter tecknandet av försäkringen, fått veta att försäkringstagaren lämnat ofullständiga eller felaktiga riskupplysningar, bör bolaget på något sätt markera för försäkringstagaren att påföljd kan komma ifråga. Underlåter bolaget att vidta några åtgärder riskerar man sin rätt att göra nedsättningsavdrag.[273] Vid tillämpning av 1927 års FAL har det hävdats att det saknar betydelse hur försäkringsgivaren fått kännedom om de oriktiga avtalsförutsättningarna.[274] Enligt FAL 8 § är försäkringsbolaget skyldig att utan oskäligt uppehåll meddela försäkringstagaren att bolaget vid en eventuell skada kan komma att åberopa de felaktiga avtalsförutsättningarna.[275] Bolaget belastas endast av vad som faktiskt varit känt, försäkringstagaren kan inte klara sig undan påföljd med hänvisning till att bolaget i efterhand bort inse felaktigheterna. Bolagets meddelandet till försäkringstagaren går på försäkringstagarens risk.[276] I KFL har problemet lösts på ett annat sätt. Liksom när bolaget vid avtalsslutandet varit medvetet om att riskupplysningarna inte varit fullständiga, gäller att passivitet hos bolaget beaktas först i en framtida påföljdsbedömning. Att försäkringsbolaget underlåtit att reagera betraktas som en "omständighet i övrigt" som bör kunna läggas bolaget till last.[277] Detta betyder att nedsättning kan komma ifråga trots att bolaget avvaktat med att vidta åtgärder med anledning av den oriktiga riskbeskrivningen. Nilsson/Strömbäck menar dock att avdrag rimligen inte bör komma ifråga.[278] Får bolaget kännedom om att avtalet bygger på felaktig riskupplysningar bör bolaget begära att få försäkringsvillkoren ändrade så att de står i överensstämmelse med de verkliga förhållandena. I många fall torde det röra sig om att få ändrat premievillkoret. Någon skyldighet att försöka få avtalet uppsagt föreligger däremot inte.[279] Några formkrav för hur försäkringstagaren bör underrättas om bolagets inställning till det inträffade ges inte. Det borde dock kunna krävas att bolaget tydligt gör klart för försäkringstagaren att påföljd kommer att göras gällande om man vill vara säker på att kunna göra nedsättning gällande i en framtida tvist med den försäkrade.[280] Lämnar bolaget

271 Jfr Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl 1965, s 161, Bruce i NFT 1958 s 37.

272 Prop 1979/80:9 s 144.

273 I sammanhanget kan även hänvisas till vad som sagts angående preskription av en eventuell motfordran med anledning av att bolaget utbetalt ersättning utan att göra avdrag med hänvisning till en åsidosatt biförpliktelse, se s 17 ff.

274 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl 1965, s 162.

275 En liknande regel förekommer i FAL 48 §.

276 NJA II 1927 s 369. I den nya FAL föreskrivs att bolaget måste lämna försäkringstagaren, eller försäkrad, skriftligt meddelande om att man anser sig helt eller delvis befriad från ansvar till följd av ett åsidosättande av en biförpliktelse. Meddelandet skall lämnas utan oskäligt uppehåll efter det att bolaget fick kännedom om åsidosättandet. Underlåter bolaget att reklamera kan man inte längre åberopa åsidosättandet, FAL 4:10. Se vidare Ds 1993:39 s 245 samt SOU 1989:88 s 315 f. Jfr även SOU 1986:56 s 591 ff.

277 SOU 1977:84 s 228, prop 1979/80:9 s 144.

278 Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 129.

279 SOU 1977:84 s 228. Detta förklaras bl a av de begränsade möjligheterna till uppsägning samt av de olägenheter en uppsägning trots allt innebär för försäkringstagaren. Enligt den nya FAL krävs grovt åsidosättande, alternativt synnerliga skäl för att villkoren skall kunna ändras under löpande avtalsperiod, FAL 3:5, jfr SOU 1989:88 s 169 samt 285 f.

280 Jfr vad Hellner säger med hänvisning till några avgörande i SjÖN, Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl 1965, s 162. Som påpekats i not 248 föreskrivs om skriftlig reklamation i den nya FAL.

försäkringstagaren skriftligt besked om villkorsändring går meddelandet på försäkringstagarens risk.[281] Det mesta talar därför för att också ett besked om att bolaget anser sig berättigat att sätta ned försäkringsersättningen bör gå på försäkringstagarens risk. Bevisbördan för att ett meddelande blivit ivägskickat bör då enligt vanliga bevisregler läggas på försäkringsbolaget.[282]

I KFL finns inte angivet någon speciell tidsfrist inom vilken försäkringsbolaget har att reagera. Detta kan dock inte tas till intäkt för att bolaget har obegränsad tid på sig. En sådan tolkning vore orimlig sett ur de försäkrades perspektiv. Det är möjligt att bolaget, liksom tidigare, har att lämna meddelande utan oskäligt uppehåll.[283]

Frågan om hur och i vilken utsträckning försäkringstagarens behov av försäkringsersättning kan påverka nedsättningsavdragets omfattning diskuterades livligt alltifrån det att försäkringsrättskommittén presenterade sitt betänkande till dess KFL slutligen antogs. Det är i och för sig ingen nyhet att ersättningsbehovet kan beaktas vid jämkning av skadeersättning. Av SkL 6:1, 3 st följer att skadestånd vid medvållande kan jämkas med hänsyn tagen till omständigheterna i övrigt. Enligt motiven till denna regel kan jämkningsgraden bestämmas bl a med hänsyn tagen till behovet av ersättning.[284]

Som påpekats under 3.3.3.3 föreslog försäkringsrättskommittén att det av KFL:s lagtext skulle framgå att den försäkrades behov av ersättning alltid kunde vägas in i nedsättningsbedömningen.[285] Kommittén verkar dock inte ha eftersträvat att särbehandla alla mindre bemedlade försäkringstagare. Behovet av ersättning skulle, enligt betänkandet, i första hand beaktas när försäkringen har grundläggande betydelse för försäkringstagarens ekonomiska situation.[286] Som redan framkommit kritiserades förslaget starkt av flera remissinstanser.[287] I KFL omnämns heller inte ersättningsbehovet som ett självständigt rekvisit att beakta vid fastställande av nedsättningens omfattning. Detta betyder dock inte att de ekonomiska förhållandena i en konkret skada är helt ointressanta. Enligt propositionen kan nämligen individuella behov *i undantagsfall* påverka nedsättningsavdragets omfattning och då som en omständighet i övrigt.[288] Ersättningsbehovets betydelse för avdraget storlek har därmed tonats ned. I propositionen verkar man inte ha tagit fasta på kommitténs förslag om att behovet av ersättning i första hand bör bedömas mot bakgrund av skade- eller försäkringstyp. I de delar där ersättningsbehovets betydelse diskuteras görs detta med utgångspunkt från att det är försäkringstagarens enskilda behov som bör beaktas. Det är dock inte meningen att de ekonomiskt och socialt svaga försäkringstagarna genomgående skall bedömas enligt en mildare "straffskala" än andra försäkringstagare. Det sägs nämligen att behovet av ersättning normalt sett inte bör tillmätas någon självständig betydelse. För att få sitt ersättningsbehov beaktat i nedättningsbedömningen bör försäkringstagaren därför förmodligen kunna visa att även andra omständigheter, t ex att oaktsamheten inte varit särskilt allvarlig, talar för en lindring av

---

281 Prop 1979/80:9 s 127. Det bör dock påpekas att om försäkringstagaren gör sannolikt att meddelandet aldrig kommit fram träder ändringen ikraft först en vecka efter det att meddelandet kommit honom tillhanda eller senast tre månader efter det att bolaget avsände meddelandet. Samma princip gäller f ö enligt den nya FAL 8:5.

282 Enligt förarbetena till den nya FAL bör regeln om den s k postrisken (se föregående not) inte vara tillämplig på reklamationsplikten enligt FAL 4:10, SOU 1989:88 s 229.

283 Enligt den nya FAL 4:10 skall reklamation ske utan oskäligt uppehåll efter det att bolaget fått kännedom om försäkringstagarens åsidosättande.

284 Prop 1989/90: 2

285 SOU 1977:84, lagförslaget 19 §.

286 SOU 1977:84 s 227.

287 Se t ex prop 1979/80:9 bilagedel s 60 och 101.

288 Prop 1979/80:9 s 70, 145.

nedsättningen.[289]

Den försäkringstagare som vill få sin ekonomiska situation beaktad i nedsättningsbedömningen får antas vara skyldig framföra bevisning för att omständigheterna verkligen är sådana att de bör påverka avdragets omfattning. Det vore knappast skäligt att begära att bolaget skulle visa att försäkringtagaren har resurser att bära ett normalt nedsättningsavdrag. Det finns anledning att anta att ersättningsbehovet enbart bör beaktas i ytterlighetsfallen, att försäkringstagaren saknar förmögenhet kan knappast godtas som skäl för att nedsättningspåföljden skall bli lindrigare än normalt. I bevishänseende krävs därför förmodligen mer än att försäkringstagaren visar att han saknar tillgångar.

Utöver att bolagets handlande och försäkringstagarens behov av ersättning kan få betydelse för nedsättningsavdragets omfattning kan avdraget också påverkas av att den som råkar ut för nedsättning inte är den som åsidosatt upplysningsplikten.[290] Enligt KFL kan varje försäkrad drabbas av påföljd vid ett brott mot upplysningsplikten. Det är emellertid endast försäkringstagaren, alltså den som ingår avtal om försäkring, som kan göra sig skyldig till åsidosättande av denna biförpliktelse.[291] Som påpekats kan dock en fullmäktiges tillkortakommanden belasta huvudmannen.[292] Har i andra fall någon annan, t ex försäkringstagarens make, lämnat bolaget oriktiga upplysningar skall detta i princip inte drabba den skadedrabbade, och oskyldige, försäkringstagaren.[293] Är det däremot försäkringstagaren som lämnat bolaget de felaktiga uppgifterna kan detta leda till att någon annan vars intresse också täcks av försäkringen råkar ut för nedsättning.[294] En villa- hemförsäkring gäller t ex i allmänhet till förmån för försäkringstagarens familjemedlemmar.[295] Inträffar det en skada där försäkringstagarens makes egendom också berörs kan alltså försäkringstagarens brott mot upplysningsplikten i värsta fall leda till den medförsäkrade maken blir helt utan ersättning.En skadeförsäkring gäller i allmänhet även till förmån för en kreditgivare. Även en kreditgivare kan i princip råka ut för nedsättning om försäkringstagaren inte uppfyller sin upplysningsplikt. I den mån det finns särskilda regler i 1927 års FAL om tredje mans rätt till ersättning skall dock dessa regler tillämpas.[296] Detta medför att kreditgivaren inte drabbas av nedsättning när det rör sig om ersättning ur en brandförsäkring, i dessa fall säger nämligen FAL 87 § att försäkringsgivaren inte mot borgenär kan åberopa omständighet som beror av annan än denne. I vissa fall kan en vattenskada vara väl så omfattande som en brandskada ekonomiskt sett. I dessa fall skyddas

---

289 Prop 1979/80:9 s 70. Inte heller i den nya FAL anges att ersättningsbehovet kan påverka nedsättningsavdragets storlek. Förarbetena verkar dock fortfarande lämna ett visst utrymme för sådan hänsyn. Dels hänvisas i stora delar tillbaka till vad som sagts i förarbetena till KFL, se t ex Ds 1993:39 s 239 och 242. Dels sägs att det vid försäkringar, som skall ge en grundläggande trygghet, finns anledning att ställa rätt stränga krav för nedsättning, SOU 1989:88 s 296. Det påpekas också att det i nedsättningsbedömningen får tas hänsyn till samtliga omständigheter, t ex nämns att man får fästa avseende vid den skada den försäkrade lidit i övrigt, om den skadelidande också drabbas av en kännbar straffrättslig påföljd etc, s 302. Även om det verkar som om ersättningsbehovets betydelse ytterligare nedtonas sägs inget om att det skulle vara uteslutet att ta sådana hänsyn.

290 SOU 1977:84 s 154, 240, prop 1979/80:9 s 79 f,145.

291 Samma gäller f ö för konsumentförsäkringarnas del enligt den nya FAL, SOU 1989:88 s 175 och 291, FAL 4:1,2.

292 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 130.

293 Se under 4.5.1 ff.

294 Angående innebörden av begreppet försäkrad se 2 § KFL samt prop 1979/80:9 s 101, FAL 1:3.

295 Se t ex WASA villa/hemförsäkring 1987 allmänna bestämmelser A, Baur/Roos, Vad täcker hemförsäkringen,1979, s 17, Larsson, Hem och villaförsäkring, 1988, s 22. Försäkringen gäller dock i allmänhet endast under förutsättning att de medförsäkrade är mantalsskrivna på försäkringsstället. För barnens del gäller dessutom att dessa skall vara ogifta.

296 KFL 4 §.

inte borgenärens rätt av någon särskild regel i FAL.[297]

När det finns förutsättning för nedsättning och någon annan än försäkringstagaren lidit ekonomisk skada kan nedsättningsbedömningen påverkas av att det inte är den ersättningsberättigade som gjort sig skyldig till det klandervärda beteendet. Detta sägs vara särskilt betydelsefullt när den försäkrade har stort behov av ersättning.[298] Praktiskt sett torde det i första hand få avgöras hur omfattande nedsättning försäkringstagaren själv bör drabbas av varefter den försäkrade eventuellt kan få till stånd ett lindring av avdraget avseende sin skada.

Jag har inte kunnat finna något domstols- eller nämndavgörande som berört frågan om hur och i vilken utsträckning den försäkrades rätt till ersättning i allmänhet bör bestämmas när försäkringstagaren åsidosatt sin upplysningsplikt. Däremot förekommer en del nämndavgöranden som behandlar frågan om hur avdraget bör bestämmas vid överträdelse av säkerhetsföreskrifter. I de fall där förutsättningarna för identifikation ansetts uppfyllda har nedsättningen genomgående lindrats med hänvisning till att det inte varit den skadelidande själv som åsidosatt föreskriften.[299]

Hittills har framkommit att bolagets handlande, försäkringstagarens (eller försäkrades) behov av ersättning samt att det inte är skadelidande utan någon annan som åsidosatt upplysningsplikten, är sådant som kan påverka nedsättningens omfattning. Det finns emellertid inget i förarbetena som tyder på att dessa "omständigheter i övrigt" utgör en uttömmande uppräkning av de förhållanden som kan beaktas i nedsättningsbedömningen. Det mesta talar för att också annat kan få betydelse, rekvisitet har ju fått sin utformning för att lämna domstolarna viss frihet i nedsättningsbedömningen.[300]

---

297 Även enligt motiven till den nya FAL bör nedsättningsavdraget kunna lindras med hänvisning till att den skadelidande inte varit den som åsidosatt upplysningsplikten, SOU 1989:88 s 295. Ifråga om tredje mans rätt till ersättning ur försäkringen gäller att åsidosättande av biförpliktelserna (däribland upplysningsplikten) inte påverkar panthavares rätt till ersättning, FAL 7:3.

298 Prop 1979/80:9 s 145, även Nilsson/Strömbäck,Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 130.

299 Se t ex ARN 85/R5861, 84/R458 särskilt reservationen, ARN 82/R5576, SkVn 44/1986, SkVn 94/1980. Se vidare under 5.4.1.2 samt 5.4.3.5.

300 Den nya FAL torde knappast härvidlag innebära någon ändring av det rådande rättsläget, jfr Ds 1993:39 s 296 där det också hänvisas tillbaka till förarbetena för 30 § i KFL.

5. *Föreskrifter i försäkringsavtalet.*

5.1 Inledning.

KFL:s 31§ omfattar en rad biförpliktelser. Regeln anger att den försäkrade kan drabbas av nedsättning när en föreskrift i försäkringsavtalet åsidosatts på ett oaktsamt sätt. Även om det kanske ligger nära till hands att anta att lagrummet endast omfattar s k säkerhetsföreskrifter så är detta inte fallet. Regeln är tillämplig på alla typer av handlingsföreskrifter som kan förekomma i ett försäkringsavtal.[1]

Till skillnad från 1927 års FAL saknar KFL särskilda regler som ålägger den försäkrade att anmäla fareökning. Detsamma gäller ifråga om skyldigheten att iaktta räddningsplikt samt att samverka vid skaderegleringen.[2] Eftersom lagen inte anger att försäkringstagaren (eller den försäkrade) är skyldig att anmäla fareökning, rädda sin egendom eller att bistå vid skadeutredning, måste bolaget i princip ålägga den försäkrade detta i avtalet för att denne skall vara tvungen att uppfylla någon av dessa förpliktelser.

KFL 31 § har stor praktisk betydelse. Bland biförpliktelsereglerna är det detta lagrum som oftast varit uppe till prövning i ARN och SkVn. Det rör sig då i det stora flertalet fall om åsidosättande av olika typer av säkerhetsföreskrifter. Detta kan lätt bidra till att förstärka intrycket av att lagrummet i första hand utformats med tanke på påföljdsbedömning vid överträdelse av just säkerhetsföreskrifter. Som redan påpekats är så dock inte fallet.

I detta kapitel behandlas samtliga typer av handlingsföreskrifter, som omfattas av KFL 31 § och som förekommit de undersökta försäkringsavtalen.

Ett grundläggande problem vid en analys av de föreskrifter som regleras av KFL 31 §, är att skilja handlingsföreskrifter från omfattningsvillkor. Den senare villkorstypen berörs inte av KFL:s tvingande regler. Det står försäkringsbolaget fritt att bestämma vilka objekt bolaget vill försäkra och var man vill göra det.[3] Villkor, som annars skulle kunna ha utformats som handlingsföreskrifter, kan därför i princip formuleras som omfattningsvillkor. Försäkringsbolagen har härigenom vissa möjligheter att kringgå den tvingande lagstiftningen. Detta är inte unikt för KFL:s del. Också vid tillämpning av 1927 års FAL har motsvarande svårigheter förelegat.[4]

Problemet med att avgränsa omfattningsvillkor från handlingsföreskrifter är gemensamt för samtliga biförpliktelser som regleras av KFL 31§ . Jag inleder därför detta kapitel med en översikt av hur man i den försäkringsrättsliga doktrinen menat att omfattningsvillkor bör skiljas från biförpliktelsevillkor. Efter denna inledning analyseras de olika föreskrifter som

[1] Angående innebörden av begreppet handlingsföreskrift se vidare under 5.2. I den nya FAL återgår man till att ha en särskild regel för just säkerhetsföreskrifter, FAL 4:6. Övriga biförpliktelser som faller in under 31 § i KFL regleras i FAL 4:3 (fareökning), 4:7 (räddningsplikt) och 8:2 (skyldighet att anmäla skada samt samverka vid skadereglering).

[2] Det sistnämnda dock med undantag för de fall där den ersättningsberättigade i samband med skaderegleringen uppsåtligen eller grovt vårdslöst lämnar bolaget en oriktig upplysning eller förtiger något av vikt. För detta fall finns en specialregel i KFL 34 §.

[3] En annan sak är att försäkringsbolaget som huvudregel är skyldigt att ingå avtal med den försäkringssökande om den sökta försäkringen ingår i bolagets normala utbud, KFL 9 §.

[4] Problemet har diskuterats ingående i doktrinen, se bl a Hellner, aa, s 60 ff, 86 ff, 162 f, 177 ff, Selmer, Forsikringsret, 2 utgave, 1982 kapitel 5, avsnitt VII.2. Bentzon/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 282 ff, Bengtsson, Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållande, 1960. Persson, Bör försäkringsavtalsrätten reformeras, 1968, s 19, Ussing, Enkelte kontrakter, 2 udg, 1946, s 239. Se även SOU 1989:88 s 319 f samt NOU 1987:24 s 80 och 88-87. Även NRT 1979 s 554 och NRT 1987 s 744.

förekommit i de undersökta försäkringsavtalen.[5]

5.2 Omfattningsvillkor eller handlingsföreskrift?

5.2.1 Avgränsning av försäkringsobjektet.

Ett försäkringsavtal måste på något sätt bestämma vilken person, sak, eller vilket intresse som försäkringen omfattar. Villkor med denna funktion kan kallas individualiseringsklausuler.[6] Denna typ av avtalsklausuler faller enligt huvudregeln utanför den tvingande lagstiftningen om biförpliktelser. Individualiserande villkor kan, som kommer att framgå nedan, dock emellanåt innefattar dolda handlingsmönster.[7]

Det finns en rad olika sätt att definiera försäkringsobjektet. Detta kan beskrivas med hänvisning till vem som har intresse i det (ägare, medförsäkrad, panthavare), vad det utgörs av (byggnad, lösöre osv), genom att det anges var försäkringsobjektet finns (på försäkringsstället, i bankfack etc) eller hur det förvaras eller används (i hemmet, för privat bruk osv).[8] Det finns heller inget principiellt hinder mot att bolaget knyter sitt ansvar till vem som äger försäkringsobjektet även om det i vissa fall kan föreligga en risk att ett sådana villkor kan komma att betraktas som oskäliga.[9] I en hemförsäkring begränsas i allmänhet bolagets ansvarsåtagande genom att det anges att försäkringen endast omfattar lösegendom som huvudsakligen är avsedd för försäkringstagarens (försäkrades) personligt bruk. Detta borde i och för sig kunna tolkas som en underförstådd uppmaning riktad till de försäkrade att anmäla till bolaget när privat egendom börjat användas i arbetet. En annan möjlighet är att uppfatta villkoret som en uppmaning om att inte använda sin egendom i tjänsten. Ett åsidosättande av villkoret skulle i sådant fall inte med nödvändighet behöva innebära att den försäkrade stod utan försäkringsskydd om den yrkesmässigt utnyttjade egendomen drabbades av skada.[10] Det framstår emellertid inte som särskilt naturligt att tolka det refererade villkoret på någondera av de föreslagna sätten.[11] Även om det kanske rent intuitivt kan tyckas självklart att hemförsäkringens individualiseringsvillkor inte bör tolkas som en handlingsföreskrift, finns det ändå anledning att försöka definiera vad det är som gör ett individualiseringsvillkor till ett renodlat omfattningsvillkor. En möjlighet är då att utgå från vad som skulle ha skett om försäkringstagaren informerat bolaget om att den försäkrade egendomen börjat utnyttjas yrkesmässigt, t ex att ett musikinstrument börjat användas i orkesterverksamhet. Försäkringstagaren skulle i sådant fall inte för en högre premie ha kunnat erhålla försäkringsskydd i sin hemförsäkring, han hade varit hänvisad till att teckna en separat försäkring för sitt instrument. Detta förhållande talar för att villkoret bör accepteras som ansvarsbegränsande. Av ett danskt domstolsavgörande följer emellertid att avgränsningen mellan biförpliktelsevillkor och ansvarsbegränsande klausuler inte enbart kan göras med utgångspunkt i om bolaget skulle ha varit berett att bevilja försäkringsskydd till högre en premie eller till andra villkor. I det danska fallet angav försäkringsavtalet att försäkringen inte täckte stöld av silver i den ordinarie bostaden i mer än en månad när försäkringstagaren vistades på

---

5 I den nya FAL har man försökt komma till rätta med problemet genom att i en särskild lagregel, FAL 4:11, ange att lagen tillämpas på vissa typer av omfattningsvillkor.

6 Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 159.

7 Schmidt, ibid, s 190.

8 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 86 f. I en standardhemförsäkring heter det t ex i allmänhet att försäkringen omfattar försäkringstagarens (försäkrades) lösegendom , Skandia Stor hemförsäkring 86, B1.

9 Detta gäller framförallt ifråga om värdeförsäkring, Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 87.

10 Angående tolkning av detta villkor jfr t ex ARN 88/R73.

11 Jfr vad Hellners har att säga om att läsa in handlingsmönster i ansvarsbeskrivande villkor i Festskrift till Herlitz s 161. Se även Hellner Exclusions of Risk and Duties imposed on the insured, s 77 f, 1955.

annan ort. Frågan var om detta borde uppfattas som en ansvarsbegränsning eller som en föreskrift riktad till den försäkrade att inte stanna borta längre än en månad utan att anmäla detta till försäkringsbolaget (fareökning). Domstolen delade bolagets uppfattning att det rörde sig om en ansvarsbegränsning trots att utökat stöldskydd hade kunnat erhållas mot en högre premie.[12]

Hemförsäkringens ansvarsområde begränsas inte enbart genom en anknytning till försäkringstagarens (försäkrades) person. Försäkringens omfattning bestäms i allmänhet även genom ett angivande av ett försäkringsställe. Försäkringen gäller i första hand lösegendom som finns på detta försäkringsställe. På annan plats träder det s k bortaskyddet, som ofta är begränsat både till belopp och händelser, ikraft.[13]

För brandförsäkringens del finns det en specialregel i 1927 års FAL som anger förutsättningarna för påföljd när den försäkrade egendomen förvarats på ett annat ställe än det som angivits vid avtalets ingående.[14] Har förflyttningen inte medfört någon fareökning, svarar försäkringsbolaget för en eventuell skada. Har faran ökats gäller ändå ett visst beloppsbegränsat skydd för personlig lösegendom. Detta är alltså en regel, som delvis berör försäkringsskyddets omfattning. Regeln är emellertid dispositiv och har dessutom inte ansett tillämplig på fall där försäkringsobjektet individualiserats genom anvisning om förvaringsplatsen.[15] Rör det sig om någon annan försäkringstyp än brandförsäkring har det i övrigt hittills i princip alltid godtagits att ett angivande av försäkringsstället utgör en ansvarsbegränsning. Regeln i 1927 års FAL är speciell för brandförsäkringar och det finns inget som talar för analogitolkningar.[16]

Det förekommer även försäkringsvillkor där försäkringsobjektet bestäms genom en beskrivning av hur egendomen förvaras. Ett sådant villkor kan t ex föreskriva att försäkringen gäller för frimärkssamling förvarad i bostadsutrymme på hemadressen eller i bankfack.[17] Om det inte av omständigheterna framgår att bolaget tänkt sig villkoret som en ansvarsbegränsning, menar Hellner att denna typ av villkor i allmänhet bör betraktas som handlingsföreskrifter.[18] Hellner anger inte vilka omständigheter som kan föranleda att villkoret bör anses vara ansvarsbegränsande. En möjligt är annars att ta hänsyn till hur riskbedömningen faktiskt gjorts. Avtalets utformning (innehåll) måste naturligtvis också få betydelse.

I konsumentförsäkringarna är det ovanligt att försäkringsobjektet definieras med hänvisning till var det förvaras. En annan sak är att försäkringsskyddet för viss egendom, framförallt s k stöldbegärlig egendom, ofta begränsas på olika sätt. Förvaringssättet kan i sådan fall få betydelse för om skadan skall anses omfattad av försäkringen eller ej.[19]

De individualiseringsklausuler som förekommer i konsumentförsäkringsavtalen tycks vara allmänt accepterade som omfattningsvillkor. Jag har i vart fall inte kunnat finna något avgörande där villkorens egenskap som omfattningsklausuler varit ifrågasatt.

---

12 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 293, U 1944.837 (HD).

13 T ex omfattas inte stöldbegärlig egendom som lämnats kvar i bil, se WASA Hem/villaförsäkring 92 C 2.4. Angående skillnaderna i försäkringarnas bortaskydd se Hemförsäkring, Produktöversikt oktober 1995, utgiven av Konsumenternas försäkringsbyrå.

14 1927 års FAL 83 §.

15 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 356. Regeln saknar direkt motsvarighet i den nya FAL.

16 Hellner,ibid, s 87 med hänvisning till FAL:s motiv ; SOU 1925:21 s 131 f, 182.

17 Se t ex Folksam, tilläggsförsäkring för frimärken med samlarvärde, försäkringsvillkor 88, T3, komplettering till hemförsäkring. För tydlighetens skull bör kanske påpekas att det här rör sig om en försäkringstyp som faller utanför KFL:s tillämpningsområde jfr dock vad som sägs i SOU 1977:84 s 114.

18 Hellner, ibid, s 87.

19 Enligt förarbetena till den nya FAL bör ett sådant villkor accepteras som ansvarsbegränsande, SOU 1989:88 s 319.

5.2.2 Händelseklausuler.

Försäkringsbolagets ansvar definieras inte enbart med hänvisning till vilken egendom eller vems intresse försäkringen omfattar. I avtalet anges även vilken fara försäkringen är tänkt att täcka. Den omfattade risken kan beskrivas på olika sätt. Dels kan bolaget ange för vilka händelser försäkringsskyddet gäller, dels kan man föreskriva vilka händelser som faller utanför detta. Villkor av den förra typen kallar Schmidt för ansvarsbärande händelseklausuler medan Hellner förordar begreppet ansvarsutsträckande. Den senare villkorstypen kallar Schmidt friskrivande händelseklausuler.[20] Hellner talar i detta fall om ansvarsbegränsande villkor.[21] Skiljelinjen mellan de båda villkorskategorierna är långtifrån tydlig.

Några exempel hämtade från ett hemförsäkringsavtal kan illustrera vad som åsyftas med de olika villkorstyperna. En standardhemförsäkring omfattar normalt bl a stöld-, brand-, vatten- och överfallsskador. De villkor som talar om att försäkringen gäller för sådana skador utgör exempel på s k ansvarsbärande händelseklausuler. En skada som kan härledas till någondera av de uppräknade händelserna skall alltså ersättas ur försäkringen. Bolagets ersättningsansvar kan emellertid falla bort på olika grunder. En sådan grund kan vara att det i avtalet förekommer en friskrivning från ansvar (friskrivande händelsklausul). T ex kan det av avtalet framgå att försäkringen omfattar explosionsskada men inte skada genom sprängningsarbete.[22] En annan typ av friskrivande händelseklausuler kan ange att försäkringen inte täcker skador på viss egendom, t ex sådant som förvarats i växthus drivbänk eller tält när egendomen skadas av hagel.[23] Tveksamhet kan i och för sig uppkomma om hur dessa villkor bör tolkas. Vad är egentligen en brandskada? Vad omfattas av begreppet stöldbegärlig egendom, osv. Ett annat problem är hur pass nära sambandet måste vara mellan en omfattad händelse, t ex en brand, och en inträffad skada för att skadan skall täckas av försäkringen eller med andra ord, vilka krav på adekvat kausalitet som bör vara uppfyllda för att ersättning skall kunna utgå ur försäkringen.[24] Dessa båda frågeställningar behandlas inte här eftersom intresset inriktas på i vad mån de omfattningsvillkor som ingår i de olika konsumentförsäkringsavtalen innefattar dolda handlingsföreskrifter.

Bland de ansvarsbärande och friskrivande händelseklausler, som förekommer i de studerade avtalen, intar stöldmomentet en särställning. I detta försäkringsmomentet förekommer villkor som bolagen uppfattar som friskrivande händelsklausuler men som faktiskt bär tydliga drag av att vara handlingsföreskrifter. Det förekommer också ansvarsbärande villkor som förutsätter inbrott för att försäkringen skall gälla. Frågan är om ett sådant inbrottskrav inte bör tolkas som en dold föreskrift om låsning? Av KFL:s förarbeten följer i vilket fall att åtminstone inbrottskrav vid stöld i bostad bör betraktas som en handlingsföreskrift.[25] Numera anger försäkringsvillkoren heller inte inbrott som en förutsättning för att ersättning skall kunna utgå vid stöld i bostad. De flesta försäkringsavtal föreskriver istället att stölden ersättes när någon olovligen tagit sig in i försäkringstagarens hem.[26] Släpper försäkringstagaren frivilligt in en

---

20 Schmidt,faran och försäkringsfallet, 1943, s 198 ff, 223 ff.

21 Hellner,Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 93.

22 Se t ex Skandia Stor hem 1994, E2.

23 Se t ex Skandia Stor hem 1994, E8.

24 Se Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 100 ff, Persson, Skadestånds- och försäkringsrättsliga studier, 1962, s 67 ff, Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 210-213, Bentzon/Christensen,Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 364, Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, 87 f, 93 f, Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 183 f. Se även ovan under 3.3.3.1.

25 SOU 1977:84 s 118, prop 1979/80:9 s 146. Av förarbetena till den nya FAL framgår att krav om inlåsning i princip alltid är att anse som en säkerhetsföreskrift i konsumentsammanhang, SOU 1989:88 s 319.

26 Se t ex Folksam hem 91, A11, från allrisk bortses här.

tjuv i bostaden omfattar således den normala hemförsäkringen inte stölden. I en regelrätt rånsituation gäller däremot försäkringsskyddet. Den tyvärr inte alltför ovanliga stöldsituationen där försäkringstagaren låtit någon okänd, som velat låna telefonen eller dricka ett glas vatten, komma in i bostaden, täcks alltså normalt sett inte av försäkringsskyddet.[27] Det kan ifrågasättas om det finns någon rimlig anledning att låta dessa stölder falla utanför försäkringsskyddet. Släpper den försäkrade in någon i bostaden, och håller han en viss uppsikt över denna person, torde risken för stöld knappast vara större än om hemmet lämnas olåst under ett par timmar. Det råder dock ingen tvekan om att villkoret accepteras som ansvarsbegränsande. Med den utformning detta fått vore det förmodligen också långsökt att tolka det som en föreskrift om att vara försiktig med vem man släpper in i bostaden. I ett nämndavgörande avseende ersättning ur en allriskförsäkring, menade dock det inblandade försäkringsbolaget att det förelåg ett åsidosättande av ett aktsamhetskrav i en sådan här stöldsituation.[28]

Försäkringstagaren tog en svart taxi till sitt hem. Han var så berusad att chauffören, en för försäkringstagaren helt okänd person, fick hjälpa honom in i lägenheten. Försäkringstagaren somnade innan chauffören hade lämnat bostaden. När försäkringstagaren senare vaknade, upptäckte han att han blivit bestulen. Bolaget menade att försäkringstagaren brutit mot försäkringsavtalets krav på aktsamhet och satte ned ersättningen med 100%. Nämnden fann däremot att stölden inte omfattades av försäkringsskyddet.

I vissa stöldsituationer utanför bostaden förekommer fortfarande ett krav på inbrott som en förutsättning för ersättning ur försäkringen.[29] Åsikterna har gått isär ifråga om huruvida kravet på inbrott också i dessa fall bör betraktas som en dold handlingsföreskrift. Å ena sidan kan det tyckas tilltalande att upprätthålla en enhetlig linje, dvs att tolka användandet av begreppet inbrott på samma sätt oavsett i vilket sammanhang det utnyttjas. Å andra sidan är det sagt att det får avgöras från fall till fall om ett villkor skall betraktas som ansvarsfriskrivande eller ej.[30] I nämndpraxis har det förekommit att frågan om ett villkor skall betraktas som ansvarsbegränsande eller ej har avgjorts med hänvisning bl a till de kostnader det skulle föra med sig för försäkringstagarkollektivet om villkoret behandlades som en handlingsföreskrift.[31] Av förarbetena följer också att kostnader och prevention sätter en gräns för hur långt kraven på aktsamhet kan liberaliseras.[32]

Andra omständigheter, som ARN beaktat i sin bedömning av om villkoret bör betraktas som en handlingsföreskrift eller ej, är sådant som villkorets redigering, dess tydlighet och även försäkringstagarens möjligheter att motverka inbrott.[33]

Vid stöld ur gemensamhetsutrymme, dit flera personer har nyckel, föreskriver de vanliga hemförsäkringsavtalen normalt att ersättning endast utgår om tjuven brutit sig in med våld.[34]

---

27 Angående kravet på olovlighet se, ARN 89/R961, ARN 86/R4689, ARN 85/R6286, ARN 83/R4578. Inte i något av dessa fall ansåg nämnden det visat att försäkringstagaren lyckats visa att han bestulits av någon som olovandes befunnit sig i bostaden. Se dock ARN 86/R6262. I ARN 88/R2713 ansåg nämnden med tillämpning av AvtL 36 § att villkoret borde jämkas då det framstod som oskäligt mot försäkringstagaren att tillämpa det efter sin ordalydelse.

28 ARN 87/R6122.

29 Detta gäller t ex vid stöld ur gemensamhetsutrymme, stöld av egendom inlämnat till rörelseidkare och stöld ur stöldskyddsskåp, se exvis Skandia Stor hem 1994, D3, D4.

30 Prop 1979/80:9 s 66. Enligt förarbetena till FAL kan bolaget emellertid inte som en absolut förutsättning för försäkringsskydd att föremål skall förvaras inlåst, däremot går det bra att egendomen enbart ersätts vid stöld från viss angiven plats, SOU 1989:88 s 319.

31 ARN 87/R6247.

32 Prop 1979/80:9 s 25 f, 66.

33 Det är väl fastlagt i rättspraxis att oklara villkor tolkas till nackdel för bolaget, se härom NJA 1963 s 683, NJA 1978 s 628, NJA 1987 s 835 och NJA 1988 s 408. Se även Bengtsson, Försäkringsrätt, 4:e uppl, 1992 s 40 f.

34 Skandia Stor Hem 1994, D3.

Fastän försäkringstagaren låser dörren till gemensamhetsutrymmet kan någon annan, med tillgång till nyckel, utan svårighet gå in i den gemensamma tvättstugan eller det gemensamma garaget och stjäla försäkringstagarens egendom. Även om den medhyresgäst som haft tillgång till nyckel inte själv stjäler något finns det alltid en risk att utrymmet lämnas olåst av en tillfällig besökare med följd att en utomstående tjuv kan ta sig in.[35] Dessa stöldsituationer skiljer sig från de tidigare på så sätt att en låsföreskrift inte nämnvärt påverkar risken för att en stöldskada ska kunna inträffa. Detta kan anföras som ett argument för att godta att kravet på inbrott bör betraktas som en ansvarsbegränsning. Samma argument kan f ö anföras angående stöld av egendom inlämnats till rörelseidkare, men däremot inte när det gäller stöld ur stöldskyddsskåp.[36]

Nämndpraxis har varit vacklande vad gäller tolkningen av inbrottskravet vid stölder utanför bostaden. Reservationer har inte varit ovanliga. Som huvudregel har dock de friskrivande villkoren godtagits som omfattningsklausuler.[37] Emellanåt har det dock förekommit att inbrottsvillkoren behandlats som föreskrifter om låsning. Detta har då ofta motiverats med att det omstridda villkoret redigeringsmässigt påmint om villkoret avseende stöld i bostad.[38]

Försäkringstagaren bestals på en golfutrustning, som förvarades i en bod vid en golfbana. Samtliga medlemmar i golfklubben hade nyckel till boden. Inga brytmärken kunde upptäckas på bodens dörr. Det omtvistade villkoret var formulerat på följande sätt:

Fanns egendomen i annan lokal... kan du få ersättning om gärningsmannen brutit sig in i lokalen med våld.
Aktsamhetskrav
För att ersättningen inte skall sättas ned eller utebli måste lokalen vara låst.Har aktsamhetskravet inte uppfyllts sätts ersättningen som regel ned.

Med hänvisning till att villkoret var motstridigt- det hade utformats både som en begränsning och som en aktsamhetsföreskrift- och då villkoret påminde om den villkorspunkt som gällde stöld i bostad, fann nämnden att skadan borde omfattas av försäkringen.[39]

Inbrottskravet har även underkänts som ansvarsfriskrivande i följande fall.[40]

Försäkringstagaren blev bestulen på tvätt ur en gemensam tvättstuga. Några brytmärken kunde ej upptäckas. Tvätten hade lämnats obevakad under ca femton minuter. Av försäkringsvillkoren framgick att:
Fanns egendomen i annan lokal (dit gemensam tvättstuga i detta fall räknades) kan du få ersättning vid stöld och skadegörelse om gärningsmannen brutit sig in i lokalen med våld.
Aktsamhetskrav
För att ersättningen inte skall sättas ned eller utebli måste lokalen vara låst.
Har aktsamhetskravet inte uppfyllts nedsätts som regel ersättningen med 100%.

Nämnden fann även detta avtal motsägelsefullt. Å ena sidan ställdes det krav på inbrott (brutit sig in med våld). Å andra sidan angavs i aktsamhetskravet att ersättningen kunde nedsättas eller utebli om låskravet åsidosatts. Nämnden ansåg det befogat att betrakta hela villkoret som en

35 De bolag som idag ersätter stöld ur tvättstuga utan föregående inbrott har genomgående beloppsbegränsat ersättningen, beloppen ligger mellan 2 000 och 3 570 kr, Hemförsäkring, Produktöversikt oktober 1995, utgiven av Konsumenternas försäkringsbyrå.

36 I SOU 1989:88 anges att dessa villkor ska betraktas som omfattningsvillkor, s 319.

37 ARN 87/R6247, ARN 87/R1260, ARN 86/R2306, ARN 86/R398, ARN 85/R5964, ARN 85/R4668, ARN 85/R2300, ARN 84/R1380,ARN 83/R5753 och ARN 81/R4815 i samtliga dessa fall har majoriteten godtagit inbrottskravet som en ansvarsbegränsning.

38 ARN 83/R6193.

39 Motsvarande resonemang återfinnes i ARN 85/R3095.

40 ARN 82/R6291.

handlingsföreskrift och rekommenderade nedsättning med 25 %. Det kan ifrågasätta varför nämnden överhuvudtaget menade att det förelåg förutsättning för nedsättning. Ingen hade påstått annat än att tvättstugan varit låst när den lämnades. Försäkringstagaren kunde i detta fall knappast identifieras med en eventuell medhyresgäst för den händelse att stölden kunde förklaras av att någon annan med tillgång till nyckel varit i tvättstugan och gått därifrån utan att låsa efter sig.[41] Bolaget hade heller inte hävdat att försäkringstagaren varit oaktsam.

Inbrottsvillkoret har även varit omdiskuterat vid stölder på vind och i källare i flerfamiljshus. Det är inte ovanligt att dessa förvaringsutrymmen p g a brandskyddsbestämmelser o l är byggda så att en tjuv relativt enkelt kan klättra in. Frågan är om ett krav på inbrott bör utesluta inklättringsstölder från försäkringsskyddet. I likhet med vad som sagts ifråga om stölder ur gemensamhetsutrymmen borde en låsföreskrift inte heller i dessa fall kunna påverka risken för en skada. Detta talar för att inbrottskravet borde kunna godtas som en friskrivning. Så skedde också under en tid.[42] Det har dock kommit att ifrågasättas om detta varit en riktig tolkning. ARN har också hävdat att inklättring bör kunna jämställas med inbrott eller att inbrottskravet kan betraktats som en underförstådd föreskrift om låsning.[43] Följande fall utgör ett exempel på det sagda.[44]

Försäkringstagaren blev bestulen på diverse egendom, som förvarades på vinden i ett flerfamiljshus. Det förekom inga brytmärken varför det antogs att gärningsmannen tagit sig in i vindsförrådet genom att klättra över det nät som avskilde förrådet från de övriga vindskontoren. Av försäkringsvillkoret följde att:
"Fanns egendomen i källarkontor, vindskontor, garage eller uthus kan Du få ersättning för stöld och skadegörelse om gärningsmannen brutit sig in med våld.
Aktsamhetskrav
För att ersättning inte skall sättas ned eller utebli måste utrymmet vara låst."

Försäkringsbolaget avböjde ersättningsanspråken med hänvisning till att försäkringen endast omfattade inbrotts- och inte inklättringsskador. ARN fann att villkoret var motstridigt eftersom ersättning i princip kunde utgå även om dörren lämnats olåst (dock med möjlighet att i sådant fall sätta ned ersättningen). Inbrottskravet kunde alltså inte ses som en absolut förutsättning för att skadan skulle omfattas av försäkringen. Enligt ARN borde det avgörande vara om försäkringstagaren gjort vad som ankommit på honom för att förhindra stöld. Nämnden konstaterade också att "så länge hyresgästerna inte själva kan påverka den tekniska utformningen av väggar och stängsel runt kontoren kan det framstå som oskäligt att göra skillnad mellan olika försäkringstagare och att i alltför hög grad göra skyddets omfattning beroende av hur respektive fastighetsägare låtit utföra byggnadens gemensamma förvaringsutrymmen." Då villkoret var oklart formulerat och med hänvisning till vad som sagts om dess oskälighet fann nämnden att skadan borde omfattades av försäkringen.[45] Motiveringen är intressant av två skäl. Enligt nämnden är det tydligen inte godtagbart att en grupp försäkringstagare, utan egen förskyllan, kommer att stå utan försäkringsskydd i situationer där andra kan få sina förluster ersatta. Ett villkor som på detta sätt gynnar en grupp av försäkringstagare på en annan grupps bekostnad kan vara oskäligt. Till detta kommer villkorets motsägelsefulla uppläggning. Att villkoret ansågs oklart berodde på att inbrott angavs som en förutsättning för ansvar samtidigt som låsning rubricerats som en aktsamhetsföreskrift. Här ges åter ett exempel på hur otydligheter tolkas till försäkringsbolagets nackdel. I sina skäl har nämnden i första hand pekat på villkorets oklara innebörd, detta antyder att det varit detta som vägt tyngst när avgörandet fällts. Att båda förhållandena tagits upp kan emellertid tyda på att det

41 Jfr reservationen i ARN 85/R6258.

42 Se t ex SkVn 75/1982 och SkVn 129/1981.

43 Se t ex ARN 85/R4881.

44 ARN 84/R4336 .

45 Nämnden har följt upp sitt ställningstagande i ARN 84/R6379, ARN 85/R2169 och ARN 85/R4881.

inte ansetts tillräckligt att enbart hänvisa till att klausulen varit oskälig.

De flesta bolag har numera ändrat sina villkor så att stöld ur biutrymme ersätts även om skadan inte föregåtts av ett regelrätt inbrott. Låsning anges numera som ett aktsamhetskrav. Av aktsamhetskraven framgår dessutom att vinds- eller källarkontor skall vara beskaffat så att en utomstående enbart med avsevärd svårighet kan ta sig in. ARN:s avgörande tyder dock på att det i aktsamhetsbedömningen bör tas hänsyn till vilka möjligheter den försäkrade haft att påverka utrymmets utformning.

Man kan tänka sig situationer som är analoga till vindsinbrotten, där vissa försäkringstagare, utan att själv kunna påverka detta, avskärs från försäkringsskydd. Ett exempel kan hämtas från ett av Länsförsäkringars hemförsäkringsavtal. Enligt detta avtal omfattar försäkringen inte stöld av stöldbegärlig egendom som medförts till sjukhus om egendomen inte varit inlåst i godkänt stöldskyddsskåp.[46] Som patient har man liten möjlighet att påverka om det sjukhus man hamnat på utrustats med sådana skåp. ARN har emellertid aldrig tvekat att godta denna typ av villkor som omfattningsbestämmelser.[47] En tänkbar förklaring till detta kan dels vara att villkoret är tydligt formulerat, dels att det i villkorsutveckling och praxis går att se en tendens till att i första hand värna om försäkringsskyddet i bostaden (jag inkluderar då biutrymme i detta). Det är i bostaden de ekonomiskt mest omfattande skadorna kan förväntas inträffa och det är möjligt att det är därför nämnden varit mer kritisk mot villkor som avsett att begränsa skyddet i dessa fall. Med hänvisning till vad som sagts angående stölder ur gemensamhetsutrymmen tycks också benägenheten att se inbrottskravet som en säkerhetsföreskrift avta ju mer man avlägsnar sig från de delar av bostaden som står under försäkringstagarens egen kontroll.

De varierande friskrivande villkor, som förekommer i stöldförsäkringen, avser ofta olika begränsningar av försäkringsbolagets ansvar för tillgrepp av stöldbegärlig egendom.[48] Inskränkningarna av ansvaret för stöld av sådan egendom aktualiseras i första hand när egendomen medförs utanför eller förvaras på annan plats än i bostaden. I nämndpraxis har dessa friskrivande villkor som huvudregel accepterat som ansvarsbegränsande.[49] I något undantagsfall har nämnden dock behandlat dem som nedsättningsklausuler.[50] Detta gäller framförallt när försäkringsvillkoren varit otydliga eller motstridigt formulerade. Enligt allmänna avtalstolkningsprinciper brukar det också krävas att friskrivande klausuler är särskilt tydliga. Det är därför inte särskilt konstigt att nämnden i sin avtalstolkning tagit fasta på hur pass klart formulerat villkoret varit.[51]

Försäkringstagaren, som befann sig på sin arbetsplats, bestals på en handledsväska. Väskan, som förvarades på ett bord i den lokal där försäkringstagaren arbetade, innehöll bl a diverse stöldbegärlig egendom samt kontanter. Det stulna hade ett sammanlagt värde av ca 4 350 kr.
Av villkoren framgick att:
Stöld av pengar, värdehandlingar, frimärken och stöldbegärlig egendom ersättes bara i i följande situationer och

46 Länsförsäkringar NVS 86, D 3.9.

47 Se ARN 86/R1826, ARN 86/R1259 och ARN 85/R3907.

48 Hit räknas föremål helt eller delvis av ädel metall, äkta pärlor och ädelstenar, antikviteter och konstverk, äkta mattor, fick- och armbandsur, pälsar och pälsverk, kameror, projektorer, kikare, musikinstrument, bandspelare, skivspelare, förstärkare, högtalaranläggningar, radio- samt TV-apparater samt tillbehör till de uppräknade föremålen (även band, kassetter och skivor), vapen, vin och sprit.

49 Några fritt valda exempel på detta finner man i ARN 87/R5555, ARN 87/R3017, ARN 86/R5884, ARN 85/R7209, ARN 85/R3303, ARN 85/R198, ARN 84/R4880, listan skulle kunna göras mycket lång.

50 Så t ex i ARN 90/R4974. Enligt villkoret ersattes stöldbegärlig egendom som medförts och förvarats i bil endast om bilen varit lämnad mindre än i timme. Försäkringstagaren , som bestals på en kamerautrustning (3 700 kr) samt två freestyleapparater, hade enligt egen utsago lämnat bilen i ca 1, 5 timme. Nämnden ansåg att villkoret fick betraktas som en aktsamhetsbestämmelse men ansåg handlingen så oaktsam att nedsättning med 100% rekommenderades.

51 ARN 84/R1997.

då med extra aktsamhetskrav:
På din arbetsplats. Sådan egendom ska låsas in i låda, skåp eller liknande utrymme med lås av så god kvalitet att tjuven måste bryta sig in med våld.

Nämnden ansåg att villkoret var tvetydigt. I ingressen talas om ett aktsamhetskrav medan det i den aktuella punkten tycks förutsättas att egendomen förvarats inlåst för att den skall omfattas av försäkringsskyddet. Eftersom villkoret formulerats av försäkringsbolaget tolkades det till försäkringstagaren förmån. Nämnden ansåg därför att händelsen borde omfattas av försäkringen, men med hänsyn till försäkringstagarens oaktsamhet rekommenderades nedsättning med 75%. Det kan i sammanhanget noteras att bolaget avböjt ersättningsanspråket med hänvisning till att det förelegat sådan grov vårdslöshet att ersättningen borde sättas ned med 100%. Även bolaget menade alltså att villkoret borde betraktas som en föreskrift.

Ett allmänt intryck är annars att såväl ARN som SkVn har en återhållsam inställning till att tolka in dolda handlingsföreskrifter i villkor som bolagen vill betrakta som händelseklausuler. Det har varit svårt att finna exempel från andra skadeområden än just stöld där nämnderna ansett att ett villkor, som bolagen menat varit ansvarsbärande eller friskrivande, istället bör betraktas som ett biförpliktelsevillkor. Detta kan i och för sig förklaras av att det vid andra skadetyper än stöld ofta framstår som mindre naturligt att tolka in handlingsföreskrifter i de villkor bolagen använder för att definiera faran. Det förekommer emellertid omfattningsvillkor som, utan att det verkar alltför långsökt, borde kunna sägas innefatta dolda handlingsmönster. Detta gäller t ex ifråga om motorfordonsförsäkringens friskrivning från ansvar när fordonet körts trots ett körförbud. Ansvarsbegränsningen knyter i detta fall an till hur försäkringsobjektet har använts. Den risk bolaget vill ansvara för definieras alltså inte genom en hänvisning till en viss händelse vars inträffande försäkringstagaren inte kan påverka. Att köra bil i strid med ett körförbud är knappast någon oförutsedd händelse. Det är just detta förhållande som gör att villkoret kan tyckas framstå som en dold handlingsföreskrift.[52]

En bil, som var belagd med körförbud kom till skada. Av försäkringsavtalet framgick att försäkringen inte gällde när fordonet användes trots meddelat körförbud. Nämnden avvisade tvisten då muntlig bevisupptagning ansågs nödvändig. Man påpekade dock att det enligt gällande regler torde vara tillåtet att köra ett fordon med körförbud till verkstad för reparation. Det är oklart om nämnden därmed velat markera en särskild tolkning av "omfattningsvillkoret" eller om man menat att villkoret borde behandlas som en föreskrift.

I vagnskadeförsäkringen förekommer andra liknande begränsningar. T ex omfattar försäkringen inte skador som inträffat under tävling eller träning för tävling.[53] Används bilen på de sätt som beskrivs i dessa villkor finns det anledning att anta att risken för att bilen ska komma till skada ökar. Klausulerna borde m a o utan större besvär kunna uppfattas som föreskrifter om skyldighet att anmäla fareökning till bolaget.[54]

I motorfordonsförsäkringen ställs det också vissa krav på den som kör det försäkrade fordonet. Enligt avtalet krävs att föraren har erforderligt körkort. I princip fordras också att den som kör fordonet inte är rattonykter. I likhet med vad som sagts angående de ansvarsbegränsande villkoren som berör hur fordonet användes kan i det ifrågasättas om det inte också här rör sig om dolda handlingsföreskrifter.[55] I följande fall visade det sig att försäkringstagaren vid

---

52 ARN 85/R7045.

53 Se t ex Trygg Hansa 81, vagnskada 322. Enligt förarbetena till den nya FAL får detta villkor godtas som ett omfattningsvillkor, SOU 1989:88 s 319.

54 Detta är en åsikt som Hellner hävdat åtminstone för de fall där villkoren är oklara; Hellner, Exclusions of risk, 1955, s 48, 61 f.

55 Enligt motiven till den nya FAL bör dessa villkor anses som en säkerhetsföreskrift respektive som en föreskrift som ålägger försäkringstagaren att inte framkalla försäkringsfall, SOU 1989:88 s 319 f.

skadetillfället saknade körkort.[56]

En försäkringstagare hade underlåtit att få sitt jugoslaviska körkort utbytt mot ett svenskt. Av försäkringsvillkoren framgick att försäkringen inte gällde för fordon fört av förare utan erforderligt körkort. Bolaget ansåg att detta var ett "absolut omfattningsvillkor", dvs någon individuell bedömning av förarens kapacitet att köra bil borde ej göras. Bolaget vägrade ersätta en skada som uppkommit på försäkringstagarens bil i samband med att denne framfört fordonet.

Nämnden fann det emellertid orimligt att låta försäkringstagarens försummelse leda till att en uppkommen vagnskada inte skulle ersättas. Det påpekades också att försäkringstagarens handlande kunde beivras på annat sätt. Bolaget rekommenderades att utge full ersättning för skadan.

Inte heller i detta fall framgick om nämnden menade att villkoret borde betraktas som en föreskrift eller om man ansåg att villkoret borde jämkas med hänvisning till att det var oskäligt.[57] Hänvisningen till att det förelåg andra möjligheter att bestraffa en förare utan giltigt körkort antyder dock att nämnden varit inne på att villkoret borde tolkas som en föreskrift. Annan påföljd är ju något, som enligt förarbetena, får beaktas i en nedsättningsbedömning.[58] I betänkandet sägs för övrigt att villkor av detta slag likaväl kan formuleras som en handlingsföreskrift och att de därför bör behandlas som sådana.[59]

Villkor, som begränsar försäkringsbolagets ansvar när försäkringstagaren varit rattonykter, har genomgående godtagits av nämnderna såsom ansvarsbegränsande.[60] I de flesta fall anger dessa villkor att försäkringsersättning utgår under förutsättning att försäkringstagaren kan visa att en inträffad skada saknar samband med rattonykterheten. Detta medför att villkoret i princip får samma effekt som en säkerhetsföreskrift, dock med allt- eller intet-ersättning som sanktion.[61] I förarbetena till KFL sägs att ett villkor, som förbjuder försäkringstagaren att föra bilen i berusat tillstånd, bör betraktas som en handlingsföreskrift.[62] Uppenbarligen har detta inte följts upp eller slagit igenom i praxis.[63]

Utöver de refererade typfallen har jag inte kunnat finna exempel på andra försäkringar eller skadeområden där ARN eller SkVn ifrågasatt de ansvarsbärande händelseklausuler bolagen arbetar med. Inte desto mindre finns det skäl att närmare studera ett par vanliga villkor i villahemförsäkringarna som också borde kunna tolkas som handlingsföreskrifter.

---

56 ARN 84/R7851. Volvia motorfordonsförsäkring 85, p 3130.

57 I sådant fall med hänvisning till 36 § AvtL.

58 Prop 1979/80:9 s 149.

59 SOU 1977:84 s 118. Körkortsvillkoret har i doktrinen diskuterats av bl a Bentzon/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952,, 125, 294 ff, Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 279 och 688, Hellner Exclusions of risk, 1955, s 59 f, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 378, Schmidt,Faran och försäkringsfallet, 1943, s 188, Løken, Forsikringskravet, 1952, s 69, 98 f, Wilhelmsson, Om styrning av försäkringsvillkor, 1977, s 291 f.

60 Se t ex Skandia motor 86, Kaskoförsäkring moment 3 punkt 313. Se ARN 87/R3495, ARN 83/R7293, ARN 83/R5120 och ARN 83/R3144.

61 Angående denna typ av villkor se Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 420 samt Exclusions of risk, 1955, s 59 f, Wilhelmsson, Om styrning av försäkringsvillkor, 1977, s 286, 291, Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 684.

62 SOU 1977:84 s 230, prop 1979/80:9 s 147.

63 I förarbetena till den nya FAL anges åter, som påpekats ovan, att denna typ av villkor bör betraktas som ett biförpliktelsevillkor, SOU 1989:88 s 319 f samt Ds 1993:39 s 246 f. I NJA 1994 I och II s 449 prövade HD huruvida det varit visat att föraren av den bil som kommit till skada varit nykter vid skadetillfället. HD har i dessa båda mål lagt fast att om bolaget kan visa att den skadelidande varit alkoholpåverkad vid skadetillfället ankommer det på den skadelidande att visa att det inte var han som framförde fordonet för att han därigenom skall vara berättigad till ersättning ur vagnskadeförsäkring. I båda domarna talas det om rattonykterhetsvillkoret som ett "undantagsvillkor".

I överfallsskyddet, som ingår som en del i villa- hemförsäkringen, förekommer vissa ansvarsbegränsande undantag som utan tvekan påminner om handlingsföreskrifter. Av villkoren följer att ersättning ej utgår när den skadeförsäkrade varit påverkad av alkohol, narkotika eller andra droger och det finns ett samband mellan detta och ett överfall. Överfallsskydd är också uteslutet när försäkringstagaren utan skälig anledning utsatt sig för risk att skadas.[64] Dessa begränsningar, framförallt berusningsbegränsningen, bär stora likheter med motorfordonsförsäkringens rattonykterhetsklausul. Enligt min mening talar mycket för att villkoren borde kunna tolkas på likartat sätt. Som redan påpekats sägs det i förarbetena till KFL att rattonykterhetsbegränsningen bör betraktas som en handlingsklausul. I analogi med detta borde samma sak därför kunna antas gälla för överfallsskyddets del. En försäkringstagare kan drabbas mycket svårt av en överfallsskada, kanske värre än en försäkringstagare som får sin bil förstörd. I förarbetena till KFL finns flera exempel på att lagstiftaren eftersträvat att skapa ett bättre försäkringsskydd för just allvarliga och betungande skador. Detta borde tala för att överfallssvillkoret inte borde betraktades som ansvarsbegränsande. Försäkringstagarens handlande, i detta fall berusning, borde istället kunna vägas in i en nedsättningsbedömning. Det råder emellertid inget tvivel om att såväl ARN som SkVn godtar bolagens uppfattning om att begränsningarna i överfallsskyddet bör betraktas som omfattningsvillkor.[65]

Vid snötrycksskador på villa har försäkringsbolagen normalt begränsat sitt ansvar så att skador, som orsakats av att taket inte utförts enligt gällande byggnorm, är undantagna från försäkringsskyddet. Samma sak gäller när skadan har föranletts av ingrepp i bärande stomme eller av försummat underhåll.[66] De undantagna situationerna kan lätt tolkas som dolda handlingsdirektiv. Såväl upplysningsplikts-, fareöknings-, föreskrifts- och framkallandereglerna skulle i princip kunna tillämpas på dessa villkor. Jag har emellertid inte kunnat finna något avgörande från nämnder eller domstolar där detta prövats.[67]

Det har diskuterats om klausuler, som begränsar försäkringsbolagens ansvar vid bristande underhåll, bör betraktas som ansvarsbegränsande eller ej. Framförallt har intresset i dessa fall varit inriktat på motorfordonsförsäkringen.[68] Åsikterna om hur man bör se på dessa villkor har gått isär. I försäkring mot vattenskada uppträder emellanåt en ansvarsbegränsande klausul som säger att vatten-, fukt- röt-, svamp-, mögel- och rostskada endast ersättes om försäkringstagaren visar att den inte beror på felaktig konstruktion, felaktigt utförande, materialfel eller bristfälligt underhåll.[69] Åtminstone när det gäller kravet på att egendomen inte skall ha skadats till följd av bristfälligt underhåll verkar det annars naturligt att tänka på en handlingsföreskrift.

Det är inte ovanligt att villaförsäkringsbolag förmedlar husbocksförsäkring samt saneringsavtal mot bostadsohyra.[70] I andra fall förekommer att försäkringsbolaget själv står som motpart i avtalsförhållandet.[71] I båda avtalssituationerna förekommer begränsningar i försäkringsskyddets omfattning, som ger intryck av att vara dolda handlingsföreskrifter.[72] Försäkringen täcker t ex inte skada där försäkringstagaren vid avtalets ingående borde ha känt till att villan var

64 Se t ex Skandia Stor hem 1994 K2.

65 Se t ex. ARN 85/R6391, ARN 85/R1063, ARN 85/R512, SkVn 95/1986, SkVn 48/1986, SkVn 112/1985, SkVn 7/1985, SkVn 44/1984. Detta villkor nämns inte särskilt i förarbetena till den nya FAL.

66 Se t ex Skandia villa 1994, D19.

67 Enligt förarbetena till den nya FAL bör detta villkor omfattas av framkallanderegeln, SOU 1989:88 s 318.

68 Se Schmidt, faran och försäkringsfallet, 1943, s 191 och Hellner, s Exclusions of risk, 1955, s 65 f.

69 Trygg-Hansa villaförsäkring med allrisk 84, mom I. Motsvarande villkor i Trygg Hansa Husplus 1994, tillägg D.

70 Skandia villa Juli 1992 I, K, WASA villa 87 J.

71 Piteortens villa/hem 85 J, Folksam Villa 88 B23-B28.

72 Detta dock med undantag för Folksam.

angripen av sådana insekter som avtalet gäller för.Begränsningen berör de problem som uppkommer vid bedömning av om försäkringstagaren uppfyllt sin upplysningsplikt.[73] Saneringsavtalen föreskriver även att försäkringstagaren är skyldig att omedelbart anmäla att ohyra upptäckts i bostaden. Har man hyresgäster ska hyresavtalet ange att hyresgästen har skyldighet att omedelbart anmäla förekomst av skadeinsekter. Av försäkringsavtalen framgår att i de fall detta åsidosatts får försäkringstagaren själv stå för de extra kostnader detta fört med sig. Båda villkoren ger, enligt min mening, också intryck av att vara handlingsföreskrifter. Även om saneringsavtalens händelsefriskrivande villkor borde kunna behandlas som handlingsföreskrifter är det emellertid en öppen fråga om de förmedlade avtalen faller inom ramen för KFL:s tillämpningsområde eftersom specialförsäkringar inte omfattas av lagen.[74]

Även om det går att finna exempel på såväl ansvarsbärande som ansvarsbegränsande konsumentförsäkringsvillkor där det kan ifrågasättas om klausulerna inte lika väl borde ha kunnat utformas som handlingsföreskrifter, tycks åtminstone vare sig ARN eller SkVn ha sett sig föranlåtna att ingripa. Detta dock med undantag för de nämnda utlåtandena avseende stöldmomenten i villa- hem- och reseförsäkring. Att villkoren i stöldmomentet emellanåt blivit underkända verkar ha berott på de mindre lyckade avtalsformuleringar som togs i bruk vid KFL:s införande. Rent praktiskt är det också så att bolagen just vad gäller stöldskador ansett det nödvändigt att begränsa ansvaret på många fler sätt än vad som sker i andra försäkringsmoment.Dessa förhållanden förklarar emellertid inte varför gränsdragningsfrågorna inte föranlett någon debatt på andra skadeområden (detta dock med reservation för de tidigare redovisade motorfordonsförsäkringsfallen). Att nämnderna inte varit mer aktiva kan kanske delvis förklaras av att det inte i första hand ankommer på dem att granska villkoren. För att frågan skall komma upp till prövning förutsätts dessutom att någon försäkrad klagar på avtalstillämpningen. I den mån nämnderna underkänner bolagens villkorstillämpning sker detta i de flesta fall genom att avtalet tolkas till förmån för försäkringstagaren. Ett exempel som belyser detta förhållande ges i följande fall.[75]

Försäkringstagaren blev bestulen på en kamerautrustning som förvarades i en sovsal på ett vandrarhem. Av försäkringsvillkoren framgick att stöld kunde ersättas (eventuellt med nedsättning) då den förövats i hotell- eller pensionatsrum, i passagerarhytt, sovvagnskupé eller buss, när hotell researrangör badhus eller idrottsanläggning åtagit sig transport, på arbetsplats och i annan bostad.

ARN fann att stöldskadan i detta fall visserligen inte omfattades av den direkta ordalydelsen i något av villkoren, men händelsen ansåg ändå ligga så nära de beskrivna situationerna, att det, framstod som naturligt och förenligt med villkorens allmänna syfte att låta försäkringen omfatta stölden. Nedsättning med 50% rekommenderades dock.

Ansvaret för villkorskontrollen ligger i första hand på Finansinspektionen. Inspektionen verkar emellertid inte ha ansett det påkallat att ingripa mot något av de omfattningsvillkor som diskuterats här. Mycket talar alltså för att bolagens åsikt om hur ett villkor bör klassificeras i allmänhet har goda förutsättningar att bli accepterad.

---

73 ARN har dock godtagit en liknande föreskrift som en ansvarsbegränsning i ARN 83/R1598.

74 KFL 1 §, SOU 1979:84 s 109 ff, s 178 ff, prop 1979/80:9 s 28 ff, 98 ff. Detta problem försvinner i och med införandet av den nya FAL.

75 ARN 85/R4031. Jfr även reservationen i ARN 81/R2106. Reservanterna ville i detta fall att försäkringen skulle omfatta stöld av en mockapäls i olåst tågkupé. Av villkoren följde att stöldbegärlig egendom (päls) endast ersattes om den stulits ur låst tågkupé. Reservanterna menade att en mockapäls av det slag det rörde sig om ej kunde betraktas som stöldbegärlig. Kappan hade inget högre värde, 3 800 kr, och kunde anses som ett helt ordinärt ytterplagg, ersättning borde därför betalas ut. Nämndens majoritet avböjde dock ersättningsanspråken.

5.2.3 Sammanfattande synpunkter.

Som påpekats har det framförts en rad åsikter om hur omfattningsvillkor bör skiljas från biförpliktelsevillkor.Gränsdragningen är av stor betydelse eftersom det för omfattningsvillkorens del råder avtalsfrihet medan de olika biförpliktelserna omfattas av tvingande lagregler. Det är svårt att finna ett entydigt svar på hur de båda villkorstyperna bör särskiljas. De synpunkter som framförts angående hur avgränsningen bör göras har dessutom i de allra flesta fall gällt tillämpningen av reglerna i 1927 års FAL. Detta betyder emellertid inte att det som sagts är utan intresse för KFL:s del. Problemet är detsamma i båda fallen.[76] Möjligen bör det dock i sammanhanget beaktas att KFL sagts syfta till att flytta fram försäkringstagarens positioner. Detta kan eventuellt anföras som argument för att anknyta till de för försäkringstagarna mer liberala tolkningsmodellerna.[77]

Schmidt kan sägas vara den som velat gå längst när det gällt att värna om försäkringstagarnas intressen. Han menar att det bör ställas höga krav på omfattningsvillkorens formulering. För att villkoren skall godtas som riskbeskrivande bör de hållas strikt neutrala i den meningen att de överhuvudtaget inte får föreskriva att försäkringstagaren skall ha handlat eller underlåtit att handla på ett visst sätt.[78] De tvingande reglerna om försäkringstagarens biförpliktelser bör tillämpas på alla klausuler som kan uppfattas som handlingspåbud.[79] Detta motiveras dels av att försäkringsbolagen ändå kan gardera sig mot oförutsedda förändringar under försäkringstiden, dels av att de tvingande reglerna annars riskerar att enbart bli tomma ord.[80]

De flesta författare som behandlat frågan har emellertid inte velat gå riktigt lika långt som Schmidt. En ganska vanlig åsikt tycks vara att de tvingande reglerna bör tolkas restriktivt och att de endast bör användas på villkor som uppenbart är tänkta som handlingsklausuler.[81]

Hellner kan i sammanhanget sägas inta en mellanposition. Han menar att de tvingande reglerna har ett kärnområde där de alltid skall kunna utnyttjas oberoende av hur bolagen formulerat sina villkor.[82] Dessutom bör biförpliktelsereglerna vara tillämpliga när formuleringen gör att det framstår som tveksamt om försäkringsbolaget tänkt sig klausulen som ansvarsbegränsande eller som en handlingsföreskrift. Detta stämmer väl överens med den s k oklarhetsregeln.[83] Den som formulerat avtalsklausulen får räkna med att eventuella otydligheter tolkas till hans nackdel. Som framgått av de tidigare redovisade fallen hämtade från nämndpraxis har denna princip kommit till användning i antal avgöranden. Jag har emellertid inte kunna finna någon domstolspraxis som belyser KFL:s tillämplighet på omfattningsvillkor.[84] Det har därför varit svårt att skapa sig en uppfattning om vilken metod som är att föredra vid tolkning av konsumentförsäkringsavtalen. I förarbetena till KFL sägs att villkoren får bedömas från fall till

76 Vad gäller den nya FAL kan sägas att den föreslagna lagregeln om hur biförpliktelsevillkor skall skiljas från omfattningsvillkor, FAL 4:11, av allt att döma bygger på den doktrin som finns i ämnet.

77 Enligt förarbetena till den nya FAL innebär denna lag i vissa fall ytterligare förbättringar för den försäkrade och i övrigt gäller att lagen "inte på något sätt ändrat den balans mellan försäkringsbolagen och försäkringstagarsidan som lagstiftaren ville uppnå genom KFL", SOU 1989:88 s 119.

78 Schmidt,Faran och försäkringsfallet, 1943, s 190.

79 Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 197, även Om riskfältets begränsning, NFT 1941 s 335 f.

80 Sindballe tycks f ö dela Schmidts åsikt,Dansk forsikringsret,1948, s 107, 110 ff.

81 Se t ex Bentzon/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 48 ff, 236 ff, Grundt,Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 156 ff.

82 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 78.

83 Denna regel tillämpades bl a i ARN 92/R6756.

84 Jfr dock tre norska avgöranden NRT 1973 s 737, NRT 1979 s 554 och NRT 1987 s 744 Svea HovR har tillämpat 1927 års FAL:s tvingande regler på en ansvarsbegränsning, se FRF 1976 s 204.

fall och i sitt sammanhang.[85] Detta ger ingen vidare anvisning om vad som bör gälla. Att hålla sig till Schmidts tolkningsmodell vore i och för sig försäkringstagarvänligt men samtidigt bör det påpekas att det uttryckligen sägs att KFL inte är tänkt att inkräkta på avtalsfriheten avseende vad försäkringsskyddet skall omfatta.[86] Nämndpraxis efter lagens ikraftträdande tyder dock på att bolagens möjligheter att bestämma ansvarsområdet i realiteten ändå kommit att begränsas i vissa fall. Jag har t ex svårt att tänka mig att bolagen skulle kunna formulera ett villkor som utesluter ansvar vid stöld i bostaden när stölden inte föregåtts av ett inbrott. Ett sådant villkor skulle vid en tvist med all sannolikhet komma att tolkas som en föreskrift om låsning.[87] Bolagens möjligheter att i hem- villaförsäkring begränsa stöldskyddet i bostaden till rena inbrottsskador kan därför sägas ha försvunnit i och med införandet av KFL.

Nämnderna tycks i vilket fall ha anslutit sig till Hellners inställning. De "omfattningsvillkor", som behandlats som dolda handlingsföreskrifter är i första hand sådana som varit oklart formulerade. Detta är ett förhållningssätt som i och för sig kan ifrågasättas. I såväl betänkande som proposition sägs att det inte enbart är villkorens språkliga innehåll som avgör frågan om de bör träffas av lagens tvingande regler.[88] Det borde alltså finnas ett utrymme för att behandla också klart formulerade villkor som handlingsföreskrifter. Om det i de tveksamma fallen krävs att villkoren innefattar någon form av otydlighet för att de ska anses omfattade av de tvingande reglerna kommer annars lagens konsumentskyddande effekterna att inskränkas till att villkoren redigeras så att de blir mera logiska och lättförståeliga. Att villkoren förtydligas är i och för sig bra men det kan ändå sägas vara en ganska liten förbättring för konsumenterna jämfört med vad som gällt tidigare.[89]

Även om nämnderna i sina avgöranden i första hand tagit fasta på om villkoret varit oklart, så förekommer det också att andra omständigheter vägts in i avtalstolkningen. En sammanfattning av vad som beaktats kan se ut på följande sätt.

Vid tolkning av *individualiseringsvillkor* har det ställts höga krav på klarhet för att villkoret skall godkännas som en omfattningsbestämmelse. Vill bolaget friskriva sig från ansvar för skador på egendom när den inte förvaras eller omhänderhas under vissa angivna betingelser måste det otvetydigt framgå att bolaget tänkt sig klausulen som ett omfattningsvillkor. Uppställs ett krav på inlåsning skärps kraven på tydlighet ytterligare.

Villkorets *redigering* har i vissa nämndavgöranden tillmätts betydelse. Kallas ett villkor aktsamhetskrav eller påminner det i sin utformning och presentation om andra villkor som anses som handlingsföreskrifter har det förekommit att det betraktats som en handlingsföreskrift. Kopplas ett aktsamhetskrav till en klausul, som bolaget menar är ett omfattningsvillkor, har huvudvillkoret behandlats som en handlingsföreskrift.

Försäkringstypen kan också få betydelse i avtalstolkningen. I nämndpraxis har man varit särskilt kritisk mot omfattningsvillkor i stöldförsäkringsmomentet. En förklaring till detta kan säkerligen sökas i att stöldmomentet innefattar många friskrivande ansvarsklausuler. Det ligger nära till hands att tolka in dolda handlingsföreskrifter i sådana villkor.

---

85 Prop 1979/80:9 s 66.

86 I propositionen avvisas försäkringsrättskommitténs förslag om att ge försäkringsinspektionen rätt att pröva försäkringsskyddets ändamålsenlighet, prop 1979/80:9 s 25. Se även SOU 1986:8 s 101 ff. Även i förarbetena till den nya FAL poängteras att försäkringsproduktens utformning bör lämnas åt bolagen, SOU 1989:88 s 193.

87 I remissvaren till förslaget till SkFL påpekade vissa försäkringsbolag att lagen inte gör det möjligt för bolagen att begränsa sitt ansvar när fordonsförare framfört sitt fordon utan erforderligt körkort eller i alkoholpåverkat tillstånd, Ds 1993:39 s 246. Även i detta fall tycks alltså avtalsfriheten begränsad.

88 SOU 1977:84 s 118, prop 1979/80:9 s 66.

89 Jfr Wilhelmssons resonemang, Om styrning av försäkringsvillkor, 1977, s 249.

Villkorets *ändamålsenlighet*.. Även om Finansinspektionen inte tillerkänts befogenheter att granska försäkringsavtalens ändamålsenlighet tycks det som ARN vid tolkning av det enskilda försäkringsvillkor emellanåt tar hänsyn till sådant som avgörandets konsekvenser, sociala överväganden osv. ARN:s inställning till villkoret avseende inbrottskrav vid stöld på vind i flerfamiljshus tyder också på vissa ändamålsöverväganden.[90]

Det är heller inte ovanligt att ett villkor godtagits som ansvarsbegränsande med motivering att det av hänsyn till *kostnaderna* för försäkringstagarkollektivet framstår som rimligt att begränsa försäkringens omfattning på det sätt som bolaget förespråkar. Detta kan ju också ses som en form av ändamålsövervägande.[91]

I diskussionen om tillämpningen av stöldvillkoret angående försäkringsskydd vid vindsinbrott har det framförts att ett villkor som missgynnar *vissa grupper av försäkringstagare* kan vara oskäligt. Detta kan utgöra ett argument för att behandla villkoret som en handlingsföreskrift. Samma resonemang har dock inte återkommit vid tillämpning av andra villkor.[92]

Villkorets *allmängiltighet* har emellanåt kommit att beaktas. Ett generellt hållet friskrivningsvillkor tycks vara något lättare att få accepterat som en omfattningsklausul än ett mera begränsat. I nämndpraxis belyses detta t ex i ett av ARN:s avgöranden där nämnden fann att ett generellt undantag från ersättningsansvar för stöld av s k stöldbegärlig egendom ur en nattparkerad bil borde godtas som ett omfattningsvillkor trots att det faktiskt rubricerats som ett aktsamhetskrav i avtalstexten.[93]

Avslutningsvis kan sägas att trots att nämnderna i vissa fall tolkat det som bolagen ansett vara omfattningsvillkor som biförpliktelseklausuler, verkar det ändå inte som om KFL medfört något avgörande nytt ifråga om vilka villkor som i allmänhet anses omfattade av den tvingande försäkringsrättsliga lagstiftningen. En annan inställning hade annars kunnat bidra till att förstärka försäkringstagarnas ställning i relationen med försäkringsbolaget. Skyddsnivån tycks emellertid inte ha höjts i någon nämnvärd utsträckning i just detta avseende.[94]

5.3 Fareökning.

Försäkringstagarens plikt att upplysa bolaget om risken upphör inte i och med att avtalet har slutits, försäkringsavtalet kan nämligen ålägga den försäkrade att underrätta bolaget om olika

---

90 Se ovan s 135.

91 Se t ex ARN 87/R6247, ARN 87/R1260, ARN 86/R2306, ARN 85/R5964 och ARN 85/R4668. Det kan tilläggas att enligt Hellner torde bolaget enbart kunna åberopa försäkringstekniska förhållanden i villkorstolkningen när dessa förhållandens betydelse för avtalets utformning eller för premiesättningen kunnat uppfattas av försäkringstagaren, Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 75 f samt Svensk rättspraxis. Försäkringsrätt 1972-80, SvJT 1982 s 389 f. Bengtsson menar emellertid att detta resonemang knappast låter sig överföras på en konsumentförsäkring, Bengtsson , Försäkringsrörelselagens principer och civilrätten,, JT 1992/93, s 223.

92 Bengtsson menar att kravet på likabehandling försäkringstagarna emellan kan anföras som argument i tolkningen av ett försäkringsvillkor. Det kan vara oskäligt att en grupp av försäkringstagare ges en fördel som inte står i rimlig proportion till premien och som därför får bäras av det övriga kollektivet. Just för att bolaget står som en representant för det kollektiv som hotas av likartade risker kan det framstå som särskilt orättvist om vissa försäkringstagare gynnas på andras bekostnad. Bengtsson är dock tveksam till om ett villkor skulle kunna jämkas med stöd av 36 § AvtL enbart med hänvisning till att försäkringstagaren missgynnats i förhållande till andra försäkringstagargrupper, Bengtsson, Försäkringsrörelselagens principer och civilrätten, s 227 f.

93 ARN 84/R6868.

94 Det är osäkert om den nya FAL innebär någon förändring härvidlag.

fareförändrande omständigheter, som uppkommer efter avtalsslutandet.[95] De flesta konsumentförsäkringsavtal innefattar en sådan föreskrift.[96] Att bolagen utnyttjat möjligheten att ålägga försäkringstagarna en förlängd upplysningsplikt är ganska självklart. Liksom vid avtalets ingående är bolaget beroende av få in upplysningar om försäkringsobjektet. Informationen behövs för att man rätt ska kunna bedöma omfattningen av sitt ersättningsansvar.

Det hävdas gärna att biförpliktelsen att anmäla fareökning inte spelar någon särskilt stor roll för konsumentförsäkringarnas del.[97] Att de flesta försäkringsbolag sett sig föranlåtna att i sina avtal föreskriva om en anmälningsskyldighet talar dock mot detta påstående. Det går också att peka på olika inte särskilt unika situationer där frågan om betydelsen av en eventuell fareökning kan bli aktuell. Som ett exempel kan nämnas att den körsträcka försäkringstagaren uppgivit för sin personbil visar sig vara tilltagen i underkant. Ett annat exempel, hämtat från villaförsäkringens riskområde, kan vara att någon försäkrad på ett fareökande sätt vidtar en förändring i den försäkrade byggnaden, t ex installerar en bastu. Det är alltså missvisande att hävda att fareökningsföreskrifterna är ointressanta för konsumentfallens del.

5.3.1 Begreppet fareökning.

5.3.1.1 Kravet på förändring.

För att fareökning skall anses föreligga måste de förhållanden som legat till grund för försäkringsavtalet ha förändrats under den pågående ansvarstiden. Det är först när förändringen verkligen inträtt som det går att tala om en fareökning. Har försäkringstagaren planerat att använda sin semester till att inreda ett nytt duschrum kan detta inte betraktas som fareökande förrän arbetet åtminstone påbörjats. Det sagda kan även illustreras av följande nämndavgörande.[98]

Försäkringstagarens bil stals och återfanns skadad. Bolaget ville sätta ned ersättningen med hänvisning till att fordonet vid tidpunkten för stölden hade körts 650 mil av tillåtna 1 000 mil. Vid tidpunkten för stölden återstod halva försäkringsperioden, denna period kunde dessutom vid jämförelser med försäkringstagarens körjournal från föregående försäkringsperiod förväntas bli mer "körintensiv" än de föregående 6 månaderna. Bolaget yrkade på mer än 10 % nedsättning med hänvisning till att man ansåg att det i fallet förelåg en flagrant underlåtenhet.

Nämnden ansåg däremot att försäkringstagaren inte gjort sig skyldig till något åsidosättande.

Varken KFL eller dess förarbeten säger något om vilken typ av förändringar som försäkringstagaren är skyldig att anmäla till bolaget.[99] Reglerna om fareökning i 1927 års FAL föreskriver att försäkringstagaren ska meddela bolaget ändringar såväl ifråga om sådant som finns medtaget i försäkringsbrevet som förändringar avseende sådant som enbart uppgivits vid avtalsslutandet.[100] Bland konsumentförsäkringarna finns exempel på villkor som ålägger försäkringstagaren att anmäla förändringar av omständigheter som omnämnes i den skriftliga

[95] Enligt den nya FAL krävs även fortsättningsvis ett särskilt villkor som ålägger försäkringstagaren att anmäla fareökning för att en sådan förpliktelse skall uppkomma, FAL 4:3.

[96] Se t ex WASA, villa/hemförsäkring 1987 AB K 5.1 eller Folksam försäkringsvillkor 1988, AB F74 eller i ett senare avtal Skandia Stor Hem 1994, AB 4.1.

[97] Prop 1979/80:9 s 147.

[98] SkVn 47/1988.

[99] Enligt den nya FAL måste det röra sig om en förändring av ett förhållande som uppgivits gälla vid avtalets ingående och som dessutom är av väsentlig betydelse för risken, FAL 4:3.

[100] 1927 års FAL 45 § , enligt Hellner skulle regeln kunna motiveras med att fareökningen kan uppkomma innan försäkringstagaren erhållit försäkringsbrevet, Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 168.

dokumentationen av försäkringsavtalet, men det finns också avtal som, utöver detta, ålägger försäkringstagaren att meddela förändringar av allt som uppgivits i samband med försäkringsansökan.[101] I sammanhanget kan påpekas att KFL:s fareökningsregel är tillämplig på olycksfallsförsäkringar när sådan ingår som en del i en paketförsäkring.[102] För separat tecknade olycksfallsförsäkringar gäller annars en särskild fareökningsregel i 1927 års FAL.[103] Påföljd vid underlåten anmälan en fareändring kan i dessa senare fall enbart komma ifråga om det av försäkringsavtalet framgår att viss förändring är fareökande.[104] Försäkringstagaren måste alltså av sitt avtal kunna utläsa vilka förändrade omständigheter som skall anmälas till bolaget.

5.3.1.2 Kravet på relevans.

Det är inte alla förändringar som den försäkrade är skyldig att meddela bolaget. Av förarbetena följer att det är icke anmälda *fareökande* förändringar som kan föranleda nedsättning. De nya omständigheterna ska medföra att risken för att en skada skall kunna inträffa har tilltagit. Detta framgår bl a av att det i förarbetena talas om fareökning och inte fareändring. De nya förhållandenas betydelse för skadans inträffande bör dessutom beaktas i nedsättningsbedömningen.[105]

Förarbetena lämnar inga uttryckliga anvisningar om vad som avgör om en förändring kan betraktas som fareökande eller ej. Det är tänkbart att bolagens ansökningsformulär får tas till utgångspunkt för bedömningen.[106] I föregående kapitel påpekades att för att det skall kunna anses ha förelegat ett brott mot upplysningsplikten måste de undanhållna eller oriktiga uppgifterna ha haft betydelse för riskbedömningen.[107] Jag hävdade då att ett sätt att avgöra vad som varit relevant i sammanhanget kan vara att se till vad bolaget efterfrågat vid avtalsslutandet. Då skyldigheten att anmäla fareökning är en form av förlängd upplysningsplikt, borde motsvarande resonemang kunna föras för fareökningens del.[108] Förändras de förhållanden som angivits i ansökan finns det alltså all anledning att utgå från att försäkringsbolaget är intresserat av att få kännedom om de nya omständigheterna. Det bör dock påpekas att en

101 Se t ex Skandia stor hem 86, AB 4.1 och Trygg Hans hem 84, AB 4.21, Trygg Hansa hem 1994, 4.1. I Skandia Stor Hem 1994 krävs endast att försäkringstagaren anmäler ändringar avseende uppgifter som finns intagna i försäkringsbrevet.

102 Det kan t ex röra sig om olycksfallsskydd i reseförsäkring. Se Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 34.

103 1927 års FAL 121 § jfr den nya FAL 13:7.

104 I den nya FAL begränsas bolagets möjligheter att begära fareökningsanmälan till att omfatta vissa omständigheter som berörs i lagens 12:5 och 6. Vidare kan påföljd endast göras gällande om bolaget i samband med tecknandet upplyst försäkringstagaren om anmälningsskyldigheten samt om konsekvenserna av en utebliven anmälan.

105 KFL 31§ , SOU 1977:84 s 232, prop 1979/80:9 s 148. I den nya FAL anges i lagtexten att förändringen måste vara av väsentlig betydelse, dessutom krävs att det angivits i försäkringsvillkoren att en förändring av den aktuella omständigheten är av sådan betydelse, FAL 4:3, SOU 1989:88 s 297 f, Ds 1993:39 s 239. Det krävs inte att försäkringstagaren själv insett att förändringen varit väsentlig . Det är dock viktigt att bolaget informerat ordentligt om skyldigheten att anmäla ändringen, i annat fall kan ett åsidosättande inte åberopas mot försäkringstagaren, FAL 2:7.

106 Enligt förarbetena till den nya FAL förutsätter nedsättning att det ändrade förhållandena hade kunnat leda till att bolaget fått ändra försäkringsvillkoren under försäkringstiden eller att försäkringen kunnat sägas upp i förtid. För ändring av villkoren respektive förtida uppsägning krävs grovt åsidosättande av en förpliktelse eller synnerliga skäl, SOU 1989:88 s 298.

107 Se ovan under 4.4.1.

108 Detta kan i än högre grad sägas gälla för den nya FAL:s del eftersom upplysningsplikten här för konsumenternas del renodlas till en svarsplikt.

förändring av de ursprungliga förhållandena emellanåt kan innebära en fareminskning. En annan möjlighet är att risken trots de förändrade förhållandena är och förblir ungefär den samma. För att fareökning skall föreligga är det alltså inte tillräckligt att vissa omständigheter, som tagits in i eller nämnts i samband med avtalet, inte längre är desamma som vid avtalets ingående, risken för att skada skulle kunna inträffa (eller bli mer omfattande än tidigare) måste rent faktiskt ha ökat.[109] När man i propositionen skall förklara vad som menas med fareökning ges en rad exempel som alla anknyter till att premien skulle ha påverkats om försäkringsbolaget fått upplysningar om de nya förhållandena.[110] Detta tyder på en subjektiv relevansprövning, något som stämmer väl överens med den vedertagna relevansprövningsmetoden vid brott mot upplysningsplikten. Att premievillkoret hade kunnat påverkas av de förändrade omständigheterna behöver dock inte med nödvändighet betyda att fareökningsföreskriften skall tillämpas. Vissa förändringar, som inverkar på premiens storlek, skall istället bedömas enligt underförsäkringsregeln.[111] Påföljden vid underförsäkring bestäms enligt proratametoden och inte skönsmässigt och det är därför viktigt att inte sammanblanda underförsäkringsfallen med fareökningssituationerna. Underförsäkring innebär att försäkringsbeloppet understiger värdet av den försäkrade egendomen eller annat försäkrat intresse. Det är tänkbart att den försäkrade egendomen under försäkringstiden stiger i värde, eller att försäkringstagaren skaffar sig mer egendom, så att det avtalade försäkringsbeloppet blir för lågt. Principiellt borde detta mycket väl kunna bedömas som en fareökningssituation. Nilsson/Strömbäck menar emellertid att faran för att ett försäkringsfall skall inträffa mera sällan kan sägas öka enbart av den anledning att värdet på den försäkrade egendomen stiger. Som huvudregel bör därför underförsäkringsregeln få företräde i dessa fall. Fareökning avser en tilltagande risk för att det ska inträffar en skada, inte att den potentiella skadan beloppsmässigt kan bli mer omfattande än kalkylerat.[112] Frågan är emellertid om det går att dra en så strikt gräns. Fyller försäkringstagaren på sitt lösöresförråd har han fler saker som kan stjälas eller skadas på annat sätt och risken för försäkringsfall borde därmed också kunna sägas ha ökat. Även om försäkringstagaren inte utökar sitt egendomsinnehav kan en värdeökning i sig tänkas medföra en ökad risk för skada. En värdestegring av den försäkrade egendomen kan t ex göra den mera stöldbegärlig. Hellner, som diskuterat gränsdragningen mellan fareökning och underförsäkring i anslutning till reglerna i 1927 års FAL, menar att det är upp till försäkringsbolagen att i avtalet bestämma vilken regel som skall tillämpas i dessa fall.[113] Då regeln i 1927 års FAL om underförsäkring är dispositiv är detta naturligtvis en möjlighet. Det är dock tveksamt om resonemanget är överförbart på KFL eftersom reglerna om underförsäkring respektive åsidosättande av föreskrift för KFL:s del i huvudsak är tvingande.[114]

Vid KFL:s ikraftträdande förekom det föreskrifter som ålade den försäkrade att anmäla ändring av värdet på den försäkrade egendomen. Underlåtenhet att uppfylla denna skyldighet kunde föranleda nedsättning enligt KFL 31 §.[115] Detta innebar en viss fördel för försäkringstagarna eftersom nedsättning enligt KFL 31§ förutsätter att den försäkrade varit åtminstone ringa oaktsam när han underlåtit att anmäla de nya förhållandena till bolaget medan prorataavdrag till följd av underförsäkring kan komma ifråga oavsett om försäkringstagaren varit oaktsam eller

---

109 Enligt FAL gäller för upplysningspliktens del att om det förhållande som den oriktiga upplysning avsåg upphört vara av betydelse vid försäkringsfallets inträffande så kan det inte längre göras gällande att upplysningsplikten åsidosatts. I analogi med detta torde en fareökning som upphört heller inte kunna läggas till grund för en påföljd, jfr FAL 4:4.

110 Prop 1979/80:9 s 147.

111 KFL 35 §. Rättsläget sägs förbli oförändrat för konsumentförsäkringarnas del, FAL 6:3, Ds 1993:39 s 252 samt 255.

112 Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 161 f.

113 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 248 f.

114 Samma gäller f ö för den nya FAL:s del, FAL 1:4.

115 Villkoret återges hos Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 162.

ej. Det bör dock påpekas att proratataavdrag endast kan komma ifråga när det överenskomna försäkringsbeloppet understiger det verkliga beloppet *i betydande mån*. Med hänvisning till att reglerna är tvingande till konsumentens förmån, torde ett villkor av här angivet slag endast kunna åberopas mot den försäkrade när denne därigenom drabbas av ett lindrigare avdrag än vad som skulle blivit fallet om underförsäkringsregeln istället hade tillämpats.[116]

Premiens storlek är inte det enda som kan avgöra om en viss omständighet är fareökande eller ej. Också sådant som kan föranleda uppsägning eller förändring av försäkringsavtalet kan uppfylla relevanskriteriet. Som påpekats är försäkringsbolagens möjligheter att säga upp avtalet begränsade.[117] För att bolaget skall ha rätt att ändra avtalsvillkoren under avtalstiden krävs t ex att avtalet fått helt felaktigt innehåll varvid endast betydande avvikelser får åberopas.[118]

5.3.1.3 Varaktighetskriteriet.

Enligt den försäkringsrättsliga doktrinen är det underförstått att fareökning förutsätter att förändringen uppfyller ett visst krav på varaktighet. Hult menar t ex att om försäkringstagaren tinar en ispropp i en rörledning med hjälp av en blåslampa kan en sådan tillfällig riskökning inte medföra påföljd för brott mot fareökningsregeln.[119] Hellner påpekar i sammanhanget att det endast är bestående förändringar som kan föranleda premieökning.[120] Av 1927 års FAL följer dessutom att om en fareökande åtgärd återgått, eller om den upphört att ha betydelse när en skada väl inträffar, kan den inte längre läggas till grund för påföljd.[121] KFL saknar en motsvarande inskränkning. Att sambandet mellan de förändrade förhållandena och en inträffad skada bör beaktas i nedsättningsbedömningen kan dock föranleda likartade konsekvenser. Har försäkringstagaren återställt allt till det ursprungliga finns knappast anledning att tro att förändringen kunnat inverka på en senare inträffad skada. Det bör dock noteras att bristande kausalitet inte utgör något absolut hinder mot nedsättning enligt KFL.[122]

5.3.1.4 Förutsägbara förändringar.

För skadeförsäkringarnas del anger 1927 års FAL, att förändringar, som försäkringsbolaget haft anledning att räkna med, inte kan betraktas som fareökande. Sådana förhållanden kan därför heller inte läggas till grund för ett avdrag på försäkringsersättningen.[123] Att ett föremål åldras och därmed lättare kan komma till skada är något bolaget har att utgå från. Samma sak kan sägas om sådant som att väderleksförhållanden kan växla.Sträng kyla ökar naturligtvis risken för frysskador men försäkringstagaren har ingen skyldighet att upplysa försäkringsbolaget om vädrets olika skiftningar.[124]

---

116 Se Nilsson/Strömbäcks resonemang,Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 162.

117 Under löpande avtalstid förutsätts grovt åsidosättande av förpliktelse eller synnerliga skäl, KFL 18, 19 §§.

118 Prop 1979/80:9 s 127.

119 Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 123. En annan sak är att det eventuellt kan bli tal om påföljd för framkallande av försäkringsfall om en brandskada skulle inträffa.

120 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 169.

121 1927 års FAL 49 §.

122 Prop 1979/80:9 s 148.

123 1927 års FAL 45 §, se även Grundt, Lærebok i nors forsikringsrett, 1939, s 238 f.

124 Schmidt, faran och försäkringsfallet, 1943, s 70.

I KFL sägs inget om att försäkringsbolaget är förhindrat att hävda att det förelegat fareökning också i fall där det från början bort stått klart för bolaget att vissa riskomständigheter skulle komma att förändras under ansvarstiden. Frågan berörs inte heller i förarbetena. Det vore dock orimligt att ålägga en konsument en anmälningsplikt avseende sådant som en företagsförsäkrare inte behöver ta upp med bolaget. Syftet med föreskriften måste antas vara att tillförsäkra bolaget information om sådant som varken varit eller bort vara känt för bolaget.[125]

5.3.1.5 Total fareändring.

I diskussionen om innebörden av begreppet fareökning har det emellanåt gjorts åtskillnad på fall där förändringen är så genomgripande att den försäkrade risken framstår som något helt nytt och övriga fall av fareförändringar. Som exempel på sådana större förändringar kan nämnas att försäkringstagaren flyttar sin brandförsäkrade lösegendom från ett stenhus till ett trähus. Man kan även tänka sig att en olycksfallsförsäkrad person övergår från att ha ett lugnt och stillasittande yrke till något mera riskfyllt. I den försäkringsrättsliga doktrinen har denna senare typ av fareökning kallats total fareändring.[126] I 1927 års FAL finns ett par regler om total fareändring.[127] Dessa regler gäller för några speciella försäkringsgrenar. För övriga försäkringars del, där särskilda lagregler saknas, har det i doktrinen ägnats en hel del möda åt att försöka klargöra när en total fareändring kan sägas föreligga. Detta har varit angeläget eftersom försäkringsbolagen i sådana fall i princip ansetts vara fria från allt ersättningsansvar.[128]

Frågan om det föreligger total fareändring eller ej är beroende av hur avtalet definierar den risk försäkringen omfattar. Det är därför i första hand avtalets individualiserings- och händelseklausuler som påverkar bedömningen. Ifråga om gränsdragningen mellan vad som omfattas av avtalsfriheten och de tvingande fareökningsreglernas tillämpningsområde sägs det i motiven till 1927 års FAL, att det överlämnas till det förnuftiga omdömet och till lagtillämpningen att i varje särskilt fall och med ledning av samtliga föreliggande omständigheter avgöra vad som faller inom ramen för fareökningsreglernas tillämpningsområde.[129]

Vad som avses med total fareändring berörs överhuvudtaget inte i KFL:s förarbeten. Problemet verkar i allmänhet ha lösts via omfattningsklausuler i avtalen. I den mån så ej har skett är det en öppen fråga om bolaget kan slippa från allt ersättningsansvar i ett fall där fareändringen är total. Det torde dock vara ganska ovanligt att frågan om total fareändring aktualiseras i konsument-försäkringsfall.[130]

---

125 Med hänvisning till att den nya FAL:s regel 4:2 2 st endast kan åberopas när försäkringsbolaget varken känt till eller bort känna till de rätta förhållandena torde oanmäld fareökning som bolaget insett eller bort inse inte kunna åberopas mot de försäkrade enligt den nya lagen heller, FAL 4:3 med hänvisning till 4:2 2 st.

126 Se t ex Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 118 f, Schmidt,Faran och försäkringsfallet, 1943, s 82 f.

127 1927 års FAL 67, 68, 83 §§.

128 Ett undantag ges dock i brandförsäkringsregeln, 1927 års FAL 83 §. Personlig lösegendom som tillfälligt flyttats från försäkringsstället inom riket, ersättes med halva beloppet (maximalt 3 000 kr) om det förstörs av brand. Regeln är dispositiv och det har inte varit ovanligt att försäkringsavtalen varit förmånligare för försäkringstagaren; Se Løken, Forsikringskravet, 1952, s 95.

129 SOU 1925:21 s 139.

130 Enligt den nya FAL skall vid oanmäld fareökning ersättningen sättas ned bl a med hänsyn tagen till den betydelse de förändrade förhållandena skulle ha haft för avtalets del. Hade förändringen kunnat föranleda en uppsägning, vilket torde kunna förekomma åtminstone i vissa fall av total fareändring, är det möjligt att detta kan föranleda nedsättning till 0.

5.3.2 Fareökning i förhållande till övriga biförpliktelser.

Att avgränsa underlåtenhet att anmäla fareökning från ett åsidosättande av upplysningsplikten torde knappast föranleda några större problem. Avgörande blir vid vilken tidpunkt försäkringstagaren åsidosatt sina skyldigheter. Har en oriktig upplysning lämnats vid avtalets ingående rör det sig ett brott mot upplysningsplikten. Har det istället inträffat en förändring i riskbilden under själva avtalstiden, och har den försäkrade underlåtit att meddela försäkringsbolaget detta, kan det röra sig om ett åsidosättande av skyldigheten att anmäla fareökning (förutsatt att avtalet ålägger den försäkrade att anmäla förändringen ifråga).

Något mer komplicerat är det att skilja underlåten anmälan av fareökning från ett åsidosättande av en säkerhetsföreskrift. Ett konkret exempel kan belysa detta. Om den försäkrade bygger till sitt hus kan detta vid en första anblick tyckas utgöra en fareökning.Uppfyller tillbyggnaden inte de låskrav som kanske anges i någon föreskrift i avtalet ställs man emellertid inför frågan om den försäkrades handlingssätt fortfarande bör bedömas som fareökande eller om det istället bör betraktas som ett brott mot avtalets säkerhetsföreskrift.

Både fareökning och brott mot säkerhetsföreskrift omfattas i och för sig av KFL 31 §, att skilja de båda biförpliktelserna åt kan därför kanske tyckas vara av mindre intresse.[131] Vid åsidosättande av säkerhetsföreskrift torde emellertid bolagets möjligheter att få sätta ned försäkringsersättningen vara större än vid ett åsidosättande av skyldigheten att anmäla fareökning. I det förra fallet kan den försäkrade drabbas av en påföljd även om hans oaktsamhet bedöms som ringa, i det senare krävs det, åtminstone enligt förarbetena, i de flesta fall grov vårdslöshet.[132] Nedsättningsavdraget torde dessutom i många fall kunna göras större vid ett brott mot säkerhetsföreskrift än vid åsidosättande av anmälningsskyldigheten avseende fareökning.[133]

I doktrinen har det framförts olika åsikter om hur fareöknings- och säkerhetsföreskriftsreglernas tillämpningsområde bör särskiljas. Det har t ex hävdats att det är upp till försäkringsbolaget att avgöra vad som skall gälla i det enskilda fallet.[134] Andra har menat att detta kan ge ett ganska oförmånligt resultat för den försäkrade. Det man vänt sig mot är att försäkringsbolaget i sådant fall kan kumulera prorata- och kausalitetsregeln.[135] Problemet är i och för sig inte detsamma för KFL:s del eftersom denna lag inte tillåter proratanedsättning som påföljd.[136] I allmänhet torde det trots detta ändå vara en fördel för den försäkrade att få sin överträdelse klassificerad som en underlåtenhet att anmäla fareökning. Av denna anledning kvarstår intresset för hur avgränsningen bör ske. Med tanke på KFL:s konsumentskyddande syften vore det inte särskilt välmotiverat att överlåta på bolagen att bestämma vilken typ av biförpliktelse den försäkrade skall anses ha brutit mot. Snarare borde man hålla sig till Hellners lösning, nämligen att försäkringsvillkorets utformning och innehåll får läggas till grund för bedömningen.[137] Med tanke på att det trots allt är försäkringsbolaget som utformar avtalen torde dock de konsumentskyddande effekterna av detta vara ganska begränsade.

---

131 I den nya FAL omfattas de båda biförpliktelserna av olika regler (FAL 4:3 och 4:6)och det kan därför tyckas än mer motiverat att dra gräns mellan de olika förpliktelserna.

132 Prop 1979780:9 s 148.

133 Prop 1979/80:9 s 147, 149.

134 Bentzon/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 292 f, Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 263 f.

135 Schmidt,Faran och försäkringsfallet, 1943, s 182 ff, Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 178.

136 Detta gäller f ö även för den nya FAL:s del i konsumentfall.

137 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 178, Exclusions of Risk , 1955, s 48 ff.

Fareökning måste också avgränsas i förhållande till framkallande av försäkringsfall. Enligt Hellner bör man i dessa fall utgå från om skadan inträffar i direkt anslutning till det att den försäkrade vidtagit en handling som ökat risken för försäkringsfall eller om skadan inträffat först senare. Inträffar skadan omedelbart bör det röra sig om ett framkallande. Dröjer det däremot någon tid innan något händer bör fareökningsreglerna tillämpas.[138]

För KFL:s del ligger dock en svårighet i att fareökning i sig inte kan föranleda påföljd. Den försäkrade åsidosätter sin förpliktelse först när han underlåter att anmäla förändringen. Rimligtvis bör den försäkrade få lite tid på sig för att uppfylla sin anmälningsskyldighet.[139] Ur den försäkrades perspektiv kan det därför i vissa fall vara att föredra att få sin försummelse bedömd som en underlåtenhet att anmäla fareökning och inte som ett framkallande av försäkringsfall. Att alltid låta fareökningsregeln ha företräde framför framkallanderegeln vore dock att gå väl långt när det gäller att skydda den enskilde försäkrade. Det mesta talar därför för att tillämpa den princip som Hellner förespråkat. Det skulle alltså vara tidpunkten för skadans inträffande som blir avgörande för hur man bör se på den försäkrades agerande.

5.3.3 De objektiva förutsättningar för nedsättning.

5.3.3.1 Föreskrift i avtalet.

Av 1927 års FAL följer att försäkringshavaren (den vars intresse är försäkrat mot skada) kan drabbas av påföljd om faran ökas med hans vilja. Samma sak gäller om någon annan ökat faran och försäkringshavaren "utan skälig anledning" underlåtit att underrätta försäkringsbolaget om de nya förhållandena.[140] Skyldigheten att anmäla fareökning följer alltså direkt av lagens bestämmelser. I KFL förekommer som påpekats ingen motsvarande regel.[141] Vill ett försäkringsbolag ha möjlighet att göra påföljd gällande vid fareökning måste det därför finnas en föreskrift i avtalet som ålägger försäkringstagaren att anmäla de förändrade förhållandena hos bolaget. Möjligen får dock undantag göras för fall av total fareändring där försäkringsskydd kan vara uteslutet med hänvisning till den markanta avvikelsen från avtalsinnehållet.[142]

KFL:s förarbeten anger inga särskilda formkrav för hur en fareökningsföreskrift bör se ut. 1927 års FAL ställer däremot vissa krav på utformningen av fareökningsföreskrifter i liv- och olycksfallsförsäkringar. I det förra fallet krävs att skyldigheten att anmäla ändringen avser något som finns upptaget i försäkringsbrevet och att det dessutom framgår av detta att sådan förändring innebär fareökning. Till detta får läggas att det dessutom skall framgå vilken påföljd som kan bli aktuell vid ett åsidosättande.[143] I en olycksfallsförsäkring räcker det att det av försäkringsbrevet framgår att en förändring av visst förhållande är av betydelse för försäkringsbolaget känna till.[144] I båda fallen gäller att försäkringstagaren redan vid avtalsslutandet måste få besked om vilka förhållanden som bolaget betraktar som fareökande.

---

138 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 186 med hänvisning till Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 124 ff, Bentzon/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 113, Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 286, Vihma, Om uppsåtligen eller genom vållande framkallade försäkringsfall med särskild hänsyn till brandförsäkring, NFT 1953 s 348 f.

139 I Folksams avtal (1991- A, F86) föreskrivs dock om en omedelbar anmälningsskyldighet.

140 1927 års FAL 45, 46 §§.

141 Inte heller den FAL ålägger någon anmälningsplikt, sådan måste alltså skrivas in i avtalet, FAL 4:3.

142 Se 5.3.1.5.

143 1927 års FAL 99 §.

144 1927 års FAL 121 §.

Några liknande krav på fareökningsföreskrifternas innehåll ställs alltså inte i KFL. Det borde därför räcka att avtalet innefattar en allmänt hållen föreskrift om att det föreligger en anmälningsskyldighet vid ändrade förhållanden. Naturligtvis bör villkoret vara klart och begripligt, men lagen ger knappast stöd för att att det skulle kunna ställas krav på att villkoret därutöver anger vilken påföljd som kan drabba den försäkrade vid ett åsidosättande och heller inte vad som betraktas som fareökande.[145]

Som påpekades inledningsvis förekommer det fareökningsföreskrifter i de flesta konsumentförsäkringsavtal. Bolagen har genomgående låtit sina avtal omfatta de allmänna bestämmelser som branschen gemensamt utarbetat. I dessa villkor ingår en klausul, som föreskriver att den försäkrade skall anmäla ändring av de förhållande som finns angivna i försäkringsbrevet eller som uppgivits vid avtalets ingående.[146] Skyldighet att anmäla fareökning förekommer i såväl villa-, hem- som motor-, båt- och reseförsäkringar.

De allmänna bestämmelserna har inte fått exakt samma ordalydelse hos samtliga bolag. Flera bolag har dock utformat fareökningsvillkoret på följande sätt.[147]

Har den försäkrade inte följt föreskrift i villkoren kan ersättningen, såvitt gäller honom, minskas med ett särskilt avdrag.Detta gäller om föreskriften har åsidosatts med uppsåt eller oaktsamhet. osv. Vid underlåtenhet att anmäla ändring i förhållande som har uppgetts då försäkringen tecknades gäller följande.Avdrag med 10% av ersättningen utöver eventuell självrisk, dock med lägst 1 000 kr.

Avdraget kan höjas i allvarligare fall, till och med så att ingen ersättning alls betalas. Av betydelse är graden av uppsåt eller oaktsamhet, på vilka villkor bolaget skulle godtagit fortsatt försäkring samt omständigheterna i övrigt.Avdraget kan minskas om det skulle bli oskäligt stort eller om det föreligger förmildrande omständigheter. Avdraget kan då bortfalla.

En annan vanlig formulering ser ut på följande sätt.[148]

Har du med uppsåt eller av oaktsamhet som inte varit ringa lämnat oss oriktig eller ofullständig uppgift när försäkringen tecknades kan ersättningen vid skada minskas (sättas ned) med ett särskilt avdrag. Detsamma gäller om du underlåter anmäla ändring av de uppgifter som står i ditt försäkringsbrev, eller som du lämnade när försäkringen tecknades.

Hur stort avdraget blir beror på omständigheterna, bl a hur stor betydelse uppgiften haft för skadan och på vilka villkor vi skulle medgett försäkring om vi känt till det rätta förhållandet. I de flesta fall är avdraget 10% av ersättningen dock lägst 1 000 kr, men det kan bli större i allvarligare fall. Det kan också bli lägre eller inget alls när det föreligger förmildrande omständigheter.

De båda villkoren skiljer sig åt i första hand ifråga om de subjektiva förutsättningarna för nedsättning. I det förra fallet tycks det räcka att försäkringstagaren visat ringa oaktsamhet för att nedsättning skall kunna övervägas medan det i det senare fallet krävs åtminstone mer än ringa oaktsamhet.[149] Båda villkoren utgår ifrån att att påföljd kan bli aktuell oavsett om förändringen avser något som tagits upp i försäkringsbrevet eller om den angår något som enbart nämnts i samband med avtalets ingående. Villkoren är delvis olika ifråga om hur påföljden skall

145 I den nya FAL måste villkoret särskilt ha framhållits för försäkringstagaren. I annat fall kan ett åsidosättande inte föranleda påföljd, FAL 2:7 samt 2:3., Ds 1993:39 s 140 ff, 227, SOU 1989:88 s 158 ff samt 273. Vidare skall det i avtalet ha angivits att omständigheten ifråga är av väsentlig betydelse för riskbedömningen, FAL 4:3. FAL:s regel kan därmed sägas vara gynnsammare för konsumenten än KFL:s.

146 Denna villkorspunkt benämns i flera avtal som AB 4.21.

147Se t ex Trygg Hansa Hem 84, AB 421, Nordeuropa Hem 81, AB 421, Ansvar Standard Villa 85, AB 421.

148 WASA VHA 87, K 5.1, Länsförsäkringar R620:8 S, H+1.4, H 4.1, Piteortens VH1:3 85, AB 5.1.

149 Jag återkommer till detta under 5.3.4.

bestämmas. Detta kommer att beröras längre fram.[150]

Två stor försäkringsbolag, Folksam och Skandia, har haft en egen utformning av sina fareökningsföreskrifter. Skandia har deltagit i det branschsamarbete som resulterat i de allmänna bestämmelserna medan Folksam stått utanför. Folksam föreskriver i sitt villkor att den försäkrade omedelbart skall anmäla förändringar av de förhållanden som uppgivits vid avtalets ingående. Underlåts detta riskerar den försäkrade att helt eller delvis stå utan försäkringsskydd.[151] Folksams villkor verkar kräva mer av försäkringstagaren än vad övriga bolag gör i just detta fall. I de vanliga fareökningsvillkoren sägs inget om hur snart den försäkrade måste höra av sig till bolaget. Det är i och för sig möjligt att bolagen menar att anmälan skall göras omgående. Skandias villkor tycks, åtminstone om man håller sig till avtalstexten, vara det mest liberala på marknaden. Nedsättning kan komma ifråga om försäkringstagaren av mer än ringa oaktsamhet underlåtit att anmäla ändring av de uppgifter som står i försäkringsbrevet.[152] Här förekommer alltså den tidigare efterlysta begränsningen av anmälningsskyldighet till sådant som står i försäkringsbrevet. Skandias fareökningsföreskrift anger dessutom att försäkringstagaren måste anmäla flyttning till ny ordinarie bostad. Görs inte detta inom 14 dagar riskerar den försäkrade ett avdrag på en eventuell skadeersättning. Skandia tycks alltså inte betrakta ändring av bostadsadress som en total fareändring.[153] Det är annars intressant att byte av försäkringsställe tagits upp som en fareökningsföreskrift. Det förekommer att andra bolag har liknande föreskrifter bland de villkor som preciserar var försäkringen gäller. WASA anger t ex i sin villa-, hemförsäkring att försäkringen gäller under 30 dagar på både det gamla och nya försäkringsstället.[154] Då förändring av försäkringsställe avser något som finns omnämnt i försäkringsbrevet torde fareökningsföreskriften kunna tillämpas när försäkringstagaren flyttar utan att detta meddelas till försäkringsbolaget. Den redovisade föreskriften ger försäkringstagaren en viss respit (14 respektive 30 dagar) med anmälan. Åtminstone i Skandias fall står det klart att om något inträffar härefter så behandlas skadan som ett nedsättningsärende. I det andra fallet är det mera osäkert vad bolagen tänkt sig. Villkorstexten tyder på att försäkringen upphör att gälla efter 30 dagar åtminstone på det ena försäkringsstället ("försäkringen gäller högst 30 dagar för båda försäkringsställena"). Med tanke på att bolaget här står för försäkringsskydd för två försäkringsställen är det rimligt att godta denna ansvarsbegränsning.[155] Tolkningsproblem kan naturligtvis uppkomma för den händelse att den försäkrade skulle drabbas av skador både i sin gamla och sin nya bostad. Frågan är då vilket av försäkringsställena som bör anses vara uteslutet från försäkringsskydd. Försäkringstagaren föredrar förmodligen att vara försäkrad där den största skadan inträffat men det är knappast acceptabelt att ta detta till utgångspunkt för bedömningen. Mer realistiskt verkar det att väga in sådant som mantalsskrivningsort, var den försäkrade stadigvarande vistas m m. Enligt min mening bör den skada som anses omfattad av försäkringsskyddet behandlas som ett nedsättningsärende med tillämpning av den aktuella föreskriften angående anmälningsskyldighet vid fareökning. För tydlighetens skull bör dock påpekas att ändring av bostadsadress inte i sig behöver innebära en fareökning. Som framgått i 5.3.2 får det prövas om så varit fallet bl a genom att se till om premie- eller andra villkor i avtalet skulle ha påverkats av flyttningen.

---

150 Se under 8.4.1.

151 Folksam Försäkringsvillkor 91, F74.

152 Skandia Stor hem 86, AB 4.1.

153 Samma förbehåll förekommer hos Länsförsäkringar; NSK H+1.4.

154 WASA VH 87, A, samma villkors lydelse i Piteortens VH1:3, 85.

155 Angående gränsen mellan omfattnings- och handlingsklausuler se under 5.2 ff.

5.3.3.2 Åsidosättande av anmälningsskyldigheten.

För att det skall kunna bli tal om nedsättning vid fareökning fordras att anmälningsskyldigheten åsidosatts *av den försäkrade*. Detta kan jämföras med vad som gäller vid brott mot upplysningsplikten där det krävs att *försäkringstagaren* åsidosatt sina skyldigheter att lämna fullständiga och korrekta uppgifter om den försäkrade risken. Enligt lagtexten är alltså kretsen av personer som kan göra sig skyldiga till ett brott mot biförpliktelsen större vid fareökning än vad som är fallet ifråga om upplysningsplikten.

Av förarbetena till KFL framgår att med begreppet försäkrad avses de personer som i 1927 års FAL betecknas som försäkringshavare.[156] Försäkrad är med andra ord den vars intresse har försäkrats mot skada.[157] Den som lider förlust vid en skada kan sägas ha ett intresse i försäkringsobjektet. En skada kan drabba en del för avtalsförhållandet mer eller mindre perifera personer. Brandskadas en villa behöver detta inte enbart beröra ägaren, även andra kan lida förlust. I villan kan ha funnits egendom försäkringstagaren lånat. Ett rum kan ha hyrts ut och den inneboende kan då, likaväl som villaägaren själv, komma att stå utan bostad till följd av branden osv.

Det är inte bara det att kretsen av rättssubjekt med ett intresse i försäkringsobjektet kan vara ganska heterogen, även de förlusttyper som dessa rättssubjekt kan råka ut för kan vara av ganska skiftande slag. Ta åter exemplet med villabranden. Ägaren förlorar i detta fall inte enbart huset och sin övriga egendom, han går dessutom miste om den hyra som den inneboende skulle ha betalat. Det är också möjligt att försäkringstagaren förlorar arbetsinkomst eftersom han kanske måste stanna hemma för att se till sin skadade egendom. Hyresgästen kan i sin tur tvingas söka sig en annan bostad. Han drabbas då av utlägg för detta, dessutom tvingas han kanske erlägga en högre hyra på det nya stället o s v. Ingen försäkring kan rimligen omfatta allas förluster och inte heller alla de förlusttyper som kan tänkas uppkomma i till följd av en skada. Även om en viss begränsning av ersättningsansvaret kan komma ifråga med hänvisning till kravet på att det skall finnas ett adekvat samband mellan den skadehändelse försäkringen täcker och den förlust som uppkommit, är detta ändå inte tillräckligt för att en korrekt riskkalkyl skall kunna göras. De intressen (förluster) som försäkringen täcker definieras därför vanligen i försäkringsavtalet. Av avtalet framgår dels vems förluster som omfattas, dels vilka ersättningsposter som kan utgå i händelse av en skada.[158]

Av KFL 31 § följer att alla de personer som är försäkrade, d v s alla de som enligt försäkringsavtalet har ett beaktansvärt intresse i den försäkrade risken, har en skyldighet att se till att försäkringsavtalets olika föreskrifter blir uppfyllda.[159] En villa-, hemförsäkring omfattar i första hand skador som berör den som ingått avtalet (försäkringstagaren).Härutöver ersätts i allmänhet även skador som drabbar egendom som tillhör make, föräldrar, ogifta barn och barnbarn samt syskon förutsatt att dessa är mantalsskrivna och bosatta på samma adress som försäkringstagaren. Försäkringsbrevet kan dessutom ange ange att försäkringen skall gälla till

---

156 SOU 1977:84 s 237 f, prop 1979/80:9 s 101, 1927 års FAL 2 § 3 st. Motsvarande gäller enligt den nya FAL 1:3.

157 Se Hellner, Försäkringsrätt.2 uppl, 1965, s 212 ff,Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 36 f.

158 I 1927 års FAL förekommer vissa regler avseende vad som är försäkringsbart intresse, FAL 35-39 §§. Dessa regler drar i stort sett endast upp ramarna för vad som är tillåtet att försäkra. KFL saknar egna regler om vad som är försäkringsbart intresse. Angående tredje mans rätt till ersättning gäller däremot vissa regler i FAL, FAL 54-58 §§. I den nya FAL regleras frågan i FAL 6:1. Enligt denna regel är varje lagligt intresse ersättningsbart, dock ersätts endast den ekonomiska skadan, regeln är dock dispositiv. Se vidare Ds 1993:39 s 176, se även s 252 ff. Angående beräkning av skadeersättning, se Tullberg, Försäkringsersättning vid skada på egendom, 1994.

159 Enligt den nya FAL är det däremot endast försäkringstagaren som kan åläggas anmäla fareökning, FAL 4:3.

förmån för någon annan än de här uppräknade.[160] Emellanåt förekommer att de personer som omfattas av försäkringsskyddet kallas medförsäkrade. I trafikförsäkringen är det den skadelidande som anses som försäkrad eftersom försäkringen är konstruerad till förmån för denne.[161] Däremot betraktas inte den skadelidande som försäkrad när det blir aktuellt att ta ansvarsförsäkring i anspråk. Försäkringen är i detta fall tänkt att skydda mot skadeståndsanspråk och försäkrad är därför den vars skadeståndsskyldighet försäkringen omfattar. I olycksfallsförsäkring anses den på vars person försäkringen tecknats vara den försäkrade.[162] Båtförsäkringen anger båtägaren som försäkrad. I ansvars- och rättsskyddsmomentet är dessutom den som med ägarens tillstånd fört eller brukat båten vara försäkrad.[163] Kaskoförsäkringen för bil gäller till förmån för försäkringstagaren, avbetalningssäljare eller uthyrare.[164] Vem som omfattas av separat tecknad reseförsäkring brukar framgå av försäkringsbrevet.[165]

Vid fareökning åligger det alltså i princip alla dessa uppräknade försäkrade personer att tillse att försäkringsbolaget blir underrättat om en eventuell fareökning. Försäkringstagarens maka skulle, med hänvisning till det sagda, kunna antas vara skyldigt att meddela försäkringsbolaget sådana förändringar, som är kända för henne. Det bör påpekas att underlåtenhet inte kan ursäktas av att den försäkrade inte vetat om att han haft en anmälningsskyldighet.

Som huvudregel skall en försummelse att anmäla fareökning enbart drabba den som känt till att risken för försäkringsfall ökat.[166] Sedan lång tid har det emellertid ansetts att den försäkrade i vissa fall också bör drabbas av påföljd när någon annan än han själv brutit mot en biförpliktelse. Det sägs då att den skadelidande försäkrade *identifieras* med den som åsidosatt biförpliktelsen.[167]

1927 års FAL saknar i stort sett regler om identifikation. I FAL 85 § finns emellertid en special-regel som avser identifikation mellan makar vid framkallande av brandskada. Någon liknande regel angående fareökning finns inte. I doktrinen har frågan om identifikation behandlats främst med inriktning på i vilken mån anställda bör identifieras med sina arbetsgivare.[168] En allmän åsikt i dessa fall tycks vara att identifikation bör ske i ganska stor utsträckning.[169] Problemställningen saknar dock aktualitet för konsumentförsäkringarnas del. Vid tillämpning av 1927 års FAL har det ansetts osäkert i vilken utsträckning familjemedlemmar bort identifieras med varandra.[170] I och med att FAL:s 85 § får sägas vara en specialregel har det ansetts tveksamt om lagrummet borde kunna tillämpas analogt på andra skadefall.

---

160 Se t ex Skandia Stor Hem 86, A, (dock något ändrat i villkor 1994), Folksam 91, A2, WASA VHA 87, A, (dock något ändrat i villkor 1992), Nordeuropa hem 81, A2, Trygg Hansa hem 94, A.

161 Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 37.

162 KFL 2 §.

163 Jfr t ex Folksam båt- 91.

164 Jfr t ex Folksam motor -91.

165 Jfr t ex Skandia reseförsäkring-94.

166 SOU 1977:84 s 153 ff. I den nya FAL har skyldigheten att anmäla fareökning behandlats på samma sätt som upplysningsplikten. Detta betyder att en underlåtenhet att anmäla fareökningen drabbar varje försäkrad oavsett om dessa känt till förändringen eller ej, FAL 4:3.

167 Angående begreppet identifikation, se Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, kap 19. Se vidare under 5.4.2.2 ff, 5.5.3.2, 5.5.7.2. samt 6.3.2.

168 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 294, Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 446 f, 463 ff.

169 Enligt den nya FAL gäller att identifikation skall ske med sådana anställda , eller medhjälpare, som finns angivna i villkoren, Se vidare SOU 1989:88 s 190, 311, Ds 1993:39 s 172.

170 Jfr Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 294.

Bristen på lagreglering avseende identifikationsproblematiken upplevdes på många håll som besvärande och det framfördes därför att detta var något som borde tas upp i KFL. Försäkringsrättsommittén föreslog i sitt betänkande en separat identifikationsregel, KFL 22 §, som skulle reglera identifikation vid såväl åsidosättande av föreskrift i avtal som vid framkallande av försäkringsfall.[171] Kommittén förespråkade en restriktiv inställning. I betänkandet sägs att en ersättningsberättigad försäkrad konsument enbart i undantagsfall bör gå miste om försäkringsersättning till följd av att någon annan brutit mot en biförpliktelse.[172] Istället för en särskild regel föreslogs det i propositionen att förutsättningarna för identifikation borde anges separat i de olika biförpliktelsereglerna. Departementschefen vidhöll dock att identifikation borde vara en undantagsföreteelse.[173] Förslaget antogs och i KFL har alltså frågan om identifikation kommit att regleras separat i §:na 31 och 32.[174]

I KFL:s 31 § definierar tre olika grupper av rättssubjekt vars handlande, eller underlåtenhet att handla, kan föranleda att den skadelidande försäkrade drabbas av påföljd.

Den första gruppen omfattar personer som handlar med den försäkrades *samtycke*. För fareökningens del torde denna kategori vara utan intresse. Den åsidosatta föreskriften avser i detta fall en anmälningsskyldighet. Det står den försäkrade fritt att låta någon annan vidta förändringar i försäkringsobjektet. Ett samtycke till förändring innebär varken att den försäkrade själv eller att den som vidtagit förändringen kan anses ha överträtt anmälningsskyldigheten. Samtycker däremot den försäkrade till att någon annan underlåter att meddela försäkringsbolaget att faran ökats har anmälningsföreskriften överträtts. I detta fall är emellertid den försäkrade själv medveten om förändringen och borde därför själv ha skyldighet att se till att försäkringsbolaget får kännedom om de nya förhållandena. Viss tvekan kan kanske uppkomma för den händelse att den försäkrade, till skillnad från det presumtiva identifikationssubjektet, inte inser att faran ökats och därför samtycker till att hålla försäkringsbolaget ovetande. I detta fall omfattar samtycket dock inte att faran ökats och identifikation borde därför ej komma ifråga. En annan sak är att det möjligen kan hävdas att det varit oaktsamt av den försäkrade att inte bättre sätta sig in i förhållandena och att nedsättning därför bör kunna ske på denna grund.[175]

Den andra gruppen av personer, som kan identifieras med den försäkrade, utgörs av de som har *väsentlig ekonomisk gemenskap* med den skadelidande. Vad som avses med detta får enligt förarbetena avgöras efter omständigheterna.[176] Uppenbart är att det krävs ganska mycket för att identifikation skall komma ifråga på denna grund. Giftorättsgemenskap i den försäkrade egendomen sägs t ex i allmänhet inte vara tillräckligt för att kravet på väsentlig ekonomisk gemenskap skall anses uppfyllt.[177] För att makar skall identifieras med varandra bör det, utöver giftorätt, dessutom föreligga ett gemensamt brukande av egendomen. Det hade kanske legat nära till hands att tro att det rättsligt accepterade anspråket på egendomen, giftorätt eller samägande, bort väga lika tungt som det gemensamma brukandet. Av lagmotiven framgår emellertid att det inte är otänkbart att identifiera makar enkom med hänvisning till att ett

171 SOU 1977:84 s 28, 153 ff, 237 ff.

172 SOU 1977:84 s 154.

173 Prop 1979/80:9 s 151, 79 f.

174 I den nya FAL regleras identifikation i en gemensam regel, FAL 4:8.

175 Angående samtycke; se vidare 5.4.1.2. s 171 ff

176 SOU 1977:84 s 154, prop 1979/80:9 s 151. I den nya FAL har man frångått denna identifikationsgrund istället anges i lagtexten att makar och sambor identifieras med varandra. I övrigt kan även andra familjemedlemmar identifieras med varandra förutsatt att det rör sig om ett åsidosättande av en säkerhetsföreskrift och den försäkrade egendomen utgöres av gemensam bostad eller bohag, FAL 4:8.

177 Se föregående not samt SOU 1977:84 s 237 ff.

gemensamt brukande av den skadade egendomen.[178] Har den ena maken, t ex av skattetekniska skäl, angivits som ägare till försäkrad egendom bör också identifikation kunna komma ifråga. I analogi med detta borde makarna också kunna identifieras med varandra när den ena maken står som ägare till viss egendom enbart för att denna skall skyddas mot utmätning för den anden andre makens skuld.

Bevisfrågorna torde kunna bli svårlösta om bolaget hävdar att att den gemensamt brukade egendomen gjorts enskild av t ex skattetekniska eller sakrättsliga skäl. Bevisbördans placering kan därför få viss betydelse i sammanhanget. Det är försäkringsbolaget som har att visa att en föreskrift i avtalet blivit åsidosatt. Frågan är om det även bör åligga bolaget att visa att förutsättningarna för identifikation är uppfyllda. En allmän princip är att den som har lättast att bevisa ett påstått förhållande också bör åläggas bevisbördan.[179] Oftast är det lättare att visa förekomsten av ett visst förhållande än att visa motsatsen. Därför åligger det t ex den som påstår att det föreligger ett fordringsförhållande att visa detta, liksom att den som påstår att en fordran blivit betald har att visa detta. Kronofogden har dock rätt att presumera att all egendom tillhör gäldenären vid utmätning i makars, eller sambors, gemensamma hem.[180] Detta är ett exempel på vad som brukar kallas omvänd bevisbörda.[181] Det rör sig emellertid i detta fall om en specialreglering. Det mesta talar därför för att det borde åligga försäkringsbolaget att visa att det föreligger förutsättning för identifikation.

I samboförhållanden borde identifikation kunna förekomma när de sammanboende gemensamt äger (samägande) och brukar egendom utan att kunna skilja ut vem som äger vad. Varken i betänkande eller proposition har det angivits vad som menas med ett samboförhållande. Rimligen borde begreppet ges samma innebörd som i sambolagen.[182]

Föräldrar och barn anses som huvudregel inte ha sådan ekonomisk gemenskap att de bör identifieras med varandra.[183] Detsamma gäller ifråga om syskon. Det sagda gäller även om man delar bostad. Föreligger det en samäganderätt är det däremot möjligt att identifikation bör kunna komma ifråga. Har föräldrar t ex av skattetekniska skäl skrivit över sin egendom på barnen, bör en överträdelse av föreskrift, som en förälder gör sig skyldig till, kunna föranleda nedsättning av försäkringsersättningen.[184] Vid identifikation mellan föräldrar och barn gäller dessutom att om ett barn under tolv år brutit mot en föreskrift i avtalet, påverkar detta varken barnets egen eller någon annans rätt till ersättning ur försäkringen. Detsamma gäller f ö om den som åsidosatt föreskriften lidit av en psykisk störning.[185]

---

178 SOU 1977:84 s 238, prop 1979/80:9 s 151. I tillämpningen tycks makar identifieras med varandra enbart med hänvisning till att de är gifta, se vidare om detta under 5.4.2.2.3. FAL:s regel (se föregående not) kan därför ses som en kodifiering av den praxis som förelegat. Jfr även SkVn 45/1993 där en kvinna i berusat tillstånd och utan makens vetskap körde dennes bil. Bilen skadades och mannen krävde ersättning ur kaskoförsäkringen. Den berusade kvinnan identifierades inte med sin man eftersom villkoren inte ansågs ge utrymme för detta (av dessa följde att föreskriften skulle iakttas av försäkringstagaren (du).

179 Angående bevisbörderegler; se Ekelöf, Boman, Rättegång IV, 6:e uppl, 1993, s 67 ff.

180 UB 4:19.

181 Ekelöf, Boman, Rättegång IV, 6:e uppl, 1993, s 61 f, 78, 88.

182 Lag (1987:232) om sambors gemensamma hem. Enligt lagen anses ogift man och ogift kvinna som lever under äktenskapsliknande förhållande som sambos. Samma sak gäller om två personer av samma kön lever tillsammans under äktenskapsliknande förhållande Lag (1987:813) om homosexuella sambor. I förarbetena till den nya FAL hänvisas till sambolagen vid definition av begreppet, det påpekas dock att samboförhållande enligt FAL (SkFL) kan föreligga även om den ena parten är gift med någon annan, SOU 1989:88 s 310.

183 SOU 1977:84 s 239, prop 1979/80:9 s 151.

184 SOU 1977:84 s 239, prop 1979/80:9 s 151.

185 KFL 33 §. Samma regel gäller f ö enligt FAL 4:9 p 2.

Även vid vissa långvariga uthyrnings- och utlåningsförhållanden, där försäkringshavare och brukaren ha ett gemensamt ekonomiskt intresse i den försäkrade egendomen, kan det bli tal om identifikation med hänvisning till väsentlig ekonomisk gemenskap.[186]

Av lagmotiven att döma verkar det som om identifikation med hänvisning till väsentlig ekonomisk gemenskap enbart bör förekomma när en skada drabbar den egendom i vilken det gemensamma intresset ligger. Om all egendom i ett äktenskap med undantag för t ex en bil är giftorättsgods och allt utom bilen brukas gemensamt kan man säga att makarna har väsentlig ekonomisk gemenskap i allt utom just bilen. Skulle den make, som varken har giftorätt i, eller för den delen brukar använda bilen, av vårdslöshet skada denna borde detta därför inte påverka ägarens rätt till ersättning för skadan.[187]

Den tredje kategorin av rättssubjekt, som kan identifieras med den skadelidande, utgörs av de som haft tillsyn över försäkringsobjektet. Enligt 31 § förutsätter identifikation i dessa fall ett särskilt villkor i försäkringsavtalet.[188] En del konsumentförsäkringar har innehållit ett generellt förbehåll om identifikation i tillsynsfallen. Villkoret avser i då åsidosättande av varje föreskrift som finns i avtalet.[189] Denna typ av förbehåll har kritiserats med hänvisning till att det av lagförarbetena verkar följa att tanken varit att identifikation med hänvisning till tillsyn endast bör förekomma i vissa begränsade situationer.[190]

Vad som menas med att någon haft tillsyn över försäkringsobjektet är oklart. Den som, med den försäkrades samtycke, använder försäkringsobjektet, kan i vissa fall anses ha haft tillsyn över det. I förarbetena betonas dock att brukandet, som kan grundas på lån eller hyresavtal, bör vara långvarigt för att det skall kunna föranleda identifikation.[191] Vid mera tillfälliga kontakter med försäkringsobjektet bör däremot förutsättningarna för att tillsyn skall anses föreligga inte vara uppfyllda. En granne, som åtagit sig att se till den försäkrades villa under semestern, bör t ex inte identifieras med den försäkrade. Enligt förarbetena bör inte heller en fastighetsskötare anses utöva tillsyn över hyresgästernas tillhörigheter.[192]

I fareökningsfallen torde identifikation till följd av att annan haft tillsyn över försäkringsobjektet endast förekomma i mycket speciella sammanhang. Eventuellt kan det tänkas komma ifråga t ex om det försäkrade objektet är en bil som lånats ut under en längre tid. Det är möjligt att den försäkrade i ett sådant fall skulle kunna drabbas av nedsättning om låntagaren underlåter att anmäla att körsträckan överskridits. Det är också tänkbart att nedsättning kan bli aktuell om en hyresgäst vidtagit fareökande förändringar i den förhyrda bostaden utan att anmäla detta hos det berörda försäkringsbolaget. Det verkar dock långsökt att ålägga en utomstående person en sådan anmälningsskyldighet. Dessutom är det tveksamt om en hyresgäst utan fastighetsägarens tillstånd har rätt att vidta sådana förändringar i bostaden som uppfyller kravet på att vara

186 SOU 1977:84 s 239. Identifikation torde i dessa fall kunna förekomma med hänvisning till tillsyn (om föreskrift funnits i avtalet).

187 SOU 1977:84 s 238, 155. Det bör dock åter påpekas att identifikation istället kan ske med hänvisning till tillsyn eller samtycke.

188 Enligt den nya FAL kan försäkringsbolaget i avtalet föreskriva om identifikation mellan den försäkrade och "den som med den försäkrades samtycke har hand om den försäkrade egendomen". Sådan föreskrift får dock enbart förekomma för säkerhetsföreskrifterna del, vid framkallande av försäkringsfall samt för åsidosättande av räddningsplikten, FAL 4:8 p 1. Enligt förarbetena avses ingen ändring i sak när man använder sig av begreppet "har hand om" istället för "tillsyn över". Avsikten har endast varit att tydligare markera att det skall röra sig om en besittning som inte är helt tillfällig, SOU 1989:88 s 309.

189 Sådant förbehåll finns t ex i Nordeuropa Hem 81, Nordeuropa fritidshus 81, Nordeuropa Villa- hem 81, Ansvar Villa 85 och Trygg Hansa Hem 84, Trygg Hansa Motor 87.

190 Se Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, fotnot 1 s 142, prop 1979/80:9 s 80.

191 Åtminstone talas det om att långvarigt lån av bil kan föranleda identifikation, prop 1979/80:9 s 152.

192 Se föregående not, se vidare 5.4.2.2.4.

fareökande.[193]

Det mesta talar alltså för att identifikation med hänvisning till tillsyn borde vara något ytterst ovanligt i fareökningssammanhang. Flera bolag har också i sina försäkringsavtal avskurit sig från möjligheten att åberopa identifikation vid fareökning.[194] Liksom vid åsidosättande av upplysningsplikten är det, i dessa fall enbart avtalsparten, d v s försäkringstagaren, som är skyldig att tillse att försäkringsbolaget får en korrekt och fullständig information om den försäkrade risken.[195]

5.3.4 De subjektiva förutsättningarna för påföljd.

5.3.4.1 Uppsåt.

För att påföljd skall komma ifråga vid fareökning krävs att den försäkrade, eller någon som kan identifieras med honom, uppsåtligen eller av oaktsamhet underlåtit att anmäla de ändrade förhållandena till det berörda försäkringsbolaget.[196] I vissa försäkringsvillkor har kraven på den försäkrade lindrats något i subjektivt avseende. Påföljd sägs i dessa fall förutsätta att försäkringstagaren varit mer än ringa oaktsam.[197] När en sådana begränsning saknas är utrymmet för att åberopa god tro litet. Framkommer det att faran ökats innebär en strikt tillämpning av KFL 31 § att det är den försäkrades försummelse att anmäla fareökningen som eventuellt berättigar bolaget att göra ett avdrag på försäkringsersättningen. Det är alltså inte själva den fareökande handlingen som skall bedömas som varandes uppsåtligt eller oaktsamt företagen. På denna punkt råder det emellertid en viss oklarhet i förarbetena. Det sägs t ex att uppsåtligt åsidosättande av fareökningsföreskrift torde föreligga när någon ökar faran för försäkringsfall genom att ändra ett försäkrat hus.[198] Det är naturligtvis svårt att motsäga påståendet att uppsåt vanligen ligger bakom en ombyggnad. Såsom KFL:s regel konstruerats är det emellertid inte detta uppsåt som är av intresse. Försäkringsvillkoren ålägger inte den försäkrade att hålla sin villa intakt, villkoren föreskriver däremot att eventuella förändringen skall meddelas till försäkringsbolaget. Det är alltså åsidosättande av denna anmälningsplikt som skall bedömas som åtminstone ringa oaktsam för att påföljd skall kunna bli aktuell. Möjligen kan oklarheten i förarbetena förklaras av influenser från 1927 års FAL. Enligt FAL:s fareökningsregel för skadeförsäkring kan påföljd komma ifråga när faran ökats med försäkringshavarens vilja.[199] KFL:s regel är emellertid tydlig på denna punkt, den försäkrade skall ha åsidosatt sina åliggande enligt försäkringsavtalet uppsåtligen eller av oaktsamhet för att påföljd skall kunna komma ifråga. Försäkringsavtalen i sin tur ålägger försäkringstagaren att meddela bolaget förändringar av de förhållanden som angivits i försäkringsbrevet eller uppgivits vid avtalets ingående.

När den försäkrade uppsåtligen undanhåller försäkringsbolaget information om att faran ökats, motiveras detta förmodligen i de flesta fall av att försäkringstagaren eftersträvar att slippa betala

193 För tydlighetens skull bör åter påpekas att det aldrig kan bli tal om identifikation med hänvisning till underlåtenhet att anmäla fareökning enligt den nya FAL. Det är dock tveksamt om försäkringstagaren kan befria sig själv från sin från sin anmälningsskyldighet genom att t ex låna ut försäkringsobjektet till någon annan.

194 Angående villkorens utformning se 5.3.3.1.

195 I den nya FAL anges att det enbart är försäkringstagaren som är skyldig att uppfylla anmälningsskyldigheten, FAL 4:3.

196 Enligt den nya FAL krävs mer än ringa oaktsamhet, FAL 4:9 p 1.

197 Detta gäller t ex Skandia stor hem 94 och WASA VHA 92.

198 Prop 1979/80:9 s 147.

199 Jfr 1927 års FAL 45 §.

en högre premie. Det är också möjligt att den försäkrade misstänker att försäkringsbolaget med kännedom om de nya förhållandena skulle neka att fortsätta att försäkra risken, alternativt kräva att försäkringstagaren företog installation av olika (kostsamma) säkerhetsanordningar. I sådant fall får den försäkrades handlingssätt sägas var ganska förslaget, något som bör beaktas i nedsättningsbedömningen. En annan möjlighet är att jämka avtalet eller lämna det helt utan avseende med hänvisning till 36 § AvtL, som gör det möjligt att låta avtalsinnehållet påverkas av sådant som inträffat efter avtalsslutandet.[200]

5.3.4.2 Kravet på oaktsamhet.

Principiellt kan påföljdsfrågan vid fareökning prövas så snart den försäkrade på ett oaktsamt sätt åsidosatt sin anmälningsskyldighet. Detta betyder att den försäkrade åtminstone måste ha varit ringa oaktsam. Det verkar alltså som om kraven på aktsamhet skulle vara högre ställda vid fareökning än när det gäller att fullgöra upplysningsplikten. I det senare fallet anger lagen att försäkringstagaren skall ha visat mer än ringa oaktsamhet för att nedsättning skall kunna bli aktuell. Det kan tyckas omotiverat att se strängare på underlåtenhet att anmäla fareökning än på ett åsidosättande av upplysningsplikten. När det i förarbetena redogörs för hur nedsättningen bör bestämmas, påpekas också att påföljd vid fareökning i regel endast bör förekomma när uppsåt eller grov vårdslöshet kan läggas den försäkrade till last.[201] Det verkar alltså som om lagstiftaren, tvärtemot vad lagtexten ger intryck av, velat lindra kraven på aktsamhet. Till detta kan dessutom läggas att när väl anmälningsskyldigheten blivit åsidosatt gör sig den försäkrade skyldig till en underlåtenhet eller annorlunda uttryckt, en form av förtigande (passivitet). Som påpekats gäller vid fullgörande av upplysningsplikten att ett förtigande inte bedöms lika strängt som när försäkringstagaren lämnat en direkt felaktig uppgift. Förtigande vid fullgörande av upplysningsplikten och underlåtenhet att anmäla fareökning skiljer sig dock åt såtillvida att försäkringsbolaget vid avtalets ingående kan motverka att information undanhålles genom att ställa frågor till försäkringstagaren. Denna möjlighet står knappast bolaget till buds vid fareökning.

I de regler i 1927 års FAL som handlar om fareökning vid skadeförsäkring görs det, som påtalats tidigare, åtskillnad på subjektiv och objektiv fareökning. I det förra fallet åsyftas förändringar av faran som tillkommit med försäkringshavarens vilja medan det vid objektiv fareökning är tal om förändringar som tillkommit helt oberoende av den försäkrade.[202] Vid objektiv fareökning kan försäkringshavaren drabbas av proratanedsättning eller helt bli utan ersättning när han saknat skälig anledning att anmäla förändringen. Att försäkringshavaren inte känt till de fareökande åtgärderna anses vara en godtagbar ursäkt för att försäkringsbolaget inte blivit informerat.[203] Såvitt jag kunnat finna har det vid tillämpning av 1927 års FAL inte ställts några krav på att försäkringshavaren under försäkringsperioden låter undersöka att inte någon utomstående vidtagit åtgärder som ökar risken för skada på den försäkrade egendomen.

---

200 Då KFL:s nedsättningsregel får anses vara en specialregel bör dock denna förmodligen tillämpas i första hand. Jfr resonemanget angående förhållandet mellan AvtL:s ogiltighetsregler och KFL:s regel om upplysningsplikt s . Samma sak torde f ö gälla vid tillämpning av den nya FAL.

201 Prop 1979/80:9 s 148.Härvidlag skiljer sig den nya FAL från KFL såtillvida att någon liknande begränsning inte uttalas, är åsidosättandet mer än ringa oaktsamt kan det bli tal om påföljd. Med tanke på att det av avtalet skall framgå vilka fareändringar som måste anmälas och att dessa skall vara av väsentlig betydelse torde dock skillnaden bli särskilt stor i praktiken.

202 Jfr 1927 års FAL 45, 46 §§ samt Hellner, aa, s 166.

203 Eklund/Hemberg, Försäkringsavtalslagen, 3 uppl, 1957, s 103.

I KFL görs ingen distinktion mellan subjektiv och objektiv fareökning.[204] Det är i och för sig tveksamt om objektiv fareökning spelar någon större roll i konsumentsammanhang. För den händelse att så ändå skulle vara fallet finns det anledning att i aktsamhetsbedömningen skilja på situationer där den försäkrade själv vidtagit de fareökande åtgärderna och fall där någon annan gjort det. Det kan knappast finnas någon anledning att ålägga den försäkrade större ansvar för objektiv fareökning i konsumentförsäkringsfall än vad som gällt enligt 1927 års FAL. Detta innebär att den försäkrade vid objektiv fareökning endast bör vara skyldig att meddela försäkringsbolaget sådana förändringar som faktiskt är kända för honom (inte sådant som han bort känna till). Någon undersökningsplikt borde, i enlighet med vad som tidigare sagts, heller inte föreligga.

För den händelse att någon annan än den skadelidande vidtagit den förändring som föranlett fareökning, kan emellertid identifikationsregeln medföra att det inte i första hand är den skadelidandes tillkortakommanden som skall läggas till grund för bedömningen. Har den som identifieras med skadelidande, t ex en make, varit oaktsam drabbar detta den skadelidande även när denne inte kan lastas för det inträffade. En annan sak är att man i nedsättningsbedömningen kan ta viss hänsyn till att det inte är den skadelidande själv som varit försumlig.[205]

En omständighet som, enligt min mening, bör vägas in i aktsamhetsbedömningen, är frågan om den fareökande förändringen avser något som finns angivet i försäkringsbrevet eller om det rör sig om en omständighet som endast diskuterats i samband med avtalets ingående. När förändringen berör något som finns inskrivet i försäkringsbrevet har försäkringstagaren blivit uppmärksammad på att bolaget ansett att förhållandet varit av betydelse för riskbedömningen. En underlåtenhet att anmäla en förändring av något som finns omnämnt i försäkringsbrevet borde därför betraktas som en allvarligare förseelse än att försumma att meddela bolaget en ändring av något som enbart varit uppe till diskussion vid avtalsslutandet.[206] Det sägs inget i förarbetena om att den försäkrade måste ha insett att en förändring varit fareökande för att han skall anses varit oaktsam vid en underlåtenhet att underrätta försäkringsbolaget. I diskussionen kring culpabedömningen vid brott mot upplysningsplikten har tidigare påpekats att lagrådet menade att försäkringstagarens eventuella insikt om en viss uppgifts betydelse för riskbedömningen inte borde påverka oaktsamhetsbedömningen. Försäkringstagaren bör helt enkelt att utgå från att de uppgifter som efterfrågas också är relevanta för försäkringsbolaget att känna till.[207] Överfört på fareökning medför detta att, åtminstone så länge det rör sig om förändringar avseende som finns angivet i försäkringsbrevet, den försäkrade inte kan ursäkta en undanhållen upplysning med att han inte förstod att de nya förhållandena ökat faran för försäkringsfall. I enlighet med detta bör den försäkrade inte heller kunna åberopa att han trodde att de nya förhållandena innebar en fareminskning.[208] En annan sak är att om förändringen verkligen inneburit att faran minskats så bör det naturligtvis inte kunna bli tal om någon nedsättning av försäkringsersättningen.

När de fareökande förändringarna avser något som inte tagits upp i försäkringshandlingarna finns det skäl som talar för att ge de försäkrade lite större slarvutrymme. Att de vid avtalsslutandet omnämnda uppgifterna inte antecknats i försäkringsbrevet kan ge den försäkrade intryck av att de saknat betydelse för bolagets riskbedömning. Det ligger också nära

204 Enligt förarbetena till den nya FAL bör det dock i nedsättningsbedömningen beaktas vem som föranlett riskökningen. I allmänhet får man se allvarligare på fareökning orsakad av försäkringstagaren själv, SOU 1989:88 s 178 f och s 298.

205 Prop 1979/80:9 s 152. Detta är emellertid inte möjligt vid tillämpning av den nya FAL eftersom identifikation är utesluten enligt denna lag.

206 Som påtalats innebär den nya FAL att försäkringstagaren enbart är skyldig att anmäla fareökning avseende sådant som finns angivet i försäkringsavtalet.

207 Se under 4.4.1.

208 Motsvarande torde gälla vid tillämpning av FAL 4:3.

till hands för den försäkrade att glömma att en sådan omständighet varit uppe till diskussion. Det är dessutom svårt för andra än försäkringstagaren att veta vad som berörts vid tecknandet av försäkringen. Det kan knappast begäras av en medförsäkrad att han skall informera sig om vad som sagts i samband med att avtalet ingicks.

När försäkringsavtalet ålägger den försäkrade att anmäla fareökning till försäkringsbolaget, kan den försäkrade däremot inte urskulda en underlåtenhet att efterleva villkoren med att han inte kände till sina skyldigheter.[209] Det är emellertid möjligt att det i aktsamhetsbedömningen kan vägas in olika omständigheter som ursäktar den försäkrades handlande. I avsnittet om oaktsamhetsbedömningen vid brott mot upplysningsplikten diskuterades i vad mån den försäkrades (i det fallet endast försäkringstagarens) förmåga att förstå olika försäkringsrättsliga frågeställningar kunde inverka på oaktsamhetsbedömningen.[210] I allt väsentligt bör samma resonemang kunna föras ifråga om åsidosättande av anmälningsskyldighet vid fareökning. Det mesta talar alltså för att den försäkrades förutsättningar att rätt förstå innebörden av sina skyldigheter endast i undantagsfall kan påverka bedömningen. Den försäkrade har ju också möjlighet att begära hjälp, antingen av bolaget eller av någon annan, om det är något han känner sig osäker på.

Det är en öppen fråga om den försäkrade kan ursäkta en underlåtenhet att anmäla fareökning med andra personliga förhållanden än just den intellektuella förmågan. I brist på stöd i lagförarbetena och praxis framstår detta knappast som särskilt troligt. Att den försäkrade t ex varit mycket upptagen, eller haft personliga problem av olika slag, kan knappast urskulda en underlåten anmälan. Däremot är det möjligt att det i oaktsamhetbedömningen kan tas en viss hänsyn till tidsvariabeln. Ju längre tid den fareökande förändringen existerat desto allvarligare försummelse torde det vara att inte anmäla att avtalsförutsättningarna ändrats. Som påpekats har Folksam i sitt villkor om anmälningsskyldighet särskilt angett att den försäkrade omedelbart skall anmäla de nya omständigheterna till bolaget.[211] Villkorsskrivningen kan möjligen förklaras av att klausulen tillämpas på såväl motorfordons- som övriga konsumentförsäkringar t ex villa- hem- respektive båtförsäkring. I motorfordonsförsäkring är det viktigt för bolaget att körsträckan är riktigt angiven. Det är ett känt faktum att ju mer man kör desto större är risken för skador på det försäkrade fordonet. Premietarifferna är därför också relaterade till körsträckan.

Av Försäkringsinspektionens riktlinjer för tillämpning av nedsättningsreglerna vid stöld och skadegörelse i bostad framgår att det vid tolkning av aktsamhetskraven ska läggas vikt vid hur länge en föreskrift varit åsidosatt. Om försäkringstagaren underlåtit att låsa sin bostad och lämnat den för "normal bortavaro" rekommenderas t ex 25% nedsättning. Har bortavaron varat längre kan nedsättning bli betydligt större.[212] Vid brott mot säkerhetsföreskrifter har alltså tidsfaktorn betydelse åtminstone i nedsättningsbedömningen. Det är möjligt att det i analogi med detta också i aktsamhetsbedömningen vid fareökning borde läggas viss vikt vid hur länge den fareökande omständigheten förelegat.

Det är osäkert hur man bör se på de fall bör där den försäkrade levt i övertygelse om att en fareökande förändring varit känd för försäkringsbolaget. Enligt Eklund/Hembergs kommentar till 1927 års FAL, är påföljd vid objektiv fareökning utesluten när försäkringshavaren "erfarit att ökningen redan kommit till försäkringsgivarens kunskap".[213] Den försäkrade anses nämligen då ha haft skälig anledning att underlåta att göra en anmälan. Av 48 § i 1927 års FAL

209 Enligt den nya FAL torde dock detta vara möjligt i konsumentfall om bolaget inte varit tillräckligt tydligt i sin information avseende anmälningsskyldigheten, FAL 2:7.

210 Se ovan s 113 ff.

211 Folksam villkor 91, F74.

212 Riktlinjerna från den 15 mars 1984.

213 Eklund/Hemberg, Lagen om försäkringsavtal, 3 uppl, 1957, s 103.

följer dessutom att en försäkringsgivare som fått kännedom om att faran ökats inte kan förhålla sig passiv. Får inte försäkringshavaren utan oskäligt uppehåll meddelande om att försäkringsgivaren inte längre vill stå risken eller att nya villkor måste gälla, kan fareökningen inte åberopas mot försäkringshavaren. I KFL förekommer ingen motsvarande begränsning.[214] Med tanke på att anmälningsskyldighet vid fareökning har många gemensamma drag med upplysningsplikten borde det först i nedsättningsbedömningen läggas viss vikt vid bolagets passivitet. På så sätt kommer dessa båda närbesläktade biförpliktelser att behandlas på ett likartat sätt.[215]

I sammanhanget kan påpekas att den försäkrade enbart kan fullgöra sin anmälningsskyldighet hos en behörig person på bolaget.[216] Enligt 1927 års FAL gäller att försäkringshavaren anses ha fullgjort sina skyldigheter i och med att ett meddelande postats till försäkringsgivaren.[217] Meddelandet går m a o på försäkringsbolagets risk. En sådan regel saknas i KFL, men det vore inte särskilt konsumentvänligt att låta ett meddelande om fareökning gå på avsändarens risk.[218]

Enligt KFL:s lagtext räcker det att ett åsidosättande av anmälningsplikten kan anse ha varit oaktsamt för att påföljd skall kunna komma ifråga.[219] Det förekommer emellertid vissa konsumentförsäkringsavtal som ger den försäkrade ett större slarvutrymme. Dessa avtal föreskriver då att nedsättning förutsätter att den försäkrade åsidosatt sina skyldigheter på ett mer än ringa oaktsamt sätt.[220] Av propositionen framgår att nedsättningspåföljd vid fareökning i huvudsak är tänkt för de fall när grov vårdslöshet föreligger.[221] Med hänvisning till dessa förhållanden finns det anledning att diskutera vilka omständigheter som kan leda till att den försäkrades underlåtenhet att anmäla fareökning betraktas som särskilt försumlig.

Av förarbetena att döma verkar det som om det i oaktsamhetsbedömningen bör läggas en viss vikt vid *anledningen* till att en fareökande ändring kommit till stånd. Har den fareökande åtgärden motiverats av en tvångssituation, sägs detta kunna ses som en förmildrande omständighet. Om det däremot är rena bekvämlighetsskäl som fått den försäkrade att exempelvis montera ned en viktig säkerhetsanordning bör detta betraktas som ett uttryck för jämförelsevis hög grad av vållande.[222]

Det är troligt att det också bör beaktas vilken *typ av uppgift* som undanhållits försäkringsbolaget. Som redan framhållits bör en försummelse att meddela förändringar av de förhållande som finns angivna i försäkringsbrevet bedömas som allvarligare än att underlåta att meddela bolaget om förändringar som avser uppgifter som endast uppgivits vid avtalets ingående. Det är också möjligt att en viss åtskillnad kan göras mellan olika uppgifter som tagits med i försäkringsbrevet.Det torde vara mera oaktsamt att underlåta att upplysa om något som haft väsentlig betydelse för riskbedömningen än om något som varit mindre mindre viktigt. Det borde stå klart för de flesta att vissa förhållanden, t ex byggytan på ett hus, eller en bils körsträcka, är av central betydelse för försäkringsbolaget att vara rätt informerat om. En underlåtenhet att anmäla att en villa byggts till borde därför betraktas som allvarligare försummelse än att t ex ett förbise att bolaget borde få meddelande om att ett garage har

214 Däremot förekommer en sådan regel i den nya FAL 4:10.

215 Jfr 4.7.3.

216 Se vidare om vem som kan anses som behörig företrädare under 4.3 ff.

217 1927 års FAL 33 §.

218 Inte heller den nya FAL har någon regel motsvarande § 33 i 1927 års FAL.

219 Enligt den nya FAL 4:9 krävs däremot mer än ringa oaktsamhet.

220 Jfr exvis Skandia Stor Hem 94, AB 4.1.

221 Prop 1979/80:9 s 148.

222 SOU 1977:84 s 232. FAL föreskriver f ö att fareökning, som vidtagits för att förekomma en skada och som kan anses ha varit försvarlig, inte skall påverka rätten till ersättning ur försäkringen.

tilläggsisolerats.

Som också påpekats tidigare är det möjligt att *tidsfaktorn* bör inverka på aktsamhetsbedömningen. Ju längre tid en fareökande förändring bestått utan att den försäkrade anmält den hos bolaget desto större anledning att ifrågasätta varför inget blivit gjort åt saken.[223] Av betänkandet framgår att tillfällig glömska bör kunna betraktas som ett mindre allvarligt vållande. Visserligen åsyftas i detta fall i första hand åsidosättande av säkerhetsföreskrifter, men det är möjligt att principen också är överförbar på fareökning.[224]

Sammanfattningsvis borde det alltså verka försvårande om den försäkrade utan godtagbar anledning och under längre tid undanhåller bolaget riskinformation. Det torde också alltid vara allvarligare när den skadelidande själv varit den som brutit mot förpliktelsen.

5.3.5 Nedsättningsbedömningen.

5.3.5.1 Betydelsen för skadans inträffande eller omfattning.

När den försäkrade försummat att anmäla fareökning skall det i nedsättningsbedömningen, liksom vid brott mot upplysningsplikten, i första hand tas hänsyn till i vilken utsträckning det finns ett samband mellan de för bolaget okända riskomständigheterna och den inträffade skadan eller dess omfattning. I lagmotiven heter det att det i stor utsträckning bör tas hänsyn till detta samband.[225] Detta kan jämföras med åsidosättande av upplysningsplikt där det heter att ersättningen normalt inte bör reducera alls vid bristande kausalitet.[226] Även om ordvalet inte är exakt det samma är det knappast troligt att lagstiftaren eftersträvat att markera någon skillnad i inställningen till påföljd. Det påpekas också att kausalitens betydelse i allt väsentligt bör behandlas lika vid brott mot upplysningsplikt och vid försummad anmälan av fareökning.[227]

Liksom vid brott mot upplysningsplikten föreligger inget absolut krav på samband mellan den för bolaget okända riskomständigheten och den inträffade skadan för att påföljd skall kunna komma ifråga. Saknas ett tillräckligt samband bör dock nedsättning som huvudregel endast kommer ifråga när preventiva skäl motiverar detta.[228] Preventionen väger särskilt tungt när det gäller att motverka uppsåtliga och grovt vårdslösa åsidosättanden. I vissa fall kan det anses vara grovt vårdslöst att undanhålla bolaget upplysningar om en viktig fareändring och det kan därför i sådana fall t o m bli aktuellt att ge avkall på kausalitetskravet. Det kan tilläggas att det vid vissa typer av skador, t ex brand, som drabbar den enskilde försäkrade ovanligt hårt, kan föreligga skäl som talar för att bortse från preventionen. Att den försäkrade råkar ut för oersättliga förluster (affektionsvärde) och icke ersättningsbart besvär, kan i dessa fall vara tillräckligt för att motverka slarv.[229]

Den fareökande omständigheten behöver inte ha en direkt koppling till en inträffad skada för att

---

223 Det kan påpekas att enligt den nya FAL skall anmälan göras "utan oskäligt uppehåll", FAL 4:3. Enligt förarbetena bör fristen anpassas efter hur pass betydande riskökningen varit, SOU 1989:88 s 297 f.

224 SOU 1977:84 s 232.

225 Prop 1979/80:9 s 148.

226 Prop 1979/80:9 s 144.

227 SOU 1977:84 s 232, prop 1979/80:9 s 148. Enligt förarbetena till den nya FAL gäller att om en riskupplysning i och för sig skulle haft betydelse för bolagets riskbedömning men det förhållande uppgiften gällt inte haft något inflytande på skadeförloppet eller skadans storlek så bör ersättningen inte sättas ned, SOU 1989:88 s 296.

228 Prop 1979/80:9 s 148 samt 144. Jfr även SOU 1989:88 s 298.

229 Prop 1979/80:9 s 148 f. Samma torde gälla enligt den nya FAL, jfr SOU 1989:88 s 296.

kausalitetskravet skall anses vara uppfyllt. Det räcker att förändringen allmänt sett ökat risken för försäkringsfall.[230] Flertalet fareökande omständigheter torde påverka premiens storlek. Det kan emellertid inte enbart på denna grund hävdas att den fareökande förändringen haft betydelse för en skadas inträffande eller omfattning. De konkreta förhållandena i skadesituationen avgör om sambandet varit tillräckligt starkt. En tillbyggnad av en villa kan leda till premiehöjning. Tillbyggnaden behöver emellertid inte nödvändigtvis öka risken för t ex inbrott.

När det gäller frågan om hur nära sambandet mellan den fareökande handlingen och inträffad skada bör vara för att kausalitet skall anses föreligga kan i stort sett samma resonemang anföras som vid brott mot upplysningsplikten.[231] Det kan förmodligen inte ställas särskilt höga krav på sambandets karaktär. Att någon koppling ändå bör föreligga framgår av följande avgörande.[232]

Försäkringstagaren hade genom en veteranbilsförening låtit teckna en motorfordonsförsäkring på sin Cadillac. Det försäkrade fordonet utsattes för skadegörelse då det stod parkerat i ett gemensamhetsgarage. Kostnaderna för att reparera bilen beräknades till 4 653 kr. Vid reglering av skadan framkom att Cadillacen under nio månader körts ca 1 700 mil. Enligt villkoren fick fordonet användas i klubbverksamhet, för privata nöjesturer och endast undantagsvis för annat ändamål. Bolaget menade därför att körsträckan överskred det avtalade och att detta borde ha anmälts till bolaget. Premien för den aktuella körsträckan beräknades till 8 835 kr/år. Årspremien för veteranbilsförsäkringen låg på 560 kr.Enligt bolaget fick underlåtenheten att anmäla de förändrade förhållandena anses vara så allvarlig att ingen ersättning alls borde utgå.

Nämnden fann att eftersom skadan inte hade något samband med försäkringstagaren "överutnyttjande" av fordonet så borde nedsättningen bestämmas till 50%.

5.3.5.2 Uppsåt och oaktsamhet.

Den andra omständigheten, som kan påverka nedsättningens omfattning vid fareökning, är graden av vållande hos den anmälningsskyldige. Aktsamhetsbedömningen i påföljdsledet skiljer sig självfallet inte från bedömningen av om det förelegat förutsättning för avdrag. Samma förhållanden som beaktats vid avgörandet av om de subjektiva förutsättningarna för påföljd har varit uppfyllda får alltså återigen tas in i bedömningen. I allt väsentligt hänvisas därför i denna del till vad som redan sagts angående vad som kan tänkas utmärka de olika graderna av oaktsamhet.[233]

Enligt förarbetena bör påföljden anpassas efter vållandet hos den försäkrade. Ett uppsåtligt åsidosättande skall bedömas strängare än ett oaktsamt. Detta får dock betraktas som en huvudregel från vilken avsteg kan göras när så är befogat.Viss hänsyn kan t ex tas till vilken typ av skada som den försäkrade råkat ut för. Har t ex all egendom brunnit upp, kan det finnas skäl att lindra nedsättningen till och med när den försäkrade uppsåtligen eller grovt vårdslöst underlåtit att anmäla en fareökning.[234] Har den försäkrade inte gjort sig skyldig till åtminstone grov vårdslöshet bör det enligt förarbetena som regel inte bli tal om någon nedsättning alls.

---

230 Prop 1979/80:9 s 144.

231 Se s 159 ff.

232 ARN 86/R6299, noter dock att detta fall avsåg tillämpning av villkor i en specialförsäkring, alltså ett avtal som inte omfattades av KFL. Villkoret i fallet överensstämde dock helt med de villkor som förekommer i konsumentförsäkringsfall.

233 Se ovan under 5.3.4 ff.

234 Prop 1979/80:9 s 149.

Endast undantagsvis bör försummelsen då kunna leda till total förlust av ersättningen.[235] Nedsättning vid enbart ringa oaktsamhet torde knappast komma ifråga ens i undantagsfall eftersom påföljd vid ringa oaktsamhet sägs vara tänkt att förekomma framförallt vid brott mot uttryckliga och preciserade säkerhetsföreskrifter.[236]

Av försäkringsbolagens avtal framgår att nedsättningsfrågan reglerats i en schablonregel som i jämförelse med vad som sagts i förarbetena till KFL kan tyckas vara väl sträng mot den försäkrade. Är förutsättningarna för påföljd uppfyllda sätts ersättningen som regel ned med 10%, dock lägst med 1 000 kr.[237] Nedsättningens omfattning är även beroende av på vilka villkor försäkringen skulle ha beviljats. Inget avtal anger att nedsättning normalt förutsätter minst grov vårdslöshet. Frågan är om inte detta schablonvillkor i många fall kan föranleda ett avdrag där det kanske aldrig hade kunnat bli tal om proratareglering. Några reaktioner mot villkorets utformning har dock inte förekommit.

Enligt huvudregeln torde det ankomma på bolaget att bevisa att föreskriften om anmälningsskyldighet åsidosatts. Detta betyder att bolaget har att visa att det vid skadetillfället förelegat en fareökande förändring. Som tidigare påpekats torde en anmälan om fareökning gå på försäkringsbolaget risk.[238] Kan den försäkrade visa att han postat en anmälan till bolaget, kan man antagligen utgå från att han fullgjort vad som ankommer på honom. Medger den försäkrade att anmälningsskyldigheten åsidosatts eller framkommer detta på annat sätt torde det ankomma på den försäkrade att visa att han inte varit oaktsam. Vad gäller styrkan av den bevisning som bör presteras kan i stort sett samma argument anföras som ifråga om oaktsamhetsbedömningen vid brott mot upplysningsplikten.[239]

5.3.5.3 Omständigheterna i övrigt.

Slutligen kan nedsättningsavdragets storlek vid fareökning påverkas av "omständigheterna i övrigt". Preventiva överväganden är exempel på en sådan övrig omständighet. Å ena sidan kan det av preventiva skäl vara motiverat att göra ett avdrag där det annars kanske inte hade blivit tal om ett sådant.[240] Å andra sidan bör avdraget aldrig göras större än att preventionen tillgodoses.[241] Som framkommit kan skadetypen spela en viss roll för hur tungt preventionen kan tillåtas väga.[242] En eventuell straffrättslig påföljd kan också få betydelse eftersom straffet likaväl som förlusten av ersättning kan antas ha en preventiv effekt.[243] Som ett exempel på en situation där fareökning kan leda till straffrättsliga ingripanden kan nämnas att en försäkrad ökar faran för försäkringsfall genom att själv dra elektriska ledningar. Ett sådant handlande borde kunna föranleda straff för allmänfarlig vårdslöshet eller för framkallande av fara för

---

235 Prop 1979/80:9 s 150. Då man i förarbetena till den nya FAL hänvisar till KFL:s proposition ifråga om hur nedsättningsbedömningen bör göras torde samma principer tillämpas vid tolkning av FAL 4:3, SOU 1989:88 s 296.

236 Prop 1979/80:9 s 149. Som påtalats är nedsättning enligt FAL utesluten vid ringa oaktsamhet.

237 Se exvis Skandia Stor Hem 94, AB 4.1, samma Trygg Hansa Motor 81, 8421.

238 Jfr AvtL 40 § samt under 4.6.2.3.

239 Se s 115 ff.

240 Se Bengtsson, Inlägg i diskussionen med anledning av A Vinding Kruses föreläsning om preventionen i ersättningsrätten, SvJT 1987 s 417 f.

241 Prop 1979/80:9 s 148.

242 Prop 1979/80:9 s 149.

243 SOU 1977:84 s 232, prop 1979/80:9 s 149 f. Motsvarande påpekande förekommer för säkerhetsföreskrifternas del i SOU 1989:88 s 306.

annan.[244] Det är osäkert hur man bör se på de fall där det visar sig att fareökning förelegat vid skadetillfället och den försäkrade döms för en annan handling. Det kan t ex tänkas att den försäkrade lagt ett nytt tak på sin villa och därvid ökat faran för brandskada. Döms den försäkrade för allmänfarlig vårdslöshet med hänvisning till att han orsakat brand genom att glömma att stänga en spisplatta innan han gått hemifrån är det ju inte handlingen att bygga om taket som bestraffas. Något närmre samband föreligger om den försäkrade straffas för att han kört bil på ett vårdslöst vis och det i efterhand dessutom framkommer att han underlåtit att anmäla till sitt försäkringsbolag att den uppgivna körsträckan varit tilltagen i underkant. Det mesta talar dock för att en viss hänsyn bör tas till eventuell straffrättslig sanktion i båda fallen. Förarbetena nämner inget om hur nedsättningspåföljdens omfattning bör anpassas efter det straff den skadelidande drabbas av. Frågan är om den försäkrade som döms till ett fängelsestraff skall få ett mindre avdrag än den som endast döms att betala böter. I brist på anvisningar torde frågan få avgöras från fall till fall. Det kan tilläggas att det möter vissa praktiska problem att göra nedsättningsbedömningen beroende av om straffrättslig påföljd drabbar den försäkrade. För att nedsättningsbedömningen skall påverkas räcker det förmodligen inte att den försäkrade riskerar åtal för vad han gjort. Som förarbetena uttrycker det skall det stå klart att straff verkligen blir utdömt. Ska påföljden beaktas i nedsättningsbedömningen får man alltså avvakta en eventuell dom, något som kan ta sin tid.[245]

Slutligen kan angående preventionens betydelse vid fastställande av nedsättningsavdragets omfattning sägas att underlåtenhet att anmäla fareökning i de allra flesta fall kan antas medföra att premien inte längre står i rätt proportion till den risk försäkringsbolaget svarar för. I det enskilda fallet behöver detta inte innebära några större summor men sammantaget är det naturligtvis av stor betydelse för försäkringsbolaget att premieunderlaget är riktigt. Detta talar för att preventionshänsyn bör väga lika tungt vid underlåtenhet att anmäla fareökning som vid brott mot upplysningsplikten. Delar man uppfattningen att risken att drabbas av nedsättning kan motivera de försäkrade att anmäla fareökande omständigheter, talar dessutom den begränsade upptäcktsrisken för ett strängt förhållningssätt.[246]

Som redan påpekats föreslogs i KFL:s betänkande, att den försäkrades behov av ersättning skulle betraktas som en självständig variabel i nedsättningsbedömningen.[247] I det sedermera antagna lagförslaget ströks dock detta ur lagtexten. Behovet av ersättning får enligt förarbetena i stället vägas in i nedsättningsbedömningen och då som en omständighet i övrigt. Enligt vad som sägs i den allmänna motiveringen skall det endast i undantagsfall tas hänsyn till den försäkrades behov av ersättning. I betänkandet sägs att det framförallt är vid skador på bostad och bohag som det finns anledning att beakta att den försäkrade kan komma att försättas i en besvärlig ekonomisk situation om nedsättningsavdraget blir alltför stort.[248] I propositionen fokuseras intresset till själva skadeorsaken. Vid stöld, där preventionen anses särskilt viktig, sägs att det knappast bör komma ifråga att beakta ersättningsbehovet.[249]

Även försäkringsbolagets eget handlande kan få betydelse för nedsättningens omfattning. Bristande information och otydligheter i avtalet borde kunna föranleda lindring av nedsättnings-

---

244 BrB 13:6, 3:9. Det bör dock påpekas att ett sådant handlande förmodligen borde bedömas som ett framkallande av försäkringsfall.

245 Enligt KFL 38 § skall försäkringsersättning enligt huvudregeln betalas ut senast en månad efter det att skadan anmälts och utredning lagts fram. Motsvarande regel återfinnes i den nya FAL 8:1.

246 Jfr departementschefens resonemang prop 1979/80:9 s 69.

247 Se ovan 4.7.3.

248 SOU 1977:84 s 232.

249 Prop 1979/80:9 s 149.

avdraget.[250] När det gäller bolagets ansvar för sina anställda bör, liksom i fallet med upplysningsplikten, gälla att bolaget i första hand svarar för handlande av ombud med behörighet att binda bolaget vid avtal. I analogi med vad som sagts angående andra ombuds funktion vid brott mot upplysningsplikten torde bolaget dock ha svårt att dra sig undan ekonomiskt ansvar också när ett annat ombud förstärkt den försäkrade i den felaktiga tron att viss förändring av försäkringsobjektet inte kan anses vara fareökande.[251]

Enligt § 49 i 1927 års FAL får försäkringsbolaget inte förhålla sig passiv om fareökning kommer till hans kännedom. Vill bolaget kräva en högre premie, eller ändra något annat i avtalet, måste detta alltså meddelas försäkringstagaren inom rimlig tid. Motsvarande gäller f ö också när försäkringstagaren åsidosatt sin upplysningsplikt. I KFL förekommer inga liknande regler, men i förarbetena betonas det särskilt att bolagets kännedom om de rätta omständigheterna är något som skall beaktas i nedsättningsbedömningen vid brott mot upplysningsplikten. I fareökningsfallet nämns dock inte detta. Då de båda förpliktelserna är så lika varandra talar dock det mesta för att fareökning bör behandlas på ett likartat sätt.[252]

Avslutningsvis kan det i nedsättningsbedömningen tas hänsyn till att det varit någon annan än den skadelidande själv som åsidosatt skyldigheten att anmäla fareökning. Detta kan bli aktuellt när förutsättningarna för identifikation är uppfyllda. Om försäkringstagaren t ex underlåter att anmäla en fareökande förändring till försäkringsbolaget kan detta medföra att försäkringstagarens medförsäkrade hustru inte erhåller full ersättning för skador som drabbar hennes egendom. Vid fastställandet av påföljden för hustrun bör i sådant fall beaktas att det inte varit hon som brutit mot biförpliktelsen.[253]

5.4 Säkerhetsföreskrifter.

I ett försäkringsavtal förekommer en rad villkor som syftar till att begränsa risken för att ett försäkringsfall skall kunna inträffa. Dessa villkor brukar med ett gemensamt namn kallas *säkerhetsföreskrifter.* [254] Upplysningsplikts- och fareökningsvillkoren är tänkta att bidra till att försäkringsavtalet kommer att bygga på en korrekt riskbeskrivning. Säkerhetsföreskrifterna däremot anger hur de försäkrade bör uppträda under själva avtalsperioden för att förhindra eller begränsa risken för skador.[255]

Vid tillämpning av de säkerhetsföreskrifter, som förekommer i de olika konsumentförsäkringsavtalen, kommer man i kontakt med en rad normer som s a s gäller på olika nivåer. Lagtexten är

250 SOU 1977:84 s 233, prop 1979/80:9 s 150. I den nya FAL regleras informationsskyldigheten i FAL 2 kap.Brister bolaget i att uppfylla sina skyldigheter medför detta att man inte kan göra påföljd gällande mot en konsument, FAL 2:7.

251 Jfr ovan s 93 ff.

252 Enligt den nya FAL åligger det bolaget att utan oskäligt uppehåll efter det att en fareökande omständighet blivit känd för bolaget, meddela att man önskar ändra i avtalet med anledning av detta. Förhåller sig bolaget passivt förlorar man rätten att göra påföljd gällande, FAL 4:10.

253 Prop 1979/80:9 s 152. Motsvarande sägs gälla enligt förarbetena till den nya FAL, SOU 1989:88 s 295.

254 Jfr departementschefens resonemang prop 1979/80:9 s 69.

254 Jfr 1927 års FAL 51 §. Løken menar emellertid att säkerhetsföreskrifterna inte enbart kan ses som försök att begränsa risken för skada, de kan dessutom vara avgörande för om man överhuvud skall försäkra risken samt för premiens storlek, Løken,Forsikringskravet, 1952, s 96 f. I den nya FAL 4:6 anges att "med en säkerhetsföreskrift avses föreskrift om vissa bestämda handlingssätt eller anordningar som är ägnade att förebygga eller begränsa skada eller om vissa bestämda kvalifikationer hos den försäkrade eller hans anställda eller andra medhjälpare." Se vidare SOU 1989:88 s 185 f samt s 303.

255 Jfr Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 105.

naturligtvis viktig eftersom den lägger fast vilka förutsättningar som måste vara uppfyllda för att påföljd överhuvudtaget skall få förekomma. Dessutom anger lagen hur avdraget skall bestämmas. En första förutsättning för att det ska bli tal om nedsättning är dock att försäkringsavtalet innehåller en föreskrift som den försäkrade brutit mot. Dessa villkor kompletteras i sin tur av de allmänna bestämmelserna som också de ingår i försäkringsavtalen. I sista hand förekommer det för vissa typer av säkerhetsföreskrifter särskilda riktlinjer som anger hur hur villkoren ifråga skall tillämpas. Dessa riktlinjer har utarbetats i samarbete mellan Försäkringsinspektionen (numera Finansinspektionen) och försäkringsbranschen.[256] När en försäkrad brutit mot en säkerhetsföreskrift kan det m a o bli tal om att studera såväl lag som avtals- och eventuellt riktlinjeinnehåll för att kunna fastställa om förutsättningarna för nedsättning är uppfyllda och hur stor denna nedsättning i sådant fall bör bli.

Säkerhetsföreskrifter utnyttjas i olika hög grad inom olika försäkringsslag och försäkringsgrenar. Oavsett vilken konsumentförsäkring som studeras förekommer dock de flesta säkerhetsföreskrifterna i de olika försäkringsavtalens stöldmoment. Detta förklaras förmodligen av hur riskbilden ser ut just ifråga om stölder.

Som framgått i avsnitt 5.2 ff. kan det emellanåt föranleda problem att avgränsa säkerhetsföreskrifter från omfattningsvillkor. I detta kapitel koncentreras analysen till sådana villkor där bolagen och andra villkorstillämpande organ varit ense om att det rör sig om en säkerhetsföreskrift. I övrigt hänvisas till vad som tidigare sagts om detta problemområde.[257]

5.4.1 Säkerhetsföreskrifter - De objektiva förutsättningarna för nedsättning.

5.4.1.1 Föreskrift i avtalet.

Det finns alltså inga säkerhetsföreskrifter inskrivna i KFL.[258] Vill försäkringsbolaget förbehålla sig rätten att göra avdrag på ersättningen när den försäkrade inte förebyggt en skada på det sätt som bolaget önskat, bör det därför framgå av avtalet vilka krav bolaget ställer på den försäkrades uppträdande.[259] Säkerhetsföreskrifter behöver dock inte vara intagna i sin helhet i avtalet. Det räcker att det i avtalet finns en hänvisning till någon preciserad föreskrift som den försäkrade kan finna på annat håll.[260] Eftersom säkerhetsföreskriften ålägger den försäkrade en förpliktelse bör hänvisningen vara tydlig, i annat fall är det möjligt att villkoret, i enlighet med allmänna avtalstolkningsprinciper, inte kan anses binda den försäkrade.[261] I förarbetena

256 Riktlinjerna behandlas i 5.4.3.

257 Se s 129 ff.

258 Förhållandet är detsamma för den nya FAL:s del.

259 Det är osäkert hur prövningen av om en föreskrift uppfyller kravet att vara ägnat att motverka försäkringsfall bör genomföras. Hellner menar att man får utgå från bolagets inställning, han säger att föreskriftens giltighet inte torde vara beroende av att den för en utomstående betraktare framstår som omotiverad, Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 176. Att utgå från bolagens inställning skulle överensstämma med den praxis domstolarna anslutit sig till när det gäller att avgöra vad som är relevant för riskbedömningen vid brott mot upplysningsplikten, se 4.4.1. Det kan tilläggas att om föreskrift saknas och den försäkrade uppträtt klandervärt kan hans handlande eventuellt komma att betraktas som ett framkallande och därigenom föranleda nedsättning.

260 Prop 1979/80:9 s 146. Enligt den nya FAL krävs emellertid att bolaget lämnar försäkringstagaren information om särskilt viktiga säkerhetsföreskrifter, FAL 2:3. I förarbetena sägs dessutom att ett allmänt krav på säkerhetsföreskrifter torde vara att de "tydligt framgår av material som den försäkrade kan ta del av", SOU 1989:88 s 186. Det är m a o tveksamt om bolaget enligt den nya FAL gentemot en konsument kan åberopa föreskrifter som ej finns införda i avtalet. Åtminstone torde detta vara uteslutet när det rör sig om en "viktig säkerhetsföreskrift", jfr FAL 2:7. Det bör dock tilläggas att det står bolaget fritt att i villkoren hänvisa till gällande författning, FAL 4:6.

261 Angående hänvisning till annan handling, se Adlercreutz, Avtalsrätt II, 1991, s 46 f, 58.

till KFL antyds en viss förbehållsamhet mot att låta avtalet omfatta föreskrifter som ej direkt framkommer i avtalstexten. Det sägs att Försäkringsinspektionen bör vara särskilt uppmärksam på denna typ av villkor och se till att de försäkrade inte ålägges att följa svåröverskådliga handlingsdirektiv.Såvitt jag kunnat finna förekommer det inte i det i denna avhandling undersökta standardutbudet av konsumentförsäkringar några hänvisningar till föreskrifter utanför avtalet.[262]

Det har egentligen aldrig ställts några särskilda formkrav på säkerhetsföreskrifter. För att föreskriften skall förplikta den försäkrade räcker det att det i avtalet (eller via hänvisning i avtalet) görs klart för den försäkrade hur han förväntas uppträda. Föreskriften behöver alltså inte särskilt ange att nedsättning kan komma ifråga vid ett åsidosättande och heller inte hur avdraget i sådant fall skall bestämmas.[263] Enligt förarbetena till KFL krävs emellertid att villkoret någorlunda noggrant anger hur den försäkrade skall bete sig. Framgår det endast att den försäkrade skall uppträda aktsamt, eller iaktta viss omsorg med sin egendom, anses villkoret reglera frågan om påföljd vid framkallande av försäkringsfall.[264] Villkor som uppfyller kraven på att vara uttryckliga och preciserade kan tillåtas innefatta standardiserade normer för nedsättningsbedömningen. I undantagsfall kan det accepteras att ersättning helt faller bort vid ett åsidosättande. Det skall dock alltid finnas en möjlighet att ta hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.[265]

Hur är då de säkerhetsföreskrifter, som faktiskt förekommer i de olika konsumentförsäkringsavtalen, utformade? Bolagen har i många fall valt att kalla sina säkerhetsföreskrifter för *aktsamhetskrav*. Motsvarande benämning utnyttjas emellertid även för de generellt hållna handlingsvillkorens del. Bolagen tycks därmed mena att de båda villkorstyperna bör behandlas lika, något som motsäges av KFL:s förarbeten. De flesta aktsamhetskraven innefattar dock ganska uttryckligt definierade handlingsmönster. Villkoren anger dessutom i allmänhet hur påföljden bör bestämmas. Föreskrifterna kompletteras i flera fall av de branschgemensamma allmänna bestämmelserna.[266]

Det mest utvecklade systemet av säkerhetsföreskrifter förekommer, som tidigare påpekats, i försäkringsavtalens stöldmoment. Detta gäller åtminstone i hem-, villa-, fritidshus- och reseförsäkring. I motorfordons- och båtförsäkringen är bilden mer mångfasetterad. Att det är vanligt med säkerhetsföreskrifter i just stöldförsäkringen förklaras förmodligen av att bolagen menar att den försäkrade i dessa fall har goda möjligheter att motverka skador. Stöldmomenten är överhuvudtaget ganska komplicerade. Stöldskyddet är bl a beroende av vilken typ av egendom som stulits. Det görs åtskillnad på å ena sidan stöldbegärlig egendom, mynt, sedlar, värdehandlingar och frimärken och å andra sidan all annan lösegendom. Till detta kan läggas att det inte är ovanligt att cykelstölder bedöms som en skadekategori för sig. Stöldskyddets omfattning är också i allmänhet beroende av om stölden skett i bostaden eller på annan plats. Har stölden inträffat utanför bostaden görs åtskillnad på bortaförvarad och medförd egendom.[267] För att en skada skall omfattas av försäkringsskyddet krävs i de allra flesta fall att stölden förövats genom ett inbrott. Undantag från detta gäller vid stöld i bostad eller från ett

---

262 Prop 1979/80:9 s 146. I SkVn 100/1987 ges exempel på en föreskrift som införlivats i avtalet via hänvisning.

263 Härvidlag tycks inte den nya FAL innebära några förändringar.

264 Prop 1979/80:9 s 154. Se även ARN 87/R5137. Frågan om hur denna typ av villkor bör klassificeras berör inte explicit i förarbetena till den nya FAL, däremot framgår av lagtexten att säkerhetsföreskrifter anger "bestämda handlingssätt". De allmänna aktsamhetskraven torde alltså även fortsättningsvis omfattas av framkallanderegeln.

265 Prop 1979/80:9 s 149 f.

266 Även Folksam, som ställt sig utanför villkorssamarbetet, har sådana kompletterande allmänna bestämmelser i sina konsumentförsäkringsavtal. För tydlighetens skull kan påpekas att de allmänna bestämmelserna inte heller för övriga bolag är branschgemensamma, dvs det förekommer skillnader bolagen emellan även i dessa villkor.

267 Se vidare Larsson, Hem och villaförsäkring, 1988, s 37 ff.

biutrymme.[268] I vissa fall kan även medförd icke-stöldbegärlig egendom ersättas trots att stölden ej föregåtts av ett regelrätt inbrott. Säkerhetsföreskrifterna i stöldskyddet går i stor utsträckning ut på att den försäkrade egendomen skall hållas inlåst. I detta innefattas då även krav på att fönster skall hållas stängda och reglade. Enkel stöld, dvs stöld utan inbrott, ersätts om tillgreppet skett i bostaden eller om det stulna medförts utanför bostaden och egendomen inte räknas till kategorin stöldbegärligt, mynt, sedlar etc. Vid enkel stöld förekommer dock en rad olika aktsamhetskrav som skall ha varit uppfyllda för att det inte skall bli tal om nedsättning. Var t ex bostaden inte låst när stölden förvarades bör den försäkrade ha hållit tillsyn över den, annars riskerar han att drabbas av avdrag på försäkringsersättningen.

Vissa inlåsningsvillkor är s a s dubbla. Bolaget kräver då att den försäkrade skall haft sin egendom "låst i låst". Förvaras t ex stöldbegärlig egendom på ett hotellrum kan villkoren ange att hotellrummet skall hållas låst samt att det stöldbegärliga dessutom ska låsas in i en resväska, i ett skåp eller i en låda.[269] Vid dubbla låskrav kan endera av inlåsningsföreskrifterna ha utformats som ett omfattningsvillkor. Det förekommer också att båda inlåsningskraven betecknas som aktsamhetskrav. Av olika nämndavgöranden framgår att det inte är ovanligt att de försäkrade uppfattar "låst i låst -föreskrifterna" som oskäligt stränga. Särskilt i fall där den försäkrade saknat möjlighet att uppfylla avtalets aktsamhetskrav har det från försäkringstagarsidan framförts missnöje med villkoren. Anges det t ex att den försäkrade egendomen skall förvaras inlåst i bilen och dessutom i ett låst handskfack eller i ett låst bagageutrymme, är ägaren till en kombibil, som saknar låsbart handskfack, förhindrad att leva upp till villkorens krav.[270] På hotellrum o l kan motsvarande problem förekomma. Rummet saknar kanske lås på skåp och lådor.[271]

Det förekommer att det av aktsamhetskraven framgår att den försäkrade ska använda sig av en särskild låstyp. I många försäkringsavtal krävs t ex att den försäkrade har viss av bolagen godkänd låstyp på cykeln för att en stöldskada skall ersättas i fall där cykeln stulits utomhus. Krav på sjutillhållarlås till bostaden, särskilda lås på fönster, balkong- och altandörrar kan också förekomma.

Vissa aktsamhetsföreskrifter anger hur den försäkrade skall förvara sina nycklar och vad som skall iakttas om nycklarna förkommit.

Ett av stöldmomentets aktsamhetskrav skiljer sig från de övriga. Vid stöld i biutrymme till bostad anges som aktsamhetskrav att utrymmet skall ha varit tillfredsställande låst och beskaffat på sådant sätt att en utomstående endast med avsevärd svårighet kan ta sig in i det.[272] Denna säkerhetsföreskrift har redan behandlats i samband med diskussionen angående gränsdragningen mellan omfattningsvillkor och säkerhetsföreskrifter.[273] Villkoret avviker från övriga säkerhetsföreskrifter eftersom den försäkrade i detta fall torde ha liten möjlighet att själv tillse att föreskriftens krav uppfylls.

I hemförsäkringen förekommer i stort sett inga aktsamhetskrav i andra moment än just stöldmomentet. Som påpekats i 5.2 finns det dock anledning att ifrågasätta om inte vissa begränsningar i överfallsskyddet borde kunna bedömas som säkerhetsföreskrifter. Också i ansvarsskyddet kan det förekomma liknande begränsningar som det inte är alldeles givet hur de

---

268 Det gäller dock inte gemensamhetsutrymme, notera dock vad som sagts om detta i 5.2.

269 Jfr Skandia Stor hem 1994, D7.

270 I ARN 87/R853 finner man ett gott exempel på en sådan missnöjd försäkringstagare.

271 I ARN 83/R2135 togs faktiskt hänsyn till detta i aktsamhetsbedömningen. I bilfallen har jag däremot inte funnit något exempel på liknande hänsynstagande.

272 Till biutrymme räknas källar- och vindskontor i flerfamiljshus, garage, uthus o l.

273 Se ovan s 132 ff.

bör klassificeras. Här ägnar jag mig emellertid enbart åt de föreskrifter där bolagen och/eller nämnder betraktat som säkerhetsföreskrifter.

I villa- och fritidshusförsäkring förekommer att det i vissa avtal utöver de tidigare nämnda aktsamhetskraven, också finns säkerhetsföreskrifter i vattenskademomentet. Avtalet föreskriver då att den försäkrade skall vidta skäliga åtgärder för att förhindra frysning av ledningssystemet och därtill anslutna anordningar. Det förekommer dessutom mer generella krav på aktsamhet (egendomen skall handhas så att skada så långt möjligt förhindras).[274]

I motorfordonsförsäkringens stöldmoment förekommer en rad aktsamhetskrav. Till sin uppbyggnad påminner avtalet om hem-, villaförsäkringen. Det förekommer alltså olika föreskrifter om låsning samt olika krav på själva låsen.[275] I brandmomentet finns det föreskrifter om att man enbart får använda godkända anordningar för att värma och torka fordonet. Elektriska kablar och komponenter skall vara fackmannamässigt monterade.[276] I maskinskadeförsäkringen kan det förekomma krav om att den försäkrade inte får utsätta bilens motor för onormal påfrestning.[277]

Den försäkringstyp som innehåller de mest skiftande typerna av säkerhetsföreskrifter är förmodligen båtförsäkringen. Inom denna försäkringsgren finner man åtskilliga exempel på föreskrifter om hur båten skall hanterats för att full ersättning skall utbetalas vid sjöskada. Andra föreskrifter anger hur båten skall läggas upp samt transporteras. I brandmomentet förekommer olika krav på brandutrustning samt på hur bränsletankar skall vara utformade. Slutligen stöldmomentet innefattar flera föreskrifter om inlåsning samt förvaring av lösegendom.[278] Det bör påpekas att båtförsäkringen är en av de mindre homogena konsumentförsäkringstyperna, försäkringsavtalens innehåll skiftar en hel del från bolag till bolag.

Den gjorda uppräkningen av säkerhetsföreskrifter gör inga anspråk på att vara komplett. Inte desto mindre torde flertalet av de på marknaden förekommande föreskrifterna finnas med.Bortsett från båtförsäkringsvillkoren rör det sig i de flesta fall om föreskrifter, som syftar till att förhindra stöldskador. Detta återspeglas även i det material som finns hos ARN respektive SkVn. Majoriteten av nedsättningsärenden avser just stöldskador.

5.4.1.2 Åsidosättande av föreskriften.

Liksom vid fareökning förutsätter nedsättning att någon av de försäkrade åsidosatt föreskriften i avtalet. Påföljd kan emellertid också bli aktuell när någon som identifieras med den försäkrade brutit mot en säkerhetsföreskrift.[279]

I fareökningsavsnittet har redogjorts för vem som anses som försäkrad i olika konsumentförsäkringsavtal.[280] I denna del hänvisas alltså till vad som sagts i det tidigare.

Vad gäller frågan om vem som kan identifieras med den försäkrade får återigen samma

274 Se exvis Trygg Hansa Villa, E5. Se även t ex WASA VHA 87, C3. Dessa föreskrifter behandlas i kapitel 6.

275 Se t ex Trygg Hansa Motor 81, 353-354.

276 Se Folksam 88 Motor D21.

277 Se Trygg Hansa Motor 81, 365.

278 Se t ex Folksam båtförsäkring 88.

279 KFL 31 §. Även enligt den nya FAL gäller att åsidosättande av den försäkrade kan föranleda påföljd, FAL 4:6.

280 Se s 153 ff.

principer som gäller vid åsidosättande av skyldigheten att anmäla fareökningen tillämpas också för fall av åsidosättande av en säkerhetsföreskrift. Den skadelidande kan alltså identifieras med den som handlat med hans samtycke men också med den som har väsentlig ekonomisk gemenskap med honom. Finns det ett förbehåll i avtalet kan dessutom den som haft tillsyn över försäkringsobjektet identifieras med den försäkrade.[281]

Identifikation med hänvisning till samtycke förutsätter att den försäkrade godtagit att någon annan än han själv brutit mot en säkerhetsföreskrift i avtalet.[282] Den försäkrade kan t ex ha givit en inneboende tillstånd att lämna fönstren öppna för vädring även när bostaden står utan tillsyn. Samtycket avser alltså handlingen som sådan och inte det förhållande att denna innebär ett avsteg från vad som avtalats med försäkringsbolaget. Varken den försäkrade eller den som brutit mot säkerhetsföreskriften behöver f ö känna till föreskriftens innehåll för att det skall kunna bli tal om nedsättning.[283]

I betänkandet till KFL förklaras innebörden av begreppet samtycke med att den som handlat ska ha gjort detta med den försäkrades "vetskap och vilja".[284] Det räcker med andra ord inte att den försäkrade känt till att en säkerhetsföreskrift blivit åsidosatt. Åsidosättandet måste också ha skett med den försäkrades godkännande. Därmed är naturligtvis inte sagt att det måste vara den försäkrade som tagit initiativet till en överträdelse av föreskriften. Ett samtycke i efterhand, t ex till att säkerhetsanordning monterats ned, bör också, i samma utsträckning som ett samtycke i förväg, kunna föranleda identifikation.

Vare sig i KFL eller i lagens förarbeten uppställs det några särskilda formkrav på samtycket. Det är möjligt att ett samtycke kan vara underförstått, d v s att det av omständigheterna framgår att den försäkrade godtagit att någon handlat på ett sätt som stått i strid med avtalets bestämmelser.[285] Ett avgörande från ARN tyder t o m på att ett hypotetiskt samtycke kan vara tillräckligt för identifikation. Hypotetiskt samtycke innebär att det kunde förväntas att den försäkrade skulle ha lämnat sitt samtycke om han blivit tillfrågad.[286]

Försäkringstagarens f d make tog sig in i försäkringstagarens bostad med en nyckel som han hade tillåtelse att inneha. Med maken följde en för försäkringstagaren okänd person. När försäkringstagaren kom hem till sin bostad på kvällen upptäckte hon att en ring samt en del kontanter försvunnit. Den f d maken kände inte till något om det förkomna. Av försäkringsvillkoren framgick att ersättning endast utgavs om någon olovandes tagit sig in i bostaden. Försäkringstagaren menade att hon inte givit den okände personen, som misstänktes för stölden, tillstånd att vistas i hennes hem, bolaget borde därför ersätta hennes förlust.

Då makarna var skilda menade nämnden att identifikation med hänvisning till ekonomisk gemenskap var utesluten. Däremot fann majoriteten det sannolikt att den försäkrade, om hon tillfrågats, skulle ha godtagit att den f d maken bjöd med sig någon in i bostaden. Den misstänkte tjuven ansågs på denna grund inte ha tagit sig

281 KFL 31 § 2 st. Den nya FAL:s regel skiljer sig något från KFL:s. För det första krävs alltid förbehåll för att identifikation skall komma ifråga. För det andra identifieras make, sambo och annan familjemedlem med den försäkrade endast vid skador på bostad och bohag. Dessa personer kan dock istället identifieras med den skadelidande försäkrade med hänvisning till att man med den försäkrades samtycke haft hand om egendomen (t ex en bil). Skillnaden mellan de båda lagarna torde därför i praktiken inte vara särskilt stor.

282 Denna identifikationsgrund omnämnes inte särskilt i den nya FAL men med hänvisning till att identifikation kan ske där någon som med den försäkrades samtycke handhaft egendomen torde det vara överflödigt att särskilt omnämna denna identifikationsgrund.

283 En annan sak är att det enligt den nya FAL krävs att bolaget lämnat tydlig information om föreskriften för att denna skall kunna åberopas mot den försäkrade, FAL 2:7. Har den försäkrade underlåtit att ta del av denna information befriar inte detta honom från ansvar.

284 SOU 1977:84, s 238.

285 Om underförstått samtycke i skadeståndsrätten, se Hellner, Skadeståndsrätt, femte uppl, 1995, s 118.

286 ARN 85/R873.

in olovandes. Tre nämndledamöter reserverade sig med motivering att utlämnandet av nyckeln inte kunde tolkas som ett samtycke till att låta f d maken ta med sig vem som helst in i bostaden.

Det här omtvistade villkoret är i och för sig allmänt accepterat som ett omfattningsvillkor. Det torde emellertid finnas liten anledning att ha en princip för hur begreppet samtycke bör tolkas vid åsidosättande av ett omfattningsvillkor och en annan för tolkning av samma begrepp vid överträdelse av en säkerhetsföreskrift. Det kan emellertid ifrågasättas om majoritetens slut står i överensstämmelse med vad som sägs i lagförarbetena angående samtycke vid brott mot en säkerhetsföreskrift. I betänkandet beskrivs ett samtycke som ett förhållandevis aktivt beteende. Som påpekats sägs det att samtycke förutsätter att åsidosättandet skett med den försäkrades "vetskap och vilja". Vidare heter det att samtycke föreligger när den försäkrade förmått någon annan att handla vårdslöst, alltså åter ett krav på någon form av medvetenhet hos den försäkrade.[287] Förarbetenas beskrivning av samtyckets innebörd ligger, enligt min mening, ganska långt från det hypotetiska samtycke som antogs ha förelegat i det refererade avgörandet.[288]

Det är osäkert hur bevisbördan bör placeras vid ett påstått samtycke. Vid tillämpning av 1927 års FAL har det ansetts åligga den försäkrade att visa att ett åsidosättande av en föreskrift varken kunnat läggas honom själv eller någon annan, som haft tillsyn över försäkringsobjektet, till last.[289] FAL:s bevisbörderegel talar alltså för att det borde ankomma på den försäkrade att visa att den som åsidosatt en säkerhetsföreskrift inte haft den försäkrades samtycke. Då bevistemat är negativt bör det i sådant fall inte ställas alltför höga krav på bevisningens styrka. Det är emellertid ingen självklarhet att bevisbördan bör antas åvila den försäkrade. I sitt remissvar avseende förslaget till KFL utgick åtminstone Svenska Försäkringsbolagens Riksförbund från att det åligger försäkringsbolagen att visa att den som brutit mot en föreskrift också haft den försäkrades samtycke.Med hänvisning till detta menade förbundet, att den försäkrade relativt enkelt och riskfritt skulle kunna begå ett försäkringsbedrägeri genom att hävda att någon annan åsidosatt avtalets föreskrifter.[290] Möjligen skulle dessa förhållanden utgöra ytterligare ett argument för att lägga bevisbördan på den försäkrade.

Vad som avses med att den som åsidosatt en föreskrift haft väsentlig ekonomisk gemenskap med den försäkrade har redan diskuterats i samband med fareökning.[291] I huvudsak hänvisas därför till vad som redan sagts i denna sak. Här skall enbart påpekas att det inte verkar som om ARN vid brott mot säkerhetsföreskrifter upprätthåller de höga krav som förarbetena ställer för att makar skall identifieras med varandra med hänvisning till ekonomisk gemenskap. Som ett exempel kan här nämnas ARN 85/R5861. I detta fall ansåg nämnden att 50% nedsättning var rimligt när den försäkrades make låtit sin frus smycken ligga kvar i parets bil.[292] Enligt lagmotiven bör identifikation i princip förutsätta såväl ekonomisk gemenskap (giftorätt eller samägande) som gemensamt brukande.[293] Huruvida mannen hade giftorätt i de sedermera stulna smyckena framgår ej av det material som legat till grund för nämndens beslut. Även om man utgår från att det rört sig om giftorättsgods är det i vilket fall knappast troligt att mannen brukade använda sin hustrus smycken. Det är därför tveksamt om de i förarbetena uppställda kraven för identifikation varit uppfyllda i detta fall.[294]

287 SOU 1977:84, s 238.

288 Se även ARN 81/R6666 som refereras nedan s 176.

289 Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 132, Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 177.

290 Prop 1979/80:9, bilagedel s 113.

291 Se s 155 f.

292 Aktsamhetskravet angav att stöldbegärligt inte fick lämnas kvar i bil.

293 SOU 1977:84 s 155, prop 1979/80:9 s 151.

294 Överfört på den nya FAL kan sägas att eftersom smycken varken utgör bostad eller bohag torde identifikation inte ha kunnat förekomma i detta fall (mannen kan knappast heller sägas "ha haft hand om" (jfr tillsyn) hustruns smycken).

Enligt 1927 års FAL kan en försäkringshavare drabbas av påföljd när någon som haft att tillse att säkerhetsföreskrifterna efterlevdes brustit i sina åligganden.[295] Regeln saknar särskilda begränsningar ifråga om vem som kan sägas ha utövat tillsyn över det försäkrade. Enligt Hellner bör emellertid bara den som verkligen haft ett ansvar för försäkringsobjektet kunna identifieras med den skadelidande. Att någon, som inte haft annan anknytning till risken än att han varit anställd hos försäkringshavaren, varit medveten om att en föreskrift blivit åsidosatt, betyder inte att rätten till ersättning bör kunna påverkas enkom på denna grund.[296] Trots detta kan FAL:s identifikationsregel tyckas vara förhållandevis sträng mot den försäkrade.[297]

I KFL har lagstiftaren eftersträvat att begränsa den grupp av rättssubjekt som kan identifieras med en skadelidande försäkrad. Tydligast märks detta i betänkandet där kommittén helt ville utesluta identifikation i tillsynsfallen.[298] Efter kritik från flera remissinstanser reviderades emellertid förslaget och enligt KFL kan identifikation alltså förekomma med hänvisning till tillsyn under förutsättning att avtalet föreskriver om detta.[299] Sådana förbehåll förekommer f ö i samtliga försäkringsavtal som ingår i avhandlingens undersökningsmaterial.

Även om det ursprungliga lagförslaget ändrades, förespråkas också i propositionen en viss återhållsamhet vid identifikation med hänvisning till tillsyn.[300] KFL:s tillsynsrekvisit torde därför tolkas snävare än motsvarande rekvisit i 1927 års FAL. I avsnitt 5.3.3.2 har redan påpekats att det krävs en viss varaktighet i relationen mellan den försäkrade och den som har uppsikt över försäkringsobjektet för att KFL:s tillsynskrav skall anses vara uppfyllt. Om någon som har en mera tillfällig kontakt med försäkringsobjektet bryter mot en säkerhetsföreskrift bör inte detta åsidosättande kunna läggas den försäkrade till last.[301] Av allt att döma verkar bolagen ha haft svårt att acceptera detta, något som framkommer bl a i följande fall.[302]

Försäkringstagaren var på semester i Europa. Resan varade ca en månad. Under tiden såg en vän till försäkringstagarens lägenhet. Vännen vattnade blommor, tog hand om posten etc. Vid hemkomsten upptäckte försäkringstagaren att egendom till ett sammanlagt värde av 9 000 kr hade stulits ur bostaden. Det fanns inget som tydde på att lägenheten varit utsatt för inbrott (försäkringstagarens hänvisning till några skrapmärken på dörren ansågs ej relevanta). Det antogs därför att vännen glömt att låsa dörren vid något tillfälle och att tjuven på så sätt kunnat ta sig in i lägenheten. Försäkringsbolaget identifierade vännen med den försäkrade och satte ned ersättningen till 0. Med hänvisning till vad som sagts i propositionen om kravet på viss varaktighet i relationen med försäkringsobjektet menade emellertid ARN:s majoritet att det inte fanns förutsättning för identifikation. En av försäkringsbranschens representanter reserverade sig dock mot slutet med motivering att uttalandena i propositionen stod i strid med såväl lagtext som villkor.

ARN tycks lägga en avgörande vikt vid varför (semestervistelse) en utomstående person fått i uppdrag att sköta försäkringsobjektet. Tidsvariabeln verkar däremot inte spela någon avgörande roll. I det refererade avgörandet hade den försäkrades vän ansvar för lägenheten under en hel månad. Detta förhållande berördes överhuvudtaget inte av nämnden. Kanske berodde detta på vännen enbart åtagit sig att sköta vissa uppgifter såsom att ta hand om posten och vattna

295 1927 års FAL 51 §.

296 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 294. Hellner hänvisar i sitt resonemang till NJA 1951 s 68 där en stallföreståndarinna identifierades med en hästägare.

297 Se även ARN 81/R6666 som refereras nedan. I betänkandet till KFL påpekas också att FAL:s regel ofta leder till stor stränghet; SOU 1977:84 s 155.

298 SOU 1977:84, 22 s 239.

299 Kritik framförs exvis i Folksams remissvar; prop bilagedel 1979/80:9 s 180 f.

300 Enligt förarbetena motsvara den nya FAL:s regel KFL:s på denna punkt, SOU 1989:88 s 309.

301 Prop 1979/80:9, s 152.

302 ARN 84/R458.

blommorna? Fallet kan jämföras med följande avgörande.[303]

Varmvattenberedare, säkerhetsventil och ledningsskarvar i försäkringstagarens fritidshus frös sönder. Försäkringstagaren hade lånat ut sin stuga till några vänner under en vintervecka. När vännerna lämnade stugan bröt de strömmen och huset kom därför att stå ouppvärmt med de nämnda frysskadorna som följd.

ARN ansåg att försäkringstagaren borde identifieras med sina gäster. Dessutom menade nämnden att försäkringstagaren själv varit oaktsam eftersom han hade givit sina gäster bristfälliga instruktioner om hur de borde gå till väga för att förhindra uppkomst av skada. Därtill lades det försäkringstagaren till last att han hade låtit stugan stå utan tillsyn under tre månader. Nämnden rekommenderade en total nedsättning på 75%.

De personer som hade hand om försäkringsobjektet i detta fall hade tillgång till det under en vecka. Detta kan jämföras med det tidigare nämnda avgörandet där den hjälpsamme vännen hade tillträde till lägenheten under en hel månad. Att gästerna i fjällstugan identifierades med den försäkrade kan antagligen förklaras av att de under den enda vecka som de förfogade över huset hade total kontroll över detta.[304] Det framkom inte om försäkringstagarens vänner betalade någon hyra för stugan. I propositionen sägs annars att identifikation kan ske mellan en hyresgäst och dennes hyresvärd. Vid utlåning kan identifikation förekomma när utlåningen är av sådan art att den försäkrade och den som åsidosatt säkerhetsföreskriften har gemensamma ekonomiska intressen i försäkringsobjektet. Ett sådant gemensamt intresse anses dock i första hand uppkomma vid långvarig utlåning.[305]

Av ARN:s praxis följer att identifikation inte är utesluten enkom med hänvisning till att den som fått i uppdrag att ta hand om försäkringsobjektet endast haft detta i sin besittning under en mycket kort tid.[306]

Försäkringstagarens bror fick i uppdrag att transportera hem försäkringstagarens resväska. Brodern glömde kvar väskan i bilens olåsta bagageutrymme. Under natten stals väskan.

Nämnden liksom bolaget fann att brodern hade brutit mot försäkringsavtalets aktsamhetskrav. Brodern ansågs ha haft tillsyn över försäkringsobjektet och det sades därför vara rimligt att låta försäkringstagaren drabbas av ett 25 %:igt nedsättningsavdrag.

Det är tänkbart att brodern i detta fall ansågs ha haft tillsyn över den stulna väskan eftersom han fått ett uttryckligt och preciserat uppdrag att ta hand om den. Samma argument borde emellertid kunna anföras i de fall där den försäkrade bett någon se efter hans bostad under semestern. Att identifikation ändå verkar undvikas i dessa senare fall förklaras förmodligen av de otvetydiga uttalandena i propositionen om att tillsyn inte kan anses föreligga vid övervakning av en bostad. Det kan annars tyckas att stölden ur bilen inte skiljer sig särskilt mycket från en stöld ur en villa eller en lägenhet som någon annan än den försäkrade glömt att låsa. Den aktuella försäkringstagarens bror kan knappast sägas ha haft mer kontakt med sin systers bagage än en person som övervakar en bostad åt någon som är på semester. Det verkar dock som om det skall mycket till för att någon utanför den försäkrade kretsen skall anses ha haft tillsyn över en bostad.[307] I andra sammanhang tycks rekvisitet tillsyn däremot tolkas mindre restriktivt.

Vad gäller identifikation inom familjen bör påpekas att barn under 12 år överhuvudtaget inte

303 ARN 82/R1548. Se även ARN 94/R892.

304 Jfr vad Hellner sagt om att ha ansvar för försäkringsobjektet, Hellner , Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 294.

305 SOU 1977:84 s 239.

306 ARN 83/R5807.

307 Se också SkVn 44/1986 samt ARN 85/R5401. I det förra fallet ville bolaget identifiera försäkringstagaren med en hantverkare, som glömt låsa försäkringstagarens lägenhet. I det senare fallet var det en mäklare som glömt låsa. I ingetdera av avgörandena ansågs förutsättningarna för identifikation vara uppfyllda.

identifieras med sina föräldrar (eller någon annan heller för den delen).[308] Detta följer direkt av vad som sägs i KFL 33§.[309] Familjemedlemmar lär annars ofta ha gemensam kontroll över försäkringsobjektet. Det är dock osäkert om detta räcker för identifikation. Enligt min mening talar mycket för att det bör fordras någon form av uttryckligt tillsynsuppdrag för att så skulle kunna bli fallet. Ställs inget sådant krav blir nämligen rekvisitet "väsentlig ekonomisk gemenskap" betydelselöst i familjefallen.[310] Om familjemedlemmar alltid anses ha tillsyn över varandras egendom, borde en make, som saknar väsentlig ekonomisk gemenskap med den andra maken, ändå i de flesta fall kunna identifieras med den skadelidande. Identifikationsregeln skulle därmed i stort sett få samma stränga innebörd som regeln i 1927 års FAL. Ur försäkringstagarens perspektiv kan detta knappast uppfattas som en "förstärkning av rättsställningen". Den blotta omständigheten att man bor i samma hus eller använder samma saker bör därför, enligt min mening, inte utgöra tillräcklig grund för att tillsyn skall anses föreligga. Detta motsäges dock av ett avgörande där ARN hävdat att med ett samboförhållande följer att de samboende åtagit sig viss tillsyn över varandras egendom, främst när det gäller att hålla dörrar och fönster låsta till bostaden.[311]

Två flickor delade lägenhet. Den ena av flickorna lät ett fönster stå öppet när hon lämnade bostaden och en tjuv kunde därför ta sig in. Nämnden identifierade försäkringstagaren med den sammanboende väninnan och rekommenderade 50% nedsättning.

Nämnden tycks ha menat att det i ett samboförhållande finns en underförstådd överenskommelse om tillsyn. En sådan tolkning gör kretsen av tänkbara identifikationssubjekt ganska vid. Som påpekats innebär detta att det knappast finns anledning att diskutera frågan om den skadelidande och den som åsidosatt föreskrift i avtalet haft väsentlig ekonomisk gemenskap. Har man inte haft det utgör ju sammanboendet som sådant grund för att påstå att åtminstone tillsyn förelegat.[312] ARN har dock i sina skäl begränsat sig till att låta tolkningen omfatta fall som rör åsidosättande av låskrav. Det är därför möjligt att frågan får lösas på annat sätt vid åsidosättande av andra säkerhetsföreskrifter.

Går man utanför de sammanboendes krets verkar i det i vilket fall krävas någon form av viljeförklaring för att tillsyn skall anses vara för handen. Det räcker då inte att den försäkrade tillfälligt delat bostad med den som brutit mot föreskriften.[313]

Försäkringstagaren var på besök hos en väninna. De båda gick och lade sig kl 02.00, lägenheten var då låst. Under natten lämnade försäkringstagarens väninna bostaden utan att låsa dörren efter sig. Försäkringstagaren, som sov, märkte ingenting. När hon vaknade upptäckte hon att någon smugit sig in i den olåsta hallen och stulit hennes medförda tillhörigheter. Bolaget satte ned ersättningen med 100% för det stöldbegärliga och med 50% för övrig egendom.

ARN fann att väninnan lämnat dörren olåst utan att hon haft försäkringstagarens samtycke till detta. Lägenhetsinnehavaren kunde heller inte sägas ha haft tillsyn över försäkringstagarens saker. Det förelåg därför inte förutsättning för identifikation och bolaget rekommenderades att ersätta skadan fullt ut.

---

308 Detsamma gäller för den nya FAL:s del, FAL 4:9 2 p.

309 I ARN 83/R1310 verkar nämnden emellertid ha identifierat ett sexårigt barn med sina föräldrar. Pojken glömde att låsa dörren efter sig vid hemkomsten. Det är dock möjligt att nedsättningen motiverats av att föräldrarna själva ansetts oaktsamma då de inte kontrollerade att dörren var låst.

310 Motsvarande resonemang torde kunna föras ifråga om tillämpningen av FAL 4:9.

311 ARN 82/R5576.

312 För FAL:s del kan sägas att det i detta fall på motsvarande sätt torde vara överflödigt att ha en särskild identifikationsregel för make/sambo vid skada på bostad/bohag.

313 ARN 81/R6666.

5.4.2 De subjektiva förutsättningarna för nedsättning.

5.4.2.1 Uppsåt.

För att nedsättning skall komma ifråga krävs att den försäkrade, eller någon som identifieras med honom, uppsåtligen eller av oaktsamhet brutit mot en säkerhetsföreskrift.[314] Vad gäller uppsåtet skall detta omfatta den handling som företagits inte det förhållande att handlingen inneburit ett brott mot avtalet. Motsvarande gäller naturligtvis i underlåtenhetsfall. Den försäkrade kan m a o göra sig skyldig till ett uppsåtligt åsidosättande av en säkerhetsföreskrift utan att egentligen känna till föreskriftens existens.[315] Det torde knappast innebära några större problem att förstå vad som avses med att den försäkrade uppsåtligen vidtagit, eller underlåtit att företa en viss åtgärd. Den försäkrade skall avsiktligen ha handlat (underlåtit att handla) väl medveten om vad detta skulle kunna leda fram till.

Trots att den försäkrade uppsåtligen åsidosatt en säkerhetsföreskrift behöver inte detta med nödvändighet innebära att rätten till ersättning påverkas. Stöldmomentet i en hem/villaförsäkring anger t ex som aktsamhetskrav att dörrar till bostaden skall hållas låsta. Även om bostaden stått olåst gäller dock, enligt de riktlinjer bolagen utarbetat tillsammans med Försäkringsinspektionen, att nedsättning inte bör komma ifråga om den försäkrade varit hemma eller i trädgården och haft en rimlig tillsyn över bostaden när stölden inträffade. Normalt sker heller ingen nedsättning om bostaden lämnats för kort bortavaro.[316] Den försäkrade kan alltså mycket väl uppsåtligen, inte av glömska, lämna dörren olåst utan att rätten till försäkringsersättning för den skull påverkas av detta.

Det är osäkert hur bevisbördan bör placeras i de fall försäkringsbolaget menar att en föreskrift uppsåtligen blivit åsidosatt. I doktrinen har det framhållits att det är den försäkrades sak att visa att åsidosättande inte kan läggas honom eller annan som haft tillsyn över försäkringsobjektet till last.[317] I enlighet med vad som sägs i 1927 års FAL 51§ är det tillräckligt att det kan göras antagligt att åsidosättandet ej skett av vårdslöshet.[318] Om det nu ankommer på den försäkrade att visa att åsidosättandet ej skett av vårdslöshet borde det i konsekvens med detta även ankomma på den försäkrade att visa att det heller inte förelegat något uppsåt. I förarbetena till KFL berörs inte denna fråga särskilt. Det är ingen given sak, att de principer, som gällt vid tillämpning av 1927 års FAL, också bör användas i KFL:s fall. Det kan i och för sig tyckas omotiverat att frångå de etablerade bevisbördereglerna. En sådan lösning kan dock försvaras ifråga om uppsåtsfallen med hänvisning till att ett avsiktligt brott mot en säkerhetsföreskrift i allmänhet torde kunna föranleda ett större nedsättningsavdrag än ett oaktsamt. Vid tillämpning av FAL är det ur ersättningssynpunkt däremot ointressant om åsidosättandet skett uppsåtligen eller av oaktsamhet. För KFL:s del borde det alltså emellanåt kunna ligga i bolagets intresse att hävda att det förelegat ett uppsåt. Det kan tyckas väl hårt att bolaget härigenom skulle kunna tvinga den försäkrade att motbevisa ett enkelt påstående om uppsåt för att denne därigenom ska kunna undgå en strängare sanktion. För den händelse att bolaget önskar få till stånd ett avdrag

314 Enligt den nya FAL krävs dock mer än ringa oaktsamhet, FAL 4:9 1p.

315 En annan sak är att bolaget enligt FAL 2:7 inte kan åberopa föreskriften mot den försäkrade om informationen varit bristfällig.

316 Se nedsättningsriktlinjerna från den 15 mars 1984.

317 Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 132, Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 177.

318 Vid culpa in contractu där avtalet går ut på att någon skall avlämna en viss sak eller prestera ett arbete, menar Bengtsson att det "med en viss sannolikhet" kan antas att den prestationsskyldige måste exculpera sig för att undgå skadeståndsansvar om han brister i prestation, Bengtsson, Särskilda avtalstyper, 2 uppl, 1976, s 179. Med hänvisning till att åtminstone försäkringstagarens underlåtenhet att efterkomma en avtalad säkerhetsföreskrift i viss mån kan sägas påminna om de av Bengtsson beskrivna avtalssituationerna, talar även detta för att det åligger försäkringstagaren att exculpera sig.

som överstiger det normala under åberopande av att det förelegat ett uppsåtligt åsidosättande av föreskriften torde det därför, enligt min mening, ankomma på bolaget att bevisa att ett uppsåt verkligen förekommit. Det bör dock påpekas att praxis visar att det hör till undantagen att ett uppsåtliga åsidosättanden straffas strängare än ett vårdslösa.[319]

Ser man till hur bevisfrågorna hanterats hos nämnderna framkommer att det brukar åläggas den försäkrade att föra fram bevisning som talar för att det inte förelegat någon oaktsamhet vid åsidosättandet av en föreskrift. Nämnden accepterar inte vilka ursäktande förklaringar som helst. Däremot ifrågasätts sällan den försäkrades utsagor. Några särskilda intyg om att ett barn blivit sjukt, eller att man varit utsatt för stor stress när föreskriften åsidosattes brukar inte avkrävas den skadedrabbade. Nämnderna verkar i allmänhet utgå från att den försäkrade på ett korrekt sätt återger själva händelseförloppet.[320]

5.4.2.2 Kravet på oaktsamhet.

Försäkringsersättningen kan också sättas ned när den försäkrade på ett oaktsamt sätt åsidosatt en säkerhetsföreskrift. Undantagsvis kan redan ringa oaktsamhet föranleda avdrag på ersättningen.[321] Av förarbetena följer att nedsättning i sådant fall enbart bör få förekomma vid åsidosättande av uttryckliga och preciserade föreskrifter. Som exempel på sådana föreskrifter nämns bl a villkor som anger att dörrar och fönster till försäkrade lokaler skall vara stängda och låsta.[322] Att det ställs höga krav på aktsamhet när avtalet tydligt anger hur den försäkrade bör handla stämmer väl överens med vad som i allmänhet anses gälla på det ersättningsrättsliga området. I skadeståndsrättsliga sammanhang är det t ex ovanligt att ursäktande omständigheter beaktas när skadevållaren brutit mot en uttrycklig norm. Särskilt tydligt är detta på trafikskadeområdet där det tillhör undantagen att man bortser från att det förelegat brott mot t ex vägtrafikkungörelsen preciserade regler.[323] Det ligger dessutom nära till hands att påminna om att vid culpa in contractu kan frågan om vårdslöshet förelegat eller ej i vissa fall komma att avgöras med utgångspunkt i avtalet. Har man i avtalet fixerat vad som är att betrakta som vårdslöshet är detta bindande för parterna.[324] Det bör dock poängteras att KFL:s tvingande regel om påföljd vid brott mot säkerhetsföreskrift trots allt föreskriver att graden av oaktsamhet (som huvudregel) skall fastställas med hänsyn tagen till omständigheterna i det enskilda fallet och att graden av oaktsamhet påverka nedsättningsavdragets storlek. Som tidigare påpekats kan avtalet dock föreskriva om schablonavdrag för vissa typfall.[325]

I diskussionen om vilka förutsättningar som skall vara uppfyllda för att nedsättning skall kunna förekomma är det av mindre intresse att försöka avgränsa t ex grov vårdslöshet från vanlig oaktsamhet. Det räcker att konstatera att den försäkrade uppträtt oaktsamt eftersom det därmed i de flesta fall får antas finnas tillräckliga förutsättningar att sätta ned ersättningen. Framställningen koncentreras av detta skäl i denna del till vad som skiljer det oaktsamma

---

319 Se nedan s 208 f.

320 För tydlighetens skull bör kanske påpekas att om bolaget inte bestrider den försäkrades version av händelseförloppet så har bolaget att utgå från att den är korrekt.

321 Som påpekats ovan krävs dock enligt den nya FAL att åsidosättandet varit mer än ringa oaktsamt. Enligt förarbetena torde detta dock inte utgöra någon större skillnad jämfört med KFL eftersom "om den den försäkrade bryter mot en säkerhetsföreskrift eller annat uttryckligt försäkringsvillkor, torde det ofta vara svårt att anse oaktsamheten som ringa, i synnerhet när han fått särskild information om villkoret" SOU 1989:88 s 191.

322 Prop 1979/80:9, s 72, 149.

323 Hellner, Skadeståndsrätt, 5 uppl, 1955, s 126 f.

324 Jfr Rodhe,Obligationsrätt, 1956, s 312 f.

325 Prop 1979/80:9, s 65.

beteendet från det accepterade.[326] Då påföljd vid ringa oaktsamhet endast bör få förekomma i undantagsfall berörs emellertid också frågan om vilka omständigheter som kan föranleda att ett brott mot en säkerhetsföreskrift anses vara mer än ringa oaktsamt.

I försäkringsrättskommitténs lagförslag framgår att påföljd kan komma ifråga när den försäkrade gjort sig skyldig till en "försummelse" att efterkomma vad som åligger honom enligt villkoren.[327] Enligt betänkandet betyder detta att överträdelsen skall ha skett uppsåtligen eller av oaktsamhet. Har det förelegat särskilda omständigheter som ursäktar den försäkrade, t ex en tvångssituation, kan detta medföra att påföljd inte kommer ifråga.[328] I den sedermera antagna lagen ändrades lagtexten så att nedsättning nu sägs förutsätta oaktsamhet (vilket inbegriper ringa oaktsamhet). Det framgår inte om man eftersträvat att markera en strängare inställning till överträdelser av föreskrifter. Å ena sidan användes begreppet försummelse i propositionens specialmotivering avseende 31 §. Å andra sidan sägs det inget om att särskilda omständigheter kan ursäkta ett åsidosättande.[329] Då oaktsamhetsbedömningen endast berörs i mycket korta ordalag är det emellertid osäkert vilka slutsatser som kan dras av dessa förhållanden.

Eftersom förarbetena inte ger några direkta anvisningar vare sig om hur oaktsamma handlingar, eller hur oaktsam underlåtenhet, bör avgränsas från det som är aktsamt, får de allmänna principer för culpabedömning som utbildats inom ersättnings- och i viss mån inom kontraktsrätten antas ha betydelse för hur denna fråga bör hanteras. Även culpabedömning vid medvållande kan vara av visst intresse.

Inom ersättningsrätten förekommer flera olika sätt att uttrycka av de subjektiva förutsättningar, som i de flesta fall skall vara uppfyllda för att en skadelidande skall kunna få ekonomisk kompensation. Begrepp som culpa, vållande, vårdslöshet, försummelse och oaktsamhet är allmänt förekommande.[330] Vad gäller just åsidosättande av föreskrifter i ett försäkringsavtal, anger 1927 års FAL att påföljd förutsätter att åsidosättandet kan läggas den ansvarige "till last" medan det i KFL talas om att den försäkrade (eller identifierad) skall ha varit oaktsam.[331] Vållande, vårdslöshet, försummelse och oaktsamhet torde i det nutida juridiska språkbruket stå för ungefär samma sak. Gemensamt för dessa begrepp är att de på ett eller annat sätt uttrycker att den handlande skall ha uppträtt på ett inkorrekt sätt. Frågan är då hur man bör avgöra när ett åsidosättande av en säkerhetsföreskrift uppfyller kravet på att ha varit mer än ringa oaktsamt. Här kan man tänka sig olika möjligheter. Vad först gäller sådana preciserade föreskrifter som för vissa typfalls skull anger ett schablonavdrag så snart föreskriften ifråga åsidosatts, kan man med hänvisning till vad som gäller vid kontraktsbrott utgå från att det kan vara tillräckligt att konstatera att föreskriften blivit åsidosatt. Parterna har ju varit överens om att ett åsidosättande av denna föreskrift per definition är att betrakta som oaktsamt. Något behov av att fastställa graden av oaktsamhet med hänvisning till påföljdens bestämmande föreligger heller inte eftersom även denna i dessa fall fixerats i avtalet.[332]

I andra sammanhang kan stöd för bedömningen hämtas från vad som anses gälla vid jämkning av skadestånd till följd av medvållande till den egna skadan.Som påpekats under 3.3.3.2 menar

---

326 Angående vad som utmärker grovt vårdslösa överträdelser av säkerhetsföreskrifter se 5.4.4.4.

327 SOU 1977:84, s 20.

328 SOU 1977:84, s 230.

329 Prop 1979/80:9 s 146 ff.

330 Angående begreppet vållande; se Rodhe, Obligationsrätt, 1956, s 310 ff.

331 I den nya FAL heter det att åsidosättandet skall ha varit mer än ringa oaktsamt, FAL 4:9 1 p.

332 Här bör dock påpekas att bolaget är den som utformar avtalet, konsumenten intar en underlägsen ställning, något som kan påverka bedömningen av huruvida villkoret är oskäligt eller ej. Det kan tilläggas att villkor av denna typ förekommer t ex ifråga om stöldskydd för cykel, jfr Trygg Hansa Hem 940101, "Om cykeln var låst men inte med godkänd låsanordning, sätts ersättningen ned med 50%" (s 22 villkorshäftet).

Bengtsson att det kan ställas vissa minimikrav på det handlande som objektivt sett kan betecknas som ett medvållande. Den skadelidande skall ha haft möjlighet att handla annorlunda på ett sätt som varit ägnat att minska risken för skada. Det korrekta handlingssättet skall inte ha varit alltför kostsamt, besvärligt eller onaturligt. Vanligen bör dessutom den skadelidande ha haft visst rådrum att överväga hur han borde handla.[333] Dessa förhållanden borde rimligen också kunna beaktas i bedömningen av hur oaktsam en försäkrad varit när denne genom att åsidosätta en säkerhetsföreskrift i ett försäkringsavtal, kommit att bidra till att han själv drabbats av skada. Bengtsson framför vissa argument för att man bör se något mildare på oaktsamheten hos den som bidrar till sin egen skada, än vad som är brukligt ifråga om hur man bedömer den utomstående skadevållarens beteende. Han pekar bl a på att en del domar från senare år tyder på att man skulle ta större hänsyn till individuella förhållanden hos den skadelidande parten än hos den som utpekas som ansvarssubjekt.[334] Bengtsson konstaterar dock att doktrinen snarast tyder på att man bör se minst lika strängt på båda parternas handlingssätt, oaktsamheten utgörs av en avvikelse från hur en normal människa skulle ha uppträtt oavsett om det sedan är medvållaren eller skadevållaren som står centrum för intresset.[335] Innebörden av begreppen oaktsamhet, vårdslöshet, och försumlighet får alltså relateras till vad som är att betrakta som ett normalt uppträdande. Det blir därför av avgörande betydelse att definiera vad som är att anse som ett acceptabelt beteende i olika skadesituationer. Det finns olika meningar om hur en sådan operation bör genomföras. En tänkbar lösning är att se till hur en klok och aktad person skulle ha uppträtt i ett liknande fall. Ett annat, men liknande tillvägagångssätt, är att utgå från hur en viss grupp av personer skulle ha handlat i en situation motsvarande den som den försäkrade (eller skadevållaren) befunnit sig i. Denna metod föranleder dock problem vid valet av referensgrupp. Bör oaktsamhetsbedömningen t ex bygga på hur försäkringstagare i allmänhet beter sig, eller skall jämförelsematerialet bestå av särskilt försiktiga försäkringstagare?[336] I sina domskäl i NJA 1984 s 829 menade HD att i princip vilken försäkringstagare som helst skulle kunna glömma att låsa ytterdörren på morgonen när man ger sig iväg till arbetet. Av allt att döma ansåg HD detta vara en förmildrande omständighet i sammanhanget [337] HD gjorde alltså i sin bedömning en jämförelse med vad som kan förväntas av försäkringstagare i allmänhet. ARN:s praxis visar på en liknande inställning. Nämnden förordar gärna att nedsättningsavdraget blir mindre än vad som gäller för normalfallet när den försäkrade endast gjort sig skyldig till vad som emellanåt kallas för alldagligt eller vardagligt slarv.[338]

Att bedöma den försäkrades handlande utifrån hur en grupp av försäkringstagare skulle ha uppträtt i en liknande situation kan emellertid ändå vara problematiskt eftersom det kan vara svårt att avgöra om det inom den givna referensgruppen verkligen existerar ett allmänt vedertaget handlingssätt. Dessutom finns en risk att man hamnar i ett cirkelresonemang. Om "normal aktsamhetsstandard" bestäms utifrån hur en grupp aktsamma personer skulle ha uppträtt, hur ska man då avgöra om gruppens medlemmar är aktsamma?[339]

Vid fastställande av skadeståndsansvar i utomobligatoriska sammanhang förekommer det att domstolarna i sin culpabedömning, istället för att göra jämförelser med olika givna referensgrupper, söker stöd i någon etablerad handlingsnorm. Störst betydelse i dessa sammanhang

333 Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 66.

334 Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 68.

335 Bengtsson, ibid, s 68.

336 Här kan påpekas att i förarbetena till den nya FAL påtalas att vid tillämpning av upplysningspliktsregeln skall vid avgörande om det föreligger brott mot regeln inte läggas vikt vid huruvida försäkringstagaren själv insett att han undanhållit bolaget väsentlig information, avgörande är "hur en försäkringstagare i allmänhet måste uppfatta situationen." SOU 1989:88 s 295.

337 Se s 54 f.

338 Se t ex ARN 86/R3068 samt ARN 82/R2370.

339 Jfr vad Rodhe säger om detta problem, Rodhe, Obligationsrätt, 1956, s 320 ff.

har, ganska naturligt, olika lagregler. Domstolarna brukar dock inte känna sig förhindrade att också beakta handlingsregler som saknar rättslig dignitet. Bruksanvisningar och regler för lekar och idrott utgör exempel på sådana icke-rättsliga normer som kan påverka bedömningen.[340]

I fall, där domstolarna varken haft tillgång till någon handlingsnorm eller sedvana, förekommer det att man använder sig av vad som kommit att kallas en fri culpabedömning.[341] Som påtalats i kapitel 3 är det möjligt att denna fria bedömning, som alltså utvecklats på skadeståndsrättens område, också kan komma till användning i försäkringsrättsliga sammanhang.[342] Här är det dock viktigt att vara uppmärksam på att försäkringsavtalet, som påpekats, faktiskt anger en norm för hur den försäkrade bör handla. Bolagen kallar också, fyndigt nog, sina säkerhetsföreskrifter för aktsamhetskrav. Det torde stå klart för var och en att den som inte har efterlevt ett aktsamhetskrav, som huvudregel får antas ha varit oaktsam! Att det föreligger en norm att ta till utgångspunkt för aktsamhetsbedömningen kan tas till intäkt för att frågan om oaktsamhet föreligger eller ej kan besvaras genom en prövning av om den försäkrade verkligen efterlevt avtalets olika säkerhetsföreskrifter. Nämndpraxis ger gott belägg för att culpabedömning ofta begränsar sig till ett konstaterande av att ett aktsamhetskrav blivit åsidosatt. Belysande är t ex ARN 84/R5861. Den försäkrade begärde i detta fall ersättning för egendom som stulits ur bostaden. Tjuven hade förmodligen tagit sig in genom ett fönster som stått öppet på bottenvåningen. I sitt utlåtande konstaterade nämnden att försäkringsvillkorens aktsamhetskrav åsidosatts och att ersättningen därför borde sättas ned.[343]

Att oaktsamhetsbedömningen i allmänhet begränsas till att bestå av en prövning av om en säkerhetsföreskrift åsidosatts eller ej föranleder framförallt två frågeställningar. För det första hur bör avtalets aktsamhetskrav tolkas och för det andra, när är det visat att den försäkrade brutit mot aktsamhetsföreskriften? Ett belysande exempel som angår den förra problemställningen finner man i följande fall.[344]

En tjuv tog sig in i den försäkrades obevakade bostad. Inga brytmärken gick i efterhand att upptäcka och bolaget utgick därför från att tjuven gått in genom ett öppet toalettfönster beläget på övervåningen ca 3 m över markplanet. Av försäkringsvillkoren följde att "vid bortavaro i mindre än 24 timmar skall fönster på ovanvåning hållas stängda om de enkelt kan nås". Nämnden fann att tjuven utnyttjat det öppna fönstret men menade att detta inte hade kunnat nås på ett enkelt sätt. Alltså borde full ersättning utbetalas.[345]

I sammanhanget kan påpekas att det ankommer på den försäkrade att visa att försäkringsfall faktiskt inträffat. Bolaget antas å sin sida ha att visa att en säkerhetsföreskrift blivit åsidosatt om man nu menar att så varit fallet.[346] Överfört på nedsättningsreglerna får denna fördelning av bevisbördan en något oväntad effekt. Av nämndpraxis framgår nämligen att det ur den försäkrades perspektiv i vissa fall kan vara en fördel att vidgå att en aktsamhetsföreskrift varit åsidosatt. Om den försäkrade t ex anger att bostaden troligen stått olåst och obevakad vid någon icke specificerad tidpunkt, tycks nämnden ofta vara benägen att utgå från att den egendom som den försäkrade säger sig sakna förkommit genom stöld vid det tillfälle bostaden sägs ha stått olåst. Eftersom stöldskada omfattas av försäkringsskyddet kan då ersättning, om än nedsatt, utgå ur försäkringen. Den försäkringstagare som envist påstår att han absolut inte kan ha glömt att låsa, men som ändå hävdar att hans egendom försvunnit, kan misslyckas med att visa att han drabbats av en skada! Så länge det inte är visat att det föreligger ett försäkringsfall har

340 Om detta se Bengtsson, Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv, 1962.

341 Angående fri culpabedömning i skadeståndsrätten, se Hellner, Skadeståndsdrätt, 4 uppl, 1985, s 94 ff.

342 Se ovan s 58 ff.

343 Motsvarande sätt att resonera återfinnes i åtskilliga avgöranden, se t ex ARN 83/R6017 och ARN 83/R2808.

344 ARN 83/R6191.

345 Exempel på liknande avgörande finner man i ARN 83/R1565, ARN 83/R2135 samt SkVn 66/1983.

346 Se t ex Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 132, Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 177.

försäkringsbolaget naturligtvis inte någon anledning att försöka föra i bevis att det förekommit ett brott mot en låsföreskrift. Nämndpraxis ger åtskilliga exempel på avgöranden där ARN, trots den försäkrades ivriga påståenden om motsatsen, menat att ett låskrav troligen varit åsidosatt. I dessa fall har emellertid nämnden genomgående haft stöd för sin inställning hos det berörda försäkringsbolaget.[347] När bolaget endast bemött den försäkrades ersättningskrav med att hänvisa till att försäkringsfall ej varit visat, har jag däremot inte kunnat finna något avgörande där nämnden, i strid med den försäkrades påstående om motsatsen, menat att skadan förmodligen uppkommit till följd av att t ex en dörr eller ett fönster varit olåst.[348] Detta förklaras naturligtvis av att nämnden har att hålla sig till parternas sakframställning. En slutsats torde emellertid bli att de ur försäkringstagarens perspektiv emellanåt rent av kan vara ofördelaktigt att i polemik med bolaget hävda att det är helt otänkbart att någon på den försäkrades sida brutit mot en föreskrift. Detta illustreras t ex av ARN 83/R1183 där bolaget menade att den troligaste förklaringen till att den försäkrades egendom ej gick att återfinna var att någon stulit den ur en lokal som försäkringstagaren glömt att låsa. Med hänvisning till detta ville bolaget sätta ned ersättningen med 100%. Försäkringstagaren bestred ihärdigt bolagets påstående om att han glömt låsa dörren till den aktuella lokalen. Tydligen trodde nämnden honom på den punkten, i sitt utlåtande kom man nämligen fram till att försäkringstagaren inte förmått göra sannolikt att försäkringsfall inträffat och att han därför ej borde få någon ersättning! Om den försäkrade hållit med bolaget om att han troligen glömt att låsa, är det möjligt att nämnden hade ansett att 100% nedsättning varit en väl sträng påföljd.[349]

För att återgå till själva oaktsamhetsbedömningen förhåller det sig alltså så att säkerhetsföreskrifterna i de olika försäkringsavtalen i stor utsträckning lägges till grund för såväl ARN:s som SkVn:s aktsamhetsbedömning. Inte desto mindre förekommer det enstaka avgöranden där nämnderna menat att trots att en föreskrift bevisligen blivit åsidosatt, så kan den försäkrade inte anses ha visat prov på sådan oaktsamhet att nedsättning bör komma ifråga. Några sådana fall analyseras i de följande avsnitten. Här ska endast konstateras att ett brott mot aktsamhetsföreskrift inte med nödvändighet behöver innebära att kravet på oaktsamhet i alla lägen anses uppfyllt. I den stora majoriteten fall anses det emellertid vara oaktsamt att inte följa avtalets föreskrifter. Det verkar alltså som om nämnderna menar att bolagen lyckats väl med att i sina avtal definiera hur en aktsam person bör uppträda.[350] Detta gör det intressant att närmare studera innebörden av de säkerhetsföreskrifter som förekommer i de olika försäkringsavtalen.

Som påpekats förekommer det ett flertal säkerhetsföreskrifter i försäkringsavtalens stöldmoment. Dessa villkor föreskriver ofta på ett ganska konkret sätt hur den försäkrade förväntas uppträda. De flesta nedsättningsfall som nämnderna prövat, avser just stöldförsäkringsmomentet. Detta är en naturlig följd av att det är just inom denna försäkringsgren föreskrifter är vanligast förekommande. Antalet tvister tyder emellertid också på att de försäkrade menar att aktsamhetskraven och/eller påföljderna vid åsidosättande är väl stränga. Tendensen är dock att antalet tvister minskat över tiden.[351]

Även om det i normalfallet anses oaktsamt att bryta mot någon av försäkringsavtalens aktsamhetsföreskrifter kan det finnas skäl att närmare studera vilka omständigheter som undantagsvis kan leda till att åsidosättandet anses vara ursäktligt.[352] Inledningsvis nämndes att

347 Se t ex ARN 87/R5406, ARN 86/R1021 samt ARN 82/R96.

348 Se t ex ARN 84/R386, ARN 83/R4909, ARN 83/R4047.

349 Processuellt kan det tyckas egendomligt att nämnden inte godtog bolagets inställning att försäkringsfall faktiskt inträffat.

350 Även om man med hänvisning till vad som gäller ifråga om ansvar i kontraktsförhållande skulle kunna förklara detta förhållande med att ett åsidosättande av föreskriften enligt avtalet skall rendera avdrag, återstår ändå att KFL:s tvingande nedsättningsregel torde kunna utnyttjas för att sätta ett sådant villkor ur spel i de enskilda fallet.

351 Se vidare om detta i kapitel 8.

352 Exempel på de olika typerna av föreskrifter ges under 5.4.2.2 1- 5.4.2.2.7.

det av betänkandet framgår att den försäkrade i vissa fall kan urskulda sitt handlande med att han befunnit sig i en tvångssituation. Kommittén förklarar inte vad man avsett med detta. I nämndpraxis förekommer det något enstaka avgörande där den försäkrade själv tycks ha uppfattat sin situationen som ett nödläge.[353]

Som påpekats ovan kan det, med hänvisning till vad som sagts gälla vid jämkning pga medvållande i skadeståndsfall, finnas skäl att beakta vilka möjligheter den försäkrade haft att efterleva avtalets föreskrifter. I den normala culpabedömningen förekommer undantagsvis att hänsyn tas till olika individuella förhållanden hos skadevållaren. Detta är dock ovanligt.Vad gäller frågan om ålderns betydelse föreskriver KFL att, om den som åsidosatt en föreskrift varit under 12 år, skall brottet mot föreskriften överhuvudtaget inte medföra påföljd.[354] ARN har tagit särskild hänsyn till åldern hos den som åsidosatt föreskriften i ett fall där den som underlåtit att hålla en cykel låst endast var tretton år gammal. Försummelsen ansågs som mindre allvarlig med hänvisning till att den stölddrabbade trettonåringen precis passerat den gräns där avdrag annars skulle ha varit uteslutet.[355] I ett annat och liknande fall där en fjortonåring lämnat sin cykel olåst fäste dock nämnden ingen avgörande vikt vid barnets ålder.[356] Det är osäkert i vilken utsträckning ett barns handlande bör bedömas annorlunda än vuxnas.[357] De båda avgörandena antyder i vart fall att ARN menat att det under en kort övergångsperiod efter 12-årsdagen kan tas en viss hänsyn till att den som brutit mot föreskriften varit mycket ung.

Av KFL 33 § följer även att ett brott mot en säkerhetsföreskrift inte skall föranleda nedsättning när den som brutit mot föreskriften varit i sådant sinnestillstånd som avses i BrB 30 kap 6.[358] Frågan är om culpabedömningen kan påverkas också av mera lindriga tillstånd av psykisk obalans. Nämndpraxis ger inget belägg för att så borde vara fallet. SkVn tog t ex ingen hänsyn till att en försäkringstagare, som glömde låsa sin bil, förklarade att detta skett till följd av att han varit mycket trött och deprimerad efter det att han blivit av med sin hund i samband med en jakt.[359] Att den försäkrade handlar oöverlagt till följd av stark stress tycks däremot emellanåt kunna betraktas som en ursäktande omständighet.[360]

Den försäkrade kan, som påpekats inledningsvis, inte ursäkta ett brott mot en säkerhetsföreskrift med att han inte kände till föreskriftens existens.[361] Som huvudregel kan den försäkrade heller inte urskulda sitt handlande med att han p g a bristande kunskaper kommit att bryta mot ett av avtalets aktsamhetskrav. Däremot verkar det som om ARN i nedsättningsbedömningen är villig att ta en viss hänsyn till en bristande riskinsikt hos den handlande.[362]

---

353 Se t ex ARN 84/R6802, I detta fall glömde den försäkrade att låsa sin bil i samband med att ett barn hastigt insjuknade. Nämnden menade att barnets sjukdom fick ses som en förmildrande omständighet men att underlåtenheten att låsa ändå inte kunde ursäktas helt och hållet. Se dock även SkVn 53/1982.

354 KFL 33 §. I 1927 års FAL finns ingen sådan regel för säkerhetsföreskrifternas del, däremot föreskrivs i 19 § att ett försäkringsfall, som framkallats av någon som är under femton år, skall ersättas ur försäkringen. I den nya FAL är regeln densamma som i KFL, FAL 4:9 2 p.

355 ARN 85/R762, nedsättning med 25 % rekommenderades.

356 ARN 86/R554.

357 Inom skadeståndsrätten bedöms barns beteende enligt samma normer som vuxnas men utifrån mer objektiva kriterier, Hellner, Skadeståndsrätt, 4 uppl, 1985, s 220, prop 1972:5 s 164, Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982.

358 Regeln är densamma enligt den nya FAL 4:9 2 p.

359 SkVn 94/1982.

360 Se t ex ARN 82/R6412, ARN 82/R3770.

361 Se t ex ARN 81/R4837.

362 ARN 82/R4088, se vidare om frysskador under 5.4.2.2.7.

En försäkringstagare upptäckte att värmepannan i hans villa hade stannat och att ledningarna frusit. För att tina upp ledningarna startade han ett bastuaggregat. Följande dag begav sig försäkringstagaren till sitt arbete trots att han fortfarande inte lyckats få igång pannan. Under dagen tinade isen i ledningarna. Rören hade emellertid sprängts sönder och vatten forsade därför ut i villan. Bolaget menade att försäkringstagaren åsidosatt en föreskrift om att vidta åtgärder för att förhindra vattenskador till följd av frysning. Försäkringstagaren hade varken stängt huvudkranen eller försökt få tag på någon som kunde hjälpa honom. Försäkringstagaren förklarade sitt handlingssätt med att han inte varit villaägare så länge och att han därför saknat de erforderliga kunskaper som hade krävts för att han skulle ha kunnat förutse skadan.

Nämnden menade att försäkringstagaren varit oaktsam, men tog i sin nedsättningsbedömning bl a hänsyn till att den skadelidande inte insett vilka risker han utsatt sin villa för. Nedsättning med 50% rekommenderades.

Det förekommer för övrigt också avgöranden där nämnderna menat att det varit en försvårande faktor att den försäkrade t ex med hänsyn till tidigare erfarenheter insett eller bort inse att hans handlingssätt lätt kunnat leda till en skada.[363]

Av riktlinjerna för nedsättningsbedömning vid stöld i bostad framgår att upprepade brott mot en föreskrift kan betraktas som ett allvarligt åsidosättande. Ett sådant handlingssätt kan föranleda större nedsättning än i normalfallet t o m så att hela ersättningen helt faller bort. Mycket talar för att det redan i den culpabedömning som föregår nedsättningsbedömningen, bör beaktas om den försäkrade åsidosatt en föreskrift vid ett flertal tillfällen. En försäkringstagare som regelmässigt låter sin bostad stå olåst bör rimligtvis anses vara mer oaktsam än den som endast vid ett enstaka tillfälle har glömt att låsa. Vid upprepade förseelser kan det emellanåt vara svårt att avgöra om det föreligger ett eller flera brott mot föreskriften ifråga. Om den försäkrade t ex alltid förvarar nyckeln till bostaden under dörrmattan är detta då att anse som ett upprepat brott mot en föreskrift som förbjuder detta förvaringssätt? I praktiken är problemet kanske ändå inte så stort eftersom ett långvarigt åsidosättande, likaväl som ett upprepat, enligt de tidigare nämnda stöldriktlinjerna, kan anses som försvårande. I nämndpraxis är det heller inte ovanligt att det framhålles att det får anses vara särskilt försumligt av den försäkrade att under lång tid åsidosätta en föreskrift i avtalet.[364] Däremot verkar det inte som om nämnderna alltid är beredd att ta hänsyn till att den försäkrade brutit mot en föreskrift vid upprepade tillfällen.[365] Att den försäkrade inte drabbats av skada vid någon av sina tidigare förseelser utgör självklart ingen ursäkt för att föreskriften ej efterlevts vid det aktuella skadetillfället.

Sammanfattningsvis kan sägas att nämndernas oaktsamhetsbedömning till största del bygger på de föreskrifter som finns i försäkringsavtalen. Att bryta mot dessa villkor medför som huvudregel att de subjektiva förutsättningarna för nedsättning anses uppfyllda. Undantagsvis kan dock hänsyn tas till olika ursäktande omständigheter som förelegat i det enskilda fallet. Dessa ursäktande förhållanden får dock oftast betydelse först i samband med fastställandet av nedsättningens omfattning.[366] Nedan följer en redogörelse för hur nämnderna har bedömt frågan om oaktsamhet förelegat vid tillämpning av olika preciserade säkerhetsföreskrifter.

---

363 Se t ex ARN 83/R5088, ARN 81/R5562, ARN 81/R4837, SkVn 92/1983 och SkVn 42/1981.

364 Se t ex ARN 91/R1612, ARN 91/R1692, ARN 86/R550, ARN 83/R5088, ARN 83/R2350, ARN 83/R7327, ARN 82/R2402, SkVn 80/1983 och SkVn 16/1983.

365 Se t ex ARN 87/R6902 där den försäkrade i sin skadeanmälan avseende en stöld angav att familjen aldrig hade låst i källaren. Trots detta menade nämnden att försummelsen inte kunde anses vara av så allvarlig art det skulle vara motiverat att sätta ned ersättningen med mer än 25%. Jfr dock ARN 88/R5590 där nämnden ansåg det graverande att försäkringstagaren, trots att han vid tidigare tillfälle blivit bestulen på en plånbok som förvarats i bil, glömt två plånböcker med sammanlagt 9 000 kr i bilen.

366 Se under 5.4.3.5.

5.4.2.2.1 Olåst dörr.

Det förekommer ett fåtal ARN-avgöranden där nämnden, trots att en säkerhetsföreskrift bevisligen blivit åsidosatt, menat att den försäkrade ej visat sådan oaktsamhet att det förelegat skäl att sätta ned försäkringsersättningen. Bortsett från en stöldskada ur en bil, avser alla dessa undantagsfall skador som inträffat i den försäkrades bostad.[367] Det rör sig om stöld- eller frysskador. Det är möjligt att man av detta kan dra slutsatsen att kraven på vad som anses vara ett aktsamt beteende skärps när den försäkrade medför eller förvarar försäkrad egendom utanför bostaden. För detta antagande talar dessutom att de gemensamma riktlinjerna för tillämpning av nedsättningsreglerna vid stöld och skadegörelse i bostad föreskriver 25% nedsättning som normalavdrag medan riktlinjerna för stöld av egendom som medförts eller förvarats utanför bostad föreskriver 50% nedsättning i normalfallen.[368]

Bland de nedsättningsärende, där ARN och SkVn ansett att ett åsidosättande av ett aktsamhetskrav inte i sig utgjort en tillräcklig förutsättning för nedsättning, går det att urskilja en speciell grupp av skador. De försäkrade har i dessa fall drabbats av stöld i sin olåsta bostad i samband med att någon befunnit sig i eller i närheten av hemmet.[369] Försäkringsvillkoren anger att ytterdörrar till bostaden skall vara låsta. Altan-, terrass- och balkongdörrar skall vara stängda och reglade inifrån. Dessa aktsamhetskrav gäller oavsett om någon är hemma eller ej.[370] När den försäkrade råkat ut för att en tjuv tagit sig in i bostaden genom en olåst dörr har bolagens beslut om att sätta ned försäkringsersättningen emellanåt underkänts bl a med hänvisning till att bostaden stått under övervakning. De gemensamma nedsättningsriktlinjerna anger numera också att avdrag inte ska förekomma när den försäkrade haft "rimlig tillsyn" över en olåst bostad. Hälften av de tillsynsfall där nämnderna menat att graden av oaktsamhet varit så liten att det inte funnits förutsättning för nedsättning härstammar från tiden före dessa riktlinjers ikraftträdande.[371] Det är troligt att nämndavgörandena medverkat till riktlinjernas utformning. Det bör dock påpekas att nämnderna verkar ha varit något restriktivare i sin villkorstillämpning än vad den sedermera antagna riktlinjen ger uttryck för. Det finns flera fall där ARN, eller SkVn, menat att förutsättningarna för nedsättning varit uppfyllda trots att någon varit hemma eller i närheten av den olåsta bostaden.[372] Det har dock i dessa fall i allmänhet ansetts vara en förmildrande omständighet att bostaden varit bevakad och nedsättningsavdraget har därför i flertalet av dessa fall blivit något lindrigare än vid stölder där bostaden helt lämnats utan tillsyn.

I de avgöranden, som avser stöld ur olåst men bevakad bostad och som kan härledas till tiden före riktlinjernas ikraftträdande, men där nedsättning ändå ansetts utesluten, har nämnden inte enbart tagit fasta på att bostaden stått under viss tillsyn utan även vägt in andra omständigheter i sin aktsamhetsbedömningen.[373]

Dörren till den försäkrades bostad lämnades olåst av ett barn i samband med att barnet kom hem från dagis. Nämnden är inte helt tydlig i sin motivering men man tycks ha menat att omständigheterna vid skadetillfället varit sådana att föräldrarna, som var hemma, inte kunde klandras för att de inte kontrollerat att dörren varit låst.

---

367 Bilstöldsfallet återfinnes i ARN 84/R5573.

368 Detta dock med undantag för stöld på hotell där 25% avdrag är huvudregel.

369 ARN 84/R7722, ARN 83/R7608, ARN 83/R6649, ARN 83/R1310, ARN 82/R1909, SkVn 53/1982.

370 Se t ex Skandia stor hem 1994 D1 och Folksam Hem 1991 A13.

371 Riktlinjerna trädde ikraft 15 mars 1984.

372 Se ARN 82/R4805, ARN 82/R3028, ARN 82/R1019, ARN 82/R97, ARN 81/R6894, ARN 81/R5562, ARN 81/R1427, SkVn 92/1983, SkVn 73/1983, SkVn 29/1982, SkVn 21/1982 och SkVn 42/1982.

373 ARN 83/R1310.

I ett annat fall, där tillsynen över bostaden sköttes av en 13-åring, påpekades särskilt att huvudingången hållits låst, att mamman endast varit borta från bostaden under kort tid samt att stölden förutsatt att tjuven var bekant med barnet och omgivningen. [374]

Slutligen i ett tredje fall menade nämnden att den försäkrade, en 75-årig kvinna, vid stölden befunnit sig "i en utomordentligt utsatt situation" och att nedsättning därför inte borde komma ifråga. [375]

Nedsättningsriktlinjerna från 1984 gör klart att avdrag på försäkringsersättningen inte skall förekomma även om en ytterdörr lämnats olåst, detta dock under förutsättning att någon varit hemma eller i trädgården och dessutom haft rimlig tillsyn över bostaden. De avgöranden som finns att tillgå efter riktlinjernas ikraftträdande har av denna anledning i många fall kommit att koncentreras till frågan om vad som krävs för att bostaden skall anses ha stått under "rimlig tillsyn". Följande avgöranden kan verka belysande för ARN:s inställning.[376]

Den försäkrade lämnade en altandörr öppen för vädring (det kan ifrågasättas om det inte rörde sig om ett uppsåtligt åsidosättande av föreskrift). Dörren stod öppen under ca tre och en halv timma. Under denna tid befann sig den försäkrade i tvättstugan samt i köket. Dessa rum låg inte i anslutning till rummet med altandörr. Nämnden fann att, med tanke på att den försäkrade befunnit sig i bostaden, fick hon anses ha haft rimlig tillsyn över denna.

Det är dock osäkert hur pass stor vikt man kan fästa vid detta enda fall. I ett avgörande från 1982 -alltså före riktlinjernas tillkomst- uppehöll sig den försäkrade i bastun när han utsattes för stöld i bostaden. I avgörandet påpekade nämnden att när man är i bastun eller duschen är man relativt isolerad från omvärlden och möjligheterna att uppfatta främmande ljud är därför nedsatt. Med hänvisning till detta rekommenderade man 75% nedsättning. Detta kan jämföras med normalavdraget i tillsynsfall som vid denna tidpunkt enligt villkoren låg på 50%.[377] ARN tog alltså i fasta på den faktiska möjligheten att avslöja att någon obehörigen tagit sig in i bostaden. Å andra sidan menade SkVn i ett avgörande från 1982 att 50% nedsättning (alltså normalavdrag vid tillsyn) var en lämplig påföljd när en tjuv gått in genom en öppen terrassdörr och stulit tio videoband. Försäkringstagaren befann sig vid stöldtillfället antingen i tvättstugan eller i duschrummet. Tre ledamöter var skiljaktiga och menade att de förmildrande omständigheterna i detta fall borde föranleda nedsättning med enbart 20%. I avgörandet påpekades dock särskilt att huset, en mindre enplansbyggnad i vinkel, torde vara förhållandevis enkelt att övervaka.[378] En ganska okontroversiell slutsats skulle vara att svaret på frågan om den olåsta bostaden stått under rimlig tillsyn blir avhängigt av förhållandena på platsen. Man har helt enkelt att anpassa sitt handlingssätt efter hur bostaden ser ut samt dess geografiska belägenhet.

Språkligt sett borde begreppet tillsyn innebära att försäkringsstället står under någon sorts övervakning och kontroll. En sträng tolkning skulle kunna föranleda ett krav på att den olåsta bostaden varit satt under sådan uppsikt att en tjuv tämligen omedelbart kunnat avslöjas. Nämndpraxis visar emellertid att det räcker att det förelegat en möjlighet för den som haft ansvar för bostaden att uppmärksamma en obehörigs intrång för att kravet på tillsyn skall anses vara uppfyllt. Den som har att se till bostaden bör därför anpassa sin låsvanorna dels efter var han befinner sig i förhållande till bostaden, dels efter vad han är sysselsatt med. Har den som befinner sig i eller i närheten av bostaden begränsade möjligheter att hålla denna under uppsikt är det inte orimligt att göra ett nedsättningsavdrag för den händelse att det inträffar en stöldskada. I annat fall kommer riktlinjernas krav om tillsyn att bli totalt meningslöst. Det hade då räckt att ange att låskrav ej föreligger då någon befinner sig i eller i närheten av bostaden.

374 ARN 82/R1909.

375 SkVn 53/1982.

376 ARN 83/R6649.

377 ARN 82/R1019.

378 SkVn 18/1982.

Huruvida man i analogi med bastubadarfallet kan säga att den som lyssnar på musik på hög volym eller är helt uppslukad av ett TV-program eller någon annan aktivitet också är förhindrad att hålla tillsyn över bostaden är emellertid tveksamt, följande avgörande tyder nämligen på motsatsen.[379]

En garagedörr på framsidan av den försäkrades hus lämnades olåst under en förmiddag. Den försäkrade befann sig hela tiden på baksidan av sitt hus sysselsatt med att måla ett fönster. Radion stod påslagen inne i huset. En tjuv tog sig in i bostaden, troligen genom den olåsta dörren på husets framsida. Den försäkrade ansågs ha haft rimlig tillsyn över bostaden och nedsättning ansågs därför ej vara motiverad.

Den försäkrade var här upptagen med en arbetsuppgift som krävde viss koncentration. Det är också möjligt att den påslagna radion gjorde det svårt att uppfatta misstänkta ljud inifrån huset. Trots detta ansågs hon alltså ha haft uppsikt över sin bostad.

Avgörandet kan jämföras med det följande.[380]

Den försäkrade lät en altandörr i vardagsrummet stå öppen för vädring medan hon städade. En tjuv smög sig in och gömde sig i villan. När försäkringstagaren väl lämnat sin bostad passade tjuven på att tillägna sig diverse egendom.

Med hänvisning till att bostaden stått under "viss uppsikt" när tjuven tog sig in, menade nämnden att 50% avdrag på ersättningen (dvs standardavdraget) vara en lämplig påföljd.

Avgörandet ger inga närmare upplysningar om vad sorts städning den försäkrade var sysselsatt med. I den mån hon var upptagen med att t ex dammsuga är det tänkbart att hennes möjligheter att uppfatta främmande ljud varit begränsade.

Som framgått tycks nämnderna i allmänhet anse att tillsyn föreligger så snart någon behörig person befunnit sig i eller i närheten av bostaden i samband med stölden. Oavsett detta bör man dock inte förbise att de gemensamma nedsättningsriktlinjerna faktiskt anger ett visst kvalitetskrav på övervakningen av bostaden. Av riktlinjerna följer att bostaden skall ha stått under "rimlig tillsyn". Den försäkrades egen inställning till vad som är tillräckligt (rimligt) i sammanhanget är av mindre intresse.[381]

Den försäkrade menade själv att hennes olåsta bostad stått under tillfredsställande övervakning. Nämnden uttalade att det visserligen fick anses vara en förmildrande omständighet att den försäkrade själv tyckt sig kunna hålla bostaden under tillbörlig uppsikt men att oavsett den försäkrades egen åsikt i saken så kunde möjligheterna att hålla "god uppsikt" över bostaden ändå inte ha varit särskilt stora i det aktuella fallet. Med hänvisning till detta samt att det verkade försvårande att det stulna, som hade ett högt värde, 125 000 kr, förvarats lättillgängligt, rekommenderades nedsättning med 75%.

Enligt riktlinjerna kan bostaden ej anses stå under tillsyn när den som befinner sig i den ligger och sover. Detta får väl sägas vara skäligt. Oavsett hur lättväckt man anser sig vara verkar det inte särskilt troligt att man i sovande tillstånd har förmåga att hålla uppsikt över bostaden. Riktlinjen är väl förankrade i nämndernas praxis.[382]

Den försäkrade bestals på obligationer kontanter samt en kamerautrustning. Det stulna förvarades på ett olåst kontor i den försäkrades villa. Vid stöldtillfället befann sig två personer i husets övervåning och ytterligare två

379 ARN 83/R7608.

380 SkVn 16/1982.

381 SkVn 21/1982.

382 ARN 83/R1069. Jfr även ARN 91/R888 där det troligaste ansågs vara att försäkringstagaren glömt låsa dörren samt att någon under natten berett sig tillträde till bostaden, avdrag med 25% (totalskada 41 506 kr) ansågs skäligt.

personer i ett rum intill kontoret. Bolaget menande att tillsyn ej förelegat eftersom det saknades dörrar mellan de rum där de boende befann sig och kontoret. Dessutom talade det mesta för att de personer som befunnit sig i villan sovit vid tidpunkten för stölden. ARN diskuterade inte tillsynsfrågan utan konstaterade enbart att aktsamhetskraven i viss mån varit åsidosatta. Med hänsyn till det stulnas värde, 41 000 kr, ansågs försummelsen mycket allvarlig, nedsättning rekommenderades med 75%.[383]

En jämförelse kan göras med följande fall.[384]

Försäkringstagaren bestals under semesterresa på diverse stöldbegärlig egendom som lämnats kvar i bilen. Aktsamhetskravet föreskrev att allt stöldbegärligt skulle förvaras i låst handskfack eller låst bagageutrymme. Dessa krav var ej uppfyllda. I sitt avgörande angav ARN att det fick betraktas som en förmildrande omständighet att den försäkrade vid stöldtillfället sovit i ett tält bredvid bilen. Med hänvisning till detta samt ytterligare några omständigheter -bilen stod parkerad på inhägnad campingplats, försäkringstagaren hade bedömt bilen som säkraste förvaringsplats - rekommenderades 25% nedsättning att jämföra med 50% som är standardavdrag vid åsidosättande av denna typ av aktsamhetsföreskrift.

Ett annat avgörande ger intryck av att den försäkrade inte behöver anpassa sin tillsyn efter att ett handikapp.[385]

Entrédörren till den försäkrades villa lämnades s olåst under sex dagar. Under denna tid bodde den försäkrades svärmor i huset. Svärmodern hade, enligt uppgift från den försäkrade, hela tiden befunnit sig i huset eller omedelbart utanför detta. Bolaget menade att aktsamhetskravet allvarligt åsidosatts. Dels visade beteendet på att huset regelmässigt hölls olåst. Dels var svärmodern rörelsehindrad och därför borde det ha funnits anledning att låsa de dörrar som inte omedelbart kunde övervakas.

Nämnden fann att stölden begåtts under den tid då svärmodern befunnit sig i bostaden och det fanns därför inte någon anledning att göra någon nedsättning. Den omständigheten att svärmodern varit rörelsehindrad förändrade inte nämndens bedömning.

Avgörandet kan jämföras med det följande.[386]

En 87-årig kvinna med vissa åldershandikapp blev i sin bostad bestulen på ett antal guldsmycken. Bostaden stod troligen olåst vid stöldtillfället. Nämnden fann det förmildrande att kvinnan antagligen befunnit sig i eller i närheten av bostaden när stölden inträffade. Inget tydde på att kvinnan trots sin ålder och sina handikapp skulle ha varit ur stånd att utöva "normal tillsyn och kontroll". Nedsättning rekommenderades med 50%.

Huruvida ett barn kan anses klara av att hålla uppsikt över en olåst bostad är osäkert. I det tidigare nämnda avgörandet ARN 82/R1909 ansågs nedsättning ej motiverad då försäkringstagarens trettonåriga son passat huset. Som påpekats beaktade nämnden dock att mamman varit borta en kort stund, 20 minuter, och att huvuddörren hållits låst. Även om ett barn i vissa fall kan antas kapabelt att övervaka en bostad, borde det dock finnas en nedre åldersgräns för när barnet kan antas vara moget nog att klara denna uppgift. Det är tveksamt om man kan lägga ett sådant ansvar på t ex en sjuåring. I brist på belysande avgöranden är det svårt att uttala sig mera exakt om hur man bör se på dessa frågor. En möjlighet vore annars kanske att dra gränsen vid tolv år eftersom identifikation ej kan komma ifråga när den som brutit mot föreskriften varit under tolv år.[387]

I vissa stöldskador förekommer det att den försäkrade åberopat att den olåsta bostaden vaktats

383 Jfr dock ARN 83/R631 samt ARN 84/R5861.

384 ARN 84/R7023.

385 ARN 84/R7722.

386 ARN 81/R6894.

387 KFL 33 §, FAL 4:9 2 p.

av en hund. Nämnderna tycks inte betrakta detta som detsamma som att bostaden stått under sådan tillsyn som utesluter nedsättning. I något fall har det dock ansetts vara en förmildrande omständighet att det funnits en hund i den olåsta bostaden.[388]

Att kravet på tillsyn inte anses uppfyllt enbart med hänvisning till att det finns grannar som åtagit sig att hålla viss tillsyn över huset framgår av följande fall.[389]

Försäkringstagaren drabbades av en stöldskada i sitt fritidshus som var beläget mitt i Kivik med permanentboende grannar intill. Tjuven tog sig in genom en olåst dörr till ett uthus därifrån kröp han över en vind och kunde bryta sig in i bostadshuset genom vindsgolvet. Bolaget yrkade på 50% nedsättning. Nämnden ansåg det skäligt att göra avdrag med 1/3.

Utöver tillsynsfallen har jag funnit två avgöranden där ARN, trots att ett låskrav bevisligen varit åsidosatt, ändå ansett att oaktsamheten varit så obetydlig att det inte funnits förutsättning för något nedsättningsavdrag. Det första fallet avser en stöld där tjuven gick in genom en balkongdörr.[390]

Försäkringstagaren hade lämnat en balkongdörr på tredje våningen i en hyresfastighet olåst eller reglad i vädringsläge över natten. Låset var i vilket fall bristfälligt. Den försäkrade var vid tillfället inte hemma i sin bostad. En tjuv tog sig in i lägenheten genom att klättra över till balkongen från ett fönster i trappuppgången. Balkongen, som låg på tredje våningen, var placerad 85 cm från och 50 cm högre än fönstret. Bolaget ville sätta ned ersättningen med 100%. Den försäkrade menade att han inte varit oaktsam och bestred därför varje avdrag på ersättningen. Försäkringstagaren hävdade att det varit förenat med fara för livet att klättra in i lägenheten. Nämnden höll med den försäkrade. Oaktsamheten ansågs så ringa att nedsättning inte borde komma ifråga.

Att balkongen i detta fall varit olåst ursäktades alltså av att risken för att tjuven skulle kunna komma till skada borde ha avskräckt från inbrott. Liksom vid tillsyn av olåst bostad uppvägs alltså brottet mot aktsamhetsföreskriften av att någon annan omständighet kan ha motverkat risken för skada.[391] Det är f ö möjligt att ARN i just det här fallet låtit sig påverkas av aktsamhetsföreskriften för fönster. Det är vanligt att hem/villaförsäkringsavtalen anger att fönster, som kan nås på enkelt sätt, skall vara stängda och reglade vid bortavaro. Att låta ett svåråtkomligt fönster stå öppet utgör därför inget brott mot föreskriften.[392] I analogi med detta skulle det kunna hävdas att det ej bör krävas att en balkong, som är svår att nå, skall hållas låst vid kortare bortavaro.[393] Något som kan vara värt att notera är att den försäkrade förmodligen inte varit omedveten om att låsanordningen till balkongen var bristfällig. Att han trots denna insikt inte försökt komma till rätta med det trasiga låset, tycks emellertid inte ha påverkat nämndens bedömning.[394]

Det andra avgörandet, där den försäkrade lämnat sin bostad olåst och dessutom utan tillsyn men där ARN ändå ansett oaktsamheten försumbar, avser en stöldskada där tjuven tagit sig in

388 ARN 84/R1280, jfr även ARN 83/R7027 där förekomsten av hund ej tillmättes särskild vikt samt ARN 84/R5861 - oreglat fönster - och SkVn 16/1983 som också det avsåg ett oreglat fönster.

389 ARN 91/R6458.

390 ARN 84/R414.

391 Ytterligare exempel på denna inställning finner man i ARN 84/R7852 där ARN:s majoritet menade att ett åsidosättande av att låsa bil inte borde föranleda nedsättning då bilen stått under omedelbar tillsyn.

392 Detta dock under förutsättning att den försäkrade ej lämnat bostaden för mer än maximalt 24 timmar.

393 Jfr även ARN 84/R1280 som också avsåg stöld i bostad via olåst balkongdörr. Även här tog nämnden fasta på hur pass svårt det varit för tjuven att ta sig in i bostaden. Då balkongens nederkant endast låg 80 cm från markytan menade ARN dock att det inte varit förenat med några större svårigheter för tjuven att ta sig in, nedsättning ansågs befogad. Se även ARN 82/R1141 där den försäkrade dock åsidosatt ett särskilt låskrav för balkong.

394 Jfr ARN 83/R2350 angående trasig spärr till fönster i lägenhet.

genom en källardörr.[395]

Den försäkrade kontrollerade att dörrar och fönster var ordentligt låsta innan hon gick för att handla. Hon förbisåg dock att se till att källardörren var låst. Misstaget förklarades av att dörren ledde in till makens veterinärmottagning. Normalt brukade denna dörr alltid hållas låst när mannen inte hade mottagningstid.Villan stod utan tillsyn i ca 40 - 45 minuter. När den försäkrade återkom till huset upptäckte hon en tjuv i bostaden. Hon kunde inte hindra tjuven från att avlägsna sig.

Nämnden fann ingen anledning att betvivla att den försäkrade ordentligt undersökt att det varit låst innan hon lämnade bostaden. Det förhållandet att hon glömt kontrollera källardörren ansågs inte vara en särskilt allvarlig försummelse med tanke på att dörren i vanliga fall brukade vara låst. Detta plus det faktum att bostaden stått tom relativt kort tid, gjorde att försummelsen, enligt nämnden, inte kunde betraktas som så allvarlig att nedsättning kunde anses befogad. Avgörandet är särskilt intressant eftersom försäkringsavtalet i detta fall föreskrev att villan skulle låsas med särskild typ av lås. Ett sådant krav motiveras ofta av att försäkringsbeloppet är högt. Nämnden påpekade särskilt att låskraven inte påverkade bedömningen.

Av den här redovisade nämndpraxisen kan det dras ett par slutsatser. För det första anses det som huvudregel oaktsamt att inte hålla dörrarna till bostaden låsta. Som numera framgår av de gemensamma riktlinjerna för nedsättning vid stöld i bostad kan dock ett åsidosättande av låskravet uppvägas av att någon hållit bostaden under rimlig tillsyn. För det andra kan det undantagsvis förekomma att en underlåtenhet att låsa bedöms som mindre än ringa oaktsamt, trots att bostaden ej stått under tillsyn. Då jag enbart funnit två avgöranden där ARN menat att sådan underlåtenhet varit ursäktlig är det vanskligt att försöka finna ut några egentlig principer som väglett nämnden i dess bedömning. Möjligen kan fallet med den olåsta källardörren ge intryck av att om försäkringstagaren ansträngt sig för efterleva aktsamhetskraven, t ex genom att kontrollera att det varit låst innan bostaden lämnas, så kan detta ses som en ursäktande omständighet i sammanhanget. Det kan kanske tyckas skäligt att göra viss åtskillnad mellan den försäkringstagare som lämnar hemmet utan att på något sätt försöka övertyga sig om att det är låst överallt och den försäkringstagare som faktiskt först går runt tittar efter.

När låsföreskriften inte efterlevts visar ARN:s praxis i kombination med de gemensamma riktlinjerna att åsidosättandet kan ursäktas av att något annat motverkar risken för skada. Detta har klart framgått ifråga om tillsyn som godtas som substitut för låsning.För tydlighetens skull bör kanske påpekas att inte vilka omständigheter som helst accepteras som en ursäkt för att ett låskrav åsidosatts.[396]

Den försäkrade, som drabbades av en stöldskada i bostaden, hade spärrat den källardörr tjuven använt sig av genom att spika igen dörren. Nämnden fann att en låsföreskrift blivit åsidosatt och det i sådan grad att nedsättning borde göras. Man tog dock hänsyn till att försäkringstagaren vidtagit de åtgärder som stått henne till buds för att förebygga inbrott. Man rekommenderade därför 25% nedsättning. Bolaget menade däremot att 50% nedsättning hade varit skäligt.

Slutligen kan påpekas att nämnderna i vissa fall lagt vikt vid hur länge bostaden stått olåst. I ARN 82/R3604 togs det t ex hänsyn till att ett olåst hus stått utan tillsyn i endast tre timmar.[397] SkVn menade däremot i ett av sina avgöranden att en bonde, som lämnat sin bostad olåst och obevakad under en timma och en kvart, brutit mot låsföreskriften under en "inte alldeles kort tid". Nedsättning med 100% rekommenderades.[398] Riktlinjerna anger för övrigt att påföljd normalt inte bör komma ifråga när den olåsta bostaden lämnats för kort bortavaro (ärende i

395 ARN 85/R580.

396 ARN 85/R196.

397 Samma sak hävdades i ARN 84/R1280 där den försäkrade också låtit bostaden stå olåst under tre timmar. Se även ARN 93/R4254.

398 SkVn 80/1983.

källaren i hyreshus, kort besök hos en granne eller dylikt).

5.4.2.2.2 Förvaring av nyckel.

Inställningen till vad som är att anse som mindre än ringa oaktsamt blir med nödvändighet beroende av vilken typ av föreskrift som åsidosatts. Vissa föreskrifter verkar nämnderna praktiskt taget undantagslöst betrakta som uttryck för hur den försäkrade bör handla. I dessa fall förekommer helt enkelt inte den försäkrade anses ursäktad av någon omständighet. Detta gäller t ex för de föreskrifter i stöldförsäkringen som anger hur nyckeln till bostaden bör förvaras.[399] När den försäkrade förvarat nyckeln till bostaden i strid med villkoren har nämnden undantagslöst ansett att oaktsamhet förelegat.

5.4.2.2.3 Regling av fönster.

Jag har endast kunnat finna ett fall där man från nämndernas sida menat att ett brott mot föreskrift om att hålla fönster stängda varit att betrakta som så ringa oaktsamt att nedsättning ej borde komma ifråga.[400]

Försäkringstagaren hade i detta fall lämnat sin bostad för mer än 24 timmar. En tjuv tog sig in genom ett igenspikat (oreglat) fönster. Med hänvisning till husets ensliga läge ansåg dock nämnden förseelsen så ringa att bolaget, som yrkat på nedsättning till 0, rekommenderades utge full ersättning.

Det förekommer även några enstaka avgöranden där nämnderna, i strid med vad det berörda försäkringsbolaget hävdat, ansett att aktsamhetskravet varit uppfyllt och att det därför saknats anledning att sätta ned ersättningen.[401] Däremot har jag inte kunnat finna något avgörande, där någondera av nämnderna menat att oaktsamheten varit mindre än ringa när en föreskrift om att regla fönstret bevisligen blivit åsidosatt. Det finns t o m ett avgörande från tiden före 1984 års riktlinjer där ARN menat att nedsättning varit befogad trots att den försäkrade troligen befunnit sig i bostaden vid det tillfälle stölden inträffat. Någon direkt kontroll över bostaden förelåg dock ej i detta fall eftersom den försäkrade uppehöll sig i köket där hon stängt dörren om sig.[402] Oavsett detta borde fallet kunna jämföras med de avgörande från motsvarande tidpunkt, där nämnden menat att brott mot kravet att hålla ytterdörr låst kunnat ursäktas av att bostaden stått under viss tillsyn.[403]

Av ARN:s och SkVn:s praxis framgår att det åligger den försäkrade att se till att fönster, som kan nås på ett enkelt sätt, är ordentligt stängda innan bostaden lämnas. Man kan inte ens ursäkta en underlåten kontroll med att man plötsligt och oväntat tvingas att ge sig av.[404] Ämnar man lämna bostaden för längre tid än 24 timmar ökar kravet på aktsamhet och den försäkrade bör då förvissa sig om att alla fönster är stängda innan han ger sig av. Underlåts detta, och har den

399 Se ARN 92/R316, ARN 92/6152, ARN 91/R165, ARN 90/R1750, ARN 86/R3015, ARN 86/R2442, ARN 86/R576, ARN 85/R6131, ARN 85/R3304, ARN 85/R2039, ARN 81/R6632, ARN 81/R1299, SkVn 76/1984, SkVn 123/1981. I ARN 88/R5538 var försäkringstagaren och bolaget ense om att 20% nedsättning var skäligt med hänvisning till att försäkringstagaren haft sina lägenhetsnycklar liggande i en låst bil, som i sex dagar stått uppställd på en inhägnad parkeringsplats.

400 ARN 91/R3622.

401 ARN 83/R6191, ARN 83/R1565 och SkVn 66/1983.

402 ARN 82/R5883.

403 ARN 83/R1310, ARN 82/R1909, SkVn 53/1982.

404 Jfr ARN 82/R6412.

försäkrade varit medveten om att bostaden lämnades för längre tid, kan oaktsamheten komma att betraktas som graverande.[405]

När en försäkringstagare inför en tre veckors semesterresa glömde att undersöka om ett fönster ovanför en altandörr var ordentligt låst menade ARN, med hänvisning att försäkringstagaren stått i begrepp att lämna bostaden för en längre tid, att det fick anses som en "inte obetydlig grad av oaktsamhet" att inte kontrollera att samtliga fönster varit ordentligt stängda och reglade.

I ett annat fall stod den försäkrades villa obebodd en längre tid efter ett dödsfall. Villan utsattes för ett inbrott. I samband med skadeanmälan påtalade bolaget behovet av att förse samtliga fönster, en altandörr samt entrédörren med särskilda lås. Detta blev ej gjort eftersom villan skulle säljas. Tre dagar före en visning av villan ställdes ett källarfönster på glänt för att vädra huset. En tjuv tog sig in genom det öppna fönstret. Nämnden som ansåg åsidosättandet allvarligt rekommenderade 75% nedsättning. Bolaget hade yrkat på 100% avdrag.[406]

Det kan tilläggas att ett avgörande från SkVn tyder på att den försäkrades undersökningsplikt kan sträcka sig ganska långt.[407] Nämnden menade i detta fall att den försäkrades underlåtenhet att undersöka om ett källarfönster varit reglat varit så graverande att bolaget ansågs vara berättigat att sätta ned ersättningen med 100%. Detta trots att fönstret förmodligen lämnats öppet av försäkringstagarens hyresvärd.[408]

När den försäkrade lämnat ett fönster öppet är nämnderna inte benägna att ursäkta brottet mot säkerhetsföreskriften med hänvisning till att risken för en stöldskada begränsats av någon annan omständighet. Från och med riktlinjernas ikraftträdande gäller detta dock med undantag för de fall där risken för stöld motverkats av att den försäkrade haft "rimlig tillsyn" över bostaden. En försäkringstagare som lämnat ett garagefönster öppet ansågs sålunda oaktsam trots att huset vaktades av en bitsk hund.[409] Som påpekats i det föregående avsnittet brukar nämnderna inte heller anse att förekomsten av en hund kan ersätta låsning av dörr.[410] I de fall stölden fullföljts har ju hunden f ö visat sig oförmögen att hålla tjuven borta.

En omständigheter, som de försäkrade inte sällan åberopat för att försvara en underlåtenhet att regla ett fönster, är att detta varit svårt att ta sig in genom. Det har förekommit att sådana förhållanden beaktas.[411]

Som exempel kan nämnas att nämnden tagit viss hänsyn till att en glugg (28 x 55 cm) som glömts öppen i ett tvättrum, inifrån hade blockerats av ett stort ekskåp. Skåpet gjorde att fönstret enbart kunde öppnas 17 cm. Nämnden menade att detta var en förmildrande omständighet men det kunde ändå inte fullt ursäkta brottet mot föreskriften. Nedsättning rekommenderades med 25%.[412]

Det är inte ovanligt att den försäkrade vill försvara ett brott mot en reglingsföreskrift med att man försökt förhindra intrång med olika hemmagjorda låsanordningar. I ARN 86/R550 hade försäkringstagaren stängt igen ett fönster med hjälp av en grov ståltråd. I lägenheten fanns

405 ARN 82/R2402. Jfr även ARN 93/R2716 och ARN 91/R3622.

406 ARN 93/R2716. Jfr SkVn 81/1989 där egendom till ett värde av 35 000 kr stals ur ett hus som var under uppförande. Husets fönsteröppningar var täckta av en uppspänd presenning. Nedsättning till 0 rekommenderades.

407 SkVn 55/1982.

408 Nämnden resonerade överhuvudtaget inte kring frågan om identifikation.

409 Denna oskadliggjordes dock med hjälp av en pannbiff som tjuven hämtade ur kylskåpet! SkVn 16/1983.

410 Se ovan s 188. Jfr även t ex ARN 84/R5861 och SkVn 16/1983.

411 ARN 82/R5474.

412 Jfr även ARN 82/R1141 som i och för sig avsåg stöld via en olåst balkongdörr. I detta fall menade nämnden, och bolaget, att 20% nedsättning var motiverat med hänsyn till att det krävts en viss uppoffring av gärningsmannen för att nå balkongen, tjuven fick hoppa snett ned från ett fönster för att nå denna. Normalavdraget var vid tillfället 100%.

dessutom en kakkadua som brukade skrika när någon okänd kom in i bostaden. Nämnden menade att den försäkrade, som lämnat bostaden för två och ett halvt dygn, visat oaktsamhet som inte kunde anses som ringa. Nämnden påpekade särskilt att föreskrifter om att fönster och dörrar skall hållas låsta har en viktig allmänpreventiv funktion.[413] Att den högljudda papegojan inte påverkade bedömningen ligger helt i linje med hur man ser på förekomsten av en hund i motsvarande situationer.

Det kan tyckas vara lättare att glömma att stänga ett fönster än att glömma låsa ytterdörren. Inte minst när det gäller gluggar i källare och badrum kan det vara lätt hänt att förbise att dessa står öppna. Man hade därför kunnat anta att det borde betraktas som en mindre allvarlig förseelse att underlåta att regla ett fönster än att glömma låsa ytterdörren. Mot detta kan dock invändas att ett öppet fönster kanske innebär en större risk för stöld än en olåst dörr. Tjuven kan ju på avstånd observera att fönstret står öppet. Att upptäcka att en dörr lämnats olåst kräver däremot att man går ända fram till dörren och kanske rent av känner på dörrvredet. En allmän princip i oaktsamhetsbedömningen torde vara att ju större risken för skada är desto aktsammare bör den försäkrade vara.[414] Det kan tilläggas att det i såväl ARN:s som SkVn:s praxis finns exempel på fall där nämnderna ansett det vara en förmildrande omständighet att det fönster som lämnats oreglat åtminstone varit åtdraget så att en tjuv inte omedelbart kunnat upptäcka att fönstret inte varit reglat.[415] I ett fall där fönstret inte var åtdraget men där dess placering gjorde att det var svårt att upptäcka menade ARN att detta förhållande fick betraktas som en förmildrande omständighet.[416]

I aktsamhetsbedömningen verkar ARN annars i ganska hög grad styras av bolagens föreskrifter. Av dessa följer att fönster som inte lätteligen kan nås från mark eller ståplan inte behöver hållas reglade vid bortavaro som understiger 24 timmar.[417] Till detta kan läggas att när någon är hemma får ett fönster stå öppet (dock inte när man sover). Föreskrifterna ställer inte särskilt höga krav på den försäkrade och det är också ovanligt att ARN, eller SkVn, anser att den, som brutit mot dessa föreskrifter, kan ursäkta sin förseelse på något sätt. En annan sak är att nämnderna inte alltid är ense med bolagen om hur villkoren bör tolkas eller hur stort nedsättningsavdrag som bör göras.

Avslutningsvis kan sägas att om det nu verkligen förhåller sig så att det är lätt att glömma att stänga alla fönster i bostaden kan såväl kostnads- som preventiva skäl motivera en sträng inställning. Vid brott mot en föreskrift om att regla fönster har nämnderna också, procentuellt sett, hänvisat till allmänprevention samt kostnader i ungefär dubbelt så hög grad som vid åsidosättande av låskrav för dörr till bostad.[418]

5.4.2.2.4 Stöld ur biutrymme.

Av hemförsäkringens stöldmoment följer i allmänhet att biutrymmen till bostaden skall hållas låsta samt vara beskaffade så att stöld så långt som möjligt förhindras.[419] Med biutrymmen menas källare och vind i flerfamiljshus, gemensamhetslokaler samt eventuella andra förråd. Som tidigare påpekats råder det en viss osäkerhet om huruvida villkoren avseende stöldskador i

413 ARN 86/R550.

414 Hellner, Skadeståndsrätt, 4 uppl, 1985, s 96.

415 ARN 83/R2900 och SkVn 77/1983.

416 ARN 83/R2808.

417 Jfr t ex Skandia Stor hem 86, D 1, Folksam hem A 13 - dock något annorlunda utformat aktsamhetskrav.

418 18,8% respektive 9,6% av de avgjorda fallen i respektive grupp.

419 Jfr t ex WASA VHA 92 C 2.2, Skandia Stor hem 1994, D2.

gemensamhetsutrymmen bör betraktas som omfattnings- eller säkerhetsföreskrifter.[420] I de fall där nämnderna menat att det rört sig om någon form av säkerhetsföreskrift har man genomgående funnit förutsättningarna för nedsättning uppfyllda så snart det visats att biutrymmet inte varit låst vid stöldtillfället. När försäkringstagaren i sådana fall tilldömts full ersättning har detta motiverats av att aktsamhetskravet ansetts ha varit uppfyllt (dvs det har varit låst).[421]

Även om en skada oftast blir mindre omfattande vid stöld ur ett biutrymme - försäkringsavtalen innehåller i allmänhet en beloppsbegränsning av skyddet i biutrymme, t ex ett basbelopp - än i bostaden, tycks nämnderna vara noggrannare med att upprätthålla kravet på låsning i biutrymmena. Detta förklaras förmodligen av att faran för stöld är stor eftersom upptäcktsrisken i många fall torde vara mindre i källare och på vindar än i själva bostaden. Det är också möjligt att oaktsamhetströskeln vid stöld i hemmet lagts på en högre nivå av hänsyn till försäkringsskyddets sociala betydelse.

I sammanhanget kan det vara av visst intresse att påpeka att ARN i ett par fall från senare tid ansett att stölder från balkonger, som i och för sig inte är att anse som biutrymmen till bostaden,bör betraktats som ersättningsbara trots att det stulna inte varit inlåst. Nämnden tycks även här ha tagit ett initiativ till att utvidga försäkringsskyddet på ett sätt som bolagen inte verkar ha förutsett.[422]

5.4.2.2.5 Stöld ur bil.

Stöldskyddet i bil innefattar olika föreskrifter om hur egendom som finns i bilen bör låsas in. Kraven skiftar något beroende på försäkringsavtal. För att stöldskadan skall omfattas av försäkringsskyddet förutsätts dock att egendomen kan betraktas som medförd och inte förvarad i bilen. Detta omfattningsvillkor föranleder stora tolkningsproblem. Nämnderna har i ett mycket stort antal fall haft anledning att ta ställning till hur villkoret bör tillämpas.[423]

Säkerhetsföreskrifterna i detta stöldmoment anger att bilen skall hållas låst samt att medförd stöldbegärlig egendom skall förvaras inlåsta i handskfack eller i låst bagageutrymme, som ej kan nås från kupén.[424]

Liksom vid åsidosättande av låskrav i bostaden har ARN funnit att tillsyn kan ursäkta underlåtenheten att låsa bilen.[425]

Försäkringstagarens son lånade sin pappas bil för att flytta diverse egendom, bl a stöldbegärlig sådan, till familjens lantställe. Under färden kolliderade sonen med ett annat fordon. De inblandade satte sig i det påkörda fordonet för att fylla i försäkringspapperna. Pojkens fästmö stod och höll uppsikt över försäkringstagarens bil. Plötsligt hoppade en okänd man in i bilen och försvann med denna. Varken bilen eller den egendom som fanns i den kunde sedan återfinnas.

---

420 Angående detta problem se 5.2 ff.

421 ARN 92/R1129, ARN 86/R4019, ARN 83/R7890 och ARN 83/R893.

422 Se ARN 89/R4021, ARN 90/R4970 och ARN 91/R2443. I samtliga fall har full ersättning rekommenderats.

423 Några exempel; ARN 88/R1481, ARN 88/R157, ARN 87/R5405, ARN 87/R2544, ARN 87/R1403, ARN 87/R1846, ARN 87/R7011 osv, se även Larsson, Hem- och villaförsäkring s 65, 71, 78, 94, 112 samt 172. Ur rättspraxis kan nämnas NJA 1988 s 408.

424 Jfr t ex Skandia Stor hem 1994 D7. I övrigt se Hemförsäkring, Produktöversikt Oktober 1995, Konsumenternas Försäkringsbyrå.

425 ARN 84/R7852.

ARN menade att låskravet visserligen varit åsidosatt men att bilen stått under omedelbar tillsyn vilket kunde jämställas med att den varit låst. Full ersättning borde därför utgå. Två nämndledamöter var skiljaktiga vad gällde motiveringen till slutet. Dessa ville inte tolka omedelbar tillsyn som detsamma som låsning. Däremot fann de oaktsamheten så ringa att nedsättning ej borde komma ifråga.

I ett annat fall där den försäkrade placerat sitt bagage i en väntande taxi, som plötsligt rivstartade och försvann, ansågs det däremot inte tillräckligt aktsamt att taxin vaktats av den försäkrades väninna. Enligt bolagets mening borde väninnan ha suttit i taxin och inte stått utanför denna för att aktsamhetskravet skulle kunna anses uppfyllt..[426] Situationen skiljer sig dock något från de fall där man lämnar en tom bil olåst.[427] I ett fall, där den försäkrade blev bestulen på sin handväska medan hon satt i bilen, menade SkVn att full ersättning borde utgå. Stölden förövades av en man som bad om eld. Nämnden ansåg att villkorens krav på att stölden begåtts genom inbrott, fick betraktas som en aktsamhetsföreskrift och att den försäkrade i detta fall ej varit oförsiktig.[428] Att den olåsta bilen stod under tillsyn torde knappast kunna motsägas. ARN har i ett liknande fall kommit till samma slutsats om SkVn.[429]

Försäkringstagaren höll på att packa in varor i sitt bilbagage när en man bad henne om tändstickor. Försäkringstagaren hade inga tändstickor på sig. Mannen bad då att få låna bilens cigarettändare något som försäkringstagaren inte motsatte sig. När mannen avlägsnat sig upptäckte försäkringstagaren att hennes handväska saknades. Nämnden ansåg inte att nedsättning borde komma ifråga.

En oväntad konsekvens av nämndernas sätt att bedöma dessa stöldsituationer är att försäkringsskyddet kommer att omfatta stölden enbart av den anledning att det stulna funnits i en bil.En vanlig hem/villaförsäkring omfattar annars inte enkel fickstöld. Frågan är emellertid om inte upptäcktsrisken vid en fickstöld är väl så stor som när tjuven lyckas tillägna sig en väska från en olåst bil, låt vara att den försäkrade befinner sig i närheten av bilen vid själva stöldtillfället.

Det är inte enbart tillsyn över ett olåst fordon som kan leda till att de subjektiva förutsättningarna för nedsättning inte anses uppfyllda trots att en säkerhetsföreskrift bevisligen inte iakttagits.[430]

Den försäkrade placerade bl a en videobandspelare och en kamerautrustning i bagageutrymmet till en hyrd bil. Enligt försäkringsvillkorens aktsamhetskrav fick sådan egendom inte förvaras i bagageutrymme som var åtkomligt från kupén. Tjuven tillägnade sig det stulna genom att flytta det bakre ryggstödet i bilen.

Nämnden fann att nedsättning ej borde komma ifråga trots att den försäkrade underlåtit att följa avtalets aktsamhetskrav. Detta motiverades dels av att bagaget inte varit omedelbart åtkomligt från kupén, dels av att den försäkrade inte känt till att man kunde ta sig in i bagageutrymmet genom att flytta ryggstödet.

Detta avgörande, liksom ARN 85/R580 (det tidigare refererade källardörrsfallet), tyder på att underlåtenhet att kontrollera att en aktsamhetsföreskrift efterlevts kan vara ursäktlig när den försäkrade kan presentera en någorlunda rimlig förklaring till sitt handlande.[431] Till detta får läggas att den försäkrade på något sätt visat viss försiktighet. I fallet med den olåsta källardörren brukade den försäkrades make se till att källardörren hölls låst. I fallet med stölden

426 ARN 84/R4950.

427 I ARN 87/R4273 ansåg nämnden det motiverat att sätta ned försäkringsersättningen med 50% när försäkringstagaren lämnat sin bil olåst och med nycklarna i handskfacket. Bilen lämnades i detta fall, enligt den försäkrade, utan uppsikt i en knapp minut.

428 SkVn 117/1986.

429 ARN 85/R5359.

430 ARN 84/R5573.

431 Se ovan s 189.

i bilen torde den försäkrade, åtminstone enligt nämndens mening, inte ha varit medveten om möjligheten att ta sig in i bagaget via kupén. Man tycks inte ha ansett att det kunde krävas av den försäkrade att han undersökt detta förhållande innan bilen lämnades. Det är möjligt att bedömningen påverkats av att det rörde sig om en hyrd bil, kanske att man kan kräva bättre insikt om det egna fordonets konstruktion.[432]

Givetvis är det inte tillräckligt att den försäkrade kan lämna en förklaring vilken som helst till sitt handlingssätt för att detta skall anses vara mindre än ringa oaktsamt.[433]

De försäkrade lämnade sin bil under 15 minuter för att ta hand om ett barn som hastigt blivit sjukt under bilresan. Under familjens bortavaro bröt sig en tjuv in i bilen och stal bl a en kamera som låg i bilkupén. Enligt föreskrifterna i avtalet skulle kameran ha förvarats inlåst i handskfacket. Trots att de försäkrade kunde lämna en godtagbar förklaring till varför bilen övergivits utan att kameran blivit inlåst, ansåg nämnden att nedsättning borde komma ifråga. Nämnden rekommenderade dock endast 25% avdrag med hänsyn till omständigheterna vid skadetillfället.[434]

Det är inte ovanligt att en försäkringstagare, som befunnit sig på resa och som förvarat sin stöldbegärliga egendom i bilen (alltså inte inlåst i bagageutrymme eller handskfack), menar att han inte varit oaktsam eftersom egendomen vid stöldtillfället varit gömd. Den försäkrade har då antingen täckt över det stöldbegärliga eller dolt det under ett bilsäte. Som huvudregel läggs dock ingen vikt vid dessa förhållanden.[435] Något som kanske bör påpekas i sammanhanget är att när den försäkrade gömt egendomen, har han medvetet (uppsåtligen) brutit mot avtalets aktsamhetskrav. Det är kanske därför inte särskilt konstigt att nämnderna inte är villiga att bortse från åsidosättandet av föreskriften i dessa fall. Den försäkrades handlingssätt kan dessutom sägas tyda på en viss riskinsikt. Varför skulle egendomen annars gömmas undan? I något enstaka fall har det emellertid förekommit att ARN tagit hänsyn till att den försäkrade inte låtit egendomen ligga framme fullt synlig. Att det stulna varit gömt har dock endast beaktats när också andra omständigheter kunnat anföras till försvar för underlåtenheten att låsa in det stöldbegärliga. Det är då framförallt tidsaspekten som tillskrivits betydelse. Även andra omständigheter, t ex att bilen saknat låsbart bagageutrymme samt handskfack, har dock emellanåt vägts in i bedömningen.[436] Jag har emellertid inte kunnat finna något fall där åsidosättandet av låsföreskriften bedömts vara mindre än ringa oaktsamt. Någon nedsättning förekommer m a o i alla de fall där en låsföreskrift avseende stöldbegärlig egendom varit åsidosatt.

Att det hör till undantagen att nedsättningens omfattning påverkas av att den försäkrade försökt gömma undan sin egendom visar att det föreligger en viss diskrepans mellan vad å ena sidan många försäkringstagare och å andra sidan nämnder och bolag menar vara ett aktsamt beteende. Det verkar som om många av de stölddrabbade menar att det är aktsamt att gömma t ex en kamera i en låst bil. Åtminstone tycks man anse att det är aktsammare lägga något över det stöldbegärliga än att inte gömma det alls. Till viss del kan man söka stöd för denna uppfattning i riktlinjerna för tillämpning av nedsättningsreglerna vid stöld av egendom som förvarats eller medförts utanför bostad. Av dessa framgår nämligen att nedsättningsavdraget kan göras mera omfattande än schablonen, 50%, när värdefull egendom, som funnits i bil, "i onödan exponerats för obehöriga". Genomsnittligt är också nedsättningsavdraget något mindre i

432 Jfr t ex ARN 88/R570 där den försäkrade dock var medveten om att man kunde ta sig in i bagaget via sätet samt ARN 87/R363.

433 ARN 84/R6802.

434 Liknande exempel finner man i ARN 84/R7023, ARN 82/R6412 samt SkVn 94/1982.

435 Jfr ARN 88/R570, ARN 87/R853, ARN 86/R 2605, ARN 86/R471, ARN 85/R2599, ARN 85/R77, ARN 83/R7030, ARN 83/R4316 ARN 83/R2552, ARN 83/R936, ARN 83/R68, SkVn 167/1982, SkVn 49/1982 och SkVn 94/1981.

436 ARN 83/R4940, ARN 83/R2941 och ARN 82/R5537.

gruppen av skador där den försäkrade hävdat att det stulna varit gömt. I alla fall när det är ARN som avgjort tvisten (det genomsnittliga avdraget i denna grupp är ungefär 42% medan det i den andra gruppen stannar vid ungefär 58%). SkVn:s praxis avviker från detta mönster, något som förmodligen kan förklaras av att nämnden enbart prövat ett par fall och majoriteten av dessa kan hänföras till tiden före riktlinjernas ikraftträdande (detta ger det något oväntade resultatet att den genomsnittliga nedsättningsprocenten blir större när den stulna egendomen varit gömd, ca 88%, än när den legat framme fullt synlig. I de senare fallen är den genomsnittliga nedsättningen 75%).

Den vanligaste omständighet, som nämnderna beaktat i sin culpabedömning vid stöld i bil, är utan tvekan frågan om hur länge föreskriften varit åsidosatt. I ett antal avgöranden framgår det av motiveringen att nämnden menat att det varit en förmildrande omständighet att ett låskrav varit åsidosatt under endast en kort tid.[437] I de fall där tidsvariabeln betraktats som förmildrande rör det sig om en bortavaro från fordonet i upp till 30 min. I ett av ARN:s avgöranden avviker nämnden något från denna "praxis". De försäkrade hade i detta fall lämnat sin bil i en timma. ARN rekommenderade 25% nedsättning med hänvisning till omständigheterna. Det är osäkert om man menade att en timmes bortavaro kunde betraktas som ett kortvarigt åsidosättande av aktsamhetsföreskriften.[438]

Inte i något fall där en bil lämnats olåst har ARN menat att nedsättning bör vara utesluten enbart med hänvisning till att bortavaron varit kortvarig. Har låskravet varit åsidosatt under längre tid, företrädesvis i samband med nattparkering av bilen, anses detta däremot alltid som försvårande och nedsättningsavdraget blir genomgående mera omfattande än schablonavdraget 50%.[439]

Att ARN lägger särskild vikt vid hur lång tid aktsamhetskravet varit åsidosatt överensstämmer med de allmänna riktlinjerna för nedsättning. Det finna emellertid anledning att förhålla sig kritisk till en alltför schablonmässig syn på betydelsen av hur lång tid aktsamhetskravet varit åsidosatt. I många fall kan det vara slumpen som styr om den försäkrade är borta från sitt fordon i en halv eller en hel timma. Av betydelse för aktsamhetsbedömningen borde därför, enligt min mening, bl a också vara vad den försäkrade haft för planer när han lämnar sitt fordon. Ju längre tid man tänkt sig stanna borta från bilen desto större anledning att noggrant låsa in den stöldbegärliga egendomen samt undersöka att alla dörrar och fönster är låsta. En jämförelse kan göras med de fall där den försäkrade lämnar sin bostad inför en semester. I sådana fall kan det också finnas särskild anledning för den försäkrade att kontrollera att bostaden är ordentligt låst innan den lämnas.[440]

Något som nämnderna emellanåt verkar betrakta som förmildrande är att den stöldbegärliga egendomen varit skrymmande och svår att bära med sig eller att låsa in i handskfacket eller bagageutrymmet.[441] I några avgörande har det framhållits som försvårande att egendom som lätt kunnat medföras lämnats kvar i bilen.[442] Riktlinjerna för nedsättningsbedömningen berör egentligen inte dessa förhållanden. Efter riktlinjernas ikraftträdande har jag heller inte kunnat finna något fall där någon av nämnderna hävdat att den försäkrades brott mot aktsamhetsföreskriften delvis kunnat ursäktas av att egendomen varit svår att ta med sig. Däremot förekommer fortfarande avgöranden där ARN menar att försummelsen varit särskilt

437 ARN 87/R363, ARN 85/R2489, ARN 85/R2599, ARN 84/R6802, ARN 83/R7030, ARN 83/R68, ARN 82/R5537 samt SkVn 99/1981. Till detta kan läggas att det verkar som om man också i fallen ARN 85/R77, ARN 83/R2941 och SkVn 167/1982 tagit hänsyn till att aktsamhetskravet ej varit åsidosatt under längre tid.

438 ARN 83/R2941. Angående betydelsen av hur länge säkerhetsföreskrift varit åsidosatt se 5.4.2.2.5. Det är dock osäkert i vad mån det går att dra några paralleller mellan att lämna sin bostad olåst och att lämna ett fordon olåst.

439 Se ARN 86/R2285, ARN 83/R7327 och ARN 81/R7057.

440 Se det tidigare nämnda ARN 82/R2402 s 191.

441 ARN 83/R4316 samt ARN 81/R4837.

442 ARN 86/R2285, ARN 85/R2489 och ARN 83/R2552.

allvarlig eftersom egendomen lätt kunnat medföras.[443]

Av riktlinjerna framgår att platsen för stölden samt det stulnas värde kan påverka nedsättningsbedömningen. I en storstad bör man sålunda vara försiktigare än ute på landsbygden.[444] Har man egendom av stort värde i sin bil bör man anpassa sitt beteende efter detta och vara särskilt aktsam.[445]

5.4.2.2.6 Övriga stöldföreskrifter.

Bland de försäkringar, som ingår i mitt material, förekommer ytterligare några stöldföreskrifter som det kan finnas anledning att kommentera. Dessa föreskrifter avser försäkringsskydd för stöld ur någon annan lokal än själva bostaden eller biutrymmen till denna, stöldskydd på arbetsplats, samt stöldskydd för cykel. I samtliga fall föreskriver försäkringsavtalen om olika typer av låskrav.

Stöld ur annan lokal omfattar bl a på stölder på hotellrum och ur tält eller passagerarhytter. Försäkringsmomentet täcker även stöld av egendom som inlämnats till rörelseidkare. Villkoren innefattar aktsamhetskrav om låsning. I vissa fall, t ex när egendom lämnats in till en rörelseidkare anges dock inbrottskrav som ett omfattningsvillkor.[446] Inte i något nämndavgörande med anknytning till dessa villkor har det ansetts vara mindre än ringa oaktsamt att bryta mot kravet på inlåsning.[447] I ett avgörande, ARN 82/R2370, ansåg nämnden att en underlåtenhet att låsa in en vigselring, som förvarades på ett hotellrum, fick betraktas som glömska av alldagligt och inte särskilt allvarligt slag. Nämnden var dock inte villig att låta förseelsen passera utan sanktion och nedsättning rekommenderades därför med 25%.[448] I ARN 82/R3770 hette det att det delvis kunde ses som en förmildrande omständighet att den försäkrade glömt låsa in stöldbegärlig egendom i en låda på sitt hotellrum eftersom han haft bråttom till ett informationsmöte. Det påpekades emellertid också att den försäkrade borde ha varit medveten om den stora stöldrisk som ofta föreligger på hotell. Nämnden rekommenderade 50% nedsättning.

Såväl omfattnings- som aktsamhetsföreskrifter vid stöld på arbetsplatsens varierar en del mellan olika bolag. Ett vanligt krav är dock att den medförda egendomen skall förvaras inlåst i lokal, skåp eller låda. Nämnderna verkar inte vara beredda att betrakta ett åsidosättande av en sådan inlåsningsföreskrifter som mindre än ringa oaktsamhet.[449] Det har dock ansetts förmildrande att åsidosättandet endast varat under en kort tid, att den försäkrade saknat inlåsningsmöjlighet, att egendomens art gjort den föga stöldbegärlig, att åtminstone ytterdörren till arbetslokalen varit låst samt att egendom hållits gömd. Det har däremot betraktats som försvårande om föreskriften åsidosatts under lång tid, att det stulna betingat ett högt värde (i ett fall 7 000 kr i ett

---

443 Se vidare 6.4.2.3.

444 Jfr ARN 86/R2285.

445 Jfr Skandia stor hem 86 D3. Se ARN 86/R2285, ARN 86/R471, ARN 82/R5742 samt SkVn 94/1982. Det rör sig i dessa fall om egendom värderad till mellan 14 000 och 27 000 kr.

446 Se t ex Trygg Hansa Hem, 1994, grundskydd B eller Skandia Stor Hem 1994, D3.

447 ARN 92/R1201, ARN 92/R2757, ARN 91/1276, ARN 87/R5865 - båthytt, ARN 87/R1369, ARN 84/R6244, ARN 84/R5249, ARN 84/R4666, ARN 83/R1182, ARN 83/R442, ARN 82/R5807, ARN 82/R3730, ARN 82/R2370 - alla avseende stöld på hotellrum, ARN 83/R6193 -golfbod.

448 Enligt riktlinjerna för nedsättning vid stöld av egendom som medförs utanför bostaden bör schablonavdraget ligga på 50%.

449 ARN 87/R6899, ARN 86/R2442, ARN 85/R2331, ARN 85/R905, ARN 84/R1997, ARN 83/R6871, ARN 82/R2267, SkVn 103/1984.

annat mellan 50-60 000 kr), att arbetsplatsen varit av den art att allmänheten haft tillträde till den, att det rört sig om kontanta medel som stulits, att den försäkrade borde ha insett risken för skada samt att det knappast varit betungande att bära med sig det stulna.

Vad gäller aktsamhetsföreskrifter för cykel förekommer olika krav på låsning. Villkoren ålägger genomgående den försäkrade att utrusta sin cykel med ett lås som godkänts av försäkringsbolaget. Inte heller vid stöld av cykel har jag kunnat finna något fall där nämnderna menat att underlåtenhet att efterkomma avtalens låskrav skulle vara att betrakta som mindre än ringa oaktsamhet.[450] Då antalet cykelstölder är stort åberopas inte sällan allmänprevention samt kostnadshänsyn i nedsättningsbedömningen.[451] Att cykeln varit låst med ett icke godkänt lås utgör ingen ursäkt. Som huvudregel är bolagen och nämnden ense om en 50%ig nedsättning i dessa fall. I två avgöranden, ARN 86/R554 samt ARN 85/R762, har nämnden ansett det förmildrande att den olåsta cykeln parkerats i anslutning till bostaden. Ytterligare en omständighet som beaktades i dessa båda fall är att det rört sig om barn som glömt att låsa cyklarna (en fjorton- och en tretton-åring). Det verkar som man skulle vara beredd att ställa något lägre krav på aktsamhet hos ett barn. Det bör dock påpekas att nedsättning rekommenderades i båda fallen.[452]

Slutligen kan nämnas att det i vissa fall i en villa/hemförsäkring kan ställas krav på särskilda lås och/eller inbrottslarm. Vid åsidosättande av sådan föreskrift är det inte ovanligt att bolaget i avtalet angett att överträdelse som regel leder till en betydande nedsättning.[453]

5.4.2.2.7 Frysskador.

Det är inte enbart i stöldmomenten som det förekommer särskilda aktsamhetsvillkor. I villa/fritidshusförsäkringens vattenskademoment händer det att den försäkrade åläggs att vidta olika åtgärder för att förhindra läckage till följd av frysning. Villkoret skiljer sig något åt bolagen emellan. I vissa fall anges ganska konkret vad den försäkrade har att iaktta för att motverka skador, medan det i andra avtal endast allmänt föreskrivs att frysskador skall förebyggas. Av nämndpraxis att döma tycks det ställas krav på att den försäkrade håller en viss lägsta temperatur i huset. När huset lämnats utan tillsyn vintertid har den försäkrade ansetts skyldig att se till att ledningssystemet tömts på vatten och att huvudkranen är stängd. I ARN:s praxis har jag funnit två frysskador där nämnden med hänvisning till att den försäkrade inte varit oaktsam menat att det inte funnits förutsättning för nedsättning. Denna åsikt har dock inte delats av de berörda bolagen som förordat 50% nedsättning i det ena fallet och 75% nedsättning i det andra.[454]

I det förra fallet menade bolaget att den försäkrade brustit i tillsyn över sitt hus. Detta stod tomt över vintern, en granne tittade till det en gång i veckan. Försäkringstagaren hade installerat en elkasett med kapacitet att hålla huset uppvärmt även vid sträng kyla. Detta hade hon gjort eftersom hon inte litade på oljeuppvärmningen, hon var rädd att oljan skulle kunna ta slut. Vid skadetillfället låg temperaturen på mellan minus 20 och minus 36 grader. Under dessa förhållanden menade bolaget att det inte var tillräckligt att grannen haft att se till huset en gång i veckan. ARN ansåg emellertid att försäkringstagaren fick anses ha varit tillräckligt aktsam och man menade därför att det inte förelåg tillräckliga förutsättningar för att sätta ned ersättningen.

---

450 ARN 86/R554, ARN 85/815, ARN 85/R762, ARN 84/R6275, ARN 83/R4579, ARN 82/R3732, ARN 81/R5561, SkVn 171/1982, SkVn 73/1982, SkVn 129/1981.

451 Se t ex ARN 85/R762 samt ARN 84/R6275.

452 50 respektive 25%, det kan tilläggas att bolagen i båda fallen satt ned ersättningen med 100%.

453 Se ARN 94/1460.

454 ARN 85/R3837 och ARN 84/R5415. Se även ARN 92/R 4390.

I det andra fallet hade den försäkrade, enligt vad hon själv påstod, tömt ur ledningssystemet i sitt hus. Trots åtgärden frös ledningarna sönder. Skadan antogs ha uppkommit till följd av att försäkringstagaren och hennes son missförstått varandra i samband med urtappningen av vattnet. En annan tänkbar förklaring till skadans uppkomst antogs vara att den person som haft tillsyn över huset missuppfattat när han skulle sätta på vattnet igen. Oavsett vilken förklaringen kunde vara ansågs försäkringstagarens försummelse så lindrig att påföljd ej borde komma ifråga.

Aktsamhetsbedömningen i de båda frysskadorna kan jämföras med hur ARN resonerat i de tidigare refererade stöldfallen. Liksom vid stöldskadorna har nämnden tagit hänsyn till om den försäkrade faktiskt ansträngt sig att försöka efterleva avtalets aktsamhetskrav. Praxis ifråga om frysskador ger dock vid handen att den försäkrade långt ifrån alltid kan ursäkta ett åsidosättande av en en föreskrift enbart med hänvisning till att han på ett eller annat sätt försökt motverka sin skada.[455] Vid tillämpning av denna speciella form av aktsamhetsföreskrift tycks ARN som huvudregel anse det oaktsamt att inte tappa ur ledningssystemet i ett hus som står utan tillsyn över vintern. Denna åtgärd är knappast särskilt betungande för den försäkrade att utföra. Att en frysskada kan uppkomma är ganska förutsägbart och en sådan skada drar dessutom ofta med sig stora kostnader. Allt detta talar för att det är oförsiktigt av den försäkrade att underlåta att tömma ledningssystemet. Nämndens bedömning tycks bygga på ett resonemang liknande det som kan förekomma vid jämkning pga medvållande i skadeståndssammanhang.[456]

5.4.3 Nedsättningsbedömningen.

Av KFL 31 § följer att när det föreligger ett åsidosättande av en föreskrift i avtalet och när övriga förutsättningar för påföljd också är uppfyllda bör nedsättningsavdraget anpassas efter åsidosättandets betydelse för skadan, graden av oaktsamhet samt omständigheterna i övrigt.[457] Avdragets omfattning kan i princip skifta mellan 0 och 100%. Av förarbetena följer emellertid att ersättningen endast undantagsvis bör bortfalla helt.[458] Hur stort avdraget bör bli beror i första hand på hur pass oaktsam den försäkrade, eller någon som identifieras med honom, kan sägas ha varit. Av förarbetena framgår att uppsåtliga eller grovt vårdslösa åsidosättanden i princip kan medföra att hela rätten till ersättning bortfaller. Vanlig oaktsamhet bör däremot i de flesta fall leda till att den försäkrade endast drabbas av en viss nedsättning medan ringa oaktsamhet bara undantagsvis bör föranleda avdrag på ersättningen.[459] Skadans omfattning kan inverka på hur strängt man bör se på den försäkrades (identifierades) oaktsamhet. Vid skador av stor social betydelse, t ex vid en brandskada på allt lösöre, förutsätter påföljd mer av oaktsamhet än i fall av mindre betydande förluster.[460] Förarbetena ger intryck av att annan oaktsamhet än grov inte bör kunna föranleda total förlust av rätten till ersättning. Detta motsäges dock av att det också heter att ett villkor i undantagsfall kan föreskriva att ett

455 Jfr ARN 94/3586, ARN 86/R4960, ARN 86/R2768, ARN 82/R4917, ARN 82/R4088, ARN 82/R2197 samt ARN 82/R1548 där man även diskuterade frågan om identifikation.

456 Som jämförelse kan hänvisas till SkVn:s avgörande 57/1988 som avsåg en företagsförsäkring. Försäkringstagaren arrenderade ett hotell som vattenskadades. Försäkringstagaren sparade på olja genom att utnyttja en elfläkt för uppvärmning. Till följd av snedbelastning på elnätet utlöstes en gruppsäkring och fläkten stannade. En ledning frös sönder med stora skador som följd. Försäkringsersättning avböjdes med hänvisning till att försäkringstagaren inte vidtagit skäliga åtgärder för att förhindra frysning. Angående culpabedömning i medvållandefall se ovan under 3.3.3.2.

457 Detsamma gäller vid tillämpning av FAL 4:6.

458 Prop 1979/80:9 s 150. Det kan påpekas att det i förarbetena till den nya FAL anges att den praxis som utvecklats vid tillämpning av KFL 31 § bör kunna behållas, Ds 1993:39 s 242. Detta betyder att vad som sägs i förarbetena till KFL har viss betydelse även för tillämpningen av FAL.

459 Prop 1979/80:9 s 72, samt s 148 f.

460 Jfr prop 1979/80:9 s 149.

åsidosättande leder till att rätten till ersättning helt faller bort.[461] Som framkommit i kapitel 3 angav försäkringsbolagen de första två åren efter KFL:s ikraftträdande i flera av sina säkerhetsföreskrifter att ett åsidosättande som huvudregel föranledde nedsättning med 100%.[462] Som redan påpekats ansåg sig bolagen ha stöd i lagförarbetena för att denna typ av villkor gick att förena med KFL:s 31 §. Även om denna villkorsskrivning aldrig uttryckligen utdömts såsom lagstridig finns det trots detta skäl att ifrågasätta det rättmätiga i bolagens inställning. Hellner tog i vilket fall tidigt avstånd från att nedsättning till 0 borde kunna anges som någon sorts huvudprincip för påföljdsbedömningen.[463] Som också framkommit i kapitel 3 valde bolagen att frivilligt skriva om sina avtal. Idag förekommer knappast längre att villkoren anger 100% nedsättning som en sorts normalpåföljd.[464]

Enligt KFL skall det i nedsättningsbedömningen utöver graden av uppsåt eller oaktsamhet tas hänsyn till vilken betydelse ett åsidosättande av en föreskrift haft för skadans inträffande. Detta förhållande kan snarast sägas syfta till att skilja ut de fall där nedsättning överhuvudtaget bör komma ifråga. Det är alltså i princip inte tal om att anpassa påföljden efter hur pass nära sambandet varit mellan en skada och ett brott mot en säkerhetsföreskrift.[465] Nämnderna verkar inte vara särskilt benägna att godta nedsättning vid bristande kausalitet. Av förarbetena framgår att nedsättning *normalt sett* inte bör förekomma när det saknas samband mellan ett åsidosättande och en inträffad skada. Jämförelsevis kan påpekas att det i förarbetena heter att man vid brott mot upplysningsplikten samt vid fareökning *i stor utsträckning* bör ta hänsyn till om det finns ett sådant samband.[466]

Nedsättningsavdraget kan även vara beroende av"omständigheterna i övrigt". Av förarbetena att döma verkar dessa omständigheter som huvudregel vara avsedda att verka förmildrande. Detta dock med undantag för olika allmänpreventiva hänsynstaganden. I vissa fall kan "omständigheterna i övrigt" rent av motivera att nedsättningspåföljden helt bortfaller. Framförallt tycks detta gälla vid ekonomiskt betydande skador, förutsatt att den försäkrades behov av ersättning är stort.[467] Drabbas den försäkrade av någon ytterligare sanktion till följd av sitt handlande kan även detta motivera en lindring av nedsättningspåföljden.[468] Har bolaget på ett eller annat sätt medverkat till att en föreskrift kommit att åsidosättas, framförallt gäller detta vid bristande information, är också detta något som kan föranleda en mildare påföljd än vad som annars kanske hade blivit fallet.[469]

Vad gäller nedsättningsavdragets omfattning poängteras att avdraget inte bör bestämmas utifrån någon stel proratarегel. Inte heller en allt eller intet lösning likt den som följer av en strikt tillämpning av kausalitetsregeln sägs vara önskvärd. Istället förordas en nyanserad bedömning för varje enskilt fall.[470] Vid vissa typer av preciserade föreskrifter kan det dock godtas att det redan i försäkringsvillkoret anges hur stort avdraget blir vid ett åsidosättande, ungefär som en

461 Prop 1979/80:9 s 150.

462 Se s 53 ff.

463 Hellner, Försäkringstidningen, 2/81 s 4 ff, 5/81 s 20 f.

464 I cykelmomentet förekommer det dock fortfarande att nedsättning till 0 anges som huvudregel för det fall att den stulna cykeln lämnats olåst, jfr t ex Trygg Hansa Villa- hem 940101.

465 Vid jämkning pga medvållande verkar inställningen dock vara att graden av jämkning delvis kan anpassas efter hur sannolik skadans inträffande varit. Bengtsson påpekar att det kan vara svårt att hålla i sär adekvansfrågan från skuldfrågan, Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 168 f samt 91 f.

466 Prop 1979/80:9 s 147 f.

467 Prop 1979/80:9 s 149.

468 Prop 1979/80:9 s 149 f.

469 Prop 1979/80:9 s 149 f.

470 Prop 1979/80:9 s 73.

förhöjd självrisk.

Av det följande framgår att nedsättningsbedömningen med tiden i allt större utsträckning kommit att bygga på olika schabloner. I denna riktning verkar inte minst de gemensamt antagna riktlinjerna för för tillämpning av nedsättningsvillkoren vid stöld i bostad respektive vid stöld av bortaförvarad eller medförd egendom. Något som också kan tänkas bidra till det alltmer utbredda bruket av nedsättningsschabloner är att det kan antas vara ekonomiskt rationellt att arbeta med standardavdrag.

I det följande analyseras hur de olika förhållandena, kausalitet, grad av oaktsamhet samt omständigheterna i övrigt kan påverka nedsättningsbedömningen. Även om det i första hand är graden av oaktsamhet som styr nedsättningsavdragets omfattning inleder jag med att behandla kausalitetens betydelse. Detta gör jag eftersom det i allmänhet inte blir aktuellt att sätta ned ersättningen när det brister ifråga om kausalitet.

5.4.3.1 Betydelsen för skadans inträffande eller omfattning.

Av regeln i 1927 års FAL om påföljd vid brott mot säkerhetsföreskrift, följer att ett åsidosättande av en föreskrift endast påverkar rätten till ersättning när det finns ett orsakssamband mellan åsidosättandet och en inträffad skada.[471] Saknas ett sådant samband kan försäkringsbolaget inte neka ersättning men väl säga upp avtalet. Detta förutsätter dock att det finns anledning att tro att försäkringstagaren även fortsättningsvis kommer att bryta mot de avtalade föreskrifterna.[472]

Enligt KFL beaktas det eventuella sambandet mellan ett åsidosättande av en säkerhetsföreskrift och en inträffad skada först i nedsättningsbedömningen.[473] Kausaliteten är det första som nämns i lagtexten bland de omständigheter som kan inverka på nedsättningens omfattning. Det vore emellertid missvisande att förbehållslöst påstå att sambandet får betydelse först när påföljden skall bestämmas. Som påpekats är det inte är ovanligt att det redan i oaktsamhetsbedömningen kan tas en viss hänsyn till att den försäkrade borde ha förstått att risken för skada var stor när han handlade som han gjorde. Även om det hör till undantagen har det också förekommit att det ansetts vara en förmildrande omständighet att den försäkrade inte insett risken för skada eftersom denna uppfattas som en oväntad effekt av åsidosättandet av föreskriften ifråga. Kausaliteten kan på detta sätt sägas få betydelse redan för den oaktsamhetsbedömning som föregår fastställandet av påföljd.[474]

Av propositionen följer att "om överträdelsen inte haft någon betydelse för skadan bör någon reduktion *normalt* inte göras".[475] Kommittén är inte riktigt lika försiktig. I betänkandet säger man att full ersättning bör utgå när överträdelsen inte haft någon betydelse för skadan.[476] Emellertid utesluter vare sig detta, eller vad som framkommer i propositionen påföljd i fall där det helt saknas samband mellan åsidosättandet och den inträffade skadan. Detta, sammantaget

471 1927 års FAL 51 §. Se även NJA II 1927 s 441 f. Lyngsø redogör för några danska rättsfall som belyser kravet på kausalitet vid tillämpning av den danska FAL, Lyngsø Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 301.

472 1927 års FAL 51 § 2 st, jfr även Hult, aa, s 132 f.

473 Motsvarande gäller enligt den nya FAL 4:6. Det kan tilläggas att det är möjligt att bolaget även vid tillämpning av KFL kan vara berättiga att säga upp avtalet med hänvisning till ett åsidosättande av en säkerhetsföreskrift även om detta inte föranlett någon skada. Enligt 15 § krävs det dock i sådant fall att den försäkrade grovt åsidosatt sina förpliktelser mot bolaget, prop 1979/80:9 s 124, motsvarande torde gälla för den nya FAL:s del, FAL 3:4.

474 Jfr vad Bengtsson sagt angående kausalitets- och oaktsamhetsbedömning, se ovan i not 462.

475 Prop 1979/80:9 s 147.

476 SOU 1977:84 s 231.

med att kausaliteten skall beaktas först i påföljdsbedömningen, kan ge intryck av att kausalitetskravet fått mindre betydelse för frågan om påföljd i KFL jämfört med vad som gäller enligt 1927 års FAL.[477] Detta intryck förstärks av att de bolag som tillämpar de gemensamma allmänna bestämmelserna anger att kausalitet är en av flera omständigheter som kan påverka nedsättningsbedömningen.[478] I vissa villkor nämns inte ens kausaliteten först bland de omständigheter som bör beaktas vid bestämmandet av påföljd.[479] Villkoren har också kritiserats med hänvisning till att de ger intryck av att kausaliteten inte har någon avgörande betydelse för frågan om påföljd bör förekomma eller ej.[480]

I lagförarbetena ges inga exempel på situationer där nedsättning borde kunna förekomma trots att det brister ifråga om kausalitet. Det är dock möjligt att allmänpreventiva hänsynstaganden kan motivera nedsättning i fall där den försäkrade uppträtt mycket klandervärt.[481] Något stöd för detta går dock knappast att finna i nämndpraxis.[482]

Den försäkrade förvarade, i strid med försäkringsavtalets föreskrifter, nyckeln till bostaden på en krok i villans soprum. En tjuv tog sig in i bostaden, några brytmärken kunde inte konstateras. Den försäkrade menade att det mest sannolika varit att tjuven gått in i huset genom en öppen balkongdörr. Av försäkringsavtalet följde att en sådan stöldskada var fullt ersättningsbar. Nyckeln hängde kvar i soprummet, den hade därför, enligt försäkringstagaren, troligen ej använts vid stölden. Brottet mot föreskriften om förvaring av nyckel borde m a o ha varit utan betydelse för skadans inträffande. Nämnden delade försäkringstagarens uppfattning om att tjuven troligen hade tagit sig in genom balkongdörren och bolaget rekommenderades därför utbetala full ersättning.

Även om frågan aldrig kom att utredas, verkar det som om försäkringstagaren hade haft för vana att förvara en reservnyckel till bostaden i soputrymmet. Försäkringstagaren försökte i vart fall inte ursäkta sitt handlande med att det rört sig om en engångsföreteelse. Långvariga eller upprepade åsidosättande kan, enligt riktlinjerna för nedsättning vid stöld i bostad, ses som en försvårande omständighet. Utan tvekan rörde det sig i vilket fall om ett åsidosättande av en viktig och väl preciserad föreskrift.[483] Med hänvisning till allmänpreventionen hade det därför kanske inte varit helt otänkbart att i ett fall som detta motivera ett visst avdrag på försäkringsersättningen. Som framgått bortsåg dock nämnden i fallet helt från den försäkrades försummelse.

Ett exempel på en liknande situation finner man i ett annat ARN-avgörande.[484]

Den försäkrades fritidshus saknade godtagbart lås i ytterdörren. En tjuv tog sig in och stal diverse egendom. Nämnden menade att det dåliga låset saknat betydelse för skadans inträffande eftersom huset låg ensligt och dörren dessutom varit i så dåligt skick att den enkelt kunnat brytas upp. ARN rekommenderade bolaget att utge full ersättning.[485]

---

477 Jfr även Nilsson/Strömbäck som i sin kommentar till KFL talar om att orsakssamband "ofta" är en avgörande förutsättning för påföljd, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 135.

478 Jfr t ex Trygg Hansa Hem 84 4.2, WASA VHA87 5.2.

479 Så t ex i WASA VHA 87 5.2 och Skandia Stor Hem 1994, 4.2.

480 Hellner i Försäkringstidningen 2/1982 s 6.

481 Vid fareökning kan det ju enligt motiven av allmänpreventiva skäl finnas anledning att sätta ned ersättningen vid uppsåtligt eller grovt framkallad fareökning även om fareökningen ej kan sättas i samband med en inträffad skada, prop 1979/80:9 s 148 samt 144, se även 5.3.5.1.

482 ARN 83/R3463.

483 Som framkommit tidigare anses det i princip alltid oaktsamt att bryta mot avtalets krav på hur nyckel till bostaden skall förvaras, se ovan s 190 f.

484 ARN 81/R4365.

485 Jfr även det tidigare nämnda fallet ARN 91/R3622 där det ensligt belägna huset lämnats med ett oreglat fönster.

I detta fall torde det knappast råda någon tvekan om att avtalets föreskrift varit åsidosatt under en inte alltför kort tid. Låset får väl antas ha suttit i dörren sedan lång tid. Liksom i det föregående avgörandet rörde det sig dessutom om ett åsidosättande av en för stöldskyddet central säkerhetsföreskrift. Trots dessa förhållanden ansågs det alltså inte heller här befogat att sätta ned ersättningen.

I nämndpraxis förekommer några enstaka avgöranden där nedsättning rekommenderats trots att det verkar osäkert om det verkligen förelegat ett samband mellan ett påvisat brott mot en säkerhetsföreskrift och den skada som sedermera inträffat.[486]

Den försäkrade blev bestulen på diverse stöldbegärlig egendom som, i strid med en föreskrift i försäkringsavtalet, förvarades i en bil utan att vara inlåst i handskfacket eller bagageutrymmet. Till saken hör att tjuvarna vid stöldtillfället bröt upp handsfacket. I detta förvarades kontanter, som dock ej var ersättningsbara enligt ett omfattningsvillkor i avtalet. Eftersom handsfacket bevisligen bröts upp kan det kanske antas att att valet av förvaringsplats för övrig stöldbegärlig egendom saknat betydelse för stöldskadans inträffande. Det bör kanske tilläggas att försäkringstagarna gömt egendomen inne i bilen, den var följaktligen inte exponerad på sådant sätt att den skulle ha lockat till inbrott. Oavsett detta rekommenderades 50% nedsättning. Något resonemang om kausalitet fördes inte i fallet. I sitt slut konstaterade nämnden att med hänsyn till det stulnas värde, totalt 24 905 kr, varav det stöldbegärliga svarade för 11 430 kr, måste det anses ha varit klart oaktsamt att lämna bilen, och egendomen, utan tillsyn.

I ARN 81/R2369 diskuterade nämnden uttryckligen frågan om orsakssambandets betydelse för påföljd. Det rörde sig i detta fall om en stöldskada som inträffat före KFL:s ikraftträdande men där nämnden trots detta valde att ta hänsyn till KFL:s regler i sin bedömning.

En tjuv tog sig in i den försäkrades hus genom att använda en nyckel som förvarats i en olåst gäststuga. Enligt försäkringstagaren borde det kunna antas att tjuven skulle ha brutit sig in i huset oavsett om han hittat nyckeln eller ej. Till stöd för detta påstående angavs att det vid stöldtillfället varit inbrott i ett annat, närbeläget hus. Försäkringstagarens hus låg dessutom ensligt (250 m till närmsta granne), och tjuven hade lätt kunnat gå ut och in genom ett par stora fönster i midjehöjd.

Nämndens majoritet fann att införandet av KFL medfört att när det saknas hållpunkter för en rimlig och säker kausalitetsbedömning så behöver detta inte med nödvändighet innebära att rätten till ersättning ur försäkringen därmed går förlorad. I just detta fall rekommenderades nedsättning med 50%. Två nämndledamöter var skiljaktiga och menade att kausalitet saknades och att full ersättning därför borde utgå.

Majoriteten tycks ha menat att regeln får tolkas som så att man får bortse från kausalitetsproblematiken när argumenten för och emot ett samband väger någorlunda jämt. Påföljden blir i sådant fall avhängig av andra förhållanden som exempelvis graden av oaktsamhet. Jag har emellertid inte kunnat finna exempel på något liknande resonemang i något fall som avgjorts senare.

Även om det inte alltid behöver vara så att ett bristande samband mellan ett åsidosättande av en säkerhetsföreskrift och en inträffad skada utesluter påföljd, bör man ändå utgå från att det i de flesta fall krävs kausalitet för att det skall bli tal om att företa nedsättning. Frågan är då hur pass nära sambandet mellan den åsidosatta föreskriften och den inträffade skadan bör vara för att rätten till ersättning skall påverkas?

I samband med diskussionen om hur man bör se på kausalitet vid fareökning, nämnde jag att det i doktrinen har sagts att en fareökande handling (underlåtenhet) får anses ha haft betydelse för en inträffad skada så snart risken för skada allmänt sett har påverkats.[487] Detta är knappast överförbart på åsidosättande av någon säkerhetsföreskrift eftersom det i dessa fall måste tas

[486] ARN 86/R471.

[487] Jfr ovan s 164.

hänsyn till föreskriftens betydelse i det konkreta fallet.[488] Att risken för stöld allmänt sett ökar om man förvarar nyckeln i anslutning till bostaden bör normalt inte påverka rätten till försäkringsersättning om tjuven inte använder sig av nyckeln. Huruvida det därmed också alltid borde bli tal om nedsättning bara för att en tjuv faktiskt dragit fördel av att en föreskrift ej efterlevts är en öppen fråga. Ett avgörande från SkVn tyder dock på att det torde förhålla sig så.[489]

Några tjuvar tog sig in i den försäkrades bostad genom en balkongdörr. Balkongen kunde tjuvarna nå genom att använda en stege som fanns i trädgården. Några brytmärken förekom inte och det ansågs därför sannolikt att balkongdörren, i strid med avtalets säkerhetsföreskrifter, stått olåst. Gärningsmännen var väl förtrogna med förhållandena på platsen. Den ene hade utfört olika reparationsarbeten åt försäkringstagaren och han visste därför att det fanns dyrbar egendom i villan. Gärningsmännen kände dessutom till att försäkringstagaren vid stöldtillfället befann sig utomlands. Försäkringstagaren menade att det rörde sig om en väl planerad stöld, tjuvarna visste att huset stod obebott och de hade haft inbrottsverktyg med sig till platsen. Enligt försäkringstagaren talade alla dessa förhållanden för att tjuvarna antagligen skulle ha brutit sig in även om balkongdörren varit ordentligt låst.

Nämnden fann att om man utgick från att tjuvarna gått in genom den olåsta dörren, kunde åsidosättandet av aktsamhetsföreskriften inte ha saknat betydelse för skadans uppkomst. Med hänsyn till omständigheterna rekommenderades nedsättning med 50%.

SkVn:s resonemang är ganska entydigt. Här hade en föreskrift åsidosatts och detta förhållande antogs tjuvarna ha dragit nytta av, alltså förelåg kausalitet. Att det fanns omständigheter som talade för att tjuvarna kanske ändå skulle ha tagit sig in i bostaden beaktades ej. ARN tycks dock inte dela SkVn:s uppfattning härvidlag.[490]

En tjuv tog sig in i en villa genom ett oreglat källarfönster. Försäkringstagaren menade att stölden skulle ha kunna inträffa även om fönstret varit ordentligt stängt. Försäkringstagaren framförde en rad argument till stöd för sin ståndpunkt, bl a hänvisades till att stölden förmodligen varit planerad eftersom gärningsmannen medfört verktyg. Villan låg så placerad att tjuven kunnat arbeta ostört och dessutom hade en granne till försäkringstagaren vid samma tillfälle utsatts för inbrott. Försäkringstagaren misstänkte att han och grannen råkat ut för samma tjuv. Vid inbrottet hos grannen hade tjuven inte låtit sig hindras av att dörrar och fönster varit ordentligt låsta.

Nämnden fann att det "kunde hållas för visst" att inbrott skulle ha skett även om källarfönstret varit reglat. ARN rekommenderade därför bolaget att utge full ersättning.[491]

Det berörda försäkringsbolaget vände sig även till SkVn för att få tvisten prövad. SkVn fann att omständigheterna inte var sådana att det kunde antas att skadan skulle ha inträffat även om föreskriften iakttagits. Man menade därför att bolaget var berättigat att avböja ersättningsanspråken.[492]

Det är intressant, men knappast tillfredsställande, att de båda nämnderna hade så olika inställning till hur kausalitetfrågan borde bedömas. KFL:s förarbeten ger egentligen heller ingen riktig vägledning angående vilka krav som bör ställas på sambandets karaktär eller på den

488 Jfr de i detta avsnitt tidigare refererade nämndavgörandena.

489 SkVn 63/1984.

490 ARN 81/R7033.

491 Jfr även det tidigare nämnda ARN 81/R4365 -tjuven hade i detta fall bevisligen utnyttjat att huset saknade lås i ytterdörren, trots detta menade ARN att det ej fanns kausalitet mellan den åsidosatta låsföreskriften och den inträffade stöldskadan.

492 SkVn 116/1982, fallet hänför sig till tiden före de gemensamma riktlinjerna. SkVn godtog vid denna tidpunkt 100% nedsättningsavdrag när föreskrift visat sig vara åsidosatt.

bevisning som bör presteras i sammanhanget. I 1927 års FAL antyds åtminstone en viss bevisbördelättnad när det i 51 § sägs att att ersättning ska utgå om det kan "antas" att skadan skulle ha kunnat inträffa även om föreskriften hade efterlevts. Som tidigare påpekats heter det i KFL:s proposition att reduktion normalt inte bör förekomma när överträdelsen av en föreskrift inte haft någon betydelse för skadans inträffande eller omfattning. Detta kan möjligen föranleda slutsatsen att även ett ganska perifert samband, likaväl som ett mera direkt, borde kunna tillmätas betydelse.

För att återknyta till de tidigare refererade avgörandena får man onekligen hålla med SkVn om att en olåst dörr, eller ett oreglat fönster, faktiskt får anses ha haft betydelse för en skadas inträffande eller omfattning när en tjuv faktiskt utnyttjat någon av dessa vägar för att ta sig in i bostaden. Det är emellertid också svårt att argumentera mot ARN när nämnden å sin sida hävdar att det inte med nödvändighet kan antas att en stöldskada skulle ha uteblivit om det bara varit ordentligt låst. SkVn:s inställning kan tyckas vacklande med tanke på att nämnden i balkongfallet menade att 50% nedsättning var skäligt medan man i fallet med det oreglade källarfönstret ansåg det befogat att sätta ned ersättningen till 0. Rekommendationen i balkongfallet motiverade nämnden med att 50%-avdraget var en lämplig påföljd med hänvisning till de rådande omständigheterna. Det är oklart vilka omständigheter som åsyftades. De förhållanden som tas upp till behandling kan i stort sett sägas anknyta till att det rörde sig om en planerad stöld, men nämnden kan väl inte ha menat att det finns anledning att anpassa nedsättningsavdraget efter detta förhållande? Sin juridiska relevans borde detta möjligen kunna få ur perspektivet att tillfället gör tjuven, eller annorlunda uttryckt, genom att slarva med att låsa kan man locka till sig den tjuv som griper tillfället i flykten. Den som planlägger ett brott kan knappast kalkylera med att den försäkrade skall ha glömt att låsa. Följaktligen blir frågan om det rör sig om ett planerat inbrott av intresse främst när man skall ta ställning till om det föreligger kausalitet eller ej. Att på annan grund särbehandla dessa stöldskador kan tyckas irrelevant. Tjuvens förslagenhet är inte något som den försäkrade bör kunna tillgodoräkna sig som en ursäktande omständighet, man väljer inte själv sin tjuv! En annan möjlighet är kanske att utgå från att vad SkVn syftat på i sin motivering är att sambandet mellan den olåsta balkongdörren och den inträffade stöldskadan trots allt inte varit särskilt starkt. Detta skulle i sådant fall innebära att nämnden ansett att nedsättningens storlek bör anpassas efter hur pass nära orsakssambandet är.

I FAL 51 § framgår att rätten till ersättning ur försäkringen endast påverkas av ett åsidosättande av en föreskrift "i den mån" skadan inte skulle ha inträffat ändå. För att kausalitet skall anses föreligga tycks det inte krävas att åsidosättandet av föreskriften varit den enda eller ens huvudsakliga anledningen till att en skada uppkommit. Det räcker att brottet mot föreskriften på något sätt bidragit till att skadan inträffat samt att åsidosättandet i någon del kan knytas till skadan. Vidare får man intryck av att den försäkrade enbart bör förlora den del av skadeersättningen som kan härledas till åsidosättandet.

I KFL är kausalitetskravet inte formulerat på samma sätt. Med tanke på att regeln är tänkt att omfatta alla typer av föreskrifter i avtalet (alltså även fareökningsföreskrifter o l) finns det ändå skäl att anta att 31 §:ens kausalitetskrav också får anses uppfyllt så snart åsidosättande av föreskriften haft någon (om än liten) betydelse för skadan. Huruvida nedsättning enbart bör drabba den del av skadeersättningen som kan knytas till själva åsidosättandet är osäkert. Nämnderna tycks i vart fall inte vara benägna att göra någon sådan uppdelning.[493]

En försäkringstagare blev i sin bostad bestulen på egendom värderad till 394 500 kr. Gärningsmännen bröt sig in genom en lucka i taket och forcerades därefter en dörr mellan ett förrådsutrymme och bostadsdelen. Försäkringstagaren hade underlåtit att låsa ytterdörren med godkänt sjutillhållarlås, tjuvarna kunde därför ta sig ut med sitt byte genom dörren. Försäkringsbolaget satte ned ersättningen med 20% eftersom man menade att försäkringstagarens försummelse underlättat för tjuvarna föra bort det stulna. Försäkringstagaren hävdade själv att

493 ARN 83/R7439.

tjuvarna enkelt kunnat bryta sig ut genom ett par franska fönster på husets baksida utan att detta skulle ha uppmärksammats av någon. Det hade inte varit några svårigheter att ta ut det stulna denna väg. Nämnden delade dock bolagets uppfattning att 20% nedsättning var skäligt i ett fall som detta. [494]

Åsidosättandet av låsföreskriften ansågs alltså ha haft betydelse för skadans omfattning. Även om tjuvarna inte kunnat ta sig ut genom ytterdörren är det väl troligt att de skulle ha tagit något med sig. Någon uppdelning av skadan, t ex med hänvisning till vad som varit möjligt att bära ut via inbrottsvägen gjordes dock inte, nedsättningen bestämdes på hela skadebeloppet.

Avgörandet leder osökt över i den för kausalitetsbedömningen så centrala frågeställningen om bevisbördans placering samt vilka krav som bör ställas på den bevisning som skall presteras.[495] I lagförarbetena till 1927 års FAL anges att det är den försäkrade (försäkringshavaren) som har att att visa att det inte funnits något samband mellan en försummelse att efterleva avtalets föreskrifter och det att en skada kunnat inträffa.[496] Av FAL 51 § följer dock, som redan påpekats, en viss bevisbördelättnad, ersättning skall utbetalas om och i den mån det kan *antagas* att skadan skulle inträffat i vilket fall.

Förarbetena till KFL berör inte frågan om bevisbördans placering. Det troligaste är väl därför att den försäkrade även fortsättningsvis har att försöka visa bristande kausalitet.[497] I 31 § KFL saknas uttryckligt stöd för att det i likhet med vad som gäller enligt 51 § i 1927 års FAL, skulle föreligga någon form av bevisbördelättnad i dessa fall. De tidigare redovisade avgörandena från ARN, ARN 81/R7033 samt ARN 81/R4365, ger dock intryck av att åtminstone ARN inte ställer särskilt höga krav på bevisningens kvalitet.[498] Gemensamt för de båda skadorna är att husen ifråga varit ensligt belägna. Detta sammantaget med att det i det ena fallet rörde sig om en planerad stöld och att det i det andra fallet förelåg uppenbara brister i den dörr som rätteligen borde ha hållits låst, har räckt för att övertyga nämnden om att stölderna skulle ha inträffat oavsett om låsföreskrifterna varit uppfyllda eller ej.ARN har dock inte varit beredd att godta att det förelegat bristande kausalitet när den försäkrade enbart kunnat hänvisa till att hans hus legat lite avskilt.[499] Inte heller argumentet att det rört sig om ett planlagt brott tycks räcka som ensam företeelse för att nämnden ska låta sig övertygas om att stölden skulle ha genomförts även om låsföreskriften hade efterlevts.[500]

Det kan tilläggas att det inte är ovanligt att de försäkrade hävdar att risken för skada allmänt sett varit så stor att ett åsidosättande av en föreskrift saknat betydelse i sammanhanget. Detta gäller

494 Jfr även det tidigare nämnda fallet med inbrottet i bilen, ARN 86/R471.

495 Angående bevisfrågor vad gäller orsakssamband i skadeståndsfall, se Dufwa, Flera Skadevållare II, 1993, s 1039 ff.

496 NJA II 1927 s 443 ff, jfr även Hellner s 177, Eklund/Hemberg, Lagen om försäkringsavtal, 3 uppl, 1957, s 108, Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 132, Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 148 ff.

497 I de refererade avgörandena är det den försäkrade som fått föra fram argument som talat för bristande kausalitet.

498 Jfr även reservationen i ARN 81/R2369. Dufwa har påpekat att man i skadeståndssammanhang i många länder nöjer sig med att den skadelidande kan bevisa att det är mera sannolikt (51%) att hans skada orsakats av en utpekad skadevållares handlande (underlåtenhet) än att så inte skulle vara fallet. I tillämpning av den svenska SkL verkar dock ej denna inställning till hur mycket som krävs i bevishänseende ha vunnit något direkt gehör, Dufwa Flera skadevållare II, 1993, s 1041 f. Dufwa framhåller dock att det inte är ovanligt att det i vissa skadeståndsrättsliga lagar på olika specialområden, t ex Miljöskadelagen, kan föreskriva om en bevisbördelättnad för den skadelidande, aa, s 1048. Överfört på den här diskuterade frågeställningen skulle dessa förhållanden möjligen kunna antyda att det krävs uttryckligt lagstöd för att domstolarna skall vara beredda att lätta på kravet på bevisningens styrka vad gäller (bristande) kausalitet. Med hänvisning till konsumentskyddsaspekten torde det dock inte vara särskilt välavvägt att kräva alltför mycket i bevishänseende. I sammanhanget bör dessutom beaktas att påföljd undantagsvis kan komma ifråga även vid bristande kausalitet, varför försäkringsbolagen inte behöver drabbas alltför hårt även om man väljer att tillämpa överviktsprincipen i dessa fall.

499 Jfr ARN 85/R2039.

500 Jfr 86/R7453 samt ARN 83/R7439.

inte minst i fall där den försäkrade gömt medförd stöldbegärlig egendom i bilen. Försäkringstagaren menar allt som oftast att risken för att en stöld skulle ha inträffat varit betydligt större om man burit med sig egendomen än om man låtit den ligga i bilen. Åsidosättandet av försäkringsavtalets föreskrift borde därför anses vara utan betydelse för skadans inträffande. Föga överraskande godtas inte sådana resonemang som tillräcklig bevisning för att åsidosättandet skulle ha saknat betydelse för skadans inträffande.[501]

Jag har inte kunnat finna några avgöranden som inte avser stöldmomentet där kausalitetsproblematiken varit uppe till särskild diskussion.[502] Det finns emellertid inget som talar för att kravet på bevisningens styrka borde vara avhängigt av vilken försäkringsgren eller försäkringstyp den åsidosatta föreskriften kan hänföras till.[503]

Vilka slutsatser kan man då dra angående kraven på den bevisningen som skall presteras för att det skall anses visat att ett åsidosättande av en föreskrift inte haft någon betydelse för en skadas inträffande eller omfattning? Lagtext och förarbeten ger ingen vägledning, nämndpraxis är delvis motsägelsefull. Det mesta talar dock ändå för att man inte bör ålägga den försäkrade en alltför sträng bevisbörda. Man bör betänka att det rör sig om ett negativt bevistema. Den försäkrade har att ta fram omständigheter som talar för att åsidosättandet inte haft någon betydelse för skadan. Av naturliga skäl är det svårt för den försäkrade att föra fram full bevisning i ett sådant läge.

Man bör också beakta de allmänna uttalandena i KFL:s förarbeten om att man i nedsättningsbedömningen bör väga den enskildes skyddsintresse mot försäkringstagarkollektivets intresse av att hålla kostnaderna nere.[504] Mycket talar alltså för att hålla fast vid de beviskrav som ställts i 1927 års FAL 51§ , dvs att det räcker att den försäkrade kan göra det antagligt att skadans inträffande eller omfattning inte påverkats av ett åsidosättande av föreskrift.[505]

5.4.3.2 Uppsåt.

Den försäkrades uppsåt eller graden av oaktsamhet hos denne påverkar hur omfattande avdraget bör bli. Vid brott mot säkerhetsföreskrifter är det inte ovanligt att den försäkrade uppsåtligen åsidosätter en föreskrift. Ett fönster kan t ex ha lämnats öppet för vädring när den försäkrade lämnade bostaden. En nyckel kan sedan lång tid ha förvarats under dörrmattan. Stöldbegärlig egendom, som medförs på semesterresa, göms i bilkupén istället för att låsas in i bagageutrymme eller handskfack osv. Gemensamt för dessa exempel är att den försäkrade medvetet handlat som han gjort. Fönstret har med berått mod lämnats öppet, nyckeln har avsiktligt placerats i anslutning till bostaden, det stöldbegärliga har efter moget övervägande gömts undan i bilen istället för att låsas in eller medföras.

Att handlingen företagits uppsåtligen innebär naturligtvis inte att den försäkrade måste ha varit införstådd med att han därigenom brutit mot en säkerhetsföreskrift. Uppsåtet skall täcka handlingen som sådan, inte det förhållandet att handlingen innebär ett brott mot en föreskrift i

501 Jfr t ex ARN 84/R7023.

502 Se dock ARN 84/R7851, fallet refereras på s 138.

503 I sammanhanget kan hänvisas till att 51 § i 1927 års FAL avser skadeförsäkringsföreskrifter rent generellt, någon åtskillnad vad gäller bevisningen styrka med hänvisning till vilken typ av av säkerhetsföreskrift som åsidosatts förekommer inte.

504 Se t ex SOU 1977:84 s 148, prop 1979/80:9 s 66. Se även vad som anförts ovan i not 493.

505 ARN verkar ha ställt upp detta beviskrav i ARN 81/R4365, i sina skäl anger nämnden att "omständigheterna föranleder till antagandet att inbrottet skulle ha inträffat även om ytterdörren varit försedd med ett i och för sig fungerande låsanordning".

försäkringsavtalet. Uppsåtet behöver självfallet ej heller omfatta att det verkligen skall inträffa en skada (t ex att en tjuv skall ta sig in genom ett oreglat fönster). Föreligger ett sådant uppsåt torde handlingen istället liknas vid ett framkallande. I praktiken torde det dock vara svårt att bevisa att försäkringstagaren haft ett sådant uppsåt varför situationen ändå kan förväntas komma att bedömas som ett brott mot en säkerhetsföreskrift. De beskrivna situationerna får skiljas från fall där en föreskrift kommit att åsidosättas genom slarv eller glömska . Man har förbisett att fönstret inte var reglat när man lämnade bostaden, nyckeln har tappats i närheten av hemmet, stöldbegärlig egendom har glömts kvar i bilen osv.

Ett uppsåtligt handlande uppfattas många gånger som mer klandervärt än ett vårdslöst. Detta förhållande återspeglas inte minst i straffskalorna i brottsbalken och i samband med jämkning av skadestånd.[506] Det vore kanske inte alltför långsökt att anta att man också i försäkringsrättsliga tvister borde se strängare på uppsåtliga avtalsbrott än sådana som föranletts av oaktsamhet. Så är emellertid ingalunda fallet åtminstone inte när det gäller brott mot säkerhetsföreskrifter i konsumentförsäkringsavtal. Av förarbetena till KFL framgår att inte varje uppsåtlig försummelse bör betraktas som försvårande.[507] Praxis från nämnderna ger också vid handen att man knappast låter påföljden påverkas av om föreskriften åsidosatts uppsåtligen eller av oaktsamhet. För att belysa detta kan man jämföra utfallet i ett antal av de skador som nämnden prövat avseende stölder i bostaden. I tabellen redovisas avgöranden från och med 1981 till och med 1992.

	UPPSÅTLIGT ÅSIDOSÄTTANDE		CULPÖST ÅSIDOSÄTTANDE	
Nedsättning	ARN Antal fall	SkVn Antal fall	ARN Antal fall	SkVn Antal fall
0%	6	1*	9	2
10%	2	-	-	-
20%	6	-	1	1
25%	10	-	9	-
1/3	1	-	-	-
50%	11*	3 *	17	7
75%	3	3 *	3	-
100%	3	5	4	6
Övrigt	-	-	-	1
Totalt:	42	12	41	17

*) Bland dessa fall ingår avgöranden där nämnden beaktat att någon haft tillsyn över bostaden.

Åtminstone för ARN:s del blir nedsättningspåföljden 50% eller mindre i majoriteten av fallen. SkVn ger en något annorlunda bild, detta kan dock delvis förklaras av att nämnden ursprungligen accepterade 100% nedsättning som normalavdrag när aktsamhetsföreskrift åsidosatts. Någon åtskillnad mellan uppsåtligt och culpöst åsidosättande gjordes då inte.

Det är svårare att bedöma SkVn:s praxis. Undersökningsresultatet ger en antydan om att uppsåtliga åsidosättande genomsnittligt föranleder större avdrag än culpösa. En sådan slutsats

506 Det kan t ex nämnas att vid tillämpning av den allmänna jämkningsregeln SkL (1972:207) 6:2 skall som huvudregel jämkning ej ske när skadevållaren uppsåtligen framkallat skadan, prop 1975:12 s 139 f och 178.

507 SOU 1977:84 s 232, prop 1979/80:9 s 148.

är dock vansklig, dels bygger den på få avgöranden dels är uppsåt och oaktsamhet inte de enda omständigheter som vägs in i nedsättningsbedömningen. Sistnämnda felkälla belastar naturligtvis även det redovisade resultatet vad gäller ARN:s praxis. Det mesta tyder emellertid på att det har liten betydelse om föreskriften åsidosatts av oaktsamhet eller uppsåtligen. Inte heller försäkringsbolagen tycks mena att uppsåtliga åsidosättanden bör behandlas strängare än oaktsamma. Det hör till undantagen att bolagen motiverar ett ovanligt högt nedsättningsavdrag med att den försäkrade uppsåtligen åsidosatt en föreskrift. Det är dock möjligt att detta kan förklaras av bevissvårigheter. I åtskilliga fall uppger dock försäkringstagaren själv att han avsiktligen handlat som han gjort och då borde bevishänsyn inte lägga hinder i vägen för att åberopa uppsåtet som en försvårande omständighet.

Vid uppsåtliga brott mot säkerhetsföreskrift verkar nämnderna istället genomföra en sorts objektiv "oaktsamhetsbedömning". Man prövar graden av oaktsamhet i relation till den inträffade skadan och inte i förhållande till åsidosättandet av föreskriften ifråga.[508]

Försäkringstagaren reste på semester väl medveten om att ett fönster inte var ordentligt reglat. Låsanordningen till fönstret hade nämligen varit bristfällig ända sedan försäkringstagaren flyttat in i lägenheten. Han hade också påpekat felet för en besiktningsman. En tjuv tog sig via fönstret in i bostaden och stal egendom för 13 300 kr.ARN fann att försäkringstagaren åsidosatt försäkringsavtalets aktsamhetskrav när han lämnade lägenheten för längre tid trots att han visste att låsanordningen till fönstret var bristfällig. Nämnden ansåg dock inte "*oaktsamheten*" mer graverande än att nedsättning borde stanna vid 50%".

Ytterligare ett exempel kan hämtas från följande fall.[509]

Försäkringstagaren lät ett garagefönster stå på glänt under en tre veckors semester. Fönstret lämnades öppet för att motverka mögelangrepp. Några tjuvar kröp in gnom fönstret och gick via garaget in i försäkringstagarens villa. Nämnden fann det "*mycket oaktsamt*" att under semesterperiod när inbrottsrisken är särskilt stor under så pass lång tid låta ett fönster stå oreglat. Nedsättning med 75% rekommenderades.

I båda dessa fall har nämnden, istället för att konstatera att åsidosättandet skett av uppsåt, gjort en bedömning av hur pass oaktsamt de försäkrade uppträtt. Någon direkt invändning mot detta med hänvisning till lag eller lagmotiv låter sig knappast göras.[510] Möjligen kan sättet att motivera nedsättningsavdragens omfattning ifrågasättas. Mera begripligt vore om nämnderna talade om att det förekommit omständigheter som ursäktade eller försvårade det uppsåtliga åsidosättandet.

Det kan knappast förnekas att den som uppsåtligen lämnat t ex balkongdörren öppen, medvetet utsatt sig för en skaderisk medan den som glömt att dra igen samma dörr inte på samma sätt haft möjlighet att överväga faran för att en tjuv skulle kunna ta sig in. Som framgått av den ovan redovisade studien av nedsättningspraxis, verkar det dock inte som om nämnderna är beredda att göra någon åtskillnad på dessa båda situationer enbart med hänvisning till uppsåtet.[511] Det är möjligt att särskild vikt lägges vid detta först om det går att föra i bevis att den försäkrade varit väl medveten om avtalets föreskrifter och trots detta uppsåtligen brutit mot dessa. Det torde dock föranleda vissa svårigheter att bevisa båda dessa förhållanden, varför uppsåtet som värdemätare för avdragets omfattning i sådant fall borde få liten praktisk betydelse.Åtminstone skulle detta kunna sägas gälla för säkerhetsföreskrifter avseende stöld i bostad. Slutsatsen bör dock även vara giltig för stöldsituationer utanför bostad. Följande två

508 ARN 83/R2350.

509 ARN 83/R5088.

510 Av lagförarbetena följer emellertid att förutsättningarna för nedsättning till 0 bör vara större vid uppsåtligt brott mot säkerhetsföreskrifter än när åsidosättandet enbart kan anses ha skett av oaktsamhet, prop 1979/80:9 s 148.

511 I ARN 82/R210 tycks man dock ha varit inne på att ett uppsåtligt åsidosättande borde kunna behandlas strängare än ett oaktsamt.

fall visar att inte heller vid åsidosättande av föreskrifter som gäller utanför bostaden bedöms uppsåtliga överträdelser strängare än oaktsamma.[512]

Försäkringstagaren förlorade sin handledsväska under en hemresa från Mallorca. I väskan fanns nycklar och kontokort. Väl hemkommen upptäckte försäkringstagaren förlusten. Trots detta underlät han att byta lås i lägenheten. Efter hemkomsten låg försäkringstagaren sjuk i en vecka, därefter deltog han i en civilförsvarskurs. Någon gång under denna tid gick en tjuv in i bostaden, förmodligen användes den förkomna nyckeln. Nämnden och bolaget var eniga om att nedsättningen borde bestämmas till 20%.

Försäkringstagaren glömde sina bostadsnycklar i sin låsta bil. I bilen fanns även fordonshandlingar av vilka man kunde utläsa adressen till försäkringstagarens bostad. En tjuv bröt sig in i bilen och stal nycklarna. Tjuven begav sig omedelbart till försäkringstagarens bostad där han kunde ta sig in med hjälp av de stulna nycklarna. Nämnden rekommenderade 20% nedsättning, dock minst 1 000 kr.

I det första fallet visste försäkringstagaren om att hans nycklar var på villovägar, i det andra hade nycklarna till följd av glömska blivit kvarlämnade i bilen. Trots att den förre försäkringstagaren uppsåtligen bröt mot föreskriften medan den senare gjort det av oaktsamhet blev alltså påföljden densamma.[513]

En jämförelse med hur nedsättningsreglerna tillämpas vid brott mot säkerhetsföreskrifter utanför stöldmomentet ger heller ingen antydan om att nedsättning till noll skulle vara vanligare vid uppsåtliga än oaktsamma åsidosättande.[514]

5.4.3.3 Grov vårdslöshet.

I detta avsnitt diskuteras två frågeställningar. För det första; vad kännetecknar grov vårdslöshet vid tillämpning av 31 § KFL och för det andra; hur påverkas nedsättningens omfattning av att den försäkrade anses ha gjort sig skyldig till en så allvarlig försummelse att den betecknats som grovt vårdslös.

I försäkrings- och skadeståndsrättsliga sammanhang har det sedan gammalt krävt ganska mycket för att en handling (underlåtenhet att handla) skall betraktas som grovt vårdslös. Grov vårdslöshet har framförallt kommit att beteckna sådana handlingar som legat på gränsen till det uppsåtliga.[515] Vidare anses det grovt vårdslösa kännetecknas av att handlingen (underlåtenheten) utgör ett markant avsteg från någon form av norm.[516] Det har även sagts att grov vårdslöshet utgör en avvikelse från vad t o m en oaktsam person skulle kunna tänkas göra sig skyldig till.[517] Den försäkringsrättsliga bedömningen torde annars kunna genomföras på ungefär samma sätt som den skadeståndsrättsliga, dvs hänsyn bör kunna tas till risken för skada, den sannolika skadans möjliga omfattning, den handlandes möjligheter att undvika en skada och slutligen den handlandes egna möjligheter att förutse konsekvenserna av sitt

512 ARN 86/R576 och ARN 81/R1299.

513 Jfr även ARN 93/R2716.

514 Jfr t ex ARN 82/R2197 samt SkVn 119/1982 som båda avser vattenskador.

515 Se prop 1975:12 s 133 och 173, prop 1975/76:15 s 69, prop 1979/80:9 s 154, jfr SOU 1986:56 s 587 och SOU 1989:88 s 181. Se även t ex NJA 1962 s 281 samt NJA 1965 s 244. Se också SOU 1975:103 s 85, Ds 1993:39 s 166 f samt Lyngsø, Forsikringsavtalsloven med kommentarer, 4 utgåvan, 1992, s 71, Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 225. Angående grov vårdslöshet vid framkallande, se under 6.4.2 ff.

516 Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 77.

517 von Eyben, Begrebet grov uagtsamhed, NFT 3/1993 s 244. Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt, 1953, s 58.

uppträdande.[518] I anslutning till detta kan för försäkringsrättens del dessutom påpekas att det har hävdats att för att grov vårdslöshet skall anses föreligga så bör den handlande ha varit medveten om att hans agerande (underlåtenhet) skulle kunna leda fram till ett försäkringsfall utan att denna insikt påverkat hans uppträdande.[519] Av detta följer att grov vårdslöshet borde kunna liknas vid en sorts dolus eventualis.[520] Von Eyben, menar emellertid att det inte finns några egentliga belägg för att det försäkringsrättsliga kravet på grov vårdslöshet bör tolkas på detta sätt. Han hävdar istället att graden av oaktsamhet i allmänhet brukar bedömas efter samma grunder som frågan om culpa förelegat eller ej.[521] Överhuvudtaget vänder sig von Eyben mot påståendet att den handlandes medvetenhet om risken är det som avgör om oaktsamheten får betecknas som grov.[522] Med hänvisning till praxis menar han att bedömningen istället brukar göras på objektiva grunder. Framförallt tycks domstolarna ta hänsyn till hur stor risk den handlande faktiskt utsatt det försäkrade för.[523] Som kommer att framgå av det följande verkar ARN i sin tillämpning av oaktsamhetsrekvisiten vid överträdelse av säkerhetsföreskrifter samt i tolkningen av KFL 31§ dela von Eybens inställning. Jag återkommer till detta nedan.[524]

I diskussionen om hur jämkning av skadestånd till följd av medvållande bör fastställas, har Bengtsson hävdat att resonemangen om vad som är att anse som grovt vårdslöst i allmänhet inte är direkt överförbara på medvållandefallen. Detta eftersom oaktsamheten får en annan karaktär när den riktar sig mot den skadelidandes egna intressen. För att den skadelidande skall anses ha varit grovt vårdslös i dessa senare fall krävs därför som huvudregel att medvållandet även inneburit en risk för motsidan. När handlandet inte medfört påtaglig fara för någon annan måste nonchalansen mot den egna säkerheten ha varit betydande för att ett grovt medvållande skall kunna antas föreligga. Barn under 15 år torde nästan aldrig kunna anses ha varit grovt medvållande till sin egen skada.[525] Det verkar som om Bengtsson menar att det som huvudregel krävs mer för att rekvisitet grov vårdslöshet skall anses uppfyllt när den skadebringande handlingen (underlåtenheten) riktats mot den egna sfären än när den riktats mot ett annat rättssubjekt. Frågan är emellertid hur pass relevant det är att vid uttolkning av nedsättningsreglernas oaktsamhetsrekvisit i just detta avseende hämta inspiration från medvållandebedömningens eventuella krav på att en eventuell motpart skall ha utsatts för skaderisk. Vill man hårdra saken kan man ju faktiskt hävda att en oförsiktig handling (underlåtenhet) som riktar sig mot försäkringsobjektet alltid utsätter bolaget för en risk, nämligen risken att få ersätta skadan ifråga! Som kommer att framgå nedan (och även under 6.4.2 ff) verkar tendensen inom försäkringsrätten heller inte vara att skärpa kraven för att grov

---

518 Hellner, Skadeståndsrätt, 5 uppl, Stockholm 1995, s 130 ff. Se även vad som sägs om detta ovan under 6.4.2.

519 Bengtsson menar att samma sak i princip bör gälla vid jämkning av skadestånd med hänvisning till grovt medvållande, Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 81. Det kan i sammanhanget vara av visst intresse att notera att man i den nya FAL anger att grov vårdslöshet föreligger när den som handlat (underlåtit att handla) måste antas ha haft vetskap om att hans agerande innebar en betydande risk för att skada skulle kunna inträffa, FAL 4:9.

520 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 126 f.

521 von Eyben, Begrebet grov uagtsamhed, NFT 3/1993 s 259.

522 von Eybens antagande styrks av att det i den nya FAL anges att grov vårdslöshet föreligger när den som åsidosatt en biförpliktelse måste antas ha handlat med vetskap om att hans uppträdande innebar en betydande risk för skada. Hade medvetenhet om risken stipulerat grov vårdslöshet hade det knappast förelegat något behov av en särskild legaldefinition som angav att det just var detta som avses med vårdslöshetsrekvisitet, FAL 4:9.

523 von Eyben, Begrebet grov uagtsamhed, NFT 3/1993 s 260.

524 Vad gäller frågan om hur man brukar se på frågan om vad som är grovt vårdslöst vid culpa in contractu kan påpekas att det i KöpL (1990:931) 33 §, KKL (1990:932) 24 § samt KTjL (1985;716) 17 § 2 st förekommer bestämmelser som anger att grov vårdslöshet hos säljaren möjliggör ett åberopande av av fel i den sålda varan eller tjänsten efter utgången av den normala felansvarstiden. Vad som skall förstås med grov vårdslöshet i dessa fall har dock dessvärre inte närmare berörts i förarbetena, belysande rättspraxis förekommer tyvärr heller inte.

525 Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 80.

vårdslöshet skall anses föreligga, snarare tvärtom.[526]

Före KFL fanns det knappast någon anledning att för svensk rätts del behandla frågan om vad som bör anses som grovt vårdslöst vid åsidosättande av olika säkerhetsföreskrifter i försäkringsavtal. Problemet saknade intresse eftersom vanlig oaktsamhet var tillräckligt för att påföljd enligt 1927 års FAL skulle kunna komma ifråga. Sanktionen har heller inte brukat anpassas efter graden av vårdslöshet. För skadeförsäkringens del har den grova vårdslösheten rent praktiskt haft sin betydelse i två fall nämligen ifråga om rätt till ersättning vid framkallande av försäkringsfall, eftersom 18 § i 1927 års FAL föreskriver att försäkringsersättning ur skadeförsäkring är utesluten vid grovt vårdslöst framkallande, samt ifråga om försäkringsbolagets regressrätt, eftersom 25 § i 1927 års FAL anger att bolaget har rätt att regressa mot skadevållaren när denne uppsåtligen, eller grovt vårdslöst framkallat ett försäkringsfall. Frågan är emellertid vilken ledning man kan ha av praxis avseende tillämpningen av dessa lagrum när det gäller att bestämma vad som är att anse som grovt vårdslöst vid åsidosättande av en säkerhetsföreskrift? Det som talar mot att söka stöd för tolkningen i vad som sagts gälla enligt dessa regler i 1927 års FAL är framförallt att den försäkrade vid brott mot säkerhetsföreskrifter genom försäkringsavtalet informerats om vilka krav bolaget ställer på hans handlingssätt.[527] Vid framkallande av försäkringsfall föreligger inga sådana klara handlingsdirektiv från bolagets sida. Redan förhållandet att den försäkrade brutit mot en tydlig anvisning om hur han bör uppträda kan möjligen ses som en indikation på att oaktsamheten överstigit det normala. Det kan tilläggas att det i förarbetena till KFL sägs att vid framkallande av försäkringsfall bör rekvisitet grov vårdslöshet tolkas lika restriktivt som i tidigare skadestånds- och försäkringsrättslig praxis.[528] Motsvarande påpekande förekommer inte i samband med diskussionen om oaktsamhetsrekvisitet enligt KFL:s 31 §. I detta fall ges inga uttryckliga anvisningar om vad som kännetecknar grovt vårdslösa åsidosättanden. Förarbetena erbjuder emellertid vissa hållpunkter för oaktsamhetsbedömningen. Utgångspunkten tycks vara att eftersom grovt vårdslösa åsidosättanden är mer klandervärda än enbart vårdslösa så bör det undersökas om det förelegat någon ursäktande omständighet som på ett godtagbart sätt kan förklara varför den försäkrade åsidosatt en föreskrift i avtalet. En sådan ursäktande omständighet kan t ex vara att den försäkrade haft kort tid på sig att uppfylla föreskriftens krav.[529] Det verkar också som om ett aktivt handlande bedöms strängare än ren underlåtenhet. Även den försäkrades egna bevekelsegrunder tycks kunna påverka bedömningen. Förklaras handlingssättet (underlåtenheten) av ren bekvämlighet kan detta motivera en sträng bedömning av åsidosättandet.[530] Något stöd för att åtminstone nämnderna lägger särskild vikt vid detta sista har jag dock ej kunnat finna.[531]

---

526 Här kan även hänvisas till att man i den nya FAL vill ge en särskild legaldefinition av begreppet grov vårdslöshet - den försäkrade måste antas ha handlat eller underlåtit att handla i vetskap om att detta innebar en betydande risk för den inträffade skadan- något som även det tyder på att man vill komma bort från den restriktiva tolkning som hittills varit förhärskande. Se Ds 1993:39 s 166 f.

527 Jfr Nygaard, Skade og ansvar, 4 uppl, 1992, s 223, där författaren diskuterar betydelsen av att det förelegat en klar handlingsnorm. Det kan å ena sidan kanske tyckas lite egenartat att tolka begreppet grov vårdslöshet på ett sätt vid brott mot en säkerhetsföreskrift och på ett annat vid framkallande av försäkringsfall. Å andra sidan är detta inte märkligare än att hävda att culpabedömningen bör anpassas efter omständigheterna i det enskilda fallet, något som säkerligen inte kan uppfattas som särskilt kontroversiellt.

528 Prop 1979/80:9, s 154.

529 Här kan påminnas om att Bengtsson hävdat att det i medvållandebedömningen bör tas hänsyn till i vad mån den skadelidande haft "rådrum" att överväga det korrekta handlingssättet, Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, Stockholm 1982, s 66.

530 Prop 1979/80:9 s 148.

531 Möjligen tyder nämndens nedsättningsmotivering i ARN 86/R471 på att man ansett de försäkrades handlingssätt särskilt klandervärt när den enda förklaringen till att en bil fullastad med dyrbar stöldbegärlig egendom lämnades utan tillsyn, var att man skulle gå och handla.

Av förarbetena att döma verkar det alltså som om grovt vårdslösa åsidosättanden av säkerhetsföreskrifter utmärks av att villkoret ifråga åsidosatts på ett synnerligen förkastligt sätt samt att detta heller inte kan ursäktas på något sätt.Utöver vad som sägs i lagförarbetena ger försäkringsavtalen, de gemensamma nedsättningsriktlinjerna samt nämndpraxis viss vägledning angående vad som kan betraktas som grovt vårdslöst. Vad gäller nämndernas avgöranden föreligger dock ett problem. Det är sällan som det uttryckligen sägs att den försäkrade visat prov på grov vårdslöshet. När oaktsamheten anses överstiga det vanliga talas det istället i allmänhet om att det förelegat allvarliga eller mycket allvarliga försummelser.[532] Det är osäkert om nämnderna därmed menat att den handlande varit grovt vårdslös, klart är i vart fall att man ansett att oaktsamheten i dessa fall legat på den övre delen av oaktsamhetsskalan och jag har därför valt att ta med dessa avgöranden här för att belysa vad som är att anse som mer än vanlig vårdslöshet.

En genomgång av nämndpraxis ger vid handen att nämnderna först och främst tycks lägga vikt vid vilken försäkringsgren som den åsidosatta föreskriften kan hänföras till. Tröskeln för vad som är att anse som grovt vårdslöst tycks bildlikt talat vara olika hög beroende på vilket försäkringsmoment den försäkrade begärt ersättning ur. Förklaringen till detta kan förmodligen sökas i att allmänpreventionen i vissa fall tillmäts särskilt stor betydelse, något som medför att inställningen till vad som är oaktsamt skärps jämfört med vad den annars kanske hade blivit fallet. Detta gäller i första hand för stöldmomentets del och inom detta kanske framförallt ifråga om stöldskyddet för cykel eller stöldbegärlig egendom som medförs utanför bostaden.[533] Jämförelsevis kan nämnas att jag inte kunnat finna någon vattenskada där nämnderna motiverat nedsättningsgraden med att det med hänsyn till allmänpreventionen varit påkallat att se särskilt strängt på den försäkrades försummelsen att efterleva avtalets föreskrifter.[534] Intressant är att vattenskadorna inte sällan uppgår till betydande belopp, något som kanske i sig borde ha kunnat motivera en sträng inställning för att därmed hålla nere kostnaderna. De stora ersättningskraven får dock oftast motsatt effekt, skadans ekonomiska omfattning åberopas emellanåt som ett argument för att lindra nedsättningsavdraget.[535]

Av nämndernas avgöranden framgår att det uppfattas som försvårande att bryta mot en föreskrift när risken för skada objektivt sett varit stor.[536] Som påpekats ovan överensstämmer detta med de iakttagelser von Eyben gjort ifråga om tolkningen av begreppet grov vårdslöshet.

En annan omständighet som emellanåt anses tala för att oaktsamheten varit allvarlig, är att den försäkrade brutit mot föreskrift i en situation där det faktiskt varit lätt att undvika risken för skada.[537] Detta är intressant inte minst eftersom dessa förhållanden inte berörs i de gemensamma nedsättningsriktlinjerna.

Av riktlinjerna för tillämpning av nedsättningsreglerna vid stöld och skadegörelse i bostad följer att upprepade försummelser att efterleva avtalets föreskrifter kan betraktas som ett allvarligt åsidosättande. Det är inte helt klart vad som avses med en upprepad försummelse. En tänkbar tolkning är att anta att vad som avses är situationer där en försäkringstagare vid flera olika tillfällen brutit mot en föreskrift. En annan möjlig tolkning är att även i tiden utsträckta åsidosättande bör bedömas som upprepat handlande.

---

532 Jfr t ex ARN 86/R3015, ARN 83/R1069 och ARN 82/R2859.

533 Se t ex ARN 85/R762 och 84/R6275 som avser stöld av cykel.

534 Se ARN 86/R4960, ARN 86/R2768, ARN 85/R3837, ARN 84/R5415, ARN 84/R2601, ARN 82/R4917, ARN 82/R2197 samt SkVn 119/1982.

535 Se ARN 84/R2601 samt ARN 82/R4088.

536 Se ARN 88/R656, ARN 85/R4031, ARN 84/R2601, ARN 83/R5088, ARN 82/R2859, SkVn 16/1983 och SkVn 21/1982.

537 Se ARN 88/R570, ARN 86/R2285, ARN 83/R7327 och SkVn 49/1982.

Om en försäkringstagare, trots att han råkat ut för ett försäkringsfall, fortsätter att bryta mot samma föreskrift, torde det knappast kunna ifrågasättas att detta bör betraktas som en oaktsamhet utöver det vanliga. Försäkringstagaren har ju på ett ytterst påtagligt sätt gjorts uppmärksam på vikten av att efterleva föreskriften ifråga.[538]

En tjuv tog sig in i en villa genom en olåst dörr och stal egendom som tillhörde försäkringstagaren. Fjorton dagar senare utsattes den försäkrade för en praktiskt taget identiskt stöld. Enligt ARN borde den tidigare stöldskadan ha manat till särskild försiktighet, men med hänsyn till andra omständigheter -stölden inträffade dagtid, flera personer uppehöll sig i villan- menade man att 50% nedsättning var tillräcklig.

SkVn, som prövade samma tvist, fann, med hänvisning till att den försäkrade, trots den tidigare inträffade stölden inte hade varit försiktigare, det skäligt att sätta ned ersättningen med 100%.

Frågan är emellertid om det inte är väl snävt att begränsa innebörden av upprepat handlande till att endast avse fall där försäkringstagaren fortsätter att bryta mot en föreskrift även efter det att han drabbats av en skada. Borde inte också den försäkringstagare som gång på gång bryter mot avtalets föreskrifter - låt vara att han har tur och undgår skada- anses som mera klandervärd än den som en enda gång råkar upprepa ett åsidosättande och då har oturen att åter drabbas av en tjuv? Onekligen kan det anföras argument för att den notoriska förskriftsöverträdaren bör anses minst lika slarvig som den som vid ett enstaka tillfälle gör sig skyldig till en försyndelse. Som jag redan tidigare påpekat kan emellertid ett långvarigt åsidosättande också bedömas som en allvarlig försummelse.[539] Av denna anledning kan kanske frågan om vad som avses med upprepat åsidosättande vara av liten praktisk betydelse.

Nämndpraxis visar knappast på någon konsekvent behandling av nedsättningsärenden där det förelegat upprepade eller långvariga åsidosättande av en aktsamhetsföreskrift.[540]

En tjuv tog sig in i försäkringstagarens källare och stal egendom till ett värde av minst 12 000 kr. Av skadeanmälan framgick att källardörren ej varit låst vid stöldtillfället och att dörren f ö aldrig låstes eftersom familjen hade för vana att flera gånger om dagen gå ner i källaren. Bolaget fann att den försäkrades brott mot avtalets aktsamhetskrav (ytterdörrar skall vara låsta) var så allvarligt att man ville sätta ned ersättningen med 100%. Nämnden ansåg emellertid att försumligheten inte kunde anses värre än att 25% nedsättning borde vara en lämplig påföljd.

Avgörandet kan jämföras med följande stöldskada.[541]

Försäkringstagaren lämnade sitt hem utan tillsyn i två och ett halvt dygn. En tjuv tog sig in i bostaden genom ett badrumsfönster som fått stå öppet ca 1 cm fixerat med en ståltråd. Nämnden fann det försvårande att fönstret stått oreglat under relativt lång tid. Försummelsen ansågs "förhållandevis allvarlig" och nedsättning med 50% rekommenderades. Säkerhetsföreskriftens allmänpreventiva funktion betonades särskilt.

Ytterligare två exempel kan belysa hur olika utfallet kan bli.[542]

En tjuv tog sig in i försäkringstagarens hus genom att använda en nyckel som förvarades dold på en vinkelvägg vid sidan av husets dörr. Nyckeln hade, enligt försäkringstagaren, hängt på samma plats i 22 år. Av försäkringsavtalet följde att nyckel ej fick förvaras i närheten av bostaden. Nämnden och bolaget var överens om att 10% nedsättning var tillräckligt i detta fall. Man fann det förmildrande att de försäkrade varit hemma -man låg och sov- vid stöldtillfället. Att föreskriften varit åsidosatt under så lång tid som 22 år (om nu avtalet gällt så

538 Se ARN 81/R5562 och SkVn 42/1981.

539 Se s 161 samt 197, se även under 6.4.2.4.

540 ARN 87/R6902.

541 ARN 86/R550.

542 ARN 85/R6131, ARN 86/R3015.

länge) kommenterades ej.

Försäkringstagaren förvarade under två veckor nyckeln till sitt studentrum i en burk i det gemensamma korridorköket. En tjuv tog sig in i studentrummet och stal försäkringstagarens smycken. Brytmärken kunde ej upptäckas och nyckeln kunde heller inte återfinnas.

Nämnden ansåg att försäkringstagaren gjort sig skyldig till en "relativt allvarlig försummelse" eftersom hon under en inte obetydlig tid lämnat nyckeln i det gemensamma köket. Nedsättning med 50% rekommenderades.

Med hänvisning till att tidsaspekten kan få betydelse för hur allvarligt ett brott mot en säkerhetsföreskrift kan anses vara, är det intressant att studera vad nämnderna betecknar som ett långvarigt åsidosättande. Vid stöld i bostad har ARN i ett fall där försäkringstagaren glömde att låsa ytterdörren ansett att försummelsen var allvarlig när dörren stått olåst i fyra och en halv timma. I avgörandet betonades dock att åsidosättandet skett under kvällstid.[543] I det ovan refererade avgörandet, ARN 86/R550, ansågs två och ett halvt dygn vara ett långvarigt åsidosättande av föreskrift som ålade försäkringstagaren att regla ett fönster. Reservanten i ARN 86/R1018 ansåg det försvårande att en bostad förmodligen lämnats olåst under två dygn.[544] SkVn menade i ett avgörande att en timma och femton minuter fick betraktas som en "inte alldeles kort tid". Den försäkrade hade i detta fall underlåtit att låsa en källardörr.[545] I något fall har SkVn ansett det mindre oaktsamt att en föreskrift att låsa varit åsidosatt under en timma och tre kvart respektive femton minuter.[546] I ett avgörande ansåg ARN det förmildrande att en dörr lämnats olåst under tre timmar vilket man menade vara en en "jämförelsevis kort tid".[547] I ett annat fall, där den försäkrade kvällstid under fyra timmar lämnat ett fönster öppet men spärrat med en plastregel, fann ARN att omständigheterna var sådana att nedsättning med 1/3 borde vara en lämplig påföljd. Vid tidpunkten för prövningen var annars 50% nedsättning det normala vid underlåtenhet att efterleva avtalets föreskrifter om regling av fönster.[548] I ett fall där den försäkrade antogs ha lämnat en altandörr olåst under sex och en halv timma, rekommenderades normalavdraget 25%.[549] I det s k Landskronafallet (NJA 1984 s 829) menade ARN att det inte förelåg några omständigheter som gav anledning till att bedöma den försäkrades underlåtenhet att låsa dörren som grovt oaktsam.[550] Försäkringstagarens bostad hade i detta fall stått olåst i nio och en halv timma.[551] Man skulle kunna hålla på och exemplifiera på det här sättet i det oändliga. Den enda slutsats som egentligen kan dras av den nämndpraxis som förekommer på området är att det inte går att dra en exakt gräns för vad som är att anse som ett långvarigt och därmed allvarligt åsidosättande av en stöldföreskrift. Det

543 ARN 82/R 2859. Jfr även ARN 81/R7116 där ett fönster under dagtid lämnades öppet i fyra timmar -tidsfaktorn ansågs i detta fall vara en förmildrande omständighet!

544 Se också ARN 93/R2716, ARN 92/R6152, ARN 83/R5088, ARN 83/R2350 samt ARN 82/R2402 som alla avser fall där den försäkrade underlåtit att regla ett fönster. Det rör sig om åsidosättande som varat i två till tre veckor. I alla tre avgörandena har nämnden menat att det varit en försvårande omständighet att föreskriften varit åsidosatt under så lång tid.

545 SkVn 80/1983.

546 SkVn 92/1983, SkVn 13/1983.

547 ARN 82/R3604, samma synpunkt framfördes f ö i ARN 84/R1280 där försäkringstagaren låtit en balkongdörr stå olåst i tre timmar.

548 ARN 83/R2319.

549 ARN 85/R1453.

550 Parterna var f ö eniga om att grov vårdslöshet ej hade förelegat.

551 ARN 81/R2712, NJA 1984 sid 829. Jfr även ARN 82/R210, försäkringstagaren lämnade i detta fall sin bostad med ett sovrumsfönster i markplanet oreglat. Huset stod utan tillsyn i sex timmar. Även i detta fall påpekade nämnden att oaktsamheten inte kunde betraktas som grov. Samma tvist har prövades av SkVn. Vid prövningstillfället hade nämnden dock inte övergett inställningen att 100% nedsättning borde vara huvudregel om inga ursäktande omständigheter förelåg. Man rekommenderade därför nedsättning till 0, SkVn 145/1982.

räcker inte att enbart räkna timmar och minuter, viktigt är också när på dygnet föreskriften varit åsidosatt samt övriga omständigheter i sammanhanget.[552]

Av riktlinjerna följer att oaktsamhetsbedömningen vid brott mot säkerhetsföreskrifter i stöldmomentet kan påverkas av bostadens geografiska belägenhet.[553] Det kan tyckas att detta också skulle kunna ha viss betydelse för vad som är att anse som ett långvarigt -allvarligt- åsidosättande. Det är möjligt att den försäkrade bör vara noggrannare med att låsa sin bostad om han bor i en storstad än om han bor på landet. Det är emellertid svårt att finna belägg för detta i nämndernas avgöranden. Dels hör det till ovanligheterna att man i skälen poängterar var i landet den bestulna försäkringstagarens bostad varit belägen.[554] Dels kan det knappast påstås att nämndens praxis visar på en konsekvent inställning i frågan.[555] Avgörandena hämtade från ARN tycks snarast tyda på att det som är oaktsamt i storstaden också anses vara det på landsbygden.[556]

Vid stöld av egendom som medförs på resa förekommer i de flesta standardförsäkringar olika föreskrifter som anger att egendomen skall förvaras inlåst. I riktlinjerna för nedsättning vid brott mot dessa föreskrifter betonas särskilt att åsidosättandets utsträckning i tiden bör påverka nedsättningsbedömningen. Jag har redan påpekat att det i allmänhet ställs större krav på aktsamhet när egendom medförs utanför bostad än när den förvaras i denna. Detta återspeglas också i nämndernas inställning till vad som är att anse som ett kortvarigt åsidosättande av inlåsningsföreskrift. Även om det inte heller i detta fall går att ställa upp några exakta tidsgränser så tycks åtminstone ARN mena att åsidosättande i upp till en timma är att anse som "kort" tid.[557] SkVn har för sin del hävdat att två timmars åsidosättande fick anses som en "ej alltför lång tid".[558]

Vid stöld ur bil kan man se en tendens till att låta bedömningen påverkas av var bilen stått parkerad när stölden inträffade. Som exempel på detta kan följande avgöranden från ARN nämnas.[559]

Den försäkrade lämnade sin bil för att växla pengar. Under tiden stals en kamera, en filmkamera samt en del kontanter ur bilen. Nämnden fann att den försäkrade visserligen delvis var ursäktad av att aktsamhetsföreskriften inte varit åsidosatt under någon längre tid, men med hänsyn till att försäkringstagaren befann sig i en storstad - Amsterdam- så borde han ha förstått att risken för stöld var stor och anpassat sitt handlingssätt efter detta. Nedsättning med 50% rekommenderades. I avgörandet betonades dessutom att det var förmildrande att egendomen varit skrymmande och omöjlig att låsa in i t ex handskfack. Bolaget ville sätta ned ersättningen med 100%.

---

552 Det är inte ens självklart att det anses försvårande att bryta mot en låsföreskrift nattetid. I ARN 85/R1453 rekommenderade nämnden standardavdraget 25% fastän försäkringstagarens bostad stått med olåst (ev öppen) altandörr mellan 17.00 och 23.00. Bolaget ansåg försummelsen allvarlig och yrkade på 50% nedsättning.

553 Stjäls egendom som medförs utanför bostaden kan nedsättningsbedömningen också påverkas av var stölden inträffat, jfr riktlinjerna för nedsättningsbedömning vid stöld av medförd eller bortaförvarad egendom.

554 Något enstaka undantag förekommer dock, se t ex ARN 84/R170 samt ARN 81/R4365.

555 Se t ex ARN 82/R3604 -Järfälla, tre timmar, ARN 82/R96 -Göteborg, en timma, ARN 83/R2808 -Helsingborg, tre och en halv timma, ARN 85/R580 -Båstad, 45 minuter, ARN 84/R170 - på landet utanför Nora, en timme och tre kvart, ARN 84/R1280 -Vällingby, tre timmar.

556 Då SkVn:s avgöranden är helt anonyma kan motsvarande undersökning ej företagas på dessa fall.

557 Se ARN 83/R7030, ARN 83/R4990, ARN 83/R2941, ARN 83/R2552. I ARN 83/R936 ansågs en och en halv timma vara "en relativt begränsad tid".

558 SkVn 167/1982.

559 ARN 81/R4837 och ARN 85/R1662.Ytterligare exempel på fall där man i avgörandet lagt vikt vid att skadan inträffat i storstad finner man i ARN 86/R2285, ARN 82/R5537 samt SkVn 71/1983. Sistnämnda fall är även prövat av ARN, ARN 83/R7030, som dock inte fäste någon särskild vikt vid att stölden skett i en storstad -London.

Försäkringstagaren lämnade sin bil i tio minuter. I bagageutrymmet förvarades ett par skidor som var så långa att bagageluckan inte kunde stängas ordentligt. När försäkringstagaren kom tillbaka fann hon att någon stulit skidorna. Nämnden, liksom bolaget, menade att det förhållandet att bilen med skidorna lämnats utan tillsyn parkerad i Stockholms innerstad motiverade en 50%:ig nedsättning av försäkringsersättningen.

Värdet hos det stulna kan också påverka aktsamhetsbedömningen.[560] Ju högre värde egendomen har desto försiktigare bör man rimligen vara i sin hantering av denna. Det är förhållandevis vanligt att nämnderna i sina nedsättningsavgöranden menar att den oaktsamhet den försäkrade gjort sig skyldig till varit allvarlig just med hänvisning till att särskilt värdefull egendom utsatts för skaderisk. Liksom ifråga om tidsvariabelns betydelse för oaktsamhetsbedömningen går det inte heller här att dra någon exakt gräns för vad som är att anse som mer eller mindre värdefull egendom. I de fall nämnderna vid stöld i bostad åberopat det stulnas värde som en försvårande omständighet har det vanligen rört sig om skador som överstigit 20 000 kr.[561] Vid stöld i bil kan motsvarande gräns läggas vid ca 10 000 kr.[562] Det bör påpekas att det långt ifrån alltid är så att skadans storlek tillmätes en avgörande betydelse för nedsättningsbedömningen. Följaktligen förekommer stöldskador i bostad där det stulnas värde vida överstiger 20 000 kr utan att nämnderna för den skull i sina skäl fäst någon särskild uppmärksamhet vid detta förhållande.[563] På motsvarande sätt förekommer det avgöranden avseende stöldskador i bil där skadebeloppets storlek inte tillmätes särskild betydelse.[564]

Inte heller bolagen tycks visa någon större benägenhet att åberopa den inträffade skadans omfattning som något som talar för ett procentuellt sett högt avdrag. Möjligen förklaras detta förhållande av att bolagen i vissa fall har skäl att misstänka att ett påpekande om att skadan blivit omfattande skulle kunna få motsatt effekt. Det förekommer nämligen att åtminstone ARN med hänvisning till skadans storlek, menar att det finns skäl som talar för att låta avdraget procentuellt sett bli mindre än i normalfallet. Detta argument framfördes t ex i följande fall.[565]

Den försäkrade bestals på egendom till ett värde av 32 000 kr. Nämnden menade att ett procentuellt sett lågt avdrag trots allt skulle innebära en kännbar påföljd och man rekommenderade därför 25% nedsättning. Bolaget ville sätta ned med 2/3.

Det hör emellertid till undantagen att nämnden resonerar på detta sätt. Det finns åtskilliga exempel på nedsättningsärenden där skadans storlek medfört att nedsättningsavdraget blivit förhållandevis högt i kronor räknat utan att detta föranlett någon särskild åtgärd från nämnden sida.[566]

---

560 Dessa förhållanden kan i allmänhet även påverka bedömningen i medvållandefall, jfr Rodhe, Obligationsrätt, 1956, s 323.

561 ARN 83/R1069, ARN 82/R2402, ARN 82/R3028, SkVn 21/1982.

562 ARN 86/R471, ARN 85/R1662, ARN 82/R5742, SkVn 71/1983.

563 ARN 87/R6902-49 000:-25% nedsättning, 85/R580 -ca 43 000:- 0% nedsättning, ARN 85/R196 -35 000:- 25% nedsättning, ARN 84/R414 -65 000:- 0% nedsättning, 83/R2900 -62 800:- 25% nedsättning, ARN 81/R7116 -37 500:- 75% nedsättning (observera 100% var schablon), ARN 81/R2369- 60 000 kr:- 50% nedsättning.

564 ARN 87/R363 -24 670:-nedsättning 25%, ARN 86/R3068 - 13 978:-25% nedsättning, ARN 85/R2599 - 13 713:- 25% nedsättning, ARN 84/R7852 14 000:- 0% nedsättning, ARN 84/R5573 -14 015:- 0% nedsättning, ARN 83/R7030 - 19 400:- 50% nedsättning, ARN 83/R 2552 - 14 985:- 50% nedsättning.

565 ARN 82/R5474. Jfr även ARN 82/R4088. Den försäkrade drabbades av en omfattande vattenskada och nämnden rekommenderade 50% nedsättning, bolaget ville avböja skadan helt.

566 Jfr t ex ARN 81/R2369 där man ansåg 50% nedsättning rimligt vid en skada på 60 000 kr, ARN 82/R4784 där 75% nedsättning förordades vid en skada på 125 000 kr, ARN 82/R2197 där 100% nedsättning ansågs motiverad vid en omfattande vattenskada samt ARN 83/R7439 där 20% nedsättning ansågs rimligt vid en skada på 394 500 kr, bolaget påpekade självt att nedsättningsavdraget i och för sig var ganska stort - 78 900 kr- men detta fick ses mot bakgrund av att det rörde sig om en stor skada. Nämnden hade inget att invända.

Det kan tilläggas att jag inte funnit något fall där ARN eller SkVn ansett det vara en förmildrande omständighet att det stulna haft ett litet värde. Principiellt skulle man ju annars kunna hävda att man inte behöver ställa lika stora krav på försiktighet i de fall man t ex lämnar en 1 000 kr:s kamera i bilen som när man lämnar en 10 000 kr videokamera i bilen.

Inställningen till vad som är att anse som särskilt oaktsamt vid åsidosättande av stöldföreskrifter kan även påverkas av vilken typ av egendom som stulits.Pengar är av förklarliga skäl mycket begärliga för en tjuv, man kan därför kräva att den försäkrade är särskilt försiktig i hanteringen av sådan egendom.[567] Detta förhållande beaktades i följande fall.[568]

ARN menade att den försäkrade gjort sig skyldig till "väsentlig" oaktsamhet när han låtit sin plånbok, innehållandes 1 400 kr i kontanter, ligga kvar i en kavaj, som han hängde i en hall på sin arbetsplats. Nedsättning med 75% rekommenderades.

Kraven på aktsamhet är också förhållandevis höga när det gäller att ta hand om stöldbegärlig egendom.[569] Även när det stöldbegärliga finns förvarat i hemmet förekommer att brott mot en låsföreskrift anses särskilt allvarligt om smycken, kontanter, obligationer osv, förvarats lättillgängligt. Med detta tycks man t ex mena att egendomen funnits i närheten av dörrar eller fönster. Att egendomen inte legat framme synligt verkar inte betraktas som någon egentlig ursäkt.[570] Det förekommer däremot att ARN ansett det förmildrande att det stulna haft en udda karaktär.[571]

Fortsättningsvis diskuteras hur omfattande påföljden brukar bli i fall där oaktsamheten ansetts överstiga det normala. Inledningsvis kan då sägas att det är svårt att göra jämförelser mellan SkVn:s och ARN:s praxis. För det första höll SkVn under lång tid fast vid att 100% nedsättning borde betraktas som huvudregel när en säkerhetsföreskrift åsidosatts. Lägre nedsättning borde enligt nämndens mening enbart förekomma i fall där särskilda omständigheter talade för detta. I nedsättningsbedömningen har nämnden därför under en period inte haft anledning att diskutera frågan om vad som varit att anse som grovt vårdslöst. För det andra är SkVn:s avgöranden ofta mycket kortfattat motiverade. Håller man sig till tvister avseende överträdelse av säkerhetsföreskrift i stöldförsäkringsmomentet, har jag inte kunnat finna något avgörande där det tydligt påpekats att nedsättningsavdragets storlek motiverats av att den försäkrades oaktsamhet varit av allvarligt slag. Till skillnad från SkVn började ARN nästan omedelbart efter KFL:s ikraftträdande att hävda att 50% nedsättning borde gälla som en sorts huvudregel för nedsättningens omfattning vid brott mot säkerhetsföreskrift. Avvikelser uppåt och nedåt kunde sedan göras beroende på om det förelegat försvårande eller förmildrande förhållanden. Det kan tilläggas att ARN:s utlåtanden ofta är något utförligare motiverade än SkVn:s. Detta har medfört att jag här endast behandlar nedsättningsavdragets storlek med utgångspunkt från ARN:s praxis. Det bör dock påpekas att inte heller ARN i alla sammanhang tydligt talar om hur pass oaktsam man menat att den försäkrade varit. Nämnden kan t ex ange att aktsamhetskravet åsidosatts i sådan grad att nedsättning med 100% anses

567 Av riktlinjerna för tillämpning av nedsättningsreglerna vid stöld av medförd respektive bortaförvarad egendom, följer att nedsättningens omfattning kan påverkas av att egendomens beskaffenhet gjort att det framstått som naturligt att ägna den särskild uppmärksamhet.

568 ARN 82/R2267. Skadan understeg den tidigare nämnda 10 000 kr-gränsen, jfr även ARN 83/6017 och ARN 82/R2402.

569 Hit räknas föremål helt eller delvis av ädel metall, äkta pärlor och ädelstenar, antikviteter och konstverk, äkta mattor, fick- och armbandsur, pälsar och pälsverk, kameror, projektorer, kikare, musikinstrument, bandspelare, skivspelare, förstärkare,högtalaranläggningar, radio- och TV-apparater samt tillbehör till de uppräknade föremålen, jfr Exvis Trygg Hansa Hemförsäkring 1994 mom B s 13 eller Folksam Försäkringsvillkor 88 A10.

570 Jfr ARN 82/R4784 och ARN 82/R3028.

571 ARN 85/R2331 - en receptsamling förvarad på arbetsplats, ARN 82/R5508 - mopeddelar förvarade i en väns garage, ett fönster hade lämnats oreglat.

motiverad. Eftersom nämnden i sådant fall inte klart uttalat att oaktsamheten varit grov, kommer slutsatsen, att så faktiskt ansetts ha varit fallet, att vila på den omständigheten att avdraget blivit högt och att det heller inte hänvisats till att något annat förhållande motiverat en så sträng påföljd.

I diskussionen avseende nedsättningsavdragets storlek vid brott mot föreskrift i stöldmomenten bör man inledningsvis skilja på stöld i och utanför bostaden. Som tidigare påpekats ligger normalavdraget vid stöld i bostad numera på 25% medan normalavdraget vid stöld av medförd eller bortaförvarad egendom ligger på 50%.[572] Dessa förhållanden bör naturligtvis få betydelse för nedsättningsavdragets storlek vid grovt vårdslösa åsidosättanden, själva utgångspunkten för att skärpa påföljden ligger ju på olika nivåer, 50% nedsättning vid stöld ur bostad kan följaktligen indikera på att det förelegat någon försvårande omständighet (normalavdraget hade ju varit 25%) medan ett 50%:igt avdrag vid stöld av medförd egendom antyder att det varit tal om ett normalt åsidosättande av en föreskrift.

Vid stöld i bostad hör det till undantagen att ARN rekommenderar 100% nedsättning. När detta trots allt inträffat tycks nämnden genomgående ha menat att den försäkrade varit grovt oaktsam.[573] I två fall, ARN 81/R1427 samt ARN 81/R3917, har nedsättning till 0 rekommenderats med hänvisning till att inga särskilda omständigheter talat för ersättning - alltså samma bedömningsmetod som SkVn förespråkade vid motsvarande tidpunkt. Avgörandena är dock hänförligt till tiden precis efter KFL:s ikraftträdande. De gemensamma riktlinjerna hade heller inte börjat tillämpas. ARN tycks numera vara mycket restriktiv med att rekommendera så stränga avdrag som 100% vid stöldskador i bostad. Då bolagen och nämnderna dessutom övergivit tanken på att 100% nedsättning bör utgöra utgångspunkten för påföljdsbedömningen, torde dessa tidiga avgöranden vara av mindre intresse idag.

Innan jag går närmare in på hur omfattande avdragen kan bli vid grovt vårdslösa (och uppsåtliga) åsidosättanden av säkerhetsföreskrifter skall bara först påpekas att det, för att försäkringsersättning överhuvudtaget skall utbetalas, krävs att den försäkrade kan visa att en skada faktiskt inträffat. Har den försäkrade underlåtit att följa försäkringsavtalets låsföreskrifter kan detta emellanåt föranleda svårigheter för honom att visa att det verkligen föreligger ett ersättningsbart försäkringsfall . Av ARN:s praxis framgår att om det inte finns några som helst spår efter en tjuv och den försäkrade dessutom är osäker på när hans egendom försvunnit, anses inte den försäkrade ha uppfyllt sin bevisbörda enbart genom att presentera bevisning som styrker att viss egendom saknas i bostaden.[574] Ofta rör det sig i dessa fall om påstådda stölder där den försäkrade anger att egendomen måste ha försvunnit någon gång under en längre tidsperiod t ex några månader.Till detta kan läggas att det dessutom förekommer att det presenteras andra tänkbara förklaringar till hur skadan kan ha uppkommit, t ex att någon som haft tillstånd att vistas på platsen har tillägnat sig egendomen. Den försäkringstagare som upptäcker en stöld tämligen omgående tycks vara i ett något bättre läge. Detta förklaras rent praktiskt av att den försäkrade då lättare kan dra sig till minnes om och när bostaden stått olåst. Det verkar inte som om ARN ställer några högre krav på bevisning om att bostaden verkligen stått olåst (f ö ankommer det ju egentligen på försäkringsbolaget att visa att föreskrift om låsning varit åsidosatt). Hävdar den försäkrade att stölden måste ha skett vid ett visst tillfälle när han, eller någon annan, glömt att låsa, godtas detta i allmänhet av nämnden och skadan brukar bedöms som ersättningsbar. Även när den försäkrade bestämt förnekar att han glömt låsa förekommer det att ARN utgår från att så trots allt varit fallet.[575] Ur den försäkrades perspektiv kan detta många gånger vara en fördel eftersom försäkringsfall därmed anses vara visat och

[572] Detta med undantag för stöld på hotellrum.

[573] ARN 83/R226, ARN 82/R2859, ARN 82/R856 och ARN 81/R7146.

[574] Jfr t ex ARN 87/R2949, ARN 87/R55, ARN 86/R6396 och ARN 85/R4497. Det bör påpekas att nämnden ej varit enig i ARN 82/R2859 samt 81/R7146.

[575] Jfr ARN 83/7027, ARN 83/R1139.

skadan då alltså i princip omfattas av försäkringsskyddet.

Gemensamt för de stöldskador i bostaden, där nämnd och bolag varit ense om att det varit befogat att sätta ned ersättningen med 100% tycks vara att den försäkrade på ett markant sätt ökat risken för skada. Några ursäktande förhållanden har överhuvud inte diskuterats i dessa fall. De försäkrade har heller inte anfört några sakliga skäl som skulle kunna motivera att oaktsamheten får anses ha varit mindre graverande. En annan gemensam nämnare är att åsidosättandet av föreskriften genomgående har varat under jämförelsevis lång tid. Detta med undantag för ARN 82/2859 där ARN dock ansåg det försvårande att bostaden stått olåst under kvällstid. I tre av 100%-fallen har den försäkrade medvetet brutit mot föreskriften, i två fall har det skett av slarv eller glömska. Detta bekräftar enbart det som sagts tidigare nämligen att frågan om hur pass allvarligt man ser på förseelsen inte enbart är avhängigt av om åsidosättandet skett uppsåtligen eller av oaktsamhet. De drabbade försäkringstagarna har råkat ut för skador på som minst 5 990 kronor och som högst 28 015 kronor. Det kan knappast påstås att nämnden lagt någon större vikt vid skadans beloppsmässiga storlek.

Bland de stöldskador i bostaden där nämnden rekommenderat 75% nedsättning har man, med ett undantag, varit inne på att den försäkrade visat prov på oaktsamhet utöver det vanliga. Även dessa avgöranden är hänförliga till tiden före de gemensamma riktlinjernas ikraftträdande.[576] Precis som i gruppen av fall med 100% nedsättning, förekommer det också här ett avgörande där man tycks ha utgått från att nedsättning till 0 är huvudregel. Att försäkringstagare trots allt tillerkänts 25% ersättning har förklarats med att det förelegat vissa förmildrande omständigheter.[577]

I de fall där ARN rekommenderat 75% nedsättning har det i allmänhet rört sig om förhållandevis stora skador.[578] I alla utom en av skadorna, den ekonomiskt minsta, ARN 82/R1019, verkar det som om de försäkrade vid stöldtillfället varit medvetna om att dörrar eller fönster inte varit ordentligt låsta.[579] Det stulna har ofta förvarats lättillgängligt och flertalet fall varit av stöldbegärlig natur.

Till skillnad från vad som gällt vid rekommendation av 100% avdrag har det för 75%-fallens del förekommit att nämnden vägt in olika förmildrande omständigheter i nedsättningsbedömningen (t ex att bostaden stått under viss tillsyn vid stöldtillfället). Detta är dock inget som skett konsekvent. Det är därför svårt att klart definiera vad som gjort att nämnden i just dessa fall menat att den försäkrade varit berättigad att få 25% av sin skada ersatt.Tidsvariabeln verkar vara av underordnad betydelse. Inte heller värdet av det stulna eller några andra omständigheter verkar egentligen skilja den här gruppen av fall från de tidigare nämnda skadorna där 100% nedsättning ansetts vara skäligt. Den troligaste förklaringen till att ersättning utgått i dessa senare fall är att nämnden efter hand blivit generösare i sin inställning till hur pass stränga påföljderna bör vara, majoriteten av 100%-fallen kan hänföras till den närmsta tiden efter KFL:s ikraftträdande.

Från och med det att bolagen börjar tillämpa de gemensamma riktlinjerna för nedsättning vid stöld i bostad, övergår ARN till att rekommendera 50% nedsättning i fall där man menar att försäkringstagarens oaktsamhet överstigit det normala. I avgörandena uttrycker man sig vanligen så att man säger att den försäkrade gjort sig skyldig till "en relativt allvarlig

576 ARN 83/R5088, ARN 83/R1069, ARN 82/R4784, ARN 82/3028, och ARN 82/R1019.

577 ARN 81/R7116, föreskriften hade varit åsidosatt under kort tid, tjuven hade trots åsidosatt reglingsföreskrift haft visst besvär att ta sig in. Nedsättningsgraden motiverades med allmänpreventiva hänsynstaganden.

578 55.536, 41 000, 125 000, 22 300 och 2 100 kronor. I det sista fallet är beloppet i och för sig inte särskilt stort, stölden avsåg dock kontanter och guldsmycken. Det är inte ovanligt att nämnden menar att sådan egendom bör handhas särskilt försiktigt, se ovan.

579 Viss osäkerhet råder i ARN 83/R1069.

försummelse".[580] Att 50% avdrag då anses som en lämplig påföljd förklaras förmodligen av att standardavdraget i riktlinjerna ligger på 25%. Det bör dock påpekas att riktlinjerna på intet sätt utesluter att nedsättningen överstiger 50% när det finns skäl som talar för en sträng påföljd. Försäkringsbolagen har också i flertalet fall yrkat på ett större avdrag, dock utan att få detta accepterat av nämnden.[581]

Jag har funnit tre fall av stöld i bostad, avgjorda efter den 15 mars 1984, där nämnden rekommenderat 50% nedsättning utan att man för den skull uttryckligen sagt att oaktsamheten varit särskilt graverande.[582] I de två första fallen hade den försäkrade lämnat försäkringsstället (ett fritidshus samt en villa) för en längre tid utan att först förvissa sig om att alla fönster och dörrar varit ordentligt låsta. Av riktlinjerna följer att avdraget under sådana omständigheter kan bli högre än 25%, nedsättning till 0 är t o m möjligt. Såväl bolag som nämnd tycks dock ha betraktat 50% nedsättning som huvudregel i en sådan här situation. Något som motiverat högre eller lägre nedsättning framkom heller inte i utredningen.[583]

50%-fallen utmärker sig inte på något särskilt sätt vid en jämförelse med de tidigare nämnda 100- respektive 75%-fallen. Det kan därför hävdas att riktlinjernas tillkomst verkar ha inneburit en sänkning av avdraget vid allvarliga försummelser utan att inställning till vad som gör åsidosättandet av föreskriften särskilt klandervärt för den sakens skull har förändrats.

Sammanfattningsvis kan sägas att när nämnden kommit fram till att en säkerhetsföreskrift, som syftar till att motverka stöld i bostad, grovt oaktsamt blivit åsidosatt, tycks detta oftast resultera i en nedsättning på 50%. Vad som krävs för att avdraget skall bli större är svårt att uttala sig om eftersom jag ej kunnat finna något fall som avgjorts efter riktlinjernas ikraftträdande där ARN rekommenderat mer än 50% nedsättning. Det verkar heller inte som om ARN vid grovt oaktsamma åsidosättanden är benägen att låta avdraget bli mindre med hänvisning till omständigheter som inte direkt har vägts in i culpabedömningen.

Vid stölder utanför bostaden ligger normalavdraget för ett åsidosättande av säkerhetsföreskrift på 50%. Det skulle därför ligga nära till hands att utgå från att grov oaktsamhet i dessa fall oftast borde leda till ett avdrag överstigande 50%. Detta förekommer också men långt ifrån i alla fall.

I ett avgörande från 1981, ARN 81/R7057, rekommenderade nämnden 100% nedsättning när den försäkrade blivit bestulen på stöldbegärlig egendom som lämnats i en bil under fyra timmar på natten. Det framgår inte klart varför ARN ansåg det skäligt att sätta ned ersättningen till 0. Det troligaste måste väl ändå vara att detta berott på att åsidosättandet av den aktuella säkerhetsföreskriften fick anses ha varit grovt oaktsamt.[584]

I ett par fall där nämnden uttryckligen angivit att man ansett att den försäkrades försummelse varit av allvarlig art har man annars rekommenderat 75% nedsättning.[585] Gemensamt för dessa fall är att nämnden ansett att det förelegat flera försvårande omständigheter. Ofta har den försäkrade t ex brutit mot ett aktsamhetskrav under vad nämnden ansett vara lång tid. Den

580 Jfr ARN 86/R3015, ARN 86/R1018, ARN 86/R550 och ARN 85/R5401.

581 I ARN 86/R3015 yrkade bolaget dock efter egen omprövning på 50% nedsättning, ursprungligen ville man sätta ned ersättningen med 100%.

582 ARN 88/R1213, ARN 85/R6100 och ARN 85/R4031.

583 Det tredje avgörandet, ARN 85/R4031 är något udda och har knappast något intresse här, fallet är tidigare refererat i 5.2.

584 Av propositionen följer att grov vårdslöshet i än mindre utsträckning än uppsåt bör föranleda fullständigt bortfall av ersättningen, oaktsamhet som inte är grov bör mera sällan föranleda någon nedsättning alls, prop 1979/80:9 sid 148.

585 ARN 86/R2285, ARN 84/R1997, ARN 83/R7323, ARN 83/R936 och ARN 82/R2267.

egendom som utsatts för stöldrisk har dessutom många gånger varit förhållandevis dyrbar. Platsen där stölden inträffat -storstad, arbetsplats dit allmänheten haft tillträde- har varit sådan att den försäkrade borde förstått att risken för en stöld varit överhängande.

Det förekommer även stöldskador utanför bostaden där ARN menat att den försäkrades försumlighet varit allvarlig, men där nämnden trots detta nöjt sig med att rekommendera normalavdraget, dvs 50% nedsättning.[586] Dessa avgöranden är av ganska sent datum och måhända återspeglar de en tendens till liberalisering i synen på hur sträng påföljden bör bli. Det bör dock påpekas att nämnd och bolag i dessa fall varit eniga om att 50% nedsättning varit ett skäligt avdrag. I och med att bolagen inte yrkat på en strängare påföljd har nämnden av processtekniska skäl varit förhindrad att rekommendera ett högre avdrag. Det kan också påpekas att nämnden annars gärna tillämpar 50% nedsättning som normalavdrag.[587]

I övrigt har jag endast kunnat finna avgöranden avseende åsidosättande av föreskrifter i vattenskademomentet i hem/villaförsäkring där frågan om oaktsamhetens betydelse för nedsättningsavdragets omfattning varit uppe till diskussion. I dessa fall finns inga riktlinjer för hur nedsättningsbedömningen bör göras. Bland de vattenskador där nämnden menat att den försäkrade uppträtt grovt oaktsamt förekommer ganska skiftande nivåer på avdraget. Liksom i stöldskadorna tenderar nämnden att med tiden rekommendera allt lägre avdrag. I ARN 82/R2197 menade man att att 100% nedsättning var motiverad. I ARN 82/R4917 menade man att 75% var en lämplig påföljd (bolaget hade yrkat 75% nedsättning). Slutligen i ARN 84/R2601 rekommenderade man 50 000 kr avdrag på en skada som belöpte sig på ca 170 000 kr (bolaget ville avböja skadan).

Det är svårt att med utgångspunkt från dessa enstaka avgöranden uttala sig om nedsättningsavdragets omfattning i fall som dessa. Vad som möjligen kan sägas framkomma är att ARN på senare tid tycks rekommendera 25% nedsättning när den försäkrade visat viss (men inte grov) oaktsamhet ifråga om att förhindra frysskador.[588] Huruvida ARN menar att 25% nedsättning bör betraktas som ett normalavdrag är dock oklart, mera troligt är att man menar att utgångspunkt för bedömningen bör vara ett avdrag på 50%.[589]

Av vad som hittills sagts följer att mycket tyder på att såväl bolag som nämnder med tiden blivit allt generösare mot de försäkringstagare som brutit mot föreskrifter i avtalet (detta oavsett om åsidosättandet skett av grov vårdslöshet eller av "vanlig" oaktsamhet).

5.4.3.4 Annan oaktsamhet än grov.

Frågan om vad som är att anse som oaktsamt vid överträdelse av en säkerhetsföreskrift i redan behandlats i det tidigare.[590] Är förutsättningarna för nedsättning uppfyllda, dvs har det lagts fast att den försäkrade varit oaktsam, föreligger självfallet inga skäl att ompröva bedömningen när påföljden väl skall bestämmas. Då jag redan redogjort för vilka olika omständigheter som i allmänhet beaktas i oaktsamhetsbedömningen hänvisar jag i dessa delar till vad som sagts i det tidigare och går direkt över till att utreda hur nämnderna bestämt nedsättningsavdragen vid oaktsamhet som inte varit grov.

586 ARN 88/R570, ARN 86/R471.

587 ARN 87/R4273, ARN 87/R853, ARN 85/R1662, ARN 83/R7030, ARN 83/R4316, ARN 83/R2552, ARN 83/R68 och ARN 81/R4837.

588 ARN 84/R2601, ARN 82/R4917, ARN 82/R2197.

589 Jfr t ex ARN 86/R2768. Se även ARN 86/R4960 där bolaget menade att den försäkrade borde drabbas av 50% nedsättning men där man menade att sociala omständigheter motiverade att avdraget begränsades till 25%.

590 Se 5.4.2.2 ff.

Av förarbetena till KFL följer att annat än grov vårdslösa åsidosättanden av en föreskrift i försäkringsavtalet mera sällan bör föranleda reducering av försäkringsersättningen.[591] Denna huvudregel gäller emellertid inte för föreskrifter som är särskilt ägnade att tillgodose preventionen och som dessutom är tydligt preciserade.[592] När sådana föreskrifter åsidosatts kan det, i undantagsfall, vara motiverat att tillåta en viss nedsättning. Detta gäller t o m när överträdelser endast kan sägas ha skett av ringa oaktsamhet.[593] Nämndpraxis och avtal ger emellertid vid handen att inställningen till nedsättningspåföljden inte verkar vara riktigt så restriktiv som lagförarbetena ger intryck av. Oavsett vilken sorts säkerhetsföreskrift som studeras föreskrivs och rekommenderas nedsättning vid annat än grov vårdslösa brott mot föreskrifter (nämnderna har åtminstone inte i sina skäl angett att nedsättningen motiverats av grov vårdslöshet). Däremot differentieras ofta avdragens omfattning så att dessa vid vanlig oaktsamhet blir något lindrigare än när den försäkrades försummelse anses ha varit av allvarligare slag. Denna åtskillnad görs dock inte fullt ut, det förekommer också att nedsättningsavdraget blir lika stort vid allvarliga som vid enbart oaktsamma åsidosättande. Klara skillnader finner man däremot om man jämför fall där oaktsamheten bedömts vara ringa med fall där den försäkrade anses ha uppträtt grovt vårdslöst.

Jag har endast funnit ett nämndavgörande där den försäkrade ansetts ha uppträtt grovt oaktsamt och där ARN rekommenderat mindre än 50% nedsättning.[594] Som huvudregel föranleder alltså grov oaktsamhet minst 50% nedsättning oavsett vilken föreskrift det är som åsidosatts. Mot detta kan ställas att det är sällsynt att avdraget rekommenderats bli högre än 25% i skador där det har ansetts föreligga någon förmildrande omständighet.

Som tidigare påpekats är normalavdraget numera 25% vid överträdelse av säkerhetsföreskrift vid stöld i bostad. Detta är ju ett förhållandevis litet avdrag (även om många drabbade försäkringstagare säkert inte håller med om detta) och nämnderna visar en tydlig ovilja att rekommendera en nedsättning som understiger 25% av skadan.[595]

I de flesta försäkringsavtal förekommer ett villkor som anger ett 20%-igt avdrag som normalavdrag när den försäkrade förvarat nyckeln till bostaden i strid med vad avtalet föreskriver. Vid stöld i bostad får detta till konsekvens att ringa oaktsamhet och "vanlig" oaktsamhet i de flesta fall bestraffas med samma påföljd. Undantagsvis förekommer dock att oaktsamheten anses så ringa att ingen nedsättning alls anses befogad.[596]

Vid stöld utanför bostaden ligger normalavdraget på 50%. Detta ger ett något större spelrum för nämnder och bolag vid fastställande av nedsättningspåföljden vid annat än grov vårdslöshet. Nämnderna (åtminstone ARN) tycks företrädelsevis förorda 25% nedsättning i fall där man anser att det förelegat någon förmildrande omständighet medan normalavdraget utnyttjas när inga särskilda omständigheter motiverat vare sig en strängare eller en lindrigare påföljd.

Vid åsidosättande av andra säkerhetsföreskrifter än sådana som hör till stöldmomentet är det svårt att säga något bestämt om hur stort avdraget i allmänhet bör bli vid vanlig oaktsamhet. En grundprincip torde dock vara att 50% nedsättning allmänt sett betraktas som ett normalavdrag

591 Prop 1979/80:9 sid 148. Det kan tilläggas att motsvarande torde gälla vid tillämpning av den nya FAL eftersom det enligt förarbetena till denna lag sägs att regeln i sak motsvarar 31 § KFL samt att den praxis som utvecklats vid tillämpning av detta lagrum bör kunna behållas, Ds 1993:39 s 168 och 242.

592 Prop 1979/80:9 s 149.

593 Prop 1979/80:9 s 72. På denna punkt skiljer sig dock den nya FAL från KFL eftersom denna lag inte tillåter påföljd vid ringa oaktsamma åsidosättanden, FAL 4:9.

594 Det tidigare nämnda ARN 84/R4917.

595 I något enstaka fall har 10% avdrag rekommenderats. Det förekommer också att man förordar 1 000 kr i avdrag, oftast motiveras dock detta av att 25% avdrag skulle föranleda ett avdrag mindre än 1 000 kr.

596 Se ovan s 190.

och att avvikelser uppåt, eller nedåt, görs beroende på om det föreligger några försvårande, eller förmildrande, omständigheter.

Det kan ifrågasättas om det är riktigt att grov vårdslöshet och vanlig eller ringa oaktsamhet ibland kan föranleda lika stora nedsättningsavdrag. Förklaringen till att detta ändå förekommer kan sökas i att också andra omständigheter än just oaktsamheten kan påverka avdragets omfattning. Att det också förhåller sig så framgår klart i vissa nämndavgöranden. Nämnden har då hänvisat till att t ex sociala skäl (dvs behovet av ersättning) motiverat ett ett lindrigare avdrag än vad som annars skulle ha blivit fallet. Det förekommer också att ett ovanligt stort avdrag förklaras med att en stäng påföljd varit motiverad av hänsyn till allmänpreventionen.

Det är emellertid långt ifrån i samtliga fall där avdraget varit detsamma oaktat om överträdelsen sagts vara grovt vårdslös eller enbart oaktsam som nedsättningens omfattning förklarats med hänvisning till omständigheterna i fallet. Istället verkar det som om grov vårdslöshet och vanlig oaktsamhet i vissa fall "bestraffas" lika hårt eftersom det inom ARN, och även mellan ARN och SkVn, råder delade meningar om hur omfattande nedsättningsavdragen bör vara i normalfallen.

Det är inte enbart vid oaktsamhet och grov vårdslöshet som påföljden emellanåt blir densamma. Som påpekats ovan hör det till undantagen att nedsättningspåföljden blir mindre än 25% när en säkerhetsföreskrift i samband med stöld i bostad blivit åsidosatt. På denna punkt kan man knappast visa på någon oenighet, varken inom ARN eller mellan ARN och SkVn. I detta speciella fall tycks med andra ord ringa oaktsamhet och vanlig oaktsamhet behandlas lika i ifråga om nedsättning.[597]

Det är i och för sig tänkbart att nämnderna menar att ett åsidosättande av dessa föreskrifter generellt sett innebär mer än ringa oaktsamhet och att man därför inte finner anledning att rekommendera ett lindrigare avdrag med hänvisning till att oaktsamheten varit liten.[598] Detta motsäges dock av att det i de gemensamma riktlinjerna talas om att det *kan* bli tal om 25% nedsättning. Av försäkringsvillkoren framgår dessutom att avdraget kan bli "måttligt eller inget alls om försummelsen varit mindre allvarlig".[599] Varken riktlinjer eller försäkringsvillkor utgår alltså från att ett åsidosättande alltid innebär sådan oaktsamhet att avdraget bör bli minst 25% eller mer. Den troligaste förklaringen till att nämnderna trots allt inte rekommenderar mindre nedsättning än 25% är att avdraget är så lindrigt att det knappast verkar motiverat att sänka det ytterligare. För en sådan slutsats talar dessutom att nämndpraxis före riktlinjernas tid hade stabiliserat sig runt ett 50% nedsättningsavdrag som normalpåföljd vid"vanlig oaktsamhet". I fall av ringa oaktsamhet förekom då att man rekommenderade 25% (eller 1/3) nedsättning.[600]

5.4.3.5 Omständigheterna i övrigt.

I nedsättningsbedömningen skall också omständigheterna i övrigt beaktas. Här kommer jag enbart att ta upp sådana omständigheter som inte huvudsakligen kan sägas ha betydelse för

---

597 Här kan erinras om att den nya FAL utesluter påföljd vid ringa oaktsamma åsidosättanden, FAL 4:9, Jag ställer mig dock tveksam till om detta kommer att betyda att de fall av ringa oaktsamma åsidosättanden, som vid tillämpning av KFL:s 31 § har föranlett 25% nedsättning, fortsättningsvis förblir obestraffade.

598 I förarbetena till den nya FAL påpekas också att "om den försäkrade bryter mot en säkerhetsföreskrift eller annat uttryckligt försäkringsvillkor torde det ofta vara svårt att anse hans oaktsamhet ringa, i synnerhet när han fått särskild information om villkoret", SOU 1989:88 s 191.

599 Jfr Skandia Stor Hem 86, D1 (samma 1994).

600 Det är möjligt att regeln i den nya FAL om att ringa oaktsamma åsidosättanden inte kan föranleda påföljd har sin bakgrund i att distinktionen i påföljdssammanhang mellan vanlig oaktsamhet och ringa oaktsamhet inte kommit att upprätthållas i praktiken. Regeln innebär i sådant fall endast en kodifiering av rådande praxis.

oaktsamhetsbedömningen. Som jag påpekat inledningsvis verkar det som om omständigheterna i övrigt oftast utnyttjas för att lindra nedsättningspåföljdens omfattning. Som exempel anges i lagmotiven att den försäkrade har stort behov av ersättning,att han drabbas av annan påföljd, att bolaget delvis kan klandras för att föreskriften blivit åsidosatt eller att det inte är den skadelidande själv som åsidosatt föreskriften. Allmänpreventiva hänsynstaganden kan dock motivera att påföljden istället skärps.[601]

Som redan påpekats vid ett flertal tillfällen anger KFL:s lagmotiv att det vid åsidosättande av säkerhetsföreskrifter, och då framförallt sådana föreskrifter som syftar till att motverka stöldskador, bör läggas särskild vikt vid att preventionen beaktas. Bland de studerade nämndavgörandena hänvisas också, mycket riktigt, till preventiva hänsynstagande framförallt vid prövning av stöldskador.[602] En iakttagelse i sammanhanget är att allmänpreventionen åberopas alltmer sällan i samband med fastställande av hur omfattande nedsättningen bör bli, detta möjligen med undantag för cykelstölder.[603] Detta senare förhållande kan förmodligen ses som en direkt följd av de många stöldskador som drabbar just cykelägare. För försäkringstagarkollektivet är det av intresse att slarv motverkas så långt möjligt. Till detta kan läggas att en cykelstöld väl knappast kan antas innebära ett större ekonomiskt avbräck för den som drabbas. Cykelstölderna är helt enkelt inte några speciellt ömmande fall.

Att preventionen alltmer sällan åberopas som ett argument för en skärpning av nedsättningsavdraget kan möjligen förklaras av de gemensamma riktlinjerna. Dessa är relativt generösa mot slarviga försäkringstagare. Enligt lagmotiven skall preventionen heller inte tillmätas större betydelse än vad som kan motiveras av kostnadsskäl. Riktlinjernas låga normalavdrag, 25%, ger intryck av att kostnaderna för skador till följd av överträdelser av säkerhetsföreskrifter avseende stöldskyddet i bostad, inte bedömts bli alltför betungande för kollektivet.[604]

Frågan om hur stor vikt som bör läggas vid den försäkrades behov av försäkringsersättning debatterades, som jag tidigare påpekat, livligt i samband med utformningen av KFL. I propositionen har behovets betydelse för nedsättningsavdragets omfattning tonats ned. Jämfört med betänkandet tycks det dessutom ha skett en viss omsvängning avseende hur behovet av ersättning bör fastställas. I betänkandet framhävs att såväl den totala sociala situationen som typen av egendom som skadats kan göra det mer eller mindre påkallat att sätta ned ersättningen.[605] I propositionen talas det däremot enbart om att hänsyn kan tas till hur omfattande skadan blivit.[606] Det är dock möjligt att skillnaden härvidlag inte bör överdrivas. Mot bakgrund av vad som sagts i förarbetena borde i vilket fall en försäkrad, som brutit mot en säkerhetsföreskrift och därvid förlorat en stor del av sin egendom, ha större utsikter att erhålla full eller mycket litet reducerad ersättning för sin förlust, än den som brutit mot samma föreskrift, men som endast drabbats av en mindre betydande skada. Av domskälen i NJA 1984 sid 829 framkommer att också HD menat att önskemålet om att försäkringen skall ge skydd vid socialt betydande förluster bör beaktas i nedsättningsbedömningen. Domstolen tycks dock inte ha ansett att den förlust som drabbat den berörda försäkringstagaren -stöld av silversaker och

601 SOU 1977:84 sid 232, prop 1979/80:9 sid 149 f.

602 Se ARN 86/R550, ARN 82/R6412, ARN 82/R5883, ARN 82/R4784, ARN 82/R2402, ARN 82/R1019, ARN 82/R210, ARN 82/R97, ARN 81/R7116, ARN 81/R5562 och ARN 81/R2712.

603 Jfr t ex ARN 85/R762 och ARN 84/R6275.

604 Att nedsättningsvillkoren inte kostat bolagen alltför mycket bekräftas i en undersökning gjord på Folksam under 1988.

605 SOU 1977:84 s 227, 232.

606 Prop 1979/80:9 s 149.

smycken till ett värde av 21 750 kr- kunde anses som socialt betydande.[607]

Även om HD inte inte tycks ha funnit ersättningsbehovet särskilt betydande i just det här fallet är det ändå av intresse att konstatera att man inte avfärdade möjligheten att beakta behovet av ersättning också vid en stöldskada. En genomgång av nämndernas avgöranden avseende stöldskador ger emellertid vid handen att man inte i något fall uttryckligen tagit särskild hänsyn till den skadelidandes behov av ersättning.[608] Däremot har detta förekommit i några vattenskador.[609] Även om vattenskadorna som regel är dyrare än stöldskadorna, förekommer det också stöldskador som uppgår till ganska betydande belopp. Stölden avser då oftast konst, smycken och liknande. Måhända anser nämnderna att den försäkrade kan klara sig utan denna typ av egendom. Det var ju ungefär vad hovrätten menade i det ovan nämnda HD-fallet. En vattenskada i bostaden, däremot, måste repareras så att den försäkrade har någonstans att bo. Detta betyda att nämnderna inte bara ser till skadans storlek utan även till vilken typ av egendom som skadats när man tar ställning till vilken betydelse ersättningsbehovet skall ha i nedsättningsbedömningen. Det finns inget i lagmotiven som tyder på att särskild hänsyn bör tas till om den skadelidande är särskilt rik eller lever under små omständigheter. Såväl ARN som något av de berörda försäkringsbolagen tycks dock ibland lägga viss vikt vid den försäkrades sociala situation.[610]

Varken av riktlinjer eller försäkringsvillkor framgår att behovet av ersättning kan påverka nedsättningsavdragets storlek. Den försäkringstagare som inte har studerat KFL:s förarbeten vet alltså inte att detta förhållande kan få en viss betydelse för hur stor nedsättning han bör kunna råka ut för.

Att den försäkrade drabbas av en annan påföljd på grund av sitt handlande kan också påverka nedsättningsavdragets omfattning.[611] I villa/hemförsäkringsfallen aktualiseras detta främst vid åsidosättande av brandföreskrift. I sådana situationer är det möjligt att den oaktsamme försäkrade kan komma att straffas för allmänfarlig vårdslöshet eller något liknande brott. Däremot kan straffrättslig påföljd knappast komma ifråga om den försäkrade glömmer att låsa en dörr eller stänga ett fönster.Vad gäller stöldföreskrifter har alltså särskild påföljd liten betydelse för nedsättningsavdraget. Jag har heller inte kunnat finna någon stöldskada där en eventuell straffpåföljd kommit att påverka nedsättningsavdragets omfattning. Det ligger kanske närmre till hands att anta ett brott mot en säkerhetsföreskrift i motorfordons- eller båtförsäkring kan föranleda straffrättslig sanktion som därmed kan påverka nedsättningsavdragets storlek.[612]

Bolagets eget handlande är ytterligare en omständighet som kan få betydelse för nedsättningens omfattning. I motiven talas om att kan betraktas som en förmildrande omständighet att försäkringsbolaget inte tillräckligt tydligt inskärpt betydelsen av att den försäkrade efterlever en säkerhetsföreskrift.[613] Det tycks inte enbart vara otydligheter i villkoren som åsyftas. Sådana oklarheter kan ju föranleda en tolkning till den försäkrades förmån, vilket i sin tur kan medföra att den försäkrade på avtalsmässig grund anses berättigad till full ersättning. Det verkar snarare

607 Hovrätten anger uttryckligen i sina skäl att varken typen av stulen egendom eller skadans omfattning kunde motivera en lindring av nedsättningen.

608 Se dock reservationen i ARN 83/R6017.

609 ARN 86/R4960, ARN 84/R2601 och ARN 82/R2197.

610 Jfr de avgöranden som nämns i föregående not.

611 SOU 1977:84 s 232, prop 1979/80:9 s 149 f. Samma sägs f ö gälla vid tillämpning av den nya FAL SOU 1989:88 s 306.

612 Jfr f ö vad som sagts ovan s 78 och 165 angående annan påföljds betydelse för nedsättningens omfattning.

613 SOU 1977:84 s 233, prop 1979/80:9 s 150. I den nya FAL går man ett steg längre i och med att det i lagen föreskrivs att bolaget i konsumentförsäkringsfall inte kan åberopa särskilt viktiga säkerhetsföreskrifter om inte dessa särskilt framhållits för försäkringstagaren, FAL 2:7.

som om avsikten varit att ge en viss möjlighet att beakta att en säkerhetsföreskrift inte varit tillräckligt tydligt framhävd i villkorstexten. I sammanhanget kan det finnas skäl att påpeka att en föreskrift inte nödvändigtvis behöver finnas återgiven i avtalet. Det kan vara tillräckligt om det hänvisas till preciserade föreskrifter utanför avtalet.[614] Med tanke på detta är det tveksamt om man kan ställa särskilt höga krav på hur tydligt de föreskrifter som faktiskt finns i avtalet måste presenteras.[615]

Det är också osäkert om oklara eller direkt felaktiga upplysningar från bolagets personal angående säkerhetsföreskrifternas innebörd bör betraktas som en omständighet som kan lindra nedsättningsavdraget. Man kan eventuellt hävda att försäkringsbolagets ombud binder sin huvudman vid sitt påstående. Som påpekats i 4.2.2 ff är det dock tveksamt om ett försäkringsombud har en sådan behörighet att binda bolaget vid förändringar i ett standardavtal. Som framgår av följande fall tycks ARN dock inte ställa sig avvisande till att lösa en sådan här konflikt med stöd av avtalsrättsliga regler.[616]

Försäkringstagaren var på semester i Spanien. På hemvägen parkerade hon sin bil och gick för att handla. I bilens bagageutrymme, som kunde nås från bilkupén, förvarades bl a en bärbar video med kamera och kassetter samt en kamera med två objektiv. Någon bröt sig in i bilen och stal videon och kameran med tillbehör. Med hänvisning till avtalets säkerhetsföreskrifter för förvaring av stöldbegärlig egendom, ville bolaget sätta ned ersättningen med 50%. Försäkringstagaren hävdade emellertid att hon på en direkt förfrågan av bolagets försäkringsombud, fått veta att man kunde låta videon bli kvar i bilen om denna denna endast lämnades för en kort stund. Med hänvisning till detta fann ARN det oskäligt att sätta ned försäkringsersättningen för den stulna videon.

Det intressanta i detta avgörande är framförallt ARN:s sätt att motivera sitt beslut. Nämnden menade att nedsättning under rådande omständigheter skulle vara oskäligt. Man tycks inte ha gjort en regelrätt nedsättningsbedömning där bolagets agerande vägts in som en omständighet i övrigt. Avtalet verkar istället ha tolkats mot bakgrund av AvtL 36 §. Med hänsyn till omständigheterna vid avtalets tillkomst kan det ju anses oskäligt mot den försäkrade att åberopa den aktuella säkerhetsföreskriften. Det bör noteras att ARN inte ansåg nedsättning oskälig när det gällde den stulna kameran. I denna del hade den försäkrade heller inte frågat bolaget till råds om hur kameran borde förvaras.[617]

ARN:s avgöranden (SkVn prövar inte bevisvärderingsfall vilket denna typ av tvister ofta tenderar att bli) antyder att det hör till undantagen att den försäkrade anser sig ha blivit felaktigt eller otillräckligt informerad om de säkerhetsföreskrifter som gäller för försäkringen. Den försäkrade åberopar i vart fall mycket sällan att han inte blivit uppmärksammad på de säkerhetsföreskrifter som gäller. Däremot ifrågasätter de försäkrade ganska ofta om avtalets aktsamhetsföreskrifter verkligen återger hur en försiktig person bör handla. I de flesta fall, där de försäkrade menat sig ha blivit vilseledda om avtalsinnehållet, avser tvisterna dessutom ett omfattningsvillkor. Många gånger har oenigheten om vad som är avtalat sin förklaring i att den försäkrade fått besked om att den försäkring som tecknats "täcker allt".[618] Av förklarliga skäl är risken stor att försäkringstagaren efter en sådan upplysning blir besviken på det mer

614 Prop 1979/80:9 sid 146, hänvisning till föreskrifter utanför avtalet förekommer t ex i vissa motorfordonsförsäkringsvillkor, som exempel kan då nämnas att den försäkrade sägs vara skyldig att efterleva myndighets anvisningar för trafik på isbelagt område.

615 Som påpekats skärps dock kraven i den nya FAL, detta gäller emellertid endast ifråga om "särskilt viktiga föreskrifter". Med detta åsyftas villkor "som enligt bolagets erfarenhet har stor praktisk betydelse och genom sin väsentliga karaktär kan grunda betydande reduktion av ersättningen, om den eftersätts", SOU 1988:89 s 160.

616 ARN 83/R6127.

617 Jfr ARN 87/R6477 där den försäkrade menade sig ha fått en felaktig upplysning angående en extra självrisk som gällde när en säkerhetsföreskrift i en båtförsäkring blivit åsidosatt.

618 Jfr t ex ARN 86/R4039.

begränsade skydd försäkringen faktiskt ger honom.

I de fall där försäkringstagaren klagat på informationen om säkerhetsföreskrifternas innebörd, rör det sig i allmänhet om villkor avseende inlåsning av stöldbegärlig egendom som förvaras i bil. Försäkringstagarna verkar vara införstådda med att det krävs att bostaden skall hållas låst och stängd. Däremot tycks det komma som en en överraskning att s k stöldbegärlig egendom, som medförs och förvaras i bil, förväntas hållas inlåst i bagageutrymme eller i handskfack.Det vore därför önskvärt att bolagen mycket tydligt framhöll just dessa villkor i sin marknadsföring.

Vad gäller övriga säkerhetsföreskrifter tycks försäkringstagarna mera sällan ifrågasätta dessas innebörd eller skälighet. Förmodligen har dessa föreskrifter en viss förankring i det allmänna rättsmedvetandet. Även om den skadelidande inte brytt sig om att sätta sig in i vad avtalet säger, har han sällan något att invända mot att bolaget t ex kräver att han bör försöka förhindra en frysskada (vattenskademomentet, villaförsäkring), att han inte ska använda en icke godkänd kupévärmare i bil (brandskademomentet motorfordonsförsäkring) eller att han ska förtöja sin båt ordentligt (båtförsäkring).

Bland de fall, där den försäkrade gjort gällande att bolaget brustit i information om en säkerhetsföreskrift, har jag inte kunnat finna något avgörande, där ARN ansett att den försäkrade haft fog för sin ståndpunkt.[619]

Om det inte är den skadelidande själv, utan någon som identifierats med honom, som åsidosatt en säkerhetsföreskrift, kan viss hänsyn tas till detta förhållande.[620] Som huvudregel torde gälla att nedsättning bestäms till hälften av normalavdraget i sådana fall.[621] Om den skadelidande på något sätt själv varit oaktsam tillämpas dock inte denna princip. Istället rekommenderas ett normalt nedsättningsavdrag. Detta gäller även om den skadelidandes oaktsamhet inte varit huvudorsak till att skadan kunnat inträffa.[622]

De här redovisade omständigheterna som kan påverka nedsättningsavdragets omfattning bygger på vad som sägs i förarbetena till KFL. Förarbetena gör dock inte anspråk att på ett uttömmande sätt precisera vad som kan eller får beaktas i bedömningen. Trots detta verkar nämnderna ganska bundna till förarbetenas exemplifiering. Det är svårt att finna avgöranden där det lagts vikt vid andra förhållanden än de redan nämnda. I några enstaka fall finns dock en antydan om att nämnderna varit beredda att ta hänsyn till ytterligare andra omständigheter. I ett fall har t ex nedsättningsavdraget lindrats med hänvisning till situationens art. Det rörde sig här om en försäkringstagare som blev bestulen i samband med att han flyttade.[623] Det har även förekommit att ARN angett att nedsättningens omfattning bör anpassas efter att försäkringsskyddet varit beloppsbegränsat (gäller för bortaskydd och även allriskskydd) eftersom begränsningen i sig har medfört att den försäkrade råkat ut för ett kännbart avdrag på sin ersättning.[624] I några fall har hänsyn tagits till att den försäkrades brott mot säkerhetsföreskriften delvis kunnat förklaras av bristande kunskaper eller erfarenhet. I regel

---

619 Se ARN 87/R853, ARN 86/R7543, ARN 85/R815, ARN 83/R4940, ARN 83/R226, ARN 82/R5742 och ARN 81/R4837.

620 Prop 1979/80:9 sid 152.

621 Jfr ARN 82/R5576, ARN 82/R5508 och SkVn 95/1982.

622 Jfr ARN 85/R5861 och ARN 82/R1548.

623 ARN 82/R4805. Även i ett annat "flyttfall" ARN 91/R2758 ansåg nämnden att det förelåg "förmildrande omständigheter". I detta fall hade den försäkrade lämnat allt sitt bohag på en släpvagn som stals när den under 40 minuter stod utan tillsyn. I detta fall åberopades dock att den försäkrade åsidosatt ett generellt aktsamhetskrav. Nämnden rekommenderade 25% avdrag.

624 Se exempelvis ARN 90/R3950.

tillåts dock inte detta förhållande spela någon roll.[625]

Sammantaget kan sägas att nämnderna och försäkringsbolagen vad gäller omständigheterna i övrigt håller sig ganska strikt till vad som sägs i lagmotiven. För stöldskadornas del är det ganska sällan som andra hänsyn än allmänpreventionen och graden av oaktsamhet påverkar nedsättningsavdragets storlek.

5.5 Räddningsplikt.

Normalt ställer försäkringsavtalen krav på att den försäkrade vidtar olika åtgärder för att avvärja eller begränsa en skada när ett försäkringsfall är förestående eller har inträffat. Denna skyldighet att handla brukar kallas räddningsplikt.[626]

Förarbetena till KFL ägnar inte någon större uppmärksamhet åt räddningsplikten. Resonemangen om denna biförpliktelse får därför i huvudsak föras mot bakgrund av vad som hittills antagits vara gällande rätt på området.

I likhet med vad som gäller för andra föreskrifters del kan den försäkrade inte ursäkta ett åsidosättande av räddningsplikten med att han inte känt till sina skyldigheter. Inte heller bör den försäkrade kunna ursäkta en underlåtenhet med att han inte visste att en skada omfattades av försäkringsskyddet.

Den försäkrades räddningsplikt begränsas inte enbart till tiden direkt efter det att en skada faktiskt inträffat. Av såväl 1927 års FAL som av de undersökta konsumentförsäkringsvillkoren framgår att den försäkrade även har en plikt att försöka förhindra att ett försäkringsfall inträffar. Frågan är vid vilken tidpunkt denna handlingsplikt inträder. I 1927 års FAL, liksom i flertalet konsumentförsäkringsvillkor, sägs att den försäkrade är skyldig att försöka avvärja skada som *omedelbart* kan befaras inträffa.[627] Situationen ska s a s vara akut.[628] Anta att försäkringstagarens villa är utrustad med en brandfarlig värmepanna och att detta under lång tid varit känt för den försäkrade utan att han för den skull gjort något åt saken. Kan man i sådant fall hävda att räddningsplikten åsidosatts om en brand så småningom inträffar? Enligt min mening är det naturligare att betrakta försäkringstagarens passivitet som om ett framkallande av försäkringsfall alternativt som ett brott mot en säkerhetsföreskrift, om sådan finns i avtalet.[629] Uttrycket *omedelbar fara* för tankarna till situationer där skaderisken varit mera överhängande än i det återgivna exemplet. Några avgöranden från SkVn avseende rätt till ersättning för räddningskostnader tyder emellertid på att omedelbarhetsrekvisitet inte skall tolkas alltför strikt.[630] Rätten till ersättning för räddningskostnader bör rimligen korrespondera mot

625 Jfr t ex ARN 83/4775, ARN 83/1746, ARN 82/R2298 och SkVn 15/1985.

626 Hellner , Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 186 ff, Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 116 ff, Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 116 -122, Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 115. I den nya FAL har denna biförpliktelse fått en egen regel i FAL 4:7.

627 Jfr 1927 års FAL 52 § samt t ex WASA Villa/hem 93. Regeln är densamma i den nya FAL 4:7.

628 I brottsbalkskommentaren påpekas i samband med diskussionen kring straffrihet till följd av nödvärn, BrB 24:1, att nödvärnssituation föreligger om man försöker avvärja ett överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom. Den tidigare SL 5:8 angav att nödvärnsrätten begränsades till situationer där det förelåg "omedelbar fara" för ett sådant angrepp. Enligt kommentaren skulle uttryckssättet överhängande ge möjlighet för den angripne att i vissa fall använda nödvärnsåtgärd på ett tidigare stadium än enligt SL, Kommentar till Brottsbalken II, 4 uppl, 1978,sid 627.

629 Angående gränsdragningen mellan de olika biförpliktelserna se nedan s 231.

630 Räddningskostnader avser utgifter den försäkrade dragit på sig när han försökt uppfylla sin räddningsplikt. En förutsättning för att försäkringsgivaren skall ersätta sådana kostnader är att de uppkommit när den försäkrade försökt förhindra eller begränsa skada som kunnat befaras inträffa omedelbart.

räddningsplikten, varför dessa avgöranden kan bidra till att belysa problematiken.[631]

Någon stal den försäkrades sambos bil. I bilen förvarades nycklarna till bostaden tillsammans med handlingar som angav adressen till bostaden. Försäkringstagaren bytte lås till såväl bil som bostad. Nämnden fann att bytet av billås (det rörde sig här om ersättningskrav ur en motorfordonsförsäkring) varit befogat då det kunnat befaras föreligga omedelbar fara för att bilen åter skulle kunna bli stulen. Man rekommenderade därför bolaget att ersätta försäkringstagaren för detta. Två av sju ledamöter var dock skiljaktiga.[632]

Någon bröt sig in i försäkringstagarens bil under en semesterresa i Spanien. Tjuven slog ut en ruta i bilen. Någon orginalruta fanns ej att tillgå varför bilen lagades provisoriskt med en plastruta. Försäkringstagaren blev av polisen upplyst om att risken för att hennes bil skulle stjälas var mycket stor eftersom den inte var utrustad med en riktig ruta. Polisen uppmanade henne att fortsättningsvis enbart parkera bilen i bevakade garage. Försäkringstagaren yrkade på ersättning för garagekostnaderna. Även här fann nämnden att det förelegat omedelbar fara för skada och att den försäkrade därför borde vara berättigad till ersättning. En av sju ledamöter var skiljaktig.

Av avgörandena att döma borde den försäkringstagare, som blivit bestulen på nycklar som förvarats ihop med adressuppgift, anses bryta mot räddningsplikten om han underlåter att byta lås. Hade tjuven använt sig av nycklarna hade förvaringssättet dessutom utgjort ett brott mot en säkerhetsföreskrift.[633] I hemförsäkringen anger den aktuella säkerhetsföreskriften att kostnaderna för låsbyte endast ersättes om ursprungsskadan (dvs den ursprungliga stölden) är ersättningsgill.[634] Det kan ifrågasättas om den försäkrade bör ha rätt till räddningskostnadsersättning när ursprungsskadan inte omfattas av försäkringsskyddet. I sådant fall blir ju omfattningsvillkoret meningslöst!

5.5.1 Avgränsningen av räddningsplikt i förhållande till övriga biförpliktelser.

I de flesta fall torde påföljden bli strängare vid åsidosättande av säkerhetsföreskrift än vid brott mot räddningsplikten. Brott mot räddningsplikten bör enligt lagförarbetena föranleda påföljd endast när den försäkrade uppsåtligen eller av grov vårdslöshet åsidosatt sina skyldigheter.[635] Vid framkallande av försäkringsfall kan nedsättning -om förbehåll finns- förekomma vid vanlig oaktsamhet. Vid brott mot säkerhetsföreskrift kan avdrag göras redan vid ringa oaktsamhet.[636] Detta medför att det är av intresse att avgränsa de olika förpliktelsernas tillämpningsområde från varandra. Detta är inte helt enkel. Vad gäller skillnaden mellan räddningsplikten och olika typer av säkerhetsföreskrifter har Hellner sagt att såväl räddningsplikts- som säkerhetsföreskriftsreglerna borde kunna användas när försäkringsavtalet ålägger den försäkrade att vidta åtgärder

631 SkVn 89/1987 och SkVn 40/1988.

632 I dansk praxis anses huvudregeln vara att ersättning inte bör utgå i sådana här fall. I de flesta fall anses det nämligen inte föreligga någon omedelbar fara för stöld, Lyngsø, aa, 1994, s 322 med hänvisning till några danska avgöranden, AK 20 866, AK 2024.609, AK 25.502, AK 25.229 och AK 26.194. Jfr även SkVn 72/1993. I detta fall skadades bl a en bilmotor när försäkringstagaren, för att undvika skador på karossen, försökte få stopp på sitt fordon genom att motorbromsa. Bilen saknade maskinskadeförsäkring. Bolaget ansågs ej skyldigt att ersätta skadorna på motorn.

633 Se 5.4.2.2.2.

634 Se t ex Trygg Hansa Hem 840401, D1, se även Larsson, Hem och villaförsäkring, 1988, sid 55.

635 Prop 1979/80:9 sid 148. I förarbetena till den nya FAL påtalas att vid brott mot räddningsplikten kan ersättning utbetalas även vid uppsåtliga åsidosättanden, Ds 1993:39 s 243, SOU 1989:88 s 307. Enligt lagregeln förutsätter varje påföljd uppsåtligt eller grovt vårdslöst åsidosättande, FAL 4:7.

636 Se KFL 31-32 §§. Enligt den nya FAL krävs i dessa fall oaktsamhet som är mer än ringa. Det bör dock påpekas att det måste föreligga särskilda skäl för att bolaget skall få föreskriva om påföljd vid annat än uppsåtligt och grovt vårdslöst framkallade försäkringsfall.

som inte står i direkt samband med försäkringsfallets inträffande. Detta skulle motiveras av att den försäkrade i dessa fall har bättre förutsättningar att klara av att uppfylla sina åligganden än vad han har i en akut skadesituation där hans uppträdande kan komma att påverkas av den förvirring som gärna inträder när något oförutsett inträffar.[637] Med hänvisning till vad som sagts ovan anser jag att det kan ifrågasättas om detta är en lämplig lösning. Ett villkor som ålägger den försäkrade att vidta en handling som inte inte står i direkt samband med en skadesituation, t ex att under vissa omständigheter stänga huvudkranen i ett fritidshus, kan var tillämpligt t ex när huset under helt odramatiska former lämnas för vintern, men det kan även förekomma att den föreskrivna åtgärden är påkallad i en kritisk situation, t ex när ett rör frusit sönder och vatten forsar ut i huset. Frågan om den försäkrades handlande bör bedömas som ett brott mot räddningsplikten eller som ett åsidosättande av en säkerhetsföreskrift bör därför, enligt min mening, snarare vara avhängigt av omständigheterna i samband med att föreskriften blivit åsidosatt, än enbart hur villkoret formulerats. I följande fall, som gäller en vattenskada och där försäkringstagaren hade relativt god tid på sig att överväga hur han borde agera, bedömdes handlingssättet i vart fall som ett brott en säkerhetsföreskrift.[638]

Försäkringstagaren kom hem till sin villa efter en veckas bortavaro. Han konstaterade att pannan stannat och att huset var iskallt. Försäkringstagaren satte på bastuaggregatet och övernattade i närheten av detta. Dagen därpå gav han sig iväg till sitt arbete utan att vidta några ytterligare åtgärder. När försäkringstagaren kom hem vid femtiden på kvällen hade rören i huset sprängts sönder och att vatten strömmat ut. Bolaget fann det anmärkningsvärt att försäkringstagaren inte vidtagit någon åtgärd, t ex att stänga huvudkranen, för att försöka förhindra eller begränsa skadan. Såväl bolag som nämnd tillämpade säkerhetsföreskriften när skadan reglerades. Nämnden rekommenderade 50% nedsättning.

Vad gäller åtskillnaden mellan framkallande och brott mot räddningsplikten har Hellner hävdat att reglerna om räddningsplikt bör vara tillämpliga när den försäkrades handlingssätt påverkats av att försäkringsfallet varit omedelbart förestående.[639] Bentzon/Christensen menar att underlåtenhet att handla aldrig bör bedömas som ett framkallande av försäkringsfall och att alla passivitet därför bör betraktas som ett brott mot räddningsplikten.[640] Schmidt har för sin del hävdat att skillnaden mellan passivitet och handling inte utgör någon bra grund för avgörandet av vad som bör betraktas som framkallande och vad som bör bedömas som ett brott mot räddningsplikten. Istället får avgränsningen mellan framkallande och brott mot räddningsplikten ske med utgångspunkt i hur pass grov den försäkrades förseelse kan anses ha varit. Har den försäkrade uppträtt så vårdslöst att han inte uppfyllt ens allmänna minimikrav på aktsamhet bör försäkringsbolaget vara berättigat att tillämpa de strängare framkallandereglerna.[641]

KFL kan knappast anses ha bidragit till att klargöra rättsläget ifråga om hur framkallande bör skiljas från brott mot räddningsplikten.[642] I flertalet fall är detta dock en fråga av mer akademiskt än praktiskt intresse. I brist på stöd i förarbeten eller rättspraxis verkar det ändå vara lämpligt att i första hand se till i vilken mån den försäkrades handlande påverkats av att

637 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 179, Hellner hänvisar också till NJA 1951 s 68 samt Hult, Svensk rättspraxis. Försäkringsrätt 1947-1953, SvJT 1954 s 640 f.

638 ARN 82/R4088.

639 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 186.

640 Bentzon/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 96.

641 Schmidt, Farn och försäkringsfallet, 1943, s 127 f.

642 I den nya FAL undvikes problemet delvis genom att reglerna om framkallande och brott mot räddningsplikten föreskriver om samma förutsättningar för påföljd. Reglerna skiljer sig dock åt på så sätt att uppsåtligt framkallande exkluderar rätten till ersättning medan det vid brott mot räddningsplikten kan bli tal om viss ekonomisk kompensation även när uppsåt förelegat. Vidare heter det att påföljden i allmänhet bör bli mindre sträng vid brott mot räddningsplikten än vid framkallande. Enligt förarbetena till lagen bör regeln om räddningsplikt tillämpas när en skyldighet att handla bara kan grundas på försäkringsavtalet. Regeln om framkallande blir i allmänhet tillämplig i ansvarsskador, jfr Ds 1993:39 s 168 f samt 242 f.

försäkringsfallet varit omedelbart förestående eller ej.[643]

5.5.2 Räddningspliktens omfattning.

Har man väl funnit att ett villkor om räddningsplikt är tillämpligt i en skadesituation inställer sig ganska omgående nästa fråga, nämligen vilken typ av räddningsåtgärd är den försäkrade skyldig att vidta? Måste den försäkrade t ex riskera sin hälsa för att rädda ett försäkringsobjekt? Bör oförsäkrad egendom offras för att skydda det försäkrade? Alla de undersökta försäkringsavtalen innehåller ett villkor som ålägger den försäkrade en räddningsplikt. Det förekommer emellanåt att dessa villkor ger exempel på vilka åtgärder som bolaget anser falla inom ramen för räddningsplikten.[644] Vilka konkreta åtgärder som bör vidtas är naturligtvis avhängigt av vilken typ av skada som inträffat eller hotar att inträffa. Det kan röra sig om såväl aktiva handlingar som att underlåta att vidta vissa åtgärder.[645] Beroende på försäkringsskyddets omfattning kan det ställas ganska skiftande krav på den försäkrades uppträdande. Normalt torde den försäkrade vara skyldig att tillkalla hjälp när en skada inträffat eller hotar att inträffa.[646] Däremot föreligger ingen skyldighet att riskera livet för att rädda hotad egendom. Smärre faror får den försäkrade dock rimligen tåla. I nämndpraxis finner man enstaka exempel på handlingar som den försäkrade ansetts skyldig att vidta, t ex att stänga huvudkranen när en vattenskada kan befaras inträffa, att tillse att försäkringsobjektet utsätts för fackmannamässig behandling när detta angripits av skadedjur samt att försöka begränsa en hunds destruktiva framfart i en lägenhet.[647]

I doktrinen har man varit ganska enig om att det kan åligga den försäkrade att offra oförsäkrad egendom om detta kan leda till att försäkrad egendom med ett betydligt högre värde kan räddas.[648]

I 1927 års FAL 53 § anges att den försäkrade har rätt till ersättning för utgifter orsakade av försök att rädda det hotade försäkringsobjektet. Rätten till ersättning omfattar även oförsäkrad egendom. Motsvarande regel saknas i KFL men försäkringsvillkoren ger ändå den försäkrade rätt till ersättning för sådana "rimliga kostnader".[649] Enligt FAL begränsas inte bolagets ersättningsskyldighet till försäkringsbeloppet i dessa situationer. Regeln är dock dispositiv. I de nu gällande konsumentförsäkringsavtalen anges ingen annan begränsning än att räddnings-

---

643 Jfr hur nämnden resonerade i det tidigare refererade avgörandet från ARN, ARN 82/R4088. Det kan tilläggas att förarbetena till den nya FAL, se föregående not, tycks förespråka att avtalet bör utgöra utgångspunkt för gränsdragningen.

644 Se vidare under 5.5.3.1, se även under 8.6.1.

645 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, sid 187 med hänvisning till Arntzen TfR 1963 s 138 f.

646 Enligt Räddningstjänstlagen (1986:1102) 39 § åligger det den som upptäcker eller på annat sätt får kännedom om brand eller annan olyckshändelse som innebär fara för någons liv eller allvarlig risk för någons hälsa eller för miljön. Detsamma gäller den som får kännedom om att det föreligger överhängande fara för en brand eller sådan olyckshändelse. Den som åsidosätter sådan skyldighet uppsåtligen eller av oaktsamhet kan dömas till böter, 58 §.

647 ARN 82/R4088, ARN 83/R5116 och ARN 84/R6206.

648 Schmidt,Faran och försäkringsfallet, 1943, s 119 ff, Bentzon/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 120 f.

649 Jfr t ex Skandia Stor hem 86 AB2, Folksam 88 F89. Villkoret är oförändrat i senare avtal. I den nya FAL 6:5 anges att den försäkrade är berättigad till ersättning för "försvarliga" räddningskostnader. Regeln sägs i stort sett motsvara FAL 53 §, SOU 1989:88 s 336 f. För konsumentförsäkringarnas del påpekas särskilt att bolaget ej är berättigat att avräkna självrisk från ersättningen för räddningskostnader.

kostnaderna måste ha varit befogade.[650] Då villkoren inte säger något om huruvida försäkringsbeloppet utgör en övre gräns för vad som kan komma att utbetalas torde man kunna tillämpa 1927 års FAL 53 § analogivis. Den försäkrade borde alltså vara berättigad till ersättning för skäliga kostnader även om försäkringsbeloppet överskrides.[651]

Räddningspliktsregeln i 1927 års FAL ålägger den försäkrade att tillse att försäkringsbolagets möjligheter till regress mot tredje man hålls öppna.[652] Försäkringsbolagets regressrätt behandlas överhuvudtaget inte i KFL. Detta förklaras av att denna fråga lades över på skadeståndskommittén när försäkringsrättskommittén inledde sitt arbete.[653] Försäkringsrättskommittén förordade emellertid en tvingande regel där försäkringsbolagets regressrätt mot privatpersoner begränsas till situationer där synnerliga skäl talar för att bolaget skall kunna kräva den ansvarige skadevållaren på ersättning. Som huvudregel gäller nämligen enligt KFL att den försäkrade enbart bör drabbas av påföljd när han själv åsidosatt någon biförpliktelse. Identifikation kan visserligen föranleda att också andras åsidosättanden tillräknas den skadelidande, men då i ett begränsat antal situationer. En oinskränkt regressrätt skulle i princip kunna innebära att bolaget kunde återkräva vad man betalt ut till den försäkrade av dennes anhörige när denne varit vållande till försäkringsfallet. Att på detta vis flytta runt kostnaderna för en skada inom familjen, via ett försäkringsbolag, kan knappast anses vara vare sig särskilt konsumentvänligt eller ens ekonomiskt rationellt. Försäkringsrättskommittén menade också att syftet med nedsättningsrgelerna skulle kunna förfelas om det även fortsättningsvis överläts på bolagen att fritt avgöra i vilka fall regress skall kunna komma ifråga. Någon tvingande regel har dock ännu inte antagits.[654] Trots detta har bolagen varit restriktiva med att kräva att skadevållare skall återbetala utgiven ersättning.[655] I de undersökta konsumentförsäkringsavtalen förbehåller sig bolagen endast rätt att återkräva utgiven ersättning när skadan orsakats uppsåtligen, av grov vårdslöshet eller om den haft samband med förvärvsverksamhet.[656]

Det villkor i konsumentförsäkringarnas allmänna bestämmelser, som ålägger den försäkrade räddningsplikt, säger inget om någon skyldighet att tillse att försäkringsbolagens återkravsrätt vidmakthålles. Det är därför tveksamt om det kan anses ligga inom ramen för konsumentens räddningsplikt att tillgodose bolagets intressen härvidlag. En restriktiv tolkning av villkoret ger vid handen att den försäkrade inte har något sådant ansvar.

---

650 Vissa av de undersökta försäkringsvillkoren anger dock att räddningskostnader som överstiger försäkringsbeloppet ersättes så t ex Trygg Hansa Hem 840401, S2.

651 Jfr Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 39, angående vilka räddningskostnader som bör täckas av försäkringen se vidare de tidigare refererade avgörandena SkVn 40/1988 samt SkVn 89/1987. Se även Larsson, Hem och villaförsäkring, 1988, s 29.

652 Detsamma gäller enligt den nya FAL 4:7.

653 SOU 1977:84 sid 124 samt Skadestånd VI, SOU 1975:103.

654 I den nya FAL begränsas bolagets regressrätt mot privatpersoner enbart genom en hänvisning i motiven till SkL 6:2 som anger att skadevållarens ersättningsansvar kan jämkas när detta är att anse som oskäligt betungande, Ds 1993:39 s 200 ff.

655 Regressrätten regleras för närvarande av 1927 års FAL 25 §, som är dispositiv, jfr KFL 4 §.

656 Jfr t ex Trygg Hansa Hem 840401, S 5.7. Angående grov vårdslöshet vid regresstalan, se Hellner, Försäkringsgivarens regress, 1953, s 57-68.

5.5.3 De objektiva förutsättningarna för nedsättning.

5.5.3.1 Föreskrift i avtalet.

Vid såväl inom- som utomobligatoriska skador förekommer att den skadelidandes rätt till kompensation kan påverkas av att den skadelidande underlåtit att försöka förhindra eller begränsa sin skada. Som ett exempel kan nämnas att om den skadelidande utan giltig anledning underlåter att föra talan mot ett felaktigt myndighetsbeslut så kan ersättningen till honom komma att jämkas.[657] Utomobligatoriskt torde jämkning pga passivitet hos den skadelidande ha en viss praktisk betydelse i bl a i grannförhållanden.[658] Likaså kan frågan aktualiseras vid beräkning av stilleståndsersättning.[659] Inomobligatoriskt kan t ex rätten att kräva skadestånd vid fel i lös egendom gå förlorad om köparen trots uppmaning från säljaren underlåter att undersöka godset.[660] Ändå närmre till hands är kanske att jämföra med 70 § KöpL som uttryckligen anger att den skadelidande själv kan komma att få svara för den del av en förlust som kunnat undvikas om han vidtagit skäliga åtgärder för att begränsa sin skada.[661]

I 1927 års FAL har lagstiftaren tagit fasta på principen om att passivitet hos den skadelidande kan påverka rätten till ersättning. I en tvingande regel åläggs försäkringshavaren att efter förmåga försöka avvärja eller minska effekterna av en inträffad skada. Detta brukar kallas den allmänna räddningsplikten. Till detta kan läggas att försäkringshavaren också är skyldig att efterleva de särskilda föreskrifter om räddningsåtgärder som försäkringsbolaget kan komma att meddela.[662] Uppfyller försäkringshavaren inte sin räddningsplikt kan han drabbas av ett skäligt avdrag. Som påpekats saknar KFL en motsvarande regel. Skyldighet att försöka rädda försäkringsobjektet förutsätter därför en föreskrift i avtalet. Det kan emellertid ifrågasättas om det inte kan antas vara en allmän ersättningsrättslig princip att passivitet, som förvärrar en skada, kan påverka rätten till ersättning. En skadelidande som helt overksam åser hur det försäkrade förstörs utan att försöka ingripa borde inte kunna ursäkta sig med att avtalet faktiskt inte ålagt honom någon handlingsplikt. Det är dessutom möjligt att det skulle kunna anses oskäligt att ålägga försäkringsbolaget full ersättningsskyldighet, när det är uppenbart att den försäkrade visserligen inte framkallat försäkringsfallet men väl uppsåtligen avhållit sig från att försöka avvärja eller minska skadans effekter.

Huruvida den försäkrade även utan särskilt lagstöd är skyldig att försöka förhindra eller begränsa en skada torde emellertid vara en fråga av mindre intresse eftersom konsumentförsäkringsavtalen genomgående ålägger den försäkrade en räddningsplikt. I stort sett är de förekommande försäkringsavtalen väldigt lika. Bolagen tycks ha utgått från 1927 års

657 Tidigare SkL 3:4, regeln upphävdes genom lag 1989:926 men motsvarande möjlighet till jämkning kan numera komma ifråga med hänvisning till 6:1 (1990:153).

658 Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 186 med hänvisning bl a till NRT 1938 s 664 samt NRT 1953 s 1332.

659 Bengtsson, ibid, 1982, s 57. Angående stilleståndsersättning, se nedan s .

660 KöpL (SFS 1990:931), 20 §. Det kan dock diskuteras om inte denna skyldighet är närmre besläktad med preskription än med jämkning pga underlåtenhet att handla.

661 Enligt förarbetena till KöpL (1990:931) kan den skadelidande t ex vara skyldig att företa en täckningstransaktion för att skydda sig mot förlust. Vidare kan det åligga honom att avveckla andra avtal för att begränsa sin skada pga motpartens avtalsbrott. Liksom vid tillämpningen av jämkningsregeln i SkL 6:1 bör det i bedömningen beaktas i vad mån den skadelidande haft tid och möjlighet att överväga konsekvenserna av olika handlingsalternativ, prop 1988/89:76, s 206. Det bör kanske poängteras att jämkningsgraden, enligt KöpL:s regel fastställes efter kausalitet (den skadelidande får själv stå för den del av skadan som kunnat undvikas), motsvarande förekommer f ö i utomobligatoriska sammanhang när den skadelidande genom passivitet förvärrar en inträffad skada, se Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, Stockholm 1982, s 96.

662 1927 års FAL 52 §.

FAL 52 § när man formulerat sina villkor. Avtalen ålägger var och en som omfattas av försäkringen att efter förmåga försöka hindra eller begränsa en skada som inträffat, eller som hotar att omedelbart inträffa.[663] Samma formuleringar förekommer i FAL 52 §, det finns därför skäl att anta att bolagen tänkt sig att villkoren bör tolkas på samma sätt som lagregeln.[664]

Det har emellertid också förekommit villkor med något avvikande lydelse. Det kan ifrågasättas om inte dessa villkor ställer något högre krav på aktivitet hos de försäkrade. I t ex Trygg Hansas allmänna bestämmelser, hemförsäkringen 840401, sägs att den försäkrade har att försöka avvärja skada som kan befaras inträffa.[665] Handlingsplikten avgränsas alltså inte med hänvisning till att risken för skada skall ha varit omedelbart överhängande.

Vissa räddningsvillkor ger, utöver den allmänt hållna handlingsskyldigheten, några exempel på vad bolagen anser att den försäkrade ska göra när en skada inträffat eller hotar att inträffa. Bolagen talar om skyldighet att larma brandkår, stänga huvudkranar och rädda undan hotade föremål.[666] I något fall tilläggs att handlingsskyldigheten förutsätter att åtgärden kan vidtas utan fara.[667] Det är tänkbart att specificeringen av vad som kan förväntas av den försäkrade kan få betydelse i oaktsamhetsbedömningen.[668]

Utöver räddningsvillkoren i de allmänna bestämmelserna förekommer emellanåt att även andra villkor ålägger den försäkrade att vidta vissa åtgärder som ger intryck av att vara av räddningskaraktär. Som exempel kan nämnas ett villkor i avbrottsmomentet i motorfordonsförsäkringen som ålägger den försäkrade att "verka för att avbrottet pga skadan blir så kortvarigt som möjligt".[669] Villkoret tycks emellertid inte tillämpas som en föreskrift om räddningsplikt.[670]

Försäkringstagarens bil totalförstördes av en brand. Försäkringstagaren begärde avbrottsersättning för 76 dygn. Bolaget menade att det rimligen borde kunna krävas av den skadelidande att hon skaffat fram ett likvärdigt fordon på 14 dagar. Avbrottsersättning beräknades utifrån detta. Nämnden hade inget att invända mot bolagets reglering.[671]

Möjligheten att se det hela som ett nedsättningsärende berördes inte. Utgången tyder på att ersättningens storlek bestämts så att den försäkrade själv fått stå för de kostnader hon kunnat bespara sig och bolaget genom att agera snabbare. I doktrinen har hävdats att det är just på detta vis som skälighetsavdrag vid åsidosättande av räddningsplikten brukar bestämmas.[672] I förarbetena till KFL sägs dock inget om att påföljden vid åsidosättande av en räddningsföreskrift bör avgöras med beaktande av de extra kostnader åsidosättandet föranlett. Det är emellertid troligt att nämnden i det refererade fallet betraktade det tillämpade villkoret

663 Jfr exvis WASA VHA 87, Skandia reseförsäkring 86, Folksam allmänna bestämmelser 88. Villkoren har ej förändrats i senare versioner.

664 Att villkoren fått den utformning de har är kanske inte särskilt överraskande om man tar i beaktande att Svenska Försäkringsbolags Riksförbund i sitt remissvar menade att FAL:s påföljdsregel borde behållas, prop 1979/80:9 bilagedel s 148 f.

665 Trygg Hansa Hem 84, AB S2, motsvarande krav förekommer i avtalet 940101, E2.

666 Jfr exvis WASA VHA 87 K2.

667 Folksam AB 88, F89.

668 Se vidare om detta under 5.5.4.2. Jfr även vad som sagts i 3.3.3.2 angående culpa in contractu.

669 Jfr t ex Länsförsäkringar motorfordonsförsäkring mom 721.

670 ARN 88/R1504.

671 Jfr även ARN 87/R4916 samt NJA 1965 s 165.

672 Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 117, Eklund/Hemberg, Lagen om försäkringsavtal, 3 uppl, 1957, s 101, Hellner tycks dock inte dela denna uppfattning, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 187.

som ett omfattningsvillkor. Detta skulle i sådant fall innebära att nämnden menade att avbrottsskyddet enbart omfattade de kostnader som uppkommit under vad som bedömdes vara en skälig återanskaffningstid.

5.5.3.2 Åsidosättande av föreskriften.

För att nedsättning skall kunna komma ifråga med hänvisning till att den försäkrade hade kunnat avvärja eller begränsa sin skada skall den skadelidande själv, enligt huvudregeln, kunna lastas för att försäkringsobjektet inte har räddats.[673] Den skadelidande kan dock i vissa fall identifieras med någon annan som brustit i räddningshänseende. Den skadelidande kan t ex identifieras med någon som handlat (eller underlåtit att handla) med hans samtycke. Samma sak gäller ifråga om den som har väsentlig ekonomisk gemenskap med den skadelidande. Dessutom kan den försäkrade drabbas av påföljd när någon, som har haft tillsyn över försäkringsobjektet, inte har uppfyllt avtalets föreskrifter. Det senare förutsätter dock att det finns ett förbehåll om sådan identifikation i avtalet.[674] Enligt vad som sägs i motiven har det inte varit meningen att påföljden vid brott mot räddningsplikten ska bli lika sträng som vid åsidosättande av en säkerhetsföreskrift. I propositionen sägs t o m att det vid åsidosättande av räddningsvillkor kan finnas anledning att helt underlåta nedsättning när någon annan än den skadelidande själv gjort sig skyldig till försummelsen.[675] Utgångspunkten tycks emellertid vara att identifikation kan ske. Det är därför först i påföljdsbedömningen som hänsyn tas till vilken typ av föreskrift som den, som identifieras med den skadelidande har åsidosatt.

Vid tillämpning av räddningspliktsregeln i 1927 års FAL har doktrinen genomgående förordat en restriktiv inställning till identifikation, åtminstone avseende åsidosättande av rena räddningsåtgärder (från skyldighet att tillse att försäkringsbolagets rätt till ersättning från tredje man hålls öppen bortses här).[676] Intresset har främst varit inriktat på de svårigheter som uppkommer i företagsförsäkringsfall, dvs framförallt frågor om i vilken utsträckning anställda bör identifieras med sin arbetsgivare. Vad gäller identifikation i samband med konsumentförsäkringar har inte mycket sagts. I dessa delar hänvisar Hellner kort och gott till vad som bör gälla vid framkallande av försäkringsfall. Identifikation bör då i första hand förekomma mellan makar.[677] Det verkar alltså som om KFL, i jämförelse med 1927 års FAL, utvidgat kretsen av tänkbara identifikationssubjekt. Ifråga om identifikation makar emellan förutsätter emellertid KFL mer än enbart äktenskap, härutöver krävs att den skadelidande haft väsentlig ekonomisk gemenskap i den försäkrade egendomen med den som försummat att uppfylla räddningsplikten.[678] Som påtalats tidigare kan man som regel utgå från att makarna har sådan gemenskap om det föreligger på en gång giftorättsgemenskap och ett gemensamt brukande.[679] KFL kan därmed sägas ha inneburit såväl en viss utvidgning av identifikationskretsen som en viss begränsning av denna.[680]

---

673 KFL 31 §.

674 Se ovan under 5.3.3.2 samt 5.4.1.2. Även enligt den nya FAL krävs ett sådant förbehåll, FAL 4:8.

675 Prop 1979/80:9 sid 152.

676 Jfr Hellner,Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 296, Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 443 ff, Bentzon /Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 304.

677 Hellner , Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 296.

678 Se 5.3.3.2 samt 5.4.1.2.

679 Prop 1979/80:9 s 151.

680 Vad gäller den nya FAL sker identifikation vid tillsyn respektive makar/sambor emellan när det skadade utgör bostad eller bohag, FAL 4:8. Regeln är m a o mindre restriktiv än KFL:s.

5.5.4 De subjektiva förutsättningarna för nedsättning.

5.5.4.1 Uppsåt.

För att den försäkrade (eller någon som kan identifieras med den skadelidande) skall kunna anses ha åsidosatt sin räddningsplikt krävs att han uppsåtligen, eller av oaktsamhet, brutit mot försäkringsavtalets föreskrifter om att företa räddningsåtgärder. Med uppsåt avses att den försäkrade avsiktligen avhållit sig från att försöka begränsa eller avvärja försäkringsfallet. Uppsåtet skall omfatta handlingen eller underlåtenheten att handla. Det krävs alltså inte att den försäkrade, med tanke på en hägrande försäkringsersättning, önskat att skadan skulle inträffa eller bli så stor som möjligt. Har detta varit den försäkrades bevekelsegrund får det hela snarare bedömas som ett framkallande av försäkringsfall.[681]

Det kan knappast sägas vara en självklarhet att den försäkrade alltid skall anses ha brutit mot räddningsplikten när han uppsåtligen avhållit sig från att försöka rädda försäkringsobjektet. Som jag tidigare varit inne på kan man inte begära att den försäkrade skall riskera livet för att försöka undvika eller begränsa en skada. Naturligtvis bör den försäkrade inte generellt klara sig undan ansvar genom att påstå att han trott att det skulle ha inneburit fara för hans liv att rädda det försäkrade. Det verkar rimligt att kräva att den försäkrade kan presentera någon form av bevisning för att det funnits fog för ett sådant antagande, i annat fall torde man åtminstone kunna hävda att den försäkrade visat oaktsamhet när han utan bärande skäl förhållit sig passiv. I prövningen av om det verkligen varit farligt att försöka begränsa, eller förhindra skadan bör hänsyn tas till att den försäkrade befunnit sig i en pressad situation där det kanske varit lätt att göra en felbedömning.

Det är tveksamt om den försäkrade bör drabbas av nedsättning när han medvetet föredragit att rädda oförsäkrad egendom framför försäkrad. Som huvudregel bör den försäkrade naturligtvis inte göra någon åtskillnad på vad som ska räddas, men om den oförsäkrade egendomen betingat ett betydligt högre värde än den hotade försäkrade, kan det knappast krävas att den försäkrade i första hand skall se till försäkringsbolagets bästa när han väljer vad han vill rädda. Här kan dock besvärliga gränsdragningsproblem uppstå. Vad bör t ex gälla om en villa med vidhängande garage hotas av brand och försäkringstagaren föredrar att försöka få ut sin endast trafikförsäkrade bil ur garaget framför att försöka rädda den brandförsäkrade egendomen i huset? I brist på uttalanden i såväl förarbeten som praxis är det omöjligt att besvara frågan om och i vad mån den försäkrade i ett sådant fall bör drabbas av nedsättning på grund av åsidosättande av räddningsplikten.

I 1927 års FAL liksom i de räddningsvillkor som förekommer i de undersökta konsumentförsäkringsavtalen anges att den försäkrade är skyldig att *efter förmåga* försöka hindra eller begränsa skada.[682] Ett uppsåtligt åsidosättande av räddningsplikten bör med hänvisning till detta inte föranleda påföljd när den försäkrade kan förklara sitt handlande (underlåtenhet) med att han ändå inte skulle ha haft någon möjlighet att sätta den hotade egendomen i säkerhet. En äldre försäkringstagare kan t ex sakna de kroppskrafter som hade behövts för att lyfta ut egendom ur ett brandhotat hus osv.

Vid tillämpning av 1927 års FAL har det hävdats att det åligger försäkringsbolaget att bevisa att den försäkrade uppsåtligen avstått från att försöka rädda försäkringsobjektet.[683] Det har dock inte ställts särskilt höga krav på bevisningens styrka. Det ter sig skäligt att även fortsättningsvis

681 Angående framkallande se kapitel 6.

682 1927 års FAL 52 §. Jfr t ex Skandia Stor Hem 86, AB 2, se även nedan 5.5.4.2.

683 Se t ex Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 117 f, Bentzen/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 303 och Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 188.

tillämpa den bevisbörderegel som förordats för FAL:s del. I annat fall skulle ju KFL innebära en försämring för försäkringstagarna. Ett problem i sammanhanget, som i och för sig inte ska överdrivas, är då att bevisbördan kommer att placeras olika beroende på om det är räddningsplikten eller en säkerhetsföreskrift som åsidosatts.[684] Detta är en konsekvens av att de olika förpliktelserna i KFL regleras av samma lagregel.

Om det ankommer på försäkringsbolaget att bevisa att det funnits ett uppsåt hos den försäkrade verkar det rimligt att begära att den försäkrade visar att hans uppträdande motiverats av att en räddningsinsats skulle ha varit förenad med fara för liv eller hälsa, eller att han i vilket fall inte skulle ha klarat av att avvärja eller begränsa skadan. På så sätt uppnås en viss likhet med den exculperingsplikt som kan antas åligga den försäkrade vid brott mot säkerhetsföreskrifter.[685] Den försäkrade kan ju för övrigt förväntas vara den som bäst känner vilka de fysiska möjligheterna varit att rädda det utsatta försäkringsobjektet.

5.5.4.2 Oaktsamhet.

Enligt KFL 31 § kan den försäkrade drabbas av nedsättning redan vid ett oaktsamt åsidosättande av en föreskrift om räddningsplikt. Enligt 1927 års FAL förutsätter påföljd minst grov vårdslöshet.[686] Det kan därför ifrågasätta om inte KFL:s regel i denna del inneburit en försämring för de enskilda försäkrade. Mot detta kan dock anföras att lagförarbetena anger att nedsättning endast bör komma ifråga när den försäkrade upprätt grovt vårdslöst.[687] Frågan är emellertid om ett uttalande i lagförarbetet kan antas ha samma skyddsvärde som en lagregel.

Enligt de undersökta konsumentförsäkringsavtalen kan nedsättning komma ifråga när den försäkrade underlåtit att försöka rädda det hotade försäkringsobjektet. Föreligger det någon förmildrande omständighet kan påföljd utebli. Huruvida det är tänkt att nedsättning ska kunna förekomma när oaktsamheten inte varit grov är inte helt klart. I vissa av de undersökta avtalen framgår emellertid att bolaget inte ansett sig förhindrat att sätta ned ersättningen redan vid vanlig oaktsamhet.[688] Ett sådant villkor kan i och för sig inte sägas strida mot lagtexten. Däremot uppfyller det inte de krav som ställs i lagförarbetena.

Vad skiljer då ett grovt vårdslöst åsidosättande av räddningsplikten från ett åsidosättande som enbart kan sägas ha varit oaktsamt? Vid brott mot säkerhetsföreskrifter har jag funnit att såväl bolag som de tvistelösande nämnderna i flertalet fall tycks utgå från att det alltid är oaktsamt att inte uppträda på det sätt som säkerhetsföreskriften anger.[689] Det är möjligt att samma princip borde kunna tillämpas för räddningsföreskrifternas del, åtminstone i de fall där dessa villkor preciserar vilka åtgärder bolaget förväntar sig att den försäkrade skall vidta. Det skulle då alltid vara oaktsamt att t ex underlåta att stänga huvudkranen när en vattenskada kan befaras inträffa. Detsamma kan då antas gälla ifråga om underlåtenhet att tillkalla brandkår när det börjat brinna. Detta naturligtvis under förutsättning att försäkringsavtalet ålägger den försäkrade att vidta dessa åtgärder.[690]

---

684 Se vad som sagts om detta under 5.4.2.1. Detta problem försvinner f ö i och med införandet av den nya FAL eftersom räddningsplikten här regleras i sin egen regel något som ytterligare talar för att hålla fast vid den hittills tillämpade bevisbördeplaceringen.

685 Se under 5.4.2.1.

686 Detsamma föreslås gälla enligt den nya FAL 4:7.

687 Prop 1979/80:9 s 72, 148.

688 Se t ex Trygg Hansa Hem 840401, S2, S 4.2, S 4.23.

689 5.4.3.2 ff.

690 Jfr t ex WASA VHA 87, K2.

Räddningsvillkoren skiljer sig emellertid från säkerhetsföreskrifterna på en avgörande punkt. Som påpekats ålägger räddningsvillkoren den försäkrade att efter förmåga söka hindra eller begränsa skada. Det finns alltså ett unikt utrymme för individuella hänsynstaganden i oaktsamhetsbedömningen. Även om den försäkrade bevisligen underlåtit att t ex försöka släcka en brand skulle alltså detta inte nödvändigtvis behöva betraktas som oaktsamhet, åtminstone inte när passiviteten berott på bristande förmåga. Villkoret syftar förmodligen i första hand på bristande fysisk förutsättningar att klara av uppgiften. Ett avgörande från ARN tyder emellertid på att det även kan tas hänsyn till att den försäkrade saknat förmåga att riktigt bedöma risken för att en skada var nära förestående.[691]

När räddningsplikten diskuterats i doktrinen återkommer författarna gärna till att den försäkrade många gånger befinner sig i en svår situation när han förväntas sätta försäkringsobjektet i säkerhet. Det är förståeligt att den försäkrad inte alltid handlar överlagt och rationellt när en fara hotar.[692] Detta, liksom det tidigare påpekade förhållandet att räddningsplikten begränsas till att omfatta vad den försäkrade har förmåga att klara av, medför att oaktsamhetströskeln förmodligen kan antas vara högre vid brott mot räddningsplikten än vid åsidosättande av säkerhetsföreskrifter.

I brist på belysande avgöranden är det svårt att säga något definitivt om vad som skiljer ett grovt vårdslöst åsidosättande av räddningsplikten från ett som enbart kan betecknas som oaktsamt. I en vattenskada, där försäkringstagaren underlät att vidta några åtgärder efter det att han blivit upplyst om att pannan i hans villa stannat, menade i vart fall försäkringsbolaget att försäkringstagaren varit grovt vårdslös.[693]

Försäkringstagaren villa stod tom och utan tillsyn. En mäklare hade till uppgift att sälja huset. Via mäklaren fick försäkringstagaren besked om att pannan i huset hade stannat och att ledningarna frusit. Försäkringstagaren kontaktade då sitt försäkringsbolag och begärde att få en skadeanmälningsblankett eftersom han ville få ersättning för pannan som han menade var trasig. Tolv dagar senare fick försäkringstagaren av polisen veta att det inträffat en vattenskada i huset. Bolaget menade att den försäkrade varit grovt vårdslös eftersom han inte vidtagit någon åtgärd för att förhindra vattenskadans uppkomst. Försäkringsbolaget ansåg sig berättigat att sätta ned ersättningen med 75%. Nämnden hade inget att invända mot detta.

Av ARN:s utlåtande framgick inte uttryckligen att nämnden menade att försäkringstagaren uppträtt grovt vårdslöst. Den 75%-iga nedsättningen motiverades med att underlåtenheten att handla varit av avgörande betydelse för skadans omfattning. Det förhållandevis stora avdraget tyder emellertid på att nämnden delade bolagets uppfattning om att försummelsen fick anses ha varit av allvarligt slag.

I fallet förelåg ytterligare några intressanta omständigheter som bör kommenteras. Den försäkrade ville ursäkta sitt handlingssätt, dels med att han vid skadetillfället var bosatt 25 mil från det skadade huset, dels med att han trott att bolaget skulle ta hand om skadan i och med att han upplyst om att ledningarna frusit. Försäkringstagaren hävdade att bolagets representant åtagit sig att besiktiga skadan dagen efter anmälan. Detta påstående förnekades dock av bolaget. Slutligen menade försäkringstagaren att bolaget, när han anmälde att pannan gått sönder, borde ha upplyst honom om vad som förväntades av honom för att förhindra följdskador. Det enda han blivit ombedd att göra var att fylla i en skadeanmälningsblankett. Nämnden fäste inget avseende vid någondera av de uppräknade omständigheterna. ARN tycks alltså ha menat att den försäkrade själv borde förstått att något måste göras. Någon skyldighet för bolaget att ge råd och hjälp tycks heller inte ha ansetts föreligga. Åtminstone detta sista kan kanske ifrågasättas med hänvisning till vad som sägs i lagförarbetena. Där heter det att försäkringsbolagets

691 Se ARN 82/R4088, fallet återgivet ovan på s 183.

692 Se t ex Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 187 f.

693 ARN 82/R4917.

handlande kan påverka nedsättningens omfattning. Brister i informationen kan motivera en lindrigare nedsättning.[694] Visserligen syftar detta troligen på bristande information i försäkringsvillkoren, men jag har svårt att se varför man skulle kräva mindre av bolagen vid en direkt kontakt än ifråga om hur tydliga avtalen bör vara.

Utöver detta avgörande har jag inte kunnat finna något ytterligare fall där det uttryckligen hävdats att den försäkrade grovt vårdslöst åsidosatt sin räddningsplikt. För att ytterligare belysa innebörden av vad som är att anse som grovt vårdslöst kan man möjligen söka visst stöd i hur reglerna om framkallande av försäkringsfall tolkats härvidlag. Praxis avseende tillämpningen av framkallandereglerna i 1927 års FAL visar att domstolarna kräver ganska mycket för att en handling (underlåtenhet) skall betraktas som grovt vårdslös.[695] Mot bakgrund av denna praxis borde grovt vårdslösa åsidosättanden av räddningsplikten kunna sägas kännetecknas av att de ligger mycket nära de uppsåtliga åsidosättandena.[696] En sådan tolkning står i överensstämmelse med de konsumentskyddande ambitionerna som kommer till uttryck i KFL:s förarbeten. I de fall där det framhålles att det kan vara befogat med en sträng inställning till vad som är att anse som oaktsamt, motiveras detta i allmänhet med att preventions- och kostnadshänsyn måste beaktas. Även om åsidosättande av räddningsplikten självfallet kan föranleda ökade kostnader för försäkringstagarkollektivet är det tveksamt om det finns ett uttalat behov av att upprätthålla preventionen i just detta fall. Enligt förarbetena är det ju framförallt vid åsidosättande av vissa typer av säkerhetsföreskrifter som preventionen sägs väga särskilt tungt.[697] Räddningsföreskrifter nämns inte i sammanhanget. Det är väl också osäkert om risken att gå miste om försäkringsersättning borde kunna förmå den försäkrade att handla mer förnuftigt i en skadesituation. Till detta kan läggas att det är möjligt att det förhållandet att den försäkrade får sin egendom skadad i sig kan vara tillräckligt för att motivera honom att försöka uppfylla sin räddningsplikt. Vissa skador är ju som bekant inte ersättningsgilla. Jag tänker då framförallt på sådant som affektionsvärde och liknande.

5.5.5 Nedsättningsbedömningen.

Liksom vid åsidosättande av andra föreskrifter skall påföljden vid brott mot räddningsplikten bestämmas med beaktande av vad som kan anses skäligt med hänsyn tagen till vilken betydelse åsidosättandet haft för skadans inträffande och omfattning, den handlandes uppsåt och oaktsamhet samt omständigheterna i övrigt.

Att brott mot räddningsplikt sanktioneras av ett skäligt avdrag på ersättningen är ingen nyhet. Även 1927 års FAL föreskriver om en sådan påföljd.[698] Det tycks emellertid råda delade meningar om hur detta avdrag bör bestämmas. Hult anser t ex att den försäkrade själv bör få stå

694 Prop 1979/80:9 s 150.

695 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 183 f med hänvisning till FFR 1946 s 374, FFR 1946 s 259. Se även NJA 1962 s 281, NJA 1963 s 683, NJA 1965 s 244 och NJA 1990 s 93.

696 Vad gäller jämkning av skadestånd med hänvisning till grovt vårdslöst medvållande saknas även här belysande rättsfall från tiden efter 1975. Bengtsson hänvisar dock till NJA 1979 s 129 där domskälen antyder att medvållandet varit betydande men av allt att döma inte grovt, Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 74. Tidigare praxis behandlar frågan i samband med tillämpning av lagar som ålägger ansvarssubjektet strikt ansvar (1902 års elanläggningslag). Av den befintlig praxis på området sluter sig Bengtson till att grov vårdslöshet förutsätter medvetet risktagande samt att sannolikheten för skada varit betydande, aa, s 73 med hänvisningar till NJA 1927 s 582, NJA 1944 s 646, NJA 1948 s 182, NJA 1936 s 324, FFR 1955 s 215 samt FFR 1944 s 160. Frågan om vad som är grovt vårdslöst i medvållandefall har kortfattat behandlas av Grönfors, Skadelidandes medverkan, 1954, s 37 f. Se även vad som sagts ovan om grov vårdslöshet i medvållandefall s 207 f. Se vidare s 266 ff.

697 Prop 1979/80:9 s 149.

698 1927 års FAL 52 § 2 st, regeln är tvingande, Eklund/Hemberg, lagen om försäkringsavtal, 3 uppl, 1957, s 110.

för de extra kostnader hans åsidosättande föranlett.[699] Hellner menar däremot att skälighetsbedömningen gör det möjligt att bestämma avdragets storlek med beaktande av graden av uppsåt eller oaktsamhet.[700]

Innan jag går över till att närmare kommentera nedsättningsbedömningen vid brott mot räddningsföreskrifter i konsumentförsäkringsavtal, skall jag bara kort beröra hur bolagen löst frågan i försäkringsvillkoren.

De undersökta räddningsvillkoren anger att normalavdraget vid brott mot räddningsplikten är 10% av ersättningen, dock lägst 1 000 kr.[701]

Avdragets storlek är i första hand avhängigt av försummelsens betydelse för skadans inträffande eller omfattning.Föreligger förmildrande omständigheter kan avdraget bli lägre eller inget alls. I allvarligare fall kan avdraget bli större än 10%. Det sägs dock inget om att rätten till ersättning helt kan falla bort. Sådant påpekande förekommer däremot i vissa typer av säkerhetsföreskrifter.[702] Schablonavdraget är procentuellt sett lägre än vid t ex brott mot säkerhetsföreskrift.[703] Tydligen anses brott mot räddningsplikten som huvudregel inte som en lika allvarlig förseelse som ett åsidosättande av en säkerhetsföreskrift (eller för den del framkallande av försäkringsfall).

Jag har endast funnit ett par fall där ARN prövat nedsättningsfrågan vid åsidosättande av räddningsföreskrift.[704] Det är naturligtvis vanskligt att med utgångspunkt i dess enstaka avgöranden säga något allmänt om nedsättningspåföljdens omfattning. De avgöranden som finns att tillgå tyder på att ARN ser ganska strängt på den försäkrades försummelser.

5.5.5.1 Betydelsen för skadans inträffande eller omfattning.

Det viktigaste för hur omfattande nedsättningsavdraget skall bli torde vara hur stor betydelse åsidosättandet av räddningsföreskriften haft för skadan. Har den försäkrade underlåtit att försöka hindra eller begränsa skadan utan att detta kan antas ha påverkat händelseförloppet, bör normalt ingen reduktion komma ifråga.[705] Jämfört med 1927 års FAL innebär KFL:s regel en viss försämring för de försäkrade eftersom 1927 års FAL uttryckligen förbjöd påföljd när åsidosättandet av räddningsplikten inte "länt försäkringsgivaren till men".[706]

Även om KFL inte ställer några absoluta krav på att försäkringsbolaget ska ha lidit skada till följd av ett åsidosättande av räddningsplikten, har jag svårt att tänka mig att nedsättning skulle kunna godtas i situationer där det inte finns något sådant samband. Möjligen skulle detta kunna vara motiverat när den försäkrades handlingssätt antyder ett försök till försäkringsbedrägeri (låt

699 Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 118. Den danska och norska FAL föreskriver f ö uttryckligen att försäkringsgivaren inte svarar för den del av skadan som kan härledas till den åsidosatta räddningsplikten. Enligt den nya norska FAL skall dock avdraget bestämmas efter "skyldgraden, skadeforløpet og forholdene ellers, FAL § 4-10, se vidare Skadeforsikringsutredningen s 89 samt Ot prp nr 49 s 69. Se även Sindballe, Dansk forsikringsret I, 1948 s 119 och Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 227.

700 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 187.

701 Jfr t ex Skandia stor hem 86 AB2.

702 Detta gäller t ex enl vissa avtal vid åsidosättande av låsningsföreskrift avseende cykel, Skandia stor hem 86, D5.

703 I flertalet av dessa fall ligger schablonen på 25%.

704 ARN 84/R6206, ARN 83/R5116, ARN 82/R4917 och ARN 82/R4088, några fall från SkVn har jag ej funnit.

705 Prop 1979/80:9 s 147, SOU 1977:84 s 231.

706 FAL 52 § 2 st.

vara att den underlåtna räddningsåtgärder i efterhand visat sig vara betydelselös). Det är möjligt att det i ett sådant fall, med hänvisning till preventionen, skulle vara motiverat med ett avdrag. Praktiskt sett torde dessa fall dock vara sällsynta inte minst med tanke på de bevissvårigheter man då konfronteras med.

Vad gäller kravet på sambandets karaktär framgår det av räddningspliktsregeln i 1927 års FAL att det räcker att försäkringsbolaget kan *göra antagligt* att den försäkrades uppträdande bidragit till att öka kostnaderna till följd av skadan får kausalitetsrekvisitet anses uppfyllt.[707] Man bör dock hålla i minnet att lagstiftaren menat att avdrag enligt KFL bör förutsätta åtminstone grov oaktsamhet.[708] Det är tveksamt om kravet på grov vårdslöshet kan anses uppfyllt i fall där kausaliteten är svag. Det kan knappast anses som särskilt vårdslöst av en hårt prövad försäkrad att han i en skadesituation inte varit kapabel att överblicka mera avlägsna följder av sitt handlingssätt. Liksom vid överträdelser av säkerhetsföreskrift, menar jag dessutom att kausaliteten i första hand bör utnyttjas för att avskilja de fall där där nedsättning överhuvudtaget bör ske från fall där nedsättning får anses utesluten. Räddningsvillkoren i de undersökta försäkringsavtalen nämner försummelsens betydelse för skadans inträffande respektive omfattning som en av flera omständigheter som kan inverka på nedsättningsavdragets storlek. Mot bakgrund av vad som sagts i lagförarbetena kan det riktas viss kritik mot denna utformning av villkoret.

5.5.5.2 Uppsåt och oaktsamhet.

Den andra omständighet som kan påverka nedsättningsavdragets omfattning är graden av vårdslöshet hos den som åsidosatt räddningsplikten. Som vanligt torde huvudregeln vara att ju oaktsammare den försäkrade varit desto större avdrag kan vara befogat. Som påpekats under 5.5.4.1 behöver dock inte ett uppsåtligt brott mot räddningsplikten undantagslöst betraktas som en allvarligare försummelse än t ex ett grovt oaktsamt åsidosättande. Det kan finnas godtagbara förklaringar till att den försäkrade avstått från att försöka avvärja eller begränsa sin skada. Som redan framkommit vid ett flertal tillfällen har lagstiftaren uttryckligen sagt att nedsättning som regel bör förutsätta grov vårdslöshet.[709] Om det överhuvudtaget blir tal om att göra avdrag på ersättningen vid oaktsamma åsidosättande torde det därför bli fråga om mindre avdrag på ersättningen. Nedsättning till noll torde vara utesluten.[710]

5.5.5.3 Omständigheterna i övrigt.

I nedsättningsbedömningen skall avslutningsvis omständigheterna i övrigt beaktas. Hit räknas t ex att den drabbade skadelidande råkar ut för någon annan påföljd på grund av sitt handlande eller sin passivitet. Sociala hänsynstaganden kan också påverka avdragets omfattning. Det är inte försäkringstagarens sociala situation som sådan som skall läggas till grund för bedömningen. Vad som skall beaktas är om skadan är av den arten att den innebär en "socialt betydande förlust".[711] Påföljdsbedömningen blir därför beroende av vilken försäkringsgren

---

707 Se vidare Hellner,Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 188, Bentzon/Christensen, Lov om forinsgsaftaler I, 1952, s 303, Hult, Försäkringsavtalslagen, 1939, s 117 f.

708 Prop 1979/80:9 s 148.

709 Prop 1979/80:9 s 148.

710 I princip gäller för åsidosättande av föreskrift i avtalet att nedsättning vid annan oaktsamhet än grov mera sällan bör kunna föranleda att ersättningen överhuvudtaget reduceras, prop 1979/80:9 s 148.

711 Prop 1979/80:9 s 149.

det rör sig om. Såväl nämnd som bolag tycks emellertid lägga viss vikt den drabbade skadelidandes faktiska ekonomiska förhållanden.[712] Försäkringsbolagets eget handlande bör också kunna påverka avdraget. Som framgått av det tidigare refererade avgörandet ARN 82/R4917, tycks åtminstone inte nämnden mena att det kan krävas av bolaget att detta tar initiativ till att försäkringsobjektet räddas när bolaget underrättas om att en skada inträffat.[713] Inte heller tycks ARN ha menat att bolaget på eget initiativ borde ha gett den försäkrade råd om hur han skulle gå till väga för att undvika eller begränsa en skada. Detta ställer jag mig dock något frågande inför. Som jag tidigare framhållit menar jag att det borde ligga nära till hands för bolaget med sin tillgång på sakkunskap att informera den försäkrade om vilka åtgärder som bör företas. Ber den försäkrade om råd borde bolaget i vart fall inte kunna undandra sig ansvar om man utan rimlig motivering nekar att lämna sin kund vägledning.

Avslutningsvis kan sägas att det enligt propositionen sällan finns skäl för nedsättning när det inte är den skadelidande själv som åsidosatt räddningsplikten.[714] Därmed skulle regeln innebära en generösare lösning än vad som sagt skola gälla vid tolkning av FAL:s regel om räddningsplikt.

5.6 Anmälan, besiktning, reparation med mera.

Utöver säkerhetsföreskrifter samt föreskrifter om räddningsplikt förekommer det i försäkringsavtalen en rad villkor som syftar till att underlätta genomförandet av en korrekt skadereglering. Således förpliktas den försäkrade att anmäla sin skada till bolaget utan dröjsmål. Den som begär ersättning ålägges vidare att lämna specificerat krav på ersättning, styrka innehavet av förkommen egendom, polisanmäla stöldskada, på begäran lämna upplysningar om skadan och det skadade, tillhandahålla verifikationer, medverka vid besiktning av den inträffade skadan etc.[715] Oriktiga uppgifter i samband med skaderegleringen, eller ett förtigande av något som varit av betydelse för bolaget att få kännedom om, skall dock inte behandlas som åsidosättande av de här uppräknade föreskrifterna. Har den försäkrade t ex lämnat försäkringsbolaget ett förfalskat kvitto för att styrka innehavet av viss förlorad egendom, skall eventuell påföljd bestämmas med stöd av en särskild nedsättningsregel, KFL 34 §.[716] Som framgått i 1.2.2 har jag valt att inte behandla detta lagrum i avhandlingen. I det följande kommer jag enbart att behandla sådana brott mot skaderegleringsföreskrift som faller in under KFL 31 §. Gränsen mellan 31:a och 34:e §:ens tillämpningsområde är dock inte helt självklar. Som exempel kan nämnas att en typ av skaderegleringsföreskrift ålägger den som kräver ersättning att upplysa om det finns någon annan försäkring som täcker skadan. Föreskriften motiveras av att den försäkrade inte skall kunna få ut dubbel ersättning för sin skada. Det kan ifrågasättas om inte ett förtigande av dubbelförsäkring i vissa fall borde kunna betraktas som ett försök till försäkringsbedrägeri. Ur den försäkrades perspektiv behöver det faktiskt inte vara direkt negativt att få sin sak bedömd med utgångspunkt i 34 §:en. Enligt lagtexten förutsätter påföljd vid brott mot avtalsföreskrift nämligen endast ringa oaktsamhet medan påföljd enligt KFL 34 § kan komma ifråga först när den som begärt ersättning uppträtt åtminstone grovt vårdslöst. Den ersättningsberättigade skall ha varit medveten om att hans handlingssätt kunnat leda till att han fick ut för hög ersättning eller så skall det i vart fall ha framstått som uppenbart för varje annan

712 Sådana hänsyn har påverkat bedömningen i t ex ARN 86/R4960 och ARN 84/R2601, båda fallen avser dock överträdelse av säkerhetsföreskrift.

713 Fallet refereras på s 240.

714 Prop 1979/80:9 s 152.

715 Jfr t ex Trygg Hansa hem 84 AB 3.1 -3.4 samt Skandia Stor hem 86 AB 3.1.

716 Angående tillämpningen av KFL 34 , se Norling, Nedsättning av försäkringsersättning enligt 34 § konsumentförsäkringslagen, Uppsats i civilrätt, Uppsala universitet, 1987.

person som befunnit sig i hans ställe.[717] I praktiken kan det emellertid av preventiva skäl antas att ett handlingssätt, som klassas som ett försök till försäkringsbedrägeri, i de flesta fall bestraffas hårdare än ett brott mot avtalsföreskrift. Försäkringsbolagen tycks som huvudregel sätta ned ersättningen med 50% när oriktig uppgift lämnats eller något betydelsefullt förtigits.[718] Detta kan jämföras med att försäkringsvillkoren anger 10% nedsättning som huvudregel vid åsidosättande av skaderegleringsföreskrift.[719]

Det kan tilläggas att om någon medförsäkrad lidit skada så sker ingen identifikation vid försök till försäkringsbedrägeri. Vid brott mot avtalsföreskrift är detta däremot inte uteslutet.

Det är inte enbart dubbelförsäkringsföreskriften som kan föranleda tolkningssvårigheter när det gäller att avgöra om 31 eller 34 § skall tillämpas. Ett annat exempel på föreskrift som kan ge upphov till motsvarande dilemma ges i ett villkor som ålägger den ersättningsberättigade att bistå bolaget med olika intyg efter det att en skada inträffat. En underlåtenhet att lämna in kvitton, läkarintyg etc kan eventuellt betraktas som undertryckande av bevismaterial.

Förarbetena till KFL:s 31:a och 34:e § fördjupar sig inte närmare i hur de båda lagrummen är relaterade till varandra. Dock anges att 34 § avser fall där den ersättningsberättigades handlingssätt kan ha inneburit en risk för att för hög ersättning skulle komma att utbetalas. Rör det sig däremot om handlingar, eller om underlåtenhet, som snarast bär prägel av rena ordningsbrott, bör däremot 31§:en vara tillämplig (naturligtvis under förutsättning att den ersättningsberättigade brutit mot en föreskrift som funnits med i avtalet).[720]

Vill försäkringsbolaget göra avdrag på försäkringsersättningen med hänvisning till att den ersättningsberättigade svikligen försökt vilseleda bolaget i samband med skaderegleringen torde det ankomma på bolaget att bevisa att det föreligger ett försök till försäkringsbedrägeri.[721] Nedsättning med åberopande av 34 § förutsätter emellertid inte att den ersättningsberättigade haft svikliga avsikter. Det är tillräckligt att det förekommit grov vårdslöshet. Det torde vara lättare för bolaget att visa att den försäkrade uppträtt grovt vårdslöst än att övertyga om att denne haft svikliga avsikter. Detta förklarar antagligen varför regeln kommit att få omfatta inte bara uppsåtsfall. Lösningen har emellertid medfört att det kan uppkomma problem när det gäller att avgöra i vad mån en förseelse inte borde bedömas enligt 31 §:en istället.[722]

5.6.1 De objektiva förutsättningarna för nedsättning.

5.6.1.1 Föreskrift i avtalet.

För att den försäkrade skall vara förpliktad att på olika sätt samverka vid skaderegleringen krävs det i princip att detta framgår av en föreskrift i avtalet.Till skillnad från 1927 års FAL saknar nämligen KFL en regel som direkt ålägger den ersättningsberättigade några sådana

717 Nilsson/Strömbäck,Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 156. Regeln är f ö densamma enligt den nya FAL 8:3.

718 Norling, Nedsättning av försäkringsersättning enligt 34 § konsumentförsäkringslagen, Uppsats i civilrätt, Uppsala universitet, 1987, s 51 ff. Det kan i och för sig ifrågasättas om denna praxis står i överensstämmelse med vad som sägs i lagtext och lagförarbeten, se Norlings resonemang.

719 Se t ex Trygg Hansa hem 800401, villkor 4.23.

720 Prop 1979/80:9 s 157.

721 Jfr vad som sagts angående svek vid brott mot upplysningsplikten, se även Bentzon /Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 138 f kommentar till FAL 23 §.

722 Denna svårighet har undvikits i 1927 års FAL där 21 och 22 §§ avser olika former av bristande samarbetsvilja från den ersättningsberättigade medan 23 § riktar in sig på svekfallen.

skyldigheter.[723] Av KFL 38 § framgår emellertid indirekt att den försäkrade måste anmäla sin skada samt bistå bolaget vid utredningen av denna. Som huvudregel inträder nämligen försäkringsbolagets ansvarighet först en månad efter det att anmälan samt tillfredsställande utredning förelagts bolaget.[724] Inkommer inte den ersättningsberättigade med sådan utredning kan försäkringsbolaget hålla inne ersättningen. När anmälan och utredning väl har förebragts bolaget är detta dock skyldigt att betala ut full ersättning, 38 § anger nämligen ingen sanktion för den händelse att den ersättningsberättigade varit försumlig t ex genom att dra ut på tiden med sin anmälan. Vill försäkringsbolaget ha möjlighet att göra ett skäligt avdrag på ersättningen i ett fall där den skadelidande dröjt med sin anmälan måste detta alltså framgå av försäkringsvillkoren. I de allmänna bestämmelserna i konsumentförsäkringsavtalen finns helt följdriktigt också ett antal klausuler som förpliktar den ersättningsberättigade att på olika sätt vara bolaget behjälplig vid skaderegleringen. Överträdelse sanktioneras med nedsättningsavdrag. Villkoren anger i första hand att den ersättningsberättigade skall anmäla sin skada till bolaget. Det skiftar något från avtal till avtal hur man definierat den tid den försäkrade har på sig att göra detta. I vissa fall heter det att anmälan skall ske utan dröjsmål medan det i andra sammanhang sägs att anmälan skall göras så snart som möjligt.[725] 1927 års FAL ålägger den försäkrade att anmäla skadan utan uppskov.[726] Hellner menar att detta betyder att den försäkrade inte kan anses ha åsidosatt sina skyldigheter så länge han saknat faktisk möjlighet att anmäla skadan.[727] Bentzon/Christensen tycks mena att den försäkrade kan dröja någon dag med sin anmälan efter det att han blivit på det klara med att man drabbats av försäkringsfall.[728] Lyngsø har däremot hävdat att den ersättningsberättigades anmälningsskyldighet inträder redan när han bort inse att skada inträffat.[729]

Det tidigare nämnda lagrummet KFL 38 § anger inte någon särskild tidsfrist inom vilken den ersättningsberättigade skall agera. Enligt KFL 39 § är emellertid den ersättningsberättigade ovillkorligen skyldig att framställa sina krav inom tre år från det att han fick kännedom om att han hade rätt till försäkringsersättning.[730] Allra senast måste den ersättningsberättigade ha hört av sig inom tio år från det att fordringen kunde göras gällande. Preskriptionsavbrott sker genom att talan väckes i domstol, senast sex månader efter anmälan hos bolaget (om sådan blivit gjord).[731] KFL 39 § sätter därmed en yttersta gräns för hur länge man kan dröja med att kräva ersättning. Några ursäktande omständigheter kan inte åberopas för att komma ifrån preskriptionen.[732] Eftersom lagtexten inte ger några närmare anvisningar om inom vilka tidsmarginaler den försäkrade har för att uppfylla sina förpliktelser, får försäkringsvillkoren stor betydelse i sammanhanget. Av de formuleringar som används i de undersökta avtalen att

723 Jfr FAL 21, 22 §§. Den nya FAL saknar i likhet med KFL särskild regel om anmälningsskyldighet m m. Enligt 8:2 kan den försäkrade drabbas av nedsättning om han på ett mer än ringa oaktsamt sätt åsidosatt ett försäkringsvillkor om skyldighet att anmäla försäkringsfall, eller medverka vid skaderegleringen.

724 Jfr även Larsson, Hem och villaförsäkring, 1988, s 30.

725 Jfr t ex Trygg Hansa AB 831, trafikförsäkring, Trygg Hansa Villkor 1994-01-01, E 3.1 samt Folksam AB F102, villkor 1991-01-01.

726 1927 års FAL 21 § .

727 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 190 ff.

728 Bentzon/ Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 129, 43.

729 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 3 udg, 1978, s 154 f. I sin 7 upplaga av Dansk forsikringsret, 1994, säger Lyngsø emellertid att det enda som kan sägas är att anmälan bör göras så snart som möjligt, s 329.

730 Angående tillämpning av detta lagrum se NJA 1992 s 303 och NJA 1992 s 845. I båda fallen avsåg rättsfrågan om det berörda bolaget i sina meddelanden till den försäkrade klargjort att man tagit slutgiltig ställning i ersättningsfrågan.

731 I den nya FAL förekommer en motsvarande preskriptionsregel i FAL 8:4.

732 Se SOU 1977:84 s 250 ff, prop 1979/80:9 s 86 ff, 165 f, Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 178 ff, preskriptionsregeln har sin motsvarighet i FAL 29 §.

döma kan det ifrågasättas om bolagen inte eftersträvat att i jämförelse med 1927 års FAL lätta lite på kraven på den försäkrade. Att den ersättningsberättigade ska anmäla skadan "så snart som möjligt" ger intryck av att man har något längre tid på sig än när man skall handla "utan uppskov".

Några egentliga anvisningar om hur anmälan bör göras ges inte i avtalen. Bolagen torde dock genomgående begära att den försäkrade framställer sina krav skriftligen. Om den försäkrade i samband med att han ringer och informerar bolaget om sin skada blir uppmanad att komma in med en anmälan och detta sedan inte blir gjort, är frågan om inte bolaget med framgång borde kunna hävda att den försäkrade åsidosatt sina förpliktelser. Det torde vara tillräckligt att den skriftliga anmälan tillställs skadereglerare eller den avdelning hos försäkringsbolaget som handlägger den typ av försäkringar som skadan omfattas av.[733] Det är osäkert på vems risk anmälan bör gå, men det mesta talar för att den får gå på den försäkrades risk (denne kan ju skaffa sig bevis på att anmälan kommit fram genom att i värsta fall rekommendera den).

Villkoren ålägger också i vissa fall den försäkrade att anmäla skada till tredje man, till polisen om det rör sig om en stöld eller rånskada och till transportör eller hotell om skadan inträffat under transport eller på ett hotell. Någon tidsram för hur snabbt den skadelidande har att handla anges inte. Det är alltså en öppen fråga om det är godtagbart att man gör polisanmälan i efterhand när bolaget upplyser om att en sådan krävs.

Under själva skaderegleringen är den skadelidande enligt villkoren skyldig att lämna specificerat krav på ersättning. Bolaget skall också få de handlingar, intyg kvitton m m, som behövs för att man ska kunna reglera skadan. Av villkoret följer att den försäkrade även kan vara skyldig att inkomma med läkarintyg. Detta gäller naturligtvis endast för de fall där det yrkas på ersättning för personskada. Läkarintyg kan f ö i vissa fall vara en förutsättning för att ersättning skall utbetalas ur reseskyddet vid återbetalning för outnyttjade resekostnader.[734] Den försäkrade kan i sådant fall inte förvänta sig ersättning med skäligt avdrag för den händelse att han saknar ett läkarintyg. Här har vi åter ett exempel på ett villkor där det kan vara svårt att avgöra om det rör sig om en handlingsföreskrift eller en omfattningsklausul. Tolkningen underlättas knappast av att villkoret emellanåt antas vara handlingsföreskrift och ibland omfattningsklausul. Teoretiskt sett kan det ifrågasättas om inte kravet på läkarintyg borde kunna behandlas som en handlingsföreskrift också när det rör sig om ersättning för outnyttjade resekostnader. Naturligtvis borde det då i vanlig ordning ankomma på den försäkrade att visa att försäkringsfall verkligen föreligger (outnyttjad resa) men frågan är om detta med nödvändighet måste ske med hjälp av läkare? Det är emellertid tydligt att kravet på läkarintyg i åtminstone detta moment allmänt accepteras som ett omfattningsvillkor.

En intressant fråga i sammanhanget är om den skadelidande är skyldig att ta fram sådana intyg eller handlingar som inte finns åtkomliga när skadan skall regleras. I 1927 års FAL 22 § heter det att den ersättningsberättigade skall tillhandahålla handling som finns tillgänglig samt tillhandagå med de upplysningar "som står till buds". Enligt Hellner, som i första hand diskuterar saken ur ett företagarperspektiv, är den försäkrade skyldig att prestera grunderna för sina framställda krav men inte mer utförligt än att han kan göra utredningen "med eget folk". Mera vidlyftiga utredningar av utomstående bör däremot bekostas av försäkringsgivaren.[735] När villkoren ålägger den försäkrade att ta fram sådant material som inte redan finns, t ex ett läkarintyg, menar Hellner att detta är något som inte omfattas av 1927 års FAL 22 §. Villkorets giltighet får i sådant fall bedömas med stöd i regeln om oskäliga avtalsvillkor.[736] Några

[733] Jfr Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 329. Se även Arntzen, Forsikringsrett II, Brann- og kombinationsforsikring m.m, 1975, s 27.

[734] Se t ex WASA VHA 87 H 6.8.

[735] Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 194 med hänvisning till SOU 1927:21 s 96.

[736] Då 1927 års FAL 34 §, nu AvtL 36 §.

invändningar mot villkor som ålägger den försäkrade att på egen bekostnad ordna intyg som styrker ett ersättningskrav vid konsumentförsäkring tycks emellertid inte ha framförts. Ifråga om värderingsintyg förekommer det dock ett villkor i de allmänna bestämmelserna som begränsar den försäkrades ekonomiska ansvar. Blir det tvist om värdet på skadad egendom skall en opartisk värderingsman anlitas, den försäkrade får då stå för 500 kr av utredningsarvodet + 10% av överskjutande belopp dock maximalt halva arvodet.[737] Som redan påpekats anger de allmänna bestämmelserna att den ersättningsberättigade skall upplysa försäkringsbolaget om skadan omfattas av mer än en försäkring.[738] Vid personskada anses dubbelförsäkring endast föreligga om två, eller flera, försäkringar täcker direkta kostnader med anledning av skadan. Om mer än en försäkring skall lämna ersättning för sveda och värk samt lyte och men, ses inte detta som en dubbelsförsäkring.[739] Den ersättningsberättigade bör därför inte kunna avkrävas information om att ersättning för dessa poster utgår ur mer än en försäkring. Det brukar heller inte anses att dubbelförsäkring föreligger när ersättning skall utgå dels ur ansvarsförsäkring dels ur annan försäkring, eftersom det i detta fall inte är samma intresse som försäkrats.[740] Den skadelidande skall naturligtvis inte heller i detta fall överkompenseras. Meningen är att de inblandade bolagen skall göra upp sinsemellan regressvägen. Enligt den allmänna bestämmelsen, så som den återges i Trygg Hansas hemförsäkring, är det den som kräver ersättning som är skyldig att upplysa om att samma skada även är försäkrad på annat håll.[741]

Enligt regeln i 1927 års FAL om anmälningsplikt vid dubbelförsäkring är försäkringshavaren inte skyldig att på eget initiativ upplysa om att intresset finns försäkrat på flera ställen. Vill bolaget ha en sådan upplysning måste man därför uppmana den ersättningssökande att lämna sådan information.[742] De villkor som förekommer i konsumentförsäkringsavtalen är på just denna punkt något strängare mot den ersättningsberättigade än regeln i 1927 års FAL.[743]

Reparation av skadad egendom får endast företas efter godkännande av försäkringsbolaget.[744] Undantag gäller dock för reparation som kan betraktas som en räddningsåtgärd. Enligt villkoren är den försäkrade skyldig att följa de anvisningar bolaget ger avseende val av reparatör, reparationsmetod och material. Skadade föremål skall dessutom behållas om inte bolaget anger annat. Bryter den försäkrade mot dessa föreskrifter kan det resultera i ett avdrag på ersättningen. Föreskriften säger inget om att åsidosättandet skall ha varit till men för försäkringsbolaget. Frågan är ändå om det inte skulle kunna betraktas som oskäligt att göra ett avdrag på försäkringsersättningen om det visar sig att den skadelidande låtit reparera sin egendom utan att tillfråga bolaget och det framkommer att kostnaderna inte överstiger vad den av bolaget rekommenderade reparationen skulle ha kostat.

---

737 Se t ex WASA VHA87 K 11.1, "självrisken" kan skifta något bolagen emellan. Angående skaderegleringskostnader se Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 170 ff.

738 Jfr 1927 års FAL 44 §.

739 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 255 ff, prop 1979/80:9 s 160, SOU 1977:84 s 244 ff.

740 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 256 med hänvisning till Hellner, Försäkringsbara intressen s 30-33, 44-48.

741 TH 840401, AB 3.1, villkoret är detsamma i de allmänna bestämmelserna i villkor 94-01-01. I några avtal står att "Du" är skyldig att upplysa om... etc. Uppmaningen riktar sig dock uppenbarligen till den som kräver ersättning så någon skillnad i innebörd torde knappast föreligga, jfr
t ex WASA VHA87 K3.

742 1927 års FAL 44 § är dispositiv, jfr Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 265, Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 95 f.

743 Den nya FAL innefattar ingen regel som ålägger den försäkrade anmälningsskyldighet avseende dubbelförsäkring.

744 AB 3.3 Trygg Hansa villkor 94-01-01.

5.6.1.2 Åsidosättande av föreskriften.

Föreskrifterna om att på olika sätt samverka vid reglering av en skada riktar sig till den ersättningsberättigade. De allmänna bestämmelserna tycks dock ge utrymme för identifikation ungefär som vid åsidosättande av vilken annan föreskrift som helst.[745] Det är dock inte alla villkor som utformats på detta sätt. I något fall berörs överhuvudtaget inte frågan om identifikation.[746] Det är osäkert om de berörda bolagen i dessa fall avskurit sig från möjligheten att åberopa identifikation eller om KFL 31 § får anses fylla ut avtalet.[747]

Jag har svårt att se att identifikation skulle kunna få någon större betydelse vid åsidosättande av de föreskrifter som behandlats i detta avsnitt (5.6). Det kan i och för sig tänkas att det finns vissa undantagsfall där detta trots allt skulle kunna bli aktuellt. Antag t ex att ett gift par med gemensam hemförsäkring råkar ut för en brandskada. Om man då tänker sig att t ex mannen befinner sig utomlands för en längre tid kan ju frågan uppkomma om mannens rätt till ersättning för brandskadad egendom bör påverkas av att hustrun, som befinner sig på hemorten, underlåter att anmäla skadan eller att bistå bolaget vid utredningen. Det kan också ifrågasättas om t ex ett medförsäkrat barn, som fått sin cykel stulen, skall drabbas av avdrag på ersättningen för den händelse föräldrarna avstår från att polisanmäla stölden etc.

I betänkandet behandlas frågan om identifikation i stort sett endast i samband med upplysningsplikten, brott mot säkerhetsföreskrift samt vid framkallande av försäkringsfall.[748] I propositionen berörs problemet därutöver i samband med fareökning samt åsidosättande av räddningsplikten. Däremot framkommer inget om vad som bör gälla ifråga om identifikation när det rör sig om bristande samverkan vid utredning av en skada.[749]

Ett argument som talar för att man borde kunna låta den skadelidande drabbas av annans försumlighet, åtminstone när det gäller anmälnings- samt utredningsskyldighet, skulle annars vara att de förpliktelser det rör sig om i viss mån påminner om upplysningsplikten. [750] Vid brott mot upplysningsplikten drabbar försäkringstagarens åsidosättande varje försäkrad.[751] Identifikation förekommer däremot inte när någon ersättningsberättigad uppsåtligen eller grovt vårdslöst vilselett försäkringsbolaget om något som påverkar rätten till försäkringsersättning.[752] Enligt förslaget till ny FAL får nedsättning, med hänvisning till att den försäkrade försummat att anmäla sin skada eller följa andra villkor som rör skaderegleringen, endast ske då det är den ersättningsberättigade själv som underlåtit att iaktta villkoren.[753]

När någon på den försäkrades sida låter reparera skadad egendom utan att först konsultera bolaget finns det, enligt min mening, anledning att vara restriktiv med att identifiera denne med den skadelidande. Enligt lagmotiven talar mycket för att helt underlåta identifikation vid

745 AB 4.2 Trygg Hansa villkor 94-01-01.

746 WASA VHA 87, K 3, K 5.4. samma gäller för Skandia Stor Hem, 94-01-01, AB 3.2.

747 Enligt den nya FAL förekommer ingen identifikation, FAL 8:3. Se även SOU 1989:88 s 355.

748 SOU 1977:84 s 153 ff, 237 ff.

749 Se bl a prop 1979/80:9 s 150 ff.

750 Grundt menar att ett åsidosättande av ett villkor angående skyldighet att anmäla sin skada respektive att biträda vid skadeutredning bör kunna behandlas analogt med brott mot upplysningsplikten. Därav skulle följa att den skadelidande i stor utsträckning borde kunna drabbas av annans försummelse, Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 443.

751 Se 4.5.1 ff.

752 KFL 34 §.

753 FAL 8:2, se SOU 1989:88 s 355.

åsidosättande av räddningsplikten.[754] Reparation av skadad egendom kan, åtminstone till viss del, påminna om en räddningsåtgärd. Om t ex en make, på eget bevåg, låter reparera den andre makens skadade egendom utan att först inhämta klartecken från försäkringsbolaget, kan det därför finnas anledning att ändå låta den skadelidande få full ersättning för sin skada.

Mot detta kan dock invändas att det i doktrinen framhållits att man tvärtom bör utsträcka kretsen av möjliga identifikationssubjekt vid tillämpning av 1927 års FAL 21-23 §§.[755] Den försäkrade bör heller inte kunna undandra sig sina skyldigheter genom att överlåta på någon annan att tillse att avtalets föreskrifter blir uppfyllda. För en återhållsam inställning till identifikation talar emellertid att skyldigheten att anmäla respektive biträda vid utredning av skada bär drag av att vara rena kontraktsrättsliga förpliktelser, sådana förpliktelser binder i allmänhet endast avtalsparterna. Å andra sidan gäller som huvudregel i kontraktsrättsliga förhållanden att avtalsparten i allmänhet svarar t o m för självständiga medhjälpares vållande.[756] Detta förhållande skulle alltså tala för att identifikation trots allt bör kunna komma ifråga.[757]

5.6.2 De subjektiva förutsättningarna för nedsättning.

5.6.2.1 Uppsåt och oaktsamhet.

Bryter den ersättningsberättigade mot någon av de avtalsförpliktelser som anknyter till själva skaderegleringen, kan det bli tal om nedsättning av försäkringsersättningen när åsidosättandet skett uppsåtligen eller åtminstone av ringa oaktsamhet.[758] Har den försäkrade avsiktligen fördröjt en skadeanmälan, eller vägrat samverka vid skadeutredningen, kan det i många fall finnas anledning att misstänka att handlingssättet motiverats av en önskan att försöka få ut en större ersättning än vad skadan egentligen berättigar till. Rör det sig om ett försök till försäkringsbedrägeri skall, som påtalats ovan, det inträffade bedömas enligt 34 § KFL. Ett problem för försäkringsbolaget torde dock vara att bevisbördan för att det förelegat en sviklig avsikt vilar på bolaget.[759] Vid uppsåtligt åsidosättande utan svikliga avsikter torde bevissituationen vara betydligt lättare. Principiellt borde det i ett sådant fall räcka att bolaget kan visa att man t ex inte erhållit de kvitton etc som efterfrågats. Menar den ersättningsberättigade att underlåtenheten att lämna bolaget handlingarna berott på slarv, ligger det nära till hands att han framför någon form av bevisning för detta påstående.

Enligt KFL 31 § kan nedsättning förekomma redan när den ersättningsberättigade visat ringa oaktsamhet i samband med att en föreskrift om att anmäla skadan eller att samverka vid skadeutredning blivit åsidosatt.

I lagmotiven tas inte denna typ av föreskrifter upp till särskild behandling i diskussionen om vad som krävs i subjektivt avseende för att nedsättning skall vara motiverad. Vad som sägs är att ringa oaktsamhet rent allmänt endast undantagsvis bör kunna föranleda nedsättning vid åsidosättande av föreskrifter i avtalet. Nedsättning till noll torde inte få förekomma vid mindre allvarliga förseelser. Av lagförarbetena att döma verkar nedsättning med hänvisning till ett ringa

754 Prop 1979/80:9 s 152.

755 Hellner,Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 297, Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 440 ff.

756 Jfr Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 216 f, med hänvisning till SkL 6:4 samt prop 1972:5 s 450 f.

757 Som påpekats ovan är man i förslaget till ny FAL tar man mycket tydligt avstånd från att identifikation ska förekomma, SOU 1988:89 s 355.

758 Enligt den nya FAL krävs att försummelsen varit mer än ringa oaktsam, FAL 8:2 2 st.

759 Jfr med svek vid brott mot upplysningsplikten! Se även Bentzon /Christensen,Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 138 not 4.

oaktsamhet i första hand vara tänkt att komma ifråga vid åsidosättande av uttryckliga, preciserade säkerhetsföreskrifter.[760] Huruvida detta betyder att nedsättning är utesluten vid ringa oaktsamt åsidosättande av en skaderegleringsföreskrift är osäkert. Avdrag vid mindre allvarliga brott mot säkerhetsföreskrifter motiveras i första hand av kostnads- och preventionshänsyn. Frågan är om dessa argument väger lika tungt vad gäller de föreskrifter som t ex syftar till att få den ersättningsberättigade att anmäla skadan till bolaget inom rimlig tid? För nedsättning talar att den ersättningsberättigade, när skadan väl inträffat, bör ha lättare att överskåda vad som krävs av honom än vad den försäkringstagare har som, kanske i en stressad situation råkar åsidosätta en säkerhetsföreskrift.[761]

Enligt 1927 års FAL skall åsidosättande av skaderegleringsföreskrifter kunna föranleda påföljd (skäligt avdrag på ersättningen) när den ersättningsberättigade uppträtt försumligt.[762] Schmidt menar att detta betyder att den försäkrade skall ha insett eller bort inse att det varit av betydelse för försäkringsgivaren att få in skadeanmälan, respektive att få hjälp med utredningen av skadan.[763] Hellner hävdar emellertid att någon egentlig culpabedömning inte bör företas men att skyldigheten att handla inträder först när den ersättningsberättigade har faktisk möjlighet att agera.[764]

Av förarbetena till KFL framgår att lagen allmänt sett är tänkt att förstärka konsumentens ställning. Detta har jag tagit till intäkt för att lagen i vart fall inte bör tolkas så att det ställs högre aktsamhetskrav på en försäkrad konsument än på den som får sin sak bedömd enligt 1927 års FAL. Nu verkar det ju som om FAL:s regler i just detta fall ger utrymme för en ganska sträng inställning. Möjligen skulle man därmed kunna hävda att det finns skäl att anta att det åtminstone i vissa fall kan få förekomma nedsättning redan vid ringa oaktsamma åsidosättanden också i konsumentfall. Mot en sådan tolkning talar emellertid att KFL:s regel i sådant fall knappast kan sägas ha inneburit någon förbättring för den försäkrade.

Vad är då att betrakta som oaktsamhet vid åsidosättande av den här typen av föreskrifter? Håller man sig till hur bedömningen i praktiken genomförs vid åsidosättande av säkerhetsföreskrifterna skulle det alltid vara oaktsamt att inte följa de åligganden som ges i villkoren. Svaret på frågan om det föreligger oaktsamhet är i sådant fall i huvudsak beroende av hur villkoren bör tolkas. Har skadan t ex anmälts inom ramen för vad villkoret avser med "så snart som möjligt" föreligger ingen oaktsamhet och följaktligen ingen förutsättning för nedsättning.[765] Har den försäkrade bevisligen underlåtit att bidra till utredningen kan nedsättning komma ifråga, osv.[766] Detta stämmer väl överens med vad Hellner sagt angående tillämpningen av FAL:s regler. Även om det i och för sig kan tyckas tämligen strängt, sett ur den ersättningsberättigades perspektiv, skulle den skadelidande därmed inte kunna ursäkta en fördröjd skadeanmälan med att han t ex inte varit medveten om att skadan täcktes av försäkringen. Detta ligger också i linje med att man normalt inte kan ursäkta ett åsidosättande av en avtalsförpliktelse med att man inte satt sig in i avtalsinnehållet. Om den

760 Prop 1979/80:9 s 149.

761 Som framkommit kräver dock den nya FAL att åsidosättandet kan klassificeras som mer än ringa oaktsamt för att det skall kunna föranleda påföljd. Detta betyder dock inte att man i bedömningen av vad som är att anse som mer än ringa oaktsam kan förväntas inta en något mera sträng inställning än vid brott mot säkerhetsföreskrifter.

762 1927 års FAL 21-22 §§.

763 Schmidt,Faran och försäkringsfallet, 1943, s 118 f.

764 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 192.

765 Se SkVn 93/1981. Vid tillämpning av den gamla norska FAL har Arntzen hävdat att försummelse ej kan anses föreligga när försäkringstagaren varken kunde eller borde ha haft kännedom om försäkringsfallet. Hänsyn bör tas till skadans art och omfattning. Sjukdom eller avbrott i den allmänna samfärdseln kan ursäkta en sen anmälan, Arntzen, Forsikringsrett II, 1975, s 28 f.

766 Se ARN 84/R2024.

ersättningsberättigade menar att hans handlingssätt berott på oklarheter i avtalet är detta något som snarast borde kunna beaktas i nedsättningsbedömningen och då som en omständighet i övrigt.
Motsvarande resonemang torde kunna anföras ifråga om dubbelförsäkring. Har den försäkrade underlåtit att upplysa bolaget om att risken varit försäkrad på annat håll, bör detta knappast kunna ursäktas med att den ersättningsberättigade inte förstått att försäkringsbolaget hade intresse av upplysningen. Samma sak kan sägas gälla i de fall där den försäkrade försummat att sända in olika intyg som efterfrågats. Det är svårt att ha något att invända mot detta. Den ersättningsberättigade torde knappast kunna hävda god tro när han antingen av avtalet, skadeanmälningsblankett eller skadereglerare blivit upplyst om vilka uppgifter bolaget vill få in. Kan underlåtenhet att sända in ett intyg, som är tänkt att styrka innehav eller värde på förlorad egendom, förklaras av att den försäkrade saknat en sådan handling är det mera osäkert om underlåtenheten kan anföras mot den försäkrade. Vissa villkor anger att den som kräver ersättning är skyldig att "i skälig omfattning styrka innehav och värde". Som redan framgått i 5.6.1.1 är det tveksamt hur pass vidlyftiga utredningar som kan krävas att den ersättningsberättigade företar på egen bekostnad.

De flesta försäkringsfall anmäls antagligen till bolaget genom ett telefonsamtal. I allmänhet torde bolaget då be den skadelidande att inkomma med en skriftlig skadeanmälan. Det kan knappast vara av någon större praktisk betydelse om man väljer att beteckna den första kontakten med bolaget, telefonsamtalet, som formell anmälan, eller om man menar att det först är den skriftliga inlagan som innebär att bolaget blivit korrekt underrättat om skadan. Underlåter den ersättningsberättigade att inkomma med en efterfrågad skriftlig anmälan kan detta, om man nu inte vill se det som ett dröjsmål att meddela bolaget om skadan, bedömas som ett brott mot någon förpliktelse om samverkan vid skadeutredning. Påföljdsbedömningen torde bli likartad. Som påtalats tidigare torde anmälan gå på avsändarens risk.[767]

Av de bevisbörderegler, som ansetts gälla för 1927 års FAL:s del, följer att det bör ankomma på den ersättningsberättigade att exculpera sig när bolaget kunnat visa att föreskriften ej efterkommits.[768] Med hänvisning till vad som sagts ovan är det väl frågan om inte denna exculpering måste gå ut på att visa att föreskriften överhuvudtaget inte blivit åsidosatt.

5.6.3 Nedsättningsbedömningen.

Vid åsidosättande av de föreskrifter som har att göra med utredningen av skadan kan den ersättningsberättigade drabbas av ett skäligt avdrag.På denna punkt överensstämmer 1927 års FAL med KFL:s regel. Däremot är det uppenbart att sättet att bestämma avdragets omfattning inte är detsamma. I det följande skall detta förhållande närmare kommenteras.

Av de allmänna bestämmelserna i de undersökta försäkringsavtalen framgår att schablonavdraget vid åsidosättande av regleringsföreskrifterna ligger på 10% utöver självrisk, dock lägst 1 000 kr. Avdraget kan höjas i allvarligare fall och minskas om det föreligger förmildrande omständigheter.[769] I de något senare villkoren anges dessutom att försummelsens betydelse för skadan också inverkar på avdragets omfattning.[770] Det är med andra ord samma påföljdsvillkor som tillämpas vid brott mot räddningsplikten. Det relativt låga schablonavdraget, 10%, tyder på att ett åsidosättande betraktas som en mindre allvarlig förseelse än en överträdelse av t ex en säkerhetsföreskrift. Möjligen kan detta förklaras av att

767 Se ovan s 247.

768 Bentzon /Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 129 f.

769 Se t ex Trygg Hansa Hem 840401 AB 4.23.

770 Se t ex WASA VHA 87, K 5.4.

bolaget här, åtminstone efter det att skadeanmälan kommit in, har en viss möjlighet att påverka händelseutvecklingen. Bolaget kan t ex begära att den ersättningsberättigade preciserar sina krav på ersättning osv.
Det har varit svårt att finna avgöranden avseende skador där det förelegat tvist om nedsättning med hänvisning till att skaderegleringsvillkoren varit åsidosatta. Utöver ARN 84/R2024 och SkVn 14/1981 (det senare avgörandet är dessutom hänförligt till tiden före KFL:s ikraftträdande) har jag inte kunnat finna några sådana fall. Detta kan kanske förklaras av att bolagen sällan ser sig föranlåtna att sätta ned ersättningen med hänvisning till just dessa föreskrifter. En annan möjlighet är att i de fall bolagen trots allt gör ett avdrag, anser den ersättningsberättigade att bolagets bedömning varit korrekt. Personligen är jag dock böjd att tro att avsaknaden av avgöranden beror på att bolagen sällan utnyttjar möjligheten att sätta ned ersättningen. Vägrar den skadelidande komplettera en anmälan med kvitton eller liknande handlingar finns ju dessutom en möjlighet för bolaget att avböja den skadelidandes ersättningsanspråk med hänvisning till att dessa inte blivit styrkta.

5.6.3.1 Betydelsen för skadans omfattning.

Liksom vid åsidosättande av övriga föreskrift gäller, enligt KFL 31 §, att den första omständighet som skall beaktas i nedsättningsbedömningen är sambandet mellan brottet mot föreskriften och den inträffade skadan (eller dess omfattning).[771]

Vid åsidosättande av skaderegleringsföreskrift kan den ersättningsberättigades försummelse påverka kostnaderna för bolaget på olika sätt. Dels kan skadan förvärras till följd av att bolaget, med sin sakkunskap på området, inte givits möjlighet att ingripa för att begränsa den. Dels kan underlåtenhet att bidra till utredningen naturligtvis föranleda bolaget onödiga kostnader. Skaderegleraren får kanske t ex både ringa till och besöka den skadelidande vid åtskilliga tillfällen osv.

Enligt reglerna i 1927 års FAL har bolaget rätt att göra ett skäligt avdrag på ersättningen, förutsatt att försäkringsgivaren lidit men.[772] Hur stort avdraget blir bestäms med utgångspunkt i de extra kostnader den ersättningsberättigades försumlighet föranlett.[773] Då det kan vara svårt att fastställa hur stor förlust bolaget lidit har avdragets omfattning i huvudsak bestämts på skönsmässiga grunder.[774] Det ankommer på bolaget att visa att man "lidit men" men kravet på bevisningen är inte särskilt högt ställt.[775]

KFL:s regel saknar en motsvarande begränsning vad gäller försäkringsbolagets rätt att göra påföljd gällande. Det bör påpekas att FAL:s regel är tvingande. KFL kan därför knappast sägas ha inneburit en förstärkning av konsumentskyddet i just detta avseende. Det framgår emellertid av av lagförarbetena att nedsättning inte bör förekomma när försummelsen saknat betydelse för försäkringsbolaget.[776]

Som framkommit inledningsvis nämns överhuvudtaget inte kausaliteten i de försäkringsvillkor som tillämpades tiden efter KFL:s ikraftträdande. I de något nyare villkoren anges kausaliteten

771 Enligt den nya FAL skall avdraget bestämmas med hänsyn till "omständigheterna". Påföljd förutsätter dock att åsidosättandet föranlett skada för bolaget varför kausaliteten även i detta fall torde vara av betydelse, FAL 8:2.

772 1927 års FAL 21, 22 §§.

773 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 191.

774 Hellner hänvisar i detta fall till NJA 1919 s 461.

775 Det räcker att det kan antagas att handlingssättet medfört skada.

776 Prop 1979/80:9 s 148.

som en av flera omständighet kan komma att inverka på nedsättningsavdragets omfattning.[777]

5.6.3.2 Uppsåt och oaktsamhet.

I andra hand är nedsättningsavdragets omfattning beroende av graden av vårdslöshet. Tidigare har påpekats att man vid brott mot säkerhetsföreskrift inte rutinmässigt kan utgå från att ett uppsåtligt åsidosättande alltid bör bedömas strängare än ett vårdslöst. Frågan är om detsamma kan antas gälla vid åsidosättande av föreskrifter med anknytning till skaderegleringen. Den försäkrade kan ju i dessa fall förväntas ha bättre möjligheter att överväga sitt handlingssätt. Att under dessa förhållanden medvetet fördröja sin anmälan eller uppsåtligen försinka utredningen, borde i de flesta fall anses som mer klandervärt än när samma försummelse sker av glömska eller vanligt slarv.

Försäkringsvillkoren ger ingen ledning om hur bolagen ser på detta. Det heter endast att nedsättningsavdraget i allvarligare fall kan bli större än schablonen 10%. Vad som avses med "allvarligare fall" framgår inte.

I avsaknad av nämndavgöranden är det svårt att uttala sig närmare om vilket inflytande de subjektiva förutsättningarna kan tänkas få på nedsättningsavdragets omfattning.

5.6.3.3 Omständigheterna i övrigt.

I lagförarbetena berörs inte särskilt vilka övriga omständigheter som kan tänkas inverka på nedsättningsavdraget storlek vid åsidosättande av skaderegleringsföreskrift. I brist på uttalanden får det antas att det i stort sett kan bli tal om att beakta ungefär samma omständigheter som vid åsidosättande av säkerhetsföreskrift.[778] Detta betyder att exempelvis sådant som behovet av ersättning, försäkringsbolagets handlande samt den omständigheten att det är annan än den skadelidande som åsidosatt avtalets föreskrifter (identifikationsfall) kan komma att påverka bedömningen. Sådana omständigheter som prevention och kostnader för försäkringstagarkollektivet som helhet bör naturligtvis också få betydelse.[779]

Det är tänkbart att det utöver detta får läggas viss vikt vid hur långvarigt den ersättningsberättigades åsidosättande varit. Generellt sett borde man i vart fall kunna räkna med att avdragen i dessa fall hamnar på en ganska låg nivå. Till stöd för detta kan åberopas att det rekommenderade schablonavdraget ligger såpass lågt som 10%.[780]

---

777 Av villkoret följer att "avdraget beror på omständigheterna bl a försummelsens betydelse för skadan".

778 Se ovan under 5.4.3.5.

779 I förarbetena till den nya FAL berörs frågan heller inte särskilt ingående. Det sägs att bedömningen får ske på ett nyanserat sätt varvid samtliga omständigheter får beaktas, SOU 1989:88 s 355.

780 Enligt förarbetena till den nya FAL torde nedsättning i de allra flesta fall förutsätta att bolaget lidit en inte obetydlig skada till följd av åsidosättandet, SOU 1989:88 s 355.

6. *Framkallande av försäkringsfall.*

6.1 Inledning.

Det är inte självklart att det skall betraktas som ett brott mot en biförpliktelse när den försäkrade själv framkallat sitt försäkringsfall. Kravet på att den skadelidande inte själv skall ha orsakat sig sin skada kan likaväl uppfattas som en av de mest centrala avtalsförutsättningen för att försäkringsbolaget överhuvudtaget skall vara skyldig att uppfylla sin del av avtalet.[1] I KFL behandlas emellertid skyldigheten att inte framkalla skada som en av försäkringsavtalets biförpliktelser.[2] För den försäkrade är detta att föredra eftersom det därmed blir möjligt för honom att få ersättning ur försäkringen även när skadan föranletts av eget slarv. Uppsåtligen framkallade försäkringsfall omfattas emellertid aldrig av försäkringsskyddet eftersom en försäkring är tänkt att ge ekonomiskt skydd mot oförutsedda skador.[3] Även om det principiellt sett inte borde föreligga några hinder mot att försäkra denna typ av skador skulle en sådan försäkring av förklarliga skäl bli så dyr att det knappast borde föreligga något intresse för en sådan produkt. Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv vore en sådan försäkringar dessutom direkt olämplig.[4] Ifråga om *vårdslöst framkallade* försäkringsfall har emellertid de ekonomiska argumenten mot att låta försäkringen gälla inte vägt lika tungt som i uppsåtsfallen. Tvärtom har det ofta hävdats att behovet av ett försäkringsskydd mot eget slarv är stort. Av 1927 års FAL 20 § framgår också att vårdslöst framkallade försäkringsfall är ersättningsbara.[5] Denna regel är dock dispositiv och har därför haft mindre betydelse för hur försäkringsskyddet i praktiken kommit att utformas.[6] I KFL 32 §, som i huvudsak är tvingande, får den försäkrade ett betydligt större slarvutrymme än vad som framgår av 1927 års FAL. Åtminstone gäller detta ifråga om ansvarsskador där KFL anger att det endast kan bli tal om påföljd när skadan framkallats uppsåtligen.[7] I övriga fall krävs att framkallandet kan betecknas som grovt vårdslöst för att rätten till ersättning skall påverkas. Visst utrymme för avtalsfrihet finns dock i de senare fallen. Förekommer det en föreskrift i avtalet kan det bli tal

---

[1] Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 181. Enligt Hellner uppfattas undantaget för vårdslöst eller uppsåtligt framkallade skador i tysk doktrin ofta som en begränsning av ansvaret, Hellner, s 113 not 79.

[2] Så även i den nya FAL.

[3] Det bör dock påpekas att ifråga om personförsäkringar finns särskilda regler för självmordsfall, FAL 100 §.Se även Løken, Forsikringskravet, 1952, s 103 ff. Därtill kan läggas att om den skadelidande framkallat skadan under inflytande av psykisk störning gäller dock försäkringsskddet fullt ut, KFL 33 §, FAL 4:9, se vidare nedan s 257. Det kan dessutom påpekas att åtminstone ARN i ett fall, ARN 85/R429, ålagt försäkringsbolaget att utge ersättning för en uppsåtligt framkallad ansvarsskada (tre tonårspojkar hade kastat sten mot ett förbipasserande tåg). Enligt det aktuella försäkringsavtalet utgick ersättning för skadestånd när den försäkrade "genom vårdslöshet eller på annat sätt enligt någon lagbestämmelse blir skadeståndsskyldig för personskada eller sakskada". Nämnden menade att bolaget inte friskrivit sig från ansvar för uppsåtligt framkallade försäkringsfall och rekommenderade bolaget att ersätta skadan (4 995 kr). Bolagets påpekande om att ersättning ej borde utgå enligt KFL 32 § lämnades utan avseende. Troligen kan detta förklaras av att bolaget naturligtvis kan erbjuda sina försäkrade ett bättre skydd än vad lagen föreskriver.

[4] Ekelund /Hemberg, Lag om försäkringsavtal, 3 uppl, 1957, s 47. För tydlighetens skull bör kanske påpekas att vad som åsyftas är försäkringsskydd avseende den försäkrades egna uppsåtliga handlande. Det föreligger naturligtvis inga invändningar mot att försäkra sig mot andras uppsåtliga framkallande.

[5] Detsamma gäller enligt den nya FAL 4:5.

[6] Regeln är även tvingande i den nya FAL i konsumentförhållanden, FAL 1:4. Det kan påpekas att motsvarande regel är tvingande i Danmark. Även i Norge var regeln tvingande i den tidigare gällande FAL. I den nya norska FAL står det dock bolaget fritt att föreskriva om ansvarsfrihet när den försäkrade framfört ett motordrivet fordon i berusat tillstånd. Samma sak gäller när man åkt med någon som uppenbarligen var påverkad, FAL §1-3, 4-9.

[7] Detsamma gäller enligt den nya FAL dock med det tillägget att försäkringsbolagets ansvar är subsidiärt vid grovt vårdslöst framkallade skador, FAL 4:9. Se vidare Ds 1993:39 s 156 ff.

om nedsättning redan när skadan framkallats på ett mer än ringa oaktsamt sätt.[8] Detta betyder i praktiken att, med undantag för ansvarsskadorna, har KFL egentligen inte inneburit särskilt stora förändringar vad gäller förutsättningarna för påföljd. Visserligen är KFL:s regel tvingande men det är frågan om det inte redan före lagens ikraftträdande hade kunnat betraktas som oskäligt att utesluta försäkringsskydd med hänvisning till att den skadelidande framkallat skadan på ett ringa oaktsamt sätt.

Skyldigheten att inte framkalla sitt försäkringsfall följer direkt av KFL. Någon särskild avtalsföreskrift om detta behövs därför inte för att det skall anses åligga den försäkrade att efterleva denna förpliktelse.[9] I de gällande konsumentförsäkringsavtalen förekommer emellertid en allmän bestämmelse om påföljd vid framkallande. Därutöver förekommer ett flertal villkor som ålägger den försäkrade att visa "tillbörlig eller normal aktsamhet". Det är också vanligt att det föreskrivs att den försäkrade egendomen "skall förvaras och handhas så att stöld så långt som möjligt förhindras".[10] Just stöldmomentet innehåller många sådana opreciserade aktsamhetsvillkor. Särskilt gäller detta ifråga om villa- hemförsäkringens villkor om hur den försäkrade skall handha sin medförda egendom. Motsvarande klausuler finner man också i allriskförsäkringarna.[11] Enligt vad som sägs i lagmotiven, skall villkor, som allmänt ålägger den försäkrade att uppträda aktsamt, betraktas som föreskrifter om påföljd vid oaktsamt framkallande av skada.[12] Av praxis att döma verkar dock försäkringsbolagen vilja se dessa villkor som säkerhetsföreskrifter. Praktiskt medför detta att påföljd kan komma ifråga redan vid ringa oaktsamhet samt att kretsen av möjliga identifikationssubjekt vidgas.[13]

Frågan om de allmänt hållna aktsamhetsvillkoren bör betraktas som säkerhetsföreskrifter eller ej debatterades flitigt i Försäkringstidningen kort tid efter det att KFL trätt ikraft.[14] Det hävdades då att problemställningen enbart var av teoretiskt intresse eftersom villkorens krav på tillbörlig eller normal aktsamhet knappast kan anses vara åsidosatta i fall där det endast har förelegat ringa oaktsamhet.[15] Även om detta kan tyckas ha visst fog för sig, kvarstår emellertid frågan om hur man bör se på identifikation. Kan ett förbehåll om identifikation med den som endast haft tillsyn över försäkringsobjektet accepteras? Dessutom kan det ifrågasättas om synen på påföljdens stränghet är densamma vid brott mot säkerhetsföreskrift som vid framkallande av försäkringsfall. I det förra fallet bör grov vårdslöshet i ännu mindre utsträckning än uppsåt kunna föranleda att rätten till ersättning helt faller bort.[16] Vid framkallande bör grov

---

8 Enligt den nya FAL kan bolaget föreskriva om påföljd vid oaktsamt framkallande om det föreligger särskilda skäl. I likhet med KFL kan ringa oaktsamhet dock aldrig föranleda nedsättning.

9 Detsamma gäller enligt den nya FAL.

10 Se t ex WASA VHA 87, C 2.7.

11 Som redan påpekats råder viss osäkerhet om KFL bör tillämpas på allriskavtalen. Varken ARN eller SkVn har, såvitt jag kunnat finna, inte uttryckligen ställt sig avvisande till att tillämpa KFL:s regler på allriskförsäkringarna. Av vissa ARN-avgöranden framgår rent av att man direkt anser KFL tillämplig, jfr ARN 88/R1105. Med hänvisning till detta har jag inte sett mig föranlåten att skilja ut allriskfallen ur undersökningsmaterialet.

12 SOU 1977:84 s 151, prop 1979/80:9 s 65, 75 och 154.

13 Skillnaderna torde inte bli lika stora enligt den nya FAL. Identifikationskretsen är densamma och i båda fallen kan nedsättning komma ifråga vid annat än ringa oaktsamhet. För framkallandefallens del gäller dock att det måste finnas en särskild föreskrift som ålägger påföljd om sådan skall komma ifråga vid annat än uppsåtligt eller grov t vårdslöst framkallande. Sådan föreskrift får dessutom endast förekomma när särskilda skäl på grund av försäkringens art motiverar ett sådant villkor.

14 Hellner, Försäkringstidningen nr 2/81 s 7, Rydberg, Försäkringstidningen nr 4/81 s 25, Nilsson, Försäkringstidningen nr 6-7/81 s 11, Rydberg, Försäkringstidningen nr 8-9/81 s 30. Strömbäck, NFT nr 1/1983.

15 Nilsson/Strömbäck,Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 145.

16 Prop 1979/80:9 s 148.

vårdslöshet däremot normalt sett leda till att ingen ersättning alls utgår.[17]

Dessa omständigheter gör att det, enligt min mening, kan få en viss betydelse om de allmänt hållna aktsamhetsvillkor betraktas som säkerhets- eller som framkallandeföreskrifter. Något domstolsavgörande i frågan har jag ej kunnat finna. ARN och SkVn har däremot prövat en rad fall, som angått tillämpning av denna typ av villkor. Det hör dessvärre till undantagen att nämnderna uttryckligen anger om de ansett KFL 31 § eller 32 § tillämplig i sammanhanget. I några fall har ARN emellertid tagit upp frågan. Dessa avgöranden ger emellertid inte underlag för några egentliga slutsatser eftersom nämnden emellanåt uttalat sig för att 32:a §:en bör tillämpas, medan man i andra sammanhang förordat 31:a §:en. I majoriteten av de fall där frågan tagits upp till uttrycklig behandling, har nämnden emellertid vid fastställandet av nedsättningspåföljden hänvisat 31 §.[18] I några avgöranden har reservanterna åberopat 31 § medan majoriteten inte närmare angivit vilket lagrum de ansett tillämpligt.[19] I något av sina avgörande har SkVn betecknat ett generellt aktsamhetskrav som en säkerhetsföreskrift.[20] Mot detta kan ställas att ARN i något fall ansett att frågan om rätt till ersättning får bestämmas med stöd av 32 §.[21] I dessa sammanhang har nämnden åberopat vad som sagts i KFL:s motiv angående generellt hållna aktsamhetsvillkor. Nämndens sätt att placera bevisbördan antyder att 32:a istället för 31 §:en tillämpats i ytterligare några avgöranden.[22] Det är emellertid tveksamt om endast det förhållandet att försäkringsbolaget ansetts skyldigt att visa oaktsamhet hos den försäkrade är tillräckligt för att hävda att det rört sig om en tillämpning av 32 §. Hur bevisbördan bör placeras i 31:a respektive 32:a §:en är trots allt inte helt självklart.

Vilka slutsatser kan då dras med utgångspunkt från denna disparata praxis? Det är samma typ av villkor som bedömts utifrån olika lagrum av nämnderna. Förklaringen till de olika förhållningssätten kan alltså inte sökas i villkorstexternas utformning. Med hänvisning till det tillgängliga materialet kan det heller inte hävdas att inställningen svängt vid en bestämd tidpunkt. Däremot kan det vara värt att notera att nämnden haft samma ordförande i några av de fall där det hänvisats till KFL 32 §.[23] När det hänvisats till KFL 31 § återkommer vissa andra nämndordföranden respektive reservanter.[24] En näraliggande förklaring till den skiftande hanteringen av ärendena skulle alltså kunna vara att olika nämndledamöter (och ordföranden) har företrätt skilda synsätt i denna fråga. ARN:s praxis ger i vilket fall litet stöd för ett ställningstagande vad gäller 32:a §:ens tillämplighet på generella aktsamhetsvillkor.Personligen förespråkar jag dock att villkoren bör omfattas av 32 §. Detta ligger närmast till hands med tanke på att det i förarbetena faktiskt anges att villkor som ålägger den försäkrade att visa tillbörlig aktsamhet etc bör betraktas som föreskrifter som förpliktar den försäkrade att inte framkalla försäkringsfall. Med hänvisning till detta har jag alltså valt att ta upp nämndavgöranden avseende generella aktsamhetsvillkor i denna del av avhandlingen som handlar om framkallande av försäkringsfall.

---

17 Prop 1979/80:9 s 154. Inställningen verkar inte vara lika sträng i den nya FAL vilket torde förklaras av att begreppet grov vårdslöshet i detta fall ges en något annan innebörd än i KFL. Med grov vårdslöshet avses att den försäkrade måste antas haft vetskap om att hans handlande innebar en betydande risk för skada, FAL 4:9 SOU 1989:88 s 181 f, 301, Ds 1993:39 s 167.

18 Se t ex ARN 94/R0892, ARN 93/R6519, ARN 92/R4555, ARN 91/R1275 (specialförsäkring), ARN 89/R2313, (specialförsäkring) ARN 87/R6393 (specialförsäkring) 85/R3965 (specialförsäkring), ARN 82/R2576 och ARN 82/R5643

19 ARN 81/R5610, ARN 83/R3434 samt ARN 84/R2247.

20 SkVn 117/1986 och SkVn 53/1982.

21 ARN 89/R2406 (specialförsäkring), ARN 87/R6305 och ARN 88/R1105.

22 ARN 85/R6812, ARN 87/R3650.

23 Jörgen Beck-Friis i ARN 87/R6305 samt ARN 84/R2247. Det bör dock påpekas att Beck-Friis i ARN 92/4555 förordade tillämpning av 31 § KFL.

24 Framförallt Leif Carbell respektive Henrik Lundin.

6.2 Avgränsningen av framkallande i förhållande till övriga biförpliktelser.

Innan jag går närmare in på hur 32 § KFL bör tolkas och hur graden av oaktsamhet kan komma att påverka nedsättningspåföljdens omfattning, skall jag först beröra hur framkallande av försäkringsfall skiljer sig från de tidigare behandlade biförpliktelserna.

Principiellt sett borde en skada som föregåtts av ett brott mot en säkerhetsföreskrift, en fareökande åtgärd eller ett åsidosättande av räddningsplikten kunna betraktas som ett framkallande. Då lagen gör åtskillnad mellan de olika biförpliktelserna får emellertid de rena framkallandefallen avgränsas på något sätt. Problemet är ingalunda nytt.[25] I doktrinen har framförts en rad synpunkter på hur framkallandefallen bör skiljas från överträdelser av andra biförpliktelser. Bentzon/Christensen lägger t ex stor vikt vid tidsaspekten. Ju närmre i tiden ett handlande ligger i förhållande till skadans inträffande desto större anledning att bedöma det hela som ett framkallande och inte som ett brott mot någon annan biförpliktelse. Om handlingssättet däremot kan betraktas som ett mellankommande led i förhållande till skadan (eventuellt som en konkurrerande skadeorsak) är det naturligare att se det hela som en fareökande åtgärd. Vidare hävdar Bentzon/Christensen att det bör höra till undantagen att en underlåtenhet att handla kommer att betecknas som ett framkallande. För dessa falls del förordas istället att reglerna om brott mot räddningsplikt eller möjligen brott mot säkerhetsföreskrift tillämpas.[26]

Grundt, som också behandlat frågan, har koncentrerat sig på sambandets natur i och hävdar att framkallandereglerna bör tillämpas på handlingar som är närmsta orsak till skadan (*causa proxima*). Enligt Grundt är gränsen mellan olika biförpliktelser ingalunda knivskarp och han rekommenderar därför att bedömningen får ske skönsmässigt från fall till fall. Grundt tycks vara av den åsikten att det i oftare faller sig naturligare att tillämpa fareöknings- än framkallandereglerna.[27]

Schmidt delar inte Grundts inställning vad gäller betydelsen av närmsta skadeorsak. Han menar att en i förhållande till skadan avlägsen handling kan vara av väl så stor betydelse för skadans inträffande som en handling som ligger närmare i orsakskedjan. Enligt Schmidt är det därför inte fruktbart att försöka avgränsa framkallandefallen från t ex fareökning med utgångspunkt i läran om närmsta skadeorsak. Schmidt vill istället utgå från hur pass förkastligt den försäkrades handlingssätt varit. Att direkt framkalla ett försäkringsfall är en allvarligare förseelse än att öka faran för att en skada skall inträffa. Grövre förseelser bör därför kunna behandlas som framkallande även om de samtidigt utgör ett åsidosättande av plikten att anmäla fareökning.[28]

Vad gäller skillnaden mellan framkallande och brott mot räddningsplikten, menar Schmidt, att det är helt klart att alla handlingar som företas efter det att skadan inträffat bör betraktas som brott mot räddningsplikten. Ifråga om handlingar, eller underlåtenhet, som ligger i direkt anslutning till att skadan inträffar, bör framkallandefallen även här avgränsas från åsidosättande av räddningsplikten med utgångspunkt i hur pass klandervärt den försäkrade uppträtt. Om inte de allmänna minimikraven på aktsamhet iakttagits bör försäkringsbolaget kunna åberopa framkallandereglerna vilket skulle innebära att bolaget kan gå fritt från ansvar.[29]

Hellner verkar mera vara anhängare till Grundts än till Schmidts uppfattning. Åtminstone gäller detta ifråga om gränsdragningen mellan fareökning och framkallande. Ett typiskt exempel på ett

25 Som tidigare framkommit gäller detta även den nya FAL.

26 Bentzon/ Christensen,Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 112 ff.

27 Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 285 f.

28 Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 126 f.

29 Schmidt, ibid, s 128 f. Här kan påpekas att i den nya FAL omfattar framkallanderegeln att den försäkrade "förvärrat följderna av ett försäkringsfall", FAL 4:5. regeln omfattar alltså även handlingar efter skadans inträffande.

framkallande kan, enligt Hellner, vara att en försäkringshavare tar med sig något brandfarligt in i ett försäkrat hus som omedelbart fattar eld. Utvecklas branden däremot först senare bör däremot reglerna om fareökning tillämpas.[30] Hellner påpekar dock att handlingsättet i princip bör kunna falla in under såväl fareökning som framkallande. Vad gäller skillnaden mellan framkallande och brott mot säkerhetsföreskrift menar Hellner att det avgörande är om det funnits en konkret och preciserad föreskrift i avtalet som blivit åsidosatt. Finns det en sådan föreskrift bör handlingssättet bedömas som ett brott mot denna och motsatsvis, saknas sådan föreskrift kan handlingssättet betraktas som ett framkallande.[31] Slutligen menar Hellner att räddningspliktsreglerna bör tillämpas när den försäkrade påverkats av att risken för en skada varit omedelbart överhängande. Motsvarande kan sägas gälla när den försäkrade efter det att en skada inträffat handlat oöverlagt beroende på situationens akuta karaktär.[32]

Sammanfattningsvis kan sägas att det i stort sett förekommer två synsätt ifråga om hur gränsdragning mellan framkallande och övriga biförpliktelser bör göras. Antingen kan man se till vad som varit närmsta orsak till skadan eller så kan man välja att utgå från hur pass vårdslöst den försäkrade uppträtt. Vilken avgränsningsmetod som passar bäst för KFL:s del är osäkert. Utöver vad som sagts i motiven angående 32 §:ens tillämplighet på generella aktsamhetsvillkor, diskuteras inte de olika lagrummens tillämpningsområde. Med tanke på att 32 § i vissa avseende kan sägas vara mindre sträng mot den försäkrade än 31§, ter det sig mest konsumentvänligt att tolka 32 §:ens tillämpningsområde så vidsträckt som möjligt. Mot detta kan dock invändas att det är tveksamt om framkallanderegeln obetingat kan sägas vara den förmånligaste för den skadelidande om man jämför med vad som skall gälla vid t ex fareökning eller åsidosättande av räddningsplikten. En tänkbar lösning skulle därför kunna vara att i dessa fall klassificera en överträdelse utifrån vad som ger det mest fördelaktiga resultatet för den försäkrade. En sådan lösning skulle åtminstone kunna sägas stå i överensstämmelse med ambitionen att skydda den enskilde konsumentens intressen så långt som möjligt. Vad gäller gränsdragningen mot säkerhetsföreskrifter verkar Hellners rekommendation, att avgöra det hela utifrån avtalsinnehållet, stå väl i överensstämmelse med uttalandena i KFL:s förarbeten om att generellt hållna aktsamhetsvillkor bör tolkas som klausuler som ålägger den försäkrade att inte själv framkalla sin skada.

6.3. De objektiva förutsättningarna för nedsättning.

6.3.1 Framkallande.

För att den skadelidande skall kunna drabbas av nedsättning med åberopande av 32 § KFL krävs att skadan *framkallats* av den försäkrade (eller av någon som kan identifieras med denne).[33] I detta ligger ett underförstått ett krav på kausalitet mellan den handling (underlåtenhet att handla) som den försäkrade gjort sig skyldig till och den skada han önskar få täckt av försäkringen.[34] Kausalitet är alltså en förutsättning för påföljd och inte, som i KFL 30-31 §§, något som vägs in i bedömningen av hur omfattande nedsättningsavdraget bör bli.

Det är med andra ord inte vilken handling som helst som kan definieras som ett framkallande av

30 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 186 med hänvisning till Schmidt, aa, s 124 ff, Bentzon/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 113, Grundt , Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 286 samt Vihma Om uppsåtligen eller genom vållande framkallade försäkringsfall med särskild hänsyn till brandförsäkring, NFT 1953 s 348 f.

31 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 178.

32 Hellner, ibid, s 186.

33 Motsvarande gäller naturligtvis enligt FAL4:5.

34 SOU 1977:88 s 236.

försäkringsfall. På samma sätt som sker i skadeståndsrätten ställs det krav på att den inträffade skadan har "legat i farans riktning".[35] Om alltför långa orsakskedjor hade accepterats skulle detta kunnat få ganska egendomliga resultat. T ex skulle en stöldskada som inträffat under en resa kunna sägas ha framkallats av att den försäkrade givit sig iväg på resan istället för att stanna hemma! Att enbart på denna grund hävda att det finns skäl som talar för nedsättning är naturligtvis helt verklighetsfrämmande.

Hur nära bör då sambandet mellan den inträffade skadan och den försäkrades (eller identifierads) handlande (underlåtenhet) vara för att nedsättning ska kunna komma ifråga? Tidigare har nämnts att kausalitetsbedömning inom försäkringsrätten i huvudsak aktualiseras i två situationer.[36] För det första när det gäller att avgränsa vilka skador eller skadeorsaker som omfattas av försäkringsskyddet, för det andra gäller det att avgöra om ett brott mot en biförpliktelse skall kunna föranleda påföljd. I det förra fallet ligger det i den försäkrades intresse att det inte ställs alltför höga krav på orsakssambandets karaktär. Den försäkrade kan antas ha eftersträvat att skydda sig mot mer eller mindre oförutsägbara skadefall. Ett liberalt förhållningssätt till hur starkt orsakssambandet bör vara medför att försäkringsskyddet blir mer omfattande. Motsvarande inställning till kausalitetskravet uttolkning vid brott mot biförpliktelse ger emellertid motsatt effekt. Den försäkrade går miste om rätt till ersättning även när den inträffade skadan i efterhand kan tyckas ha varit en ganska oförutsägbar följd av den handling som utlöst händelseförloppet.[37] Vill man ge den försäkrade ett så omfattande försäkringsskydd som möjligt borde alltså 32 §:ens implicita krav på orsakssamband tolkas snävt.[38] I vilket fall torde man åtminstone ha att ställa motsvarande krav på sambandets karaktär som är brukligt i skadeståndsrättsliga sammanhang. Handling (underlåtenhet), som föregått försäkringsfallet bör med hänvisning till detta utgöra såväl en tillräcklig som en nödvändig förutsättning för skadans inträffande.[39] I princip innebär detta att den som orsakat skadan borde ha kunnat gjorts skadeståndsansvarig om hans handling riktat sig mot ett annat rättssubjekt.

Frågan om hur nära sambandet bör vara för att nedsättning skall kunna aktualiseras är kanske i huvudsak av teoretiskt intresse. Åtminstone borde detta kunna sägas gälla ifråga om sakskador. I de flesta fall verkar det heller inte stöta på några problem att avgöra om det förelegat ett adekvat samband mellan ett sakskadeförsäkringsfall och den skadelidandes (eller identifierads) uppträdande. Konkurrerande skadeorsaker är naturligtvis tänkbara, men praktiskt sett tycks de vara sällsynt förekommande. Några domstolsavgöranden med anknytning till KFL, där just detta problem behandlats, har jag inte kunnat finna. Jag har heller inte funnit något nämndavgörande avseende 32 §, där den skadelidande hävdat att hans handlingssätt inte varit det som föranlett skadan. När den försäkrade är missnöjd med bolagets bedömning åberopas istället genomgående att handlingssättet ej varit oaktsamt. I de flesta framkallandefall

---

35 Angående olika teorier om kausalitetens innebörd, se Dufwa, Flera skadevållare II, 1993, kapitel 6. Se även Peczenik, Causes and Damages, 1979, som innefattar utförliga hänvisningar till den juridiska och filosofiska litteraturen i detta ämne. Även Strahl, Adekvansläran, i Festskrift till Karlgren, 1964, s 324 ff. Se även Hellner, Skadeståndsrätt 3 uppl, s 141 ff med hänvisning bl a till Karlgren, Produktansvaret, 1971, s 113 ff, Saxén, Adekvans och skada, 1962, samt Skadeståndsrätt, 1975, 8 kap. Se även Nordensson-Bengtsson-Strömbäck, Skadestånd, 2 uppl, 1975, s 42 f, jfr även prop 1972:5 s 21 f, Jørgensen, Erstatningsret s 196 ff. Angående kausalitet i samband med medvållande se Agell, Samtycke och risktagande, 1962, s 212 , Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982 s 168 f samt Andersson, Skyddsändamål och adekvans, Om skadeståndsansvarets gränser, 1993.

36 Se s 70 f.

37 Se Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 92 ff.

38 I skadeståndsrätten anses det däremot i allmänhet tillräckligt att vållandet varit en bidragande orsak till skadan för att kausalitetskravet skall anses uppfyllt, Hellner, Skadeståndsrätt, 4 uppl, 1985, s 163. Här bör dock påminnas om att ett lindrigt krav på sambandets kvalitet i detta fall gynnar den skadelidande.

39 Med tillräcklig betingelse avses då att handlingen ifråga "enligt naturens och samhällets ordning" lett fram till skadan. Med nödvändig betingelse avses att skadan inte skulle ha inträffat om inte handlingen ifråga hade företagits, Hellner, Skadeståndsrätt, 4 uppl, 1985, s 161.

tycks alltså bolag och försäkringstagare vara någorlunda eniga om hur man bör se på sambandets karaktär.[40]

Vid personskador kan det många gånger vara besvärligare än vid sakskador att avgöra vad som är att betrakta som adekvat kausalitet. I dessa fall kan det ju bli tal om att ta ställning till medicinskt komplicerade förlopp. För konsumentförsäkringarnas del minimeras adekvansproblematiken emellertid av två faktorer. För det första omfattas inte de rena personförsäkringarna av KFL.[41] För det andra, när personskadeskydd ändå ingår i försäkringen är ofta situationer som skulle ha kunnat betraktas som framkallande undantagna från försäkringens omfattning. Jag tänker då t ex på sådant som att den försäkrade själv utsatt sig för risk att bli överfallen och skadad genom att uppträda provokativt.[42] Då begränsningarna i överfallsskyddet accepteras som omfattningsklausuler ankommer det på den försäkrade att visa att han råkat ut för en skada som omfattas av försäkringen. Vill försäkringsbolaget härefter befria sig från ansvar torde det åligga bolaget att visa på att ett undantag är tillämpligt t ex att det förelegat ett samband mellan överfallet och påverkan av alkohol hos den skadelidande. Det är emellertid inte ovanligt att det i försäkringsavtalet slås fast att det ankommer på den försäkrade att bevisa bristande samband.[43] Ofta har den försäkrade betydande svårigheter att uppfylla denna bevisbörda. Det är möjligt att det kan betraktas som oskäligt att vända på bevisbördan på detta sätt.

Vad gäller bevisbördans placering ifråga om huruvida kravet på kausalitet enligt KFL:s 32 § är uppfyllt är det möjligt att det bör ankomma på den försäkrade att visa att kausalsammanhang saknas, detta dock under förutsättning att försäkringsgivaren bevisat att det förelegat uppsåt eller vårdslöshet hos den försäkrade.[44]

6.3.2 Åsidosättande av skyldigheten att inte framkalla försäkringsfallet.

Enligt KFL 32 § 1 st måste den skadelidande själv ha framkallat sin skada för att han skall drabbas av nedsättning. Undantag från detta gäller emellertid i de fall förutsättningarna för identifikation är uppfyllda.[45]

Identifikation kan förekomma i två fall, dels när någon framkallat skadan med den försäkrades samtycke, dels när skadan orsakats av någon som har väsentlig ekonomisk gemenskap med den skadelidande.[46] Dessa två identifikationsgrunder är desamma som vid åsidosättande av föreskrift i villkoren. Till skillnad från vad som gäller enligt 31 § ger lagen dock inte försäkringsbolagen möjlighet att föreskriva om identifikation med den som haft tillsyn över den

40 Jørgensen har påpekat att det i dansk ersättningsrättslig praxis hör till undantagen att skadevållaren hävdar att det skulle brista i adekvans när skadelidande dött efter ett sjukdomsförlopp som förorsakat av skadevållaren, Erstatningsret, 1972, s 198. Motsvarande tendens tycks göra sig gällande i KFL:s fall.

41 I den nya FAL regleras personskadeförsäkringarna i lagens tredje avdelning, frågan om framkallande behandlas i FAL 13:8.

42 I överfallsskadorna är det för övrigt inte ovanligt att den skadade hävdar att det föreligger bristande kausalitet mellan hans handlingssätt och den skada han drabbats av. Angående överfallsvillkoren, se ovan under 5.2.2.

43 Se t ex WASA VHA 87 G 2. Enligt villkoren räcker det dock att det görs sannolikt att samband saknats, Trygg Hansa Villa/hemförsäkring 94-01-01.

44 Åtminstone förordas denna lösning av Hellner vid tillämpning av framkallandereglerna i 1927 års FAL, Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 184 f. Angående bevisfrågor rörande kausalitet, se Agell, Orsaksrekvisit och beviskrav i skadeståndsrätten, i Festskrift till Per Olof Ekelöf, 1972, s 1 ff.

45 Samma krav ställs i den nya FAL 4:5 samt 4:8.

46 Enligt den nya FAL gäller istället att identifikation kan ske dels med den som med den försäkrades samtycke har hand om egendomen, dels mellan makar och sambor när det skadade utgör gemensam bostad eller bohag.

försäkrades egendom.[47]

Att den skadelidande inte skall undgå påföljd när han samtyckt till att någon annan framkallat försäkringsfallet är tämligen självklart. Det vore orimligt om den försäkrade skulle kunna undkomma påföljd enbart genom att överlåta på någon annan att t ex elda upp ett försäkrat hus. För att försäkringsbolaget skall vara fritt från ansvar bör emellertid samtycket omfatta inte bara handlingen som sådan utan även de effekter som den faktiskt kommit att medföra. Blir skadan oväntat omfattande anses detta vara något som får bedömas med stöd av vårdslöshetsrekvisitet.[48] När skadan framkallats av vårdslöshet måste den skadelidandes samtycke ha omfattat det vårdslösa handlingssättet. Enbart den omständigheten att den försäkrade låtit skadevållaren ta hand om egendomen utgör inte tillräcklig grund för identifikation.[49] I vissa fall kan det emellertid anses som vårdslöst av den försäkrade själv att överlåta ansvaret för sin egendom på någon som uppenbarligen inte varit kapabel att klara uppgiften. Nedsättning kan då komma ifråga med hänvisning till det egna handlandet.

För att förutsättningarna för identifikation skall vara uppfyllda, bör , liksom vid åsidosättande av föreskrift i försäkringsavtalet, samtycket ha varit någorlunda uttryckligt.[50] Det är tillräckligt att samtycket omfattar ett konkret förfarande, det behöver inte omfatta effekterna av handlingen (underlåtenheten). Det är dock tveksamt om identifikation kan ske med hänvisning till ett hypotetiskt samtycke. Detta skulle kunna leda till att försäkringsskyddet kom att begränsas på ett svåröverskådligt vis.

I brist på direkta uttalanden i saken är det vanskligt att säga något om hur bevisbördan bör placeras ifråga om förutsättningarna för identifikation är uppfyllda eller ej. Det ligger kanske nära till hands att anta att det försäkringsbolag, som vill begränsa sitt ansvar, har att visa att den skadelidande lämnat sitt samtycke till den handling (underlåtenhet) som lett fram till skadan. Detta skulle emellertid kunna underlätta för försäkringsbedrägerier varför det kanske trots allt bör åläggas den skadelidande att visa att något samtycke ej förelegat.[51]

Vad gäller identifikation pga väsentlig ekonomisk gemenskap kan här hänvisas till vad som sagts om detta i det föregående kapitlet.[52] Jag vill dock åter påpeka att makar inte slentrianmässigt bör identifieras med varandra. Identifikation förutsätter i princip att det förelegat gifto- eller samäganderätt i den skadade egendomen. Till detta får läggas att det dessutom krävs ett gemensamt brukande av det skadade.[53] I vissa fall kan det finnas skäl att

47 I detta fall är med andra ord den nya FAL strängare mot försäkringstagaren än KFL. Betydelsen av det sagda kan illustreras av ARN 92/R0410. Försäkringstagaren lämnade i detta fall sin ryggsäck på stranden hos en kamrat som låg och solade. Kamraten somnade och någon stal ryggsäcken. Enligt ett aktsamhetskrav i försäkringsvillkoren skulle egendomen handhas så att skada eller förlust så långt som möjligt förhindrades. I sitt beslut konstaterade nämnden att försäkringstagaren vidtagit vissa försiktighetsåtgärder när han överlät på kamraten att se efter ryggsäcken men ansåg att den oaktsamhet som denne visat fick försäkringstagaren svara för (alltså identifikation med hänvisning till tillsyn). Nedsättning med 25% rekommenderades.

48 Se Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 183 angående icke-adekvat följd av ett framkallande.

49 Prop 1979/80:9 s 155, Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 151. Som påtalats (not 41) innebär FAL en förändring på denna punkt.

50 Angående detta se Hellner, Skadeståndsrätt, 5 uppl, 1995, s 118. Angående samtyckets betydelse i skadeståndsrätten se Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, kap 16 med hänvisning till Agell, Samtycke och risktagande, 1962, Karlgren, Culpa och samtycke inom skadeståndsrätten, 1969, och Produktansvaret, 1971, s 154 ff, Grönfors, Skadelidandes medverkan, 1954, s 57 ff.

51 Jfr ovan vad som sagts ifråga om samtycke vid åsidosättande av säkerhetsföreskrift, s 173.

52 Se under 5.3.3.2 och 5.4.1.2.

53 Prop 1979/80:9 s 151. Vid tillämpning av den nya FAL förutsätter identifikation att någon som med den försäkrades samtycke har handhaft egendomen framkallat skadan, alternativt kan identifikation ske mellan makar respektive mellan sambor när det skadade utgör gemensam bostad eller bohag, FAL 4:8.

avstå från nedsättning även om den skadelidande maken haft den efterlysta ekonomiska gemenskapen med den som framkallat försäkringsfallet. Detta gäller t ex när skadan framkallats av hämndbegär.[54] Det kan i sammanhanget noteras det i 1927 års FAL förekommer en särskild regel om identifikation mellan makar vid framkallande av brandskada.[55] Enligt detta lagrum skall makarna som huvudregel identifieras med varandra när en av dem framkallat brandskada. Undantag gäller om makarna pga av söndring eller hemskillnad lever åtskilda.[56] Här knyts identifikationen till gemenskapen i boendet, medan KFL tar fasta på de ekonomiska förhållandena. Enligt Hellner borde FAL:s regel kunna tolkas e contrario så att annan familjemedlem än en make inte ska identifieras med den skadelidande.[57] Med hänvisning till vad som sagts i KFL:s motiv tycks det i princip inte ha skett några avgörande förändringar i synen på kretsen av tänkbara identifikationssubjekt.[58] Det bör dock tilläggas att det enligt lagförarbetena också bör kunna förekomma identifikation i samboförhållande samt undantagsvis mellan barn och föräldrar eller mellan syskon. I första hand tycks dock detta gälla för fall där den skadelidande t ex av skattemässiga skäl rent formellt är ägare till den skadade egendomen medan skadevållaren i praktiken "äger" eller förfogar över egendomen.[59]

Även ifråga om identifikation till följd av väsentlig ekonomisk gemenskap är det möjligt att det borde ankomma på den skadelidande att visa att det inte föreligger någon grund för att skadevållarens agerande skall drabba annan än honom själv. Det torde ju vara lättas för den skadelidande att få fram bevisning ifråga om de ekonomiska förhållandena i äktenskapet. Här kan dock viss kritik riktas mot ARN. Åtminstone vid åsidosättande av säkerhetsföreskrift tycks nämnden i många fall ha utgått från att äktenskapet i sig är tillräckligt för identifikation.[60]

När den som framkallat skadan avlidit, tycks dödsboet identifieras med den avlidne försäkringstagaren.[61] Möjligen kan de ekonomiska banden mellan den avlidna fysiska person och dödsboet som juridisk person anses vara så starka att det finns anledning att låta dödsboet drabbas av den avlidnes handlingssätt. Mot detta kan emellertid invändas att det i sista hand blir arvtagarna som drabbas av att ersättning nekas eller jämkas. Dessa behöver varken ha samtyckt till handlingssättet som föranlett skadan eller ha haft väsentlig ekonomisk gemenskap med den avlidne. Det är möjligt att det i nedsättningsbedömningen kan tas en viss hänsyn till sådana omständigheter. Något egentligt stöd för ett sådant antagande ges emellertid inte i lagmotiven. Förmodligen har lagstiftaren inte tänkt på problemet.[62]

---

54 Prop 1979/80:9 s 156, Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 152, RFS B:2 1982:47. Enligt förarbetena till FAL är dock inte identifikation utesluten i dessa fall, däremot bör hänsyn tas till dessa förhållanden i skälighetsbedömningen, SOU 1989:88 s 310.

55 FAL 85 §, angående detta lagrum se Bentzon / Christensen , Lov om forsikringsaftaler I, 1952,s 429 f, Sindballe, Dansk forsikringsret I , 1948, s 100, Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 295 f, Hult, Försäkringsavtalslagen, 1936, s 110 f, Grundt, Lærebok i norsk forsikringsrett, 1939, s 424.

56 Bentzon/ Christensen menar att identifikationsregeln bör kunna användas analogt på försäkringar som påminner om brandförsäkring.

57 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 295.

58 Även enligt den nya FAL begränsas identifikationskretsen till make/sambo, FAL 4:8.

59 Prop 1979/80:9 s 156, 151.

60 Se 5.4.1.2.

61 Se ARN 85/R1146, fallet refereras i 6.3.1.

62 Frågan har inte heller reglerats särskilt i den nya FAL.

6.4 De subjektiva förutsättningarna för nedsättning.

6.4.1 Uppsåt.

Vid uppsåtligt framkallande utgår enligt lagen överhuvudtaget ingen ersättning ur försäkringen. Detta gäller dock inte när den som framkallat försäkringsfallet handlat i ett sådant sinnestillstånd som utesluter annan påföljd än överlämnande till särskild vård, skyddstillsyn eller böter vid en brottslig gärning.[63] Nedsättning får heller inte förekomma när den som framkallat försäkringsfallet varit under 12 år.[64]

Uppsåt kan egentligen inte sägas vara en förutsättning för nedsättning eftersom lagen, med undantag för vad som sagts ovan, föreskriver att den skadelidande inte är berättigad till ersättning när skadan framkallats uppsåtligen. Någon möjlighet att ta skönsmässiga hänsyn till behovet av ersättning eller hur pass förkastlig handlingen varit ger åtminstone inte lagtexten utrymme för. Av förarbetena framgår emellertid att ersättning kan utgå när skadan framkallats av någon som identifieras med den skadelidande pga väsentlig ekonomisk gemenskap.[65] Detsamma gäller när skadan framkallats av ett barn över tio år när barnet, trots att det åldersmässigt passerat den gräns där dess handlande kan föranleda påföljd, ändå ännu ej kan antas ha nått den psykiska mognad som krävs för att det ska kunna överblicka vidden av sina handlingar.[66] I undantagsfall bör även hänsyn kunna tas till att den som framkallat skadan grovt missbedömt konsekvenserna av sitt handlingssätt.[67] Ett försvarbart handlande i en nödsituation kan dessutom enligt allmänna principer inte läggas den försäkrade till last.[68] SkVn har dock i ett prövat ärende ej ansett nödvärn ursäkta ett uppsåtligt framkallande.[69]

För att rätten till försäkringsersättning skall vara exkluderad enligt vad som sägs i lagen krävs att uppsåtet omfattat såväl handlingen (underlåtenhet) som dess effekter. Lagen ställer dock inga krav på att den handling som föregått skadan skall ha syftat till att bereda den skadelidande ersättning ur försäkringen.[70]

I sammanhanget kan påpekas att det vad gäller uppsåtligt framkallad ansvarsskada förekommer ett villkor som säger att försäkringen inte gäller "för skada som uppstått i samband med att du utfört uppsåtlig gärning, som enligt svensk lag kan leda till fängelse". SkVn har i ett intressant fall tagit ställning till innebörden av detta villkor.[71]

Försäkringstagaren tog sig med våld in i en lägenhet där han hotade en kvinna med en kniv. I lägenheten fanns även en annan person. Av oaktsamhet gav försäkringstagaren denna person ett stick i buken med kniven. Försäkringstagaren dömdes till villkorlig dom och dagsböter för grovt vållande till kroppsskada samt ålades att utge skadestånd till den knivstuckne.

Enligt nämnden så måste skadan, även om denna enligt domstol inte framkallats uppsåtligen, ha tillkommit i

63 KFL 33 §, BrB 30:6. Detsamma gäller enligt den nya FAL 4:9 2 punkten.

64 KFL 33 §. Samma gäller enligt FAL 4:9 2 punkten.

65 SOU 1977:84 s 234 f, prop 1979/80:9 s 156, 152.

66 Åldersgränsen höjdes till tolv år i det antagna lagförslaget, KFL 33 §.

67 SOU 1977:84 s 234 f.

68 Prop 1979/80:9 s 155 f. Enligt förarbetena till FAL skall ersättning inte utgå möjligen med undantag för att den försäkrade varit försatt i en nödsituation, Ds 1993:39 s 165.

69 SkVn 1/1988. Fallet refereras nedan på s 266.

70 Jfr t ex Försäkringsrättskommitténs resonemang i betänkandet till personskadelag, SOU 1986:56 s 431 ff.

71 SkVn 19/1985.

samband med annan uppsåtlig gärning - inbrottet i lägenheten. Bolaget ansågs därför inte skyldiga att ersätta skadan.

Den försäkrade kan mycket väl företa en uppsåtlig handling, som leder till skada, utan att han för den skull eftersträvat att skadan skulle inträffa. Försäkringstagaren kan t ex medvetet ha låtit sitt bagage stå på en obevakad plats medan han uträttar ett ärende. Vid återkomsten visar det sig att bagaget försvunnit. Försäkringstagaren har naturligtvis inte eftersträvat att någon skulle stjäla hans saker. Däremot har han uppsåtligen, inte av glömska eller slarv, lämnat bagaget utan tillsyn. I ett fall som detta kan man inte säga rätten till ersättning bör falla bort med hänvisning till undantaget för uppsåtligen framkallade försäkringsfall. Det är dock möjligt att handlingssättet kan anses ha varit så vårdslöst att ersättning ändå kan sättas ned med 100%.[72]

Det ligger nära till hands att tänka sig att lagstiftaren först och främst eftersträvat att utesluta försäkringsskydd när det förelegat ett *direkt uppsåt* att framkalla en skada. Det har dock, åtminstone för 1927 års FAL:s del, framförts att även ett *eventuellt uppsåt* borde kunna räcka för att rätten till ersättning skall falla bort. Med eventuellt uppsåt avses att den försäkrade insett att hans handlande skulle kunna föranleda ett försäkringsfall och att det dessutom kan antas att absolut visshet om att ett försäkringsfall skulle inträffa inte skulle ha avhållit honom från att handla som han gjorde.[73] När den försäkrade insett att hans handlingssätt riskerade (ej måste) att förorsaka ett försäkringsfall, menar emellertid Lyngsø, att det rör sig om grov vårdslöshet hos den försäkrade.[74] Vid tillämpning av 1927 års FAL har detta i sig ingen praktisk betydelse för skadeförsäkringens del eftersom grov vårdslöshet likaväl som uppsåtligt framkallande, friar försäkringsbolaget från ansvar.[75] Vid tillämpning av KFL blir situationen dock en annan eftersom ersättning ej behöver bortfalla helt vid ett grovt vårdslöst framkallande.[76] I ansvarsförsäkringsfall skall t o m full ersättning utbetalas![77]

Det verkar som om åtminstone ARN varit beredd att godta eventuellt uppsåt som grund för ansvarsbefrielse i konsumentförsäkringsfall.[78]

Försäkringstagaren hittades död i sin bostad. Överstyckena, och kranbrösten på kranarna i köket var bortskruvade. Vattnet sprutade rakt ut. När försäkringstagaren hittades stod vattnet decimeterhögt i bostaden. Polisen konstaterade att båda plastvreden satt kvar och att krankäglorna var maximalt utskruvade. Man antog därför att försäkringstagaren, sedan han öppnat kranarna så långt som möjligt, fortsatt att försöka vrida och att överstyckena därvid lossnat. Försäkringsbolaget avböjde att ersätta vattenskadan med hänvisning till att den framkallats uppsåtligen. ARN konstaterade att skadan vållats genom "någon form av uppsåtligt handlande" och att den därför inte omfattades av försäkringen.

Antagligen har ARN menat att den försäkrade åtminstone borde ha kunnat inse att hans handling skulle kunna leda till skada och att detta inte avhållit honom från att skruva av dem. Det kan f ö noteras att två kranar skruvats av. Som försäkringsbolaget så riktigt påpekade är det kanske möjligt att en kran, men knappast två, skulle ha kunnat skruvas upp så långt av misstag.

Att försäkringstagaren inte haft tid att överväga konsekvenserna av sitt handlande behöver inte nödvändigtvis utesluta uppsåt. Ett exempel på detta ges i ett avgörande från SkVn som avsåg en

72 Jfr nedan 6.4.2, ett exempel ges i ARN 88/R4388.

73 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 183, Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 201.

74 Lyngsø , Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 225.

75 1927 års FAL 18 §. Den danska FAL 18 § anger dock skönsmässig bedömning av hur stor ersättning som bör utbetalas i dessa fall. Detta är dock dispositiv lag.

76 Detsamma gäller f ö den nya FAL, 4:5 2 st.

77 Så även enligt nya FAL dock med det förbehållet att bolagets ansvar i dessa fall föreslås vara subsidiärt.

78 ARN 85/R1146.

ansvarsskada.[79]

Försäkringstagaren råkade i slagsmål med sin granne. Senare åtalades försäkringstagaren för misshandel men friades med hänvisning till att han handlat i nödvärn. Tingsrätten menade emellertid att försäkringstagaren utövat mer våld än vad situationen krävde. Någon straffrättslig påföljd utdömdes dock ej eftersom tingsrätten ansåg att försäkringstagaren haft ytterst kort tidsrymd på sig för att överväga hur han skulle handla. Däremot dömdes försäkringstagaren att utge jämkat skadestånd (1 028 kr) till den skadelidande. För detta yrkande han på ersättning ur sin ansvarsförsäkring. Bolaget avböjde med hänvisning till att skadan framkallats uppsåtligen. Den omständigheten att straffpåföljd ej utdömts påverkade inte bedömningen. Nämnden delade bolagets mening.

Vid tillämpning av 1927 års FAL har bevisbördan för uppsåt ansetts åvila försäkringsbolaget.[80] Enligt Bolding kan det inte ställas lika höga krav på försäkringsbolagets bevisning som på den bevisning en åklagar har att prestera i ett brottmål.[81]

Hovrätten för Västra Sverige menade i en dom från 1988 att det inte var tillräckligt att bolaget, som ville befria sig från ansvar med stöd av en undantagsbestämmelse i försäkringsavtalet, lyckas visa att skadan med övervägande sannolikhet framkallats uppsåtligen. Domstolen hävdade att kravet på bevisningens styrka inte borde ställas lägre vad som normalt gäller i civilmål. Detta motiverades dock med en hänvisning till att det här rörde sig om en brandskada. Enligt hovrätten borde försäkringsbolagets möjligheter att ta fram bevisning underlättas av att brandskador regelmässigt blir föremål för polisundersökning.[82]

HD resonerade på motsvarande sätt i ett fall där försäkringsbolaget vägrade utge ersättning ur en vagnskadeförsäkring med åberopande av en klausul som undantog bolaget ansvar när försäkringstagaren vid skadetillfället gjort sig skyldig till rattonykterhet. I sin dom påpekade HD att frågan om rattonykterhet förekommit vid en olycka i regel utreds av polisen. Försäkringsbolaget borde därför ha goda möjligheter att få fram bevisning för att den försäkrade kört onykter. HD menade också att bolaget bör uppfylla de krav på bevisning som gäller i vanliga civilmål.[83]

Med tanke på att domstolarna poängterat att ett skäl för att ställa normala krav på bevisningens styrka varit att bolagen haft goda förutsättningar att säkra bevisning,är det möjligt att kraven på bevisning inte bör ställas lika högt i fall där det inte automatiskt blir tal om en myndighetsutredning av händelseförloppet.[84]

---

79 SkVn 1/1988.

80 Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 184 med hänvisning till Hult,Försäkringsavtalslagen, 1936, s 105, Schmidt, Faran och försäkringsfallet, 1943, s 106 f, Bentzon /Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 112, Sindballe, Dansk forsikringsret I, 1948, s 250, NJA 1936 s 439, NJA 1936 s 136, NJA 1990 s 93, Lindell, Bevisbördan i försäkringsmål, NFT nr 2/1992 s 215.

81 Bolding, Har försäkringsfallet inträffat?, s 37 ff, jfr även NJA 1986 s 470.

82 RH 1988:116.

83 NJA 1986 s 470. I sammanhanget bör även hänvisas till NJA 1994 s 449. Sedan försäkringsbolaget i detta fall vägrat att utge ersättning ur en vagnskadeförsäkring med hänvisning till att bilägaren framfört fordonet i onyktert tillstånd och dessutom i avsaknad av körkort påstod bilägaren att bilen vid skadetillfället hade körts av en annan person. HD ansåg att bilägaren fick åläggas bevisbördan för detta påstående samt att bevisningens styrka borde motsvara vad som normalt gäller i civilmål.

84 Jfr även RH 1988:40, det s k Fontainbleau-målet, i detta fall angick tvisten dock misstanke om framkallande av företagsförsäkringsfall. I en kort kommentar till fallet påpekar Lagerstöm/Roos att det skulle bli alltför betungande för den skadelidande om denne skulle visa såväl att skada inträffat som att den inte framkallats av vare sig försäkringstagaren eller någon som kan identifieras med denne. Lagerström/Roos menar att det är troligt att det räcker att försäkringsgivaren gör "sannolikt" att försäkringsfallet till följd av något undantag i lag eller avtal inte skall ersättas, för att bolaget skall kunna befria sig från ansvar när den försäkrade väl visat att skada uppkommit, Lagerström/Roos, Företagsförsäkring, 1988, s 31. Jämför även RH 1988: 116.

6.4.2 Grov vårdslöshet.

Enligt 1927 års FAL är försäkringsbolaget fritt från ansvar när ett försäkringsfall framkallats av grov vårdslöshet. Detta gäller dock inte för livförsäkringarnas del.[85] Oavsett försäkringsform, skall ersättning enligt FAL 20 § alltid utbetalas vid ordinär oaktsamhet (dvs oaktsamhet som ej når upp till grov vårdslöshet). Denna regel är emellertid dispositiv och i många fall har bolagen utnyttjat möjligheten att friskriva sig från ansvar för oaktsamt framkallade skador. Även KFL ger försäkringsbolagen möjlighet att begränsa sitt ansvar vid grovt vårdslöst framkallande. Enligt lagen har bolagen i dessa fall rätt att sätta ned ersättningen dock med undantag för ansvarsskador där full ersättning skall utgå.[86] När det förelegat grov vårdslöshet bör ersättningen som huvudregel sättas ned till noll.[87] Detta betyder att den enda skillnaden vid en jämförelse med FAL är att regeln i KFL:s fall försetts med en ventil. I undantagsfall kan viss ersättning komma att utgå, men som huvudregel blir det ingen ersättning. Lagarna skiljer sig betydligt mer åt ifråga om rätten till ersättning ur ansvarsförsäkringen eftersom KFL uttryckligen anger att det endast är vid uppsåtligt framkallade skador som påföljd kan komma ifråga i dessa fall.

Vad är då att anse som grovt vårdslöst? Som redan påtalats under 5.4.3.3 har det i skadeståndsrättsliga sammanhang hävdats att grovt vårdslösa handlingar utmärks av att skadevållaren uppträtt hänsynslöst och klart nonchalant. Den skyldige har heller inte låtit sig hindras av att risken för skada varit avsevärd.[88] En vanlig uppfattning är dessutom att det grovt vårdslösa gränsar till det uppsåtliga.[89]

Innebörden av begreppet grovt vårdslöshet har inom ersättningsrätten kanske framförallt haft sitt intresse vid tillämpning av regeln om jämkning av skadestånd till följd av personskada. Enligt SkL krävs det ju ett grovt vårdslöst medvållande hos den skadelidande för att dennes rätt till ersättning skall komma att påverkas av det egna handlandet (underlåtenheten att handla).[90] Domstolarna har i detta fall varit förhållandevis restriktiva i sin tolkning av SkL:ens jämkningsregel. Det är möjligt att detta kan förklaras av att de sociala konsekvenserna av en jämkning kan bli betydande.[91] Oavsett vad skälet kan ha varit har det i vilket fall hört till undantagen att ett medvållande vid personskada har ansetts varit grovt vårdslöst. När så ändå har skett har det i allmänhet rört sig om situationer där det funnits skäl att misstänka att det

---

85 1927 års FAL 18 § 2 st. Motsvarande gäller för livförsäkringar enligt nya FAL 13:4 och 5.

86 KFL 32 § 2 st. Samma sak gäller enligt den nya FAL 4:5, 4:9. Här bör dock påpekas att begreppet grov vårdslöshet enligt lagen anses föreligga redan när den försäkrade måste antas ha handlat i vetskap om att det förelåg en betydande risk för att det skulle inträffa en skada.

87 Prop 1979/80:9 s 154.

88 Se vad som sagts ovan angående grov vårdslöshet s 211 ff. SOU 1973:51 s 317, prop 1975:12 s 133, 173. I propositionen till SkL framhölls att synen på grov vårdslöshet i SkL borde stå i överensstämmelse med med domstolarnas tillämpning av bl a FAL 25 §. Se även prop 1975/76:15 s 16, prop 1979/80:9 s 154, jfr SOU 1986:56 s 587 och SOU 1989:88 s 181. I sammanhanget kan även påpekas att det inom transporträtten förekommer att det krävs grov vårdslöshet hos skadevållaren för att denne skall kunna hållas ersättningsskyldig utöver föreliggande ansvarsbegränsningar, så t ex i SjöL (1994:1009) 13:33 där det f ö även ställs krav på insikt om att skada sannolikt skulle kunna inträffa för att ansvarbegränsningen skall få stå åt sidan. Redan vid lagändring i gamla SjöL (1891: 35) påpekades dock att kravet på insikt torde vara överflödigt eftersom begreppet grov vårdslöshet tolkats så restriktivt i svensk rätt. Rekvisitet behölls dock av andra skäl, se prop 1982/83 :159 s 95. Som framgår återfinns det även i den senare versionen av lagen.

89 Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt, 1953, s 58. helt oomstrid är dock inte denna inställning se ovan s 212.

90 SkL (1972:207) 6:1. Se även Hellner, Skadeståndsrätt, 5 uppl, 1995, s 226 ff.

91 Se vidare Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 71 ff.

förelegat ett uppsåt att framkalla skadan.[92] Att dyka på huvudet från en badbrygga trots att det borde ha stått klart att vattnet var grunt har t ex inte ansetts vara grovt vårdslöst.[93]

Det grovt vårdslösa har inom ersättningsrätten inte enbart haft betydelse för att avgöra när skadestånd med anledning av personskada skall kunna jämkas. Även inom försäkringsrätten har frågan om vad som är att anse som grovt vårdslöst haft viss betydelse och då framförallt i två sammanhang nämligen vid bestämmande av rättsföljd av ett framkallande av försäkringsfall samt vid fastställande av om bolaget skall ha rätt att regressvis återkräva utgiven ersättning från en skadevållare.[94] Liksom vid tillämpning av SkL:s jämkningsregel har domstolarna även i dessa fall varit mycket återhållsamma med att definiera ett handlingssätt (underlåtenhet) som grovt vårdslöst.[95] Det har även här framhållits att försäkringsfall, som framkallats genom grov vårdslöshet, ligger mycket nära uppsåtsfallen.[96] Därmed är dock inte sagt att det enbart är i sådana situationer som rekvisitets krav på oaktsamhet kan anses uppfyllt. Av praxis följer nämligen att grov vårdslöshet även kan föreligga när den försäkrades beteende på ett markant sätt avvikit från det allmänt accepterade. HD har funnit att en försäkringstagare varit grovt vårdslös när denne företagit flera oaktsamma handlingar som sammantaget ledde fram till en brandskada. Försäkringstagaren var i det aktuella fallet berusad och utsatte dessutom sin omgivning för fara.[97] I sin analys avseende rättspraxis med anknytning till FAL:s regressregel har Hellner annars funnit att domstolarna varit "synnerligen obenägna" att anse grov vårdslöshet föreligga vid vållande av just brandskada.[98] I övrigt menar Hellner att den grundläggande principen i regressfall måste vara att bedömningen av vad som är att anse som grovt vårdslöst i första hand bör influeras av samma faktorer som den vanliga culpabedömningen, dvs sådant som riskens storlek och frågan om stora värden satts på spel.[99]

Även vid bestämmande av ansvar till följd av ett kontraktsbrott kan det emellanåt få viss betydelse om den som brutit mot avtalet kan anses ha varit grovt vårdslös eller ej. I köprätten förekommer t ex att en grovt vårdslös säljare kan göras ansvarig för en felaktig vara även efter den sedvanliga två-åriga ansvarsperiodens utgång.[100] Dessvärre saknas belysande praxis angående vad som är att anse som grovt vårdslöst i dessa fall.

---

92 I NJA 1983 s 522 menade HovR att en man, som led av epilepsi och som kastat sig framför en bil, hade uppträtt grovt vårdslöst. HD ansåg däremot att mannen inte varit så medveten om sitt handlande att han kunde anses ha medverkat till sin skada.

93 NJA 1979 s 129. I NJA 1985 s 309 cyklade skadevållaren i full fart ned för "en skidbacksliknande väg" och rakt ut i en korsning där cyklisten hade att lämna företräde Parterna var eniga om att oaktsamheten ej varit grov. Trots detta påtalade en dissident i HovR att oaktsamheten i detta fall varit "höggradig, på gränsen till grov".

94 1927 års FAL 18 respektive 25 §§.

95 Se NJA 1962 s 281, NJA 1963 s 683 och NJA 1965 s 244, NJA 1938 s 564. Angående tillämpning av regressregeln FAL 25 § se NJA 1942 s 11, NJA 1943 s 433, NJA 1948 s 342, NJA 1949 s 620, NJA 1949 s 732, NJA 1951 s 365, NJA 1955 s 676, NJA 1993 s 764, och NJA 1994 s 283. Se även SkVn 62/1990 samt SkVn 17/1992. Vidare Hult, SvJT 1947 s 500 f. Se även Hellner Försäkringsgivarens regressrätt s 57 ff, Hellner, Försäkringsrätt,2 uppl, 1965, s 183, Bentzon /Christensen; Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 157 med hänvisning till en rad danska avgöranden. Som exempel kan nämnas HU 48.1277, U 44 164, U 43.169 och HU 39.1138. Den danska synen på vad som är grovt vårdslös verkar inte ha varit riktigt lika återhållsam som den svenska.

96 SOU 1977:88 s 235, se även Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 147 samt Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 76.

97 NJA 1962 s 281. Fallet refereras på s 282.

98 Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt, 1953, s 64.

99 Hellner, ibid, s 65.

100 Som påpekats under 5.4.3.3 kan en köpare i sådana fall kräva rättelse enligt KöpL (1990:931) 33 §, KKL (1990:932) 24 § samt KTjL (1985:716) 19 § 2 st. Som redan påtalats saknas dessvärre även belysande uttalanden i förarbetena.

Också inom entreprenadjuridiken har innebörden av grov vårdslöshet fått en viss betydelse, detta eftersom byggherren i allmänhet inte kan göras ansvarig för fel som upptäcks efter garantitidens utgång, annat än om felet kan sägas bero på att det förekommit grov vårdslöshet vid utförandet av entreprenaden.[101] HD har haft att ta ställning till huruvida ett entreprenadföretag kunde anses ha varit grovt vårdslöst när man i strid med gällande myndighetsföreskrifter hade låtit spika upp ett innertak i en skola med alltför stort avstånd mellan spikarna. Till följd av den felaktiga upphängningsmetoden rasade hela innertaket in i skolans matsal. HD fann, att de hänsyn som motiverar den restriktiva tolkningen av begreppet grov vårdslöshet inom skadestånds- och försäkringsrätten, inte på samma sätt kunde sägas göra sig gällande i kommersiella avtalsförhållanden. I dessa senare fall menade HD att även andra kvalificerade avvikelser från normal aktsamhetsstandard än ett medvetet risktagande torde kunna föranleda att grov vårdslöshet fick anses föreligga.Särskilt med hänvisning till att risken för personskador hade varit stor, menade HD att bolaget fick anses ha visat prov på grov vårdslöshet.[102] För denna avhandlings del bör noteras att HD klart uttalade att culpabedömningen i kommersiella avtalsförhållanden rimligen inte kan ske på riktigt samma sätt som inom skadestånds- och försäkringsrätten. Därmed torde det stå klart att praxis avseende vållandebedömningen i kontraktsrättsliga sammanhang kan antas vara av underordnad betydelse för fastställandet av vad som är att anse som grovt vårdslöst enligt KFL:s regler.

Rent allmänt måste sägas att det knappast låter sig göras att exakt definiera vad som är att anse som grovt vårdslöst. Trots detta torde man, genom en analys av hur KFL:s 32 § och de försäkringsvillkor som omfattas av denna regel kommit att tillämpas av ARN och SkVn, kunna visa på olika omständigheter som har ansetts bidra till att oaktsamheten i de prövade fallen har ansetts särskilt allvarlig.

Som redan påpekats förekommer det i hem- villaförsäkringens stöldmomentet flera generellt hållna villkor som ålägger den försäkrade att handha egendom som medförs utanför bostaden på ett aktsamt sätt. Finansinspektionen har tillsammans med försäkringsbolagen lagt fast vissa riktlinjer för hur nedsättningsbedömningen bör genomföras när den försäkrade inte anses ha uppfyllt dessa aktsamhetskrav.[103] Av riktlinjerna framgår att det anses försvårande att vara oaktsam med sin egendom när risken för skada varit uppenbar. Onödig riskökning, framförallt i form av exponering av egendom medför att sättet att handha egendomen kan betraktas som ovanligt vårdslöst. Bedömningen kan även påverkas av hur pass värdefull den egendom varit som utsatts för stöldrisk. Tidpunkt och skadeplats är andra viktiga variabler att beakta i bedömningen. Åtminstone av ARN:s praxis framgår dessutom att nämnden tagit viss hänsyn till den försäkrades möjligheter att förebygga skadans uppkomst. I de fall där en stöldskada enkelt kunnat motverkas, t ex genom att den försäkrade tagit med sig egendomen istället för att lämna den på den plats där den stulits, anses de försäkrade ofta ha visat mer än vanlig oaktsamhet.

Även om riktlinjerna syftar till att vägleda bedömningen vid stölder av egendom som medförts utanför bostaden, kan de variabler som framhålles som viktiga i detta sammanhang också antas ha betydelse i andra fall. Om försäkringstagaren t ex förorsakat en brand i sin bostad kan det finnas skäl att beakta om risken för skada varit uppenbar. Onödig riskökning är en annan sådan omständighet som det kanske skulle passa att beakta i sammanhanget, osv.

Riktlinjerna ger några konkreta exempel på vad som anses vara allvarligare fall av oaktsamhet vid handhavandet av medförd egendom. Här kan nämnas att lämna egendom i nattparkerad bil, att lämna ett hotellrum olåst eller att lämna värdefull stöldbegärlig egendom framme i ett i och

---

101 AB 72 kap 5, 8 §

102 NJA 1992 s 130. Fallet kommenterat av Bengtsson i SvJT 1993 s 781.

103 Försäkringsinspektionens regler för tillämpningen av nedsättningsreglerna vid stöld av egendom som förvarats eller medförts utanför bostad. Riktlinjerna från 16 juli 1984.

för sig låst hotellrum. Av tvisterna i ARN att döma tycks det stöta på visst motstånd att få försäkringstagarna att acceptera att de här beskrivna handlingarna (underlåtenheten) är att betrakta som särskilt allvarliga fall av oaktsamhet. T ex är det inte ovanligt att försäkringstagaren ställer sig helt oförstående till att det varit mycket slarvigt att lämna kvar egendom i en nattparkerad bil.

Jämför man riktlinjerna med domstolarnas vårdslöshetsbedömning i skadestånds- och försäkringsfall, verkar riktlinjerna onekligen förhållandevis stränga. I jämförelse med hur man i rättspraxis tolkat begreppet grov vårdslöshet känns det främmande att hävda att den som glömt att låsa sitt hotellrum och som därvid får sin kamera stulen, har uppträtt hänsynslöst, nonchalant och på gränsen till ett uppsåtligt framkallande. Därmed är naturligtvis inte sagt att det överhuvudtaget inte skulle vara befogat att låta en försäkringstagare drabbas av nedsättning i en sådan situation. Bolagens inställning till vad som är oaktsamt utöver det vanliga tycks i vart fall inte sammanfalla med uttalandena i förarbeten och doktrin avseende vad som kännetecknar grov vårdslöshet. Förslaget om att i den nya FAL ge begreppet ett nytt innehåll visar på att lagstiftaren inte tycks vara helt omedveten om denna divergens.[104] Lagförslaget ger intryck av att man velat närma lagtexten till hur frågorna i praktiken hanteras. Följande avgörande hämtat från SkVn kan tjäna som exempel för att illustrera bolagens inställning.[105]

De försäkrade, som var på semesterresa i Strasbourg, förvarade under ett besök på en idrottsstadion sitt bagage inlåst i bilen bagageutrymme. I bagaget fanns 10 000 kronor i kontanter. Bilen stod parkerad intill stadions entré några tiotal meter från en livligt trafikerad väg. De försäkrade var borta från bilen i ca två timmar. När man kom tillbaka till bilen upptäckte man att någon brutit sig in i denna och tagit det medförda bagaget. Bolaget ville sätta ned ersättningen med 100% eftersom man menade att de försäkrade uppträtt mycket oaktsamt. Nämnden menade, med hänvisning till att det rörde sig om en allriskförsäkring, att nedsättning endast borde ske med 25%. Det kan tilläggas att högsta ersättningsbelopp för kontanter enligt villkoret uppgick till 1/10 basbelopp.

En tänkbar förklaring till riktlinjernas relativa stränghet kan vara att den oaktsamhetsbedömning som domstolarna gjort sig till tolk för vid tillämpning av SkL respektive 1927 års FAL inte ansetts anpassad till just stöldskador. I stöldmomentet finns ett särskilt behov av att ställa höga krav på aktsamhet. I lagförarbetena påpekas också att preventionen är mycket betydelsefull just för stöldförsäkringens del.[106] Det går självfallet heller inte att bortse från att det föreligger delade meningar om de allmänt hållna aktsamhetsvillkoren (vars tolkning riktlinjerna är tänkta att underlätta) bör tolkas som säkerhetsföreskrifter eller som klausuler vilka ålägger den försäkrade att inte framkalla försäkringsfallet. Helt klart framgår av KFL:s 31 §, som ju omfattar säkerhetsföreskrifter, att det i detta lagrum ställs större krav på aktsamhet hos den försäkrade än vad som gäller enligt 32:a §:en. I det förra fallet ger lagen utrymme för påföljd redan vid ringa oaktsamhet medan det i det senare fallet alltid krävs mer än ringa oaktsamhet. Som påpekats redan inledningsvis framgår det dock av lagmotiven att generellt hållna aktsamhetsvillkor bör behandlas som framkallandeklausuler. Oavsett detta bör man vara försiktig med att med utgångspunkt från riktlinjerna hävda att kraven på aktsamhet allmänt sett har höjts i fall av framkallande.

I det följande skall jag, med utgångspunkt i stöldförsäkringarnas generella aktsamhetsvillkor, studera vad nämnderna ansett utgöra mer än normal eller vanlig oaktsamhet. Undersökningsmaterialet styr i stor utsträckning den fortsatta framställningen. Det finns förhållandevis många avgöranden hos nämnderna på detta område. Däremot förekommer praktiskt taget inga avgöranden vad gäller framkallande av andra skador än just stöldskador.

104 Se vidare SOU 1989:88 s 181 f och 301, Ds 1993:39 s 165 f samt 244. FAL 4:9. Försäkringsbranschen har emellertid ställt sig kritisk till att införa en särskild försäkringsrättslig innebörd av begreppet, Försäkringstidningen, 12/1993 s 21.

105 SkVn 76/1988.

106 Se t ex prop 1979/80:9 s 149.

Detta är naturligtvis en brist men ger samtidigt en god bild av det verkliga läget. Avsaknaden av fall där tvisten avsett om den försäkrade av vårdslöshet framkallat t ex en brand- eller vattenskada måste rimligen tolkas så att det hör till undantagen att bolagen hävdar att den skadelidande på ett grovt vårdslöst sätt framkallat sådana skador.

6.4.2.1 Risken uppenbar.

Som framgått i det tidigare anses det som mycket graverande att den försäkrade handlat på ett sådant sätt att risken för skada varit uppenbar. I bedömningen av vad som är att anse som en påfallande skaderisk verkar nämnderna utgå från vad människor i allmänhet kan antas förutse i en situation motsvarande den som den skadelidande befunnit sig i.[107] I konsekvens med detta förekommer det också att nämnden anser att den försäkrade inte varit oaktsam när hans handlingssätt får anses vara allmänt accepterat.[108] Det förekommer också att det framhålles som en förmildrande omständighet att försäkringstagarens uppträdande tett sig "ganska naturligt".[109] Det är heller inte ovanligt att det gjorts gällande att oaktsamheten varit särskilt allvarlig när det borde ha framstått som "ganska självklart" för försäkringstagaren att han borde ha handlat på annat sätt än vad han faktiskt gjorde.[110]

Vad utmärker då de situationer där det borde ha stått klart för den försäkrade att hans handlingssätt inneburit en uppenbar risk för skada? Några nämndavgöranden kan möjligen belysa detta.[111]

Försäkringstagaren lämnade sin ryggsäck i ett hörn på ett biljettkontor på Victoria Station i London. Försäkringstagaren, som rest hela natten, var trött och hungrig och hon begav sig därför ut på stan med sina vänner för att äta. När sällskapet återkom till stationen var ryggsäcken stulen. Ryggsäcken innehöll ingen stöldbegärlig egendom. Det förkomna värderades till ca 3 400 kr. Enligt bolagets mening måste det stå klart för var och en att det är förenat med höggradig stöldrisk att lämna sitt bagage helt utan tillsyn på en livligt frekventerad järnvägsstation. Bolaget ansåg därför att det var befogat att sätta ned ersättningen med 100% . Nämnden delade bolagets uppfattning.

Ett liknande exempel finner man i följande avgörande.[112]

Försäkringstagaren ställde ifrån sig sin ryggsäck utanför ett varuhus i Dania i USA. Försäkringstagaren gick in i varuhuset för att göra vissa inköp. När han kom tillbaka var ryggsäcken stulen. Det stulna hade ett värde av ca 6 300 kr. Även här hävdade bolaget att det måste stå klart för envar att det är förenat med höggradig risk att lämna sin egendom utan tillsyn på det sätt som här skett. Nedsättning med 100% ansågs befogad. En enig nämnd instämde i bedömningen.

En intressant jämförelse kan göras med följande fall.[113]

Försäkringstagaren lämnade sin packning vid målområdet för ett jogginglopp (Lindingöloppet). Den lämnade egendomen hade ett värde av 7 527 kr. Packningen stals. Bolaget yrkade på att få sätta ned ersättningen för

107 Enligt förarbetena till FAL bör grov vårdslöshet kunna sägas föreligga när det kan konstateras att en normal person inte kunde ha undgått att inse att hans handlande innebar en betydande risk för skada, Ds 1993:39 s 244.

108 ARN 87/R3493.

109 Se t ex ARN 85/R158.

110 Se t ex ARN 87/R6617 och ARN 85/R7375.

111 ARN 83/R6231

112 ARN 82/R4445.

113 ARN 87/R5841.

förkommen stöldbegärlig egendom med 100%. Den icke-stöldbegärliga egendomen var man villig att ersätta med 75% (dvs 25% nedsättning). Bolaget åberopade att egendomen, som hade ett betydande värde, under avsevärd tid lämnats obevakad och lättillgänglig för tillgrepp. Nämnden hade inget att invända mot bolagets bedömning.

Att denna försäkringstagare fick en mildare påföljd än de två föregående vad gäller det icke-stöldbegärliga, förklaras troligen av att joggaren hade en allriskförsäkring medan de båda andra endast hade vanligt hemförsäkringsskydd (med inkluderad reseförsäkring). Att samma grad av oaktsamhet kan föranleda ett olika stort nedsättningsavdrag beroende på om den försäkrade haft en allriskförsäkring eller ej framgår för övrigt också av följande avgörande.[114]

Den försäkrade ställde ifrån sig sin cykel i centrala Uppsala. Cykeln, som var lastad med två väskor, lämnades olåst och obevakad under tio till femton minuter. Någon stal cykeln. Totalt värderades det stulna till 13 525 kr. Bolaget menade att den försäkrade grovt åsidosatt grundförsäkringens krav om att egendomen skulle handhas så att stöld så långt som möjligt förhindrades. Samma aktsamhetskrav uppställdes i den allriskförsäkring som kompletterade grundförsäkringen. I denna del menade dock bolaget att 50% nedsättning kunde anses skäligt. ARN delade bolagets uppfattning.

Det kan tilläggas att allriskskyddet i det aktuella fallet var begränsat till ett halvt basbelopp. Det är allmänt förekommande att allriskskyddet beloppsbegränsas på detta, eller liknande, sätt. Begränsningen bidrar naturligtvis till att hålla kostnaderna för denna typ av försäkringsskydd nere. Detta medför i sin tur att det i nedsättningsbedömningen kan finnas skäl att ta viss hänsyn till att det är ett villkor i allriskmomentet som är tillämpligt. Det kan också tilläggas att det förekommer att allriskvillkor anger ett visst ersättnigstak, eller en norm, för omfattningen av ett eventuellt nedsättningsavdrag.

Oavsett om det rör sig om en allrisk- eller en normal grundförsäkring framgår av såväl bolagens som nämndens avgöranden att det i allmänhet uppfattas som en allvarlig försummelse att utomhus och på en allmän plats ställa ifrån sig sin egendom på ett sådant sätt att man saknar all möjlighet att hålla denna under uppsikt. Lämnas egendomen på detta sätt verkar bolag och nämnder vara eniga om att risken för skada är så överhängande att handlingen näppeligen låter sig ursäktas. Det bör kanske påpekas att det också kan anses mycket oaktsamt att släppa kontrollen över sin egendom även när endast en begränsad krets haft tillträde till den plats där egendomen placerats. Detta framgår bl a av ett avgörande där försäkringstagaren lämnade sina smycken på en badstrand som enbart var avsedd för hotellgäster.[115]

Även om den försäkrade inte helt släppt kontakten med sin egendom kan handlingssättet ändå betraktas som mycket oaktsamt. Nedsättningspåföljden tenderar dock att bli något lindrigare när det förelegat en viss möjlighet till uppsikt något som belyses av följande fall.[116]

Försäkringstagaren ställde ifrån sig sitt bagage på Victoria station i London. Därefter gick han till en närbelägen telefonkiosk för att ringa fyra telefonsamtal. När han avslutat telefonerandet upptäckte han att bagaget var borta. Försäkringsbolaget fann den försäkrades handling mycket oaktsam.Bolaget yrkade på 50% nedsättning för stöldbegärlig egendom (bl a en kamera värd 5 600 kr). Nämnden hade inget att invända mot detta.

Försäkringstagaren befann sig på en idrottsplats. Det var vått på marken och han placerade därför sin väska, som innehöll en kamera med tillbehör, på ett brunnslock. Försäkringstagaren befann sig hela tiden 15 till 20 meter från väskan och han tittade med jämna mellanrum bort mot denna. I ett obevakat ögonblick stals väskan. Försäkringsbolaget menade att den försäkrade allvarligt åsidosatt försäkringsavtalets aktsamhetskrav och ville därför sätta ned ersättningen med 100%. Nämnden höll med om att försäkringstagaren gjort sig skyldig till en allvarlig försummelse. Majoriteten ansåg emellertid att 50% nedsättning var en tillräckligt sträng påföljd.

114 ARN 86/R1200.

115 ARN 87/R6918, fallet refereras nedan på s 276.

116 ARN 88/R4388 och SkVn 62/1982.

Ordföranden samt en nämndledamot var skiljaktiga och ville gå på bolagets linje.

I följande fall ansågs dock den försäkrade ha grovt åsidosatt aktsamhetskravet åtminstone vad gällde stöldbegärlig egendom.[117]

Försäkringstagaren ställde ifrån sig sitt bagage vid ett bord på en hamburgerrestaurang i Milano. Under tiden som försäkringstagaren stod vid disken 6 - 7 m från bordet stals väskan. Nämnden instämde i bolagets bedömning att någon ersättning inte borde utgå för det stöldbegärliga. Däremot rekommenderades bolaget att utge 50% nedsatt ersättning för övrig egendom som funnits i väskan.

Det verkar som om det anses vara mindre allvarligt att lämna sina saker utan tillsyn i närheten av bostaden.[118]

Försäkringstagaren, som hade en allriskförsäkring, hängde ut sina mattor för vädring på gården. Mattorna hängde ute i ca en timma. Under denna tid "tittade försäkringstagaren till" mattorna med jämna mellanrum. Trots detta var de försvunna när de skulle tas in. Bolaget ansåg att den försäkrades oaktsamhet varit så allvarlig att nedsättning med 100% var motiverad. Nämnden menade att försäkringstagaren förfarit oaktsamt (märk inte grovt oaktsamt) och att nedsättning med 50% var en skälig påföljd.

Ett avgörande från SkVn tyder på att bristande kontroll över egendomen till viss del kan ursäktas av att den försäkrade i ett stressat läge felbedömt risken.[119]

Försäkringstagaren hade packat ned sina smycken värda 14 500 kr i en väska som han ämnade medföra som handbagage under en flygresa. Väskan visade sig väga tio kilo och försäkringstagaren nekades därför att ta den med in i kabinen (handbagage fick endast ha en vikt av fem kilo). Efter ett längre meningsutbyte med flygpersonalen polleterades väskan. Vid ankomsten till destinationsorten var väskan försvunnen.

Bolaget menade att försäkringstagaren borde ha packat upp sina smycken ur väskan innan han lämnade denna ifrån sig. Dessutom borde det på förhand ha stått klart för försäkringstagaren att ett handbagage på tio kilo ej fick medföras i kabinen. Bolaget yrkade därför att få sätta ned ersättningen avseende smyckena med 100%.

Nämnden fann att det i oaktsamhetsbedömningen fick beaktas att försäkringstagaren "ställts inför en situation som han inte räknat med och i vilken han tämligen omgående haft att fatta ett beslut". Den felbedömning försäkringstagaren gjort sig skyldig till fick därför inte anses så allvarlig att rätten till ersättning helt skulle falla bort. Nedsättning med 50% ansågs skäligt. Fyra ledamöter var dock skiljaktiga och menade att bolagets bedömning varit korrekt.[120]

6.4.2.2. Personliga erfarenheter - riskinsikt.

Personliga erfarenheter, som borde ha bibringat den försäkrade en riskinsikt, kan föranleda att det anses som oaktsamt utöver det vanliga att återupprepa sina tidigare misstag.[121]

Försäkringstagaren, som hade villa/hemförsäkring med allriskskydd samt en specialförsäkring för smycken, blev

117 ARN 90/R4618.

118 ARN 86/R7048.

119 SkVn 16/1985.

120 Jfr även ARN 84/R6733. Angående oaktsamhetsbedömningen vid stöld av flygbagage se i övrigt 6.4.2.12. Jfr även NJA 1965 s 244 där en resenär låtit pollettera en resväska som innehöll guldföremål till ett värde av 14 000 USA-dollar. Väskan som var resgodsförsäkrad försvann innan framkomsten. Försäkringstagaren ansågs inte ha varit grovt vårdslös med hänvisning till att han överlåtit på flygplanspersonalen att handha väskan.

121 ARN 85/R7373.

vid ett bilinbrott bestulen på kontanter samt smycken. Bolaget satte ned ersättningen med 100%. Till stöd för detta åberopades bl a att försäkringstagarna "under likartat förhållande drabbats av bilinbrott under semestervistelse i Frankrike." Bolaget fann det dessutom anmärkningsvärt att de försäkrade låtit reskassan ligga kvar i bilen under en hel natt. Med hänvisning till att egendomen lämnats i bilen under en förhållandevis lång tid ansåg nämnden det befogat att sätta ned ersättningen med 100%. Två ledamöter var skiljaktiga. De menade att eftersom de försäkrade makarna hävdade att de glömt egendomen i bilen var handlingssättet endast att anse som oaktsamt och 50% ersättning borde därför utgå.

Bolaget, men däremot inte ARN, lade särskild vikt vid försäkringstagarens tidigare erfarenheter av inbrott i bilen. Det förekommer emellertid exempel på avgöranden där nämnden varit ense med bolaget om att försäkringstagarens riskkännedom borde ha motiverat ett mera aktsamt uppträdande.[122]

Försäkringstagaren blev bestulen på två plånböcker som förvarades i en nattparkerad bil. Plånböckerna innehöll sammanlagt 9 000 kr. Försäkringstagaren hade ett halvår tidigare drabbats av en liknande stöldskada. Med hänvisning till detta samt att försäkringstagaren knappast kunnat undgå all information om den stora risken för bilinbrott ville bolaget sätta ned ersättningen med 100%.

ARN fann att den försäkrade gjort sig skyldig till upprepad glömska och att det rörde sig om en större summa pengar man ansåg därför att försäkringstagaren borde vidkännas en kraftigt avdrag på ersättningen. Nedsättning med 75% rekommenderades. Tre ledamöter, däribland nämndens ordförande, var skiljaktiga och ville endast sätta ned ersättningen med 50%.

Ytterligare ett exempel ges i följande fall.[123]

Försäkringstagaren parkerade sin bil på en livligt trafikerad gata i Dar Es Salaam. I en väska, som placerats under bilens ena framsäte, förvarades 13 000 TAS (ca 3 700 kr). Försäkringstagaren var borta från bilen i ungefär två till tre minuter. När han återkom upptäckte han att passagerardörren var uppbruten. Väskan med pengarna var försvunnen.

Enligt bolagets mening var försäkringstagaren väl medveten om att risken för stöld på platsen var stor. Detta i kombination med att det borde ha varit mycket enkelt att medföra väskan med pengarna motiverade, enligt bolaget, en nedsättning med 100%. ARN:s majoritet ansåg däremot att 50% nedsättning vara skäligt. I oaktsamhetsbedömningen betonades att det i och för sig var försvårande att försäkringstagaren, trots sin personliga kännedom om den höga kriminaliteten i Dar Es Salaam, lämnat pengarna i bilen. Det ansågs emellertid förmildrande att försäkringstagaren endast varit borta en mycket kort stund och att bilen hade varit parkerad vid en livligt trafikerad gata.

Tre ledamöter ansåg oaktsamheten ringa och ville därför rekommendera full ersättning. En ledamot delade bolagets uppfattning att oaktsamheten varit så allvarlig att det vore motiverat att sätta ned ersättningen med 100%.

Även i följande fall åberopades att den försäkrade tidigare råkat ut för liknande skador.[124]

Försäkringstagaren flög till Algeriet för att hälsa på sina släktingar. Med sig hade han b la smycken till ett värde av 26 895 kr. Smyckena förvarades i en väska som försäkringstagaren bar i handen. Vid ombordstigningen på planet upplyste en markvärdinna om att väskan var för stor för att medföras som handbagage. Försäkringstagaren lämnade då väskan till markvärdinnan för pollettering. Vid ankomsten till Algeriet saknades väskan.

Försäkringsbolaget menade att försäkringstagaren gjort sig skyldig till en allvarlig försummelse när han låtit

122 ARN 88/R5590.

123 ARN 87/R1845.

124 SkVn 89/1985.

pollettera smyckena. Särskilt poängterades att försäkringstagaren vid tre tidigare tillfällen bestulits på polletterade väskor varför försäkringstagaren borde ha varit medveten om att risken för stöld var stor. Bolaget avböjde att ersätta de stulna smyckena. Nämnden hade inget att invända mot bolagets bedömning.[125]

För att den försäkrade skall kunna klandras för sitt uppträdande verkar ARN mena att det för måste varit utrett att det verkligen varit motsvarande handling som tidigare har föranlett en inträffad skada.[126]

Försäkringstagaren begärde ersättning för egendom som uppgavs ha förkommit vid tre olika stöldtillfällen. Den första stölden hade försäkringstagaren upptäckt dagen efter ett besök av en person, K, som bodde på samma gata som försäkringstagaren. Det rörde sig dels om ett mynt som försvunnit från en myntsamling, dels om en mässring. Försäkringstagaren polisanmälde stölderna och angav därvid att ingen utöver den nämnda K, en flicka samt en hemsamarit varit i lägenheten. Fjorton dagar senare upptäckte försäkringstagaren att även en klocka försvunnit. Knappt två månader efter den första stölden bjöd försäkringstagaren åter in K i sin bostad. Efter detta besök saknade försäkringstagaren tre ur.

Försäkringstagaren hade en allriskförsäkring som angav att plötslig och oförutsedd skada kunde ersättas. Enligt ett aktsamhetskrav i försäkringen krävdes att egendomen skulle handhas så att skada eller stöld så långt möjligt förhindrades. Bolaget menade att försäkringstagaren var berättigad till full ersättning för den första skadan. I det två andra skadorna menade man att försäkringstagaren allvarligt åsidosatt aktsamhetskravet. Vad gällde stölden av de tre uren menade bolaget aktsamhetskravet inte kunde anses uppfyllt med hänsyn till att försäkringstagaren bjudit in K trots att han angivit honom som misstänkt gärningsman vad gällde den tidigare stölden. Bolaget tycks ha menat att inbjudan innebar att försäkringstagaren ånyo utsatte sig för samma stöldrisk och att försäkringstagaren borde ha vetat bättre.

Nämnden fann att eftersom det inte var utrett att det verkligen varit försäkringstagarens gäst som stulit myntet och mässringen så kunde försäkringstagaren inte anses oaktsam när han åter släppte in K i sin bostad.

Det kan tilläggas att åtminstone försäkringsbolagen verkar mena att man bör vara mycket försiktiga med att släppa in personer i bostaden när man är medveten om att besökarens vandel kan ifrågasättas. Det är oklart om nämnden delar denna uppfattning.[127]

Försäkringstagaren släppte in en flyktig bekant, M, med sällskap i bostaden. M tiggde pengar av försäkringstagarens hustru varför försäkringstagaren såg sig föranlåten att fösa ut M ur lägenheten. I samband med detta stal någon i sällskapet egendom till ett värde av 1 585 kr.

Bolaget menade att försäkringstagaren brustit i aktsamhet. Med tanke på att de försäkrade kände till M:s situation (missbruksproblem) borde risken för egendomsförlust ha kunnat förutses. M och hennes följeslagare borde ha hållits under konstant uppsikt medan de befann sig i bostaden. Bolaget ansåg nedsättning med 100% skäligt.

Nämnden tyckte inte att försäkringstagaren eller hans maka borde ha förutsett risken för stöld. Full ersättning rekommenderades därför.

Av några ARN-avgöranden att döma verkar det som om vissa försäkringsbolag genomgående ställer sig kritiska till att försäkringstagaren bjuder hem okända eller flyktigt bekanta. Det rör sig då inte enbart om fall där försäkringstagaren, p g a kännedom om missbruksproblem eller tidigare dåliga erfarenheter, borde förstått att att det är olämpligt att invitera personen ifråga.

---

125 Det kan påpekas att enligt riktlinjerna för tillämpning av nedsättningsreglerna vid stöld och skadegörelse i bostad anses det försvårande att den försäkrade vid upprepade tillfällen brutit mot en viss föreskrift. Den omständigheten att man gång på gång uppträder på ett oaktsamt sätt kan alltså medföra att oaktsamheten s a s kumuleras och blir att betrakta som särskilt allvarlig. Jfr även SkVn 16/1985 som refereras under

126 ARN 86/R6264.

127 ARN 86/R4224.

Istället tycks bolagen mena att själva handlingen, att släppa in en (mer eller mindre) okänd person i hemmet, bör betraktas som oaktsam. ARN verkar dock inte dela denna åsikt.[128]

Försäkringstagarens dotter bjöd in en ung man i lägenheten. Dottern hade känt mannen i ett par veckor. Hon visste dock endast vad han hette i förnamn. Mannens efternamn, adress och yrke var okänt för henne. Under kvällens lopp blev mannen berusad och orsakade därvid en rad skador i lägenheten.

Försäkringstagaren hade en allriskförsäkring som omfattade plötsliga och oförutsedda skador. Ett aktsamhetskrav angav att egendomen skulle handhas på tillfredsställande sätt. Enligt bolagets uppfattning var aktsamhetskravet åsidosatt och ersättningen borde därför sättas ned med 50%. Nämnden menade emellertid att det inte fanns fog för någon nedsättning alls.[129]

6.4.2.3. Möjlighet att förebygga skadan.

ARN tycks se särskilt allvarligt på fall där den försäkrade har underlåtit att utnyttja de möjligheter som faktiskt stått honom till buds för att förebygga en skada. Om den försäkrade på ett enkelt sätt kunnat undvika skadan och om han inte utnyttjat dessa möjligheter, kan detta leda till att hans handlande anses försumligt utöver det vanliga. Här följer några avgöranden som illustrerar detta.[130]

Försäkringstagaren lämnade sina smycken, värda 40 000 kr, i en bag på stranden medan hon och hennes make tog sig ett bad. Bagen stals. Försäkringsbolaget menade att försäkringstagaren uppträtt mycket oaktsamt. Tillgreppet hade lätt kunnat undvikas om de försäkrade badat var för sig. Bolaget yrkade på 100% nedsättning. Nämnden fann inga skäl till annan bedömning än bolaget.

Också i följande fall blev de försäkrade bestulna på bl a smycken som enkelt kunnat skyddas mot stöld, i detta fall genom att de försäkrade tagit med sig det stöldbegärliga in i bostaden.[131]

Försäkringstagaren bestals på smycken som förvarades i en nattparkerad bil. Nämnden menade att försäkringstagaren "utan att det varit förenat med några större ansträngningar" skulle ha kunnat förhindra skadan. Att på sätt som skett lämna smyckena i en bil som nattparkerats i Stockholm ansågs "mer oaktsamt än normalt". 75% nedsättning rekommenderades.

Försäkringstagaren blev bestulen på kamera, smycken samt pengar som förvarades i en nattparkerad bil. Nämnden fann att det borde ha legat mycket nära till hands för den försäkrade att åtminstone ha tagit med sig handväskan som innehöll smycke och pengar. Detta skulle heller "inte ha varit förenat med några som helst svårigheter". Nämnden ansåg att ersättningen för den stulna kameran borde sättas ned med 50% och att nedsättning med 100% var motiverat vad gällde smycken samt pengar.

Under ett måltidsuppehåll på en semesterresa bröt sig en tjuv in i försäkringstagarens bil och stal bl a pengar och biljetter. Nämnden, som ansåg att försäkringstagaren "lätt kunnat medföra det stulna in på restaurangen", rekommenderade nedsättning med 75% (normalavdraget låg på 50%).

Den försäkrade bör uppenbarligen också utnyttja de möjligheter som erbjuds att låsa in medförd egendom.[132]

128 ARN 88/R4955.

129 Jfr även det på s 283 refererade ARN 86/R39, i detta fall somnade dock försäkringstagaren och släppte således all kontroll över sin egendom.

130 ARN 87/R6918.

131 ARN 87/R3414, ARN 85/R7375, ARN 85/R6492.

132 ARN 84/R2563.

Försäkringstagaren lämnade sin päls i en obemannad garderob under ett besök på en tandläkarmottagning. Låsbara skåp för patienternas ytterkläder fanns placerade intill garderoben. Pälsen stals. Nämnden fann att försäkringstagaren, genom att inte utnyttja möjligheten att låsa in pälsen, förfarit grovt oaktsamt. Nedsättning med 100% ansågs befogat.

Detta avgörande kan jämföras med ett fall där försäkringstagaren bestals på ett par slalomskidor.[133]

Försäkringstagaren ställde sina skidor vid bakre ingången till ett hotell. Hotellet tillhandahöll i och för sig ett speciellt förvaringsutrymme men försäkringstagaren ansåg att detta var så överfullt att risken för skador på skidorna var överhängande. Hon placerade därför skidorna utomhus. Skidorna lämnades kl 15.00. Under eftermiddagen passerade försäkringstagaren förvaringsplatsen vid flera tillfällen. På kvällen upptäckte hon att skidorna var stulna. Varken försäkringsbolaget eller nämnden ansåg att försäkringstagaren varit grovt vårdslös. Bolagets yrkade nedsättning med 50% bedömdes vara skälig. I sin motivering hänvisade nämnden till att försäkringstagaren istället för att utnyttja förvaringsutrymmet lämnat skidorna ute och praktiskt taget utan tillsyn.

Att denna försäkringstagare inte ansågs ha varit lika oaktsam som den tidigare nämnda kvinnan som lämnade sin päls i tandläkarens väntrum kan möjligen förklaras av att skidorna inte betingade ett lika högt värde som pälsen. Bolaget hävdade emellertid att skidorna var värdefulla. Det är tänkbart att nämnden påverkats av att försäkringstagaren faktiskt hade en rationell förklaring till sitt handlingssätt (förvaringsstället valdes inte enbart av t ex lättja eller slarv). Slutligen kan påpekas att det förvaringsutrymme som stod försäkringstagaren till buds tydligen var av gemensamhetskaraktär. Det fanns därför en betydande risk för stöld även om skidorna ställts i hotellets förvaringsutrymme.

Riktlinjerna för nedsättningsbedömning anger inte uttryckligen att ett visst handlingssätt bör betraktas som särskilt försumligt bara för att den försäkrade på ett enkelt sätt kunnat förebygga försäkringsfallet. Ett lätt sätt att motverka stöldskador kan emellertid vara att hålla uppsikt över det försäkrade. Av riktlinjerna framgår att nedsättningsbedömningen kan påverkas av att det framstått som naturligt att ägna det stulna särskild uppmärksamhet.

Det bör kanske påpekas att det inte undantagslöst betraktas som grovt oaktsamt att försumma att utnyttja möjligheten att förebygga en skada.[134]

Försäkringstagaren lämnade 7 580 kr i kontanter i en parkerad minibuss medan han gick för att söka hotellrum. Bilen stod obevakad i ca 15 minuter. När försäkringstagaren kom tillbaka hade någon brutit sig in i bussen och stulit pengarna. Nämnden fann att det hade varit "relativt enkelt och naturligt att ta med pengarna". Försäkringstagaren ansågs ha varit oaktsam (märk inte grovt oaktsam). Nedsättning med 50% rekommenderades.

I följande fall ansågs den försäkrade t o m berättigad till full ersättning.[135]

Försäkringstagaren lämnade sin bil i 15 minuter. En tjuv bröt sig in och stal en kamerautrustning samt 1 900 kr i kontanter. Med hänsyn till att bilen stått uppställd på en livligt frekventerad parkeringsplats och dessutom endast varit lämnad under kort tid fann nämnden att den försäkrades oaktsamhet varit så ringa att nedsättning ej borde komma ifråga. Nämnden påpekade särskilt att det förhållandet att försäkringstagaren utan svårighet kunnat ta med sig pengarna inte föranledde någon annan bedömning. Två ledamöter var skiljaktiga. Dessa rekommenderade 50% nedsättning "med hänsyn till omständigheterna".

---

133 ARN 83/R104.

134 ARN 87/R6617.

135 ARN 87/R718.

6.4.2.4 Tidpunkt och plats.

Det verkar som om underlåtenhet att ta tillvara en möjlighet att förekomma en stöldskada oftast tillmäts särskild betydelse när det också funnits andra förhållanden som talar för att den försäkrade varit mer än bara oaktsam. Just ifråga om bilinbrott tycks det vara särskilt viktigt var och när stöldskadan inträffat. Detta är i sig inget speciellt märkvärdigt konstaterande. Riktlinjerna för nedsättning anger uttryckligen att platsen för stölden kan påverka nedsättningsbedömningen.[136] Riktlinjerna ger i denna del endast uttryck för den ganska självklara principen att man bör anpassa sitt beteende efter riskbilden. I en storstad bör man följaktligen vara försiktigare med sin egendom än på landet eftersom stöldrisken i en större stad i allmänhet kan antas vara större än vad den är t ex på landet.

Enligt riktlinjerna kan vara försvårande att lämna egendom i en nattparkerad bil. Här framgår med all önskvärd tydlighet att tidpunkten för åsidosättandet av aktsamhetskravet särskild betydelse. Motsvarande påpekande förekommer inte i riktlinjerna när det gäller stöldskador på hotell och arbetsplats. Enligt vissa försäkringsavtal omfattar emellertid inte stöldskyddet för mynt och sedlar, värdehandlingar, frimärken och stöldbegärlig egendom då denna förvaras på arbetsplatsen under icke-arbetstid.[137] Jag har inte kunnat finna något avgörande där det varit tal om att tillämpa ett generellt aktsamhetskrav på en stöldsituation på arbetsplats eller hotell, där det i avgörandet fästs särskild vikt vid att den försäkrade slarvat med sin egendom t ex nattetid.

6.4.2.5 Tidsrymd.

Av riktlinjerna följer att nedsättningens omfattning också kan påverkas av den tidsrymd som aktsamhetsföreskriften varit åsidosatt. Helt följdriktigt förekommer också att nämnderna i sina bedömningar tar fasta på just hur länge den oaktsamma handlingen (underlåtenheten) har pågått.[138]

De försäkrade förvarade sin reskassa samt ett par örhänge i handskfacket i bilen. En tjuv bröt sig in och stal vad som fanns i handsfacket. Bilen stod parkerad i anslutning till det hotell där de försäkrade bodde. Egendomen hade lämnades kvar i bilen kl 21.00 på kvällen. Morgonen därpå upptäcktes stölden.

Nämnden fann att, särskilt med tanke på att förvaringen i bilen ägt rum under en förhållandevis lång tid, fick de stölddrabbade makarna anses ha gjort sig skyldiga till en så allvarlig försummelse att ingen ersättning alls borde utgå.[139]

I ett annat fall tyckte nämnden däremot inte att det varit särskilt försvårande att den försäkrade lämnat stöldbegärlig egendom i en nattparkerad bil i Köpenhamn mellan 21.00 och 06.00. I detta fall rekommenderades nedsättning med normalavdraget 50%. Bolaget menade dock att den försäkrade uppträtt så oaktsamt att nedsättning med 100% hade vara befogat.[140]

---

136 Angående fall där platsen för stölden tillmätts särskild betydelse se t ex ARN 93/R5833, ARN 92/R0146, ARN 88/R4388, ARN 87/R3414 och ARN 83/R6231.

137 Jfr t ex Skandia stor hem 86 D3.1, i Skandias avtal ges preciserade föreskrifter om hur egendomen skall förvaras under arbetstid för att aktsamhetskraven skall anses uppfyllda -inlåst i lokal, skåp, villkoret bör därför i detta fall utan tvekan betraktas som en säkerhetsföreskrift.

138 ARN 85/R7373.

139 Långvarigt åsidosättande har också åberopats av bolaget i SkVn 27/1984, försäkringstagaren hade i detta fall lämnat en väska i en hotellmatsal under ca fem och en halv timma.

140 ARN 88/R949.

Det hör annars till undantagen att nämnderna med åberopande av att åsidosättandet varit långvarigt hävdar att den försäkrades oaktsamhet överskridit det vanliga. Däremot förekommer det att det anges ha varit en förmildrande omständighet att det oaktsamma beteendet endast förelegat under en mycket kort tidsrymd.[141]

Försäkringstagaren, som hade en allriskförsäkring, lämnade sitt bagage utan tillsyn på en bänk på Stockholms centralstation under 10 till 15 sekunder. Försäkringstagaren avlägsnade sig från sitt bagage för att säga till sin hustru, som stod i kön till en kiosk, att köpa en kvällstidning. En av väskorna, vars innehåll värderades till 21 000 kr, stals. Bolaget yrkade att få sätta ned ersättningen för förkommen stöldbegärlig egendom med 100%, eftersom man ansåg det "anmärkningsvärt" att lämna så dyrbar egendom som den stulna ens för en kort stund på en plats som Stockholms Centralstation. Nämndens majoritet fann det dock förmildrande att åsidosättandet av aktsamhetskravet varat under kort tid och med hänvisning till detta rekommenderades 50% nedsättning.[142]

Intressant i detta fall är att bolaget tycks ha velat tillmäta platsen för stöldens inträffande större betydelse än den tid oaktsamheten varat. Nämnden gör däremot en mera nyanserad bedömning där den tid som aktsamhetskravet varit åsidosatt vägs mot att risken för skada var stor på den aktuella platsen.

6.4.2.6 Ekonomiskt värde.

Enligt riktlinjerna kan avdragets omfattning påverkas av hur pass värdefull den egendom varit som stulits. Det får väl antas att tanken varit att ju värdefullare egendom som exponerats för risk att skadas, desto mera oaktsamt får den försäkrade anses ha uppträtt och desto större anledning finns att öka avdraget utöver det normala.

Bland de stöldskador, där nämnder och bolag menat att det förekommit allvarliga åsidosättande av de generella aktsamhetskraven, är det inte ovanligt att det i bedömningen tas fasta på att betydande värden satts på spel.[143]

Det kan knappast påstås att det förekommer en särskild beloppsgräns som utgör riktmärke för när den försäkrade bör börja vara särskilt försiktig med sin egendom. I SkVn 62/1982 ansåg nämnden att försäkringstagaren på ett allvarligt sätt brutit mot försäkringens aktsamhetskrav eftersom han utsatt en "förhållandevis värdefull kamerautrustning" för stöldrisk. I detta fall betingade det stulna ett värde av 3 350 kr. I ARN 86/R4871 ansåg nämnden att den försäkrade åsidosatt aktsamhetskraven i en allriskförsäkring när han lämnade sin klocka, värd ca 9 000 kr, på stranden medan han badade. Den bristande tillsynen ansågs särskilt allvarlig eftersom klockan var "ovanligt dyrbar".

Mot detta kan ställas att ARN inte ansett det särskilt graverande att i tio minuter lämna en skidutrustning till ett värde av 15 445 kr utan tillsyn.[144] I ett avgörande framgår att försäkringstagarens oaktsamhet fick bedömas som mindre allvarlig eftersom den egendom som utsatts för stöldrisk, ett pärlcollier, hade ett lågt värde nämligen 5 200 kronor.[145] I ett annat avgörande från SkVn heter det att den försäkrade inte brustit i aktsamhet när han under tio till femton minuter lämnade en videoutrustning, värd 18 000 kr, i bilen.[146]

---

141 ARN 83/R3740.

142 En ledamot var skiljaktig och menade att 100% nedsättning var skäligt.

143 SkVn 89/1985, SkVn 62/1982, SkVn 40/1982.

144 ARN 85/R5863.

145 ARN 84/R2248.

146 SkVn 1982

Exemplen tyder på att värdet på den egendom som utsatts för skaderisk inte har någon självständig betydelse för utgången av oaktsamhetsbedömningen. Värdet verkar i första hand beaktas som en omständighet bland alla andra i oaktsamhetsbedömningen.

ARN verkar vara återhållsam med att betona skadans ekonomiska omfattning i själva oaktsamhets- respektive nedsättningsbedömningen. Ett exempel på detta ges i följande avgörande.[147]

Försäkringstagaren parkerade sin bil intill en motorväg vid en restaurang. Bilen lämnades för en halvtimmes måltidsuppehåll. Från restaurangen hade försäkringstagaren utsikt över parkeringsplatsen. Trots detta kunde någon bryta sig in i bilen utan att försäkringstagaren uppmärksammade vad som hände. Tjuven lade beslag på försäkringstagarens reskassa, ca 12 500 kr. Försäkringsbolaget hävdade att försäkringstagaren mycket allvarligt brutit mot försäkringens aktsamhetskrav eftersom ett högt kontantbelopp lämnats i en bil på en allmän parkeringsplats över vilken försäkringstagaren inte kunnat ha full uppsikt. Nedsättning till noll yrkades. Nämnden berörde överhuvudtaget inte det stulnas värde i sitt slut. Istället menade man att den försäkrade uppträtt oaktsamt med hänvisning till att han med lätthet hade kunnat medföra det stulna till restaurangen. 75% nedsättning rekommenderades.

Ytterligare ett exempel på att nämnden kan bortse från riskobjektets värde i sin bedömning ges i följande fall.[148]

Försäkringstagaren förvarade under en tågresa 14 150 kronor i en låst väska. Försäkringstagaren slumrade till. När han vaknade var väskan försvunnen. Av försäkringstagarens allriskförsäkring framgick att egendom skulle "handhas på tillfredsställande sätt". Bolaget menade att med hänsyn till att väskan innehållit ett betydande belopp fick aktsamhetskravet anses åsidosatt på sådant sätt att nedsättning med 100% var motiverad.

I sitt slut konstaterade ARN att allriskskyddet för kontanter var begränsat till 2 000 kr. Nämnden fann därför att man borde bortse från att försäkringstagaren vid tillfället medförde ett betydligt större belopp. Försäkringstagaren ansågs inte ha varit oaktsam och bolaget rekommenderades att utge 2 000 kr i ersättning. Två ledamöter var skiljaktiga och menade att egendomen ej handhafts på tillfredsställande sätt. Dessa ledamöter ansåg att ersättning borde utgå med 1 000 kr.

När ARN faktiskt åberopar skadans beloppsmässiga omfattning som ett argument för att ett åsidosättande av ett aktsamhetskrav bör betraktas som särskilt allvarligt har det oftast rört sig om skador runt 20 000 kr eller mer. Därmed är dock inte sagt att nämnden undantagslöst går in på skadans omfattning så snart man närmar sig 20 000 kr-gränsen.[149]

6.4.2.7 Egendomens beskaffenhet.

Enligt nedsättningsriktlinjerna kan "egendomens beskaffenhet" medföra att det framstår som naturligt att hålla den under särskild uppsikt. Av nämndpraxis framgår, föga överraskande, att det framförallt är pengar och s k stöldbegärlig egendom som bör hanteras speciellt försiktigt.[150] Oaktsamheten kan alltså komma att betraktas som särskilt allvarlig med hänvisning till att den försäkrade utsatt just stöldbegärlig egendom för skaderisk. Motsvarande hantering av icke-stöldbegärligt bedöms inte riktigt lika strängt, även om det också i dessa fall kan vara betydande värden som satts på spel.

147 ARN 85/R6492.

148 ARN 87/R249.

149 Se t ex det på s 285 refererade avgörandet ARN 88/R5012.

150 Se t ex ARN 87/R6617.

Vad gäller just pengar kan nämnas att ARN i ett avgörande uttalat att kontanter i princip aldrig bör lämnas kvar i bilen.[151] Försäkringstagaren bestals i detta fall bl a på ca 15 000 kr. Bolaget ansågs berättigat att sätta ned ersättningen för pengarna med 100% med hänvisning till att avtalets krav om att egendom skulle handhas aktsamt hade åsidosatts. Det kan dock tilläggas att det även förekommer avgöranden där den försäkrade faktiskt tillerkänts ersättning för kontanter som stulits ur bilen.[152]

6.4.2.8 Exponering.

Riktlinjerna anger att nedsättningsbedömningen kan påverkas av hur och på vilket sätt det stulna har exponerats för omvärlden. I mina studier av nämndpraxis har jag funnit att denna omständighet sällan kommer upp till diskussion i oaktsamhetsbedömningen. I fall där den bestulne försäkringstagaren praktiskt taget skyltat med sin egendom, som exempel kan nämnas de tidigare refererade avgörandena där de försäkrad lämnat sina ryggsäckar på olika offentliga platser, har nämnderna istället för att peka på att egendomen placerats på ett iögonenfallande vis, tagit fasta på att det stulna lämnats helt utan tillsyn.[153] Ett exempel på en skada där åtminstone bolaget åberopat exponering som en försvårande omständighet finner man i följande fall.[154]

Försäkringstagaren blev bestulen på en musikutrustning som han förvarade i bilen. Bilen stod parkerad i ett gemensamhetsgarage. Aktsamhetskravet i försäkringen angav att egendomen skulle handhas på tillfredsställande sätt. Bolaget menade att detta krav ej var uppfyllt. Egendomen hade förvarats synlig i en bil. Med hänvisning till detta ville man sätta ned ersättningen med 20% (tydligen ansågs försummelsen inte särskilt allvarlig). Nämnden berörde inte särskilt att musikutrustningen kunnat observeras utifrån. Försäkringstagaren ansågs ha förfarit oaktsamt eftersom utrustningen förvarats i bilen under en inte oväsentlig tid (ca 20 timmar). Nedsättning med 15 % rekommenderades. Tre ledamöter var skiljaktiga, dessa ansåg 20% nedsättning vara skäligt.

Att packa ner sin egendom och på så sätt undvika att direkt visa upp den för omgivningen behöver inte med nödvändighet innebära att den försäkrade betraktas som mera aktsam än den som låtit egendomen ligga framme fullt synlig. Tvärtom, i ett fall har försäkringsbolaget hävdat att det varit försvårande att den egendom som stulits varit nedpackad. Egendomen hade nämligen av denna anledning varit lätt att tillgripa och medföra från brottsplatsen! Nämnden kommenterade inte detta förhållande men fann ingen anledning att ändra på bolagets beslut att sätta ned ersättningen med 50%.[155]

6.4.2.9 Alkoholpåverkan.

En omständighet, som inte berörts särskilt i den svenska försäkringsrättsliga diskussionen om vad som kan föranleda att en handling (underlåtenhet) klassas som grovt vårdslös, är betydelsen av att den försäkrade varit berusad vid skadetillfället. I annan nordisk doktrin har frågan däremot varit uppe till behandling beroende på att 1927 års FAL 20 § i bl a dansk

151 ARN 86/R2661.

152 Se t ex ARN 86/R1646 där försäkringstagaren endast drabbades av 25% nedsättning när någon bröt sig in i hennes bil och stal 3 433 kr i olika valutor, jfr även SkVn 127/1985.

153 ARN 87/R5841, ARN 83/R6231.

154 ARN 87/R5886.

155 ARN 87/R1039. Till stöd för nedsättningsavdragets omfattning åberopade bolaget även att värdet på det stulna varit relativt högt -27 650 kr-, att platsen för stölden inneburit särskild risk -Amsterdam alternativt Rotterdam- samt att oaktsamheten bestått i underlåtenhet att låsa bagageluckan.

lagstiftning ger försäkringsbolagen möjlighet att friskriva sig från ansvar när den skadelidande försäkrade framkallat skadan i berusat tillstånd.[156]

För svensk del kan påpekas att såväl SkL som TSL innefattar en regel som medger jämkning vid rattonykterhet.[157] Detta förutsätter dock att föraren, utöver att ha varit påverkad av alkohol eller annan drog, också varit vårdslös. Regeln infördes med motivering att det ansågs befogat att motverka trafikonykterhetsbrott.[158] Bengtsson menar dock, med hänvisning till Nordensson, att själva graden av vårdslöshet är väsentlig för jämkningen. Att fästa huvudvikten vid brottslighetens art (trafikonykterheten) vore att införa ett främmande moment i bedömningen.[159] Som redan framkommit förekommer att försäkringsbolagen friskriver sig från ansvar för skador när försäkringstagaren gjort sig skyldig till trafiknyktersbrott. Undantaget gäller dock inte om försäkringstagaren kan visa att det inte finns samband mellan skadan och hans alkoholpåverkan. Alkohol- eller annan drogpåverkan får också betydelse vid tillämpning av överfallskyddet eftersom detta gör undantag för skador som uppkommit i samband med att den försäkrade varit påverkad av alkohol eller annan drog.[160]

Det verkar inte som om HD velat låta drogpåverkan som ensam omständighet exkludera rätten till försäkringsersättning. I det tidigare nämnda NJA 1962 s 281, menade försäkringsbolaget att den försäkrade grovt vårdslöst framkallat sin skada. HD höll med om detta.[161]

Försäkringstagaren var vid skadetillfället berusad när han efter omfattande spritförtäring fimpade en cigarett mot en dörr utan att förvissa sig om att glöden verkligen dött ut. Dörren fattade eld. Försäkringstagaren försökte hjälpligt att kväva elden. Härefter lämnade han bostaden utan att förvissa sig om att det inte längre förelåg risk för att elden åter skulle flamma upp. Utöver att ha varit alkoholpåverkad företog alltså denne försäkringstagare flera vårdslösa handlingar i samband med skadans inträffande. Han visade dessutom stor nonchalans inte bara för sin egen utan också för andras säkerhet Att på detta sätt utsätta andra för en betydande fara bör enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer kunna betraktas som grovt vårdslöst och utgången i fallet var därför inte direkt oväntad.[162]

Om en försäkringstagare i berusat tillstånd framkallar en stöldskada kan det knappast bli tal om att någon annan än försäkringstagaren själv (och möjligen någon medförsäkrad) utsätts för skaderisk. Handlingssättet borde därmed inte kunna betraktas som grovt vårdslöst med hänvisning till att det varit osedvanligt hänsynslöst mot andra. Däremot är det naturligtvis tänkbart att den försäkrade till följd av alkoholförtäring brister så i omdöme att han kunnat bli skadeståndsansvarig om hans handling hade riktat sig mot ett annat rättssubjekt.

Nämnderna tycks inte betrakta den omständigheten att den skadelidande inte varit nykter vid skadetillfället som något som ensamt indikerar grov vårdslöshet. Det verkar överhuvudtaget inte läggas särskilt stor vikt vid om den försäkrade varit berusad eller ej när skadan inträffade. Dricker den försäkrade så mycket att han blir redlös kan detta emellertid leda till att han helt släpper kontrollen över sin egendom. Detta kan i sin tur föranleda att oaktsamheten bedöms ha varit av allvarligt slag.[163]

Försäkringstagaren, som led av lindrig sockersjuka, drack sprit och somnade på en parksoffa. Han vaknade upp

156 Se Lyngsø som för dansk rätts del ingående behandlat frågan , Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 242 ff.

157 SkL 6:1, TSL 12 §.

158 Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 128.

159 Bengtsson, ibid, s 131, Nordensson, Trafikskadeersättning, 1977, s 168 ff.

160 Se vidare under 5.2.

161 Se s 268.

162 Jfr prop 1975/76:15 s 69, 116.

163 ARN 86/R4469.

hos polisen och saknade då en plastkasse som han hade hållit i handen samt en ring som han haft på fingret. I kassen hade försäkringstagaren förvarat sin kamerautrustning. Försäkringstagaren hävdade att han inte druckit särskilt mycket. Däremot medgav han att det hänt att han vid andra tillfällen blivit redlös av alkoholförtäring. I sitt utlåtande fann ARN att försäkringstagaren, genom att släppa kontrollen över sin egendom, brutit mot försäkringsavtalets krav på aktsamhet. Vidare påpekades att försäkringstagaren inte var okunnig om de effekter alkohol kunde ha på honom. Försummelsen ansågs så allvarlig att nedsättning med 100% rekommenderades.

Som synes nöjde sig inte nämnden med att konstatera att det fick anses grovt oaktsamt att dricka sig medvetslös. Att oaktsamheten sades överstiga det normala motiverades istället av att försäkringstagaren inte haft någon som helst kontroll över sin egendom samt att han inte varit obekant med vad som kunde hända när han drack sprit. Den försäkrade tycks ha velat urskulda sig med att han trots en ganska liten konsumtion av alkohol, enligt egen utsago hade han endast druckit "ett par svälj", trots detta helt hade "slagits ut". Som framgår av referatet lades det dock ingen vikt vid dessa omständigheter.

Ett annat avgörande från ARN bestyrker antagandet att nämnden knappast är beredd att ta någon avgörande hänsyn till att alkoholkonsumtionen fått oväntade effekter för den försäkrade.[164]

Försäkringstagaren tog en öl i en bar. Efter halva ölen kände han sig dålig och gick därför ut. Därefter mindes försäkringstagaren ingenting förrän han vaknade i gräset utanför baren. Hans armbandsklocka, en ring samt plånboken saknades då. Försäkringstagaren menade att någon måste hällt något i hans öl och drogat honom.

Försäkringstagaren erhöll ersättning ur sin allriskförsäkring för allt utom de stulna pengarna. Allriskmomentet omfattade i detta fall inte pengarna. Grundförsäkringen omfattade däremot medförda kontanter. Enligt villkoren för denna försäkring krävdes dock att försäkringstagaren varit aktsam. Bolaget menade att försäkringstagaren varit mycket oaktsam när han nattetid lagt sig att sova på en gräsmatta intill en gata. Man ansåg därför att det var befogat att sätta ned ersättningen med 100%. Nämnden hade inget att invända mot denna bedömning.

I ett fall som detta kan bevisbördans placering få viss betydelse. Är det bolaget som har att visa att den försäkrade har uppträtt grovt vårdslöst eller är det den försäkrade som ska exculpera sig? Oavsett vilket kan här konstateras att bolaget inte ifrågasatte den försäkrades uppgift om att han endast druckit ett halvt glas öl innan han lämnade baren. Nämnden borde därför ha att utgå från att den försäkrade inte druckit mer.

Avgörandet kan jämföras med det följande.[165]

Försäkringstagaren drack sprit hemma hos en flyktig bekant. Hon blev trött och gick och la sig för att sova i sovrummet. I lägenheten fanns vid detta tillfälle ett antal personer som satt och festade. När försäkringstagaren vaknade fann hon att någon gått igenom hennes handväska och stulit hennes pengar, en cigarettändare samt ett guldarmband. Handväskan hade försäkringstagaren haft liggande bredvid sig när hon sov. När stölden upptäcktes hade de övriga lämnat lägenheten. Nämnden fann att försäkringstagaren genom sitt handlande åsidosatt kraven på aktsamhet och att detta skett i sådan grad att nedsättning med 75% fick anses vara en skälig påföljd.[166]

I följande fall blev den berusade försäkringstagaren bestulen i det egna hemmet.[167]

Försäkringstagaren träffade två för honom helt obekanta män på stan. Han bjöd hem dem till bostaden där man festade tillsammans. Försäkringstagaren somnade, när han vaknade upptäckte han att gästerna försvunnit och med dem egendom till ett värde av ca 8 - 10 000 kr. Bolaget ansåg inte att det stulna handhafts på ett tillfredsställande

164 ARN 88/R4686.

165 ARN 85/R5756.

166 Två ledamöter var skiljaktiga. De menade att försäkringsfall ej var styrkt.

167 ARN 86/R39.

sätt och ville sätta ned ersättningen med 100%. Nämnden fann att att försäkringstagaren, genom att släppa kontrollen över sin egendom på så sätt som skett, allvarligt hade åsidosatt avtalets aktsamhetskrav. Nedsättning med 75% ansågs skäligt.[168]

Till skillnad från försäkringstagaren som somnade på parkbänken fick alltså de två senare försäkringstagarna viss ersättning. Möjligen förklaras detta av att de stölddrabbade trots allt inte befann sig på en allmän plats när de somnade och därmed släppte kontrollen över sin egendom.

Att oaktsamhetsbedömningen kan ha påverkats av att de som bestals i de båda föregående fallen var berusade vid skadetillfället framgår vid en jämförelse med följande avgörande.[169]

Försäkringstagaren, som var på resa i Hamburg, blev varm och trött. Han satte sig på en parkbänk för att vila. Sitt bagage placerade han vid fötterna. Ovanpå resväskan, som försäkringstagaren ställde mellan sina ben, låg försäkringstagarens kavaj. I kavajfickan förvarade försäkringstagaren sin plånbok. Försäkringstagaren slumrade till, när han vaknade var bagaget borta. Försäkringsbolaget ersatte allt utom de pengarna som funnits i plånboken. Bolaget menade att stölden av plånboken hade kunnat undvikas om försäkringstagaren förvarat pengarna på sig. Nämnden ansåg att de stulna pengarna, 2 000 - 2 500 kr borde ersättas med 50%.

Även i följande fall somnade den försäkrade och släppte kontrollen över sitt bagage.[170]

Försäkringstagaren somnade på ett tåg och bestals på en väska som bl a innehöll 14 150 kr i kontanter. Nämnden ansåg inte att försäkringstagaren varit oaktsam. Tre ledamöter var dock skiljaktiga.

Också dessa båda försäkringstagare har varit ur stånd att hålla tillfredsställande uppsikt över sin egendom. Till skillnad från de båda föregående försäkringstagarna var de två senare dock nyktra vid skadetillfället. Det är möjligt att detta förklarar den något mildare bedömningen av handlingssättet. Det är också troligt att en nykter person lättare än en berusad kan vakna till och överraska en tjuv. Risken för att stölden kan fullföljas skulle därför kunna antas vara mindre.

6.4.2.10 Bristande kontroll.

Letar man efter någon form av minsta gemensamma nämnare bland de stöldskador där nämnderna hävdat att oaktsamheten överstigit det normala skulle detta snarast vara att den försäkrade (eller någon på den försäkrades sida) på ett mycket tydligt sätt släppt kontrollen över den egendom som sedermera förkommit. Om detta sedan skett med anledning av att den försäkrade varit berusad, till följd av en medveten handling eller pga ren glömska tycks inte vara av avgörande betydelse.

Någon åtskillnad mellan fall där den försäkrade frivilligt och medvetet avskurit sig från möjligheten att kontrollera sin egendom och fall där kontrollmöjligheten brutits på ofrivillig väg tycks alltså inte göras. I båda fallen kan den försäkrades handlingssätt komma att betraktas som mycket oaktsamt. Däremot verkar bolagen och nämnderna i större utsträckning vara beredda att beakta ursäktande omständigheter i de senare fallen.[171]

Försäkringstagaren förlorade en resväska vars innehåll värderades till 18 975 kr. Väskan försvann i samband med att försäkringstagaren skulle stiga av ett tåg. Vid avstigningen hann försäkringstagaren, som hade tre väskor att bära, inte få med sig den sedermera förkomna väskan. Försäkringsbolaget ansåg att, med hänsyn till väskans

168 Två ledamöter var skiljaktiga och ville sätta ned ersättningen med 100%.

169 ARN 83/R7693.

170 ARN 87/R2494.

171 ARN 82/R4739.

dyrbara innehåll, det i hög grad varit oaktsamt att ens för en kort stund lämna väskan obevakad på tåget. Inledningsvis ville bolaget sätta ned ersättningen med 100% men ändrade sig efter en omprövning av ärendet och förordade därefter 75% nedsättning. Det ändrade beslutet motiverade bolaget med att "särskilda svårigheter rådde vid tillfället". Nämnden hade inget att invända mot bolagets reglering.

Ytterligare ett exempel där den försäkrade förlorade en resväska.[172]

Försäkringstagaren bar i omgångar ned sitt bagage för en trappa eftersom hon inte kunde bära allt på en gång. En väska stals. Försäkringstagaren ansågs ha varit oaktsam -ej grovt oaktsam- och nämnden fann nedsättning med 50% vara skäligt.

Att denna senare försäkringstagare inte ansågs lika oaktsam som den föregående förklaras troligen av att värdet på det stulna i det sistnämnda fallet inte var lika högt (6 204 kr) som i det tidigare.

För att den försäkrade skall ha haft tillfredsställande kontroll över sin egendom brukar det i allmänhet krävas att egendomen hållits under någorlunda konstant uppsikt. Är egendomen placerad mycket nära inpå den försäkrade verkar det emellertid som om bolag och nämnder kan vara beredda att bortse från att försäkringstagaren inte haft konstant ögonkontakt med sina saker.[173]

Ju mer den försäkrade avlägsnar sig från platsen där han ställt ifrån sig sin egendom desto mindre blir naturligtvis möjligheterna att förhindra att den stjäls. Följande fall visar på att man inte behöver avlägsna sig särskilt långt från sina saker för att man skall anses ha varit grovt oaktsam.[174]

Försäkringstagaren reste med en släkting på ett intercitytåg. Bagaget förvarades i ett bagagefack i ena ändan av tågvagnen. Efter två timmars resa upptäckte försäkringstagaren att någon stulit hennes väska. I väskan förvarades bl a smycken till ett värde av 40 000 kr. Nämnden fann att eftersom smyckena representerade ett sådant betydande värde borde väskan inte ha lämnats utan direkt och omedelbar uppsikt. Man påpekade dessutom att försäkringstagaren enkelt hade kunnat ha tillsyn över smyckena genom att placera dem i handväskan. Nedsättning med 100% ansågs skäligt.

Kravet på tillsyn kan dock inte sträckas hur långt som helst.[175]

Försäkringstagaren färdades med tåg mellan Malmö och Göteborg. Han kom direkt från Östafrika där han ådragit sig dysenteri, något som medförde att han med jämna mellanrum tvingades uppsöka toaletten. Försäkringstagaren placerade sitt bagage på en hylla mitt emot toalettdörren. Under ett toalettbesök stals bagaget. Bolaget menade att försäkringstagaren borde ha burit med sig bagaget in på toaletten så att han kunnat hålla detta under uppsikt. Man yrkade på nedsättning med 25%. Nämnden ansåg dock att försäkringstagaren inte gjort sig skyldig till oaktsamhet av sådan beskaffenhet att nedsättning kunde anses befogad.

Befinner man sig mycket nära sin egendom kan detta förhållande betraktas som en förmildrande omständighet trots att man saknat möjlighet att hålla sina saker under fortlöpande kontroll.[176]

Försäkringstagaren placerade sin kamera på en bänk i en hotellvestibul medan han väntade på en flygbuss.

172 ARN 83/R5832. Jfr även ARN 90/R0410 samt ARN 92/R5932.

173 Se ARN 83/R3371 där försäkringstagaren hade den stulna videoutrustningen intill sina fötter, fallet refereras nedan, samt ARN 83/R7693 där den försäkrade hade den stulna egendomen placerad mellan sina ben -0% nedsättning i båda fallen.

174 ARN 88/R5012.

175 ARN 85/R7121.

176 ARN 85/R7210.

Försäkringstagaren var aldrig längre än tre till fyra meter från platsen. Trots detta stals kameran utan att försäkringstagaren uppmärksammade tjuven. Bolaget menade att försäkringstagaren varit oaktsam och ville sätta ned ersättningen med 50%. Nämnden fann dock att det förelåg förmildrande omständigheter (troligen det förhållandet att man aldrig avlägsnat sig särskilt långtifrån kameran - detta var nämligen den enda ytterligare omständighet som åberopades i fallet) och nedsättning med 25% ansågs vara skäligt.[177]

Att stölden kunnat inträffa utan att den försäkrade noterat detta kan emellanåt tas som belägg för att den försäkrade brustit i omsorg om sin egendom. Det finns dock anledning att vara uppmärksam på att man inte rutinmässigt kan utgå från att den försäkrade alltid varit oaktsam så snart en tjuv oförmärkt kunnat tillägna sig något. Hade en sådan tolkning accepterats fullt ut skulle stöldskyddet urholkas i betydande utsträckning. Ett exempel som kan få illustrera det sagda framgår av följande fall.[178]

Försäkringstagaren blev bestulen på en videoutrustning, värd 14 000 kr, när han stod i en biljettkö på en flygplats. Kamerautrustningen stod bredvid försäkringstagaren på golvet. Utrustningen stals medan försäkringstagaren talade med damen som stod vid biljettdisken. Bolaget menade att försäkringstagaren inte handhaft egendomen på tillfredsställande sätt. Med tanke på att videoutrustningen varit mycket stöldbegärlig borde denna hållits under sådan uppsikt att stölden omedelbart uppmärksammats. Bolaget ansåg därför att 50% nedsättning vore skäligt. ARN fann däremot att försäkringstagaren uppfyllt aktsamhetskraven och rekommenderade därför bolaget att utge full ersättning för det stulna.

Här följer ytterligare ett exempel på en skada där den försäkrade inte upptäckte stölden förrän i efterhand.[179]

Under en måltid på en restaurang la försäkringstagaren en kamera på en stol bredvid sig. När han skulle lämna restaurangen var kameran borta. Nämndens majoritet fann att om det överhuvudtaget vore att anse som ett åsidosättande av aktsamhetskravet att placera kameran på detta sätt, så var handlingen ändå inte mer än ringa oaktsam. Nedsättning borde därför ej komma ifråga. En ledamot var skiljaktig. Han ville i likhet med bolaget sätta ned ersättningen med 50%. Till stöd för detta hade bolaget åberopat att det förelegat fara för att kameran skulle kunna stjälas och att upptäcktsrisken varit liten.[180]

Det tycks inte ställas några krav på att den försäkrade är särskilt aktiv i utövandet av tillsyn över sin egendom. I det sistnämnda fallet ansågs det tillräckligt att egendomen funnits i den försäkrades absoluta närhet. I det tidigare refererade avgörandet, ARN 87/R2494, ansågs försäkringstagaren t o m ha haft tillfredsställande kontroll över egendomen trots att han sov när någon stal hans väska. ARN verkar vara av den åsikten att tillsynen är tillfredsställande när egendomen funnits så nära den försäkrade att risken för upptäckt varit stor vid stöldtillfället. Nämndernas praxis har dock varierat en del över tiden och synen på vad som är oaktsamt tycks dessutom skifta något mellan olika försäkringstyper (allrisk jämfört med andra försäkringar). Det kan därför vara vanskligt att dra några säkra slutsatser om oaktsamhetsbedömningen i de undersökta stöldskadefallen.Med viss reservation kan ändå hävdas att när det gäller just tillsynens betydelse verkar vissa typer av försummelser anses särskilt försvårande. Med viss reservation skulle man emellertid kunna dela in stöldskadorna i följande grupper.

1. Stölder där den skadelidande helt släppt kontrollen över sin egendom antingen genom att ställa ifrån sig den på en plats som ej kunnat övervakas eller genom att helt enkelt somna i dess närhet.

177 Jfr även ARN 85/R 5759 där försäkringstagaren stod ca 10 m från sin kamera -även här ansåg ARN 25% nedsättning skäligt samt SkVn 11/1993 där försäkringstagaren på en järnvägsstation uppehöll sig 3 - 6 m från sitt bagage. Nämnden ansåg 50 % nedsättning vara skäligt.

178 ARN 83/R3371.

179 SkVn 31/1984.

180 Jfr även SkVn 80/1982.

2. Stölder där den försäkrade visserligen släppt kontrollen över egendomen men haft viss möjlighet att hålla uppsikt över den.

3. Stölder där den försäkrade lämnat sin medförda egendom i sin bil.

4. Stölder där den försäkrade släppt kontrollen över sin egendom men samtidigt överlåtit på någon annan (flygbolag, researrangör etc) att ta hand om den.

Enligt min åsikt, borde det kunna antas vara oaktsamt utöver det vanliga att hantera sin egendom såsom skett i fallen i grupp 1. Av undersökningsmaterialet att döma verkar såväl nämnder som bolag dela denna uppfattning. Som framgått förekommer det emellertid också att försäkringstagare som helt övergett sin egendom och därigenom lämnat fältet fritt för en tjuv faktiskt drabbats av en förhållandevis liten nedsättning.[181]

Vad gäller de skador som omfattas av den fjärde gruppen verkar nämnderna som huvudregel inte vilja betrakta försäkringstagarens handlingssätt (t ex att pollettera en väska som innehåller smycken e d) som grovt vårdslöst. I dessa fall tycks en strängare påföljd förutsätta att egendomen varit exceptionellt värdefull alternativt att den försäkrade pga av tidigare erfarenheter borde ha förstått bättre än att lämna ifrån sig sina dyrbarheter.[182]

Även om nämnderna i samtliga fyra grupper av fall naturligtvis inte kategoriskt knyter upp oaktsamhetsbedömningen enbart till på vilket sett den försäkrade släppt kontrollen över sin egendom tycks det ändå förhålla sig så att det främst är i grupperna två och tre som om andra omständigheter kommer att påverka bedömningen. Som framkommit i det tidigare kan nämnderna då t ex hänvisa till att det varit försvårande att egendomen haft ett högt värde, varit lätt att ta med sig osv.

6.4.2.11 Särskilt om stöld ur bil.

Av praxis följer att bolagen och nämnderna haft ganska svårt att ena sig om hur omfattande nedsättningsavdraget bör bli när den försäkrade drabbats av stöldskador i bilen. Eftersom nedsättningsavdragets omfattning i huvudsak är avhängig av hur oaktsam den skadelidande varit kan det vara intressant att jämföra storleken på de avdrag nämnderna ansett skäliga med storleken på de avdrag bolagen menat vara rimliga. Bland de studerade ARN-avgörandena har jag funnit att bolagen ansett att det funnits grund för 100% nedsättning i 16 fall. Endast i tre av dessa skador har ARN delat uppfattningen att ett 100%:igt avdrag varit en skälig påföljd.[183]

Av materialet hämtat från såväl ARN som från SkVn framgår att bolagen ofta har tyckt att 100% nedsättning varit skälig när någon brutit sig in i en bil och stulit den försäkrades stöldbegärliga egendom. Detta tyder på att bolagen i de flesta fall har ansett det mycket oaktsamt av den försäkrade att lämna sådan egendom i bilen. Som påpekats verkar dock inte nämnderna reservationslöst instämma i denna bedömning.

---

181 Utöver de redan nämnda avgörandena kan här även hänvisas till ARN 87/R5358.

182 Möjligen har detta sin förklaring i att HD i NJA 1965 s 244 inte ansåg det grovt vårdslöst att pollettera en väska med mycket värdefulla guldsmycken vid en flygresa.

183 ARN 85/R7375 i denna skada ersattes dock en kamera med 50% nedsättning, ersättningsanspråk avseende smycken och pengar nedsattes med 100%, i övrigt se ARN 85/R7373, två reservanter ville i detta fall rekommendera 50% nedsättning, ARN 86/R2661. Jfr även ARN 93/R2200 samt ARN 92/R3096.

6.4.2.12 Stöld av flygbagage.

Utöver stöld ur bil finns det anledning att ta upp ytterligare några speciella stöldsituationer för att se hur nämndpraxis utvecklats vad gäller oaktsamhets- och nedsättningsbedömning.

Nämnderna har i ett antal fall haft att ta ställning till hur man ska bedöma att försäkringstagaren lämnat stöldbegärlig egendom i sitt flygbagage.

I det tidigare nämnda avgörandet SkVn 89/1985, menade nämnden att försäkringstagaren varit särskilt vårdslös när han, trots sina tidigare dåliga erfarenheter, lät transportera sina smycken i det polleterade flygbagaget.[184] Annars brukar nämnderna som huvudregel inte betraktar det som grovt oaktsamt att ha stöldbegärlig egendom i flygbagaget.[185]

Försäkringstagaren förlorade sina smycken. Dessa hade förvarats i en resväska som försvann under en flygtur. Smyckena uppgavs ha haft ett sammanlagt värde av 6 900 kr. Nämnden menade att det i och för sig rörde sig om ett allvarligare fall av oaktsamhet men menade ändå att bolaget borde utge 50% ersättning.

Den lindriga påföljden, man nöjde sig med att rekommendera normalavdraget 50%, talar för att det, trots att det sades röra sig om ett allvarligare åsidosättande, ändå inte ansågs ha varit grovt vårdslöst att lämna ifrån sig smyckena på det sätt som skett.

ARN har i ett avgörande uttryckligen sagt att en försäkringstagare som polletterade en väska i vilken han låst in smycken värda ca 16 000 kr inte visat grov vårdslöshet. ARN menade i detta fall att 50% nedsättning var en skälig påföljd.[186] I ett fall där försäkringstagaren haft en videoutrustning, värd 18 000 kr, i sin väska ansåg nämnden att det överhuvudtaget inte förelåg någon oaktsamhet. Detta motiverades med att villkoren inte angav att egendomen borde medförts som handbagage och att det heller inte gjorts gällande att videoutrustningen varit så lätthanterlig att det skulle ha framstått som naturligt att medföra den in i planet.[187]

I ett liknande men något tidigare avgörande, menade dock nämnden att en försäkringstagare varit grovt vårdslöst. I detta fall exponerades dock egendomen på ett annat sätt än i det föregående exemplet.[188]

Försäkringstagaren förvarade guldföremål värda 4 275 kr samt en kamerautrustning värd 5 400 kr i en fotoväska som var fastbunden vid en polletterad resväska. Resväskan med vidhängande fotoväska checkades in på Arlanda i samband med en flygresa till Gambia. Vid ankomsten till Gambia saknades den mindre väskan. Såväl nämnd som bolag ansåg att nedsättning med 100% var skäligt i ett fall som detta.

Det verkar som om bolagen i allmänhet vill sätta ned ersättningen mer än nämnderna när just stöldbegärlig egendom förkommit under en flygtransport. Av de nio avgöranden, som ingår i undersökningsmaterialet och som avser stöld av flygpolletterat stöldbegärligt gods, har nämnderna och bolagen endast varit ense i sin bedömning i två fall.[189] I tre fall har nämnderna

---

184 Fallet refererat på s 274.

185 SkVn 40/1982.

186 ARN 87/R2003, jfr även ARN 84/R2248 där 25% nedsättning ansågs skäligt när försäkringstagaren låtit ett pärlhalsband, värt ca 5 200 kr bli liggande i väskan, det låg nedsättningsavdraget motiverades i detta fall med att halsbandet inte varit särskilt värdefullt.

187 ARN 84/R4549.

188 ARN 83/R2654.

189 ARN 83/R2654 och SkVn 89/1985 -100% nedsättning i båda fallen.

ansett oaktsamheten så ringa att ingen nedsättning alls har bort förekomma.[190] I tre fall har 50% nedsättning rekommenderats medan bolagen velat göra nedsättning med 100%.[191] Trots att bolagen velat sätta ned ersättningen till 0 har inte oaktsamheten betecknats som särskilt allvarlig i något av dessa fall.[192] När nämnderna rekommenderat riktlinjernas normalavdrag är det mycket som talar för att man menat att oaktsamheten varit mer än ringa men mindre än grov. ARN har dessutom rekommenderade 25% nedsättning i ett fall där bolaget menade att ett 100%:igt avdrag varit befogat.[193] I detta fall påpekade nämnden särskilt att försäkringstagarens oaktsamhet inte kunde anses vara av allvarlig art.

Det är troligt att åtminstone ARN i sina bedömningar låtit sig påverkas av utgången i NJA 1965 s 244.[194] HD fann här att en försäkringstagare, som under en flygresa förlorade en polletterad resväska innehållandes guld och smycken till ett sammanlagt värde av 75 000 kr, inte hade förfarit grovt vårdslös med sin egendom. HD hänvisade i sin bedömning till att väskan antingen förkommit under den tid den varit omhändertagen av personalen hos något av de inblandade flygbolagen eller under den tid flygplatspersonalen haft att se efter den. Försäkringstagaren hade alltså i och för sig släppt kontrollen över sin egendom, men han hade överlåtit på annan att se efter den. Uppenbarligen ansåg HD inte det grovt vårdslöst att på detta sätt lägga över på någon annan att ansvara för egendomens säkerhet (frågan om identifikation berördes ej i fallet).

6.4.2.13 Fickstöld.

En villa- hemförsäkring omfattar normalt inte fickstöld. Det förekommer däremot att allriskförsäkringar ersätter denna typ av skador. Täcker försäkringen fickstöld gäller i allmänhet ett aktsamhetskrav som anger att egendomen skall handhas så att skada så långt som möjligt förhindras. Alternativt kan villkoren kräva att egendomen skall handhas "på tillfredsställande sätt".[195] Vid stöld av en plånbok som förvarats i en knäppt bakficka menar bolagen uppenbarligen att försäkringstagaren allvarligt brustit i omsorg om sin egendom! Bolagen har ofta yrkat på att få sätta ned ersättningen med 100% vid sådana här stölder. Nämnderna har däremot ansett det naturligt att förvara plånboken på detta sätt och har därför hävdat att den bestulne försäkringstagaren inte varit oaktsam alls.[196] I ett senare avgörande var bolag och nämnd emellertid eniga om en 25%:ig nedsättning.[197]

Försäkringstagaren blev under en bussresa bestulen på ett plastfodral som han förvarade i en knäppt bakficka. I fodralet fanns ca 20 000 syriska pund (motsvarande ca 40 000 svenska kr). Bussen var fullpackad med folk och försäkringstagaren fick stå upp under hela resan.

Bolaget ansåg sig berättigat att sätta ned ersättningen med 25% (observera att kontantskyddet var maximerat till 2 180 kr i hemförsäkringen och 3 000 kr i reseförsäkringen). Till stöd för att nedsättning borde komma ifråga åberopade bolaget att försäkringstagaren bl a via informationsbroschyrer borde ha blivit varnad för att stöldrisken var stor utomlands. Vidare hävdade man att stölden enkelt hade kunnat förebyggas om försäkringstagaren istället förvarat pengarna i t ex en handledsväska. Slutligen åberopades att med hänsyn till försäkringstagarkollektivets

190 ARN 84/R4549 - bolaget yrkade 50% nedsättning, ARN 83/3371 - bolaget yrkade 50% nedsättning och SkVn 7/1985 -bolaget yrkade 100% nedsättning.

191 ARN 87/R2003, SkVn 16/1985 och SkVn 40/1982.

192 I ARN 87/R2003 sägs uttryckligen att försäkringstagaren inte varit grovt vårdslös.

193 ARN 84/R2248.

194 Fallet tidigare omnämnt under not 95.

195 Se t ex Wasa HA 92, reseskydd H 2.1.

196 ARN 82/R3660, ARN 82/R2118, ARN 81/R6892, SkVn 34/1982.

197 ARN 86/R545.

intressen måste toleransnivån för vad som är att anse som aktsamt vara beroende av den risk egendomen utsatts för. Nämnden hade inget att invända mot bolagets bedömning. [198]

En reflexion i sammanhanget är att med tanke på att försäkringsskyddet var beloppsbegränsat, borde omfattningen av den skada försäkringstagarkollektivet utsattes för inte ha varit större än om försäkringstagaren förvarat maxbeloppet i fickan. I andra fall har det också förekommit att nämnden tagit hänsyn till att beloppsbegränsningen i sig medför att försäkringstagaren inte kan få ersättning för mer än en del av sin skada. [199]

ARN tycks inte vara beredd att kalla ett handlingssätt som är allmänt förekommande bland människor (som t ex att förvara plånboken i en knäppt ficka) för mycket oaktsamt. Möjligen kan man tycka att det inte är helt normalt att förvara så mycket som 40 000 kr i fickan, något som kan förklara att nämnden accepterade bolagets nedsättningsyrkande i det refererade fallet.

6.4.2 14 Stöld i bostaden.

Vid stöld i bostaden omfattar en vanlig grundförsäkring endast stölder som förövats av någon som olovandes tagit sig in i bostaden. Allriskförsäkringen kan däremot täcka stölder som utförs av någon som fått tillstånd att vara i bostaden förutsatt att skadan uppkommer plötsligt och oförutsett. Allriskavtalen ställer därutöver krav på att den försäkrade ska ha varit aktsam. Det är uppenbart att nämnder och bolag har haft olika uppfattning om vad som är att anse som aktsamt i dessa sammanhang. I mitt material har jag funnit sex avgöranden där försäkringstagaren begärt ersättning för en stöldskada förorsakad av någon som släppts in i bostaden. Inte i något av dessa fall har nämnd och bolag varit ense om hur saken borde bedömas. De inblandade försäkringsbolagen har velat sätta ned ersättningen med 100% i samtliga fall. Tydligen har bolagen menat att den skadelidande uppträtt grovt oaktsamt. I två fall har nämnden varit enig med bolagen om att oaktsamheten varit allvarlig. Nämnden har dock nöjt sig med att rekommendera 75% nedsättning.[200] I de återstående fyra fallen ligger nämnden (det rör sig här endast om avgöranden från ARN) och bolagen långt ifrån varandra i bedömningen. Nämnden har inte ansett att det förelegat någon oaktsamhet alls i någon av dessa skador medan bolagen däremot ansett oaktsamheten så allvarlig att velat sätta ned ersättningen med 100%.[201]

Bolagen verkar mena att det är oaktsamt att släppa in obekanta om man inte håller den inbjudne under konstant uppsikt. Känner man besökaren, kan det ändå vara oaktsamt att släppa in personen ifråga om man vet med sig att gästens livsstil inte är den bästa. Nämnden har inte delat bolagens stränga inställning i dessa fall. Endast om den försäkrade helt släpper kontrollen över egendomen t ex genom att lägga sig och sova har handlingssättet ansetts oaktsamt.[202]

---

198 Fallet kan jämföras med ARN 94/R3417 där den försäkrade troligen under en taxiresa i Göteborg förlorade ett plastfodral i vilket hon bl a förvarade 4 500 kr i kontanter. Fodralet förvarades i en ca 30 cm djup jackficka. Bolaget menade att den försäkrade varit oaktsam som förvarat så mycket kontanter på sig på det sätt som skett och ville sätta ned ersättningen med 50% (maxbeloppet för kontanter var 3 000 kr). Nämnden ansåg ej att försäkringstagaren varit oaktsam varför bolaget rekommenderades utge full ersättning inom ramen för maxbeloppet.

199 Jfr även ARN 87/R2494.

200 ARN 86/R39 och ARN 85/R5756.

201 ARN 88/R4955, ARN 86/R6264, ARN 86/R4224.

202 Jfr det tidigare nämnda ARN 86/R39 s 283.

6.4.2.15 Stöld på allmän plats.

Nämnderna och bolagen tycks vara mest överens i oaktsamhets- respektive nedsättningsbedömning när det rör sig om stölder som förövats på allmänna platser, dock med undantag för stölder som inträffat under tåg- eller bussresor. I dessa senare fall har åtminstone ARN ofta visat en mera försäkringstagarvänlig inställning än bolagen.[203] När försäkringstagaren blivit bestulen på en järnvägsstation har nämnderna och bolagen varit oense om bedömningen i endast två av åtta fall.[204] I tre fall har man varit ense om att oaktsamheten varit så allvarlig att nedsättning med 100% varit motiverad.[205] I bedömningen har nämnderna lagt avgörande vikt vid att risken för skada varit stor.

Även i fall där försäkringstagaren blivit bestulen utomhus t ex i en park, på en idrottsplats, på en marknad etc, tycks nämnder och bolag vara någorlunda överens i oaktsamhets- och nedsättningsbedömningen. Enligt riktlinjerna är normalavdraget 50% och om detta enas bolagen och nämnderna i flertalet fall.[206] I åtta av undersökninsmaterialets nitton stöldskador utomhus eller på annan allmänna plats har nämnderna haft annan uppfattning än de inblandade bolagen.[207] I fyra skador har ARN delat bolagens åsikt om att oaktsamheten varit så allvarlig att nedsättning med 100% ansetts skälig.[208] I ett fall har förutsättningarna för att utnyttja försäkringsvillkorets maximalt avdrag om 20% ansetts uppfyllt.[209] Gemensamt för de skador där nämnden ansett maximalt avdrag befogat torde vara att den skadelidande helt och hållet släppt kontakten med sin egendom. Detta kan då ha skett antingen genom att den försäkrade ställt ifrån sig egendomen och gått ifrån den, eller genom att den bestulne somnat med egendomen i sin närhet. Försäkringstagaren har härigenom avskurit sig från möjligheten att hålla uppsikt över egendomen. Det tycks inte vara av någon avgörande betydelse om detta skett medvetet, av slarv eller ren glömska.

Det kan tilläggas att det av praxis framgår att det ställs särskilt höga krav på aktsamhet vid handhavande av kontanter. Att på en allmän plats helt släppa kontrollen över en väska, jacka eller annat i vilken pengar förvaras bedöms i allmänhet vara en så allvarlig försummelse att nedsättning sker med 100%.

6.4.2.16 Sammanfattande kommentar.

Går det överhuvudtaget att med utgångspunkt i redogörelsen för oaktsamhetsbedömningen vid stöld av medförd egendom säga något allmängiltigt om vad som kan betraktas som grovt vårdslöst vid framkallande av försäkringsfall? Innan jag går närmare in på detta problem ska jag först försöka sammanfatta vad som kan sägas ha varit gemensamt för de här undersökta avgöranden där nämnderna antingen uttryckligen sagt att oaktsamheten varit allvarlig eller där

---

203 ARN 87/R2494, ARN 85/R7121, ARN 84/R6733, ARN 84/R2296,ARN 82/R3660 och ARN 81/6892.

204 ARN 83/R3740 och ARN 82/R2116.

205 ARN 83/R6231, ARN 82/R1310 och ARN 82/R1304.

206 Såväl snitt som medianavdrag i gruppen ligger för ARN:s del på 50%, bolagen har ett snittavdrag på 66% och ett medianavdrag om 50%.

207 ARN 95/R 0970, ARN 94/R3417, ARN 94/4396, ARN 85/R5863, ARN 85/R5759, ARN 83/R7693,ARN 82/R2118 och SkVn 62/1982.

208 ARN 88/R4686, ARN 87/R5841, ARN 86/R4469 och ARN 82/R4445.

209 SkVn 101/1981. I detta fall antyder nämnden i sin motivering att man egentligen ej anser att skadan borde omfattas av försäkringen - den skulle inte ha inträffat plötsligt och oförutsett - men då bolaget inte begärt att få detta prövat var nämnden avskuren från att på denna grund avböja ersättningsanspråken.

nedsättningsavdragets omfattning tyder på att så ansetts ha varit fallet. Det är svårt att vara exakt i en sådan analys eftersom nämndutlåtandena ofta är kortfattade och otydliga ifråga om vad som lagts till grund för bedömningen. De redovisade slutsatserna får alltså tas med viss försiktighet.

Den sparsamma HD-praxis som förekommer på biförpliktelseområdet antyder att grov vårdslöshet föreligger bl a när den försäkrade företagit flera vårdslösa handlingar som sammantaget föranlett skadan.Ytterligare ett argument för att oaktsamheten överstigit det normala kan vara att någon annans liv och egendom utsatts för skaderisk.[210] Att annans egendom utsatts för risk verkar emellertid inte ensamt vara tillräckligt för att grov vårdslöshet skall anses föreligga. Detta framgår i ett HD-avgörande från 1945.[211]

Ett antal byggnader brann ned i samband med en militärövning i s k projektilröjning. RR menade att ansvarig ledare för övningen visat grov vårdslöshet eftersom övningsmomentet ägt rum i omedelbar närhet av lättantändliga byggnader utan att särskilda försiktighetsåtgärder hade vidtagits. RR menade att övningsledaren som hade särskild utbildning i projektilröjning borde ha förstått att det var olämpligt att utföra övningen på platsen. RR:s uppfattning delades emellertid inte av HovR och HD. Övningsledaren ansågs ej ha visat grov vårdslöshet.

Som påpekats under 6.4.2 har svenska domstolar överhuvudtaget varit restriktiva med att bedöma skadegörande handlingar (underlåtenhet) som grovt vårdslösa.[212] Detta gäller inte enbart vid framkallande av försäkringsfall utan även vid tillämpning av 1927 års FAL:s regel om försäkringsgivarens möjlighet att regressa mot tredje man som vållat skada.[213]

Nämndpraxis tyder knappast på samma restriktiva inställning, åtminstone inte när det gäller att tillämpa de generella aktsamhetskraven i stöldförsäkringen. Detta kan möjligen förklaras av att nämnderna menat att den förhållandevis generösa culpabedömningen passar dåligt för just stöldskador. I förarbetena till den nya FAL påtalas att försäkringsbolagen har ett befogat intresse av att förebygga allvarligt slarv från den försäkrades sida, särskilt när den försäkrades uppträdande kan förklaras av att han insett att följderna av hans handlande skulle komma att drabba bolaget och inte honom själv.[214] Av dessa skäl föreslås begreppet grov vårdslöshet få en ny innebörd. Den försäkrade anses ha varit grovt vårdslös när han måste antas ha handlat, eller underlåtit att handla, med vetskap om att försäkringsobjektet utsattes för en betydande risk.[215] Det kan tilläggas att det i allmänhet räcker att "en normal person inte kunde ha undgått att känna till eller lägga märke till förhållandena".[216] Föreligger någon särskild omständighet som talar mot att den försäkrade förstått det farliga i sitt handlande skall handlingen (underlåtenheten att handla) dock inte betraktas som grovt vårdslöst. Den föreslagna innebörden av begreppet grov vårdslöshet verkar därmed närma sig det som nämnder och bolag tillämpat vid uttolkningen av generella aktsamhetsvillkor.

Jag har inte kunnat finna något avgörande där det hävdats att den försäkrade varit allvarligt oaktsam (som nämnderna tycks föredra att kalla det) med hänvisning till att någon annan än den skadelidande själv utsatts för risk (möjligen med undantag för medförsäkrad). Att annans liv eller egendom utsatts för fara torde med andra ord, åtminstone inte vid stöld, ha varit något

210 Jfr det tidigare nämnda NJA 1962 s 281.

211 NJA 1945 s 322. Det är dock möjligt att utgången i detta fall delvis varit avhängig av att det rörde sig om just en militärövning som tillika förekommit under beredskapstiden. Enligt förarbetena till den nya FAL skall särskild hänsyn tas till om det förelegat risk för personskada (märk ej skada på egendom), Ds 1993:39 s 245.

212 NJA 1949 s 620 visar dock på en något strängare inställning i kontraktsförhållande.

213 Angående denna rättspraxis se not 95.

214 Ds 1993:39 s 166.

215 FAL 4:9.

216 Ds 1993:39 s 244.

absolut krav för att oaktsamheten skall ha kunnat betecknas som grov vårdslöshet. Det kan heller knappast påstås att domstolspraxis ger stöd för att grov vårdslöshet alltid förutsätter att någon annan utsatts för en skaderisk.

I det övervägande antalet fall där det talats om grov (allvarlig) oaktsamhet har nämnderna vägt in ett flertal omständigheter i oaktsamhetsbedömningen.[217] Det dominerande argumentet för att oaktsamheten bedömts överstiga det normala har i varit att försäkringstagaren brustit i erforderlig kontroll över sin egendom. Till detta har ofta lagts att platsen där skadan inträffat varit sådan att risken för stöld varit överhängande. Nästan lika vanligt är att det som andra omständighet nämns att det stulna haft ett förhållandevis högt värde. Det förekommer också att hänsyn tas till att tjuven kunnat tillgripa egendomen utan någon större risk för upptäckt (vare sig av den försäkrade eller någon annan). Att den försäkrade enkelt kunnat undvika skadan genom att ta med sig sin egendom kan också vara en omständighet som bidrar till att det i grunden oaktsamma beteendet, att släppa kontrollen över sina tillhörigheter, kommer att bedömas som ett allvarligt åsidosättande.

Det kan tilläggas att det faktiskt också förekommer att nämnden nöjer sig med att konstatera att eftersom den försäkrade helt släppt kontrollen över sina tillhörigheter så får oaktsamheten betraktas som grov. Faktum är att bristande kontroll som enda argument för 75 - 100% nedsättning förekommer i fyra av de fem fall där nämnderna endast angivit ett skäl för den stränga påföljden.[218] Bland de övriga skäl som angivits som grund för att den försäkrade allvarligt skulle ha åsidosatt försäkringens krav på aktsamhet kan följande nämnas; bristande kontroll, skadan skulle lätt ha kunnat undvikits, platsen, det skadades värde, egendomens art, tidpunkten för skadans inträffande, risken för skada var uppenbar, förvaringssättet, tiden som försäkringsobjektet utsatts för skaderisk, ursäktande omständigheter har ej förelegat och slutligen upprepat handlande. De flesta av de uppräknade skälen för att oaktsamheten varit allvarlig har direkt anknytning till riskbilden för stöldskador. Det är därför tveksamt i vad mån det går att med stöd av undersökningsresultatet dra några slutsatser om vilka omständigheter som kan vägas in i oaktsamhetsbedömningen i andra skadesituationer. Några av de nämnda omständigheterna är emellertid förhållandevis allmängiltiga. Jag tänker då på sådant som att skadan relativt enkelt kunnat undvikas, att det förelegat en uppenbar risk för att skadan skulle kunna komma att inträffa samt att det inte framkommit några som helst ursäktande omständigheter. Det sistnämnda skulle man kanske lätt kunna tro var något som enbart åberopades i tiden kort efter KFL:s ikraftträdande eftersom villkoren då angav att nedsättning skulle ske med 100% om det inte förelåg särskilda skäl (t ex ursäktande omständigheter). Argumentet har emellertid återkommit i senare avgöranden och får väl därför fortfarande antas ha viss betydelse.[219] Onekligen har de uppräknade variablerna omisskännliga drag av vad Hellner kallat den fria culpabedömningen.[220] Som framhållits tidigare betyder detta att det i oaktsamhetsbedömningen tas hänsyn till sådant som risken för skada, den sannolika skadans omfattning, möjligheterna att förebygga samt slutligen att förutsättningarna att förutse skadan. Det är ju just denna typ av omständigheter som nämnderna beaktat i de undersökta fallen. I sammanhanget bör dock poängteras att vid framkallande av försäkringsfall har oaktsamheten i första hand riktat sig mot den egna egendomen medan den fria culpabedömningen utformats med siktet inställt på situationer där det gällt att bedöma graden av oaktsamhet när annans person eller egendom utsatts för risk. I diskussionen om hur man i skadeståndssammanhang bör bedöma medvållande hos en skadelidande, där ju oaktsamheten riktats mot den egna sfären, har Bengtsson påpekat att ett skäl, som talar för ett i jämförelse med vad som gäller ifråga om synen på skadevållarens handlande, mildare förhållningssätt, är att det kan tyckas mer

217 Detta gäller i 20 av 25 (dvs 80%) de undersökta fallen avseende oaktsamhet över det normala.

218 I det femte fallet åberopades att försäkringstagaren varit grovt oaktsam beroende på att hon inte utnyttjat möjligheten att motverka stöld av sin päls genom att låsa in den i ett tillgängligt stöldskyddsskåp, ARN 84/R2563.

219 Jfr t ex ARN 85/R7375.

220 Hellner, Skadeståndsrätt, 4 uppl, 1985, s 94 f.

graverande att skapa en risk för omgivningen än för sig själv. Ytterligare ett skäl som talar för en mildare bedömning torde vara att den enskilde bör ges största möjliga handlingsfrihet vad gäller hanteringen av den egna egendomen så länge annans person eller egendom utsätts för risk.[221] Frågan är emellertid hur pass relevanta dessa argument är för försäkringsfallens del. Visserligen rör det sig även här om situationer där den skadelidande vållat sig själv en skada. När det föreligger en försäkring kan emellertid den ekonomiska risken för skada sägas (helt eller delvis) vara övervältrad på försäkringsbolaget och därigenom på försäkringstagarkollektivet.[222] Även om det kanske kan tyckas vara att hårdra det hela torde man, enligt min mening, därför kunna hävda att den försäkrades handlande inte enbart riktar sig mot det egna intresset utan även mot kollektivets.

Enligt KFL skall i princip varje handling (underlåtenhet) som leder fram till en skada bedömas med hänsyn tagen till samtliga omständigheter som rått vid skadetillfället. Ur försäkringsbolagens perspektiv kan det emellertid verka rationellt att anlägga ett mera formalistiskt synsätt. Bolagen tycks också föredra att utgå från att vissa handlingar alltid är att anse som mycket oaktsamma. Detta medför att en många gånger komplicerad culpaavvägning reduceras till ett konstaterande av om den försäkrade handlat på det stipulerade viset eller ej. För att exemplifiera det sagda kan hänvisas till undersökningsresultatet avseende fall där den försäkrade lämnat stöldbegärlig egendom i sin bil. Undersökningen visar att bolagen genomgående ansett det vara en allvarlig försummelse att låta sådan egendom ligga kvar i bilen. Nämnderna har däremot varit mer nyanserade i sin oaktsamhetsbedömning. Man har inte enbart nöjt sig med att konstatera att den försäkrade faktiskt lämnat kvar egendomen i bilen. Man har också tagit hänsyn till var bilen stått parkerad, om det varit lätt eller svårt för den försäkrade att bära med sig det stulna, hur länge man varit borta från bilen etc.

Att bolagen verkar ha en förhållandevis schablonartad inställning till hur oaktsamhetsbedömningen bör genomföras är begripligt med tanke på att man sysslar med masshantering av ärenden. Man kan heller knappast hävda att bolagens arbetsmetod står i direkt strid med KFL. Tillämpad fullt ut kan den emellertid komma att motverka intentionerna om att garantera den försäkrade en mer nyanserad bedömning av av försummelsen.[223]

Det krävs inte att något specifikt villkor ålägger den försäkrade att vara aktsam för att framkallande skall kunna åberopas mot honom. Plikten att inte framkalla en skada följer direkt av lagen.[224] Det verkar emellertid inte som om bolagen i någon nämnvärd utsträckning utnyttjar möjligheten att utanför stöldmomenten helt eller delvis befria sig från ansvar med hänvisning till att försäkringsfallet framkallats av den skadelidande själv (eller av någon denne kan identifieras med). I nämndpraxis har jag enbart funnit några få exempel på avgöranden utanför stöldmomentet där bolagen inte velat utge full ersättning med motivering att det förelegat ett framkallande av försäkringsfallet. Utöver den tidigare nämnda vattenskadan rör det sig här om några enstaka ansvarsskador. Varför förhåller det sig då på detta sätt? Det finns flera tänkbara förklaringar. Bolagen har i rätt stor utsträckning i säkerhetsföreskrifter angett vilka krav som ställs på den försäkrades uppträdande. Detta leder till en begränsning av de situationer där framkallanderegeln rent praktiskt blir tillämplig. Att bolagen preciserar hur den försäkrade bör uppträda måste sägas vara positivt eftersom det underlättar för den försäkrade att anpassa sig till vad bolaget kräver. En annan tänkbar förklaring torde vara att bolagen i en hel del fall, genom vad man själv betecknar som omfattningsvillkor, avtalat bort vissa besvärliga risker från

221 Bengtsson, Om jämkning av skadestånd,1982, s 65 f. Bengtsson anför dock även argument för att bedömningen bör göras strängare, t ex att skador ur samhällsekonomisk synpunkt är lika olyckliga oavsett vem som vållat dem, vidare är det ofta den skadelidande som haft bäst möjlighet att förhindra skadans inträffande, aa, s 64.

222 Jfr vad Rodhe sagt, Obligationsrätt, 1956, s 336.

223 Jfr prop 1979/80:9 s 153 f.

224 Även om detta skulle betraktas som en avtalsförutsättning torde avtalet inte behöva föreskriva om ansvarsbefrielse för att bolaget skulle slippa prestera.

försäkringsskyddet. Som exempel på detta kan nämnas det villkor i överfallsskyddet som anger att försäkringen inte omfattar skador som uppkommit när den försäkrade utan anledning utsatt sig själv för en risk.[225] Det är naturligtvis också möjligt att försäkringsbolagen i viss utsträckning är beredda att ersätta vårdslöst framkallade skador trots att man kanske hade kunnat befria sig från ansvar med hänvisning till att det förekommit ett framkallande. Att åtminstone Folksam tycks se mindre strängt på grovt vårdslöst framkallande av försäkringsfall framgår av avtalet. Av villkorstexten följer nämligen att vid grovt vårdslöst framkallande *kan* avdrag göras på försäkringsersättningen.[226] Andra bolag har t ex angett att ersättning endast lämnas när det föreligger synnerliga skäl.[227] I jämförelse med vad som sägs i lagförarbetena verkar Folksam ha gått längre än vad som ansetts vara en lämplig lösning. I propositionen sägs nämligen att vid grovt vårdslöst framkallande bör någon ersättning normalt inte lämnas till den försäkrade. Möjligheten att få skadan ersatt är dock inte helt utesluten, har skadan t ex blivit avsevärt mycket större än man haft skäl att räkna med eller kan den få socialt ödesdigra följder skulle åtminstone någon ersättning kunna utbetalas.[228] Det har tydligen ansetts vara mera bestraffansvärt att grovt vårdslöst framkalla försäkringsfall än att grovt vårdslöst bryta mot en säkerhetsföreskrift. I det senare fallet sägs det i motiven att nedsättning kan bli aktuell även om det i ännu mindre utsträckning än vid en uppsåtlig försummelse behöver bli fråga om fullständigt bortfall av ersättningen.[229] Vid grovt vårdslöst framkallande bör däremot någon ersättning normalt inte lämnas.[230] Man kan undra vad som motiverar dessa skilda förhållningssätt? När den försäkrade grovt vårdslöst bryter mot en säkerhetsföreskrift har han åtminstone genom avtalet haft en möjlighet att informera sig om vad som krävs av honom. Framkallas ett försäkringsfall på ett grovt vårdslöst sätt har den försäkrade däremot av avtalet endast fått veta att han bör vara aktsam, eller så har det överhuvudtaget inte sagts något om hur han bör uppträda. Att man ändå anlägger ett strängare synsätt på framkallandefall torde förmodligen ha sin förklaring i att oaktsamhetsbedömningen i detta fall ställs i relation till skadans inträffande medan det vid överträdelse av en säkerhetsföreskrift rör sig om att ta ställning till hur pass oaktsam själva överträdelsen av försäkringsvillkoret varit. Att framkalla ett försäkringsfall torde m a o vara mera klandervärt än att bryta mot en föreskrift. Som framgått av redogörelsen för hur nedsättningsavdragen fastställts vid åsidosättande av generella aktsamhetskrav verkar det emellertid inte som om förarbetenas strikta inställning vunnit riktigt gehör i praxis. När nämnder och bolag varit ense om att den försäkrade allvarligt försummat att efterleva avtalens krav på aktsamhet, kan den försäkrades handlingssätt många gånger sägas ha varit dumdristigt men knappast så exceptionellt slarvigt att det har legat på gränsen till ett uppsåtligt framkallande.[231]

Avslutningsvis kan påpekas, att liksom i fallet med uppsåtligt framkallande, torde det åligga försäkringsbolaget att visa att de subjektiva förutsättningarna för nedsättning är uppfyllda. Till stöd för detta kan åberopas att det vid tillämpning av 1927 års FAL 18 § ansetts ankomma på försäkringsgivaren att visa att försäkringsfallet framkallats grovt vårdslöst.[232] Det verkar troligt

225 Se t ex Trygg Hansa Hem 84, M1 p 2.

226 Folksam Försäkringsvillkor 1 januari 1989,F82 3 st.

227 Se t ex Skandia Stor Hem 1 januari 1986 AB 4.4, Trygg Hansa Hem 1984, AB 4.3.

228 Prop 1979/80:9 s 154.

229 Prop 1979/80:9 s 148.

230 Prop 1979/80:9 s 154.

231 Det kan påpekas att norsk och dansk praxis avseende jämkning av skadestånd pga medvållande, inte ger uttryck för riktigt samma stränga förhållningssätt till vad som är grovt vårdslöst, något som ger anledning att erinra om att inställningen till hur ett visst rekvisit bör tolkas ingalunda är statisk. Jfr Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s 74 f, med referens till olika norska och danska rättsfall not 17 samt not 18.

232 Hellner , Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 184 med hänvisning bl a till Hult, Försäkringsavtalslagen, 1939, s 105, Schmidt, Faran och försäkringsfallet, s 106 f, Bentzon/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 112, Poulsen UfR 1953 s B 18-24, Sindballe, Bd 1, s 250, Bolding, Har försäkringsfallet inträffat?, s 37 ff.

att denna bevisbörderegel får tillämpas även för KFL:s del.[233] Vissa avgöranden från ARN tyder också på att nämnden ansett att försäkringsbolaget haft att bära bevisbördan. T ex angav nämnden i det tidigare refererade ARN 86/R4224 att man inte ansett att den försäkrade haft att räkna med att bli utsatta för stöld när en flyktig bekant släpptes in i bostaden. Nämnden sa vidare att "inte heller i övrigt är det visat att de (de försäkrade) åsidosatt några för allriskskyddet gällande aktsamhetskrav". Full ersättning rekommenderades.[234]

Hur stora krav som kan ställas på den bevisning bolaget har att prestera är osäkert. Bolding menar i vart fall att försäkringsbolagen inte kan åläggas ett lika starkt beviskrav som åklagaren i ett brottmål.[235] Hellner anser att försäkringsbolagens bör kunna jämställas med den som kräver skadestånd vid vanligt culpaansvar och han menar att det bör kunna krävas av bolaget att man kan styrka att grov vårdslöshet förelegat. Hellner verkar därmed förespråka något högre krav på bolagens bevisning.[236] Själva bevisfrågan verkar dock inte medföra några större bekymmer för bolagen. Oftast verkar försäkringsbolaget och den skadelidande vara överens om det faktiska händelseförloppet. Åsikterna kan dock gå isär ifråga om vad som är att anse som vårdslöst eller inte. Så länge man är ense om hur skadan inträffat ankommer det på domstolar och nämnder att ta ställning till om den försäkrades handlingssätt bör betraktas som vårdslöst eller ej. Att nämndpraxis ger detta intryck kan dock delvis förklaras av att nämnderna inte prövar tvister som inte kan avgöras på skriftligt framställd bevisning. Krävs muntlig bevisning, vittnesförhör etc avvisas målen.

6.4.3 Annan oaktsamhet än grov.

Har den försäkrade framkallat försäkringsfallet av oaktsamhet som inte är ringa, kan ersättningen ur försäkringen sättas ned, om ersättningen inte avser skadestånd och om det finns ett förbehåll i avtalet.[237] I några av de undersökta försäkringsavtalen har det förekommit ett sådant förbehåll i de allmänna bestämmelserna. Detta villkor säger att: "Har den försäkrade åsidosatt i villkoret angivet aktsamhetskrav kan ersättningen sättas ned på sätt som anges i det villkorsavsnitt där aktsamhetskravet finns." [238]

I några av de undersökta avtalen har bolagen istället angivits att uppsåtligt framkallande medför att den som framkallat försäkringsfallet går miste om rätten till ersättning. Vid grovt vårdslöst framkallande går rätten till ersättning förlorad *om inte synnerliga skäl talar mot detta.* Det sistnämnda gäller dock inte när det är ansvarsförsäkringen som skall tas i bruk.[239] Vad som bör gälla när skadan framkallats på ett mer än ringa oaktsamt sätt framgår inte. Eftersom det inte uttryckligen framkommer att annan oaktsamhet än grov kan föranleda påföljd, borde man

---

233 Motsvarande torde f ö även kunna antas gälla för den nya FAL:s del.

234 Fallet refererat på s 275.

235 Bolding, Har försäkringsfallet inträffat?, s 37 ff. Jfr även NJA 1990 s 93, där det dock rörde sig om ett uppsåtligt framkallande.

236 Hellner , Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 184 f.

237 KFL 32 § 2 st. Enligt den nya FAL ställs krav på att det skall föreligga särskilda skäl på grund av försäkringens art som talar för ett sådant förbehåll. Enligt förarbetena kan det t ex vara motiverat att i en allriskförsäkring göra ett sådant förbehåll, Ds 1993:39 s 167. Detta skulle i sådant fall betyda att den nya regeln knappast bör föranleda några genomgripande förändringar av de nu gällande försäkringsvillkoren.

238 Jfr t ex Trygg Hansa hemförsäkring 1.4.84 samt Nordeuropa Hemförsäkring, villkor av 1981. De senare villkoret anger dessutom att ringa oaktsamhet inte påverkar rätten till ersättning.

239 Se t ex WASA VHA-87, K5.5, Folksam försäkringsvillkor 1 januari 1988, F83, Skandia Stor hem 1 januari 1986, 4.3.aktsamhetskrav åsidosatts på ett oaktsamt men inte grovt vårdslöst sätt.

kanske kunna utgå från att full ersättning utbetalas så snart skadan inte framkallats på ett grovt vårdslöst sätt. Detta är emellertid en förhastad slutsats. De försäkringsavtal, som saknar det nämnda förbehållet innefattar nämligen en rad generella aktsamhetsvillkor. Enligt bolagens, och uppenbarligen även nämndernas sätt att se, kan därmed ett endast oaktsamt åsidosättande föranleda påföljd. Möjligen kan detta förklaras av att det råder delade meningar om huruvida de generella aktsamhetskraven bör behandlas som säkerhetsföreskrifter eller ej.

De bolag som särskilt anger att mer än ringa oaktsamhet kan föranleda nedsättning, verkar ha varit införstådda med att de generella aktsamhetskraven kan komma att omfattas av framkallanderegeln. Genom förbehållet i det allmänna villkoret har dessa bolag garderat sig så att det aldrig kan bli tal om att ifrågasätta rätten att sätta ned ersättningen när ett generellt aktsamhetsvillkor åsidosatts på ett mer än ringa oaktsamt men inte grovt vårdslöst sätt. Som redan framhållits framgår det klart av lagförarbetena att villkor, som i allmänna ordalag föreskriver att den försäkrade skall uppträda aktsamt, bör betraktas som föreskrifter vilka ålägger den försäkrade att inte framkalla försäkringsfallet.[240] De bolag, som inte uttryckligen angett att oaktsamt framkallande av försäkringsfall kan föranleda nedsättning borde därmed, enligt min mening, riskera att inte kunna göra påföljd gällande vid överträdelse av ett generellt aktsamhetskrav annat än när åsidosättandet varit grovt vårdslöst. Visserligen är det möjligt att de berörda bolagen skulle kunna hävda att de generella aktsamhetskraven i sig innebär att det ställs sådana krav på den försäkrades handlingssätt att redan ett oaktsamt åsidosättande innebär att påföljd kan komma ifråga. Mot detta kan då invändas att den allmänna bestämmelsen om påföljd i sådant fall fått ett vilseledande innehåll. Detta villkor ger ju intryck av att försäkringsbolaget inte vill åberopa annat än grov vårdslöshet mot den försäkrade. Mycket talar i sådant fall för att det är det allmänna villkorets mening som bör gälla. Dels rör det sig om ett övergripande villkor, dels kan oklarhetsregeln åberopas mot försäkringsbolaget som utformat avtalsinnehållet.

I diskussionen om hur de allmänna aktsamhetsvillkoren bör tolkas har det framförts att det för nedsättningsavdragets del saknar betydelse om villkoren tillämpas som säkerhetsföreskrifter eller framkallandeklausuler.[241] Detta grundar sig på ett antagande om att bagatellartade förseelser knappast bör kunna föranleda att det allmänna kravet på aktsamhet anses vara åsidosatt.Oavsett riktigheten i detta påstående är avtalen så utformade att de på ett eller annat sätt möjliggör nedsättningsavdrag vid annan oaktsamhet än grov. Det finns därför skäl att närmare diskutera vad som är att anse som oaktsamt utan att det för den skull rör sig om grov vårdslöshet.

Ganska självklart gäller att de omständigheter som får betydelse för bedömningen av vad som är grov vårdslöshet också får betydelse för bedömningen av vad som överhuvudtaget är att betrakta som oaktsamt. I analysen av nämndpraxis har jag utgått från att vanlig oaktsamhet ansetts föreligga när det inte uttryckligen sagts att oaktsamheten i fallet varit allvarlig eller grov. Det kan tilläggas att nedsättningen i den undersökta gruppen skador aldrig överstigit 50%.

Därmed är dock inte sagt att nedsättning alltid överstigit 50% i fall där oaktsamheten betecknats som allvarlig.[242]

Det är svårt att finna ett enhetligt mönster i nämndernas bedömning när det gäller att skilja grov vårdslöshet från vanlig oaktsamhet. Möjligen skulle man kunna påstå att en gemensam nämnare för de undersökta stöldskadornas del är att den försäkrade i oaktsamhetsfallen har uppträtt på samma sätt som den grovt vårdslöse men under kortare tid, att skadan inträffat på en mindre riskabel plats, eller att det skadade varit mindre värdefullt.

240 Prop 1979/80:9 s 65, 75 och 154, SOU 1977:84 s 151. Frågan behandlas ej i motiven till den nya FAL.

241 Nilsson/Strömbäck,Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 145.

242 Se t ex ARN 88/R4388, ARN 86/R4871, SkVn 62/1982 och SkVn 40/1982.

Några jämförande exempel kan kanske illustrera vad jag menar.

Försäkringstagaren lämnade sin ryggsäck utan tillsyn på en järnvägsstation medan hon gick för att äta ute på stan. Oaktsamheten ansågs allvarlig.[243]

Försäkringstagaren tvingades på en järnvägsstation att bära sitt bagage i olika turer. En väska, som ej hölls under uppsikt stals. Nämnden fann att försäkringstagaren varit oaktsam.[244]

Försäkringstagaren lämnade stöldbegärlig egendom värderad till 8 285 kr i en bil som nattparkerats i centrala Stockholm. Försäkringstagaren ansågs ha uppträtt "mer oaktsamt än vad som är normalt".[245]

Försäkringstagaren lämnade 7 580 kr i kontanter i en sin minibuss. Han var borta från bussen i ca 15 minuter. Enligt nämnden hade försäkringstagaren varit oaktsam.[246]

I vissa fall, där nämnderna tyckt att den försäkrade varit oaktsam men inte mer, har det i skälen betonats att det förelegat någon förmildrande omständighet i sammanhanget.[247]

När ARN menat att den försäkrade uppträtt oaktsamt har det genomsnittliga skadebeloppet legat på drygt 8 000 kr. I de skador där man uttryckligen sagt att man funnit oaktsamheten grov har motsvarande siffra legat runt 11 000 kr. Beloppen i absoluta tal är i och för sig inte särskilt intressanta, viktigare är att konstatera att nämnden relativt konsekvent tycks ha ställt högre krav på aktsamhet ju dyrbarare egendom som utsätts för risk. Detta står i överensstämmelse med vad som sägs i riktlinjerna och f ö med vad som i allmänhet gäller vid culpabedömning. Det förekommer dock skador som är förhållandevis omfattande där det ändå inte ansetts ha förelegat grov oaktsamhet.[248] Det går även att finna exempel på beloppsmässigt ganska små skador där försäkringstagarens handlande bedömts som oaktsamt utöver det normala.[249] Det är dock företrädesvis i de äldre fallen, dvs i avgöranden från de första åren efter KFL:s ikraftträdande och innan riktlinjernas tillkomst, som det går att finna exempel på fall där skadan varit relativt liten och där oaktsamheten trots detta betecknas som grov.

På vilket sätt skiljer sig då vanlig oaktsamhet från ringa oaktsamhet? Distinktionen är viktig eftersom påföljd i de senare fallet inte får förekomma enligt KFL:s tvingande regel.[250] I de fall där nämnderna ansett att det inte förelegat tillräcklig grund för nedsättningspåföljd, framkommer i huvudsak två förklaringar till varför nämnden inte velat bifalla bolagens yrkande. Vanligast är att oaktsamheten ansetts ringa eller obefintlig. I andra fall förekommer det att beslutet motiverats med att försäkringsskyddet varit beloppsbegränsat. Den stölddrabbade har i dessa fall råkat ut för så omfattande skador att även om det enligt villkoren maximala beloppet utbetalas så blir förlusten ändå kännbar för den skadelidande.[251] Jag återkommer till detta i samband med diskussionen kring vilka övriga omständigheter som kan påverka

243 ARN 83/R6231.

244 ARN 83/R5832.

245 ARN 87/R3414.

246 ARN 87/R6617.

247 Se t ex ARN 88/R5846, ARN 85/R158, ARN 83/R3022, ARN 82/R2116 och SkVn 80/1982.

248 Se t ex ARN 94/4396 - stulet värderat till 41 550 kr, ARN 87/R2003 -stulet värderat till 16 000 kr, ARN 86/R7048 - skadebelopp 12 000 kr ARN 83/R3740 -skadebelopp 20 900 kr.

249 Se t ex ARN 83/R5832 -skadebelopp 3 430 kr, ARN 83/R4538, ARN 82/R1310 -skadebelopp 3 000 kr och ARN 82/R1304 - skadebelopp 2 000 kr.

250 Inte heller den nya FAL tillåter nedsättning i dessa fall, FAL 4:9.

251 Se t ex ARN 87/R6475, ARN 87/R6275, ARN 87/R2494 och SkVn 30/1982.

nedsättningsavdragets omfattning.

I de fall där bolagens yrkande om nedsättningsavdrag underkänts ligger skadebeloppen i allmänhet ganska lågt. Håller man sig till ARN:s avgöranden finner man att den genomsnittliga skadan ligger på ca 5 000 kr. Skadorna i denna grupp är alltså i regel mindre omfattande än de där ARN menat att det förelegat allvarlig eller normal oaktsamhet.[252] När den försäkrade uppträtt på ett allmänt vedertaget sätt verkar det som åtminstone ARN ställer sig avvisande till att betrakta den skadelidande som oaktsam. Detta framkom bl a i avgörandet ARN 87/R3493, där en hyresgäst stal försäkringstagarens stereo. Nämnden ansåg inte att försäkringstagaren varit oaktsam eftersom det inte är ovanligt att rum och lägenheter hyrs ut möblerade. Stereon ansågs dessutom ingå i ett normalt bohag.

Av ett annat fall framgår att inte ens försäkringsbolaget ansåg att en försäkringstagare, som låtit sina byxor ligga med 20 $ i fickan på stranden medan han tog ett bad, hade varit oaktsam. Bolaget motiverade sitt ställningstagande med att det fick anses helt normalt att medföra en summa i denna storleksordning. Nämnden kommenterade inte detta förhållande. Tvisten avsåg f ö ersättning för annan egendom som stulits vid tillfället ifråga. [253]

I ytterligare ett fall blev försäkringstagaren bestulen på en sadelutrustning till ett värde av 10 743 kr. Sadeln förvarades i ett gemensamhetsutrymme på en ridklubb. Någon åverkan på dörren till detta rum kunde ej konstateras varför inbrott ej ansågs styrkt. Dörren stod olåst när stölden upptäcktes. Försäkringstagaren sade sig ha låst dörren till rummet när hon lämnade stallet på kvällen samma dag som stölden inträffade. Bolaget menade att försäkringstagaren varit oaktsam eftersom ridutrustning till ett förhållandevis stort värde lämnats i ett rum som disponerades av 14 personer med tillgång till nyckel. Nämnden fann att försäkringstagaren "förvarat sadeln på ett sådant sätt som man normalt förvarar en sadel på en ridklubb." Bolaget rekommenderades utge full ersättning.[254]

Försäkringsbolagen måste helt enkelt räkna med att en försäkringstagare beter sig som folk i allmänhet. Detta får ingå i riskkalkylen och premien får anpassas därefter. Om man från bolagets sida inte kan godta att bära risken för ett allmänt accepterat handlingsmönster är det upp till bolaget att i avtalet noggrant göra klart hur den försäkrade istället bör uppträda. Alternativt kan bolaget naturligtvis helt friskriva sig från ansvar genom att använda sig av ett omfattningsvillkor.

Nämnder och bolag är eniga om är att det inte är särskilt oaktsamt att släppa kontrollen över egendom som inte är stöldbegärlig. I en vanlig allriskförsäkring kan det heta att "egendom skall handhas och förvaras så att stöld så långt möjligt förhindras".[255] Har den försäkrade lämnat medförd egendom utan tillsyn blir det i de allra flesta fall tal om att sätta ned ersättningen för det som varit stöldbegärligt. Övrig egendom verkar däremot i normalfallet ersättas fullt ut.[256] Detta gäller även när det icke-stöldbegärliga haft ett förhållandevis högt värde.[257] Undantagsvis förekommer nedsättning men den försäkrade skall då ha uppträtt uppseendeväckande

252 Det bör dock påpekas att det exakta skadebeloppet inte alltid funnits omnämnt i materialet, dessa skador har av förklarliga skäl inte kunnat tas med i beräkningen. Ingen av de aktuella skadorna tycks dock angå några större summor, ARN 87/R3493 - stulen stereo, ARN 86/R6264 - 3 stulna ur, ARN 85/R7121 - stulen resväska.

253 ARN 82/R4445.

254 ARN 94/R4072.

255 Se t ex Skandia, Stor Hem 1983, D7.

256 Det bör kanske påpekas att försäkringsskyddet i de flesta fall är beloppsbegränsat i denna del. Ex finns i ARN 85/R7375, ARN 84/R4549 och SkVn 25/1987.

257 Se t ex ARN 86/R1440 -skadebelopp ca 24 000 kr, observera att det s k bortaskyddet var beloppsbegränsat, se även ARN 87/R6275 - stulna mattor m m. Jfr även det tidigare nämnda SkVn 25/1987 i detta fall stals ett golfsett som under drygt ett dygn förvarats i en parkerad bil. Bolaget menade att försäkringstagaren uppträtt oaktsamt med hänsyn till att golfutrustningen haft ett högt värde, 8 600 kr, nämnden delade dock inte denna uppfattning.

nonchalant. De exempel jag kunnat finna avser fall där den försäkrade helt släppt kontrollen över sin egendom på offentliga platser t ex utomhus eller på järnvägsstationer eller liknande. Trots att oaktsamheten kan tyckas allvarlig verkar det ändå som om avdraget kan bli förhållandevis lindrigt t ex 25%.[258]

I övrigt kan man, som jag redan tidigare påpekat, konstatera att nämnder och bolag verkar vara oeniga om hur man bör se på det förhållandet att den försäkrade släppt in någon i bostaden som sedan bestulit honom. Nämnderna anser i allmänhet att den försäkrade knappast varit oaktsam ens om man inviterar tämligen okända personer.[259] Bolagen tycks däremot vara av den åsikten att det överhuvudtaget är oförsiktigt att bjuda in okända. Samma sak tycks gälla när den försäkrade varit medveten om att den inbjudnes vandel kan ifrågasättas. Ytterligare en skadetyp, som f ö också den berörts i det föregående, och där åsikterna tycks gå isär vad gäller oaktsamhetsbedömingen, avser stöld av plånbok i bakficka. Varken ARN eller SkVn tycks mena att det är oaktsamt att förvara en plånbok på detta sätt.[260]

I något avgörande har nämnderna, med hänvisning till att ett åsidosättande av ett aktsamhetskrav varit mycket kortvarigt, menat att nedsättning ej varit motiverad. Så ansågs t ex vara fallet i ARN 87/R718 där försäkringstagaren lämnat 4 200 kr samt en kamera värd 1 900 kr i sin bil. Bilen stod uppställd på en väl frekventerad parkeringsplats. Försäkringstagaren var tillbaka vid bilen efter maximalt 15 minuter. I SkVn 30/1982 menade nämnden att det inte kunde anses oaktsamt att lämna en videoutrustning under 10 till 15 minuter i en parkerad bil. Det är dock svårt att hävda att det föreligger någon riktig enhetlig praxis vad gäller synen på hur lång tid man kan släppa kontrollen över sin egendom utan att för den skull betraktas som oaktsam. Naturligtvis spelar det en viss roll var egendomen befunnits och hur pass stöldbegärlig den varit, men även om detta beaktas går det knappast att förutsäga hur utgången blir i dessa fall.

Något som emellanåt kan läggas försäkringsbolaget till last är att avtalet saknat särskilda instruktioner om hur den försäkrade borde ha uppträtt för att uppfylla aktsamhetskravet.[261] Avsaknaden av sådan information kan då ursäkta den försäkrade och leda till att skadelidande inte anses ha varit oaktsam.

Många gånger framstår det som tämligen slumpartat om ett visst uppträdande hos den försäkrade kommer att betraktas som grovt vårdslöst, "normalt" eller ringa oaktsamt. Bolag och nämnder är inte sällan oeniga i sina bedömningar, något som jag återkommer till i det senare. Några exempel kan illustrera hur tämligen likartade försummelser kan bedömas förhållandevis olika.

Försäkringstagaren bestals på 15 000 kr som låg i en bil som stod obevakad under 4 - 5 minuter, 100% nedsättning.[262]

Försäkringstagaren bestals på 3 700 kr som förvarades i en bil som stod obevakad under 10-15 minuter - 50% nedsättning.[263]

Försäkringstagaren bestals på 3 433 kr som förvarades i en bil som stod obevakad under tiden som

---

258 Jfr det tidigare refererade fallet ARN 87/R5841 s 271.

259 Detta gäller dock inte om man lagt sig att sova, jfr 6.4.2. 10.

260 ARN 82/R3660, ARN 82/R2118, ARN 81/R6892 och SkVn 34/1982.

261 ARN 84/R4549, SkVn 25/1987.

262 ARN 86/R2661.

263 ARN 87/R1845.

försäkringstagaren badade - 25% nedsättning.[264]

I det första fallet hade försäkringstagaren vanlig hemförsäkring medan de två andra försäkringstagarna tecknat allriskförsäkring.

6.5 Nedsättningsbedömningen.

Vid framkallande av försäkringsfall skall nedsättningsavdraget bestämmas i relation till oaktsamheten samt omständigheterna i övrigt.[265] I princip bör avdraget följa graden av vållande, ju mera oaktsamt den försäkrade (eller någon på dennes sida) uppträtt desto större avdrag på ersättningen.[266] En jämförelse mellan vad som sagts angående det subjektiva rekvisitets betydelse för nedsättningens omfattning vid brott mot säkerhetsföreskrift ger vid handen att påföljdsbedömningen i framkallande- som i säkerhetsföreskriftsfallen skiljer sig något åt. Vid brott mot säkerhetsföreskrift verkar tanken vara att nedsättningsavdraget bör följa graden av oaktsamhet i en jämnt fallande skala. I diskussionen kring oaktsamhetens betydelse för nedsättningens omfattning vid framkallande verkar det snarare som om det bör föreligga ganska klart avgränsade trappsteg. Har den försäkrade varit grovt vårdslös blir det som huvudregel ingen ersättning alls. Har han däremot endast varit oaktsam bör resultatet bli det motsatta och som huvudregel skall då full ersättning utbetalas. Även om framkallanderegeln, liksom föreskriftsregeln, anger att nedsättningsavdraget skall bestämmas skönsmässigt, kan framkallanderegeln därför med beaktande av vad som sägs i förarbetena i högre utsträckning än föreskriftsregeln sägas bära drag av allt eller inget regel.[267]

6.5.1 Uppsåt och grov vårdslöshet.

Har försäkringsfallet framkallats uppsåtligen utgår, som huvudregel, överhuvudtaget inte någon ersättning alls.[268] Också vid grovt vårdslöst framkallande har den försäkrades små möjligheter att få ersättning för sin skada. Endast undantagsvis t ex om en skada fått oväntat stora konsekvenser eller när den visat sig bli socialt betungande för den drabbade, är det tänkbart att ge den försäkrade åtminstone någon ersättning.[269] Vid annan oaktsamhet än grov skall däremot som huvudregel full ersättning utgå. Kostnadsskäl kan dock motivera villkor som stadgar nedsättning även i dessa fall. Med tanke på att full ersättning trots allt är huvudregel och att nedsättningens omfattning bör ställas i relation till oaktsamhetsgraden torde nedsättning till 0 tillhöra de absoluta undantagen. Någon ersättning borde enligt min mening i princip alltid utgå när det inte förelegat mer än vanlig oaktsamhet.[270] Enligt Nilsson/Strömbäck bör full ersättning utges när oaktsamheten gränsar till vad som är att anse som ringa, detta för att undvika de svårigheter som ligger i att dra en skarp gräns mellan de olika graderna av oaktsamhet.[271]

---

264 ARN 86/R1646.

265 Enligt den nya FAL 4:5 skall avdraget bestämmas efter den försäkrades förhållande och omständigheterna i övrigt. Med förhållande åsyftas handlingens eller underlåtenhetens art, Ds 1993:39 s 241.

266 Prop 1979/80:9 s 154 f.

267 Prop 1979/80:9 s 148 ff med s 154 f.

268 Se dock nedan vad som sagts inledningsvis samt not 3.

269 SOU 1977:84 s 235, prop 1979/80:9 s 154.

270 Jfr prop 1979/80:9 s 155 med hänvisning till 148 f.

271 Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 150.

I det följande skall jag redogöra för hur graden av oaktsamhet kan sägas ha påverkat nedsättningsavdragets omfattning.

Jag har redan berört frågan om vad som avses med grov vårdslöshet. Jag hänvisar därför till vad som redan sagts om detta.[272] Här skall jag ägna mig åt frågan om stort avdrag nämnderna rekommenderat när man konstaterat att det förekommit ett grovt oaktsamt framkallande.

I de fall nämnderna menat att den försäkrade, eller att någon på dennes sida, gjort sig skyldig till en allvarlig försummelse har det emellertid ändå som huvudregel blivit tal om nedsättning med 100%. I inte mindre än 62% av de undersökta fallen där ARN sagt att man funnit oaktsamheten allvarlig (eller något liknande) har man varit enig med bolagen om att 100% nedsättning varit en skälig påföljd. En annan sak är att ARN långt ifrån alltid är överens med bolagen i bedömningen av vad som är att anse som oaktsamt utöver det normala. Om man utgår från att bolagen menat att oaktsamheten varit särskilt graverande när man yrkar nedsättning med 100% (det är långt ifrån alltid bolagen klart uttrycker att avdragets omfattning motiverats av graden av oaktsamhet), finner man att ARN i endast 35% av de undersökta ärendena delat bolagens inställning. Bolagens bedömning är alltså ofta strängare än ARN:s.

Det ligger nära till hands att utgå från att bolagens inställning blivit mindre sträng med tiden. Så tycks emellertid inte vara fallet. Som exempel kan nämnas att bolagen 1987 yrkade på 100% nedsättning i 12 ARN-fall. I 2 fall biföll nämnden yrkandet. Störst framgångar med sina 100%-yrkanden hade bolagen 1982, då godkände ARN avdraget i 3 av 4 fall. Möjligen kan detta förklaras av att nämnden vid denna tidpunkt ännu var osäker på hur sträng man behövde vara för att upprätthålla preventionen.

Kanske skulle man kunna förvänta sig att bolagen och nämnderna med tiden närmat sig varandra ifråga om inställningen till när nedsättning till 0 kan anses motiverad. Utvecklingen har emellertid nästan varit den motsatta. Utfallet skiftar dock något över tid. Den samstämmighet som rådde 1982 har emellertid hittills inte återkommit. I undersökningsmaterialet kan man hos ARN se en tendens till att på senare år rekommendera 75% nedsättning i fall där den försäkrade ansetts allvarligt ha åsidosatt avtalets aktsamhetskrav. Från 1985 och framåt har detta förekommit i 5 fall.[273] Före 1985 har jag endast kunnat finna ett avgörande där denna nedsättningsgrad rekommenderats. I detta fall hade bolaget yrkat att nedsättningen skulle läggas på 75%. Nämnden var därför bunden till att maximalt låta avdraget bli 75%.[274] I de fem avgöranden som härrör sig till tiden från 1985 och framåt har bolagen genomgående velat sätta ned ersättningen med 100%.[275] Att nämnden från 1985 blivit lite generösare i sin bedömning kan möjligen förklaras av införandet av de gemensamma riktlinjerna för tillämpning av nedsättningsreglerna vid stöld av egendom som förvarats eller medförts utanför bostaden.[276]

Det är svårt att se på vilket sätt de fem 75%-fallen skiljer sig från 100%-fallen.[277] Skadebeloppen avviker inte från vad som är normalt i gruppen i stort och själva skadehändelserna skiljer sig heller inte nämnvärt från vad som förekommit i fall där 100% nedsättning rekommenderats. Någon särskild omständighet har heller inte åberopats till stöd för att de berörda försäkrade ansetts berättigade till 25% ersättning för sina skador.

---

272 Se ovan under 6.4.2 ff.

273 ARN 88/R5590, ARN 87/R3414, ARN 86/R39, ARN 85/R6492 och ARN 85/R5756.

274 ARN 82/R4739, tre reservanter ville rekommendera 50% nedsättning.

275 Under motsvarande tidsperiod har ARN bifallit 9 yrkanden om 100% nedsättning.

276 Riktlinjerna trädde ikraft 16 juli 1984.

277 Avtalen är av såväl vanlig hemförsäkringstyp som allrisk, fyra bolag berörs - Trygg Hansa i två fall- och fyra nämndordföranden.

Det förekommer även att nedsättningen stannat vid 50%.[278] I dessa fall har ARN dock varit hänvisade till att rekommendera 50% avdrag (eller mindre) då de berörda bolag menat att detta varit ett skäligt avdrag trots att man själv hävdat att oaktsamheten överstigit det normala. Det är inte helt klart varför bolagen, där man enligt egen utsago ansett oaktsamheten graverande, nöjt sig med att yrka på 50% nedsättning. Möjligen kan man av handlingarna utläsa att de berörda försäkringstagarna har varit av den påstridig sorten. I de aktuella fallen har skadorna dessutom varit beloppsmässigt små, 5 600 kr, 9 000 kr och 2 270 kr.

SkVn har i två fall rekommenderat 50% nedsättning när bolagen velat sätta ned ersättningen med 100%.[279] I båda fallen säger nämnden att det rör sig om allvarlig oaktsamhet. Trots detta har man funnit att nedsättning med hälften varit en tillräckligt sträng påföljd.

Sammanfattningsvis tycks ARN, trots en viss uppmjukning, som huvudregel mena att 100% nedsättning är en skälig påföljd när ett generellt aktsamhetskrav blivit grovt oaktsamt åsidosatt. Med hänvisning till lagförarbetena kan det knappast resas någon invändning mot detta.[280] En jämförelse med utfallet i nedsättningsbedömningen vid grovt oaktsamma brott mot preciserade säkerhetsföreskrifter visar också att nedsättningsavdraget i dessa senare fall faktiskt skiftat betydligt mer i omfattning än vad som gällt för brott mot generella aktsamhetsvillkor.[281]

Det är tveksamt om det är lämpligt att en grovt oaktsam försäkringstagare ska kunna erhålla 50% ersättning för sin skada. I lagmotiven betonas att man måste beakta att kollektivet har ett intresse av att preventionen upprätthålles. Bland de fall i undersökningsmaterialet där bolagen menat att 50% nedsättning varit skäligt, har det, såvitt jag kunnat förstå, inte förelegat något särskilt (eller synnerligt) skäl som motiverat det förhållandevis lindriga nedsättningsavdraget. Det rör sig heller definitivt inte om några socialt betungande skador. Den typ av egendom som stulits, t ex bagage, klocka, kamera, motiverar heller inte en särbehandling. Här är det kanske så att bolagen låtit sig styras av andra överväganden än de strikt juridiska.

6.5.2 Annan oaktsamhet än grov.

Vid annan oaktsamhet än grov vårdslöshet kan försäkringsersättningen endast sättas ned om det finns stöd för detta i avtalet. Sådana förbehåll får enbart förekomma när det finns särskilda skäl som motiverar villkoret. Exempel på sådana skäl kan vara intresset att förebygga skador samt kostnadsskäl.[282] Som påpekats har bolagen inte föreskrivit om rätt att göra nedsättningsavdrag vid annat än grovt vårdslöst framkallande i försäkringsavtalens allmänna bestämmelser. Förbehållet kan däremot sägas framgå indirekt av de generella aktsamhetsvillkoren. Dessa villkor tycks ha blivit allmänt accepterade. De generella aktsamhetskraven förekommer företrädesvis i stöldmomentet där det brukar framhållas att skadeförebyggande åtgärder kan vara av stor betydelse. Mera tveksamt är om allriskförsäkringens allmänna aktsamhetskrav vilar på samma starka grund som t ex villa- hemförsäkringens. Allriskförsäkringarna föreskriver som regel att om en skada inträffat plötsligt och oförutsett så omfattas den av

278 ARN 88/R4388, ARN 86/R4871 och ARN 85/R7375 dessutom varit beloppsmässigt förhållandevis små, 5 600 kr, 9 000 kr och 2 270 kr.

279 SkVn 62/1982 och SkVn 40/1982.

280 Detta dock under förutsättning att de allmänt hållna aktsamhetskraven betraktas som villkor vilka ålägger den försäkrade att inte framkalla försäkringsfall. Om villkoren istället klassificeras som säkerhetsföreskrifter kan det ifrågasättas om en huvudregel om 100% nedsättning står i överensstämmelse med vad som sägs i lagförarbetena, se t ex prop 1979/80:9 s 148.

281 Se under 5.4.3.3.

282 Prop 1979/80:9 s 154. Enligt den nya FAL måste villkoret kunna motiveras med hänvisning till försäkringens art.

försäkringsskyddet. För att den försäkrade inte skall drabbas av nedsättning krävs dock att han varit aktsam och så långt möjligt försökt förhindra att skadan skulle kunna inträffa. Aktsamhetskravet tillämpas på alla plötsliga och oförutsedda skador, inte enbart stöld. Det kan rimligen inte vara så att det alltid är lika motiverat att ställa höga krav på aktsamhet.[283] Om det förhållit sig på det viset vore det överflödigt från lagstiftarens sida att påpeka att nedsättning vid annan oaktsamhet än grov vårdslöshet endast bör få förekomma i undantagsfall. Några invändningar mot villkoret har jag dock ej kunna upptäcka. I allmänhet tillämpas villkoret på stöldskador, något som kanske kan förklara de uteblivna reaktionerna.

Vad gäller nedsättningsavdragets storlek vid tillämpning av de generella aktsamhetsvillkoren, torde det vanligaste vara 50% nedsättning när oaktsamheten inte ansetts grov.[284] Att 50%-avdraget är det oftast förekommande är kanske inte särskilt överraskande inte minst med tanke på att de gemensamma riktlinjerna anger detta som ett normalavdrag.[285] Mera förvånande är kanske att 25% avdraget är nästan lika vanligt som det 50%:iga. Jämför man nedsättningsavdragets omfattning i olika skadesituationer finner man inga uppseendeväckande olikheter i nedsättningsbedömningen. Det är ungefär lika vanligt att 50% avdrag rekommenderas i gruppen av skador där den försäkrade blivit bestulen på egendom som medförts i bil som bland andra stöldskador där egendom, utan att ligga i bil, medförts eller förvarats utanför bostaden.

Utvecklingen över tid visar på en tendens till att normalavdraget sänks från det ursprungliga 50 till 25% eller mindre vid vanlig oaktsamhet. I materialet har jag under perioden 1988 -1989 funnit 11 avgöranden hos ARN, som omfattas av denna grupp. Under perioden har nämnden i 9 fall rekommenderat 25% nedsättning eller mindre. Det kan då tilläggas att bolagen själva yrkat på 25% nedsättning i fem av fallen. Under perioden 1990 - 1995 verkar dock en uppstramning ha skett. Nämnden rekommenderat 25% avdrag i 9 av de undersökta avgörandena medan man i 19 fall ansett det skäligt med 50%. Benägenheten hos bolagen att att yrka på 100% nedsättning verkar inte ha avtagit med tiden. Som påpekats i det föregående ville bolagen under 1987 få sätta ned försäkringsersättningen till 0 i inte mindre än 12 skador. Som också framkommit delade ARN bolagens uppfattning i endast två fall.[286] Under perioden 1990-1995 har bolagen yrkat på 100% nedsättning i 18 av de 43 studerade fallen. Nämnden har bifallit yrkandet i tre av dessa fall. Ser man till utvecklingen under perioden från 1990 och framåt verkar åtminstone ARN numera förorda 50%-avdrag vid normal oaktsamhet. Den tidigare trenden mot att i allt högre grad rekommendera 25% avdrag får nog sägas vara bruten. Det är möjligt att detta har sin förklaring i att de ekonomiska förhållandena i samhället allmänt sett blivit kärvare.

6.5.3 Omständigheterna i övrigt.

Nedsättningsavdragets omfattning kan i sista hand påverkas av omständigheterna i övrigt. Detta följer direkt av lagen. Inget av de undersökta avtalens allmänna bestämmelse om nedsättning vid framkallande anger att omständigheterna i övrigt kan påverka avdragets storlek. Däremot räknas det i de generella aktsamhetsvillkoren gärna upp en rad förhållanden som kan komma att påverka nedsättningsavdragets omfattning. Det rör sig då om sådant som hur länge oaktsamheten varat, hur dyrbar egendomen som utsatts för risk etc. Betydelsen av dessa

283 Uppenbarligen delas dock inte denna uppfattning av Försäkringsrättskommittén eftersom det vid tillämpning av den nya FAL anges att det kan vara motiverat för just allriskförsäkringarnas del att föreskriva om större aktsamhet.

284 I undersökningsmaterialet har detta förekommit i 55% av de fall ARN avgjort där man ansett oaktsamheten "normal. Materialet omfattar avgöranden från tiden mellan 1981 och 1989. Inkluderar man SkVn:s avgöranden sjunker siffran till ca 47%.

285 Dock med undantag för stöld på hotell där 25% nedsättning rekommenderas i normalfallet.

286 ARN 86/R2661, kontanter i bil, ARN 86/R4469, smycken på badstrand.

förhållanden har redan berörts i diskussionen rörande oaktsamhetsbedömningen. Här är det meningen att ta upp sådana omständigheter till behandling som ligger utanför själva oaktsamhetsbedömningen.

Omständigheterna i övrigt kan motivera såväl en skärpning som en lindring av nedsättningsavdraget. Liksom i fallet med brott mot föreskrift i avtalet får preventions- och kostnadshänsyn antas ha stor betydelse för hur strängt en förseelse kan komma att bestraffas.[287] Kostnads- och preventionsargumenten är annars egentligen de enda övriga förhållanden som förarbetena nämner som kan tänkas motivera en skärpning av nedsättningspåföljden. Som huvudregel torde alltså omständigheterna i övrigt vara något som kan föranleda att avdraget blir mindre än vad som hade gällt i ett normalfall.

Undersökningsmaterialet ger vid handen att åtminstone vid tillämpning av de generella aktsamhetsvillkoren åberopas varken kostnads- eller preventionshänsyn särskilt ofta i de skäl som redovisas som grund för de rekommenderade avdragens omfattning. Det är lite överraskande att inte ens bolagen i någon större utsträckning hänvisat till dessa förhållanden när man argumenterat för sina nesättningsyrkanden. En jämförelse med vad som anförs vid tillämpning av preciserade föreskrifter ger vid handen att det i dessa fall är förhållandevis vanligt att just prevention och kostnader åberopas som skäl för en förhållandevis sträng bedömning.[288] Det finns olika tänkbara förklaringar till att preventions och kostnadsaspekterna inte betonats lika starkt vid tillämpningen av de generella aktsamhetsvillkoren. De allmänna aktsamhetsvillkoren återfinns vanligtvis i de delar av försäkringsskyddet som utrsutats med särskilda beloppstak. Detta kan i viss mån förklara varför kostnadsargumentet inte ges någon framträdande plats. Mot detta kan emellertid invändas, att även om skadebeloppen inte är särskilt omfattande i det enskilda fallet, kan det för bolagens del totalt sett röra sig om stora summor eftersom antalet skador under momentet ifråga kan vara stort.

Att preventionshänsyn inte givits någon särskilt framträdande roll i sammanhanget kan möjligen förklaras av att uppsåtligt och grovt vårdslöst framkallade skador s a s per definition bestraffas strängt. Det är helt enkelt överflödigt att åberopa preventionen för att få till stånd ett stort avdrag eftersom det redan från början råder enighet om att avdraget bör ligga högt. Denna förklaring har dock den svagheten att bolagen inte odelat tycks ha accepterat att de generella aktsamhetsvillkoren bör betraktas som klausuler vilka ålägger den försäkrade att inte framkalla försäkringsfall. Behandlas villkoren som säkerhetsföreskrifter borde det finnas all anledning för bolagen att föra fram alla tänkbara skäl till stöd för en sträng nedsättningspåföljd.[289] Bolagens sätt att argumentera ger rent av intryck av att man velat få villkoren bedömda som framkallandeklausuler i nedsättningsbedömningen, men som säkerhetsföreskrifter när det gäller att pröva om förutsättningarna för nedsättning är uppfyllda!

Sammantaget kan sägas att det knappast går att ge någon riktigt bra förklaring till varför preventionen och kostnader i så pass liten grad åberopas i nedsättningsbedömningen.

Därmed lämnar jag de variabler som eventuellt kan föranleda en skärpning av nedsättningspåföljden och går över till att behandla de omständigheter som åberopats för att avdraget skall bli mindre omfattande än i normalfallet.

Som tidigare påpekats lämnas ingen ersättning vid uppsåtligt framkallande Detta gäller dock inte

287 När det i lagmotiven talas om hur nedsättningspåföljden bör bestämmas vid framkallande där oaktsamheten varit mer än ringa, hänvisas till vad som sagts angående preventionens betydelse för nedsättning vid brott mot föreskrift, prop 1979/80:9 s 155.

288 Se kap 5.

289 Vid brott mot säkerhetsföreskrift kan det vid uppsåt eller grov vårdslöshet bli tal om att sätta ned ersättningen. Det är inte, som vid framkallande, någon huvudregel att ersättningen helt faller bort, jfr kap 5.

när den som framkallat försäkringsfallet handlat i ett sådant sinnestillstånd som vid brottslig gärning utesluter annan påföljd än överlämnande till särskild vård, skyddstillsyn eller böter. Påföljd kan heller inte komma ifråga när den som framkallat försäkringsfallet varit under 12 år.[290] I undantagsfall kan full ersättning utgå även om den som uppsåtligen framkallat försäkringsfallet varit äldre än 12 år och vid sina sinnens fulla bruk. Enligt förarbetena kan detta bli aktuellt när det är någon som identifieras med den skadelidande som orsakat skadan.[291] Enligt lagtexten bör identifikation mellan personer med väsentlig ekonomisk gemenskap förekomma om inte särskilda skäl talar mot detta. Särskilda skäl kan vara att en make av hämndbegär framkallar skadan. Det är dock tveksamt om detta bör betraktas som en omständighet i övrigt att beakta i nedsättningsbedömningen. Såvitt jag kan förstå menar lagstiftaren att all påföljd bör vara utesluten i sådana här situationer. Identifikation kan emellertid förekomma också vid grovt vårdslöst och icke-ringa oaktsamt framkallande. Lagstiftaren verkar inte helt avvisande till att även i sådana fall ta viss hänsyn till att det inte är den skadelidande själv som orsakat den inträffade skadan.[292] Det är ingen nyhet att makar emellanåt kan undgå att identifieras med varandra. Redan i 1927 års FAL § 85, som avser framkallande av brandskada, anges att makar endast bör identifieras med varandra såvida de inte p g a "söndring eller efter vunnen hemskillnad lever åtskilda". Bor makarna på skilda håll och framkallar någondera av dem ett försäkringsfall som drabbar den andras egendom, borde alltså full ersättning utgå ur försäkringen. Regeln har väl knappast haft någon större praktisk betydelse för konsumenters del sedan KFL:s ikraftträdande.[293] FAL:s regel stämmer i vilket fall väl överens med uttalandena i KFL:s förarbeten om hur man bör se på identifikation makar emellan.[294] Då FAL 85 § är dispositiv kan det ifrågasättas om regeln givit de försäkrade ett särskilt gott skydd mot påföljd.[295] På motsvarande vis är det osäkert om KFL:s regel kan sägas ge ett tillfredsställande skydd i just dessa fall. Det föreligger faktiskt inte något uttryckligt lagstöd för att identifikation inte bör förekomma vid den här typen av "hämnd-aktioner".[296]

Av de undersökta avtalens allmänna bestämmelser om nedsättning vid framkallande framgår i flertalet fall att när det finns förutsättningar för identifikation, kan nedsättning förekomma där inte särskilda skäl talar mot detta.[297] Några anvisningar om vad som avses med särskilda skäl ges inte. Folksams allmänna villkor skiljer sig också i detta fall från övriga bolags. Villkoret om framkallande anger att nedsättning kan ifrågakomma när "du" framkallat skadan. Villkoret säger med andra ord inget om vad som gäller ifråga om identifikation. Detta kan antingen tas till intäkt för att identifikation överhuvudtaget inte skall förekomma eller är det möjligt att avsikten varit att villkoret ska utfyllas med vad som står i KFL. Med tanke på de allmänna principer som brukar sägas gälla för tolkning av standardavtal(oklarhetsregeln) är det dock tveksamt om den senare tolkningen är hållbar. Villkoret ger intryck av att vara uttömmande.

Vid uppsåtligt framkallande hör det alltså till undantagen att det blir tal om att göra någon nedsättningsbedömning och därför spelar i allmänhet "omständigheterna i övrigt" heller ingen

290 KFL 33 §, BrB 30:6.

291 Prop 1979/80:9 s 156, angående identifikation se vidare under 6.3.2.

292 Jfr prop 1979/80:9 s 155 med hänvisning till vad som sagts om KFL 31§ .

293 1927 års FAL 85 § torde i första hand omfatta sådana skador som normalt täcks av en villa- hemförsäkring. Sådan försäkring omfattas numera av KFL:s regelsystem förutsatt att det är en konsument som tecknat avtalet ifråga, FAL 1 §.

294 Hellner har hävdat att FAL:s regel även borde kunna tillämpas på försäkringar som kan jämställas med brand-försäkring, Hellner,Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965, s 295 med hänvisningar.

295 Jfr Eklund/Hemberg,Lagen om försäkringsavtal, 3 uppl, 1957, s 162, Wilhelmsson, Om styrning av försäkringsvillkor, 1977, s 178.

296 I den nya FAL förekommer heller ingen sådan begränsning. I motiven sägs emellertid att det i nedsättningsbedömningen bör kunna beaktas att det rört sig om en hämndaktion, SOU 1989:88 s 310.

297 Se t ex WASA VH 87 K 5.5.

roll i dessa fall del. Av lagmotiven att döma verkar utrymmet för att lägga vikt vid "övrigt" inte heller vara särskilt stort när försäkringsfallet framkallats av grov oaktsamhet. Enligt motiven skall ersättningen som huvudregel helt bortfalla. Utöver vad som redan sagts om identifikation verkar det som om de enda förhållanden som tillmäts betydelse för påföljdens omfattning är att skadan blivit oväntat omfattande eller fått socialt svåra konsekvenser.[298]

Av försäkringsavtalens allmänna bestämmelser följer att när ett försäkringsfall framkallats på ett grovt vårdslöst sätt (ansvarsskada undantaget) utgår ersättning endast om det finns synnerliga skäl som talar för detta.[299] Möjligen har bolagen velat ta fasta på den stränga inställning som lagförarbetena ger uttryck för. Lagtexten anger emellertid enbart att nedsättningen skall göras efter vad som är skäligt med hänsyn tagen till oaktsamhet samt omständigheterna i övrigt. Det sägs heller inget om att "omständigheterna i övrigt" endast undantagsvis kan beaktas vid grovt vårdslöst framkallande.

I mitt material har jag inte kunnat finna något avgörande där nedsättningsbedömningen uttryckligen sagts ha påverkats av de sociala följdverkningarna ett avdrag skulle kunna få för den skadelidande. Detta torde bero på att materialet i storts sett enbart omfattar stöldskador rörande medförd egendom (generellt aktsamhetskrav) samt allriskskador (även där generellt aktsamhetskrav). Dessa typer av försäkringsskydd är i allmänhet begränsade till relativt måttliga belopp. Förutsättningarna för att finna socialt betungande skador i undersökningsmaterialet får därmed sägas ha varit begränsade.[300]

I de fall, där den försäkrade drabbats av förluster som överstigit försäkringsskyddets maxbelopp, har nämnderna, trots att det emellanåt kunnat röra sig om inte helt obetydliga skador, inte särskilt betonat att det skulle kunna uppfattas som särskilt betungande för den drabbade om ersättning helt skulle utebli. När nämnden i dessa fall rekommenderat bolagen att betala ut ersättning har beslutet istället motiverats med en hänvisning till att den skadelidande redan genom försäkringens beloppsbegränsning fått sin ersättning kraftigt beskuren.[301]

En omständighet som åtminstone ARN tycks lägga viss vikt vid i sin påföljdsbedömning är vilken typ av försäkring tvisten avser. I ett par fall har nämnden menat att nedsättningsavdraget bör lindras eftersom den försäkrade yrkat på ersättning ur en allriskförsäkring.[302] Åsikterna verkar dock gå isär ifråga om vilken betydelse detta förhållande bör tillmätas. Nämnderna har inte varit eniga, reservanterna har hävdat att nedsättningsbedömningen ej bör påverkas av denna vilken försäkringstyp man har att göra med.

I ett fall har den försäkrade åberopat nöd som en omständighet som borde beaktas vid fastställande av nedsättningsavdraget.[303]

Försäkringstagaren besökte sitt hemland Irak. En syster, som förvarade försäkringstagarens ägodelar, bad honom föra med sig egendomen till Sverige. På grund av det rådande kriget ansåg sig systern inte längre kunna ta ansvar för försäkringstagarens ägodelar. Försäkringstagaren lastade in sina saker i bilen för transport till Sverige. På

298 Prop 1979/80:9 s 154.

299 Jfr t ex WASA VHA 87, K 5.5

300 Det kan påpekas att i NJA 1984 s 829 menade HovR att det stulna hade ett begränsat ekonomiskt värde när skadan uppgick till 21 750 kr. HD angav inte inte uttryckligen att skadan skulle vara omfattande men i domskälen hänvisade bl a till att lagutskottet sagt att de försäkrade vid svåra skador i betydande utsträckning bör ha försäkringsskydd även när de varit oaktsamma. Som bekant rekommenderades 50% nedsättning i detta fall.

301 ARN 94/R4396, ARN 87/R6475, ARN 87/R6275 - en reservant som menade att ersättningen borde sättas ned med 50%, ARN 87/R2494 -tre reservanter ville sätta ned ersättningen med 50%, ARN 86/R1440 samt SkVn 30/1982.

302 Se t ex ARN 87/R5078, ARN 86/R1646 ARN 84/R3087. I ARN 88/R1208 menade nämnden att man fick ta hänsyn till att det rörde sig om en specialförsäkring.

303 ARN 87/R6275.

hemvägen stannade han till vid ett rastställe i Västtyskland. Bilen lämnades för en kort lunch samt ett toalettbesök. Någon bröt sig in i bilen och stal bl a diverse stöldbegärlig egendom. Försäkringstagaren hade en allriskförsäkring (beloppsbegränsad till 5 000 kr). Bolaget menade att ersättningen pga oaktsamhet borde sättas ned med 50%. Försäkringstagaren å sin sida menade att han handlat i nöd. Det rådde krig och några alternativa transportsätt stod honom inte till buds.Han ville därför ha full ersättning för sin skada. I sitt slut tog nämnden fasta på att försäkringstagaren redan genom försäkringsskyddets beloppsbegränsning fick en kraftig reducering av sin ersättning. Man ansåg inte att oaktsamheten var så allvarlig att ersättningen borde sättas ned under maxbeloppet. Man berörde inte frågan om betydelsen av de omständigheter försäkringstagaren åberopat.

Det har förekommit att nämnden, som en ursäktande omständighet, beaktat den skadelidandes egna möjligheter att förutse konsekvenserna av sina handlingar.[304]

Försäkringstagaren lämnade kvar en videokamera (värde 14 000 kr) i baksätet på en personbil som nattparkerades i Stockholm. Kameran stals. Bolaget ansåg att nedsättning borde ske med 75%. I sitt slut beaktade nämnden att försäkringstagaren var hemmahörande i Jönköping och att det därför inte kunde uteslutas att han inte insett den risk för stöld som det innebar att lämna kvar egendom i en parkerad bil i Stockholm. Detta förhållande tillsammans med den omständigheten att kameran varit dold under en filt gjorde att nämnden inte ville se fullt lika allvarligt på den försäkrades försummelse som bolaget gjort. Nämnden rekommenderade bolaget att sätta ned ersättningen med 50%.

När försäkringsfallet framkallats på ett mer än ringa oaktsamt sätt, bör man, enligt vad som sägs i förarbetena, kunna beakta sådana övriga omständigheter som kan inverka på nedsättningsavdraget vid brott mot föreskrift.[305] Detta betyder att hänsyn t ex bör kunna tas till att den skadelidande drabbas av annan påföljd eller att bolaget genom sitt handlande bidragit händelseförloppet.[306]

Jag har inte kunnat finna något avgörande där det varit tal om att den försäkrade skulle få ett mindre nedsättningsavdrag beroende på att han drabbats av en straffrättslig sanktion. Sannolikheten att hitta ett sådant fall i ett material som i stort sett enbart består av stöldskador får väl också betraktas som minimal.

Bolagets eget handlande kan beaktas bl a när avtalet varit oklart. Det förekommer avgöranden där nämnderna ansett den försäkrades handlande ursäktligt mot bakgrund av att försäkringsbolaget inte i avtalet preciserat hur den försäkrade borde ha uppträtt.[307] Huruvida nämnden i detta fall ansett oklarheten vara något som bör vägas in i oaktsamhetsbedömningen eller som en omständighet i övrigt att beakta vid fastställandet av påföljd är emellertid osäkert. Detta är dock av mindre praktisk betydelse.

Av nämndernas avgöranden att döma verkar såväl ARN som SkVn vara återhållsamma med att i nedsättningsbedömningen beakta omständigheter som inte direkt kan sägas ha betydelse också för hur oaktsam handlingen (underlåtenheten) anses ha varit. Detta dock med undantag för den ovan nämnda omständigheten att den försäkrade via beloppsbegränsning i försäkringsskyddet redan fått sin ersättning ordentligt beskuren, eller att försäkringstypen motiverar ett lägre avdrag än vad som annars skulle ha varit normalt. Detta kan möjligen förklaras av att de försäkrade sällan åberopar omständigheter som ligger utanför det som kan påverka oaktsamhets-bedömningen som grund för att avdraget bör bli mindre än normalt. Det har emellertid förekommit att den försäkrade åberopat ganska perifera förhållanden. Det finns t ex ett antal fall där den skadelidande hänvisat till att han lider av något fysiskt handikapp.[308] De försäkrade har

304 ARN 90/R1403.

305 Prop 1979/80:9 s 155.

306 Se 5.4.4.6.

307 Se t ex ARN 84/R4549.

308 Se t ex ARN 87/R6475, ARN 87/R5358, ARN 87/R5078 och ARN 86/R7048.

genomgående hävdat att handikappet borde ursäkta deras handlande. Det är alltså inte så att man menat att handikappade försäkringstagare över lag borde åtnjuta mindre nedsättningspåföljd än andra. Jag har emellertid inte kunnat finna att nämnden låtit sig påverkas av dessa förhållanden.

7. *Rättsförhållandena i Danmark, Norge och Finland samt inom EU.*

7.1 Inledning.

I detta kapitel redogörs översiktligt för hur frågan om påföljd vid brott mot de olika biförpliktelserna reglerats i Danmark, Norge samt Finland. Som påtalats redan inledningsvis har försäkringsavtalslagen tidigare varit gemensam för de nordiska länderna. Detta gör att det finns en gemensam nordisk rättstradition på det försäkringsrättsliga området som motiverar en översikt av läget vad gäller den försäkringsrättsliga regleringen i just dessa länder. På senare tid har man dessutom såväl i Norge som i Finland antagit ny lagstiftning där frågan om hur påföljden skall bestämmas vid överträdelser av olika biförpliktelser, liksom i KFL, reglerats via skälighetsregler. Även detta talar för en kort presentation av rättsläget i dessa länder. Avslutningsvis behandlas även hur förhållandena reglerats, eller planeras att regleras inom EU. Detta förklaras givetvis av att Sverige, såsom medlem av gemenskapen, i allra högsta grad berörs av de direktiv som eventuellt kommer ut av samarbetet inom unionen.

De nordiska länderna tillämpade alltså under lång tid i stort sett samma civilrättsliga regler på det försäkringsrättsliga området. Mellan 1915 och 1925 utarbetade man gemensamt en Försäkringsavtalslag där de olika ländernas regler endast marginellt avvek från varandra.[1] Vid ett möte mellan de nordiska justitieministrarna 1974 beslutades att man skulle påbörja ett reformarbete av Försäkringsavtalslagen. I de olika länderna tillsattes därefter kommittéer som skulle se över lagstiftningen. I Sverige skedde detta 1974, i Danmark 1975 och i Finland 1977. Kommittéerna hade sedan fortlöpande kontakter med varandra. Den danska kommittén lades emellertid ner 1983 utan att denna hade presenterat något förslag till ny lag. Detta hade sin förklaring i att Danmark, såsom medlem i EU, deltagit i arbetet med att försöka skapa en gemensam försäkringsavtalslag för EU. Under arbetets gång fann sig Danmark i en besvärlig position mellan de nordiska länderna, som ville förstärka de försäkrades rättsställning, och EU där man hittills arbetat med ett förslag som på flera punkter innebär att kraven på de försäkrade ökas.[2] Sverige bröt sig ur det nordiska försäkringsrättsliga samarbetet i och med införandet av KFL 1981. Sedan dess har även Norge utarbetat en ny lag om försäkringsavtal som antogs 1989. Också i Finland har det antagits en ny Försäkringsavtalslag. Denna trädde i kraft 1 januari 1995. Reglerna i de nordiska länderna skiljer sig numera åt på ett antal punkter. Trots detta kvarstår att man har en gemensam grund i de tidigare gällande försäkringsavtalslagarna.

7.2 Danmark

Den danska Försäkringsavtalslagen trädde ikraft den 1 januari 1932.[3] Sedan dess har vissa mindre ändringar företagits. I det stora hela är lagen dock sig lik. Flera av lagens regler, dock inte alla, är tvingande för att skydda den försäkrade mot att försäkringsbolaget, som anses vara den starkare avtalsparten, utnyttjar sin ställning till att utforma avtal som är mer eller mindre oförmånliga för de försäkrade.[4] Lagen tillämpas på såväl konsument- som företagsförsäkringsavtal. Likaså gäller den för personförsäkringar.[5] Liksom den svenska 1927 års FAL omfattar inte heller den danska lagen garantiavtal.[6] Intressant är att den heller inte kan tillämpas på s k

[1] Sverige fick sin Försäkringsavtalslag 1927,i Danmark trädde lagen ikraft 1930 och i Finland 1933. I Island antogs en Försäkringsavtalslag 1954.

[2] Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 34.

[3] Lov nr 129 af 15 april 1930 om forsikringsaftaler.

[4] Enligt FAL 3 § är lagen som huvudregel dispositiv, för att den skall vara tvingande måste detta uttryckligen framgå av det aktuella lagrummet.

[5] FAL 1 §.

[6] Inte heller den nya FAL omfattar garantiavtal, jfr SOU 1989:88 s 120.

"abonnementsaftale" dvs avtal som t ex syftar till att sanera bostaden från skadedjur.[7] I övrigt är tillämpningsområdet detsamma som i den svenska 1927 års FAL, dvs återförsäkring och socialförsäkring omfattas inte.[8]

7.2.1 Upplysningsplikten.

I den danska FAL regleras upplysningsplikten i §§ 4-10. De flesta av dessa regler är tvingande dock inte alla.[9] Enligt den danska FAL 7 § kan försäkringstagaren drabbas av påföljd - utebliven försäkringsersättning - om han av grov oaktsamhet förtiger något som är av betydelse för bolagets riskbedömning. Detta betyder att upplysningsplikten inte är en renodlad svarsplikt, försäkringstagaren har, enligt lagen, i vissa fall skyldighet att på eget initiativ lämna bolaget viss riskinformation. Enligt Lyngsø torde bolagen dock inte kunna undgå ersättningsansvar när ett åsidosättande bestått i att försäkringstagaren underlåtit att svara på en fråga i ett frågeformulär. Detsamma sägs gälla om försäkringstagaren underlåtit att lämna bolaget en upplysning som bolaget ej uttryckligen efterfrågat.[10] Eftersom försäkringsbolagen i allmänhet använder sig av olika typer av ansökningsformulär när det är aktuellt att inhämta risk-upplysningar på konsumentförsäkringsområdet, torde upplysningsplikten därför i princip ändå kunna sägas vara begränsad till att vara en svarsplikt i dessa fall.

Har försäkringstagaren lämnat bolaget en oriktig upplysning kan avtalet antingen ogiltigförklaras pga svek enligt FAL 4 §, eller så kan det bli tal om ett proratаavdrag enligt FAL 6 §.[11] Vid proratаavdrag bestäms bolagets ansvar med utgångspunkt från vilken premie bolaget hade begärt om man känt till de rätta förhållandena. Om bolaget t ex har beviljat försäkringsskydd till en premie av 1 000 kr och det visar sig att man med kännedom om de rätta förhållandena skulle ha begärt en premie på 1 500 kr istället skall en tänkt skada endast ersättas till 2/3 (1 000/1 500) och detta även när den ligger inom ramen för det totala försäkringsbeloppet. Skulle bolaget med kännedom om de rätta förhållandena nekat ersättning utgår ingen ersättning alls enligt 6 § 1 st.

För att avtalet skall kunna ogiltigförklaras enligt FAL 4 § måste bolaget kunna bevisa att försäkringstagaren uppsåtligen lämnat bolaget en oriktig eller ofullständig riskbeskrivning. Proratаavdrag förutsätter däremot enbart att försäkringstagaren varit oaktsam. Har riskbeskrivningen lämnats i god tro skyddas försäkringstagaren av en tvingande regel i FAL 5 §. Bolaget skall i sådant fall utge full ersättning för ett inträffat försäkringsfall. Försäkringstagaren har bevisbördan för att god tro förelegat. Med hänvisning till att det enligt FAL 5 § räcker att det "må antages" att det förelegat god tro torde dock inte kravet på bevisningens styrka ställas särskilt högt.[12]

Har den försäkrade i god tro lämnat bolaget en oriktig eller ofullständig riskbeskrivning torde han vara skyldig att korrigera sina uppgifter för den händelse att han i efterhand blir varse sitt misstag. Detta har motiverats med hänvisning till att FAL 46 § ålägger försäkringstagaren att i efterhand anmäla sådan fareökning som inte framkallats av honom själv. Situationen påminner starkt om de fall där försäkringstagaren i efterhand blir medveten om att han lämnat bolaget en

7 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 23.

8 Inte heller den nya FAL Omfattar dessa försäkringsformer, FAL 1:1-2, e contrario, SOU 1988:89 s 119 f.

9 FAL 6 § är dispositiv.

10 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 108.

11 Vid sjö- och transportförsäkring gäller kausalitetsregeln, dvs ersättning utgår endast om den oriktiga uppgiften saknat betydelse för skadans inträffande eller omfattning. Dessa försäkringsgrenar är dock ej av större intresse i konsumentförsäkringsfall.

12 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 126.

inkorrekt riskbeskrivning i samband med avtalsslutandet. Det har därför inte ansetts finnas någon anledning att göra åtskillnad mellan de båda fallen.[13]

Enligt FAL 8 § åligger det bolaget att utan onödigt uppehåll efter det att man fått kännedom om att riskupplysningarna varit felaktiga meddela försäkringstagaren att man ämnar åberopa åsidosättandet av upplysningsplikten. Underlåter bolaget att göra detta förlorar man rätten att göra påföljd gällande. Samma sak gäller när bolaget kände, eller borde ha känt till, de rätta förhållandena. Bolaget kan heller inte befria sig från ersättningsansvar med hänvisning till att försäkringstagaren lämnat oriktiga upplysningar när dessa uppgifter saknat betydelse för bolagets riskbedömning.[14]

Liksom för KFL:s del är det enbart försäkringstagaren som kan göra sig skyldig till ett åsidosättande av upplysningsplikten. Ett åsidosättande drabbar varje försäkrad.

Vid en jämförelse med KFL:s nedsättningsregel torde den viktigaste skillnaden reglerna emellan ligga i att den danska FAL föreskriver om proratаavdrag alternativt om total förlust av all rätt till ersättning vid brott mot upplysningsplikten medan KFL föreskriver om ett skönsmässigt fastställt nedsättningsavdrag.

7.2.2 Skyldighet att anmäla fareökning.

Försäkringstagarens skyldighet att anmäla fareökning regleras i den danska FAL:s 45-50 §§. Dessa regler är i huvudsak tvingande. Huvudregeln om fareökning anger att försäkringstagaren är skyldig att meddela bolaget sådan fareökning som är av väsentlig betydelse för bolaget att känna till och som är relevant för risken. Förändringen måste därutöver avse något som finns angivet i försäkringsavtalet. För den händelse att försäkringsbrevet skulle avvika från vad som anges i försäkringsvillkoren räcker det dock att fareökningen avsett något som finns upptaget i försäkringsvillkoren.[15] Liksom vid åsidosättande av upplysningsplikten kan påföljd endast komma ifråga när försäkringstagaren varit åtminstone oaktsam.

Vid fastställande av vad som krävs för att påföljd skall kunna komma ifråga skiljer lagen på subjektiv och objektiv fareökning.[16] Subjektiv fareökning föreligger när den försäkrade själv förorsakat den ökade risken för skada. Detsamma gäller för den händelse att den försäkrade givit order om att den fareökande åtgärden skulle företas eller när han samtyckt till att så skedde.[17] I dessa fall kan påföljd komma ifråga även om den försäkrade inte insåg eller ens borde ha insett att risken ökat för att ett försäkringsfall skulle kunna inträffa. Hade bolaget nekat fortsatt försäkringsskydd är bolaget fritt från ansvar. Om man däremot kunnat tänka sig att bevilja försäkring men till förhöjd premie utgår ersättning, liksom vid tillämpning av 6 § FAL, i proportion till den premie som erlagts.[18]

Vid objektiv fareökning har risken för att ett försäkringsfall skulle kunna komma att inträffa ökats utan att den försäkrade känt till eller eftersträvat detta. Det kan då endast bli tal om påföljd när den försäkrade utan skälig anledning underlåtit att anmäla fareökningen till bolaget när denna väl blivit känd för honom. Kan den försäkrades passivitet inte förklaras på något godtagbart sätt, t ex med hänvisning till sjukdom eller något liknande, kan ersättning helt utebli.

13 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 130, Løken, Forsikringskravet,1972, s 82 f.

14 FAL 9 §.

15 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 276.

16 Den subjektiva fareökningen regleras av FAL 45 § och den objektiva av FAL 46 §.

17 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 277.

18 Från sjö- och transportförsäkring bortses här.

Alternativt kan det bli tal om prorataavdrag enligt FAL 45 §.[19]

I övrigt gäller i princip motsvarande regler som för upplysningspliktens del, dvs bolaget kan inte åberopa underlåtenhet att anmäla fareökning när den fareökande åtgärden varit, eller borde ha varit känd för bolaget. Vidare kan man inte lägga den försäkrade till last att han inte anmält en förändring som saknat betydelse för risken.

Frågan om identifikation är inte reglerad i den danska FAL. Det är dock möjligt att den försäkrade kan identifieras med sin make eller registrerade partner.[20] I samboförhållanden är situationen än mer oklar.[21] Bolagen kan troligen föreskriva om identifikation i försäkringsavtalet. Det är dock osäkert för vilka fall ett sådant villkor kan anses vara acceptabelt.[22]

I jämförelse med den svenska KFL torde återigen de största skillnaden mellan de danska och de svenska reglerna ligga i sättet att fastställa påföljden vid ett åsidosättande. En annan viktig skillnad är dock att påföljd enligt den danska lagen förutsätter att fareökningen avsett en i avtalet angiven omständighet. Motsvarande begränsning saknas i KFL. Vad gäller de subjektiva förutsättningarna för påföljd krävs det i KFL att den försäkrade varit åtminstone ringa oaktsam. Av förarbetena följer dock att nedsättning som huvudregel endast bör förekomma vid grovt vårdslösa eller uppsåtliga åsidosättanden.[23] I praktiken torde därför de svenska reglerna vara något gynnsammare för den försäkrade i just detta avseende. Vad gäller identifikation är kretsen av tänkbara identifikationssubjekt större i Sverige än i Danmark. I Enligt KFL kan den skadelidande identifieras med den som har väsentlig ekonomisk gemenskap med honom samt med den som handlat med hans samtycke. Därtill kan villkoren föreskriva om identifikation vid tillsyn.

7.2.3 Åsidosättande av säkerhetsföreskrift.

Inte heller den danska lagen inkräktar på bolagens rätt att i avtalet föreskriva om hur den försäkrade skall uppträda för att undvika eller begränsa risken för att ett försäkringsfall skall kunna inträffa. I FAL 51 §, som är tvingande, anges däremot vad som krävs för att ett åsidosättande av en sådan föreskrift skall kunna befria bolaget från ersättningsansvar. För att påföljd skall kunna komma ifråga krävs att den försäkrade uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosatt en föreskrift i avtalet. Enligt Lyngsø ställs det högre krav på oaktsamheten än i övriga ersättningsrättsliga sammanhang för att culparekvisitet skall anses vara uppfyllt.[24] Tröskeln mellan det som får definieras som rena olyckshändelser, casus, och oaktsamhet, culpa, är, enligt Lyngsø, högre inom försäkringsrätten än i andra ersättningsrättsliga sammanhang. Det krävs därför ganska mycket för att oaktsamhetsrekvisitet i FAL 51 § skall anses vara uppfyllt. Bolaget antas ha bevisbördan för att en föreskrift åsidosatts medan den försäkrade har att exculpera sig.[25]

---

19 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 279.

20 Sådan identifikation förekommer nämligen vid framkallande av brandförsäkringsfall, FAL 85 § , lov nr 371 af 7 juni 1989 3 §.

21 Jfr Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 268 som anser att det finns visst stöd i motiven till FAL för att identifikation kan förekomma.

22 Vid framkallande av försäkringsfall begränsas bolagets friskrivningsmöjligheter av FAL 20 § som är tvingande och som anger att bolaget aldrig kan befria sig från ansvar med hänvisning till att skadan framkallats av oaktsamhet.

23 Prop 1979/80:9 s 148, se även ovan under 5.3.4 ff.

24 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 240 och 300.

25 Bentzon /Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 298 och 129 f.

För att bolaget skall kunna befria sig från ersättningsansvar måste det dessutom ha funnits ett orsakssamband mellan en inträffad skada och överträdelsen av föreskriften ifråga. Den försäkrade har att bevisa att åsidosättandet saknat betydelse.

Frågan om vems åsidosättande som kan tillräknas den skadelidande har varit omtvistad. I princip står det bolaget fritt att i avtalet ange vem som kan identifieras med den skadelidande. I övrigt får kretsen av tänkbara identifikationssubjekt bestämmas skönsmässigt. Det verkar dock som om identifikation kan förekomma i ganska stor utsträckning, åtminstone gäller detta för företagsförsäkringsfall.[26]

FAL 51 § är ett typiskt exempel på en "allt eller intet regel". Brister det i någon av de tvingande förutsättningarna för påföljd skall den skadelidande ha ut full ersättning för sin skada. Har föreskriften däremot åsidosatts på ett oaktsamt sätt och föreligger dessutom kausalitet mellan åsidosättandet och den inträffade skadan utgår ingen ersättning alls.

Den danska regeln ligger ganska långt ifrån KFL 31 §. En intressant iakttagelse i sammanhanget är emellertid att man i Sverige tycks se så mycket strängare på brott mot säkerhetsföreskrifter än vad man gör i Danmark. Enligt KFL kan nedsättning tillåtas redan vid ett ringa oaktsamt åsidosättande medan det i Danmark verkar krävas att oaktsamheten varit ganska betydande. Det är möjligt att detta förhållande gjort det mindre påkallat att revidera de danska reglerna i just detta avseende.

7.2.4 Framkallande av försäkringsfallet

Den danska FAL 18 § utesluter all rätt till försäkringsersättning när en skada framkallats uppsåtligen. Bolaget anses ha bevisbördan för att det förelegat ett uppsåt att framkalla skadan.[27] Ersättning skall dock utgå också vid uppsåtligt framkallande om den som orsakat skadan varit under 14 år.[28] Detsamma gäller om den som framkallat skadan lidit av ett bestämt "psykiskt handikapp" och på grund av detta saknat förmåga att inse vidden av sina handlingar. Skyldigheten att utge ersättning i dessa senare fall kan dock avtalas bort.

Har skadan framkallats på ett grovt vårdslöst sätt skall ersättningen bestämmas med hänsyn tagen till graden av vårdslöshet samt omständigheterna i övrigt.[29] Enligt lagkommentaren föreligger det grov vårdslöshet när t o m en oaktsam person skulle handlat på annat sätt. Gränsen mellan uppsåt, grov vårdslöshet och vanlig oaktsamhet sägs dock vara flytande.[30] Oavsett detta måste det antas att kravet på hur oaktsamt den försäkrade (eller identifierad) skall ha handlat är högt ställt.[31]

Även om påföljden enligt 18 § FAL skall bestämmas skönsmässigt framgår av praxis att

---

26 Även personer i underordnad ställning bör kunna identifieras med sin arbetsgivare vid överträdelse av en föreskrift i en företagsförsäkring. Bentzon/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 297, Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, 1994, s 304 ff.

27 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 203 med hänvisning till NJA 1990 s 215 samt Lindell, Bevisbördan i försäkringsmål, NFT nr 2/1992 s 215.

28 FAL 19 §.

29 FAL 18 §. Att hänsyn kan tas till omständigheterna i övrigt innebär att man kan beakta de ekonomiska förhållandena i sammanhanget, Bentzon/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 116, Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 223.

30 Bentzon/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 40.

31 Angående hur begreppet uttolkats i dansk praxis, se Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 224 ff.

bolagen brukat anses helt befriade från ansvar när grov vårdslöshet kunnat bevisas.[32] Regeln är dessutom dispositiv i denna del. Det står alltså bolagen fritt att friskriva sig från allt ansvar för grovt vårdslöst framkallade skador.[33] Försäkringsbolagen har även möjlighet att friskriva sig från ansvar när skadan framkallats av självförvållad berusning.Sådana villkor förekommer i olika försäkringsavtal.[34]

Enligt FAL 20 § kan bolaget aldrig friskriva sig från allt ansvar vid vanligt oaktsamt framkallande. Enligt lagrummets andra stycke kan bolaget dock föreskriva att ersättningen i dessa fall kan reduceras med upp till 5 %. De danska försäkringsavtalen innefattar emellertid inte längre några sådana reduceringsvillkor.[35]

Vid tillämpning av framkallandereglerna är huvudregeln att enbart den som framkallat skadan förlorar rätten till ersättning. Någon identifikation skall alltså inte förekomma.[36] Undantag föreligger dock vid framkallande av brandskada. Enligt FAL 85 § identifieras makar med varandra förutsatt att de lever samman. Detsamma gäller f ö vid registrerat partnerskap. Bolagen kan dessutom föreskriva om identifikation mellan den skadelidande och i princip vem som helst. Identifikation får dock aldrig komma ifråga med mindre än att den som framkallat skadan varit mer än oaktsam.[37] Identifikationsvillkor är allmänt förekommande i t ex hemförsäkringarnas stöldmoment.

Vid en första anblick kan de danska reglerna om framkallande tyckas påminna om KFL:s regel om framkallande. Detta eftersom FAL 18 §, liksom KFL 32 §, föreskriver om en skönsmässig ansvarsbedömning vid grovt vårdslöst framkallade skador.[38] Som påpekats kommer dock den skönsmässiga bedömningen sällan till användning. Vad gäller oaktsamt framkallande är det intressant att notera att bolagen uppenbarligen inte utnyttjat möjligheten att föreskriva om reducering av försäkringsersättningen vid oaktsamt framkallande trots att lagen ger möjlighet till detta. Intressant är också den låga nivå på avdraget som lagen tillåter. Sammantaget ger de danska reglerna rent av intryck av att vara generösare än KFL gentemot en slarvig försäkrad!

7.2.5 Räddningsplikt.

Underlåter den försäkrade, på ett grovt vårdslöst sätt, att efter förmåga försöka avvärja eller begränsa omfattningen av en skada, är bolaget, enligt FAL 52 §, befriat från ersättningsansvar för den del av skadan som föranletts av den försäkrades passivitet.[39] Regeln är tvingande. Innebörden av begreppet grov vårdslöshet är densamma som vid framkallande av försäkringsfall respektive förtigande av någon upplysning i samband med avtalsslutandet.[40] Detta betyder att det skall mycket till innan den försäkrade skall drabbas av påföljd med hänvisning till ett åsidosättande av räddningsplikten. Det bör dessutom noteras att det enligt lagen uttryckligen skall tas hänsyn till den förpliktades individuella förmåga att fullgöra sina

32 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 223. Bolagen anses ha bevisbördan för att grov vårdslöshet förelegat.

33 FAL 20 § motsatsvis.

34 Sørensen, Forsikringsret, 1993, , s 111. Angående självförvållad berusning, se Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 243 ff.

35 Sørensen, Forsikringsret, 1993, s 104.

36 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 261.

37 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 263.

38 I KFL:s fall gäller dock att ersättning ur ansvarsförsäkring aldrig påverkas av grov vårdslöshet.

39 FAL 52 §.

40 FAL 7, 18 §§.

skyldigheter.[41]

Bolaget har rätt att föreskriva om vilka räddningsåtgärder som skall företas. Den försäkrade anses också skyldig att efter förmåga efterkomma de anvisningar bolaget ger honom eller henne när skadan väl anmälts.[42]Vill bolaget befria sig från ansvar med åberopande av att räddningsplikten blivit åsidosatt ankommer det på bolaget att bevisa att det förelegat ett åsidosättande. Dessutom måste bolaget bevisa storleken av den skada som den försäkrades passivitet har föranlett.[43]

Enligt Lyngsø bör den skadelidande kunna identifieras med den som enligt villkoren haft att iaktta räddningsplikten. I övrigt bör identifikation ske på motsvarande sätt som vid framkallande.[44]

I jämförelse med KFL verkar den danska FAL åter ganska generös mot de försäkrade. Enligt KFL kan ju nedsättning i princip komma ifråga redan vid ett ringa oaktsamt åsidosättande av räddningsplikten medan den danska FAL förutsätter uppsåt alternativt grov vårdslöshet.[45] Som påtalats i kapitel 5 sägs det dock i förarbetena till KFL att nedsättning inte bör komma ifråga annat än vid grovt vårdslösa åsidosättande. Bolaget verkar för övrigt ha en lättare bevissituation vid tillämpning av den svenska regeln än vad som gäller enligt danska FAL. Enligt KFL skall påföljden fastställas skönsmässigt med hänsyn tagen till bl a graden av oaktsamhet. Bolaget slipper därigenom att bevisa hur stor del av skadan som föranletts av åsidosättandet av räddningsplikten.

7.2.6 Förpliktelser med anknytning till skaderegleringen.

Underlåter den försäkrade av oaktsamhet att i rätt tid, dvs "uden ophold", anmäla sin skada till bolaget är försäkringsbolaget inte ersättningsskyldigt i vidare mån än om skadan blivit anmäld på erforderligt vis.[46] Några formkrav för hur anmälan skall göras föreligger inte.[47]

Den försäkrade skadelidande har bevisbördan för att anmälningsskyldigheten fullgjorts medan bolaget har att visa att en eventuell underlåtenhet förorsakat skada.[48] Sådan skada kan t ex bestå i att bolaget gått miste om möjligheten att föra regresstalan. Även prisstegringar o l kan vara exempel på skador som kan uppstå när skadan inte anmäls i tid.

Det är den försäkrade som har skyldighet att uppfylla anmälningsplikten. I avtalet kan dock föreskrivas om att anmälningsskyldighet även åvilar någon annan. Ett åsidosättande av det

---

41 Angående detta se Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 313 f.

42 Bentzon/ Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952 , s 302.

43 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 316 och 317.

44 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 319.

45 Jfr KFL 31 §.

46 FAL 21 §. Regeln är tvingande.

47 Det kan emellertid framgå av villkoren att anmälan skall göras skriftligen hos bolaget, Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 329.

48 Bentzon/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 130. Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 330 och 332.

utpekade identifikationssubjektet kommer då att drabba den skadelidande.[49]

Den försäkrade är enligt lag skyldig att vara bolaget behjälpligt vid skaderegleringen.[50] Upplysningar skall lämnas om alla de förhållanden som kan vara av betydelse för fastställandet ersättningens storlek. Den försäkrade är emellertid endast skyldig att bistå med sådan information som finns tillgänglig för honom. Den försäkrade antas inte vara skyldig att skaffa fram upplysningar om detta skulle innebära väsentliga olägenheter för honom.[51] Åsidosätter den försäkrade sina skyldigheter, och sker det på ett oaktsamt sätt, är bolaget befriat från ansvar för den del av skadan som bolaget kunnat bespara sig om den försäkrade uppfyllt sina åligganden.

Vad gäller bevisbördans placering respektive frågan om identifikation kan hänvisas till vad som sagts gälla vid åsidosättande av anmälningsplikten.[52]

7.3 Norge.

I Norge antogs en ny Försäkringsavtalslag 1989.[53] Lagen ersatte den gamla Försäkringsavtalslagen från den 6 juni 1930. Liksom KFL syftar den nya lagen bl a till att förstärka konsumenternas ställning.[54] Att revidera reglerna avseende påföljd vid överträdelse av de olika biförpliktelserna ansågs vara av central betydelse för att kunna förverkliga denna målsättning. De regler som föreslogs i denna del av lagen bygger, enligt vad som sägs i förarbetena, till stor del på bolagens egen praxis.[55]

Bland annat med hänvisning till att de problemställningar som är aktuella i konsuemntförsäkringarsfall i allmänhet också har betydelse för företagsförsäkringarnas del ansågs det inte lämpligt att anta en särskild konsumentförsäkringslag. Dessutom hävdades att det skulle vara svårt att avgränsa vem och vilka försäkringsavtal som borde omfattas av en sådan särskild lagstiftning.[56] För att tillgodose bl a konsumenternas skyddsbehov har forsikringsavtalslagens regler om skadeförsäkring dock som huvudregel gjorts tvingande. Detsamma gäller för övrigt i förhållande till näringsidkare med undantag för större företag och vissa branscher med internationell anknytning.[57]

Personforsikringsutredningen, som arbetade med ett separat förslag till personförsäkringslag, menade att ett utbyggt konsumentskydd borde innefatta att försäkringstagarna på något sätt

---

49 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 334, som hänvisar till att det i FAL 21 § sägs att regeln är tvingande på så sätt att det ej går att avtala om strängare påföljd när den försäkrade, *eller annan*, åsidosätter anmälningsplikten.

50 FAL 22 §.

51 Bentzon/Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 136.

52 FAL 22 hänvisar tillbaka till det i not 46 refererade stycket i FAL 21§. Enligt Bentzon/ Christensen, Lov om forsikringsaftaler I, 1952, s 137 och 129, bör en arbetsgivare i viss mån identifieras med sina anställda.

53 Lov 16 juni 1989 nr 69 om forsikringsaftaler bygger på två utredningar, NOU 1983:56 om personforsikring och NOU 1987:24 om skadeforsikring samt på proposition Ot prp nr 49 (1988-89) Om lov om forsikringsavtaler m m.

54 Ot prp nr 49 (1988-89) s 7, 16, NOU 1983:56 s 25 ff, NOU 1987:24 s 22 ff.

55 Ot prp 49 (1988-89) s 54. Se även Roos; Den nya norska försäkringsavtalslagen i huvuddrag - n karakteristik, 1990. Roos menar att lagen återspeglar bolagens produktutveckling, s 15. Se även Knudsen; Skjønnsmessige kriterier som tvisteløser eller tvisteskaper, 1990. Knudsen framhåller att sanktionssystemet i den gamla norska FAL ej utnyttjats fullt ut av försäkringsbranschen, s 44.

56 NOU 1983:56 s 30 f. Forbrukerrådet riktade dock kritik mot att man inte föreslog en separat lag för konsumenternas del, Ot prp 49 (1988-89) s 18.

57 FAL § 1-3.

tillförsäkrades ett större inflytande över försäkringarnas avtalsinnehåll. I utredningen diskuterades därför möjligheterna att lagfästa en förhandlingsordning som skulle garantera representanter för de försäkrade en möjlighet att påverka avtalsutformningen.[58] Man fann emellertid att en sådan ordning skulle kunna lägga en hämsko på produktutvecklingen och dessutom skada konkurrensen. Någon ändring av de rådande förhållandena har därför inte föreslagits vare sig för person- eller skadeförsäkringarnas del.[59]

7.3.1 Upplysningsplikten.

Bolagets möjligheter att göra påföljd gällande vid brott mot upplysningsplikten regleras i den norska FAL §§ 4-1 till 4-5. Enligt lagen begränsas upplysningsplikten i huvudsak till att vara en svarsplikt. Försäkringstagaren ålägges emellertid att i efterhand korrigera felaktiga upplysningar. Upptäcker försäkringstagaren att han lämnat bolaget en inkorrekt riskbeskrivning skall han "uten ugrunnet opphold" rätta sina uppgifter.[60] I ytterligare ett avseende föreskriver lagen om en självständig upplysningsplikt. Försäkringstagaren är skyldig att på eget initiativ upplysa bolaget om omständigheter som är kända för försäkringstagaren och som det bör stå klart är av uppenbar betydelse för riskbedömningen, men som är så speciella att bolaget knappast kan förväntas fråga om i samband med avtalsslutandet. För att illustrera vad som avses med detta hänvisas till ett exempel hämtat från den svenska personförsäkrings-utredningen. I detta exempel anges att den försäkrade vid ansökan om personförsäkring kan vara skyldig att meddela bolaget att han är jagad av en teorristgrupp om detta är känt för honom.[61]

Bolaget är berättigat att friskriva sig från ansvar för bristande information avseende vissa i avtalet angivna förhållanden, förutsatt att bolaget av särskilda skäl varit förhindrat att få upplysningar om just dessa förhållande.[62]

Försäkringstagarens upplysningsplikt omfattar inte annat än sådant som har relevans för riskbedömningen.[63] Bolaget kan inte heller göra påföljd gällande när det kände eller borde ha känt till de rätta förhållandena. Detta dock med undantag för de fall där det kan visas att försäkringstagaren uppträtt svikligt.[64] Vill bolaget hålla kvar möjligheten att få sätta ned ersättningen måste den försäkrade meddelas skriftligen om detta. Beskedet skall lämnas den skadelidande "uten ugrunnet opphold" från det att bolaget fick kännedom om att avtalet kommit att vila på felaktig grund.[65]

Vid svikligt åsidosättande av upplysningsplikten blir avtalet ogiltigt. Någon ersättning för ett inträffat försäkringsfall ska m a o inte utgå ur försäkringen. Det är enbart försäkringstagaren som kan göra sig skyldig till ett åsidosättande, denne svarar dock för annans tillkortakommande

---

58 NOU 1983:56 s 27 f.

59 Enligt norsk Lag, lov 10 juni 1988 nr 39 om forsikringsvirksomhet § 7-7 har Kredittilsynet rätt att ingripa mot oskäliga försäkringsvillkor.

60 Fal § 4-1.

61 Ot prp nr 49 (1988-89) s 63 med hänvisning till SOU 1986:56 s 313.

62 FAL § 4-5. Enligt NOU 1987:24 s 96 torde regeln ha sin största betydelse när bolaget tar över en större risk och det inte finns möjlighet att undersöka försäkringsobjektet före avtalsslutandet för att därigenom utröna vilka riskupplysningar som bolaget är i behov av. Regeln torde vara av mindre betydelse för konsumentförsäkringsfallen.

63 FAL § 4-4.

64 FAL § 4-4.

65 FAL § 4-14.

enligt de sedvanliga reglerna om fullmaktsförhållande.[66]
Har försäkringstagaren åsidosatt sin upplysningsplikt på ett ringa oaktsamt sätt kan försäkringsersättningen inte sättas ned. Med försummelser som endast är "lite å legge vedkommende till last" avses sådan oförsiktighet som de flesta försäkrade pga ett ögonblicks tanklöshet eller glömska skulle kunna göra sig skyldig till.[67]

Vid påföljdens bestämmande skall hänsyn tas till den oriktiga upplysningens betydelse för riskvärderingen och skadans inträffande eller omfattning. Härutöver skall graden av oaktsamhet samt omständigheterna i övrigt beaktas. I ett särskilt lagrum påpekas att vid krav på ersättning ur villa- hemförsäkring skall hänsyn tas till de sociala konsekvenserna som en eventuell nedsättning kan tänkas föra med sig.[68]

Enligt huvudregeln skall ett åsidosättande av upplysningsplikten enbart drabba försäkringstagaren. Bolaget kan emellertid föreskriva om identifikation i vissa fall. Vid bl a fordons-, båt- och husdjursförsäkring kan bolaget ange att identifikation kan förekomma mellan den skadelidande och den som med hans samtycke åsidosatt någon försäkringsrättslig biförpliktelse. Vid villa- hem- och fritidshusförsäkring kan bolaget föreskriva om identifikation mellan makar som lever samman eller mellan den skadelidande och andra personer som lever samman med den skadelidande i ett fast etablerat forhållande.[69]

Det verkar som om kraven på aktsamhet vid fullgörandet av upplysningsplikten är ungefär desamma i den norska FAL som i den svenska KFL. Enligt KFL förutsätter påföljd att försäkringstagaren varit mer än ringa oaktsam vid åsidosättandet av upplysningsplikten medan den norska FAL som påpekats ovan anger att påföljd kan komma i fråga när det "ikke bare er lite å legge ham eller henne till last" att avtalet kommit att bygga på felaktiga uppgifter.[70]

Vad gäller påföljdens omfattning verkar den i huvudsak bestämmas på samma sätt som föreskrivs i KFL. I det norska fallet framgår dock att hänsyn kan tas till den felaktiga uppgiftens betydelse för riskbedömningen. Detta antyder att premiesättningen kan få betydelse i sammanhanget. Därmed kan den norska regeln sägas ligga närmre proratataregeln än den svenska. I det norska fallet har man därutöver lagfäst en skyldighet att i nedsättningsbedömningen beakta påföljdens sociala konsekvenser. Detta är en intressant skillnad jämfört med de svenska förhållandena inte minst med tanke på det motstånd motsvarande förslag mött i Sverige.

7.3.2 Skyldighet en att anmäla fareökning.

För att försäkringsbolaget skall vara befriat från ansvar vid fareökning krävs att det på ett tydligt sätt framgår av avtalet i vilka bestämda fall bolaget är begränsat ansvarigt till följd av ändrade riskförhållanden. Bolaget får enbart använda sig av fareökningsförbehåll när dessa avser förhållanden som är av *väsentlig* betydelse för riskbilden.[71] I de fall bolaget är berättigat att utnyttja fareökningsförbehåll kan man föreskriva om proratataavdrag som påföljd vid ett

66 NOU 1987:24 s 102.

67 Ot prp nr 49 (1988-89) s 56.

68 FAL § 4-12. Motsvarande gäller ifråga om annan försäkring som nämns i lov 8 juni 1984 nr 59 om fodringshavernes dekningsrett § 2-3 första stycket punkterna a-b. Se vidare om detta lagrum i NOU 1987:24 s 92 och 103 f. Lagförslaget mötte inte på något större motstånd förmodligen därför att det var förankrat i Avkortningsnemndas (Norges motsvarighet till ARN) praxis.

69 FAL § 4-11.

70 FAL § 4-2, 3 st.

71 FAL § 4-6.

åsidosättande. Detta förutsätter dock att premieberäkningen uttryckligen gjorts avhängig av hur försäkringsobjektet används eller hanteras. Ett typiskt exempel på en sådan klausul är skyldigheten att anmäla till bolaget att en presumerad körsträcka för ett försäkrat fordon kommer att överskridas inom ramen för försäkringstiden.[72] Bolaget är skyldigt att utge full ersättning om ett inträffat försäkringsfall saknar samband med en stipulerad fareökning.[73] Det ankommer på den försäkrade att bevisa bristande kausalitet. För att detta inte skall bli en alltför svår uppgift sägs att bevisbördan är "neutral".[74] Även om kausalitet skulle föreligga kan bolaget inte göra påföljd gällande när den försäkrade varken kände eller borde känna till de ändrade förhållandena. Kan den försäkrade heller inte lastas för fareökningen, han har inte själv förorsakat den och heller inte samtyckt till de fareökande åtgärderna, och har han dessutom gjort vad som rimligen kunnat begäras av honom för att bolaget skulle bli underrättat om fareökningen så snart denna blev känd för honom, kan bolaget heller inte göra påföljd gällande.

Vid påföljdens bestämmande skall åter hänsyn tas till de sociala konsekvenserna som ett avdrag på ersättningen kan få för den försäkrade eller de som är ekonomiskt beroende av honom eller henne. Detta dock under förutsättning att det rör sig om utbetalning ur de försäkringstyper som definieras i FAL § 4-12.[75]

Ifråga om möjlighet till identifikation är reglerna desamma som vid åsidosättande av upplysningsplikten.[76]

I den norska lagen har bolagets möjligheter att göra påföljd gällande vid fareökning reglerats på ett väsentligen annorlunda sätt än vad som skett i KFL. Möjligheten att använda sig av proratanedsättning kvarstår, dock med den modifikationen att de sociala följderna av ett avdrag kan beaktas inom vissa föräkringsgrenar. Liksom i KFL förutsätter avdrag att det finns ett förbehåll om detta i villkoren. Till skillnad från KFL ställer dock den norska FAL vissa materiella krav på föreskriftens innehåll, dessutom avgränsas de situationer där ett förbehålla får förekomma. Till skillnad från KFL ställer den norska FAL krav på att det föreligger kausalitet mellan den oanmälda fareökningen och ett inträffat försäkringsfall för att underlåtenheten att anmäla de nya förhållandena ska kunna föranleda påföljd. Trots att kausaliteten enligt KFL skall beaktas först i påföljdsledet torde dock resultatet i praktiken bli detsamma. Det torde höra till de absoluta undantagen att det kan bli tal om nedsättning vid bristande kausalitet också vid tillämpning av den svenska regeln.

7.3.3 Åsidosättande av säkerhetsföreskrifter.

Regeln i den norska FAL om påföljd vid åsidosättande av säkerhetsföreskrift, FAL § 4-8, skall tillämpas på samtliga villkor som på ett direkt eller indirekt sätt ålägger den försäkrade att handla på ett sådant sätt att risken för skada begränsas. Detsamma gäller ifråga om klausuler som anger att den försäkrade vid bruk av försäkringsobjektet skall uppfylla vissa bestämda kvalifikationer, t ex inneha körkort.[77]

För att bolaget skall kunna begränsa sitt ansvar med hänvisning till att en föreskrift blivit

[72] Ot prp 49 (1988-89) s 66.

[73] FAL §§ 4-6, 4-7.

[74] Ot prp 49 (1989:88) s 65. Detta tycks betyda att det inte behöver vara övervägande sannolikt att kausalitet saknas för att den försäkrade skall vara berättigad till ersättning.

[75] Hem- villa försäkring samt övriga försäkringar som nämns i lov 8 juni 1984 nr 59 om fordringshavernes dekningsrett § 2-3 första stycket punkterna a-b.

[76] Se ovan s 313.

[77] FAL § 1-2 e. Se vidare NOU 1987:24 s 72 f, 79 f, 86 f och 98 f samt Ot prp 49 (1988-89) s 56 f.

åsidosatt krävs att villkoret varit lätt att uppfatta.[78] Vidare måste åsidosättandet ha varit mer än "lite oaktsamt". Skulle vem som helst skulle ha kunnat göra sig skyldig till motsvarande handling (underlåtenhet) i en liknande situation kan det inte bli tal om någon påföljd.[79] Det är dessutom ett absolut krav för påföljd att det förelegat ett samband mellan den inträffade skadan och överträdelsen av föreskriften. Enligt förarbetena bör man dock kunna utgå från att om en föreskrift blivit åsidosatt har detta i allmänhet haft betydelse för skadans inträffande eller omfattning. Menar den försäkrade att det brister i kausalitet ankommer det därför på honom att göra sannolikt denna presumtion inte har bärighet i det aktuella fallet.[80]

Det står i princip bolaget fritt att i avtalet ange vilka konsekvenserna kan bli av ett åsidosättande av avtalets föreskrifter. Enligt lagen kan dock bolaget, trots en förekommande friskrivning, åläggas att helt eller delvis ersätta en skada med hänvisning till vilken typ av föreskrift åsidosättandet avsett, graden av skuld, händelseförloppet och omständigheterna i övrigt.[81] Därtill kan läggas att man, som vanligt, inom vissa försäkringsgrenar har att beakta de sociala konsekvenserna som följer med ett avdrag på ersättningen.[82]

Enligt huvudregeln är det endast den som åsidosatt föreskriften som bör drabbas av påföljd. Bolaget kan emellertid föreskriva om identifikation i vissa fall. Vid överträdelse av säkerhetsföreskrifter i motorfordons-, båt-, flyg- och husdjursförsäkringar kan den skadelidande identifieras med den som handlat med hans samtycke när avtalet så anger. Vidare kan, om detta framgår av avtalet, makar och andra personer som lever samman i ett fast förhållande identifieras med varandra vid överträdelser av föreskrift i vila- hem och fritidshusförsäkring.[83] Lagen förbjuder uttryckligen identifikation mellan den skadelidande och dennes släktingar samt "hjelpere" och andra liknande personer som den försäkrade har någon personlig anknytning till. Det står bolaget fritt att friskriva sig från ansvar när någon helt utomstående åsidosatt föreskriften, t ex en tjuv, en hantverkare eller någon myndighetsperson. Detta uppfattas nämligen som ett omfattningsvillkor.[84]

Vid en jämförelse med KFL är det kanske framförallt på tre punkter som den norska regeln skiljer sig från den svenska. För det första utgör kravet på samband mellan en överträdelse av en föreskrift och en inträffad skada en absolut förutsättning för påföljd i FAL § 4-8 medan detta förhållande i KFL:s fall är något som får betydelse först i nedsättningsbedömningen. För det andra är kretsen av tänkbara identifikationssubjekt ganska olika. Medan det står ett norskt försäkringsbolag fritt att friskriva sig från ansvar när t ex en hantverkare glömt att låsa efter sig, kan ett svenskt bolag knappast göra detsamma. Såväl enligt förarbetena till KFL som praxis i ARN anses nämligen en hantverkare sällan kunna sägas ha utövat sådan tillsyn över egendomen att identifikation kan komma ifråga.[85] Å andra sidan torde ett norskt bolag inte kunna identifiera ett tonårigt barn med en skadelidande förälder. Detta kan däremot ske i vissa fall enligt KFL om bolaget föreskrivit om identifikation vid tillsyn över försäkringsobjektet. Den tredje punkt där de båda lagarna skiljer sig åt är återigen att den norska FAL föreskriver om att det inom vissa försäkringsgrenar (se ovan) skall tas hänsyn till de sociala verkningarna av ett eventuellt nedsättningsavdrag.

---

78 FAL § 2-2 e.

79 Ot prp nr 49 (1988-89) s 56.

80 Ot prp nr 49 (1988-89) s 67.

81 FAL § 4-8. Sättet att bestämma påföljdens omfattning bygger på Avkortningsnemndas praxis, Ot prp nr 49 (1988-89) s 67. Se även Selmer, Forsikringsret, 1982 s 144 f.

82 FAL 4-12.

83 FAL § 4-11.

84 NOU 1987:24 s 102.

85 Se kap 5.

7.3.4 Framkallande av försäkringsfall.

Enligt FAL § 4-9 utgår ingen ersättning ur en skadeförsäkring när försäkringsfallet framkallats med uppsåt att utfå ersättning ur försäkringen. Har den försäkrade däremot haft andra motiv för sin handling kan en viss ersättning utgå med hänsyn tagen till de sociala följderna av en utebliven ersättning. Utgångspunkt bör dock även i dessa senare fall vara att ingen ersättning alls skall utges.[86]

Vid grovt vårdslöst framkallade skador är den försäkrade berättigad till en skönsmässigt bestämd ersättning. Nedsättningens storlek bestäms med hänsyn tagen till graden av oaktsamhet, händelseförloppet, om den som handlade varit påverkad av alkohol eller annan drog samt slutligen förhållandena i övrigt. Vid ansvarsförsäkring utgår full ersättning även vid grov vårdslöst framkallade skador.[87]

Lagen förbjuder med tvingande verkan påföljd i konsumentfall när skadan framkallats av annat än grov oaktsamhet. Påföljd kan heller inte komma ifråga om den som framkallat skadan pga ålder eller sinnestillstånd saknat förmåga att förutse konsekvenserna av sina handlingar.[88]

Bolaget kan friskriva sig från ansvar för skador som skall ersättas ur motorfordonsförsäkring och som framkallats under påverkan av alkohol eller annan drog. Bolaget är dock skyldigt att utge ersättning om det kan visas att skadan skulle ha inträffat ändå alternativt om det skulle te sig "orimligt" att bolaget gick fritt från ansvar.[89]

Den skadelidande kan på motsvarande sätt som vid brott mot olika föreskrifter identifieras med en annan skadevållare.[90]

I jämförelse med KFL framstår den norska lagen som synnerligen liberal. Utöver att man som vanligt har att ta hänsyn till ett avdrags sociala betydelse, kan ersättning utgå t o m vid vissa fall av uppsåtligt framkallande. Nedsättning är vidare utesluten vid annan oaktsamhet än grov vårdslöshet. Detta kan jämföras med KFL 32 § som tillåter förbehåll om påföljd redan vid oaktsamhet som är mer än ringa. Visserligen förekommer det i den norska lagen vissa undantag för motorfordonsförsäkringens del där oaktsamhetströskeln sänks till ett minimum, men även i dessa fall erbjuder lagen en möjlighet att i det enskilda fallet beakta om det är rimligt att den skadelidande blir utan ersättning.

Vad gäller kretsen av tänkbara identifikationssubjekt skiljer sig denna från KFL:s på motsvarande sätt som vid överträdelser av föreskrifter.

---

86 I förarbetena hänvisas i sammanhanget till ett danskt rättsfall UfR 1918 s 946; En man, som var mycket upprörd över att han fått kännedom om att hans hustru varit otrogen, slängde en glödande tändsticka över axeln i en hög med träspån. Han gick ut ur rummet och tänkte, enligt egen utsago, något i stil med att det som sker det sker. Mannen hade en oklar tanke om att en eventuell brand skulle kunna förbättra relationen med hustrun. Han dömdes sedermera för mordbrand. Enligt vad som sägs i den norska propositionen skulle det kunna vara tänkbart att med hänvisning till de sociala följderna av en utebliven ekonomisk kompensation utge en jämkad ersättning i ett fall som detta. Huvudregel bör dock fortfarande vara att ingen ersättning alls bör utbetalas, Ot prp nr 49 (1988:89) s 67.

87 Se NOU 1987:24 s 87 ff samt 100 f.

88 Någon särskild åldersgräns nämns inte.

89 FAL § 4-9 4 st.

90 Se ovan s 315.

7.3.5 Räddningsplikt.

Även enligt den norska FAL åligger det den försäkrade att efter förmåga försöka avvärja och begränsa följderna av ett inträffat försäkringsfall.[91] Underlåtes detta uppsåtligen, eller på ett grovt oaktsamt sätt, kan ersättningen sättas ned med hänsyn tagen till graden av oaktsamhet eller uppsåt, händelseförloppet och omständigheterna i övrigt.[92] Liksom i övriga fall kan även skadans sociala följder beaktas i sammanhanget.[93]

Identifikation kan förekomma i samma utsträckning som vid brott mot säkerhetsföreskrift eller framkallande av försäkringsfall.

Regeln påminner mycket om den svenska, dock med det förbehållet att nedsättning enligt KFL 31 § i princip kan komma ifråga redan vid ett ringa oaktsamt åsidosättande. Det är dock knappast troligt att ett sådant förbehåll skulle uppfattas som skäligt.

7.3.6 Förpliktelser med anknytning till skaderegleringen.

När ett försäkringsfall inträffat åligger det den skadelidande att "uten ogrunnet oppehold" anmäla sin skada till bolaget. Underlåtes detta uppsåtligen eller av grov vårdslöshet kan det bli tal om nedsättning av försäkringsersättningen. Avdraget bestämmes på samma sätt som vid brott mot räddningplikten.[94]

Intressant är att den norska lagen saknar en särskild regel som ålägger den försäkrade att i övrigt samverka vid skaderegleringen.

7.4 Finland.

Även Finland har valt att ersätta den gamla FAL med en ny försäkringsavtalslag, Lag om försäkringsavtal 28.61994/543. Denna lag som trädde ikraft den 1 juli 1995 är tvingande i förhållande till konsument.[95]

7.4.1 Upplysningsplikten.

Enligt den finska FAL är upplysningsplikten vid skadeförsäkring begränsad till en renodlad svarsplikt.[96] Förtigande, det vill säga underlåtenhet att besvara en ställd fråga, likaväl som aktivt lämnade oriktiga upplysningar kan föranleda påföljd. Bolaget kan emellertid inte göra påföljd gällande om en behörig representant för detta visste eller borde ha vetat att

[91] FAL § 4-10.

[92] Angående den närmare innebörden av detta se NOU 1987:24 s 89 och 101 f.

[93] FAL § 4-12.

[94] FAL § 4-10, 3 st.

[95] FAL 3 §. Lagen är även tvingande i förhållande till vissa mindre näringsidkare. Liksom vid tillämpning av KFL föreligger dock vissa tveksamheter vad gäller hur långt de tvingande reglerna sträcker sig. I en kommentar till det första betänkandet till ny FAL konstaterade också Wilhelmsson att lagen inte närmare berörde gränsdragningsfrågan mellan ansvarsbegränsande och biförpliktelsevillkor, Wilhelmsson, Den finska försäkringsavtalskommitténs första betänkande, NFT 2/1978 s 195.

[96] FAL 22 §.

upplysningarna om risken varit oriktiga eller bristfälliga.[97] Upplysningsplikten omfattar dessutom enbart sådant som är relevant ur risksynpunkt. Hade den oriktig uppgiften ingen betydelse vid avtalsslutandet eller har den sedermera upphört vara av betydelse kan det inte bli tal om nedsättning.[98]

Till skillnad från vad som gäller i de övriga nordiska länderna kan såväl försäkringstagaren som försäkrad göra sig skyldig till et åsidosättande av sin skyldighet att lämna bolaget riskinformation. Lagen ålägger dessutom såväl försäkringstagaren som som de försäkrade att korrigera uppgifter som man i efterhand upptäcker har varit felaktiga.

Vid svikligt förledande blir avtalet ogiltigt och enligt lagen har försäkringsbolaget i ett sådant fall rätt att behålla den inbetalda premien.[99] Har försäkringstagaren eller den försäkrade uppsåtligen, men utan svikliga avsikter, eller på ett mer än ringa oaktsamt sätt, lämnat bolaget oriktiga svar på de frågor som detta ställt kan ersättningen sättas ned efter vad som är skäligt. Det framgår inte om påföljd skall drabba varje försäkrad eller enbart den som åsidosatt sin upplysningsplikt.

I påföljdsbedömningen skall särskilt beaktas vilken betydelse den oriktiga riskupplysningen haft för uppkomsten av en inträffad skada eller för omfattningen av denna. Vidare skall hänsyn tas till graden av oaktsamhet samt förhållandena i övrigt.[100]

7.4.2 Skyldigheten att anmäla fareökning.

Till skillnad från vad som gäller avseende upplysningsplikten åligger det enbart försäkringstagaren att anmäla fareökning till bolaget. För att försäkringstagaren skall ha en sådan skyldighet krävs att det i avtalet finns infört ett förbehåll om anmälningsskyldighet. Det står bolaget fritt att föreskriva om en anmälningsskyldighet som omfattar såväl förändringar av förhållanden som endast uppgivits vid avtalsslutandet som förändringar av sådant som finns upptaget i försäkringsbrevet. Bolaget kan dock enbart göra påföljd gällande om fareökningen varit väsentlig.[101]

Fareökning skall anmälas till bolaget senast i samband med inbetalningen av premien för nästa försäkringsperiod. I samband med att bolaget aviserar premien är man skyldig att påminna försäkringstagaren om att han skall anmäla eventuellt inträffad fareökning.[102]

Påföljd förutsätter att åsidosättandet varit mer än ringa oaktsamt. Nedsättning bestäms på motsvarande sätt som vid brott mot upplysningsplikten.

7.4.3 Åsidosättande av säkerhetsföreskrifter.

Den finska lagen saknar ett särskilt lagrum som definierar hur omfattningsvillkor skall skiljas från handlingsföreskrifter. I FAL 31 § ställs emellertid vissa materiella krav på säkerhetsföreskrifternas innehåll som kan tjäna som underlag för att avgränsa dessa från

97 FAL 35 §. Det kan dock tilläggas att vid svek tillämpas inte detta undantag.

98 FAL 35 § 2 st.

99 FAL 23 §.

100 FAL 34 §.

101 FAL 26 §.

102 FAL 26 §.

omfattningsvillkor. Enligt lagen kan försäkringsbolaget i avtalet ta upp olika föreskrifter om anordningar, metoder och andra arrangemang som syftar till att förebygga eller begränsa skada. Vidare kan bolaget föreskriva att den som nyttjar eller sköter försäkringsobjektet skall ha en viss kompetens. Som exempel kan nämnas att bolaget kan föreskriva att förare av motordrivet fordon skall ha erforderligt körkort.

För att påföljd skall komma ifråga krävs att någon av de försäkrade, eller att någon som kan identifieras med den skadelidande försäkrade, på ett mer än ringa oaktsamt sätt åsidosatt en föreskrift i avtalet. Identifikation kan förekomma när den som brutit mot föreskriften med den försäkrades samtycke varit ansvarig för ett försäkrat motordrivet fordon, släpfordon, fartyg eller luftfartyg. Vidare kan identifikation förekomma när den som åsidosatt föreskriften tillsammans med den försäkrade äger och nyttjar den försäkrade egendomen. Slutligen kan identifikation ske mellan personer som delar hushåll förutsatt att de använder den försäkrade egendomen tillsammans.[103]

Oavsett vem som brutit mot föreskriften kan nedsättning inte komma ifråga om den som är ansvarig för detta varit under 12 år eller lidit av sådan psykisk störning som skulle innebära straffrihet.[104]

Nedsättning skall göras efter vad som är skäligt. Härvid beaktas samma omständigheter som vid brott mot upplysningsplikten dvs överträdelsens betydelse för skadans inträffande och omfattning, graden av oaktsamhet samt förhållandena i övrigt. Därtill kan emellertid läggas att hänsyn även skall tas till vem som åsidosatt föreskriften. Om det inte är den skadelidande själv utan någon som identifierats med honom som gjort detta bör detta verka för ett lindrigare avdrag.[105]

7.4.4 Framkallande av försäkringsfall.

Försäkringsbolaget är aldrig skyldigt att ersätt uppsåtligt framkallade skador annat än när den som framkallat skadan varit under 12 år alternativt lidit av allvarlig psykisk störning.[106] Man skiljer alltså inte på fall där uppsåtet omfattat att få skadan ersatt av försäkringen och fall där uppsåtet endast omfattat att skadan skulle inträffa.[107]

När skadan framkallats av grov oaktsamhet kan ersättningen sättas ned eller bortfalla helt. Någon särskild definition av vad som avses med grov oaktsamhet ges inte varför man får utgå från att det krävs förhållandevis mycket för att den försäkrade skall kunna anses ha handlat grovt vårdslöst.

Lagen ger bolagen en möjlighet att förskriva att ersättning kan utebli eller sättas ned när bruk av alkohol eller annan drog haft betydelse för skadans inträffande.[108]

Liksom vid åsidosättande av säkerhetsföreskrifter kan den skadelidande identifieras med annan som orsakat försäkringsfallet. Identifikation sker på motsvarande grunder som vid brott mot

---

103 FAL 33 §.

104 FAL 36 §.

105 FAL 34 §.

106 FAL 30 samt 36 §.

107 Jfr vad som gäller enligt norska FAL § 4-9.

108 FAL 30 § 3 st.

säkerhetsföreskrift.[109]

Påföljden, nedsättning, bestäms även den på motsvarande sätt som vid brott säkerhetsföreskrift.[110]
Det kan tilläggas att liksom i det svenska förslaget till ny FAL är försäkringsbolaget vid utbetalning ur ansvarsförsäkring endast subsidiärt ersättningsskyldig när den försäkrade framkallat skadan på ett grovt vårdslöst sätt. Den finska lagen föreskriver därutöver om subsidiärt ansvar också när skadan framkallats under inflytande av alkohol eller annan drog.

7.4.5 Räddningsplikt.

Lagen ålägger den försäkrade att efter förmåga försöka avvärja eller begränsa en inträffad skada. Den försäkrade är även skyldig att tillse att bolagets möjligheter till regresstalan hålls öppen. [111] Ett mer än ringa oaktsamt åsidosättande av räddningsplikten kan föranleda påföljd. Identifikation kan förekomma på motsvarande sätt som vi åsidosättande av säkerhetsföreskrift samt framkallande av försäkringsfall.[112] Nedsättning bestäms även den på samma sätt som vid brott mot föreskrift eller framkallande av försäkringsfall.[113]

7.4.6 Förpliktelser med anknytning till skaderegleringen.

Den som begär ersättning ur en försäkring är skyldig att överlämna de handlingar samt uppgifter som försäkringsbolaget behöver för att kunna reglera skadan. Skyldigheten omfattar dock inte sådant material som bolaget kan inhämta från annat håll på egen hand.[114]

7.5 Utvecklingen inom EU.

Inom EU har man under lång tid försökt enas om gemensamma bestämmelser på det försäkringsrättsliga området. De regler som hittills utarbetats avser huvudsakligen regelverken kring försäkringsrörelsen som sådan. För skadeförsäkringarnas del återfinnes dessa regler i direktiven 73/239/EEG, 88/357/EEG och 92/49/EEG. Av dessa direktiv följer att försäkringstjänster numera skall kunna säljas fritt över gräns. Enligt direktiv 92/49/EEG artikel 5 har ett bolag som erhållit auktorisation i det EU-land där bolaget har sitt säte rätt att bedriva försäkringsverksamhet inom hela gemenskapen.[115] Enligt samma direktivs artikel 9 skall tillsynen över försäkringsbolagen utövas av myndigheten i det land där bolaget sökt och fått sin auktorisation.[116]

Medlemsländerna har haft svårare att komma överens om gemensamma civilrättsliga regler. Detta har förmodligen sin förklaring i att de befintliga reglerna på området skiljer sig ganska

109 FAL 33 §.

110 FAL 34 §.

111 FAL 32 §.

112 FAL 33 §.

113 FAL 34 §.

114 FAL 69 §.

115 Artikeln innebär en ändring av artikel 7 i direktiv 73/239/EEG.

116 Artikeln innebär en ändring av artikel 13 i direktiv 73/239/EEG.

radikalt åt.[117] Ett förslag till gemensam försäkringsavtalslag lades emellertid fram 1979.[118] Detta förslag har sedan bearbetats. Ett nytt förslag presenterades 1990.[119] Enligt det senaste förslaget skall direktivet vara av så kalla maximumkaraktär, dvs inget medlemsland skall tillåtas avvika från direktivet så att t ex konsumentskyddet utsträcks längre än vad som framgår av direktivet ifråga.[120] Förslaget omfattar ganska få försäkringsrättsliga regler. Vad som föreslås är regler om upplysningsplikt, regler om fareökning, regler om skyldighet att iaktta räddningsplikten samt att anmäla inträffat försäkringsfall, regler om premiebetalning samt regler om försäkringstiden. Enligt uppgift förväntas dock inte direktivet bli antaget.[121] Arbetet pågår trots allt, bl a inom ramen för den europeiska försäkringsorganisationen Comité Européen des Assurances.[122]

Då medlemsländerna än så länge inte lyckats förenas kring en civilrättslig lagstiftning på det försäkringsrättsliga området har man istället koncentrerat sig på att reglera frågan om vilket lands lag som skall tillämpas när det uppstår en konflikt mellan en försäkrad och dennes bolag. I EG direktivet 88/357/EEG artikel 7 förekommer en ganska lång och komplicerad lagvalsregel. För konsumentförsäkringarnas del torde dock artikel 7.1. a vara den regel som är av helt avgörande betydelse. Av denna artikel följer att vid en konflikt mellan en försäkringstagare och dennes bolag skall lagen i den medlemsstat där försäkringstagaren är stadigvarande bosatt tillämpas förutsatt att risken också är belägen där.[123] Detta betyder att i praktiskt taget alla konsumentförsäkringsfall blir den svenska lagen tillämplig oavsett om försäkringstagaren köpt sin försäkring av ett svenskt eller eller t ex ett danskt, franskt eller tyskt bolag. Vid tecknande av obligatorisk skadeförsäkring tillämpas lagen i det land som föreskrivit om försäkringstvång.[124] Denna regel är aktuell för de svenska trafikskadeförsäkringarnas del. Även i detta fall kommer de svenska konsumenterna att omfattas av svensk lag.

Det kan i sammanhanget tilläggas att enligt Luganokonventionen, som Sverige anslutit sig till 1993, kan en konsument alltid stämma sitt försäkringsbolag i det land där konsumenten har sitt hemvist.[125] Detta sammantaget med den ovan nämnda lagvalsregeln betyder att flertalet tvister mellan ett försäkringsbolag och en konsument kommer att kunna avgöras av svensk domstol och med tillämpning av svensk lag.[126]

7.5.1 Upplysningsplikten.

Enligt förslaget till EG-direktiv avseende samordnad försäkringsavtalslagstiftning är försäkringstagaren skyldig att informera bolaget om de riskomständigheter som han vid avtalsslutandet känner eller borde känna till och som han bör förstå är av betydelse för bolaget

117 Se Lyngsø, Forbrugerforsikring i Det Europæiske Økonomiske Fællesskab, NFT 1/1993 s 2. För en översiktlig presentation av regelsystemen i Tyskland, Frankrike och Storbritannien, se SOU 1977:84 s 87 ff.

118 Se SOU 1989:88 s 95 f.

119 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 34 med hänvisning till EFT nr C 190/1979 och C 335/1990.

120 Lyngsø NFT 1/1993 s 7.

121 Se Ds 1992:28 och Ds 1993:39 s 122.

122 Lyngsø, Dansk forsikringsret, 7 udg, 1994, s 35.

123 I Sverige har denna lagvalsregel införts genom lag 1993:645, 6 §. Se vidare Prop 1992/93:222. Se även Pålsson, Nya lagvalsregler för försäkringsavtal, SvJT 1993 s 43 ff, särskilt s 4, Lyngsø, Om lagvalsregeln , NFT 1/1993 s 8.

124 Lag 1993:645, 12 §.

125 Luganokonventionen , artikel 8. Konventionen har utöver Sverige tillträtts av Finland, Frankrike, Italien, Irland, Luxemburg, Nederländerna, Norge, Portugal , Schweiz, Spanien, Storbritannien och Tyskland. Införd genom Lag 1992:794, förordning 1992:973. Se vidare prop 1991/92:128 s 109 ff, särskilt s 112 samt s 181.

126 Det bör dock påpekas att Luganokonventionen enbart omfattar de länder som anslutit sig till denna.

att få kunskap om.[127] Försäkringstagaren har en aktiv upplysningsplikt, han kan inte nöja sig med att enbart på ett korrekt sätt besvara de frågor bolaget ställer om risken. Vid svikligt åsidosättande av upplysningsplikten blir avtalet ogiltigt. I övriga fall av åsidosättande får bolaget sätta ned ersättningen med stöd av en proratataregel. Hade bolaget med kännedom om de rätta förhållandena nekat försäkring, eller krävt att särskilda villkor uppfylldes för att man skulle ha varit beredd att acceptera att försäkra risken, utgår ingen ersättning alls vid en inträffad skada.[128]

Ur konsumentperspektiv innebär EG-direktivet en försämring av det skydd KFL ger. Bolagens möjligheter att göra påföljd gällande utökas och i påföljdsledet återgår man till proratanedsättning. Denna nedsättningsmetod har helt övergivits för biförpliktelsernas del i KFL bl a med hänvisning till att det kan ge upphov till svårigheter att i efterhand fastställa vilket beslut bolaget egentligen skulle ha fattat om detta haft kännedom om de rätta förhållandena. I propositionen till KFL hävdade departementschefen dessutom att proratanedsättning kan slå ojämnt, en försäkringstagare, som kanske betalt en betydande premie, kan bli stående helt utan försäkringsskydd. Dessutom påtalades att försäkringstagarna många gånger måste ha svårt att förstå varför ersättningen skall reduceras i fall där den felaktiga riskupplysningen saknat betydelse för det inträffade försäkringsfallet.[129]

7.5.2 Skyldigheten att anmäla fareökning.

Av förslaget till EG-direktiv framgår att försäkringstagaren är skyldig att anmäla fareökning till försäkringsbolaget.[130] Förpliktelsen följer direkt av direktivet och behöver därför inte tas upp i avtalet för att den försäkrade skall anses skyldig att efterleva den. Anmälningsplikten begränsas till omständigheter som angivits i avtalet.[131] Som påtalats är detta en avgränsning som saknas i KFL. I den föreslagna FAL ställs däremot högre krav på bolaget. Bolaget skall ha upplyst försäkringstagaren om att viss omständighet har väsentlig betydelse för riskbedömningen. Ytterligare en förutsättning för påföljd är att försäkringstagaren blivit informerad om vilken påföljd som kan drabba honom om han inte meddelar eventuella förändringar.

Enligt EG-direktivet kan fareökningen endast åberopas om bolaget senast två månader efter det att man fått kännedom om de nya förhållandena tagit kontakt med försäkringstagaren för att ändra eller säga upp försäkringen.[132]Denna preskriptionsregel ger försäkringsbolagen betydligt längre tid att agera än vad som föreslås gälla enligt den nya FAL. Enligt kommitténs mening bör bolaget inte kunna hänvisa till fareökande förändringar om man inte utan oskäligt uppehåll efter det att man fick, eller borde ha fått, kännedom de nya omständigheterna tagit kontakt med försäkringstagaren och gjort klart för denne att det kunde bli tal om påföljd. KFL saknar ett motsvarande förbehåll. Kommittén talar om att bolaget bör ha "visst rådrum" men att detta inte innebär att man kan avvakta ett avgörande av om nedsättning bör ske eller ej.[133]

---

127 EG-direktivet artikel 3.1 (EFT nr C 265/1980).

128 EG-direktivet artikel 3.3. Det kan dessutom påpekas att bolaget enligt direktivet alltid är berättigat att säga upp avtalet när detta visat sig bygga på felaktiga riskupplysningar. Denna rätt har bolaget oavsett om upplysningen lämnats i god tro eller ej. Denna regel måste sägas vara mycket oförmånlig för försäkringstagaren framförallt på personförsäkringsområdet.

129 Prop 1979/80:9 s 69.

130 EG direktivet art. 4.1 .

131 EG direktivet art 4.1.

132 EG direktivet art. 4.2.

133 Nya FAL 4.10 SOU 1989:88 s 316.

EG-direktivet tillåter försäkringsbolagen att använda proratanedsättning som påföljd vid åsidosatt anmälningsskyldighet.[134] För konsumentförsäkringarnas del betyder detta, liksom ifråga om brott mot upplysningsplikten, en återgång till ett påföljdssystem som dömts ut för mer än femton år sedan. Även på företagsförsäkringssidan har nedsättningspåföljd kommit att användas i stor utsträckning. Också i detta fall skulle alltså EG-lösningen vara mindre förmånlig. FAL:s regel om nedsättningspåföljd föreslås dock vara dispositiv i förhållande till näringsidkare.[135]

Enligt EG-direktivet skall försäkringstagaren vara garanterad lägre premie vid fareminskning.[136] Detta är något som varken berörs i 1927 års FAL, KFL eller den nya FAL. I KFL finns en regel som ger försäkringstagaren rätt att få tillbaka överskjutande premiebelopp när försäkringen upphört i förtid.[137] Detta är dock inte riktigt samma sak som föreslås gälla enligt EG-direktivet. Enligt försäkringsrättskommittén har det inte förelegat något behov av att föreslå en särskild regel om rätt till lägre premie vid fareminskning. Lagförslaget ger försäkringstagaren rätt att säga upp avtalet. Enligt kommittén brukar det i allmänhet inte förorsaka försäkringstagaren några problem att i en sådan situation få teckna ett nytt avtal till en lägre premie.[138]

Sammanfattningsvis kan sägas att EG-direktivet i huvudsak även i denna del innebär försämringar för försäkringstagare som är konsumenter. Detta gäller oavsett om man jämför med KFL eller förslaget till FAL.

7.5.3 Åsidosättande av säkerhetsföreskrifter.

Frågan om påföljd vid åsidosättande av säkerhetsföreskrift tas inte upp till behandling i förslaget till EG direktiv. Detta borde betyda att det överlåtits åt parterna att fritt reglera påföljdsmöjligheterna i avtalet. Ur konsumentskyddssynpunkt kan det ifrågasättas om detta är en särskilt bra lösning, det har ju trots allt sedan lång tid ansetts föreligga ett behov av vissa begränsningar av avtalsfriheten på detta område. Såvitt jag kan förstå behöver emellertid inte en harmonisering med nödvändighet betyda att frågan lämnas oreglerad. I och med att saken inte behandlas i direktivet borde det vara upp till varje enskilt land att fatta beslut om avtalsfrihet bör råda eller ej. En harmonisering skulle dock kunna föra med sig ett utnyttjande av olika påföljdssystem beroende på vilken biförpliktelse som blivit åsidosatt. Detta gäller under förutsättning att man väljer att hålla fast vid skönsmässig nedsättning som påföljd vid överträdelse av säkerhetsföreskrift.

7.5.4 Framkallande av försäkringsfall.

Frågan om påföljd vid framkallande regleras inte i EG-direktivet. Ur konsumentskyddssynpunkt betyder även detta ännu en försämring. Det är naturligtvis svårt att förutsäga hur försäkringsbolagen skulle reagera om det stod dem fritt att friskriva sig från ansvar vid framkallande av försäkringsfall. I ett trängt kostnadsläge är det emellertid inte omöjligt att man

---

134 EG direktivet art. 4.3, 4.4.

135 Jfr SkFL 1:3, FAL 1:4, SOU 1989:88 s 256, Ds 1993:39 s 130 f och 218.

136 EG direktivet art. 5.

137 KFL 29 §.

138 SOU 1989:88 s 179 f.

skulle välja att höja kraven på aktsamhet och skärpa påföljden vid åsidosättande.[139] I övrigt torde motsvarande som anförts ovan ifråga om konsekvenserna av att säkerhetsföreskrifterna lämnas oreglerade också kunna anföras för framkallandefallens del.

7.5.5 Räddningsplikt.

I EG direktivets artikel 8 regleras möjligheterna att göra påföljd gällande vid oaktsamt åsidosättande av räddningsplikten. Enligt direktivet är den försäkrade skyldig att försöka hindra eller minska följderna av ett försäkringsfall. Försummas räddningsplikten har bolaget rätt att kompensera sig för detta. Har försäkringstagaren haft för avsikt att skada bolaget är detta befriat från ansvar. I övrigt behandlar den föreslagna artikeln den försäkrades rätt till ersättning för räddningskostnader.

I jämförelse med nu gällande lag samt den föreslagna FAL framstår EG direktivets regel återigen som mindre förmånlig för konsumenterna. Enligt direktivet räcker det att det förekommit försumlighet för att påföljd skall bli aktuell.[140] Påföljdens omfattning görs avhängig av de kostnader den åsidosatta räddningsplikten dragit med sig. Några andra omständigheter som kan tillåtas påverka avdragets storlek nämns inte.

7.5.6 Förpliktelser med anknytning till skaderegleringen.

Enligt EG direktivet skall en skada anmälas inom den tid som anges i försäkringsavtalet.[141] Fristen måste dock vara skälig. Åsidosätts anmälningsplikten, eller underlåter den försäkrade att bidra till utredningen, har bolaget rätt till ersättning. Har den försäkrade eftersträvat att skada bolaget bortfaller rätten till ersättning.

Direktivet anger inte uttryckligen att bolaget måste ha lidit skada för att få göra avdrag på ersättningen. Det sägs emellertid att bolaget har rätt till ersättning när förpliktelse blivit åsidosatt. I detta kan läsas in ett krav på skada hos bolaget. Det är ju en grundläggande ersättningsrättslig princip att kompensation förutsätter skada.

Det verkar som om avdragets storlek även i detta fall enbart är tänkt att anpassas efter de kostnader bolaget förorsakats.

Varken ifråga om brott mot räddningsplikt eller vid åsidosättande av föreskrifter med anknytning till skaderegleringen ges några anvisningar om vems handlande eller passivitet som kan föranleda påföljd. Däremot anges i direktivets artikel 11 att *försäkrad* har räddningsplikt samt skyldighet att anmäla försäkringsfall.

---

139 Åtminstone ifråga om rätten till ersättning ur ansvarsförsäkring har branschen tydligt markerat att man inte anser det lämpligt att den försäkrade primärt skall kunna utnyttja försäkringsskyddet när han grovt vårdslöst framkallat en skada, se vidare SOU 1989:88 s 183 f.

140 I KFL krävs visserligen endast ringa oaktsamhet för påföljd, 31 § KFL, men enligt motiven bör det i princip krävas grovt vårdslöst åsidosättande, prop 1979/80:9 s 72 och 148. Enligt den nya FAL förutsätter påföljd grovt vårdslöst åsidosättande, FAL 4:7.

141 EG-direktivet artikel 9.

DEL III

8. Utvärdering

8.1 Inledning.

Avhandlingens rättsdogmatiska del ska nu kompletteras med en granskning av de effekter nedsättningsreglerna kan antas ha haft på försäkringsavtal och skadereglering. Analysen kan i detta fall företas på olika plan. Diskussionen kan föras med utgångspunkt i en empirisk grundad jämförelse mellan å ena sidan lag och lagförarbeten och å andra sidan utfallet i praktiken. En undersökning som bygger på en sådan jämförelse mellan "lagen i boken" och "lagen i verkligheten" gör dock inga anspråk på att besvara frågor om varför lagen fått det innehåll den har eller varför utfallet av lagstiftningen i praktiken blivit som det blivit. Frågeställningar av denna senare typ berör problem på en annan nivå och får därför diskuteras med utgångspunkt i någon form av teori om lagars funktioner som medel att påverka och forma samhället. Jag kommer här att nöja mig med en deskriptiv analys, reglernas samhälleliga funktioner, i det större perspektivet, tas alltså inte upp till behandling i detta arbete.

I detta kapitel ges en redogörelse för de empiriskt grundade resultat som framkommit vid mina studier av KFL:s lagtext, aktuella försäkringsavtal samt den praxis som förekommit i nämnder och domstolar. I samband härmed framförs några hypoteser om varför utfallet i praktiken kommit att bli så som framgått av det empiriska materialet.

I den empiriskt grundade undersökningen behandlas frågan om hur försäkringsavtalen förhåller sig till lagen. Även om lagstiftningen inte är den enda variabeln som kan tänkas ha haft betydelse för avtalsutformningen, ger undersökningen ändå en antydan om lagens genomslagskraft. Härefter redovisas hur de aktuella villkoren tillämpats av försäkringsbolagen. Resonemangen bygger i dessa delar på hur bolagen bedömt ersättningsfrågan i de ärenden som kommit under domstols eller nämnds prövning.

8.2 Målsättningarna.

Fortsättningsvis kommer jag ha som utgångspunkt att införandet av KFL motiverats av en önskan att förverkliga vissa målsättningar så som dessa kommit till uttryck i lagtext förarbeten. Först och främst förutsätter jag att lagstiftaren eftersträvat att uppnå att såväl avtal som skadereglering ska stå i överensstämmelse med lagen.

Enligt KFL:s förarbeten kan reglerna i 1927 års FAL i mångt och mycket framstå som föråldrade. Införandet av en ny lag sades därför motiveras av att konsumentskyddet behövde förstärkas.[1] Jag ska inte här fördjupa mig i varför konsumentskyddande lagstiftning skulle vara behövlig, detta är något som kortfattat berörts inledningsvis.[2] Kort kan dock påpekas att lagen i stora delar gjorts tvingande.[3] Detta kan sägas utgöra själva fundamentet i konsumentskyddet. Lagens tvingande karaktär garanterar den svagare avtalsparten en skyddsnivå som inte kan förhandlas bort och lagen kan därmed sägas förstärka den svagare avtalspartens ställning.

Åsikterna om vad som är att anse som konsumentvänligt kan givetvis gå isär. Det kan å ena

[1] Prop 1979/80:9 s 26, 66.

[2] Se under 2.2.1 - 2.2.2. Angående grundläggande krav på konsumentskydd i försäkring, se Lundin , Grundläggande krav på konsumentskydd i försäkring, NFT nr 3/1991 s 258 ff.

[3] KFL 3 §. Även den nya FAL är tvingande i konsumentfall, FAL 1:4.

sidan hävdas att regler, som lämnar stort utrymme för glömska och andra misstag från konsumentens sida är konsumentvänliga. Å andra sidan kan det med samma rätt hävdas att regler, som ställer höga krav på aktsamhet och som därmed kan föra med sig att kostnaderna för försäkringsskyddet kan hållas på en låg nivå, är att föredra ur konsumentperspektiv sett.Detta är f ö en åsikt som försäkringsbranschen gärna gjort sig till tolk för. I min framställning utgår jag dock från att det är den förra tolkningen som varit vägledande för lagstiftningen. Detta antagande grundas på uttalandena om att det förelegat ett behov av att minska kraven på de försäkrade vad gäller uppfyllandet av de olika biförpliktelserna samtidigt som de givna reglerna ger utrymme för en nyanserad inställning till hur påföljden bör bestämmas vid konstaterade åsidosättanden. Lagtexten i sig innebär därmed ett avsteg från huvudprincipen i 1927 års FAL om att ersättning antingen skall utgå fullt ut eller inte alls.[4] Vad gäller kostnadsaspekten påpekades det i förarbetena att försäkringsbolagen redan före införandet av KFL avlägsnat sig från FAL ifråga om påföljdens fastställande, något som sades tala mot att reformen skulle bli alltför dyr för kollektivet att bära.[5] Förarbetena ger därmed ett intryck av att lagstiftningen syftat till att modernisera lagen så att lagtexten på ett korrekt sätt kom att beskriva hur biförpliktelseproblematiken hanterades i praktiken.

Om ett förbättrat konsumentskydd i den bemärkelse som angivits ovan kan betraktas som en övergripande målsättning med den nya lagen, förekommer också andra, mer regelspecifika, måluttalanden i förarbetena. Dessa mål är ofta mer konkret presenterade än det överordnade målet och får antas syfta till att bidra till ett förverkligande av den angivna huvudmålsättningen. En sådan delmålsättning, som kan kopplas till just nedsättningsreglerna, är önskemålet om att försäkringsbolagen ska fylla ut och precisera nedsättningsreglernas innehåll i sina försäkringsavtal. På så sätt skulle nämligen behovet av enhetlighet och förutsebarhet i skaderegleringen kunna tillgodoses trots att KFL:s nedsättningsregler förordar en skönsmässig bedömning av varje enskilt åsidosättande av en biförpliktelse. Enligt förarbetena är det emellertid viktigt att försäkringsvillkoren alltid lämnar utrymme för att det i skaderegleringen tas hänsyn till omständigheterna i det speciella fallet.[6]

I det följande diskuteras i vad mån och på vilket sätt den övergripande målsättningen; att stärka konsumenternas ställning och de mera underordnade målen; precisering i avtal med utrymme för hänsynstagande till omständigheterna i det enskilda fallet, kan sägas ha kommit att förverkligas i avtal och avtalstillämpning vad gäller just biförpliktelsevillkoren.

8.3 Upplysningsplikt.

8.3.1 Försäkringsvillkoren om upplysningsplikt.

KFL 30 § som reglerar bolagens rätt att sätta ned ersättningen vid brott mot upplysningsplikten är tvingande. Att KFL haft betydelse för hur konsumentförsäkringsavtalen kommit att utformas i denna del kan inte gärna ifrågasättas. Vid tidpunkten för KFL:s ikraftträdande förelåg ett kompakt motstånd från försäkringsbranschens sida mot att frångå den då gällande proratapricipen som grund för påföljdsbedömningen.[7] Det finns därför skäl att anta att en eventuell förändring i riktning mot skönsmässigt bestämda nedsättningsavdrag låtit vänta på sig om inte lagstiftningen kommit till. Det är t o m tänkbart att en sådan förändring överhuvudtaget

[4] I förarbetena till KFL sägs att avsikten med lagen bl a varit att garantera den försäkrade ett bättre skydd än vad 1927 års FAL kunnat erbjuda dock med den reservationen att preventiva skäl och kostnadsmässiga hänsynstaganden sätter en gräns för hur långt man kan gå. Prop 1979/80:9 s 66, se även s 72 och 75.

[5] Prop 1979/80:9 s 26.

[6] Prop 1979/80:9 s 64.

[7] Se Svenska försäkringsbolags riksförbund remissyttrande, bilagedel prop 1979/80:9 , s 143 f.

inte hade kommit till stånd om lagen inte införts.

I och med att KFL trädde ikraft ändrade bolagen sina villkor avseende påföljd vid åsidosättande av upplysningsplikten så att dessa kom att föreskriva om nedsättning istället för proratаavdrag. Även om bolagen i denna del tveklöst uppfyllt de krav som ställts, finns det skäl att mera i detalj granska i vad mån villkoren i övrigt står överensstämmelse med lagen.

De undersökta avtalen kan för enkelhetens skull indelas i två grupper. I den ena gruppen finner man Folksams avtal och i den andra de övriga bolagens. Redan vid KFL:s ikraftträdande tillämpade Folksam en i förhållande till andra bolag annorlunda avtalsskrivning. Under hela undersökningsperioden har Folksam hållit sig med mera talspråksmässigt och kasuistiskt skrivna avtal än övriga bolag.[8] Även till sitt materiella innehåll avviker Folksams villkor från de övriga undersökta bolagens.

Jag börjar med att behandla den stora gruppen försäkringsavtal, här kallad grupp A. Denna grupp omfattar avtal från Allmänna Brand, Ansvar, Länsförsäkringar, Nordeuropa, Skandia, Trygg Hansa, Piteortens och Wasa.

Också bland dessa avtal finner man naturligtvis skillnader. Dessa olikheter är dock, enligt min mening, principiellt sett mindre betydelsefulla. Avvikelserna i förhållande till Folksams avtal är däremot ganska stora. En annan fråga är om detta i praktiken har någon större betydelse vid tillämpning en av de olika villkoren.

I grupp A finns vissa skillnader i avtalen vad det gäller försäkringstagarens skyldighet att anmäla ändring av de ursprungligen uppgivna förhållandena. Vissa av bolagen, som vill förbehålla sig rätt till nedsättning vid fareökning, har tagit upp detta i sitt upplysningspliktsvillkor.[9] Några bolag har motsvarande bestämmelse infört under nedsättningsbestämmelsen om brott mot föreskrift i försäkringsavtalet.[10]

I enlighet med KFL:s systematik borde nedsättning, vid åsidosättande av föreskrift om skyldighet att anmäla fareändring, bestämmas med utgångspunkt i KFL 31 §. Detta betyder att det är mindre lämpligt att behandla en sådan föreskrift som om den vore att jämställa med ett upplysningspliktsvillkor. Av propositionen följer att nedsättning vid brott mot fareökningsföreskrift som regel endast bör komma ifråga vid uppsåtligt eller grovt vårdslöst åsidosättande.[11] De bolag, som reglerar påföljdsfrågan för såväl brott mot upplysningsplikten som underlåtenhet att anmäla fareökning i samma villkor, föreskriver att nedsättning kan förekomma så snart försäkringstagaren visat mer än ringa oaktsamhet. Även om lagen tillåter påföljd vid mer än ringa oaktsamt åsidosättande är det knappast förenligt med förarbetena att ställa så höga krav på aktsamhet hos försäkringstagaren.

Bortsett från att vissa av bolagen i grupp A alltså anger att det föreligger en anmälningsskyldighet vid förändring av de förhållanden som uppgivits vid avtalets ingående, har nedsättningsbestämmelsen i övrigt stort sett samma innehåll. Trygg Hansas AB 4.1 i hemförsäkringsavtalet från 1994 får illustrera hur villkoret kan se ut:

"4.1 Oriktig eller ofullständig uppgift när försäkringen tecknades.

8 Se t ex Folksam, Försäkringsvillkor 1981,Villa- hemförsäkring. Samma i Villahem 910101. Det kan tilläggas att Trygg hansa närmat sig detta sätt att skriva villkor, jfr Hem-, villahem- och fritidshusförsäkring 1994 01 01.

9 Piteortens, Skandia och Wasa.

10 Allmänna Brand, Ansvar, Länsförsäkringar, Nordeuropa och Trygg Hansa.

11 Prop 1979/80:9 s 148. Enligt den nya FAL kan nedsättning i och för sig komma ifråga vid oaktsamt åsidosättande men i den föreslagna lagtexten ställs ganska höga krav för att bolaget skall kunna åberopa fareökning; förhållandet skall ha varit av väsentlig betydelse för risken och bolaget skall i samband med krav på premien ha påmint om anmälningsskyldigheten samt angett vilka konsekvenser en underlåtenhet kan föra med sig, FAL 4:3 Ds 1993:39 s 240, SOU 1988:89 s 298

Har försäkringstagaren lämnat Trygg-Hansa oriktig eller ofullständig uppgift när försäkringen tecknades kan ersättningen minskas med ett särskilt avdrag. Detta gäller om den oriktiga eller ofullständiga uppgiften lämnades med uppsåt eller genom oaktsamhet som inte är ringa. Hänsyn tas också till uppgiftens betydelse för skadan eller dess omfattning och till omständigheterna i övrigt.

Avdraget är 10% av ersättningen utöver eventuell självrisk men lägst 1 000 kr. Avdraget kan höjas i allvarligare fall, till och med så att ingen ersättning alls betalas. Av betydelse är graden av uppsåt eller oaktsamhet, i vilken

utsträckning och på vilka villkor Trygg-Hansa skulle ha meddelat försäkringen om det känt till rätta förhållandet samt omständigheterna i övrigt.

Avdraget kan minskas om det skulle bli oskäligt stort eller om det föreligger förmildrande omständigheter. Avdraget kan då också bortfalla."

Som synes kan såväl oriktiga uppgifter som förtigande (ofullständig uppgift) föranleda nedsättning.

I likhet med lagstiftaren har bolagen inte velat begränsa upplysningsplikten till en svarsplikt. Villkoret saknar dessutom uttrycklig avgränsning av upplysningsplikten till det riskrelevanta.[12]

Vad gäller de subjektiva förutsättningarna för nedsättning finns däremot inget att invända. I enlighet med vad som sägs i KFL 30 § anges att nedsättning förutsätter att försäkringstagaren, uppsåtligen eller av oaktsamhet som är mer än ringa, lämnat oriktig eller ofullständig uppgift.

Den refererade allmänna bestämmelsen är inte särskilt väldisponerad. Det är oklart om bolagen menat att kausalitet respektive omständigheterna i övrigt skall betraktas som förutsättningar för nedsättning eller som något som ska vägas in i nedsättningsbedömningen. Som villkoret är skrivet verkar det faktiskt som om bolagen tänkt sig den förra varianten. Sammanblandning mellan rättsförutsättningar och rättsföljd bidrar knappast till att öka förståelsen för hur fastställandet av när och hur nedsättning skall göras. De bolag som formulerat villkoret på annat sätt har inte upprepat denna olyckliga sammanblandning.[13] Av dessa villkor framgår klart att kausalitet respektive försvårande eller förmildrande omständigheter beaktas först i nedsättningsbedömningen.

Alla bolag i grupp A anger att nedsättningsgraden bl a är beroende av hur villkoren skulle ha utformats om bolaget känt till de rätta omständigheterna. Trygg Hansa, Ansvar och Nordeuropa nämner detta bland de omständigheter som verkar försvårande så att nedsättningen därmed kan komma att överstiga det normala 10%-avdraget. De övriga i gruppen, Länsförsäkringar, Piteortens, Skandia och Wasa tar däremot, rent allmänt, upp detta förhållande bland de omständigheter som påverkar nedsättningens omfattning. Här kan märkas en viss influens från den tidigare gällande proratataregeln. Det är tveksamt om detta helt överensstämmer med vad som varit tänkt. I propositionen heter det att: "Vid nedsättningen får hänsyn tas till att den är avsedd att utgöra en lämplig sanktion mot det slag av handlingssätt försäkringstagaren gjort sig skyldig till, inte att anpassa försäkringsskyddet till den betalda premien och den faktiska risken."[14] Det är osäkert om bolagen har rätt att beakta vilka villkor man skulle ha beviljat försäkringen på (det blir ju då framförallt tal om att anpassa premievillkoret). Det torde i vart fall inte vara tillräckligt att som enda argument för en viss nedsättningsprocent åberopa att premien skulle ha bestämts motsvarande mycket högre.[15]

---

[12] Se 4.5.2.2.

[13] Piteortens, Skandia och WASA.

[14] Prop 1979/80:9 s 145.

[15] Intressant är emellertid att i förslaget till ny FAL vill kommittén att det i lagtexten anges att avdragets omfattning kan komma att påverkas av den betydelse en korrekt upplysning skulle ha haft för bolagets riskbedömning, FAL 4:2

Vid brott mot upplysningsplikten föreskriver bolagen i grupp A om ett schablonavdrag på 10% av ersättningen utöver eventuell självrisk dock lägst 1 000 kr.[16] Normalavdraget antyder att bolagen anser brott mot upplysningsplikten vara mindre allvarliga än brott mot vissa säkerhetsföreskrifter. Som jämförelse kan nämnas att om försäkringstagaren t ex lämnar bostaden olåst för normal bortavaro och det inträffar en stöldskada ligger standardavdraget numera på 25%.

I förarbetena till upplysningspliktsregeln sägs att nedsättning bör göras med viss kvotdel eller bestämd summa. Det är emellertid tveksamt om detta betyder att bolagen bör föreskriva om ett normalavdrag i avtalet. Det ligger närmare till hands att anta att avsikten varit att understryka att nedsättning till 0 endast skall få förekomma i undantagsfall.[17] Vid vissa typer av säkerhetsföreskrifter anges däremot uttryckligen att bolagen kan få föreskriva standardiserade normer för nedsättningens omfattning i försäkringsavtalet.[18] För upplysningspliktens del talas det istället om betydelsen av att nedsättningen görs efter en nyanserad bedömning.[19] Det är frågan om inte villkorens schablonavdrag kan komma att motverka önskemålet om en välavvägd nedsättningsbedömning.

De undersökta villkoren anger att nedsättningen i allvarligare fall kan bli högre än 10%. Enligt Nilsson/Strömbäck kan det anses försvårande att försäkringstagaren tidigare brutit mot upplysningsplikten, eller att förfarandet till sin typ varit av farlig beskaffenhet.[20] Vad som menas med att åsidosättandet varit farligt är oklart. Möjligen åsyftas (misstänkta) svekfall. Vad gäller konstaterat upprepade brott mot upplysningsplikten kan sägas att försäkringstagarens uppträdande i sådant fall antyder en viss förslagenhet. Preventionshänsyn borde då väga extra tungt. Om inte annat så kanske den enskilde berörde försäkringstagaren blir mera försiktig framöver när han skall upplysa om den försäkrade risken.

Enligt det ovan återgivna försäkringsvillkoret kan nedsättningsavdraget minskas om det blir oskäligt stort. Att detta omnämnes är en nödvändig följd av att villkoret som huvudregel föreskriver ett standardavdrag. Påföljdens omfattning blir annars beroende av skadans storlek, inte av hur allvarligt åsidosättandet varit. Hur sträng påföljden blir i det enskilda fallet skulle därför kunna slå väl så slumpmässigt och orättvist som den i lagförarbetena så kritiserade proratаregeln.

Länsförsäkringar, Piteortens, Skandia och Wasa har inte angivit att nedsättningen kan minskas om den skulle bli oskäligt hög. Av denna anledning kan det vara mer befogat att rikta kritik mot dessa bolags standardavdrag än mot Trygg Hansas, Ansvars och Nordeuropas.

Båda bolagsgruppernas villkor saknar en uttrycklig föreskrift om att eventuell nedsättning kan drabba varje försäkrad. I villkoren knyts dock inte nedsättningspåföljden till försäkringstagarens person. Det sägs enbart att vid åsidosättande kan ersättning ur försäkringen sättas ned. Därmed borde det stå klart att nedsättning kan komma ifråga även för annan än försäkringstagaren.

Jag övergår nu till att studera försäkringsvillkoren i grupp B. Gruppen omfattar endast Folksams avtal.

I de villkor som Folksam tillämpade mellan 1981 och 1983 omnämns överhuvudtaget inte vad

16 %-sats samt lägsta summa har varit den samma sedan 1981.

17 SOU 1977:84 s 228, prop 1979/80:9 s 145.

18 Prop 1979/80:9 s 149.

19 Prop 1979/80:9 s 70.

20 Nilsson/Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen, 1984, s 129.

som gäller för den händelse försäkringstagaren lämnat bolaget oriktiga upplysningar eller förtigit något av vikt. Det är osäkert om detta betyder att KFL:s regel om påföljd vid brott mot upplysningsplikten skall fylla ut avtalet, eller om man menat att det aldrig kan bli tal om någon påföljd. Någon hänvisning till KFL förekommer inte.

Under perioden fram till 1983 bedrev de konsumentförsäkrande bolagen ett visst samarbete i utformning av försäkringsavtalen. Man medverkade också gemensamt till att få till stånd riktlinjer för hur vissa nedsättningsvillkor borde tillämpas.[21] Folksam bröt sig ur detta samarbete och i samband härmed gjorde man förändringar i de undersökta konsumentförsäkringsavtalen.

De nya fritidshus och villa- hemförsäkringsavtalen kom att gälla fram till och med 1987. I dessa avtal förekom inte heller något villkor om åsidosättande av upplysningsplikten. Till skillnad från vad som gällde för de tidigare avtalens del angav emellertid dessa avtal att KFL gällde för försäkringen. Detta betydde i och för sig att man undvek de svårigheter som ligger i att anpassa villkoren till den tvingande lagregeln. Lösningen kan trots detta utsättas för viss kritik. Det är inte särskilt tilltalande att konsumenten inte av sina försäkringsvillkor kan få information om vad som gäller parterna emellan. Även om avsaknaden av villkor om försäkringstagarens upplysningsplikt skulle ha sin förklaring i att Folksam inte fastställer premie och försäkringsbelopp med utgångspunkt i försäkringstagarens upplysningar om försäkringsobjektet, är inte heller detta något som är odelat positivt för försäkringstagaren. Överlåter man åt försäkringstagaren att bestämma sitt försäkringsbelopp föreligger alltid en risk för underförsäkring.

Från och med 1 januari 1988 har Folksam givit ut sina hem-, villa-, motorfordons- fritidshus- och båtförsäkringsvillkor i ett gemensamt häfte. Villkoren har redigerats och har genomgått ytterligare förändringar. Villkorssamlingen innefattar allmänna bestämmelser, som är gemensamma för samtliga försäkringar som ingår i häftet. Detta har medfört att hem/villaförsäkringen numera kommit att få ett villkor för nedsättning vid brott mot upplysningsplikt. Upplysningspliktsvillkoret verkar dock ha störst betydelse för motorfordonsförsäkringens del. Detta framgår kanske främst av att halva villkoret (de två sista styckena) ägnas åt att inskärpa betydelsen av att försäkringstagaren anger rätt körsträcka för sitt fordon. Då motorfordonsförsäkringsvillkoren inte studeras särskilt i denna avhandling tas dock inte dessa delar av villkoret upp här. Villkorets första stycke, som alltså kan tillämpas på hem/villaförsäkring, har följande lydelse:

"Försäkringen och premien bygger på de uppgifter som Du har lämnat oss. Om Du finner att uppgifterna inte är riktiga eller om förhållandena ändras ska du omedelbart anmäla detta till oss. Annars riskerar du att helt eller delvis stå utan försäkringsskydd. Vi kan göra avdrag på ersättningen vid skada om du uppsåtligen eller oaktsamt har lämnat oriktiga eller ofullständiga uppgifter."[22]

Villkoret ålägger försäkringstagaren en utsträckt upplysningsplikt.[23] Försäkringstagaren skall rätta de uppgifter han i efterhand upptäckt varit felaktiga. Rättelsen skall göras omedelbart. Kravet på omedelbart handlande verkar strängt. Övriga konsumentförsäkringsbolag, som har utsträckt upplysningsplikt inskrivet i avtalet, saknar motsvarande förbehåll.

I avtalet heter det vidare att nedsättning kan göras om försäkringstagaren (man får väl anta att villkoren riktar sig till denne) uppsåtligen eller oaktsamt har lämnat oriktiga eller ofullständiga uppgifter. Denna del av villkoret är direkt lagstridigt. Av KFL följer att nedsättning inte kan komma ifråga om försäkringstagaren endast visat ringa oaktsamhet. Enligt villkoret kan varje

[21] Riktlinjerna som utfärdades 1982 föreskrev om en nyanserad nedsättningsbedömning vid åsidosättande av säkerhetsföreskrift avseende stöld i bostad.

[22] Villkor F74, Folksam villkorshäfte 1 jan 1988. Villkoret har samma lydelse i senaste avtalet från 910101, F86.

[23] Se vidare om utsträckt upplysningsplikt i 4.2.4.

form av oaktsamhet leda till nedsättning.

Vidare saknas ett särskilt påpekande om att varje försäkrad kan drabbas av nedsättning när försäkringstagaren åsidosatt sin upplysningsplikt. Det heter att du (här tolkat avtalsparten - försäkringstagaren) riskerar att helt eller delvis stå utan försäkringsskydd. Det är oklart om man härmed velat begränsa påföljdsmöjligheten så att ingen utöver försäkringstagaren själv skall kunna drabbas. Villkor som avviker från KFL 30 § till den försäkrades förmån är ju tillåtna.[24]

Villkoret säger överhuvudtaget inget om vilka omständigheter som kan påverka nedsättningsbedömningen. Till exempel framgår inte att det verkliga förhållandets betydelse för försäkringsfallet eller för omfattningen av skadan i de flesta fall bör beaktas i nedsättningsbedömningen. Försäkringstagaren får heller ingen information om att ett medvållande hos bolaget kan påverka nedsättningsavdragets omfattning. Att detta inte finns upptaget i villkoret behöver i och för sig inte betyda att bolaget bortser från dessa förhållanden i sin skadereglering. Nackdelen är emellertid att avtalet inte upplyser om att nedsättningens omfattning kan bli beroende av omständigheter av den här typen. Detta betyder att det ligger ett stort ansvar på bolaget för att detta verkligen tillvaratar försäkringstagarens intressen.

Vad gäller nedsättningspåföljdens omfattning anger inte Folksams avtal något schablonavdrag. Bolaget undgår därmed de problem som är förknippade med de villkor som tillämpas av bolagen i grupp A.

8.3.2 Upplysningsplikten i skaderegleringspraxis.

Som framkommit har jag endast lyckats finna några enstaka nämndavgöranden där bolaget hävdat att den försäkrade åsidosatt sin upplysningsplikt.[25] Några domstolsfall med anknytning till KFL har heller ej anträffats. Underlaget är därför för litet för att jag ska kunna uttala sig om hur bolagen i allmänhet tillämpar sin upplysningspliktsvillkor. Den enda möjliga slutsatsen är att upplysningsplikten i allmänhet spelar en underordnad roll för konsumentförsäkringarnas del.

8.3.3 Sammanfattande synpunkter.

Sammanfattningsvis kan upprepas att det under den studerade perioden har förekommit försäkringsvillkor där det är diskutabelt i vad mån villkoren kan sägas ha varit helt ut förenliga med KFL:s regel om upplysningsplikt eller i vart fall med vad som sägs i regelns förarbeten.

Vad gäller målsättningen att få till stånd nyanserade skönsmässigt bestämda nedsättningsavdrag kan konstateras att bolagen delvis tycks vilja hålla fast vid proratanedsättning. De tillämpade schablonavdragen kan eventuellt motverka önskemålet om individuellt anpassade påföljder.

Det är heller inte helt självklart att KFL bidragit till att ge försäkringstagare utökat slarvutrymme jämfört med vad som gällt tidigare. En förutsättning för påföljd är enligt KFL att försäkringstagaren uppträtt på ett mer än ringa oaktsamt sätt. För 1927 års FAL:s del gäller att försäkringstagaren bort inse att han lämnade bolaget en oriktig riskupplysning. Vid ett förtigande förutsätter påföljd att försäkringstagaren bort förstå att han undanhållit något av betydelse. Därtill krävs att detta kan tillräknas honom som vårdslöshet. Det är en tolkningsfråga i vilket fall, KFL:s eller FAL:s, som påföljd förutsätter mest slarv. Möjligen skulle man

[24] Jfr KFL 3 § e contrario.

[25] Dessa fall refereras i 4.6.2.1.

kunna hävda att KFL:s skönsmässiga sätt att bestämma nedsättningsavdraget inneburit en lindring i jämförelse med proratanedsättning. Några empiriska belägg för att nedsättningsavdragen blivit lägre efter KFL:s ikraftträdande har dock ej kunnat uppbringas.

Den precisering av nedsättningsmöjligheterna, som enligt motiven skulle vara önskvärd i försäkringsavtalen, har inte drivits särskilt långt. Utöver att bolagen anger ett schablonavdrag får försäkringstagaren knappast av sitt avtal ut mycket mer information om hur påföljden bestämmes än vad som kan utläsas direkt ur lagtexten.

8.4 Fareökning.

8.4.1 Försäkringsvillkoren om fareökning.

De försäkringsavtal, som ingått i min undersökning, ålägger i allmänhet försäkringstagaren att anmäla fareökning till bolaget.[26] Bolagen har med andra ord genomgående utnyttjat den möjlighet lagen ger att förplikta den försäkrade att anmäla fareökning. De undersökta villkoren ser i stort sett likadana ut. Folksams avtal skiljer sig emellertid från de övriga.

Vad gäller förutsättningarna för nedsättning förekommer i de flesta av fareökningsvillkoren ett åläggande om att fareökande förändringar ska anmälas inte enbart när förändringen angår sådant som tagits upp i avtalet eller försäkringsbrevet utan också när de nya förhållandena avser något som enbart nämnts vid avtalets ingående.[27] Några invändningar mot att bolagen inte begränsat anmälningsskyldigheten till att avse uppgifter som tas upp i avtalet kan dock inte anföras med stöd i KFL.[28]

Det förekommer att det av villkoren framgår att vissa särskilt angivna förändringar måste anmälas till bolaget. Jag tänker då t ex på sådant som att den försäkrade ålägges att anmäla att han flyttat till ett nytt försäkringsställe.[29] Något bolag har istället valt att i ett omfattningsvillkor ange att försäkringsskyddet under en begränsad tid gäller både på det ursprungliga och det nya försäkringsstället.[30]

Det händer också att bolagen i sina villaförsäkringsavtal särskilt påtalar betydelsen av att om- och tillbyggnad anmäls.[31] Det är naturligtvis positivt för den försäkrade att avtalet anger vilka omständigheter försäkringsbolaget önskar hållas informerat om. Som påpekats ställer dock KFL inga sådana krav på fareökningsföreskriften.

Av de undersökta avtalen framgår att vissa bolag behandlat skyldigheten att anmäla fareökning tillsammans med villkoret om påföljd vid brott mot upplysningsplikten.[32] Andra bolag har följt KFL:s systematik och samordnat fareökningsvillkoret med den allmänna bestämmelsen om

[26] Folksam villa/hem försäkring, villkor 1981, saknar uttrycklig föreskrift om anmälningsskyldighet vid fareökning. Vid ombyggnad av huset uppmanas försäkringstagaren emellertid att se till att eventuella avvikelser från specifikationerna i försäkringsbrevet rättas till, villkor 213. Klausulen verkar dock vara tänkt som ett omfattningsvillkor Folksams senare avtal förekommer dock ett anmälningsvillkor, 910101 F86.

[27] Det avtal från Folksam, som nämns i föregående not, utgör ett undantag. Fareökningsföreskrift förekommer i allmänhet inte i de rena reseförsäkringarna, jfr t ex Skandia, Reseförsäkring villkor 15 oktober 1984, AB 4.1 e contrario.

[28] Enligt den nya FAL krävs däremot att förhållandet angivits i avtalet, FAL 4:3.

[29] Jfr t ex Skandia stor hem, januari 1983, AB 4.1, Samma i Stor hem 940101, AB 4.1.

[30] Jfr Wasa VHA 87, villkor A.

[31] Jfr det i Folksams tidigare not nämnda avtal.

[32] Piteortens, Skandia och Wasa.

påföljd vid åsidosättande föreskrift i avtalet.[33] När bolagen valt den förra modellen är det enbart försäkringstagaren som uppges vara skyldig att anmäla fareökning. Detta är en följd av att föreskriften sammanförts med upplysningspliktsvillkoret. Det är ju enbart försäkringstagaren som har upplysningsplikt. Samordningen leder dessutom till att nedsättning i dessa fall förutsätter mer än ringa oaktsamhet hos försäkringstagaren. De bolag som följt KFL:s uppläggning föreskriver däremot om identifikation i samma utsträckning som vid åsidosättande av vilken föreskrift som helst. I dessa fall kan det alltså principiellt sett åligga t ex en make, som har väsentlig ekonomisk gemenskap med försäkringstagaren eller någon som har tillsyn över försäkringsobjektet, att anmäla fareökning till bolaget.

De bolag som behandlar sina fareökningsvillkor som vilken föreskrift som helst anger att nedsättning kan komma ifråga redan vid ringa oaktsamt åsidosättande. KFL:s lagtext ger i och för sig ingen grund för kritik mot detta. Däremot kan dessa villkor sägas strida mot vissa uttalanden i förarbetena. Enligt propositionen bör emellertid nedsättning endast förekomma när den försäkrade visat åtminstone grov vårdslöshet.[34] I jämförelse med detta framstår onekligen villkoret som väl strängt. Att bolagen inte tagit intryck av förarbetena kan kanske förklaras av att dessa inte påverkar bolagens avtalsskrivande i samma utsträckning som själva lagtexten. Detta kan i och för sig tyckas vara ett trivialt påpekande, men det tål att lyftas fram eftersom resultatet visar på en bristande styreffekt. Att lagtexten är oprecis behöver inte med nödvändighet innebära att den avtalsskrivande parten lägger sig vinn om att leva upp till vad som sägs i förarbetena.

Med få undantag föreskriver de undersöka avtalen att nedsättningspåföljden normalt sett är 10% av ersättningsbeloppet, dock lägst 1 000 kr.[35] Avdraget kan ökas i allvarliga fall samt minskas om det föreligger förmildrande omständigheter. Av lagförarbetena framgår att det för vissa typfalls del inte bör föreligga några hinder mot att nedsättningens storlek anges i villkoren. I uttryckliga och preciserade säkerhetsföreskrifter, bör nedsättningsavdraget också kunna anges i standardiserade normer.[36] Det är tveksamt om schablonavdrag bör förekomma vid fareökning, något stöd för att så skulle vara fallet finns i vart fall inte i lagmotiven.

Av förarbetena och lagtexten följer att nedsättningsvillkoren måste lämna utrymme för en nyanserad bedömning i det enskilda fallet. De undersökta fareökningsföreskrifterna fyller i denna del kravet på att innefatta en ventil som gör det möjligt att väga in särskilda omständigheter i nedsättningsbedömningen. Det finns emellertid en viss risk att det föreskrivna schablonavdraget tillämpas rutinmässigt, något som i sådant fall kan motverka en nyanserad bedömning från fall till fall.

Precis som i vid brott mot upplysningsplikten kan dessutom påpekas att en slentrianmässig tillämpning av schablonavdragen kan medföra väl så stelbenta resultat som den tidigare gällande proratataregeln.

Samtliga bolag, utom Folksam, anger att nedsättningens omfattning kan påverkas av på vilka villkor bolaget med kännedom om de nya förhållandena skulle ha beviljat försäkringsskydd.[37] Det förekommer också att bolaget direkt uppger att nedsättningspåföljden är beroende av om bolagen skulle ha krävt ut högre premie.[38] Liksom i fallet med upplysningsplikten får man

33 Allmänna Brand, Ansvar, Länsförsäkringar, Nordeuropa och Trygg Hansa.

34 Prop 1979/80:9 s 148.

35 Jfr t ex Wasa VHA 87, K5.1. Folksam använder sig inte av motsvarande schablon, se t ex Folksam villkor 1988, F74. Schablonavdraget har varit detsamma under hela undersökningsperioden.

36 Prop 1979/80:9 s 65, 149.

37 Jfr t ex Skandia, Stor hem, januari 1983, AB 4.1.

38 Detta gäller Skandias villkor om skyldighet att anmäla nytt försäkringsställe, jfr det villkor som omnämnts i föregående not.

intryck av att bolagen haft svårt att helt avlägsna sig från proratatänkandet. I motiven till KFL sägs inget om att det i nedsättningsbedömningen bör tas hänsyn till vilka villkor som skulle gällt om fareökningen meddelats.

8.4.2 Fareökning och skaderegleringspraxis.

Liksom i fallet med brott mot upplysningsplikten ger undersökningen av nämndpraxis dessvärre inte underlag för några uttalanden om hur bolagen i allmänhet tillämpar sina fareökningsvillkor. Inte heller dessa villkor tycks i någon större utsträckning föranleda tvister. Resultatet är kanske inte särskilt överraskande med tanke på att villkoret är liknar det om upplysningsplikt. Fareökningsvillkoret torde knappast ha större praktisk betydelse än vad upplysningspliktsvillkoret har.

8.4.3 Sammanfattande synpunkter.

Undersökningsresultatet avseende påföljd vid underlåtenhet att anmäla fareökning påminner i mångt och mycket om vad som framkommit ifråga om brott mot upplysningsplikten. De studerade försäkringsvillkoren avviker inte på något uppseendeväckande sätt från vad som skall gälla enligt KFL 31 §. Några avtal anger emellertid att påföljd kan komma ifråga redan vid ringa oaktsamt åsidosättande. Detta trots att det enligt förarbetena i princip bör krävas grov vårdslöshet.Liksom i fallet med upplysningsplikten verkar bolagen i viss mån vilja hålla fast vid proratametoden för bestämmande av påföljd.

Mot de föreskrivna schablonavdragen kan man för fareökningsfallens del resa samma invändningar som redovisats ifråga om upplysningsplikten. Det föreligger en viss risk att önskemålet om att få till stånd nyanserade och individuellt avpassade nedsättningsavdrag motverkas av den föreskrivna nedsättningsnormen.

Slutligen vad gäller målsättningen om att avtalen skulle fylla ut och precisera nedsättningsregeln kan konstateras att inte heller här föreligger några avgörande skillnader i jämförelse med vad som sagts ifråga om upplysningsplikten. Avtalen ger med andra ord inte mycket mer information om vad som kan inverka på nedsättningsbedömningen än vad lagtexten gör.

8.5 Säkerhetsföreskrifter.

8.5.1 Säkerhetsföreskrifterna i försäkringsavtalen.

I de undersökta avtalen förekommer, framförallt i stöldmomenten, ett flertal säkerhetsföreskrifter. Dessa föreskrifter (aktsamhetskrav) kompletteras av de allmänna bestämmelserna, som ger anvisningar om hur nedsättningsavdraget fastställes när en föreskrift blivit åsidosatt.

En jämförelse mellan en hemförsäkring från 1979 och en från tiden efter KFL:s ikraftträdande ger vid handen att avtalen genomgått vissa förändringar ifråga om säkerhetsföreskrifternas utformning och innehåll. Några omfattningsvillkor har omredigerats eftersom de efter KFL:s införande inte längre accepteras som riskbeskrivande. Detta gäller framförallt när det i avtalet förekommit krav på att stöld skall ha föregåtts av att gärningsmannen tagit sig in med våld.

Några typer av säkerhetsföreskrifter verkar helt ha försvunnit.[39] I dessa fall är det knappast troligt att det varit KFL som föranlett förändringen. Mera troligt är att konkurrensen bolagen emellan och försäkringstagarnas önskemål om alltmer heltäckande försäkringsskydd bidragit till att avtalen fått ändrat innehåll.[40]

Sammantaget kan man dock inte påstå att KFL inneburit någon avgörande förnyelser av standardförsäkringarna. Detta gäller vare sig man undersöker antalet säkerhetsföreskrifter eller det materiella innehållet i villkoren. För tydlighetens skull bör dock påpekas att KFL inte heller sagts syfta till att åstadkomma några sådana förändringar.[41] Intressant är emellertid att det av förarbetena till KFL framgår att den tvingande föreskriftsregeln borde kunna tillämpas på några villkorstyper som bolagen föredragit att uppfatta som omfattningsklausuler. T ex är skall lagen tillämpas på sådana omfattningsvillkor som likaväl skulle ha kunnat formuleras som säkerhetsföreskrifter.[42] Anges t ex att försäkringsskyddet endast omfattar stöld när denna föregåtts av inbrott, skall villkoret tolkas som en säkerhetsföreskrift om låsning.[43] Eftersom nedsättning till 0 endast bör förekomma i undantagsfall, innebär detta i princip att att försäkringsskyddet utökas. Trots att det överlåtits på bolagen att avgöra vilka risker man vill försäkra, kan lagen därför ändå sägas ge domstolarna ett visst utrymme att påverka försäkringsskyddets omfattning. Det borde även vara möjligt för Finansinspektionen att ingripa mot villkor av denna typ och på så sätt få till stånd mera övergripande förändringar.[44]

Vad gäller stöld i bostad accepterade bolagen ganska omgående lagstiftarens inställning om att inbrott inte kan godtas som en förutsättning för försäkringsskydd. Redan i de första avtalen efter KFL:s ikraftträdande finner man att inbrottskravet ersatts av en säkerhetsföreskrift om att bostaden skall hållas låst.[45] I andra sammanhang har bolagen emellertid haft svårare att ta till sig att inbrottskravet borde kunna bytas ut mot en säkerhetsföreskrift. Som framkommit i kapitel 5 har ARN i ett större antal fall menat att krav på inbrott inte kan accepteras som en förutsättning för ersättning när den försäkrade drabbats av stöld på vind eller i källare i flerfamiljshus. Trots att bolagen insisterade på att tillämpa dessa villkor som omfattningsbestämmelser, fortsatte nämnden att betrakta dem som säkerhetsföreskrifter. Så småningom fogade sig dock bolagen och numera omfattar de flesta hemförsäkringar inklättringsskador.[46]

Egendomligt nog är det endast vid tillämpning av villkoren i stöldskyddet, som väl etablerade omfattningsklausuler kommit att ifrågasättas. Trots att det i KFL:s förarbeten anges att också föreskrifter om berusning och skyldighet att inte köra bil när man inte har körkort bör tolkas som säkerhetsföreskrifter, har detta inte föranlett några omtolkningar med därmed åtföljande

39 Som exempel på detta kan nämnas att Trygg Hansa i sitt hemförsäkringsavtal från 1977 i vattenskademomentet föreskriver att "om försäkringsstället är så beläget att det av erfarenhet är påtaglig risk för skada, skall den försäkrade vidta skäliga åtgärder för att förhindra denna". Villkor 305. Denna föreskrift förekommer inte i senare avtal, jfr Trygg Hansa Hem 840401, villkor 6.4 samt senare 940101 Trygg Hansa Villahem Grundskydd B.

40 Av nämndpraxis att döma förefaller det ha blivit allt vanligare att försäkringstagaren tecknar allriskförsäkring. Riskaversionen bland konsumenterna ger intryck av att vara hög, något som för övrigt bekräftas av att förhållandevis få konsumenter tycks vara beredda att välja en hög självrisk för att få en lägre premie.

41 Prop 1979/80:9 s 65.

42 I den nya FAL finns en särskild regel som syftar till att avgränsa omfattningsvillkor från biförpliktelsevillkor, FAL 4:11. Se vidare SOU 1989:88 s 191 ff, 317 ff samt Ds 1993:39 s 246.

43 SOU 1977:84 s 118, prop 1979/80:9 s 65.

44 Detta gäller dock enbart under förutsättning att skälighetskontrollen tillåts bestå, jfr SOU 1995:87.

45 Jfr t ex Folksam villahemförsäkring 1981, villkor 32 f.

46 jfr t ex Trygg Hansa 1.4.1984, hem, D3. Enligt det senast gällande villkoret krävs dock åter inbrott, Trygg Hansa Villahem, grundskydd B, 940101. WASA VH-92 C 2.2 anger att stöldskador i biutrymme ersätts om gärningsmannen olovligen tagit sig in. Folksam föreskriver endast att stöld ersätts utan att vare sig nämna något om krav på inbrott eller annat, Hem 910101, A15. Samma gäller Skandias avtal, Stor Hem 940101, D2.

förändringar av försäkringsavtalen.[47] Detsamma kan f ö sägas gälla för liknande begränsningar av överfallsskyddet när den försäkrade varit berusad vid skadetillfället. Jag har svårt att inse varför ARN ansett sig föranlåten att betrakta inbrottsvillkoren, men däremot inte överfalls- eller motorfordonsvillkoren, som säkerhetsföreskrifter. Inget i lagmotiven tyder på att den ena skadegruppen bör åtnjuta högre prioritet än den andra. Det är i och för sig möjligt att detta berott på att nämnden ansett rattfylleri och rattonykterhet så graverande att ersättning i vilket fall inte bör utgå i fall som dessa. En annan tänkbar förklaring kan vara att det varit mindre kontroversiellt att inrikta sig på stöldskadorna eftersom det redan före KFL:s tid förekom att avtalen angav att stölder ur olåst bostad kunde ersättas förutsatt att bostaden stått under tillsyn. Det kan naturligtvis också tänkas att det varit ekonomiska överväganden som motiverat ARN att inte behandla dessa senare villkor som säkerhetsföreskrifter. Min undersökning tyder på att KFL:s nedsättningsregel, åtminstone för stöldskyddets del, inte har föranlett några större ekonomiska konsekvenser för bolagen, åtminstone inte om man ser till utbetald ersättning. I det övervägande antalet fall som prövats av nämnderna har tvisterna rört sig om ganska blygsamma belopp.[48] En internutredning gjord av Folksam 1987 gav ett liknande resultat. Det är möjligt att de skador, som kan uppstå vid överfall respektive när en förare av ett motordrivet fordon kör rattonykter, kan bli beloppsmässigt mer omfattande än de nämnda stöldskadorna. En annan sak är att det är osäkert i vad mån nedsättningsregeln kan antas ha medfört ökade kostnader för skaderegleringen. Om man åter håller sig till stöldskyddet, kan det konstateras att det före KFL:s ikraftträdande förekom villkor som angav att ersättning förutsatte att den försäkrade visat tillbörlig eller normal aktsamhet.[49] Detta betydde att skadereglerarna redan då var tvungna att ta sig tid att bedöma omständigheterna i det enskilda fallet. Liksom senare nedsättningsvillkoren gav dessutom tillämpningen av dessa villkor upphov till en hel del konflikter mellan bolagen och försäkringstagarna. En motsvarande jämförelse med överfalls- respektive motorfordonsförsäkringsskyddet visar på att villkoren i stort sett är desamma nu som då.

Oavsett vilka skäl de tvistelösande nämnderna haft för att inte ingripa mot andra omfattningsvillkor än de nämnda stöldvillkoren, kan det i vart fall hävdas att lagen inte fått inflytande över alla de villkorstyper som lagstiftaren förordat.[50]

Efter denna inledande och mera övergripande presentation av de olika typerna av säkerhetsföreskrifter, blir nu nästa steg i undersökningen att behandla frågan om hur de olika villkor, som allmänt uppfattas som säkerhetsföreskrifter, anpassats till KFL:s regel.

De enda föreskrift jag kunnat finna som utdömts som oskäliga är det ovan nämnda förbehållet om att ersättning för stöld från vind eller källare i flerfamiljshus måste föregås av att gärningsmannen tagit sig in i utrymmet med våld samt undantaget för ersättning vid stöld från balkong. I övrigt tycks bolagens preciserade aktsamhetskrav i allmänhet ha accepterats så som skäliga och väletablerade.

Avtalens olika aktsamhetskrav kompletteras av de allmänna bestämmelserna, som anger hur nedsättningsbedömningen skall göras när en föreskrift blivit åsidosatt. De allmänna bestämmelserna kan sägas ha genomgått större förändringar under undersökningsperioden än de rena aktsamhetskraven.

De nedsättningsvillkor, som gällde vid tiden före KFL, det vill säga AB 76, framstår som

---

47 jfr t ex Länsförsäkringar, Kasko, 1987-01-01, Folksam, Kasko, 1989-01-01, D39.

48 Se nedan s 352 f.

49 Se t ex Trygg Hansa, Reseförsäkring 1973, moment 0611 och 062.

50 Jfr vad Hydén skriver om att styra med hjälp av ramlagstiftning, Ram eller lag, Ds C 1984:12 s 11 f. Det kan tilläggas att det har förekommit att skiljaktiga nämndledamöter velat omtolka andra villkor än just stöldvillkoren, se t ex ARN 89/R1767.

förhållandevis generösa mot den försäkrade. Vid brott mot säkerhetsföreskrift föreskrevs ett standardavdrag på 20% (minst 1 000 kr) utöver självrisk. Avdraget kunde minskas när det förelåg synnerliga skäl med hänsyn tagen till försummelsens art eller andra omständigheter.[51] Något särskilt påpekande om att avdraget kunde höjas i allvarligare fall förekom inte. Detta framstår som frikostigt. Undersöker man avtalet närmare får man emellertid en något annorlunda bild. Det visar sig nämligen då att den generösa påföljdsregeln i allmänhet hade ett begränsat tillämpningsområde. De flesta av avtalets säkerhetsföreskrifter angav nämligen att den allmänna bestämmelsen var subsidiär till nedsättningsvillkoren. I t ex stöldmomentet gällde detta för alla föreskrifter utom den som ålade den försäkrade att byta lås när han haft anledning att misstänka att någon obehörig innehaft nyckel.[52] I övrigt kan sägas att 20%-regeln normalt tillämpades om den försäkrade brutit mot en särskild föreskrift (dvs en föreskrift som ej ingick i det vanliga standardpaketet). Avdraget skulle också kunna aktualiseras när den försäkrade åsidosatt en föreskrift som följer av lag, författning eller ålagts av myndighet.[53] Det stora antalet säkerhetsföreskrifter var alltså betydligt strängare än vad den allmänna bestämmelsen gav intryck av. I flertalet fall medförde ett åsidosättande av en säkerhetsföreskrift att ersättningen sattes ned med 100%.

I de allmänna bestämmelser, som togs i bruk när KFL trädde ikraft 1981, bibehölls den nämnda 20%-schablonen. Bolagen lade dock till att avdraget skulle kunna höjas i allvarligare fall till och med så att ingen ersättning alls kom att utgå.[54] I stöldmomentet fortsatte man att som huvudregel ange 100% nedsättning som påföljd när en säkerhetsföreskrifter åsidosatts. Till detta kan läggas att de allmänna bestämmelserna från 1981, till skillnad från AB 76, saknade ett påpekande om att bristande kausalitet medförde att full ersättning utbetaldes.

Som framkommit kritiserades bolagens villkorsskrivning och ARN underkände dessutom i ett flertal fall bolagens 100%-avdrag. I 1983 års försäkringsavtal ändrade bolagen sina villkor. Alla 100%-avdragen försvann dock inte från marknaden.[55] I de fall där villkoren försvann ersattes de av olika föreskrifter som överhuvudtaget inte angavs någon procentsats som riktlinje för hur stort avdraget borde bli i normalfallet.[56] Detta betydde att vissa bolag fann det nödvändigt att också omarbeta sina allmänna bestämmelser. Dessa angav ju 20% nedsättning som normalavdrag, något som de flesta bolag vid denna tidpunkt verkar ha uppfattat som väl generöst.[57] Några bolag bibehöll dock den tidigare utformningen av den allmänna bestämmelsen och i de fall man tagit bort 100% avdraget i säkerhetsföreskriften betydde detta, åtminstone på pappret, en betydligt generösare inställning i nedsättningsfrågan.[58]

Såvitt jag kunnat finna upphörde bolagen från och med 1985 års avtal att använda 1981 års 20%-norm. Detta förklaras förmodligen av att bolagen 1984 tillsamman antog de gemensamma riktlinjerna för nedsättning vid stöld ur bostad eller av medförd egendom.[59] I dessa riktlinjer rekommenderas 25 respektive 50% nedsättning för normalfallen. Avvikelser, kan förekomma beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. En intressant iakttagelse i sammanhanget är att riktlinjerna i vissa fall faktiskt medförde en skärpning av nedsättningsavdragen. Det tidigare gällande "20%-normen" ersattes av riktlinjens 25%:iga avdrag. I de fall där bolagen tillämpat 20% standardavdrag också när den försäkrade varit oaktsam med medförd egendom, höjdes

51 Trygg Hansa, Hem 1.7.79, AB 76, 03.

52 Jfr Trygg Hansa, Hem 1.7.79, villkor 305 och 312.

53 AB 76, 03.

54 Jfr t ex Skandia, Stor hem 1.1.81, AB 4.22.

55 Jfr t ex Ansvar, Standard Hem, 830601, C4, C8, C10.

56 Jfr t ex Skandia, Stor Hem, 830101, villkor D.

57 Detta gäller bl a Skandia, Folksam och Länsförsäkringar

58 Jfr Ansvar, Standard Hem, 830601, AB 4.22.

59 Folksam bröt sig ur villkorssamarbetet 1983.

normalavdraget till 50%.[60] Utvecklingen har m a o inte konstant gått mot allt generösare villkor.

Bolagen har inte sett sig föranlåtna att erbjuda den försäkrade större slarvutrymme än vad lagen ålägger dem. Enligt KFL kan nedsättning komma ifråga när någon på den försäkrades sida av minst ringa oaktsamhet åsidosatt en säkerhetsföreskrift. Inget bolag i undersökningen har angett att det ska ha förelegat mer än ringa oaktsamhet för att nedsättning ska kunna komma ifråga.[61] Lagregeln kan därför i detta fall sägas ha fått verkan som normalregel och inte som minimiföreskrift.[62] I sammanhanget bör beaktas att det av lagmotiven framgår att nedsättning vid brott mot säkerhetsföreskrift endast undantagsvis kan vara motiverad vid ringa oaktsamhet. Påföljd vid ringa oaktsamhet sägs dessutom vara reserverad för överträdelser av uttryckliga och preciserade säkerhetsföreskrifter.[63]

Flera av de här studerade säkerhetsföreskrifterna anger att nedsättningsavdraget vid lindrigare fall av åsidosättande helt "kan" bortfalla.[64] Tolkas "lindrigare fall av åsidosättande" som en omskrivning för ringa oaktsamhet har bolagen alltså funnit en lösning där det är möjlighet att bortse från ett åsidosättande av mindre allvarlig art samtidigt som det i andra fall kan bli tal om att låta den ringa oaktsamheten leda till avdrag. Bolagen skulle därmed ha gjort påföljdsfrågan beroende av omständigheterna i det enskilda fallet och inte av vilken typ av föreskrift som åsidosatts. Detta står i och för sig inte i strid med vad som sägs i förarbetena till KFL. Tvärtom, där anges att det är önskvärt att villkor som föreskriver nedsättning bör utrustas med en sådan här "ventil". Det är emellertid tveksamt om det verkligen varit nödvändigt för bolagen att i samtliga fall förbehålla sig rätten att sätta ned ersättningen vid lindriga förseelser.

Ifråga om vems åsidosättande som kan föranleda nedsättning bygger AB 76 på reglerna i 1927 års FAL. Detta betyder att nedsättning förutsatte att ett åsidosättande kunde läggas den till last som haft att tillse att föreskriften efterlevdes. I AB 81 har bolagen istället att tagit in KFL:s identifikationsregel. Bolagen utnyttjade omedelbart möjligheten att i avtalet ange att nedsättning kan förekomma när någon som haft tillsyn över försäkringsobjektet brutit mot en föreskrift. Denna identifikationsregel har förekommit under hela undersökningsperioden och hos samtliga bolag.

Vad gäller de omständigheter som kan påverka nedsättningsavdragets omfattning angavs i AB 81, att utöver uppsåt och oaktsamhet, kan bolaget beakta i vad mån och på vilka villkor försäkring skulle beviljats om bolaget känt till det rätta förhållandet. Utöver detta sades avdraget dessutom kunna påverkas av omständigheterna i övrigt. Att uppsåt eller grad av oaktsamhet får betydelse för avdragets omfattning överensstämmer helt med vad som sägs i lagen. Tveksamt är däremot om det verkligen är välmotiverat att lägga vikt vid på vilka villkor bolaget skulle ha beviljat försäkringen. Detta är i vart fall inget som lagmotiven anger kunna påverka avdragets omfattning. Det är möjligt att bolagen velat betrakta förbehållet som ett sätt att uttrycka att sambandet mellan skadan och överträdelsen kan inverka på nedsättningsavdraget. I sådant fall uttryckte man sig ganska otydligt. Det saknades för övrigt också ett direkt påpekande om att

---

60 Detta gällde t ex de tidigare nämnda avtalet från Ansvar.

61 Det är emellertid tveksamt hur man bör se på Folksams lite annorlunda utformade avtalstext, denna anger att nedsättning kan bli aktuell när den försäkrade ej varit aktsam, jfr t ex Folksam 890101, F82.Liknande i Folksam 910101, F95.

62 Försäkringsrättskommittén menade att KFL:s tvingande regler till betydande del borde uppfattas som minimiregler, SOU 1977:84 s 104 ff, 117 f. I propositionen verkar dock departementschefen vara något mera restriktiv, prop 1979/80:9 s 28.

63 Prop 1979/80:9 s 147.

64 Se t ex Trygg Hansa Hem 84, D1, D2, D4, D9, D11.

försummelsens betydelse för skadan kunde inverka på avdragets storlek.[65] Även om KFL kan antas fylla ut avtalet på denna punkt hade det varit önskvärt att konsumenten av avtalet fått upplysning om vad som gäller i detta fall.

De bolag som omarbetade sina allmänna bestämmelser 1983, strök påpekandet om att avdraget kunde påverkas av på vilka villkor man med kännedom om de rätta förhållandena skulle ha beviljat försäkringen på. Dessa bolag angav fortsättningsvis att försummelsens betydelse för skadans inträffande eller omfattning kunde påverka avdragets omfattning.

Från och med 1985 har AB 81:s nedsättningsvillkor försvunnit ur de undersökta avtalen. Villkoret har ersatts med en allmän bestämmelse som i stort sett återger vad som sägs i KFL 31§. Villkorens laglighet kan därmed knappast kan ifrågasättas. Att avtalen ansluter sig till vad som sägs i lagen innebär emellertid att de problem som uppkommer när de förhållandevis vaga principerna för nedsättning skall tillämpas kvarstår. Trots de gemensamma riktlinjerna för nedsättningsbedömning för de mest frekvent förekommande stöldsituationerna visar det sig också att det råder delade meningar om hur de ganska öppna villkoren bör tolkas och tillämpas i de konkreta fallen.

8.5.2 Säkerhetsföreskrifterna och skaderegleringspraxis.

För att få en uppfattning om hur bolagen tillämpat sina nedsättningsbestämmelser vid brott mot olika säkerhetsföreskrifter har jag undersökt ARN:s och SkVn:s avgöranden på området. Undersökningen omfattar perioden 810101 - 951130. Det övervägande antalet tvister om nedsättning vid brott mot någon säkerhetsföreskrift avser stöldskador. För att få ett någorlunda omfattande material har jag därför valt att särskilt studera handläggningen av dessa skador. Då ARN avgjort betydligt fler ärenden än SkVn kommer resonemangen att i huvudsak bygga på ARN:s praxis.

Som framkommit i det föregående förekommer det i stöldmomenten såväl preciserade som allmänt hållna aktsamhetskrav. Denna här redovisade delen av undersökningen omfattar endast avgörande avseende aktsamhetskrav som klart definierar hur den försäkrade skall handla. Avgöranden som avser tillämpning av villkor, som endast anger att den försäkrade skall ha handhaft egendomen på ett tillfredsställande eller aktsamt sätt, behandlas i samband med diskussionen om framkallanderegelns inflytande på skaderegleringen.[66]

Urvalet av fall är därmed beroende dels av att den prövade tvisten skall ha angått nedsättning vid brott mot ett preciserat aktsamhetskrav, dels av att avgörandet skall hänföra sig till den nämnda undersökningsperioden. Tvisten skall dessutom ha avsett tolkning av ett villkor i hem-, villa-, fritidshus-, rese- eller allriskförsäkring.

Det förekommer avgöranden där den försäkrade yrkat på ersättning både ur en hemförsäkring och ur en allriskförsäkring. I allriskförsäkringarna förekommer normalt generella aktsamhetsvillkor medan hemförsäkringarna i större utsträckning definierar hur bolaget vill att den försäkrade skall uppträda. När den försäkrade har yrkat på ersättning ur olika försäkringar har nämnden haft att ta ställning till tillämpning av två olika villkor. Dessa skador redovisas därför både som avgöranden rörande tillämpning av säkerhetsföreskrift och som avgöranden avseende framkallande av försäkringsfall. Har den försäkrade brutit mot flera preciserade föreskrifter ställs man inför liknande problem. Också i dessa fall har skadorna s a s redovisats dubbelt.

---

65 I enlighet med 1927 års FAL 51 § (tvingande regel) anger AB 76 att nedsättning är utesluten vid bristande kausalitet.

66 Se s 361 ff.

Slutligen kan tilläggas att jag, som framgått, haft ambitionen att låta undersökningen omfatta samtliga nämndavgöranden under undersökningsperioden. Då nämndernas beslut inte är föremål för publicering är det förenat med vissa praktiska problem att få del av dem. ARN har välvilligt stått till tjänst med att tillsända mig sina avgöranden.

Undersökningen av tillämpningen av nedsättningsvillkor vid brott mot preciserad säkerhetsföreskrift omfattar 214 avgöranden från ARN.

ARN har under den granskade perioden underkänt bolagens villkorstillämpning i 139 fall medan man varit helt ense med bolagen om hur det inträffade bör bedömas i 71 fall.

Det förekommer att ett ARN-ärende även har prövats av SkVn. ARN:s bedömning har då i allmänhet varit mindre sträng mot de försäkrade än vad SkVn varit.[67] Det bör dock påpekas att majoriteten av SkVn:s avgöranden hänför sig till perioden 1981 - 1983. SkVn och ARN intog under denna tid motsatta ståndpunkter till 100%-avdragen. Detta påverkar naturligtvis utfallet i betydande grad och gör SkVn-materialet mindre intressant än ARN:s.

Under perioden har ARN ogillat bolagens nedsättningsyrkande i ungefär två tredjedelar av de prövade fallen. En mera nyanserad bild får man om man ser på utvecklingen över tid. jag har därför indelat undersökningsperioden i fem tre-års intervaller. Med tanke på att riktlinjerna för hur nedsättningsavdraget skall bestämmas är olika vid stöld i respektive utanför bostad har jag redovisat skadegrupperna var för sig. I följande tabell framgår i hur många av de undersökta fallen som nämnden bifallit respektive jämkat det av bolaget yrkade nedsättnigsavdraget.

Tabell 1.

Period	1981 - 1983		1984 - 1986		1987 - 1989		1990 - 1992		1993 - 1995	
	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning
I bostad	10	38	11	19	6	3	4	8	0	5
Utanför bostad	8	16	13	28	8	12	11	8	0	6
Summa	18	54	24	47	14	15	15	16	0	11

Resultaten illustreras i nedanstående två diagram där det första illustrerar antalet fall där nämnden bifallit respektive jämkat bolagets yrkade avdrag vid reglering av skador som inträffat i bostaden. Det andra diagrammet visar antalet fall där ARN bifallit respektive jämkat bolagets yrkande om avdrag vid skador som inträffat utanför bostaden. Slutligen det tredje diagrammet visar det totala utfallet om man lägger samman de båda skadekategorierna.

67 Se t ex ARN 81/R2712 och SkVn 127/1981, ARN 82/R4784 och SkVn 21/1982, nämnderna var dock eniga i sin bedömning av detta fall.

Diagram 1 a, stöldskador i bostad.

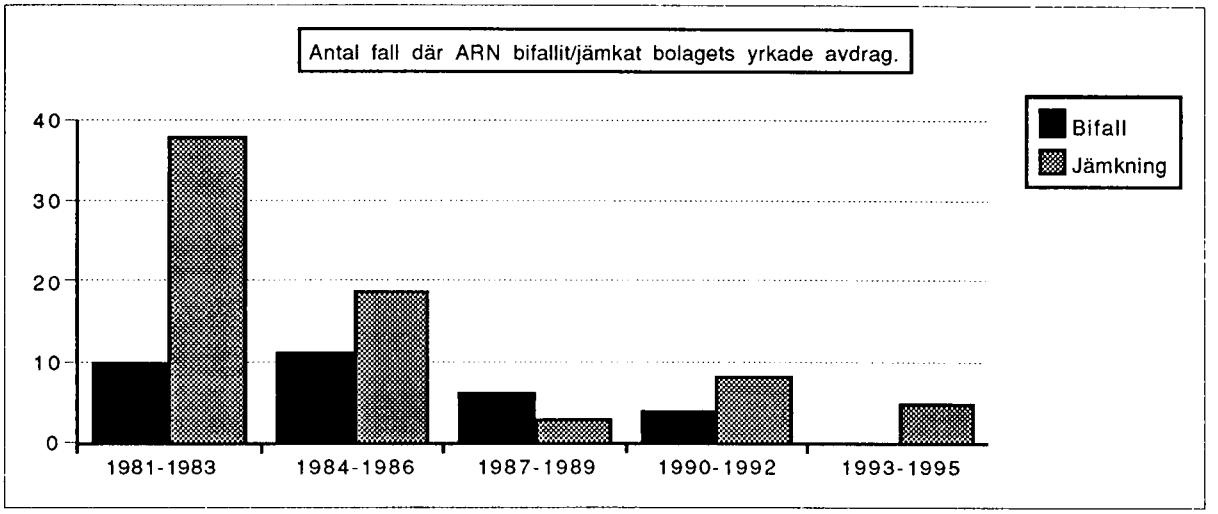

Diagram 1 b, stöldskador utanför bostaden.

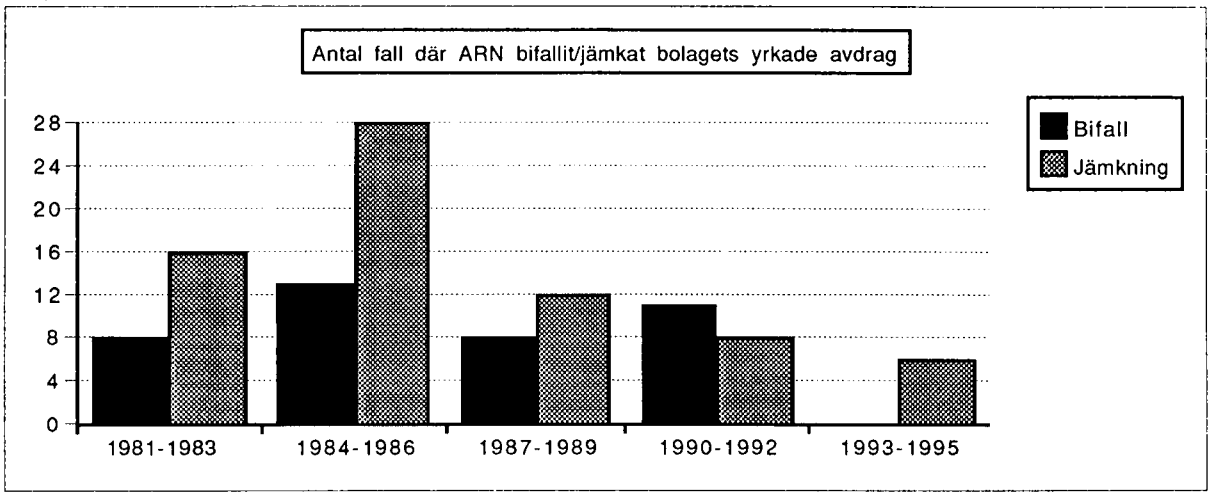

Diagram 1 c, stöldskador i och utanför bostad.

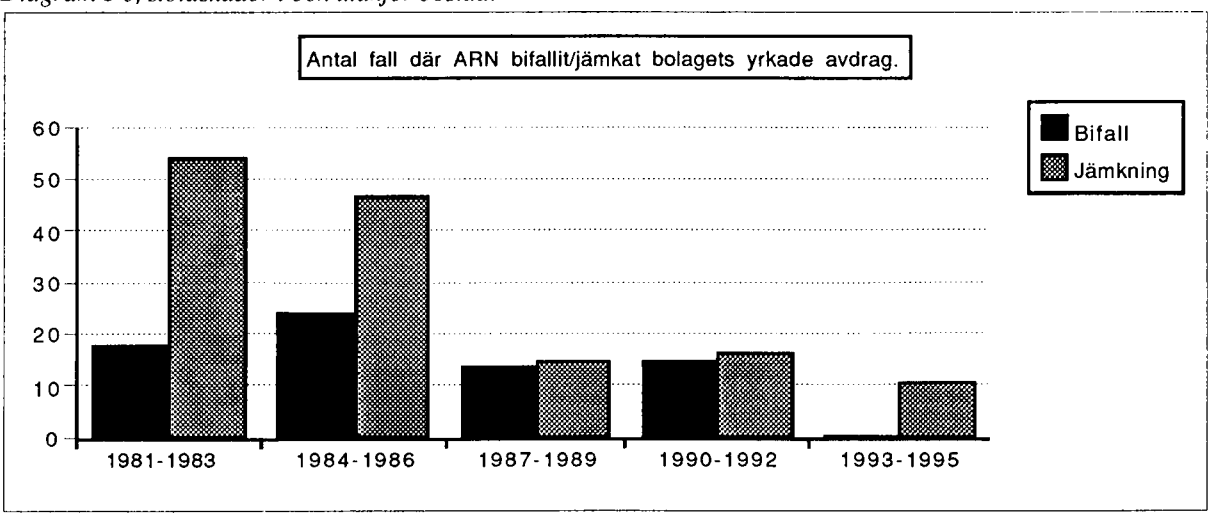

I följande diagram framgår andelen bifall respektive jämkning av det totala antalet undersökta fall under perioden.

Diagram 1 d, den totala andelen fall i % där nämnden bifallit respektive jämkat bolagets yrkande.

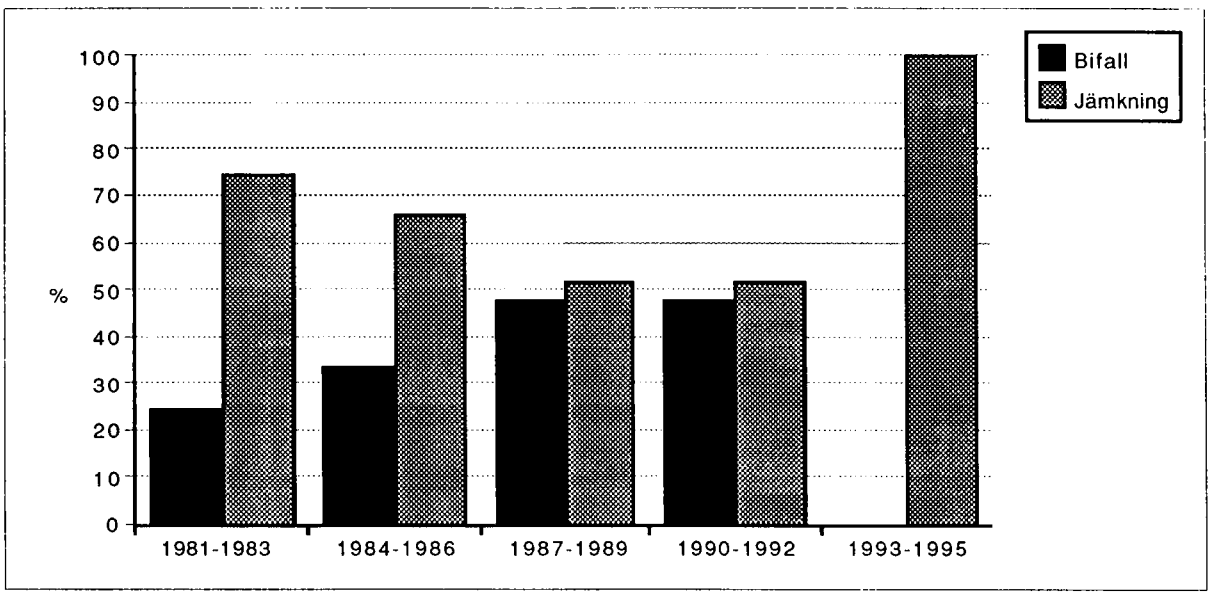

Av tabell 1 framgår att antalet tvister minskat efter hand. Det verkliga trendbrottet kommer under perioden 1990-92. De flesta försäkrade eftersträvar förmodligen att få ut mesta möjliga ersättning för sin skada. Ett minskat antal tvister kan därför ses som en indikation på att bolagen och de försäkrade efterhand blivit allt mer överens om hur villkoren bör tolkas och tillämpas. En annan tänkbar förklaring kan vara att försäkringstagarna i allt större utsträckning väljer försäkringsalternativ av allrisktyp. Dessa försäkringar saknar i stor utsträckning preciserade säkerhetsföreskrifter men innefattar istället generella aktsamhetskrav. Om detta antagande vore korrekt borde man kunna förvänta sig att antalet tvister angående tillämpning av allriskvillkor borde öka. Min undersökning tyder också på att så skulle vara fallet men denna ökning är enligt min mening inte tillräckligt markant för att ensam förklara nedgången av antalet tvister avseende preciserade föreskrifter.[68]

Tabellen visar att bolagens och ARN:s inställning i nedsättningsfrågan skiljt sig ganska markant åt under perioden 1981-1983 och då särskilt ifråga om nedsättning med anledning av stöld i bostaden. Från och med 1984, när de nya riktlinjerna började att tillämpas, tenderar bolagen och nämnden att bli alltmer överens om hur stora nedsättningsavdragen bör bli. Under den fjärde tre-års perioden är det i dessa fall vanligare att nämnden delar bolagens uppfattning i nedsättningsfrågan än att man anser att det borde utgå mer ersättning. Att pendeln åter tycks svänga under den sista undersökningsperioden kan möjligen förklaras av att det numera bara är de riktigt svårbedömda fallen som kommer under nämndens prövning. En annan tänkbar förklaring är givetvis att bolagen åter börjat se strängare på åsidosättanden. Mot en sådan slutsats talar dock att antalet fall som kommit under nämndens prövning inte har ökat. Ett strängt förhållningssätt hos bolagen borde rimligen, i lika hög grad i dag som när lagen just börjat tillämpas, kunna föranleda ett stort antal tvister.

Även vid stöld utanför bostaden har antalet tvister minskat med tiden. Också i denna skadegrupp tenderar alltså bolag och nämnd att bli alltmer eniga om hur nedsättningsvillkoren bör tillämpas. Detta kan tyckas lite överraskande eftersom normalavdraget vid stöld utanför

[68] Se s 361 ff.

bostaden enligt 1984 års riktlinjer är 50%, stöld på hotell undantaget. Normalavdraget vid stöld i bostad ligger däremot på 25%. Nivån på normalavdragen gör att det finns olika stort spelrum för divergerande åsikter i nedsättningsfrågan i de båda fallen. Detta verkar dock inte ha så stor betydelse.

Materialet visar att ARN inte varit särskilt benägen att rekommendera avdrag som är större än 0 men lägre än 25%. Detta dock med undantag för de fall där det aktuella avtalet föreskriver 20% nedsättning som normalavdrag.[69] Bland de undersökta avgörandena avseende åsidosättande av säkerhetsföreskrift har jag endast kunnat finna två fall där ARN rekommenderat ett avdrag understigande 20%. I dessa båda fall har de berörda bolagen yrkat 10% nedsättning varför nämnden varit förhindrad att rekommendera ett högre avdrag.[70]

Går det då att finna någon föreskrift där bolagens och ARN:s åsikter särskilt tydligt gått isär ifråga om villkorstillämpningen? Följande tabell avseende tillämpningen av säkerhetsföreskrifter vid stöld i bostaden kan kanske ge svar på denna fråga. I tabellen redovisas i vilka fall nämnden bifallit respektive jämkat bolagets yrkande fördelat på olika föreskrifter.

Tabell 2.

	1981 - 1983		1984 - 1986		1987 - 1989		1990 - 1992		1993 - 1995	
	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning
Ytterdörr	3	17	3	10	1	3	2	5	0	2
Balkongdörr	1	2	0	2	0	0	0	0	0	1
Altandörr	1	3	1	2	1	0	0	1	0	0
Fönster bv	4	10	1	2	1	0	1	1	0	1
Fönster övrigt	0	5	0	2	1	0	0	0	0	0
Nyckel	1	1	6	1	2	0	1	1	0	1
Totalt	10	38	11	19	6	3	4	8	0	5

Undersökningsresultatet visar att stor enighet har rått ifråga om hur omfattande nedsättningsavdraget bör bli när åsidosättandet avsett en föreskrift om hur nyckeln till bostaden skall förvaras.[71] Det ligger nära till hands att anta att denna samstämmighet har sin förklaring i att bolagen i dessa fall i stor utsträckning yrkat på att få sätta ned ersättningen med det relativt låga normalavdraget 20%. Så är emellertid inte fallet. I tre av de tio avgöranden, där nämnden delat bolagets uppfattning har bolaget yrkat på nedsättning om 50% eller mer.

I övrigt framgår av tabellerna att bolagen under hela undersökningsperioden verkar ha haft en strängare inställning än ARN till att bostadens ytterdörr lämnats olåst.

I tabell 3 redovisas utfallet vad gäller nedsättningsbedömningen vid stölder utanför bostaden. Även här redovisas avgörandena fördelade på olika föreskrifter.

69 Angående dessa villkor se 5.4.2.2.2

70 Se ARN 89/R145 och ARN 85/R6131.

71 Se s 190 f.

Tabell 3.

	1981 - 1983		1984 - 1986		1987 - 1989		1990 - 1992		1993 - 1995	
	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning
Biutrymme	0	2	0	2	1	4	1	2	0	1
Hotell	2	4	0	3	1	3	1	1	0	1
Arbetsplats	1	0	3	5	1	0	2	2	0	1
Olåst bil	0	0	1	2	2	2	0	0	0	1
Låst bil/ handskfack	2	7	6	12	3	2	5	3	0	0
Cykel	2	0	2	3	0	0	2	0	0	0
Övrigt	1	3	1	1	0	1	0	0	0	2
Totalt	8	16	13	28	8	12	11	8	0	6

Antalet tvister avseende nedsättning vid stöld ur bil har, som synes, varit förhållandevis stort. Bolagens bedömning har underkänts i majoriteten av dessa fall. Det kan i sammanhanget tilläggas att antalet tvister avseende tillämpning av generellt aktsamhetsvillkor vid stöld ur bil dessutom ökat under de två sista undersökningsperioderna.[72] Stölder ur bilar är med andra ord vanligt förekommande tvisteföremål. Det verkar som om de bestulna försäkringstagarna ofta är ovetande om de säkerhetsföreskrifter som anknyter till förvaring av egendom i bilen. Även den vanliga omfattningsbestämmelsen, som anger att egendom som lämnats kvar i bilen ej ersätts vid stöld, verkar okänd för många. Okunskapen om försäkringsvillkoren tycks vara en bidragande faktor till de många tvisterna. I allmänhet verkar de berörda försäkringstagarna dessutom inte dela bolagets uppfattning att det skulle vara särskilt oaktsamt att låta något stöldbegärligt, t ex en kamera, bli liggande i bilen (ej inlåst i handskfack eller bagage). Tvärtom är det inte ovanligt att den försäkrade hävdar att det stulna fått ligga kvar i bilen, eftersom risken för stöld varit mindre där än om egendomen tagits med. Behovet av information om avtalsvillkoren verkar vara stort på detta område.

Nämnden och bolagen tycks av allt att döma vara mera överens om utfallet av nedsättningsbedömningen när stölden inträffat utanför bostaden än när den skett i denna.[73] Kanske kan detta förhållande förklaras av en ambition hos ARN att värna den försäkrade mot betydande ekonomiska förluster? Den genomsnittliga skadan vid stöld i bostad är ungefär dubbelt så stor som vid stöld utanför bostaden (i den senare gruppen har jag då undantagit stöld ur biutrymme samt på hotell).[74]

Oavsett om man studerar nedsättningsbedömningen vid stölder i eller utanför bostaden kan man konstatera att det i ganska hög utsträckning har lönat sig att klaga på bolagens beslut. Även om det skett en omsvängning under de senaste undersökningsperioderna, sänker nämnden bolagens nedsättningsavdrag i nästan vartannat prövat fall. En undersökning av all nämndpraxis för perioden 1983 - 1989 visade att försäkringstagarna fick rätt mot bolagen i ca

72 Tvister avseende tillämpning av generella aktsamhetsvillkor vid stöld ur bil har visat en tydlig uppgång från 1987. Perioden 1984-1986 avgjordes 5 sådan tvister medan man under perioden 1987-1989 bedömt inte mindre än 20 fall. 1990 - 940605 har nämnden handlagt 15 sådana tvister, detta är i och för sig en viss nedgång men med tanke på att antalet tvister totalt sett minskat något är den totala andelen fortfarande stor.

73 Detta gäller dock inte om man enbart ser till de två sista undersökta perioderna, här blir resultatet nämligen det motsatta.

74 Den genomsnittliga skadan vid stöld i bostad ligger på ca 18 000 kr. Spridningen i gruppen är dock stor med en största skada på 394 500 kr, ARN 83/R7439.

22-23% av de prövade tvisterna.[75] Förutsättningarna för den försäkrade att vinna en tvist mot sitt försäkringsbolag tycks följaktligen vara större i just nedsättningsfall än vad som gäller rent generellt.

Att ARN förhållandevis ofta sänker ett av bolaget yrkat nedsättningsavdrag är en sak, men frågan är hur stor skillnad det är mellan bolagens och nämndens bedömning? Är det så att det rör sig om mindre justeringar av avdragen eller har bolagets yrkande markant avvikit från vad nämnden ansett vara ett skäligt nedsättningsavdrag i de prövade fallen? Jag har försökt skapa mig en uppfattning om detta genom att jämföra bolagens yrkade avdrag med vad nämnden rekommenderat. I tabell 4 redovisas differensen mellan det avdrag bolaget yrkat och det av nämnden rekommenderat. Detta innebär att "Differens 100" omfattar fall där nämnden rekommenderat full ersättning medan bolaget ansett att ingen ersättning alls borde utbetalas. Det är inte ovanligt att bolagen i dessa fall motiverat sitt beslut med att skadan ej omfattats av försäkringsskyddet. Nästa grupp avser fall där bolaget t ex velat sätta ned ersättningen med 100% medan nämnden ansett 25% tillräckligt. En annan möjlighet är att bolaget velat göra avdrag med 75% medan nämnden menat att full ersättning bör utgå. Nästa grupp avser antalet fall där bolagen yrkat 100, 75% eller 50% nedsättning men där nämnden ansett 50, 25 respektive 0% avdrag vara skäligt.

Tabell 4.

	1981 - 1983	1984 - 1986	1987 - 1989	1990 - 1992	1993 - 1995	Totalt
Differens 100	9	8	2	3	3	25
Differens 75	5	3	3	3	0	14
Differens 50	28	20	3	5	2	58
Differens 25	10	14	7	3	5	39
Annat	2	2	0	2	1	7

Resultatet illustreras i nedanstående cirkeldiagram.

Diagram 2.

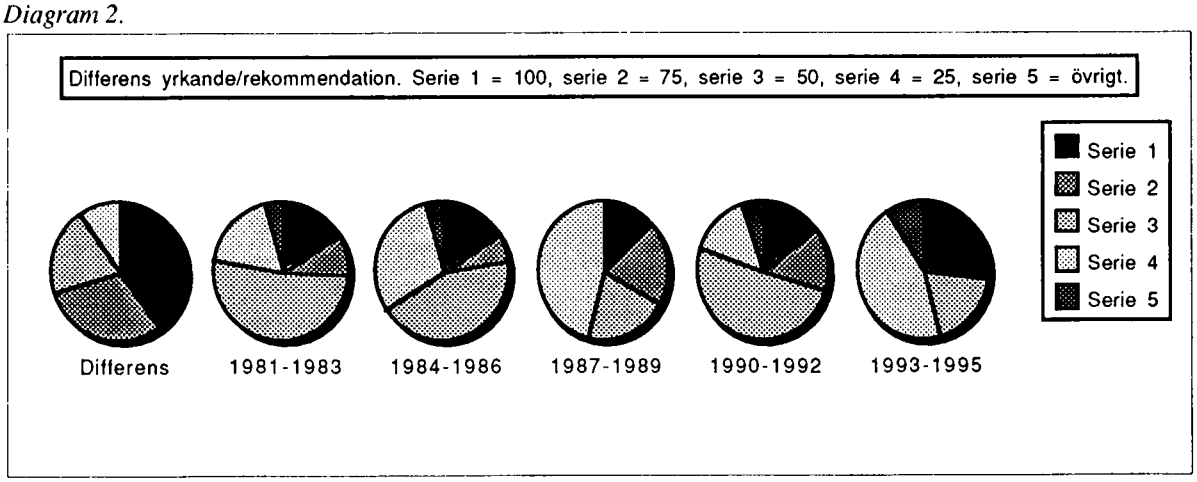

Sett över hela undersökningsperioden har det vanligaste varit att det skiljt 50 procentenheter

[75] Undersökningen har gjorts av Lars Schmidt på uppdrag av Folksam. Resultatet redovisas bl a i Råd&Rön 8/1990 samt i NFT 3/1990.

mellan det avdrag bolaget ansett skäligt och det som ARN rekommenderat. Man kan också konstatera att i 97 (ca 2/3) av de prövade tvisterna har differensen varit 50 procentenheter eller mer.

Under perioden 1987-89 tycks bolagen och ARN ha börjat närmar sig varandra i synen på hur omfattande avdraget bör vara i olika fall. Det blir då allt vanligare att differensen mellan bolagets nedsättningsavdrag och det av ARN rekommenderade stannar vid 25 procentenheter. Detta antyder att de förhållandevis liberala nedsättningsriktlinjerna fått genomslag i skaderegleringspraxis. Under den följande undersökningsperioden bryts emellertid denna trend, varför detta sker är naturligtvis svårt att säga. Möjligen kan förklaringen sökas i ett kärvare ekonomiskt klimat där bolagen åter väljer att strama upp sin påföljdsbedömning.

Av undersökningen framgår att det förekommit ett förhållandevis stort antal fall där nämnden ansett skadan fullt ersättningsbar medan de berörda bolagen velat sätta ned ersättningen med 100%. Med tanke på att det rör sig om en skönsmässig bedömning är det inte särskilt märkligt att det kan skilja 25%:enheter mellan vad bolagen och ARN i ett speciellt fall anser vara ett skäligt avdrag. Däremot finns det anledning att reagera när åsikterna går så vitt isär att det rör sig om att ge den försäkrade allt eller inget i ersättning.

Hur ser då förhållandena ut om man jämför de olika bolagens skadereglering? Här är det vanskligt att dra några mera långtgående slutsatser. Sådana förhållanden som att de olika försäkringsbolagen inte har lika stor andel av marknaden och att de heller inte är organiserade på samma sätt när det gäller intern prövning av sina skadärenden kan påverka antalet tvister hos ARN. Med hänsyn till dessa omständigheter är det knappast meningsfullt att göra en total redovisning av hur de prövade tvisterna fördelar sig på olika bolag. Några förhållanden förtjänar trots detta att kommenteras.

En intressant iakttagelse är att Länsförsäkringsbolagen betydligt oftare än andra bolag dras inför nämnden. Som exempel kan nämnas att under perioden 900101-9511130 svarar Länsförsäkringar för inte mindre än 25 av de 42 prövade tvisterna avseende tillämpning av preciserade säkerhetsföreskrifter. I åtta av dessa tvister har nämnden varit ense med bolaget om att yrkat nedsättningsavdrag varit skäligt.

Ser man till undersökningsperioden som helhet har Trygg Hansa något oftare än övriga bolag fått sitt nedsättningsyrkande underkänt. Bland de undersökta säkerhetsföreskriftsfallen har jag sammanlagt funnit att Trygg Hansa varit inblandat i 21 av de redovisade tvisterna. Nämnden har godkänt bolagets nedsättningsyrkande i tre av dessa fall.[76]

Det kan i sammanhanget påpekas att Folksam är det bolag som fått gehör för sin bedömning i flest fall. Detta kan möjligen förklaras av att Folksam var först bland bolagen med att tillämpa 25% avdrag som normalavdrag.

Ytterligare en omständighet kan vara värd att notera. Många av de prövade tvisterna avser mindre belopp. Vid stöld i bostad har det totala skadebeloppet legat under 10 000 kr i 36 (ca 35%) av de 104 prövade tvisterna.[77] Det bör då tilläggas att det i tolv fall saknats uppgift om skadans beloppsmässiga omfattning. Det finns skäl att anta att det också bland dessa skador förekommit att det stulnas värde understigit 10 000 kr. I flertalet av de 36 studerade skadorna har tvisten dessutom inte avsett hela skadebeloppet. Min undersökning har visat att det vanligaste varit att det skiljt 50 procentenheter mellan bolagets avdragsyrkande och det av ARN rekommenderade. På senare tid har det dessutom blivit allt vanligare att skillnaden mellan

[76] Resultatet överensstämmer med vad Lars Schmidt funnit i sin undersökning (jfr not 75). Under perioden 1986-89 fann Schmidt att klagomålen mot Trygg Hansa fått anmärkningsvärt många bifall under perioden 1986-89. Under 1989 bifölls mer än vart tredje försäkringstagarkrav.

[77] Beloppet avser skadan innan självriskavdrag avser hela skadebeloppet.

bolagets avdrag och det av nämnden rekommenderade stannat vid 25 procentenheter. Dessa förhållande, samt att det från skadebeloppet avgår en självrisk gör att nedsättningstvisterna i flertalet fall avser mindre belopp än den totala ekonomiska skadan. Ett exempel kan kanske belysa vad jag menar.

Låt oss anta att vi har en skada som uppskattas till 10 000 kr. Försäkringsbolaget vill, med hänvisning till att en säkerhetsföreskrift blivit åsidosatt, sätta ned ersättningen med 50%. Utgår vi från en självrisk på 1 000 kr skulle den försäkrade, enligt bolagets mening, få skadan ersatt med 4 000 kr (50% av 10 000-1 000).[78] Försäkringstagaren anser att 25% avdrag är en tillräckligt sträng sanktion. Om nu nämnden går på försäkringstagarens linje skulle skadan ersättas med 6 500 kr (75% av 10 000-1 000). Försäkringstagare har följaktligen vunnit 2 500 kr på att klaga på bolagets skadereglering. Ur den enskildes perspektiv kan summan naturligtvis uppfattas som betydande. För bolagets del ter det sig kanske annorlunda. Med tanke på de kostnader konflikten medför kan det också ifrågasättas om det inte finns en gräns för när det är ekonomiskt försvarligt att låta en tvist komma under prövning.[79] Kostnaderna för prövningen stannar till viss del på samhället, som ju svarar för ARN:s verksamhet och till viss del på bolagen vars tjänstemän får lägga ned tid på att driva tvisten.[80] Även om prövningsförfarandet hos ARN är gratis för den försäkrade kan denne naturligtvis också drabbas av vissa kostnader för att få saken utredd, dessa kostnader stannar dock i stor utsträckning på den försäkrade själv. Vad gäller bolagens kostnader kan dessa dessutom övervältras på försäkringstagarkollektivet i form av ett ökat premieuttag.[81]

Det som hittills har sagts har avsett stöld i bostad. Undersöker man stöldskador, som inträffat utanför bostaden förstärks intrycket av att nedsättningskonflikterna många gånger avser mindre summor.

Vid stöld utanför bostaden understiger skadesumman 10 000 kr i 70 (ca 64%) av de 110 prövade fallen. I denna grupp saknas uppgift om skadans omfattning i 10 fall. Här finns det antagligen i än högre grad anledning att räkna med att ett flertal av de "anonyma" skadorna faller inom 10 000 kr-ramen. 44 skador (ca 40%) når inte upp till 5 000 kronorsstrecket. Till detta får då förmodligen läggas någon av de skador där det saknas uppgift om skadans omfattning.

Det är inte särskilt märkligt att skadorna i denna grupp i allmänhet blir mindre omfattande än när det rör sig om stölder i hemmet, man har ju det mesta av sitt lösöre i bostaden. Det kan dessutom finnas skäl att påpeka att det förekommer olika beloppsbegränsningar av stöldskyddet utanför bostad.[82]

Vid stöld i bostad kan man se en viss tendens hos nämnden att vid större skador avgöra ärendet till den försäkrades förmån. Nämnden har under undersökningsperioden haft att ta ställning till nedsättningsavdrag vid 36 stölder i bostad där skadebeloppet överstigit 20 000 kr. I 22 av dessa fall har nämnden jämkat nedsättningsavdraget. Det bör dock påpekas att det därmed inte är sagt att det varit skadans storlek som varit det som bestämt avdragets omfattning.

Vid stöld utanför bostaden kan man snarare se en viss benägenhet hos nämnden att jämka

78 Notera att avdraget räknas på hela skadan och att självrisken dras av från vad som återstår.

79 Det bör dock påpekas att ARN som huvudregel inte prövar tvister som avser mindre belopp än 1 000 kr, se ovan under 2.3.3.3.

80 Som påtalats kostar ARN:s handläggning i i genomsnitt 1 600 kr per tvist.

81 I sammanhanget kan påpekas att det i PAL (SFS 1992:18) finns intaget en regel om en "självrisk" på 3 500 kr vid sakskador, 9 §. Regeln har införts eftersom EG-direktivet om produktansvar ställer krav på att den skadelidande skall svara för skador inom detta belopp. Regeln har tillkommit för att sortera bort småskadorna.

82 Se t ex Folksam 91,A7, bortaskydd maximerat till 30 000 kr vid varje stöldtillfälle.

bolagens avdrag i de mindre skadorna.

Sammanfattningsvis kan sägas att i det stora hela avser nedsättningstvisterna mera sällan några större belopp. Därmed är dock inte sagt att skadan inte kan vara kännbar för den enskilde även om den inte överstigit t ex 5 000 kr. Det är emellertid svårt att befria sig från intrycket av att tvisterna långt ifrån alltid motiverats av att den försäkrade inte ansett sig kunna bära den ekonomiska förlust som en nedsatt, eller utebliven, försäkringsersättning skulle innebära. Det framkommer ofta av inlagorna till ARN att den skadelidande levt i uppfattningen att försäkringsskyddet varit mer omfattande än vad det i själva verket visat sig vara. När det väl går upp för den försäkrade att han haft fel, uppstår gärna en tvist som bottnar i att den försäkrade känner sig vilseledd och illa behandlad. Konflikten kan alltså i dessa fall delvis förklaras av ett bristande informationsutbyte mellan bolaget och den försäkrade.Det är heller inte ovanligt att den skadelidande blir indignerad över att bolaget menat att skadan orsakats av oaktsamhet. Det förekommer ett antal tvister där främsta drivkraften bakom ett överklagande tycks ha varit att den försäkrade blivit upprörd över att ha utpekats som oaktsam (slarvig eller vårdslös). Även dessa konflikter har förmodligen sitt upphov i bristande kommunikation mellan parterna. Kanske kan man säga att nämnden i fall som dessa har en psykologisk funktion att fylla. Den får fungera som en klagomur dit de försäkrade kan vända sig för att ge utlopp för sin missbelåtenhet. Ger nämnden bolaget rätt är det kanske också möjligt att den försäkrade har lättare att finna sig i beslutet. Utlåtandet kommer ju trots allt från en utomstående part. Här är det viktigt att komma ihåg att nämndförfarandet är gratis. Många försäkrade skulle säkerligen dra sig för att stämma sitt bolag vid domstol för att på den vägen få till stånd ett utlåtande från en utomstående part. Genom att nämnden kan fånga upp och lösa ett stort antal konflikter mellan bolagen och deras försäkrade kan den i viss mån förväntas bidra till att skapa legitimitet åt försäkrinsverksamheten.

Även om flertalet nedsättningstvister hos ARN bevisligen inte avsett särskilt stora belopp kan dessa skador ändå sammanlagt föranleda bolagen stora kostnader om de bara förekommer i tillräckligt hög frekvens. En internundersökning som Folksam lät genomföra 1986 visade emellertid att de lindrigare nedsättningsavdrag som tillämpats sen 1983, faktiskt inte föranlett bolaget särskilt stora kostnadsökningar. I undersökningen studerades 1 000 nedsättningsskador inom momenten hemförsäkring: cykel, inbrott, stöld, villaförsäkring: cykel, inbrott, stöld, vatten, villa/fritidshusförsäkring: vatten. Utbetald ersättning jämfördes med vad det som minst skulle ha kostat bolaget om man tillämpat de ursprungliga stränga villkoren med 100% nedsättning som normalavdrag. Man fann att de generösare nedsättningsvillkoren inneburit en ganska marginell kostnadsökning. Kostnadsökningen var störst inom stöldmomentet. Resultatet betraktades dock inte som särskilt alarmerande.[83]

När man diskuterar de kostnader nedsättningsreglerna kan sägas ha åsamkat bolagen är det emellertid inte enbart vad som utbetalats i kronor och ören till de försäkrade som bör beaktas. Det kan finnas skäl att anta att reglerna gjort skaderegleringen mer tidskrävande och därmed mer kostsam för bolagen. Detta eftersom reglerna i princip föreskriver att nedsättningsavdraget skall anpassas efter omständigheterna i varje enskilt fall. Mina undersökningsresultat tyder emellertid på att bolagen efterhand tycks ha blivit allt mer bundna till de olika nedsättningsriktlinjernas rekommenderade schablonavdrag. Detta är en ganska förutsägbar utveckling eftersom hanteringen av nedsättningsärendena därmed kan antas bli mindre komplicerad. Frågan är emellertid om inte de ganska detaljerade riktlinjerna kan sägas ha urholkat den i lagen tillämpade generalklausulstekniken. Enligt motiven till KFL ville man undvika att via lagen lägga en hämsko på avtalsutvecklingen. Detta anfördes som skäl för att inte lagfästa försäkringsskyddets omfattning. Samma sak upprepades för övrigt i betänkandet Soliditet och skälighet i försäkringsverksamheten.[84] Vad gäller nedsättningsvillkoren är det

[83] Undersökningsresultatet presenterades av Erland Strömbäck och Jan Snaar på ett försäkringsrättsligt seminarium i Stockholm 880415.

[84] SOU 1986:8 s 222.

möjligt att de gemensamma riktlinjerna fått en sådan hämmande effekt ifråga om såväl avtalsutveckling som villkorstillämpning.[85]

Ytterligare en omständighet som kan fördyra skaderegleringen är hur pass många tvister de tillämpade villkoren föranleder. Som framkommit har antalet tvister med anledning av hur bolagen velat tillämpa sina nedsättningsvillkor minskat över tiden. Detta beror med all sannolikhet delvis på det ökade bruket av schablonavdrag men framförallt på att de genomsnittliga nedsättningsavdragen blivit lägre. Åtminstone gäller detta för de tvister som kommit under nämndens prövning. Jag har svårt att tänka mig att de oprövade nedsättningsärendena skulle avvika från detta mönster. Det är troligt att en försäkringstagare som drabbas av ett avdrag som överstiger normalavdraget är mer benägen att klaga än den som drabbas av nedsättning enligt schablonen. Den som drabbas av ett stort avdrag har ju trots allt mest att vinna på att klaga.

Som redan påtalats vid ett flertal tillfällen mottogs nedsättningsreglerna med stor skepsis av försäkringsbranschen. Bolagen oroade sig för att försäkringstagarna skulle bli mindre rädda om sin egendom. Man befarade också att reglerna skulle leda till att antalet försäkringsbedrägerier skulle komma att öka. Sammantaget menade branschen att det förelåg en betydande risk för stora premiehöjningar.[86] Med tanke på detta är det kanske inte särskilt anmärkningsvärt att bolagen inledningsvis valde att se strängt på brott mot föreskrifter i avtalen och detta trots att åtminstone ARN inte generellt sett delade bolagens inställning i dessa frågor. De redovisade undersökningsresultaten antyder att bolagen valde att anpassa sin skadereglering till ARN:s mer konsumentvänliga linje först när man övertygats om att detta var ekonomiskt rationellt. ARN tycks med andra ord inte ha haft ett omedelbart inflytande över bolagens generella villkorstillämpning. Vad är det då som talar för en sådan slutsats? Inledningsvis kan hänvisas till hur utvecklingen sett ut över tiden. När KFL trädde ikraft angav bolagen i sina avtal att brott mot en säkerhetsföreskrift normalt resulterade 100% avdrag. Endast i undantagsfall betalades det därför ut ersättning när en säkerhetsföreskrift blivit åsidosatt. Att ARN gång efter annan underkände 100%-avdragen tycks inte ha påverkat bolagens inställning till villkorens lagenlighet. Bolagen efterlevde i och för sig ARN:s rekommendationer i det enskilda fallet men avtalen skrevs inte om och bolagen ändrade heller inte den generella tillämpningen av villkoren ifråga. Först efter ett par år när bolagen börjat få en överblick över nedsättningsbestämmelsernas ekonomiska konsekvenser verkar man ha blivit intresserad av att ändra sin attityd. Vad bolagen då kunde upptäcka var antagligen ungefär detsamma som jag, nämligen att nedsättningsvillkoren förorsakade förhållandevis många tvister om ganska små belopp. Intressant är att bolagen då valde att föreskriva om ändå generösare nedsättningsavdrag än vad ARN förespråkat i sin nedsättningspraxis. ARN:s normalavdrag om 50% blev 25% osv. Denna utveckling kan i och för sig också ha sin förklaring i en hårdnande konkurrens. Folksam bröt sig ur villkorssamarbetet 1983 och erbjöd som första bolag sina kunder 25% normalavdrag när en säkerhetsföreskrift avseende stöld i bostad blivit åsidosatt. 1984 följde de övriga bolagen efter. Konkurrensen bolagen emellan torde dock inte ha kunnat driva bolagen så långt att man frestats att utforma icke-ekonomiskt försvarbara avtal eftersom bolagen då riskerat att komma i konflikt med FRL:s regler om soliditet och skälighet, något som i sin tur skulle ha kunnat föranleda ett ingripande från Finansinspektionen. Bolagens omsvängning kan därför knappast förklaras på annat sätt än att man inom branschen, och även från inspektionens sida, ansåg att kostnaderna för en mindre sträng inställning till brott mot föreskrifter borde kunna bäras utan att premierna för den skull behövde höjas i någon nämnvärd utsträckning. Om det enda som drivit bolagen till förändring varit att undvika att få villkorstillämpningen underkänd av ARN borde bolagen annars ha kunnat nöjt sig med att stadfästa nämndens praxis i avtal eller riktlinjer.

---

85 Se Bernitz, Riktlinjer och generalklausulsteknik, Nu B 1979:5, s 26 ff.

86 Se t ex Försäkringstidningen 4/1981, s 11, se även Svenska försäkringsbolagens riksförbunds remissyttrande, bilagedel prop 1979/80:9 s 110 ff.

8.6 Övriga föreskrifter.

8.6.1 Villkor om räddningsplikt samt föreskrifter som anknyter till skadeutredningen.

Jämför man villkoret om räddningsplikt i AB 76 med motsvarande villkor i AB 81 finner man att innebörden av räddningsplikten beskrivs på ett likartat sätt. Den försäkrade skall efter förmåga försöka avvärja eller begränsa redan inträffad skada. I AB 76 förekommer ett särskilt påpekande om att räddningsplikten vid ansvarsskador avser skyldigheten att begränsa verkningarna av den händelse som kan medföra skadeståndsansvar.[87] Detta får snarast betraktas som ett förtydligande och att detta ej omnämns i AB 81 kan naturligtvis inte tas till intäkt för att det inte längre skulle föreligga någon räddningsplikt vid ansvarsskada.

De båda villkoren skiljer sig på några väsentliga punkter. Detta gäller för det första de subjektiva förutsättningarna för påföljd och för det andra hur själva påföljden skall bestämmas.I AB 76 anges att ersättningen kan minskas om den försäkrade uppsåtligen eller grovt vårdslöst åsidosatt sin räddningsplikt. Dessutom skall åsidosättandet föranlett skada för försäkringsgivaren. Villkoret återger vad som sägs i 1927 års FAL:s tvingande regel.[88]

Har räddningsplikten åsidosatts kan ersättningen enligt AB 81 sättas ned i enlighet med vad som sägs i villkoret om åsidosättande av föreskrift i avtalet.[89] Villkoret anger att nedsättning kan komma ifråga när en föreskrift blivit åsidosatt uppsåtligen eller av oaktsamhet. Det förekommer inget särskilt påpekande om att det för räddningspliktens del skulle krävas en större grad av vårdslöshet än vid brott mot andra föreskrifter för att påföljd skall komma ifråga.

I de särskilda villkorsavsnitt som behandlar nedsättningsbedömningen vid brott mot räddningsplikten anger AB 81 att avdraget kan minskas om det föreligger förmildrande omständigheter. Det framkommer inte vad som avses med förmildrande omständigheter. Enligt förarbetena till KFL bör påföljd vid brott mot räddningsplikten endast komma ifråga vid grovt vårdslöst åsidosättanden.[90] Det kan ifrågasättas om den försäkrade verkligen kan sägas ha uppträtt grovt vårdslöst när det förelegat någon omständighet som kan ursäkta och förklara varför han inte iakttagit sin räddningsplikt. Den traditionella definitionen av grov vårdslöshet går ju ut på att skadevållaren ska ha uppträtt ytterst hänsynslöst, på gränsen till det uppsåtliga. Villkoret ger med andra ord underlag för antagandet att bolagen visst kan tänka sig nedsättning även när den försäkrade på endast ett oaktsamt sätt brutit mot sin räddningsplikt. Även om detta inte står i strid med lagens ordalydelse så överensstämmer det dåligt med vad som sägs i förarbetena.

Om förutsättningarna för påföljd är uppfyllda kan ersättningen, enligt AB 76, minskas eller helt falla bort. Några anvisningar för hur avdraget bör bestämmas ges inte. Det är dock troligt att hänsyn bör tas till graden av skuld.[91] I AB 81 anges däremot olika omständigheter som kan påverka nedsättningens omfattning. Hänsyn skall tas till betydelsen för skadeutfallet samt omständigheterna i övrigt. Avdraget kan höjas i allvarligare fall och minskas om det skulle bli oskäligt stort eller om det skulle föreligga förmildrande omständigheter. Sistnämnda torde tolkas så att graden av oaktsamhet vägs in i bedömningen. Villkoret anger dessutom ett normalavdrag på 10% (lägst 1 000 kr). Detta får betraktas som ett riktmärke för nedsättningsbedömningen.

---

87 AB 76, villkor 07.

88 1927 års FAL 52 §.

89 AB 81, villkor 2 samt 4.2.

90 Prop 1979/80:9 s 148.

91 Jfr Hellner,Försäkringsrätt, 2 uppl, 1965,s 187 med hänvisningar.

Till skillnad från AB 76 anger inte AB 81 att avdrag på ersättningen förutsätter att åsidosättandet vållat bolaget skada. Vid tillämpning av regeln om räddningsplikt i 1927 års FAL antas försäkringsgivaren ha bevisbördan för att den försäkrades handlingssätt inneburit sådan skada. Kravet på bevisning har dock inte ställts särskilt högt.[92]

Enligt KFL skall handlingens betydelse för skadans omfattning vägas in i nedsättningsbedömningen. Lagen behandlar villkoret som vilken annan föreskrift som helst. Enligt de bevisbörderegler som kommit till användning vid tillämpning av FAL:s regel om brott mot säkerhetsföreskrift ankommer det på den försäkrade att visa att hans åsidosättande saknat betydelse för skadans inträffande eller omfattning.[93] Överfört på KFL skulle detta betyda att bevisbördan lyfts över från bolaget till den försäkrade.

Efter 1981 har de allmänna bestämmelserna omarbetats. Folksam, som bröt sig ur bolagens villkorssamarbete 1983, har numera en helt egen utformning av sina villkor. Det aktuella räddningspliktsvillkoret anger inte längre vad som händer om den försäkrade bryter mot sin förpliktelse.[94] Man får anta att bolaget menar att KFL 31 § skall tillämpas om föreskriften blivit åsidosatt. I annat fall måste man utgå från att det som sägs om påföljd vid brott mot aktsamhetskrav även gäller för åsidosättande av räddningsplikten. Det verkar dock inte som Folksam tänkt sig denna lösning. I villkorstexten anges nämligen att avdragsberäkningen framgår av vad som sägs vid respektive aktsamhetskrav.[95] Som påpekats finns inga sådan uppgifter i anslutning till räddningspliktsvillkoret.

Övriga bolag anger att frågan om hur nedsättningsavdraget bestäms framgår av det villkor som ålägger den försäkrade räddningsplikt.[96] Räddningsvillkoret föreskriver inte längre vilka subjektiva förutsättningar som skall vara uppfyllda för nedsättning. Vid tolkningen får man därför falla tillbaka på KFL:s regel. Fortfarande påpekas dock att avdraget kan minskas eller bortfalla när det föreligger förmildrande omständigheter. Som påpekats antyder detta att man inte är främmande för att göra avdrag även i situationer där grov vårdslöshet (enligt den traditionella tolkningen av begreppet) inte borde kunna anses föreligga.

Det är osäkerhet hur bolagen tänkt sig att räddningsvillkoret bör tolkas vad gäller identifikation. AB 76 berör överhuvudtaget inte frågan medan AB 81 anger att vid brott mot föreskrift (dit alltså räddningspliktsvillkoret ska hänföras) kan den skadelidande drabbas av nedsättning när han samtyckt till åsidosättandet, haft väsentlig ekonomisk gemenskap med den som brutit mot villkoret eller när villkoret åsidosatts av någon som haft tillsyn över försäkringsobjektet. I de senare tillämpade avtalen anges att den som åsidosatt räddningsplikten kan drabbas av avdrag. Liksom ifråga om AB 76 berörs inte frågan om identifikation.[97]

Ska man försöka sammanfatta utvecklingen kan följande sägas. Innebörden av räddningsplikten tycks inte ha förändrats på något markant sätt i och med införandet av KFL. Möjligen kan man hävda att villkoren i det subjektiva ledet ger utrymme för påföljd i fall där detta tidigare varit uteslutet. Vad gäller själva påföljdsfrågan kan det finnas skäl att notera att villkoren inte längre ställer krav på att bolaget lidit skada för att påföljd skall kunna komma ifråga.

De allmänna bestämmelserna, med undantag för Folksam, anger ett normalavdrag på 10% av skadebeloppet som riktmärke för nedsättningen. I AB 76 förekommer inte någon sådan

92 Eklund/Hemberg,lagen om försäkringsavtal, 3 uppl, 1957, s 110.

93 Enligt 1927 års FAL 51 § skall det göras antagligt att skadan ändå skulle ha inträffat.

94 Folksam villkorshäfte 1 januari 1988, F89 samma gäller för villkor 1 januari 1991, F101.

95 Folksam 89, F83, 91, F95.

96 Se t ex Skandia, Stor hem, 1 januari 1985, AB2.

97 Se t ex Skandia, Stor Hem, 1 januari 1994, AB2.

schablon. Huruvida 10%-normen medför en lindrigare påföljd än den som brukat utgå tidigare har jag tyvärr ej kunnat fastställa.

Jämför man de olika föreskrifter, som har anknytning till skadereglering i AB 76 med dem man finner i AB 81, upptäcker man att villkoren i stort sett liknar varandra ifråga om vad som krävs av den försäkrade. Anmälan till bolaget skall göras så snart som möjligt, eller utan dröjsmål. I vissa fall krävs att polisanmälan görs. Den skadelidande skall bistå med olika verifikationer som styrker de olika ersättningsyrkandena som dessutom skall vara preciserade.[98] Såväl AB 76 som AB 81 anger att reparation skall ske efter bolagets godkännande och i enlighet med bolagets anvisningar.[99]

På vissa punkter skiljer sig dock avtalen åt. I AB 76 sägs att den försäkrade, vid personskada, om bolaget så begär, måste låta undersöka sig av läkare som bolaget anvisar. Detta krav förekommer inte i AB 81. Jag har inte heller kunnat finna något liknande krav i villkor av senare datum.[100]

AB 81 föreskriver att försäkringstagaren skall anmäla om det skadade är dubbelförsäkrat. Detta sägs det inget om i AB 76. Där sägs emellertid att om det finns flera försäkringar, som ger samma försäkringsskydd, får den sammanlagda ersättningen inte överstiga skadans värde. Avtalet anger ingen påföljd för den händelse att den försäkrade underlåter att upplysa om dubbelförsäkringen. Av 1927 års FAL följer dock att den försäkrade på försäkringsgivarens anmaning är skyldig att upplysa om att intresset är försäkrat också hos annan. Försummas detta och medför det skada för försäkringsbolaget, kan den försäkrade drabbas av ett skäligt avdrag.[101] Liksom i fallet med räddningsplikten gäller alltså att påföljd förutsätter skada hos bolaget. Som tidigare framhållits motsvaras detta av KFL:s krav på att betydelsen för skadans omfattning skall vägas in i nedsättningsbedömningen.

Utöver det sagda förekommer ytterligare några krav på aktivitet i de båda avtalen. AB 81 anger t ex att den försäkrade skall medverka till besiktning något som inte framgår av AB 76. I AB 76 åläggs den försäkrade att sända in eventuell polisutredning till bolaget. Avtalet ålägger dessutom att den försäkrade i vissa fall att bistå med gravationsbevis eller ett godkännande från panthavare av att ersättning betalas ut till den försäkrade.[102] Avtal av senare datum skiljer sig inte märkbart från AB 81 ifråga om vad som krävs av den skadelidande.[103]

Enligt AB 76 bortfaller eller begränsas den försäkrades rätt till ersättning i enlighet med FAL:s regler om avtalets föreskrifter ej efterlevts. AB 81, och senare avtal, säger att nedsättningen i de flesta fall blir 10% av ersättningsbeloppet (lägst 1 000 kr). Avdragets storlek beror på omständigheterna, bl a åsidosättandets betydelse för skadan. Avdraget kan höjas i allvarligare fall men också bli lägre eller inget alls om det föreligger förmildrande omständigheter.

KFL verkar inte ha inneburit någon större förändring ifråga om vilka åtgärder den försäkrade kan förväntas vidta i samband med utredningen av ett inträffat försäkringsfall. Detta var i och för sig heller inget mål med införandet av KFL:s 31 §. Vad gäller de subjektiva förutsättningarna för nedsättning är villkoren i AB 81 utformade så att påföljden vid åsidosättande regleras under samma villkor som övriga föreskrifter. Detta leder till att nedsättning i princip kan komma ifråga redan vid ringa oaktsamhet. I senare villkor har detta dock rättats till. I gengäld sägs inget alls om hur oaktsamt den försäkrade måste ha uppträtt för

98 Villkoret har samma utformning i de senaste avtalsversionerna, jfr t ex Skandia Stor Hem, 1 januari 1994 AB3.

99 AB 76, 088, AB 81 3.3. Kravet finns kvar i senare AB.

100 Jfr t ex de allmänna bestämmelserna i Skandia Stor hem 1 januari 1985, AB 3.!.

101 1927 års FAL 44 §, regeln är inte tvingande. Jfr även Hellner, aa s 265.

102 AB 76, 084.

103 Jfr t ex den tidigare nämnda Skandia Stor Hem, 1 januari 1994, AB3.

att det skall kunna bli tal om nedsättning. Eftersom nedsättning vid ringa oaktsamhet förutsätter särskilt förbehåll borde dock nedsättning inte kunna förekomma i dessa fall.

Liksom i fallet med räddningsplikten går det ej att uttala sig om i vad mån villkorens schablonavdrag inneburit att påföljderna allmänt sett blivit lindrigare än tidigare.

8.6.2 Villkoren och skaderegleringspraxis.

Av nämndpraxis att döma verkar inte föreskrifterna om räddningsplikt och skadereglering ge upphov till något större antal konflikter. Praxis på området är mycket sparsam och avser i allmänhet andra frågor än just hur nedsättningsavdraget bör bestämmas.[104] Med hänvisning till detta är det inte möjligt att med utgångspunkt i de förekommande fåtaliga avgörandena på området dra några slutsatser angående hur villkoren kommit att tillämpas i den praktiska skaderegleringen.

8.7 Framkallande av försäkringsfall.

8.7.1 Villkoren om framkallande av försäkringsfall.

Vid KFL:s ikraftträdande tillämpade bolagen en gemensam allmän bestämmelse om påföljd vid framkallande av försäkringsfall.[105] Enligt detta villkor utgick ingen ersättning ur försäkringen när den skadelidande själv, eller när dennes make eller sambo, framkallat en skada uppsåtligen eller av grov vårdslöshet. Även när kraven på uppsåtligt eller grovt vårdslöst framkallande ansågs vara uppfyllda kunde dock ersättning utgå ändå under förutsättning att skadevållaren inte fyllt tio år eller om vid skadetillfället inte varit vid sina sinnens fulla bruk. På en enda punkt kan villkoret sägas ha varit förmånligare för konsumenten än vad som sedermera kom att gälla enligt KFL. Villkorets krets av tänkbara identifikationssubjekt tycks nämligen ha varit något mindre än vad som följer av KFL:s regel. I övrigt ställde villkoret däremot större krav på aktsamhet hos den försäkrade än KFL. Barns handlande (underlåtenhet) kunde t ex föranleda påföljd från och med att tio-årsdagen medan KFL:s åldersgräns sattes till tolv år.[106] Vid grovt vårdslöst framkallande uteslöt villkoret all rätt till ersättning medan KFL anger att full ersättning skall utbetalas vid ansvarsskada medan det i övriga fall blir tal om ett skönsmässigt bestämt avdrag på ersättningen. AB 76 föreskrev inte om påföljd vid vanlig oaktsamhet. Detta betydde emellertid inte att påföljd inte kunde förekomma. I de gällande avtalen förekom nämligen en rad villkor som ålade den försäkrade att iaktta tillbörlig aktsamhet och omsorg.[107] När ett sådant aktsamhetskrav åsidosatts fick den skadelidande heller ingen ersättning.

I AB 81 enades bolagen om ett ganska omfattande framkallandevillkor.[108] Villkoret återgav ordagrant KFL:s identifikationsregel. Detta betydde att kretsen av möjliga identifikationssubjekt kom att utvidgades till att omfatta alla som haft väsentlig ekonomisk gemenskap i det försäkrade. Antagligen var dock detta av mindre praktisk betydelse. Bolagen anpassade också

---

104 Några exempel finner man dock i ARN 89/R 3149, ARN 84/R6206, ARN 83/R5116, ARN 82/R 4917, ARN 82/R 4088. I ARN 86/R6820 tvistades om ersättning för räddningskostnad, detta gäller även i SkVn 40/1988 och SkVn 89/1987.

105 AB 76, villkor 04.

106 KFL 33 §.

107 Se t ex Trygg Hansa hem 79, villkor 314.

108 AB 81, villkor 4.3.

sina avtal till den tvingande 12-års gränsen.[109]

Av AB 81 följde att ersättning ej utbetalades vid uppsåtligt framkallande (dock med undantag för de fall där skadevållaren ej fyllt tolv år). Vid grovt vårdslöst framkallande ersattes ansvarsskador fullt ut medan viss ersättning sades kunna utgå vid andra skador när synnerliga skäl talade för detta. Jämfört AB 76 förbättrades därmed de försäkrades möjligheter att utfå ersättning vid skador på den egna egendomen. Redan före AB 76 förekom emellertid avtal där försäkringsbolagen åtagit sig att ersätta grovt vårdslöst framkallade ansvarsskador.[110] I denna del utgjorde alltså KFL:s regel ingen innovation. Att bolagen i övrigt begränsade sitt ansvar till att gälla situationer där synnerliga skäl talade för att ersättning borde utgå hade viss förankring i lagförarbetena. Enligt dessa bör nämligen ersättningen som huvudregel sättas ned till noll vid grovt vårdslöst framkallande skador.[111]

AB 81 föreskrev vidare att om ett aktsamhetsvillkor åsidosatts kunde en skada ersättas endast om särskilda skäl talade för detta. Ringa oaktsamhet sades däremot inte kunna inverka på rätten till ersättning. Villkoret visar att bolagen åtminstone initialt accepterade att de generellt hållna aktsamhetskraven borde betraktades som framkallandeklausuler. Det kan emellertid ifrågasättas om det verkligen var förenligt med lagen att kräva särskilda skäl för att ersättning överhuvudtaget skulle utgå vid ett mer än ringa oaktsamt men mindre än grovt vårdslöst åsidosättande. Enligt propositionen skall nämligen som huvudregel full ersättning utgå när oaktsamheten inte varit grov. Det är emellertid tillåtet med villkor som innebär att ersättning endast lämnas när den försäkrade visat tillbörlig aktsamhet när kostnadsaspekten är betydande. Villkoret måste dock i sådant fall innehålla en erinran om att speciella omständigheter kan föranleda ersättning i ett enskilt fall.[112] Huruvida alla de aktsamhetskrav som åsyftades i AB 81 kunde motiverade den stränga påföljd som villkoren ifråga föreskrev om är svårt att säga. I försäkringsavtal från 1981 finner man generellt hållna aktsamhetskrav i stöldmomenten men även i t ex villaförsäkringens vatten- och installationsskademoment. Normalpåföljd vid åsidosättande anges i dessa fall till 100% nedsättning.[113] Denna stränga inställning till oaktsamma åsidosättanden tycks alltså ha gällt för i stort sett alla aktsamhetsvillkor något som kan tyckas mindre välmotiverat.

I de allmänna bestämmelser, som bolagen började tillämpa 1983 ströks tillägget som angav att det vid ett åsidosättande av ett i villkoren angivet aktsamhetskrav krävdes särskilda skäl för att ersättning skulle utbetalas.[114] Detta betydde dock inte att de generellt hållna aktsamhetsvillkoren försvann helt. Det finns heller inget som talar för att bolagen menat att förändringen av den allmänna bestämmelsen skulle innebära att en överträdelse av ett generellt aktsamhetsvillkor endast borde kunna föranleda nedsättning när den försäkrade (identifierad) uppträtt grovt vårdslöst. Förändringen av den allmänna bestämmelsen tyder snarare på att bolagen helst ville se att aktsamhetskraven fortsättningsvis betraktades som säkerhetsföreskrifter. Därmed kan påföljd komma ifråga redan vid ringa oaktsamma åsidosättanden. Dessutom utvidgas kretsen av tänkbara identifikationssubjekt till att omfatta också den som haft tillsyn över försäkringsobjektet eftersom sådant förbehåll förekommer i den allmänna bestämmelsen om nedsättning vid överträdelse av säkerhetsföreskrift.[115]

I övrigt är den allmänna bestämmelsen sig lik och den har heller inte genomgått några

109 Försäkringsbranschen förespråkade själv denna åldersgräns i sitt remissvar, bilagedel prop 1979/80:9, s 152.

110 Se prop 1979/80:9, bilagedel s 150.

111 Prop 1979/80:9 s 154.

112 Prop 1979/80:9 s 154.

113 Se t ex Skandia Villa försäkring jan 1981, villkor 5 och 13.

114 AB 83, villkor 4.3.

115 AB 83, villkor 4.2.

genomgripande förändringar under resten av undersökningsperioden. Ett undantag finner man dock hos Folksam.Detta bolag har numera en något liberalare allmän bestämmelse om påföljd vid grovt vårdslöst framkallande. Enligt Folksams villkor kan bolaget göra på avdrag ersättningen när skadan framkallats grovt vårdslöst. Detta får jämföras med andra bolag där det heter att ersättning endast utbetalas när synnerliga skäl talar för detta.[116] Bortsett från denna avvikelse överensstämmer Folksams framkallandevillkor med övriga bolags. Även hos Folksam finner man dock oklarheter angående hur de generella aktsamhetskraven bör klassificeras. Det mesta tyder emellertid på att också Folksam vill se generella aktsamhetskrav som säkerhetsföreskrifter.[117]

8.7.2 Framkallande och skaderegleringspraxis.

I det följande redovisas resultaten av mina studier avseende hur framkallandevillkoren tillämpats under undersökningsperioden. Jag har utgått från att de generella aktsamhetsvillkoren i enlighet med vad som sagts i KFL:s motiv skall betraktas som klausuler som ålägger den försäkrade att inte själv framkalla sitt försäkringsfall. I kapitel 6 har jag redovisat hur dessa generella aktsamhetskrav kommit att tolkas. I detta kapitel är avsikten att, liksom i fallet med preciserade säkerhetsföreskrifter, rikta uppmärksamheten på hur bolagens villkorstillämpning förhållit sig till ARN:s. Meningen är åter att mot bakgrund av hur nämnden bedömt saken belysa i vad mån bolagen kan sägas ha anpassat sin skadereglering efter vad som sagts i lagen och dess förarbeten. Genom att peka på de olikheter som kan spåras i ARN:s och bolagens syn på villkorstillämpningen kan man få en viss uppfattning om vilka effekter KFL fått. Det kan tilläggas att där materialtillgången är någorlunda omfattande berörs även SkVn:s praxis i dessa ärenden.

De generella aktsamhetskraven är särskilt frekvent förekommande i de olika konsumentförsäkringarnas stöldmoment och då framförallt i de delar av avtalet som avser stöld av medförd egendom.[118] Man finner också ett antal allmänt hållna aktsamhetskrav i allriskförsäkringarnas stöldmoment. Dessa aktsamhetskrav omfattar i allmänhet en rad stöldsituationer. Villkoret riktar med andra ord i dessa fall inte enbart in sig på stöld av medförd egendom.

För att kunna jämföra utfallet med vad som framkommit i undersökningen av hur de preciserade säkerhetsföreskrifterna tillämpats har jag arbetat med samma urvalsprinciper i studierna av framkallandefall. Detta betyder att undersökningen omfattar nämndavgöranden från tiden 81 01 01 - 95 11 30. Tvisterna avser tolkning av nedsättningsvillkor i allrisk-, villa-, hem, fritidshus- och reseförsäkring. Fall där flera yrkanden förekommit har registrerats dubbelt.

Undersökningen omfattar 147 avgöranden från ARN. Nämnden har jämkat bolagets nedsättningsbedömning i 96 av de prövade tvisterna.

I jämförelse med utfallet av undersökningen avseende tillämpningen av de preciserade säkerhetsföreskrifterna kan man konstatera att ARN, genomsnittligt sett, verkar ha varit mer överens med bolagen om hur de generella aktsamhetskraven bör tolkas. Detta är kanske ett något överraskande resultat. Det hade legat nära till hands att tänka sig att ju mer opreciserat ett avtalsvillkor är desto större risk att olika uttolkare kommer fram till olika slutsatser om hur villkoret bör tillämpas. En eventuell förklaring till det redovisade resultatet kan vara att nämnderna, och då framförallt ARN, funnit det mer påkallat att skydda de försäkrade mot

116 Folksam, försäkringsvillkor 1 jan 1989, F82.

117 Jfr Folksam, Försäkringsvillkor 1 jan 1989, A19.

118 Se t ex Trygg hansa Hem 1.4.84, villkor D 11.

oförutsedda förluster vid stölder i bostaden än utanför. Stöld av medförd egendom får väl i allmänhet antas vara mindre socialt betydande än en stöld som inträffar i hemmet.

Nu skall man emellertid inte dra några förhastade slutsatser av att andelen underkända nedsättningsyrkanden totalt sett är mindre än vad som varit fallet ifråga om de preciserade säkerhetsföreskrifterna. Studerar man utvecklingen över tiden visar det sig att andelen tvister där bolagen inte vunnit framgång med sina nedsättningsyrkanden visar en tendens att öka. I nedanstående tabell, tabell 5, redovisat antalet fall där nämnden bifallit respektive jämkat bolagets yrkande om nedsättning.

Tabell 5.

Period	1981 - 1983		1984 - 1986		1987 - 1989		1990 - 1992		1993 - 1995	
	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning
Antal fall	10	7	14	20	18	29	6	28	3	12

Resultatet illustreras i följande diagram.

Diagram 3.

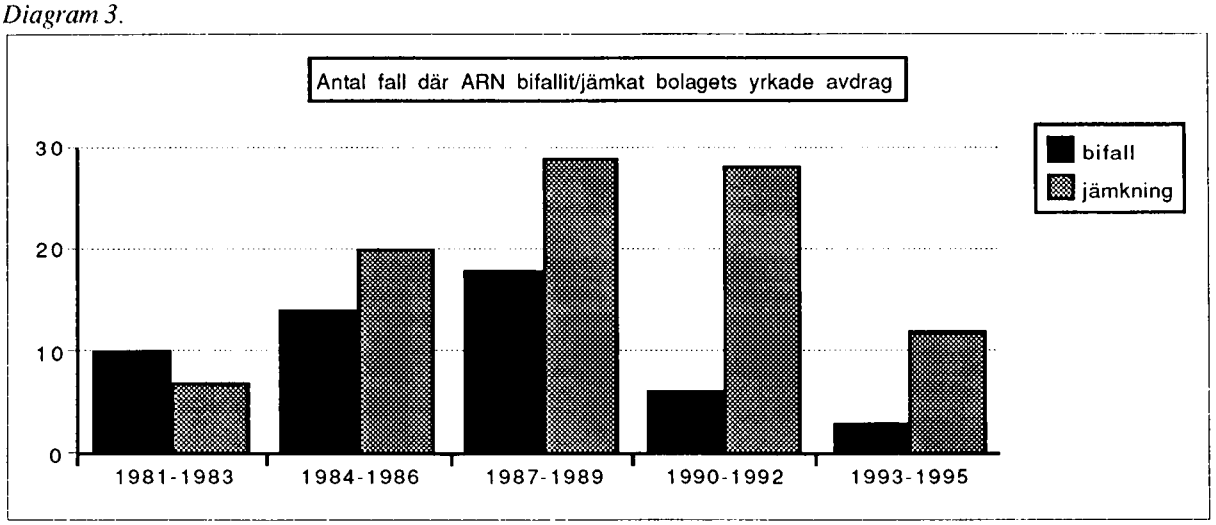

Som framgår har antalet tvister ökat fram t o m de två sista undersökningsperioderna. Detta beror troligen på att det efterhand blivit allt vanligare med allriskförsäkringar. Eftersom dessa försäkringsavtal ofta innefattar generella aktsamhetsvillkor ökar underlaget för tvister. Att antalet tvister under den senaste undersökningsperioden visar en tendens att sjunka kan möjligen förklaras av att bolagen anpassat sig efter ARN:s praxis och blivit något generösare i sin inställning till oaktsamma framkallande. Ju generösare bolagen är desto mindre anledning för de försäkrade att klaga på regleringen.

Till skillnad från vad som gällt för preciserade säkerhetsföreskrifternas del går det inte att se någon tendens till ökad samstämmighet om hur villkoren bör tolkas och tillämpas. Detta förhållande kan knappast förklaras av att det saknas riktlinjer för tillämpningen av generella aktsamhetsvillkor. Vad gäller stöld av medförd egendom kom bolagen överens om gemensamma nedsättningsprinciper 1984.[119]

[119] Försäkringsinspektionens riktlinjer för tillämpning av nedsättningsreglerna vid stöld av egendom som förvarats eller medförts utanför bostad. 16 juli 1984.

Nedan redovisas de undersökta avgörandena fördelat på olika stöldsituationer. Tabell 6 antalet fall där bolaget bifallit respektive jämkat det av bolaget yrkade nedsättningsavdraget fördelat på olika stöldsituationer.

Tabell 6.

	1981 - 1983		1984 - 1986		1987 - 1989		1990 - 1992		1993 - 1995	
	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning	Bifall	Jämkning
I bostaden	0	0	0	3	1	4	0	4	0	0
Flygresa	1	1	1	3	0	1	0	0	0	0
Buss, tåg, båt	1	3	5	4	2	0	0	1	1	0
Bil	0	0	5	0	3	17	2	11	0	2
Övrigt inomhus	1	0	1	5	4	4	4	7	1	5
Övrigt utomhus	7	3	2	5	8	3	0	5	1	5
Totalt	10	7	14	20	18	29	6	28	3	12

Utfallet av undersökningen ger ett ganska splittrat intryck. Några kommentarer kan dock göras. En intressant iakttagelse är att vid stöld i bostad har ARN i 11 av 10 prövade tvister ansett att bolagets nedsättningsavdrag varit alltför omfattande. Resultatet var ungefär detsamma vid brott mot preciserad föreskrifter avseende stöld i bostad.[120] Nämnden verkar alltså ganska konsekvent vilja se särskilt milt på brott mot biförpliktelser när skadan inträffat i hemmet. Man skulle kanske kunna förväntat sig att nämndens bedömning påverkats av att stöldskadorna i hemmet varit särskilt omfattande. Det är ju inte orimligt att anta att avdragen i % rekommenderas ligga på en lägre nivå när totalskadan varit stor. Studerar man de bedömda skadorna finner man emellertid att det långt ifrån alltid varit så att stölden avsett ett större belopp när nämnden rekommenderat bolagen att sänka sina avdrag. Faktum är att i den mest omfattande skadan har nämnden godkänt bolagets bedömning.[121] Bland de fall där man underkänt nedsättningsavdraget finner man däremot fyra skador där det yrkade beloppet före självriskavdrag understigit 5 000 kr.[122]

Vad gäller åsidosättande av nedsättningsvillkor avseende stöld ur bil verkar ARN och bolagen ha ganska olika uppfattning om hur omfattande avdragen bör bli. Detta är lite överraskande med tanke på att det finns en riktlinje för nedsättningsavdragets omfattning. Normalavdraget ligger på 50%. Utfallet förklaras förmodligen av att bolagens yrkande i allmänhet legat över det rekommenderade normalavdraget i de prövade tvisterna. I inte mindre än 16 fall har bolaget yrkat på 100% nedsättning.

Vid stöldskador utomhus verkar nämnden bolagen vara mer överens om bedömningen. I dessa fall har nämnden godkänt bolagets avdrag i 18 av de totalt 39 fallen. Detta trots att bolagens yrkande om avdrag legat förhållandevis högt. I nio av de godkända ärendena har bolagen yrkat på 100% nedsättning. Att nämnden och bolagen varit någorlunda överens om hur stort avdraget bör bli har möjligen berott på att nämnden delar bolagens uppfattning att det i allmänhet är ganska vårdslöst att släppa kontrollen över egendom som man medför utomhus.

120 Se ovan s 345.

121 ARN 88/R365.

122 ARN 94/R3417, ARN 86/R6264, ARN 86/R4224 och ARN 89/R4021.

Av tabellen framgår att bolagen verkar vilja göra avdraget mera omfattande än ARN när den försäkrade förfarit oaktsamt med sin egendom i samband med en flygresa. Detta förhållande har kommenterats i kapitel 6.[123]

Hittills har jag koncentrerat mig på frågan om i vilken utsträckning bolagen fått gehör för sina nedsättningsyrkanden. Efter att ha konstaterat att nämnden i ganska hög utsträckning rekommenderar bolagen att utge mer ersättning än vad man inledningsvis erbjudit den skadelidande, kan det vara intressant att studera hur stor differensen varit mellan det av nämnden rekommenderade avdraget och det som bolagen menat vara skäligt. I tabell 7 redovisas därför differensen mellan det av bolagen yrkade nedsättningsavdraget och det av nämnden rekommenderade.[124]

Tabell 7.

	1981 - 1983	1984 - 1986	1987 - 1989	1990 - 1992	1993 - 1995	Totalt
Differens 100	2	1	6	3	5	17
Differens 75	0	1	3	2	0	6
Differens 50	4	8	13	12	4	41
Differens 25	1	9	6	8	3	27
Annat	0	1	1	3	0	5

Resultatet illustreras i följande cirkeldiagram.

Diagram 4.

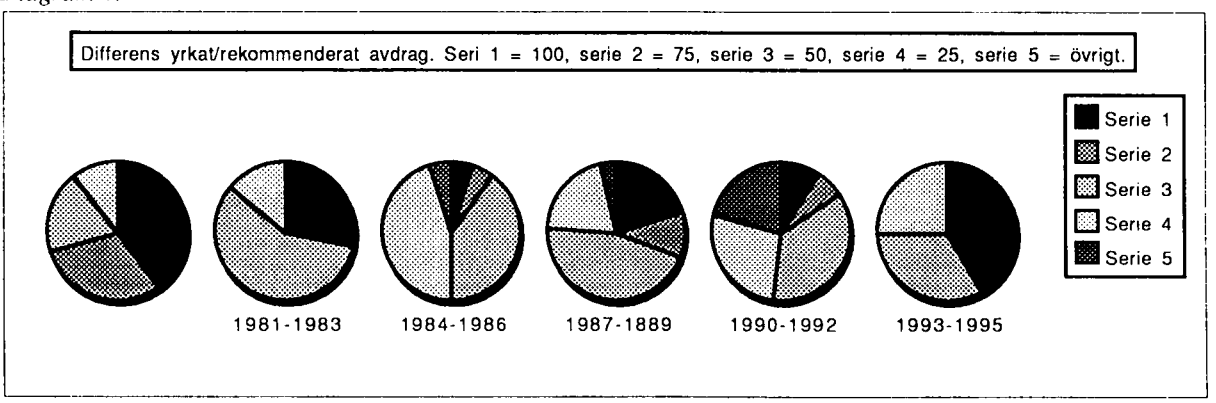

Ser man till det totala resultatet finner man, kanske lite överraskande, att detta i stort sett överensstämmer med vad som framkommit avseende tillämpningen av de preciserade säkerhetsföreskrifterna. Det vanligaste tycks i båda fallen ha varit att nämnden rekommenderat en sänkning av det yrkade nedsättningsavdraget med 50 procentenheter eller mer. Liksom vid tillämpning av preciserade föreskrifter är det under den första undersökningsperioden som den vanligaste utgången av en tvist är att bolaget rekommenderas sänka sitt yrkade avdrag med 50 procentenheter. Att utvecklingen inte är riktigt densamma efter 1984 -för säkerhetsföreskrifternas del sjönk den totala andelen 50%-fall markant under den sista delen av undersökningsperioden - beror antagligen på att nedsättningsriktlinjerna för tillämpning av säkerhetsföreskrifter fått genomslag i skaderegleringen. Riktlinjernas rekommenderade

123 Se ovan under 6.4.2.12.

124 Redovisningen sker enligt samma principer som i tabell 4, se ovan s 351.

normalavdrag på 25% tycks ha inneburit ett närmande mellan bolags- och nämndpraxis. Riktlinjerna för nedsättningsbedömning vid åsidosättande av aktsamhetskrav vid stöld av medförd egendom tycks däremot inte ha fått samma effekt, detta trots att även dessa riktlinjer verkar ha bidragit till en allmän sänkning av påföljdsnivån.

Jämför man andelen tvisterna där nämnden rekommenderat full ersättning medan bolaget ansett nedsättning till 0 vara skäligt, finner man att resultatet vad gäller tillämpning av generella aktsamhetsvillkor även där påminner starkt om vad som kommit fram ifråga om tillämpning av säkerhetsföreskrifter. Såväl när det gäller tillämpning av specificerade säkerhetsföreskrifter som generella aktsamhetskrav har nämnden i drygt 15% av de studerade ärendena ansett att full ersättning bort utbetalas medan bolaget velat sätta ned till 0. Här bör dock påpekas en viktig skillnad. I fallet med de preciserade säkerhetsföreskrifterna minskade antalet fall där skillnaden i bedömning belöpte sig på 100 procentenheter med tiden. När det gäller tillämpning av de generella aktsamhetskraven verkar det tvärtom vara så att det blivit allt vanligare att nämnden menar att full ersättning bör utgå i fall där bolaget avböjt skadan.[125]

Liksom ifråga om de undersökta tvisterna avseende säkerhetsföreskrifter är den totala andelen fall där nämnden rekommenderat bolagen att sänka sitt nedsättningsavdrag med 50 procentenheter eller mer betydande. I ca 2/3 av de här studerade avgörandena har nämnden ansett att bolagen bort sänka sitt avdrag med mellan 50 och 100 procentenheter.

Ifråga om de preciserade säkerhetsföreskrifterna fann jag att man kunde påvisa vissa skillnader bolagen emellan när det gällde i hur stor utsträckning man fått sina nedsättningsavdrag ändrade av ARN. Länsförsäkringar svarar, liksom ifråga om säkerhetsföreskrifter, för flest fall, 55 stycken (ca 37% av det totala undersökningsmaterialet) På andra plats hamnar Trygg Hansa med sina 44 fall (ca 30% av det totala undersökningsmaterialet). Skandia, som placerar sig på en tredje plats, ligger en bra bit efter dessa båda bolag med sina 13 tvister (ca 9% av det totala undersökningsmaterialet). Härefter återstår 35 tvister som fördelar sig ganska jämt på övriga bolag.

Vid tillämpning av säkerhetsföreskrifter visade det sig att Trygg Hansa varit det bolag som procentuellt sett fått igenom minst andel av sina nedsättningsavdrag (endast i ca 16% av Trygg Hansa ärendena gick nämnden på bolagets linje). Mönstret är detsamma vid tillämpning av generella aktsamhetskrav. Trygg Hansa har fått gehör för sitt nedsättningsyrkande i 9 (ca 20%) av de 44 undersökta fallen.[126] Det är alldeles tydligt att Trygg Hansa förespråkar en förhållandevis sträng inställning ifråga om hur omfattande påföljden bör bli vid brott mot de olika biförpliktelserna.

Länsförsäkringar, som svarar flest tvister, har fått en betydligt större andel av sina nedsättningsyrkanden godkända. Bolaget har fått helt rätt i 25 (ca 45%) av de 55 studerade ärendena.

I fallet med de preciserade säkerhetsföreskrifterna fann jag att förhållandevis många tvister avsåg mindre belopp.[127] Detta gäller i än högre grad vid brott mot generella aktsamhetsvillkor. I sammanhanget måste dock påpekas att både allrisk- och bortaskyddet, i vilka den generella aktsamhetsvillkoren är särskilt frekventa, i allmänhet är beloppsbegränsat. Detta bidrar till att de omtvistade skadorna ofta inte är särskilt stora i kronor räknat.

I mitt undersökningsmaterial förekommer 11 fall där det omtvistade beloppet ej berörs i

125 Det kan påpekas att det i denna grupp av fall ingår skador där bolagen hävdat att ersättning ej skall utgå eftersom skadan inte omfattats av försäkringsskyddet medan nämnden varit av motsatt åsikt.

126 Det kan då påpekas att i ett av dessa fall, ARN 90/R2634, Vill bolaget initialt sätta ned ersättningen med 100% men ändrade sig efter anmälan till ARN och erbjöd 50% nedsättning vilket nämnden i sin prövning fann skäligt.

127 Se under 8.5.2.

avgörandet.

Av de återstående studerade avgörandena har det totala skadebeloppet före självriskavdrag understigit 10 000 kr i inte mindre än 82 (ca 56%) av tvisterna. Resultatet skiljer sig inte mycket från hur det såg ut ifråga om nedsättning vid brott mot preciserad säkerhetsföreskrift vid stöldskador utanför bostaden.[128]

I 40 av de 82 tvisterna (ca 49%) avseende tillämpning av generella aktsamhetskrav har skadan understigit 5 000 kronor före självriskavdrag. Som redan påpekats i samband med redogörelsen för tillämpningen av de preciserade säkerhetsföreskrifterna är det långt ifrån alltid så att försäkringsbolaget och den skadelidande tvistar om hela skadebeloppet. Det är inte ovanligt att den försäkrade är villig att acceptera viss nedsättning, t ex 25%, medan bolaget hävdar att avdraget bör ligga på 50%. Ekonomiskt sett avser alltså tvisterna ofta mindre belopp än det totala skadebeloppet.

Ställer man nämndens rekommendation om nedsättningsavdrag i relation till den totala skadans omfattning, finner man att det knappast varit så att nämnden visat någon tendens att vara mildare i sin nedsättningsbedömning när skadebeloppet varit omfattande. Också i detta fall överensstämmer resultatet ganska väl med vad som gällde för tillämpning av preciserade säkerhetsföreskrifter avseende stöld utanför bostaden.

Bruket av schabloner för fastställande av nedsättningsavdragen har medfört att påföljdssytemet kan misstänkas ha blivit väl så stelbent som det var när man tillämpade den så kritiserade proratametoden. Ur den försäkrades synvinkel är en 50% nedsättning på en 20 000 kronorsskada självfallet betydligt tyngre att bära än en 50%:ig nedsättning på en 2 000 kronorsskada. Visserligen kan man kanske tycka att det är motiverat med ett större avdrag när den skadelidande framkallat en skada på mycket värdefull egendom. Frågan är emellertid om inte schablonavdragen kan föranleda att avdragen emellanåt blir väl omfattande. Många gånger kan det kanske vara slumpen som avgjort om tjuven utnyttjat tillfället till att stjäla all den egendom som utsatts för risk eller om tillgreppet endast kommit att omfatta någon enstaka sak. Schablonmetoden medför att den försäkrade i det förra fallet kommer att straffas betydligt hårdare än i det senare. Detta kan kanske synas omotiverat, det är ju inte den skadelidandes förtjänst om tjuven inte tar chansen att stjäla all tillgänglig egendom. Varken försäkringsvillkor eller riktlinjer innehåller för övrigt någon anvisning om att nedsättningsavdraget skulle kunna minskas i fall där schablonen medför att avdraget blir ovanligt stort.[129]

Nu har man ju i och för sig inte använt sig av proratametoden för att bestämma ersättningens storlek vid framkallande av försäkringsfall. Men man kan inte bortse från att metoden utdömdes som orättvis ifråga om påföljdsbestämmande vid brott mot upplysningsplikt samt fareökning. Att då via en reformlag som sägs skola förstärka konsumentskyddet införa en väl så stel och slumpmässigt styrd metod att bestämma nedsättningsavdrag vid framkallande av försäkringsfall, och för den del även vid brott mot preciserad säkerhetsföreskrift, verkar inte särskilt välbetänkt. Om man är ute efter att anpassa nedsättningsavdragen efter omständigheterna i det individuella fallet finns det alltså anledning att se upp med schablonavdragen.

Av undersökningsmaterialet att döma verkar det som om bolagen varit förhållandevis stränga i sin påföljdsbestämning. Det överlägset vanligaste yrkandet har varit att ersättningskravet skall sättas ned till noll. Detta har bolagen yrkat på i 78 av de 147 undersökta tvisterna, i 25 fall har nämnden delat bolagets uppfattning. Det ligger nära till hands att anta att benägenheten att klaga är störst när bolaget inte velat utge någon ersättning alls. Man kan därför knappast enbart med

128 I detta fall understeg skadan 10 000 kr i ca 64% av de studerade tvisterna.

129 Däremot förekommer det att man föreskriver att avdraget kan minskas om det blir oskäligt stort när det rör sig om åsidosättande av upplysningsplikt eller brott mot upplysningsplikten; se t ex Trygg Hansa 1.4.84, AB 4.21,22.

stöd i detta material påstå att bolagen överlag intar en såpass sträng hållning i den dagliga skaderegleringen. Skulle materialet å andra sidan verkligen ge en rättvisande bild, så är detta knappast något att vända sig emot så länge de försäkrade kan anses ha visat prov på grovt vårdslöst framkallande. Av undersökningsmaterialet att döma verkar det emellertid som om bolagen inte krävt särskilt allvarliga tillkortakommanden för att beteckna ett handlingssätt som grovt vårdslöst.

Av materialet framgår också att nämnden verkar ha varit mer benägen att differentiera påföljden än vad bolagen varit. Det är möjligt att själva skaderegleringsprocessen och de krav på effektivitet som måste finnas hos försäkringsbolaget, gör att bolagen gärna faller tillbaka på riktlinjer och principbeslut som fattats inom bolagen och att detta i sin tur gör att omständigheterna i det enskilda fallet inte tillmäts särskilt stor betydelse.

KFL kan knappast sägas ha inneburit att det för att påföljd skall komma ifråga numera ställs högre krav på oaktsamhet än vad som gällt vid tillämpning av 1927 års FAL. Däremot kan den skönsmässiga metoden för påföljdens bestämmande sägas ha inneburit att slarvutrymmet indirekt har ökat. Numera kan man framkalla en skada av oaktsamhet utan att för den skull gå miste om all försäkringsersättning. Det utbredda bruket av allriskförsäkringar har dessutom inneburit att konsumenterna kan köpa sig ett kanske ändå större slarvutrymme. Frågan är emellertid om inte denna försäkringsform fått sin utbredning oavsett om KFL antagits eller ej. Bolagen verkar i vart fall gärna vilja sälja denna typ av försäkringar, som också kan bli förhållandevis dyr för den försäkrade.[130]

8. 8 Sammanfattande kommentar.

Mina empiriska studier visar att bolagen, särskilt inledningsvis, hade svårt att acceptera de principer som lagts fast i KFL för påföljdsbedömningen vid åsidosättande av de olika biförpliktelserna. Praxis från ARN ger dessutom vid handen att bolagen fortfarande, åtminstone enligt nämnden, tenderar att se väl strängt på överträdelser av vissa biförpliktelsevillkor. Följande tabell (tabell 8) illustrerar det sagda. I tabellen anges andelen fall av det totala undersökningsmaterialet där ARN rekommenderat en jämkning av det av bolaget yrkade avdraget.

Tabell 8.

	1981 - 1983	1984 - 1986	1987 - 1989	1990 - 1992	1993 - 1995
Föreskrift	75%	66%	51%	51%	100%
Framkallande	41%	59%	61%	82%	80%

Resultatet åskådliggörs i nedanstående diagram.

130 Det kan naturligtvis ifrågasättas om det är rimligt att t ex betala 1 095 kr för en särskild allriskförsäkring avseende en nyinköpt videokamera som kostat 14 500 kr, uppgifterna hämtade från ARN 93/R6519. Det bör då beaktas att för den händelse att försäkringstagaren har en vanlig hemförsäkring så omfattas ju vissa typer av skador på kameran redan av detta försäkringsskydd!

Diagram 5.

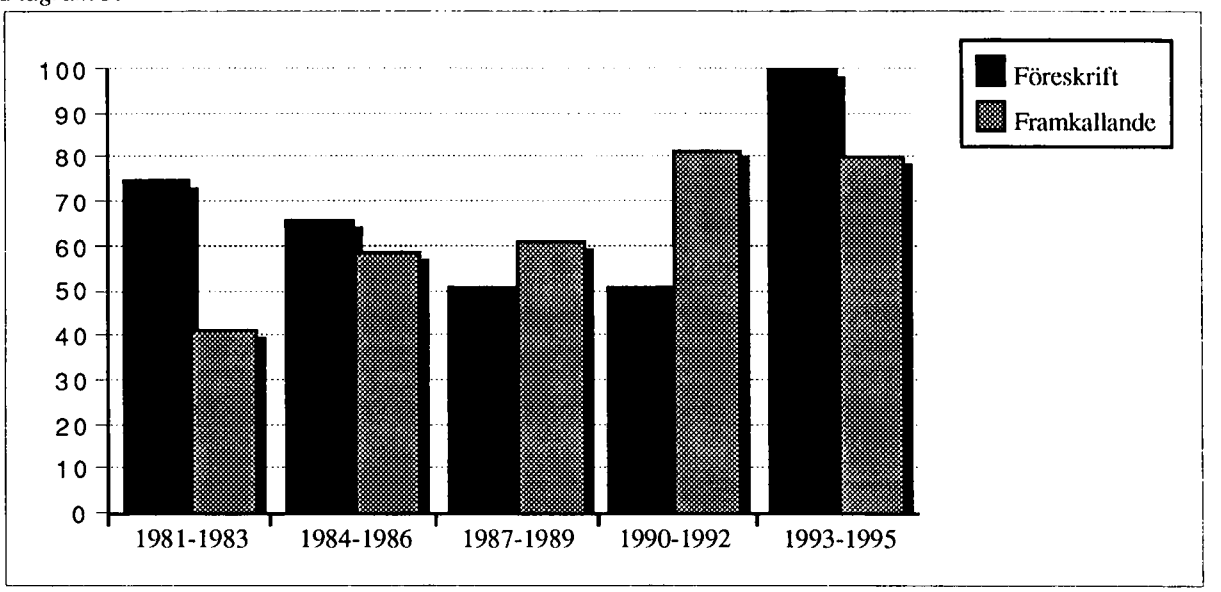

Som synes har andelen fall där nämnden jämkat bolagets nedsättningskrav vid överträdelser av olika specificerade föreskrifter, minskat successivt de fyra första undersökningsperioderna. Dessvärre bryts denna trend den sista perioden. Det är en öppen fråga vad detta kan tänkas bero på. En möjlig förklaring kan vara att bolagen i ett kärvare ekonomiskt läge velat skärpa kraven på de försäkrade. Nämnden verkar i sådant fall inte direkt villig att anpassa aktsamhetsbedömningen efter de ekonomiska konjunkturerna.

Av diagrammet framgår att andelen fall avseende tillämpning av generella aktsamhetsvillkor där nämnden rekommenderat ett lägre avdrag än det bolaget yrkat har ökat över tid. De två senaste undersökningsperioderna har nämnden rekommenderat en sänkning av det yrkade nedsättningsavdraget i drygt 80% av de prövade tvisterna.

Undersökningen av skaderegleringspraxis ger inga direkta belägg för att vare sig bolagen, eller nämnderna, slaviskt låter sig styras av de rekommenderade normalavdragen. Som exempel kan nämnas, att av de undersökta tvisterna som prövats av ARN efter riktlinjernas ikraftträdande och som avsett nedsättning vid stöld i bostad, har nämnden rekommenderat normalavdraget, 25% nedsättning, i 20 av 54 fall. Bolagen har under samma period yrkat på normalavdrag i 14 fall.

Vid stölder utanför bostaden har nämnden rekommenderat riktlinjernas normalavdrag i 38 av 85 tvister. Bolagen har yrkat på normalavdrag i 34 fall. Tendensen tycks vara att bolagen i något högre grad tillämpar normalavdraget vid stöldskador utanför bostaden. Trots detta kan det knappast sägas att normalavdraget på något sätt skulle vara överrepresenterat. Frågan är dock om undersökningen ger en helt rättvisande bild av hur vanligt det är att tillämpa villkorens normalavdrag. Det finns kanske anledning att anta att en del av de försäkringstagare som får besked om att bolaget kommer att tillämpa normalavdraget i just deras fall låter sig nöja med bolagets bedömning. För ett sådant antagande talar att antalet tvister avseende stöld ur olåst bostad minskat i och med riktlinjernas ikraftträdande. Nedgången kan åtminstone inte förklaras av ett minskat antal stölder i bostad och förmodligen inte heller på att de försäkrade blivit noggrannare med att låsa sina hem. Den troligaste förklaringen till det minskade antalet tvister är därför antagligen att bolagen i hög utsträckning tillämpar normalavdraget och att de försäkrade finner detta rimligt inte minst med tanke på att avdragsnivån är så låg som 25%.

Bernitz har för sin del framhållit att ett system med detaljerade riktlinjer kan urholka generalklausulstekniken. Det föreligger en uppenbar risk att riktlinjerna bidrar till att låsa utvecklingen, positionerna blir fasta och det kan bli svårt att vidareutveckla normsystemet utan lagändring.[131] Nu talar Bernitz i och för sig om marknadsrättslig reglering men hans synpunkter borde även kunna anföras vad gäller tillämpningen av KFL:s generalklausuler. Ytterligare en aspekt kan vara av intresse i sammanhanget. I KFL:s betänkande säger kommittén att man undvikit att i lagen slå fast några exakta principer för hur stor nedsättningen bör bli i olika fall eftersom sådana schematiseringar har en tendens att hamna på en för konsumenten ogynnsam nivå där det utslagsgivande ofta får bli de fall där ett särskilt stor nedsättningsavdrag är motiverat.[132] Det är inte utan att man är böjd att hålla med försäkringsbranschens riksförbund när de i sitt remissvar påpekar att ett sådant påstående rimligen borde gälla för schematisering i villkoren likaväl som i lagen.[133]

Jag har i min undersökning kunnat visa på vissa skillnader bolagen emellan när det gällt inställningen till hur stor nedsättning som bör drabba den som brutit mot en biförpliktelse. Skillnaderna bolagen emellan låter sig knappast förklaras av slumpen. Kanske skulle detta kunna föranleda en slutsats om att det hos de olika bolagen finns olika inställning till när och hur nedsättningsavdragen bör fastställas. Uppenbarligen utgår bolagen från att nedsättningsreglerna lämnar utrymme för såväl ett mycket liberalt som ett strängt förhållningssätt. Det bör särskilt påpekas att villkoren inte skiljer sig åt, det är i tillämpningen som olikheterna kommer till uttryck. En reflexion i sammanhanget kan vara att det är tveksamt om det är förenligt med ett gott konsumentskydd att nedsättningsvillkoren kan tillämpas så förhållandevis olika.

Även om det empiriska materialet alltså visar på att det under hela undersökningsperioden har rått mer eller mindre delade meningar såväl mellan nämnderna och bolagen som bolagen emellan, om hur nedsättningsreglerna bör tolkas och tillämpas så kan man ändå inte bortse från att förhållandena på det undersökta området faktiskt har förändrats i jämförelse med vad som gällde före KFL. Prorataavdragen, liksom "allt eller inget påföljder" har försvunnit och ersatts av mera nyanserade villkor.

Vilken betydelse har då KFL haft för uppnåendet av de rådande förhållandena och varför tog det sådan tid att för bolagen att ändra sina avtal och sin skadereglering? Detta är frågor som naturligtvis inte är särskilt lätta att besvara.[134] Avsikten är heller inte att här dra några exakta slutsatser avseende vad som kan ha varit orsak och verkan i den process som lett fram till dagens situation. Här skall endast pekas på några variabler som kan ha verkat för respektive mot ett förverkligande av de principer för påföljdsbedömning som lagts fast i KFL.

Bland de omständigheter som tycks ha verkat för en mindre sträng inställning bör man i första hand nämna konkurrensen bolagen emellan. Av allt att döma var det konkurrensmässiga överväganden som låg bakom de generösa villkoren och nedsättningsriktlinjerna som började tillämpas 1984. Det bör dock poängteras att KFL får antas ha varit det som satte igång hela den utveckling som ledde fram till de nu gällande villkoren. Att bolagen vid tidpunkten för KFL:s ikraftträdande inte var beredda att lätta på kraven på de försäkrade ifråga om efterlevnad av de olika biförpliktelserna framgår med all önskvärd tydlighet av av de remissutlåtanden som gavs ifråga om lagförslaget. Som exempel kan hänvisas till Försäkringsbranschens riksförbunds och Folksams remissutlåtande. Här framkommer att bolagen t ex inte var villiga att överge

131 Bernitz, Konsumentret i Norden, NU B 1979:5, s 26 f.

132 SOU 1977:84 s 149.

133 Prop 1979/80:9 bilagedel, s 144 f.

134 Frågeställningar av denna typ behandlas normalt inom rättssociologin, som exempel kan här nämnas, Stjenqvists, Laws in the Forests, Lund 1976, Hetzler, I behov av vård,Stockholm 1978, Aubert, Eckhoff, Sveri, En lov i Søkelyset, Oslo 1952.

proratarегeln. Skarp kritik riktades även mot den föreslagna regeln om påföljd vid brott mot olika säkerhetsföreskrifter.[135]

Utöver konkurrenssituationen finns det naturligtvis även ytterligare omständigheter som kan ha verkat för de sedermera vidtagna förändringar. Det finns skäl att anta att den debatt om villkorens utformning som fördes i Försäkringstidningen kan ha haft en viss betydelse.Inte minst det förhållandet att Jan Hellner, som suttit ordförande i Försäkringsrättskommittén under större delen av utredningstiden, uttalade sig mot de stränga villkor som bolagen började tillämpa efter lagens ikraftträdande, torde ha vägt tungt.[136]

Finansinspektionens ingripande under hösten 1981 verkar emellertid ha varit nödvändigt för att man skulle komma till rätta med dessa villkor. Här bör dock också påpekas att bolagen, när man väl hunnit vänja sig vid nedsättningsvillkoren, på eget initiativ liberliserade dessa och då t o m mer än vad inspektionen tycks ha funnit påkallat.

ARN:s inställning till hur bolagens villkor borde tolkas i ljuset av KFL:s regler torde också ha haft en viss betydelse i sammanhanget. Min undersökning har emellertid visat att även om bolagen i stort sett alltid följer nämndens rekommendationer i det enskilda fallet verkar nämnden ändå ha svårt att få gehör för sin inställning till hur avtalsvillkoren bör tolkas och formuleras på det generella planet. Detta belägges kanske främst av den långsamma utvecklingen mot en samstämmig syn i nedsättningsärendena. Bolagen upphörde heller inte att nyttja 100% nedsättning som normalavdrag trots att nämnden tydligt markerade att man ansåg att villkorsskrivningen och den praktiska tillämpning av villkoren stå i dålig överensstämmelse med syftet med KFL. Det kan också noteras att vissa typiska tvistesituationer återkommer gång på gång i nämnden. Trots att nämnden avgjort liknande ärende till den försäkrades förmån återkommer bolagen med samma tolkning som hävdats i de tidigare prövade och liknande tvisterna. Med stöd av undersökningsmaterialet skulle man kunna därför kunna påstå att nämnden verkar fungera förhållandevis ineffektivt som styrinstrument på det försäkringsrättsliga området. Med ineffektivt menar jag då att det tar lång tid innan nämndens praxis får genomslag i avtalsskrivning och skadereglering i stort. Detta kan möjligen härledas till en viss misstro mot nämnden hos försäkringsbranschen. Denna misstro förklaras kanske av att nämnden verkar driva en förhållandevis konsumentvänlig linje i sin tvistelösande utövning.

Naturligtvis får det antas att domstolarna har spelat en viss roll för utvecklingen på det undersökta området. Då det är så få fall som kommer under domstols prövning bör man emellertid inte överdriva domstolarnas betydelse i just detta fall. Domstolarnas inflytande ligger väl snarast på det planet att bolagen vet att en försäkringstagare kan vända sig dit för att med tvingande verkan få ett lagstridigt nedsättningsbeslut undanröjt.

Något som däremot med ganska stor säkerhet verkar ha fått en avgörande betydelse för en utveckling mot mer nyanserade nedsättningsvillkor var att bolagen själva upptäckte att en generösare attityd inte skulle bli så kostsamt som man ursprungligen befarat. I nummer 3/1984 av Försäkringstidningen förklarade Folksams produktchef för civilförsäkring att bolaget inte varit ute efter marknadsfördelar när man gick in för 25% nedsättning som huvudprincip. Istället rörde det sig om "en sinnesförändring" grundad på "skaderegleringserfarenhet".[137] Någon redogörelse för vad denna skaderegleringserfarenhet gick ut på gavs inte, men det är inte alltför djärvt att anta att det kan ha rört sig om att man upptäckt att kostnaderna för lindrigare nedsättningsavdrag inte skulle bli särskilt ekonomiskt betungande för bolaget och

135 Bilagedel prop 1979/80:9, s 143, 177 f.

136 Se t ex Försäkringstidningen 6-7/1978 s 4 ff.

137 Försäkringstidningen 3/1984 s 28, uttalandet gjort av produktchef Christer Hagensgård.

försäkringstagarkollektivet.[138]

Ett förhållande som heller inte bör förbises är att det efterhand blivit allt vanligare med s k gruppskadeförsäkringar.[139] Gruppskadeförsäkring tecknas för ett kollektivs räkning, t ex medlemmarna i en fackförening. Denna försäkringsform fick sitt genombrott 1983 då Elektrikerförbundet tecknade en kollektiv hemförsäkring till förmån för sina medlemmar hos Folksam. Det är givet att förhandlingsläget är ett helt annat när en företrädare för ett större antal försäkringstagare skall sluta avtal med ett bolag. Det är tänkbart att förhandlingarna med Elektrikerförbundet kan ha spelat in när Folksam valde att sänka sina normalavdrag vid åsidosättande av föreskrifter samt framkallande av försäkringsfall från 100% till 25 respektive 50%. Visserligen är det naturligtvis fullt möjligt att ha en typ av villkor för kollektivt tecknade försäkringar och en annan för individuella avtal. En sådan ordning torde dock vara svår att motivera för de försäkringstagare som saknar möjlighet att skaffa sig en kollektivt tecknad försäkring.

Samtidigt som en rad olika omständigheter alltså verkade i riktning mot mer konsumentvänliga avtal går det också att peka på olika förhållanden som borde ha kunnat motverkat en utveckling mot mindre stränga påföljder vid åsidosättande av biförpliktelser. Som ett exempel kan nämnas att såväl tings- som hovrätten i det s k Landskronafallet, NJA 1984 s 829, menade att 100% nedsättning var en skälig påföljd vid åsidosättande av låsföreskrift i bostaden. Inga invändningar riktades heller mot villkorsskrivningen i det aktuella fallet. Inte heller HD tog principiellt avstånd från att ange 100% nedsättning som ett normalavdrag vid åsidosättande av en låsföreskrift. Domstolarnas inställning skulle naturligtvis kunna ha givit bolagen stöd för sin inställning till hur avtalen kunde utformas och tillämpas.

Ytterligare en omständighet som borde ha kunnat lagt hinder i vägen för en mindre sträng inställning till påföljd vid brott mot de olika biförpliktelserna var den ekonomiska utvecklingen på konsumentförsäkringsområdet under perioden. Denna var nämligen inte särskilt god under första delen av 80-talet.[140]

Listan på faktorer som skulle kunna ha motverkat en liberalisering i synen på brott mot biförpliktelser kan göras längre. Det kan t ex pekas på lagreglernas vaga karaktär och på uttalandena i förarbetena om att dessa gjorts så nyanserade att det i princip inte förelåg några hinder mot att fortsätta tillämpa gällande villkor på samma sätt som förut.[141]

Härtill kan läggas att den dåvarande Försäkringsinspektionen intog en avvaktande hållning till bolagens avtal när dessa började tillämpas i samband med att KFL trädde ikraft. Detta kan i och för sig förklaras av kontrollsystemets konstruktion. Inspektionen har att i efterhand granska att försäkringsavtalen är skäliga. Försäkringsinspektionen saknade alltså formell behörighet att ingripa i den process som föregick utformningen av de avtal som började tillämpas den 1 januari 1981. Att man därefter inte inskred mera kraftfullt, man nöjde sig med att inleda förhandlingar som dessutom tycks ha dragit ut på tiden, kan dock möjligen ha bidragit till att stärka bolagen deras uppfattning att avtal och skadereglering fick sägas stå i överensstämmelse

---

138 Mellan 1982 till 1987 ökade Folksam sin marknadsandel på hemförsäkringssidan från 29% till 37%, det är möjligt att bolagets inställning i nedsättningsfrågorna kan ha bidragit till denna utveckling, Försäkringsinspektionens PM angående vissa frågor rörande gruppsakförsäkring, 1989 01 20 Dnr H 1385/87).

139 Angående denna försäkringsform, se Bladini, Gruppskadeförsäkring, 1990.

140 1984 räknade man med en sammanlagd förlust på 1,7 miljarder kronor på konsumentförsäkringsområdet. Inom hem- villaförsäkringen betydde detta att bolagen i princip betalade ut en och femtio på varje intjänad premiekrona,se Försäkringstidningen 8/1985, s 18. Under större delen av 80-talet var drifts- och skadekostnaderna för villa-hemförsäkringarna högre än premieintäkterna, se Svensk försäkringsårsbok 1989, s 63).

141 Angående generalklausulers inflytande på avtalsutvecklingen se vidare Hellner, Generalklausulerna och avtalsrättens utveckling, JFT 1975 s 92 ff.

med vad KFL krävde.[142]

Vad gäller utvecklingen på det undersökta området kan dock konstateras att läget efter 1984 kommit att stabiliseras åtminstone ifråga om försäkringsavtalens utformning. Visserligen har bolagen fortsatt att utveckla och ändra i sina avtal även härefter men detta är ju ofrånkomligt. Förändringarna efter 1984 är dock inte särskilt genomgripande på det undersökta området, dvs biförpliktelsevillkor. De olika bolagens försäkringsskydd omfattar inte alltid riktigt samma risker, självriskerna och bortaskyddsbeloppen kan också växla. Nedsättningsvillkoren skiljer sig på vissa smärre punkter. Vare sig Finansinspektionen eller de tvistelösande nämnderna verkar längre ha några direkta invändningar mot de villkor som förekommer i avtalen. Det tog några år att uppnå detta samförstånd men nu verkar det alltså som om de olika kontrollinstanserna finner de på marknaden förekommande avtalen i stort sett skäliga och förenliga med de gällande nedsättningsreglerna.

De allmänna bestämmelserna har med vissa små avvikelser i mycket hög grad kommit att utformas så att de i stort sett återger vad som står i KFL:s regler.[143] I avtalen förekommer i övrigt olika aktsamhetskrav där det också ges vissa anvisningar för hur påföljden bestäms vid överträdelse. I vissa fall talas det om att nedsättning i normalfallen sker med en viss procentsats (100% nedsättning som normalpåföljd förekommer dock inte längre såvitt jag kunnat finna). Av propositionen framgår att nedsättning enligt standardiserade normer skulle kunna komma ifråga vid överträdelse av uttryckliga och preciserade föreskrifter.[144] Av avtalen framgår emellertid att normalavdrag även förekommit i samband med generellt hållna aktsamhetskrav.[145] Några invändningar mot detta tycks inte ha förekommit.

Nedsättningsvillkoren vid stöld i bostad eller av medförd egendom kompletteras av de gemensamma nedsättningsriktlinjerna. Riktlinjerna anger i procent vad som är normalavdrag i vissa skadesituationer. Här framträder ett intressant mönster. Det verkar som bolagen velat åstadkomma avdragsnormer för i stort sett alla preciserade säkerhetsföreskrifter som förekommer i avtalen. Samma sak kan sägas gälla för vissa av de generella aktsamhetskraven. Finns det inte en norm i de gemensamma riktlinjerna skriver bolagen ofta in en i avtalet. Ekonomiskt sett är detta förmodligen rationellt. Gemensamma riktlinjer och/eller nedsättningsvillkor medför att bolagen inte konkurrerar med varandra ifråga om hur generöst man ser på ett åsidosättande. Vidare är det troligt att skaderegleringen underlättas, skadereglerarna har något att hålla sig till och kan undvika tidsödande utredningar. Möjligen kan standardavdragen också tänkas bidra till ett mindre antal konflikter mellan bolag och försäkringstagare, åtminstone i de fall nedsättningsnormen finns upptagen i avtalet. I dessa fall kan bolaget göra klart för försäkringstagaren att nedsättning enligt den föreskrivna principen är något man avtalat om.

---

142 I sammanhanget kan det vara av intresse att peka på Stjernqvist studie avseende effekterna av den svenska skogsvårdslagstiftningen . Stjernqvist gör den tänkvärda iakttagelse angående den berörda myndighetens sätt att verka för efterlevnad av lagen att det går att urskilja två olika arbetssätt, en mjukare och en hårdare linje. I det förra fallet gick den lokala myndigheten in för att övertala skogsägarna om uppfylla lagens intentioner genom att t ex förhandla sig fram till lösningar varvid man även godtagit muntliga löften om efterlevnad. Den hårda linjens företrädare använde sig av mer formella arbetsmetoder. I dessa fall åberopades lagen och dess sanktioner, man hotade med stämning vid överträdelse och man krävde att förbindelser att efterleva myndighetsbeslut skulle ske formellt. Genom att jämföra utvecklingen av skogsbruket i Älvsborgs- och Jönköpings län, två distrikt där myndigheterna använde olika metoder för att påverka skogsägarna, visar Stjernqvist att det inte kommer fram någon omständighet som tyder på att den ena metoden skulle vara mera effektiv än den andra, Stjernquist, Laws in the forrests, 1976, s 164 ff.

143 Se t ex WASA VHA 87, Moment K5.

144 Prop 1979/80:9 s 149, i betänkandet tycks man dock vara beredd att i högre grad acceptera schablonavdrag. Det sägs t ex att det kan vara lämpligt att fixera en självrisk för "vanliga fall", SOU 1977:84 s 233, se även s 149.

145 Se t ex WASA VHA87, C 2.7 - normalavdrag 50%.

8.9 Slutord.

I förarbetena till KFL talas om att det vid tidpunkten för lagförslagets utarbetande förelåg ett allmänt moderniseringsbehov på försäkringsrättens område.[146] Man skulle kanske ha kunnat tro att detta betydde att det ansågs föreligga ett behov av att reglera frågor som tidigare inte tagits upp i den gällande lagstiftningen.[147] I viss mån var väl detta också fallet men i det stora hela nöjde man sig dock med att lagstifta om de förhållanden som även behandlats i 1927 års FAL.[148] KFL torde överlag ha inneburit att kraven för ett upprätthållande av försäkringsskyddet i olika skadesituationer kom att lindras. Som exempel på regler som på detta sätt kan sägas ha bidragit till att förstärka konsumentskyddet kan nämnas, den föreskrivna kontraheringsplikten åtföljd av begränsade möjligheter att säga upp försäkringsavtalen, reglerna om försäkringsskyddets upphörande till följd av utebliven premiebetalning samt de i denna avhandling behandlade nedsättningsreglerna.[149] Med tanke på försäkringsbranschens sätt att reagera mot lagen borde man kanske ha kunnat anta att denna på ett radikalt sätt kom att påverka bolagens möjligheter att bestämma avtalsinnehållet. Studerar man vilka följder nedsättningsreglerna fått, dessa tillhörde ju några av lagens mest kritiserade lagrum, finner man emellertid att KFL trots allt inte verkar ha föranlett riktigt så stora konsekvenser som försäkringsbranschens starka reaktioner kan ha gett anledning att misstänka. Lagstiftningen har i och för sig inneburit att bolagen fått ändra sina avtal så att de försäkrade numera kan vara berättigade till ersättning i skadesituationer där detta tidigare hade kunnat uteslutas. Det verkar emellertid inte som om nedsättningsreglerna föranlett bolagen de stora kostnadsökningar som man befarade.[150] Bolagen tog ju också så småningom självmant initiativ till att sänka nedsättningsavdragen t o m så att villkoren blev generösare än vad t ex ARN:s praxis gav underlag för. I den mån nedsättningsfallen ändå föranlett ett högre kostnadsläge finns heller inget som hindrat bolagen från att kompensera sig genom premiepåslag. Vad gäller frågan om i vilken utsträckning nedsättningsreglerna kan sägas ha inneburit en förskjutning i styrkeförhållandet mellan bolag och försäkrade, kan den omständigheten att bolagen idag är hänvisade till att göra en skälighetsbedömning vid bestämmandet av påföljd vid brott mot de olika biförpliktelserna knappast sägas ha inneburit att bolagens ställning påverkats på något avgörande sätt. Fortfarande står det nämligen bolagen fritt att avgränsa försäkringsskyddet som man finner lämpligast. Vill man undvika att t ex kunna göras ersättningsskyldig för förluster av medförd stöldbegärlig egendom, kan bolaget alltid friskriva sig från ansvar istället för att ange att ersättning utgår under förutsättning att egendomen handhafts på ett aktsamt sätt eller varit inlåst. För att citera Försäkringsrättskommittén; "Det avgörande skälet för att även risktäckningen bör stå under kontroll är emellertid, att bestämningen av de risker som en försäkring skall täcka hör till till de från konsumentsynpunkt allra viktigaste frågorna. Ett skydd som lämnade hela detta område utanför det rättsliga skyddet skulle ha allvarliga luckor."[151] Trots detta påpekande förblev dock frågan oreglerad.

I förslaget till ny FAL vill man delvis komma till rätta med problemet genom att i lagen ange att biförpliktelsereglerna skall tillämpas på försäkringsvillkor som enligt sin lydelse begränsar

146 Prop 1979/80:9 s 20.

147 Som exempel kan nämnas sådant som de civilrättsliga konsekvenserna av att bolaget underlåtit att iaktta sin informationsplikt, eller att meddela den försäkrade att en för bolaget känd överträdelse av en biförpliktelse kan komma att föranleda påföljd vid en eventuell framtida skada. Dessa förhållanden föreslås däremot regleras i den nya FAL 2:7 och 4:10.

148 Som exempel på nya områden som reglerades kan bl a nämnas frågan om i vilka fall identifikation kan få förekomma.

149 Kontraheringsplikt, KFL 9 §, begränsad möjlighet att säga upp avtalet, KFL 15- 17 §§, dröjsmål med premie, KFL 21-26 §§, nedsättningsreglerna, KFL 30-34 §§.

150 Se ovan s 352 f samt 365 f .

151 SOU 1977:84 s 102.

försäkringens omfattning, under förutsättning att begränsningen beror på att någon på den försäkrades sida uppsåtligen eller genom vårdslöshet medverkar till försäkringsfallet eller på förhand har känt till de förhållanden som orsakat detta. Detsamma sägs gälla när skadan orsakats av att någon på den försäkrades sida underlåtit att företa vissa försiktighetsmått.[152] Vilken skyddsverkan denna regel kan tänkas få återstår att se.[153] Erfarenheten från KFL visar i vilket fall att åtminstone nämnderna varit mycket restriktiva med att tolka det bolagen menat har varit omfattningsvillkor som biförpliktelseklausuler.[154]

Gemensamt för såväl KFL som den nya FAL är att lagarna i stor utsträckning inriktats på förhållandena i det enskilda fallet.[155] Eftersom det rör sig om civilrättslig reglering är det dessutom upp till den enskilde att begära att få sin sak prövad för den händelse att han anser sig ha fått sina rättigheter åsidosatta. Detta medför att det föreligger ett stort behov av tillgång till kostnadsfri tvistelösning för att det konsumentskydd lagarna har att erbjuda skall bli någorlunda effektivt.

Hittills har den tvingande civilrättsliga lagstiftningen kompletterats med viss myndighetskontroll över försäkringsvillkorens respektive skaderegleringens skälighet. Konsumentskyddet kan härigenom sägas ha grundat sig på såväl individuell som kollektiv styrning. Som påtalats ovan omfattar dock vare sig den civilrättsliga lagstiftningen eller den offentligrättsliga kontrollen försäkringsskyddets ändamålsenlighet.

Blickar man framåt kan man konstatera att det numera blåser helt andra vindar än vad som var fallet vid KFL:s tillkomst, åtminstone vad gäller inställningen till behovet av övervakning av försäkringsbranschen. I sitt slutbetänkande föreslår Försäkringsutredningen att Finansinspektionen helt skall upphöra att utöva tillsyn över villkorens och skaderegleringens skälighet. Kommittén uttrycker en stor tilltro till marknaden som såväl pris- som skälighetsregulator.[156] I prop 1994/95:16, Den framtida konsumentpolitiken, heter det också, helt följdriktigt att " Det måste alltid i första hand vara ett ansvar för den enskilde näringsidkaren eller näringslivet som kollektiv att komma till rätta med sådana marknadsstörningar eller problem i övrigt som kan hänföras till företagens beteende".[157] Det är också mycket möjligt att vi står inför en avreglering av de kollektivt inriktade konsumentskyddande åtgärderna.

Vad gäller de civilrättsliga förhållandena kommer, såvitt jag kan förstå, den nya FAL dock inte att innebära några avgörande förändringar för konsumenterna ifråga om inställningen till överträdelser av olika biförpliktelser.[158] I de delar lagen innebär förändringar utgörs dessa i stor utsträckning av en kodifiering av den praxis som vuxit fram vid tillämpning av KFL. Som exempel kan nämnas den nya definitionen av begreppet grov vårdslöshet vid tillämpning av framkallande- respektive räddningspliktsreglerna.[159] Som jag kunnat visa i min undersökning torde vare sig bolag eller nämnder tolka detta begrepp så strikt som doktrin och tidigare

---

152 SOU 1989:88 s 191 ff, 317 ff, Ds 1993:39 s 246, FAL 4:11.

153 Detta innebär dock inte att avsikten varit att överlåta på domstolar och andra tvistelösande organ att bedöma vad som är ett godtagbart försäkringsskydd sett ur försäkringstagarnas perspektiv, det ankommer fortfarande på bolagen att avgränsa försäkringens riskområde.

154 Se ovan under 5.2.

155 Wilhelmsson talar om att när man i skälighetsbedömningen av ett avtalsvillkor lägger tonvikten vid den enskilde personens ställning så bygger bedömningen ofta på en atomistisk syn på rätten och samhället. Avtalsvillkorens betydelse för större samhällsgrupper blir då lätt ointressant, Om styrning av försäkringsvillkor, 1977, s 159.

156 SOU 1995:87 s 130 ff.

157 Prop 1994/95:16 s 75.

158 Ds 1993:39 s 156 ff samt 234 ff.

159 FAL 4:9.

rättspraxis ger underlag för.[160] Jag har också kunnat visa att identifikationsgrunden väsentlig ekonomisk gemenskap inte kommit att tillämpas på det sätt som föreskrivits i förarbetena till KFL. Makar torde genomgående identifieras med varandra utan särskild diskussion om huruvida såväl giftorätts- som brukandegemenskap har förelegat.[161] Även i detta fall innebär den nya FAL att rådande praxis blir lag, makar, sambor och övriga familjemedlemmar identifieras med den skadelidande när det skadade utgör bostad och bohag.[162] Vidare förbjuder den nya lagen påföljd vid enbart ringa oaktsamma åsidosättanden av de olika biförpliktelserna.[163] Enligt KFL är det endast vid åsidosättande av föreskrift i avtalet som påföljd kan komma ifråga vid så lindriga överträdelser. Som framkommit av min undersökning anses det emellertid som huvudregel alltid oaktsamt att bryta mot en i avtalet preciserad handlingsföreskrift, varför förändringen knappast torde vara av avgörande betydelse.[164]

Även om den nya FAL alltså i stort tycks lägga fast den praxis som utvecklats vid tillämpningen av KFL:s nedsättningsregler är det ändå möjligt att det i det lite längre tidsperspektivet kan bli tal om avgörande förändringar också av detta individuellt inriktade konsumentskydd. Jag syftar då på det arbete som bedrivs inom ramen för EU för att åstadkomma en gemensam civilrättslig reglering på försäkringsrättens område. Som framkommit i kapitel 7 innebär förslaget, sådant det ser ut idag, ganska radikala försämringar för konsumenternas del. Skulle detta förslag komma att förverkligas, och kommer dessutom den offentliga kontrollen av försäkringsvillkorens skälighet att avvecklas i enlighet med vad som föreslås av Försäkringsutredningen, står vi inför en situation som delvis påminner om läget före antagandet av 1927 års FAL. Huruvida så kommer att bli fallet lär framtiden få utvisa.

160 Se ovan under 5.4.3.3 samt 6.4.2.

161 Se ovan under 5.3.3.2, 5.5.3.2 samt 6.3.2.

162 FAL 4:8.

163 FAL 4:9

164 Av ds 1993:39 följder dessutom uttryckligen att den praxis som utvecklats vid tillämpning av KFL 31 § bör kunna behållas, s 242.

Summary

1. Introduction, presentation of topic and its delimitations. (Part 1)

The majority of consumers indemnify themselves against economical losses suffered in the capacity of private person. Many choose to supplement the basic protection provided by social insurance with private life-, health- and accident insurance. In the area of insurance covering loss or damage of privat property a myriad of package plans can be offered to individuals seeking to protect themselves against damages within, for example, home, household goods or other privately owned property. The privately underwritten insurance policies have great social and economical importance. The need to regulate the relationship between parties within such a contractual agreement therefore attracted attention at an early stage. The prevailing climate of the early 1900´s in which the individuals freedom to enter into a contract, in combination with policyholders inferior status, often led to a situation in which the terms of insurance were seen to be regid. Legislators felt themselves called upon to intervene. Thus on January 1, 1928 the Insurance Contract Act was taken into effect. This law came to include coverage for commersial business as well as private individuals. The Insurance Contract Act, which includes a series of stipulated considerations, was primarily formulated to protect policy-holders from the superior status of insurance companies. What was to be viewed as a suitable level of protection reflected, as one would expect, the conditions for the period when the legislation was beeing developed. Despite the use of the Insurance Contract Act as an exemplary model of well functioning legislation, debate broke out in the 1970´s as to whether the law actually filled the modern demands of consumer protection. As a direct result a committee was establisched in 1974, The Board of Insurance Law , with the directive to revise the Insurance Contract Act. The work of this committee resulted in the Consumer Insurance Act, taken into effect in January 1, 1981. This law includs homeowners-, travel-, motor vehicle- and boat insurance. Life-, medical-, accident- and group insurances as well as a series of special object insurances (for example jewelry or furs) were disincluded from this type of protection. The rules drawn up were seen to be non-applicable to these insurance forms.

The Consumer Insurance Act of 1981 completed the first stage of a total revision if insurance law. Thereafter a pause was taken in the reformation work. In 1986 a proposal to law addressing individual indemnity was presented. This proposal was followed by a draft in 1989 for a law embracing damage loss. Both proposals were revised to a single piece of legislation, the Insurance Contract Act, which was presented as a departmental memorandum in 1993.

The Consumer Insurance Act, mainly mandatory in nature, aims to strengthen the position of consumers in several ways. Of importance in the reformation work were to create a new regulation concerning the so called secondary duties or considerations. These new rules stipulate the conditions for sanction when any of the duties, besides those outlined as the contracts primary consideration, the premium, are neglected. They also include directives regarding how said sanction should be determined. The secondary duties include an information obligation when entering into the contract, an obligation to maintain risk level of the insured object, or in the event of increased peril to inform the underwriter, a duty to refrain from causing a contingent event, eg to follow specific safety instructions, a rescue duty, an obligation to cooperate in the event of a settlement and, finally, a duty to avoid such

action as would result in an incorrect settlement based on fraudulent acts of the insured. The Insurance Contract Act of 1928 had already included a series of rules limiting the opportunity for underwriters to react against breach of any one of these considerations. Deductions as sanction were, however, determined in a most clumsy fashion. In certain cases a rule to show cause was applied (principle of causality). When breach of such a secondary duty can be proven and bound by cause upon destrucion, loss or injury of an insured object no pecuniary benefit will be awarded, whereas lack of such causul band entitles the injured party to full benefit. Other cases will be decided by the "pro rata method". Settlement level will be determined proportionately in relation to the premium in fact paid and the premium which should have been paid in order for the insurance company to indemnify the insurable interest. In still other cases the law direct companies to exercise discretion when determining sanctions.

The Consumer Insurance Act of 1981 strived to be more flexible in regards to necessary actions when penalizing a breach of the secondary duties. A simplification of the rule system was also seen as desireable. As a result, the Insurance Contract Act of 1981 abandoned the rather detailed system of regulations and focused primarily on four main guidlines which specify that such sanction, whitout regard to wich duty is neglected, should be determined arbitrarily. This sanction can most easily be compared to adjustment of a claim. Such a possibility to modification is in law text referred to as "reduction of the indemnity".

The rules for reduction were sharply criticized by, among others, the insurance branch itself. It was argued that, for instance, such leniency would result in carelessness on the part of the policy-holders. As a direct consequence a need to increase premiums would arise. The vague formulation of these same rules were seen as a risk for legal security. Of special interest is the fact that in the preliminary work for this legislation it was considered desireable that these guidlines was to be given a more specific content in the insurance contract. The purpose of this was to meet the demand of uniformity and predictability in the work of determining claim settlement. In other words, the practical implementation of the intentions of the law was passed on to an insurance branch not at all positive to the proposed changes.

Because of the debate raised regarding the rules for reduction and the central juridical importance in the area of insurance law that these rules occupy, my interest for the interpretation and practical application was aroused. In these thesis I analyze three of the reduction rules as outlined in the 30, 31 and 32 paragraphs of the Consumer Insurance Act. These particular rules consider the question of penalty when the policy-holder neglects the information obligation, exercises a breach of a safetyregulation or when the events leading to claim are a direct result of the actions of the policy-holder, or person which can be traced to the insured (identification). The fourth rule of reduction, in 34 paragraph, which considers the question of reduction as a result of fraudulent information given by the insured in connection with a claim, is not addressed within the frame of this paper. Not only does this go beyond the boundaries of my work but this rule will first become relevant after the event of loss, damage or liability.

The main purpose of this thesis has been to clarify the juridical significance of the examined regulations. I have also attempted to build an opinion on how these same guidlines have effected the actual written contract of the insurance comapnies as well as damage claims settlements.

The research regarding the legal implications of the reduction regulations is built on a traditional juridical method. That is to say, the content of these rules has been analyzed in relation to the preliminary legislation work, doctrine and case-law. Comparisons have been carried out giving consideration to what is valid and applicable within other areas of the legal system. As a result of the low number of actual court decisions, I have focused on the legal usage developed within The Public Complaints Board (Allmänna reklamationsnämnden,

ARN), hereafter referred to as the PCB, and the Council for the Conditions for Damage Insurance (Skadeförsäkringens villkorsnämnd, SkVn) hereafter referred to as CCDI. The PCB is a government authority which, free of charge for the affected consumer, will try different types of civil law cases - among them insurance disputes. The CCDI is a private institution to wich insurance comapanies may turn for the purpose of soliciting a statement regarding the interpretation of a disputed contractual consideration in a specific case.

In reviewing the effects of these regulations on the policy documents of the individual insurance companies I have examined home- and travel insurance agreements effected under the period of january 1, 1981 to November 30 1995. Due to limitations of space I have excluded, motor vehicle-, and boat insurance, to which the legsilation is otherwise applicable.

The Swedish insurance market is represented by a number of insurance comapnies which provide the chosen type of insurance protection. In order to acquire a manageable working material I have limited my research to include the contracts from the follwing underwriters: Folksam. Länsförsäkringar Nordvästra Skåne, Skandia, Trygg Hansa, Piteortens and Wasa. Together these companies represent more than 90 percent of Swedish consumer policies within loss, damage or liability insurance.

The research material accumulated regarding how comapnies have applied their contracts are based on those disputes tried by the PCB. Cases represented have been current during the period January 1 1981 to November 30 1995. The greater part of these decisions are related to the theft clause of the policy. This due to the fact that such clauses include directives for safety precautions. Damages due to theft are relatively common and, furthermore, easy for the insured themselves to cause because of lack of prudency in care of the insured object.

Because this thesis includes how various comapnies have incorporated the aforementioned rules of reduction, as well as the effects claim adjustment, I present a selection of the menas by wich insurance companies have been steered to meet the goals of the legislation under examination in the first section of this thesis. Firstly, I discuss the significanse of the mandatory nature of the legislation. Therafter follows a brief outline of the control exercised via the different institutions responsible for judicial decisions and those exercising supervision over leagal usage. Such organs include the National Finance Inspection Council, the courts, the PCB and the CCDI. Several informal means of steering, are also mentioned in this context. Finally I address the role of market competition in the development of an insurance climate with much more flexible considerations for plicy-holders.

2. Rules of reduction. (Part II)

Despite the fact that 30-32 paragraphs of the Consumer Insurance Act address extremely different obligations for the policy-holder, these regulations have certain qualities in common. These sections of the law are constructed similary, having the common purpose to enable a variety of penalty judgements. A breach of a secondary duty will, for example, never lead to a reduction unless some form of neglience on the part of the insured can be proven. Demands as to what this negligent behavior will include will vary dependant upon which of the secondary duties have been violated. Withholding of information assumes the policy-holder has been more than isignificantly negligent. Breach of a directive in the contract can be sufficient to fulfill the requreiments of isignificant negligence whereas the causality principle will demand the existence of gross negligence in order to effect the claim adjustment. Logically one can see that, in each case, it is of utmost importance to determine what is to be considered more or less negligent. How such a determination is to be made i discussed in depth in this thesis. Within the context, it is argued, an estimate of negligence

should take into consideration conditions which in general have meaning for such an estimate when determining responsibility for damages, as well as eventual reduction of settlement. Points to consider include how great the risk for damage has been, the probable dimension of the damage, the possibility to prevent said damage and, finally, the acting individual´s own comprehension of peril. With reference to what is applicable in the case of shared liability, one should also consider whether it would have been especially costly or unnatural for the injured party, that, without personal fault, has been placed in a situation which he or she later discovered was beyond his or her control. According to board decision precedents, breach of a specific safety regulation is in principal always viewed as negligent behavior. In such a case involving breach of a safety directive the insured can, theoretically, expect a reduction on the settlement sum. The degree of negligence will however have effect on the size of the claim reduction.

As mentioned earlier, the rules of reduction indicate that the penanlty be determined based on what is deemed reasonable. In all cases, except those in wich a claim situation is created, the first consideration is given to whether there exists a predictability of outcome, eg damage, loss or injury, when ignoring a secondary duty. In the creation of a claim situation, causally will be regarded as an objective condition for reduction. What is required in defining a casual relationship between a given behavior (or failure to act) and an actual loss, is one of the most difficult questions in compensation law. In general it is argued that casual relationships assume that damage is not simply a result of natural occurances. The circumstances surrounding an event will effect the assessment of casuality. In reviewing the preliminary work to the Consumer Insurance Act of 1981, one finds that legislators intentions were to emphasize the character of the casual relationship according to which of the secondary duties had been neglected. A breach of the informational obligation, or failure to report an increased risk, is seen to be sufficient for causallity, while neglect of a safety regulation will require a more manifest and direct casual realtionship.

Besides causality, the reduction on a settlement can also be effected by the determined degree of negligence. A willfull violation of a secondary duty ought to be penalized with a larger reduction than negligent behavior. However, this is far from a consistent practice as is shown in the contents of this paper.

The extent of a given penalty can also be affected by "other circumstances". As an example of this, one can refer to preventive effects of an eventual penalty. Preventive considerations are especially significant relative to safety regulations. Prevention can also be of importance in other cases. This become particulary evident when risk for loss of compensation is not the primary grund upon which the behavior of the insured is founded. Not only the loss of pecuniary benifit, but just as well anexiety aroused by the idea that a burgler may come into one´s home, can motivate the insured to meet the policy demands of locking the door. Equivalent incentives to cautionary action is lacking, for example, in reference to the information obligation. These conditions enable usage of settlement reduction as an instrument for attaining behaviour modification. However, as evidenced by the completed research, it has become less common for insurance companies or the respective supervisory boards to recomend a larger reduction based on the idea of prevention. Such has been the development irrespective of wich of the secondary duties studied.

According to the preliminary legislative work, one may take in to consideration the particular needs of the insured party when determining the extent of a settlement reduction. This should, as a rule, occur only when the destruction or damage is deemed socially burdensome as in the case of extensive fire damage to all property. Of the research presented here one sees that the needs of the injured party are seldom assigned great importance. This is perhaps best explained by the fact that disputes between insured and underwriter regarding these types of losses are exeptional cases. It is also possible that the insured waives the right to claim social pecuniary difficulties directly related to property loss when negotiating

settlement. This may be due to lack of clarity, in either the policy or insurance legislation, that such a condition can have meaning for reduction levels.

Yet another condition that can effect the extent of a settlement reduction is whether an underwriter can be found at fault when a breach of duty occurs. Such can be the case, for instance, if the terms of the policy are unclear, or if an insurance agent has mislead the policy-holder in regards to the factual contents of the agreement. The latter case raises the question as to what degree a representative is authorized to bind a comapny to other than minor aberrations, to standard policy agreement. Furthermore, such actions on the part of an agent can result in a more lenient panalty than would normally follow a breach of duty.

The question of who the negligent party is can also effect reduction levels. Failure of the policy-holder to relay correct information about the insurable interest can result in a reduction of the settlement sum for an additional insured. Similarily this applies in the case of a breach of safety regulations and cause of a contingent event. In the latter case, as well as violation of safety regulations, other individuals than the insured can be deemed negligent. A person acting on permission of the policy-holder may be identified with the insured and thus is the liability of the insurer. The same is true when the party at fault has had an extensive ecconomical relationship to the insured. Futhtermore violation of duties can result in a settlement reduction for the insured when a third party, responsible for supervision of the insured object, has been negligent. In the event that a party suffering a loss has not been responsible for a negligent behavior, but by law may be subject to a reduction, the extent of the penalty should be adjusted downwards in comparison to the normal penalty incurred if error or oversight is on the part of the insured. Such a reduction has generally been limited to half of the expected amount, as shown in the examination of the case-law presented in this paper.

As mentioned previously, the circumstances which can effect the extent of a possible settlement reduction in a specific case are rather large in number. One is given the impression that the rules are difficult to apply in practice. Within this context one should also keep in mind that breach of secondary duties is not uncommon. That is, these rather complicated decisions are carried out in a wide range of cases. Legislators were not naive to the difficulties created for the insurance branch. Therfore several typical cases and the appropriate reduction levels were presented within the framework for the preliminary work. This despite the unavoidable risk of forming standardized penalty levels. This is exemplified in two ways. Firstly a standard reduction is written into policy agreements. Secondly are the guidlines for determining reduction levels, established through the mutal work efforts of insurance comapnies and the former Insurance Inspection Council, now known as the National Finance Inspection Council.

2.1 Information obligation.

The firts secondary duty which a policy-holder is expected to uphold is called the information obligation. When entering into a contractual agreement the insured is obliged to give the insurance comapany correct risk information. He may not withhold any important peril information. Included in the information obligation are the circumstances which are, or should be, known for the insured when entering into the contract. The insurer may however impose a further obligation for the policy-holder to supplement, or revise, eventual errors in an application for insurance. Such reservation are currently common in most homeowners insurance polisies.

As stated earlier penalty for a breach of duty regarding information is determined by

discretionary action with consideration given the accuracy of the risk information and its´ importance for the occurance, or size, of loss, the degree of negligence, and other situational circumstances. In general insurance policies embrace a 10 percent standard reduction as penalty for violation of duty. This reduction can be increased in more serious cases but may even be eliminated if the violation is deemed less significant.

The information obligation is of particular importance for consumers when entering into a homeowners insurance agreement. The research presented here does not show a tendency that insurance companies to a greater extent demand information about the insurable interest, rather the opposite is found to be tru.

2.2 Policy directives.

The rule of dictated instructions found in policy agreements is, as the other secondary duties, mandatory and for the benifit of the consumer. It can however be difficult to determine if said rule applies to a given consideration. To the stipulated considerations which aim to define and delimit the insurance indemnity this rule is not applicable. It is not however impossible that insurers will try to circumvent the law by formulating a directive to include liability. To exemplify, rather than dictate that a home shall be kept locked when the owner is away (a safetyregulation) the insurer stipulates the consideration so as to secure the policy-holder against loss sustained by burglary (implied liability). A condition such as the latter includes a concealed requirement for a given behavior pattern and, thus, should be classified as a safety-regulation. The question as to how the condition of scope should be separated from the other directives has been dealt with in the doctrine and the practice of the supervisory boards. In this thesis it is shown that the board will first determine if there exists obscurities in the text of the policy, or if the formulating of the condition appears misleading, before passing judgement on whether a condition is to be included in the rule of safety instructions or not. Such vagueness has caused this condition to be treated as a regulation. For theft insurance expecially high demands are made on clarity. The supervisory boards have even given consideration to the appropriateness of the condition, as well as the costs involved for the group of insured, if the condition should be viewed as a directive. Furthermore a degree of importance has been assigned to the question of whether a specific group of insured would be misfairly treated should a condition limiting liability be accepted. The general practice has been to interpret conditions in wich there exists concealed requirements of given behavior patterns restrictively.

The rule of penalty for violation of a policy directive found in the Consumer Insurance Act has had great practical significance. The rule includes directives which oblige the insured to inform the underwriter of increased peril. Furthermore it applies to safety regulations and directives obliging the insured to observe the rescue duty as well as to cooperate in the event of claim settlement. According to the law penalty in all of these cases assumes a minimum of slight negligence for a violated directive. The demands for carefullness are high. As noted earlier, in most cases a breach of a contractually stipulated directive is viewed as more than slightly negligent.

Despite the high demands of the law to exercise prudency, as a rule only gross negligence in regards to the duty to report increased risk should result in penalty. This according to the preliminary legislative work. The same is seen to be valid regarding the recue duty. Here one may note that this is not often evidenced in the examined policies. In general a 10 percent standard deducation is recommended for failure to report a change in risk level as well as breach of the rescue duty when the action is deemed negligent.

One can best describe the development of events as turbulent, in referrence to the safety-regulations, since the passing of the law. Insurance companies purported, when the law went into effect, that due to costs it was of importance to maintain the strict penalties dictated by tradition. Therefore a large number of policy directives were included in a regulation which, in the event of transgression, resulted in a reduction of 100 percent. A benifit could however be paid if special circumstances supported this. By this, insurers meant, companies allowed for consideration to situational circumstance in the individual cases. This was criticized by many. The question was raised as to whether this was not in fact in direct variance with the law. The PCB recommended through its decision-making practices that the stadard deduction should stay at 50 percent. According to the council deviations, upwards or downwards, should be based on the 50 percent level and thereafter an increas or a decrease of the reduction should be properly motivated for the case in question. Differing from the PCB the CCDI was of the opinion that the law allowed for this type of stipulation of conditions, as applied by the insurance companies. Almost immediately a dispute arose and was driven further into the courts for settlement. When this case (the so called Landskrona case, NJA 1984 s 829) reached the Supreme Court in 1984, it was no longer relevant. After negotiations with the, then titled, National Insurance Inspection in 1982, companies had agreed to change their ploicy conditions. A 50 percent standard deduction for failure to uphold safety regulations aimed at burglary prevention was accepted. Folksam shortly after left the cooperative efforts and included instead in their policy agreements a 25 percent reduction as standard. Other companies together with the National Insurance Inspection agreed upon the new reduction-guidlines wich went into effect 1984. These same guidlines are still in usage. The guidlines recommend a standard deduction of 25 percent when directives targeting brglary prevention are violated. For theft outside the home denotes a standard deduction of 50 percent. In other words the accepted guidlines are more generous than the original practices of the PCB supported.

The safetyregulation as presented in the examined policies are in some cases rather detailed and not easily interpreted. For damages due to theft the multually agreed upon guidlines have facilitated the settlement of claims so that contractual pracitces have progressively become more uniform. A large portion of this thesis has been devoted to the interpretation of, and the degree of penalty reduction for, different typical cases of the various safetyregulations.

2.3 Intentional or negligent causing of the event insured.

When the insured, or a person who can be identified with the insured party, produces a cause, or brings about an effect contributing to a claim, the right to benifit is forfeited. Has the insured caused a claimsituation through grossly neglignt action the benifit penalty may be reducted, provided there is no legal liability for the damage caused. In the latter case benifit will be paid out of consideration for the injured party. The law allows companies in the non-liability cases to stipulate that damages arising due to more than slight contributory negligence may result in benefit reduction. In reviewing the general considerations of the insurance branch one is given the impression that insurers have not wanted to exercise the opportunity to include directives on penalty adjustment, other than the event of gross negligence. This due to lack of a specific statement in the general considerations that slight negligence may result in a penalty. In the special clauses of a policy however there may be a series of stipulations denoting reduction of benefit should the insurable interest be managed in a less than acceptable fashion. Such considerations shall, according to the preliminary work for the Consumer Insurance Act, be viewed as a duty to refrain from causing the event insuerd. Companies seem to interpret this in relation to safetyregualtions. This can mean that already in case of slight negligence reduction penalties are incurred. Furthermore, third party liability is extended to include those with with supervision over the insurable interest. The

supervisory boards have been inresolute relative to classification of this type of consideration. In this thesis I have dealt with these considerations as they are addressed by the rule of intentiona or neglgent causing of the event insured in the Consumer Insuranse Act, citing the statements of the preliminary legislative work.

In the same manner as with the safetyregualtions, the development of precedents when interpreting the different causal considerations is presented in this thesis. Among other points, the discussion addresses such cases where there exists an obvious risk for damage or the event when the liable individual has had personal insight as to peril and the effects of the extent of penalty. The discussion goes on to include effects on reduction levels in such cases as prevention opportunities, insufficient control and individuals under the influence of alcohol. The research shows that neither the supervisory boards, or the insurance comapanies, maintain the high demands for defining negligence which have thus far been applied in determining a specific action as grossly negligent. The term gross negligence would seem to have developed its´own definition in application to the examined considerations.

2.4 The situation in Denmark, Norway, Finland and the European Union.

The second section of this thesis briefly addresses the question of penalty due to breach of secondary duties as statutorily regulated in Denmark, Norway and Finland. Thereafter follows a short presentation of the development of similar policy within the area of insurance in the European community law.

This thesis has been concentrated on the swedish climate primarily due to the uniqueness of the swedish legislation, current under the observation period, and its´view of how breach of secondary duties ought to be managed. As the Scandinavian legal tradition is often a shared one, Scandinavien material has been included in the final presentation. Towards the end of the research period the two Scandinavien counties Norway and Finland have adopted laws similar to the Consumer Insurance act calling for discretionary judgements when determining panalty levels for violation of secondary duties. This being the case, a brief reiw of the circumstances in these countries was deemed well motivated.

Having recently attained membership, Sweden is now subject to the directives within the European Union. This naturally arouses an interest to the work as it develops in the union and explains its´inclusion in the discussion.

3. Evalution. (Part III)

In the third an final section of this thesis the relationship of the stipulated considerations for insurance and the settlement of claims to the compulsory lawregulations is discussed. The results of this research is presented in descriptive form. It is established here that considerations have progressively become more beneficial to the insured. However certain provisions are not exactly in accordance with the recommendations found in the preliminary legislative work, although one can hardly argue that there remains considerations in direct opposition to the statuory regualtions. As asserted earlier insurers will take advantage of the opportunity to include standard reductions in the policy agreement. This applies to violation of the information duty, neglcting to reprot increased peril, breach of rescue duty and failure to cooperate in the settlement of a claim. Even in the case of the safetyregulations certain standardizing of penalty levels appears in policy contracts. Otherwise it seems that the general guidlines steer the work of determining reduction levels in such cases. The opposite

can be said to be tru in the event of causing the damage.

Regarding the question of how companies apply the considerations in claim adjustment, the acquired material has been limited so as to allow research into how safety regulations, respective contributory negligence, for insurnce against theft or burglary have been applied. In these cases I have studied the extent to which the PCB have chosen to modify the decisions of the insurance comapny.
As evidenced in the research the number of disputes resulting from a breach of a safety-regulation has decreased over time. The development have not been equally as positive in the case of causing of damage. This is most likely explained by the changes taking place under the research period. That is to say, it has become more common that insurance policies include generally held considerations of prudency.

A more unanimious view of how extensive a reduction should be in the event a violation of a safety regulation occurs seems to have progressively developed. Under the latter part of the research period the PCB has, in contrast to this recommended in a growing number of cases that insurers raise indemnity levels. The cause for this is not easily established. One possibility is that only the more difficult cases lead to a dispute. Another possible explanaition may be that insurance companies have again placed larger demands for prudency on the part of the policy-holder.

With regard to the duty of contributory negligence the PCB has consistently throughout the research period modified the penalty levels of reductions, as determined by insurers, more often than in the case of the other directives. This with exception for the period up to, and including, 1983 when the new guidlines for benifit reduction in claims resulting from damage due to burglary went into effect.

This research shows that what insurance comapnies view as a reasonable reduction can differ markedly from the judgment of the PCB. A difference of 50 percentage points or more has often existed between the reduction demanded by the insurer and that which the council has recommended. This has been the case in not less than two-thirds of the examined disputes under the entire research period. In other words, the insurance companies appear to have a much stricter attitude in regard to determination of penalties than of the PCB.

Further the research reveals that the pecuniary amounts disputed have in general not been especially great. Regarding the safety regulations, which target theft prevention in private dwellings, just over one-third of the damages incurred have amounted to less than 10 000 SEK before the deductible. For theft outside the home just over two-thirds of damage sustained has fallen short of 10 000 SEK. Nearly half of the studied cases of causing damge have been based on damage levels of less than 5 000 SEK before deductible. One should observe that the entire amount of indeminification need not have been included in the studied disputes. For example a comapny may have reduced a settlement with 25 perscent, citing breach of a safty regulation. If the damages amount to 10 000 SEK this results in a penalty of 2 500 SEK to wich must be added the deductible. Should the injured party turn to the PCB in protest, the case will not disputing the entire damages (eg, the 10 000 SEK); rather the claim adjustment of 2 500 SEK.

Even if the majority of these cases have been concerning claims of less than 10 000 SEK, one should note though that sums of greater than 100 000 SEK have also been forthcoming.

In conclusion the complete research gives evidence that it can be profitable to lodge a complaint over insurance settlements. However it is also shown that pecuniary benifits awarded the injured party are not generally so great. This may be interpreted to mean that the rules of reduction are, on the basis of consumer protection, not viewed as being especially important. In my judgment, however, such an inference would be less than correct. This

development of more lenient penalty levels for breach of secondary duties, since the enactment of the Consumer Insurance Act, is apparently seen by the majority of consumers as positive. If nothing else the reduced number of disputes arising from decisions on penalties due to violations of secondary duties supports this assumption.

Looking at future, the new Insurance Act, presented here in the introduction, implies no greater changes for consumer insurance in regards to the examined regulations. To th extent that new law deviates from the Consumer Insurance Act it appears that legislators intend to establish by law practices as developed in legual usage of the Consumer Insurance Act. This applies, for example, in the interpretation of the concept of gross negligence in relation to causing damage. In the new legislation this term is given its´own specific definition, independent of the normal interpretation in other contexts. As I have discovered and pointed out to the reader, the supervisory boards can hardly be said to have maintained the strict demands of, for example, legal liability when an action shall be deemed grossly negligent. The new law also prescribes that slight negligence should never lead to penalty. Violation of safatey regulations have generally also been viewed as negligent behavior within the framework of insurance policy agreements. Therfore one can expect that prevailing practices in regards to this should also appear in the law text.

Still further ahead in time it is conceivable that the Europena Union will succed in forming a common legislation in the area of insurance law. The proposals thus far drafted lead one to expect that consumer protection in that case will undergo quite drastic changes. Important as any question, this applies to determining the appropriate response to transgression of the various secondary duties. In many ways these proposals imply a regression to former legal provisions as regulated by the Insurance Contract Act of 1928. Should such directives be approved and enacted, it is hardly an exaggeration to argue that the future for consumer protection would be severely undermined. Whether developments are realistically represented by such a scenario remains to be seen.

Stort tack till Shari Granlöf för hjälp med översättningen!

Förkortningslista

AB	Allmänna bestämmelser.
ARN	Allmänna reklamationsnämnden.
AVLK	Lag (1971:112) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden.
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandligar på förmögenhetsrättens område.
Ds	Departementsserie.
EG	Europeiska gemenskapen.
EU	Europeiska unionen.
FAL	Lag (1927:77) om försäkringsavtal (alt nya FAL som ännu ej fått något SFS-nr).
FL	Förvaltningslag (1986:223).
FRF	Försäkringsjuridiska föreningens rättsfallssamling.
FRL	Försäkringsrörelselagen (1982:713).
HD	Högsta Domstolen.
HovR	Hovrätten.
JO	Justitieombudsmannen.
JT	Juridisk Tidskrift.
KFL	Konsumentförsäkringslagen (1980:38).
KKL	Konsumentköplagen (1990:932).
KTjL	Konsumenttjänstlagen (1985:716).
KöpL	Köplagen (1990:931).
MD	Marknadsdomstolen.
MFL	Marknadsföringslagen (1995:450).
NFT	Nordisk Försäkringstidskrift.
NJA	Nytt juridiskt arkiv.
NOU	Norsk offentlig utredning.
NRt	Norsk retstidende.
Ot. prp	Norsk proposition.
PreskL	Preskriptionslag (1981:130).
Prop	Proposition.
RB	Rättegångsbalken.
RH	Rättsfall från hovrätterna.
RRV	Riksrevisionsverket.
SFS	Svensk författningssamling.
SjöL	Sjölagen (1994:1009).
SkFl	Skadeförsäkringslagen.
SkL	Skadeståndslagen (1972:207).
SkVn	Skadeförsäkringens villkorsnämnd.
SOU	Statens offentliga utredningar.

SvJT	Svensk Juristtidning.
TSL	Trafikskadelagen (1975:1410).
UB	Utsökningsbalken.
Uppl.	Upplaga.
VH	Villa-hemförsäkring.
VHA	Villa-hemförsäkring, allrisk.

Källor och litteratur

Adlercreutz, A,	Avtalet och fordringen särskilt vid varaktiga avtal, i Festskrift till Jacob Arnholm, Oslo, 1969, s 293 ff.
Adlercreutz, A,	Avtalsrätt I, 9 uppl, Lund, 1989.
Adlercreutz, A,	Avtalsrätt II, 3 uppl, Lund, 1991.
Adlercreutz, A,	Avtalsrätt I, 10 uppl, Lund, 1995.
Ag, L,	Försäkring och konsument, NFT 3/1975.
Agell, A,	Samtycke och risktagande, Stockholm, 1962.
Agell, A,	Om orsaksrekvisit och beviskrav i skadeståndsrätten, i Festskrift till Per Olof Ekelöf, Stockholm, 1972.
Almén, T/ Ekelund, R,	Lagen om avtal, Kommentar, 8 uppl, Stockholm, 1968.
Andersen, K	Erstatning for personskade og for tap av forsørger, Oslo, 1975.
Andersson, A,	Skaderegleringslöften, NFT 4/1995 s 338.
Andersson, H.	Skyddsändamål och adekvans, om skadeståndsansvarets gränser, Uppsala 1993.
André, M,	Strukturer i 36 § avtalslagen, SvJT 1986 s 526.
Appeltoft, O/ Hahn B Frostell, H/ Gabrielsson, E	Kommentar till försäkringsrörelselagen m m, 2 uppl, Stockholm, 1994.
Aubert, V/Eckhoff, T/Sveri, K,	En lov i Søkelyset, Oslo, 1952.
Aubert,V,	Inledning till rättssociologin, Stockholm, 1981.
Bauer, A C/ Roos, C M,	Vad täcker hemförsäkringen?, Stockholm, 1979.
Beckman, N, Holmberg, C, Hult, B, Strahl, I,	Kommentar till brottsbalken II, 4 uppl, Stockholm, 1978.
Bengtsson, B,	Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållande, Stockholm, 1960.
Bengtsson, B,	Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv, Stockholm, 1962.
Bengtsson, B,	Särskilda avtalstyper I, 2 uppl, Stockholm, 1976.
Bengtsson, B,	Försäkringsgivarens regressrätt, NFT 1976 s 225.
Bengtsson, B,	Om jämkning av skadestånd, Stockholm, 1982.
Bengtsson, B,	Om skälighetsregler i ersättningsrätten, i Festskrift till Jan Hellner, Stockholm, 1984.

Bengtsson, B,	Anmälan av Peczenic, Causes and Damages, SvJT 1980 s 606.
Bengtsson, B,	Anmälan av E. Nilsson och E Strömbäck: Konsumentförsäkringslagen, SvJT 1985 s 729.
Bengtsson, B,	Inlägg i diskussionen med anledning av A Vinding Kruses föreläsning (om preventionen i ersättningsrätten), SvJT 1987 s 417.
Bengtsson, B,	Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1985 - 1988 i SvJT 1990.
Bengtsson, B,	Försäkringsrätt, 4 uppl, Stockholm, 1992.
Bengtsson, B,	Försäkringsrörelselagens principer och civilrätten, JT 1992/93, s 215-234.
Bengtsson, B,	Svensk rättspraxis inom skadestånd och försäkring 1989-1992, SvJT 1993 s 781.
Bergström, Samuelsson, P,	Avtalsfrihet i aktiebolagsrätten, TfR nr 2 1995.
Bentzon,D /Christensen, K,	Lov om forsikringsaftaler I, Köpenhamn, 1952.
Bernitz, U,	Riktlinjer och generalklausulsteknik, Nu B 1975:5.
Bernitz, U,	Småföretagarskydd mot oskäliga avtalsvillkor, särskilt 36 § AvtL, i Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1887-1987, s 107, Stockholm, 1987.
Bernitz, U,	Standardavtalsrätt, 6:e uppl, Stockholm, 1993.
Beskow, A,	Kommentar till Anders Höglunds artikel "Skadereglerares ställningsfullmakt", NFT 1/1996 s 103.
Bladini, F,	Gruppskadeförsäkring, Stockholm, 1990.
Bolding, P O,	Har försäkringsfallet inträffat?, Stockholm, 1952.
Bolding, P O,	Går det att bevisa?, Stockholm, 1989.
Bruce, H,	Från sjuk- och olycksfallsnämndens verksamhet, NFT 1958 s 29.
Bull, H J,	Tredjemansdekninger i forsikringsforhold, Oslo, 1988.
Börjesson, U,	Skall kontraheringsplikten slopas med hänsyn till EES-avtalet? NFT 3/1994.

Börjesson, U,	Uppsats för IFU:s högre utbildning för juridik, Kontraheringsplikt, en studie av Konsumentförsäkringslagen och nya Skadeförsäkringslagen i en internationell jämförelse.
Carbell, L,	Felbegreppet och undersökningsplikten enligt JB 4:19 i Festskrift till Jan Hellner, Stockholm, 1984.
Carstén, M,	Försäkringstagarens upplysningsplikt vid ingående av försäkringsavtal,NFT 1/1982 s 1.
Christensen, A,	Säljföretagets ansvar för försäljarens culpa in contrahendo vid hemförsäljning och andra konsumentköp, SvJT 1974 s 738.
Conradi, E,	Skadeståndsrätten och verkligheten, SvJT 1969 s 317.
Cooter, Ulen,	Law and Economics, Harper Collins publishers, 1988 USA.
Dufwa, B W,	Flera skadeståndsskyldiga II, Stockholm, 1993.
Dufwa, B W,	Flera skadeståndsskyldiga III, Stockholm, 1993.
Eckhoff, T ,	Retskildelære, Oslo, 1971.
Ekelöf, P O, Boman R,	Rättegång I, 7 uppl, Stockholm, 1990.
Ekelöf, P O, Boman R,	Rättegång IV, 6 uppl, Stockholm, 1993.
Ekelöf, P O,	Är den juridiska doktrinen en teknik eller en vetenskap?, Stockholm, 1951.
Ekelöf, P O,	Förhållandet mellan nämnder och domstolar, NFT 3/1979, s 220.
Ekelöf, P O, Nordensson, U, Åsberg, R,	Rättsbildning genom Högsta Domstolen eller skadenämnderna, NFT 3/1979, s 218.
Eklund, R/Hemberg, W,	Lagen om försäkringsavtal, 3 uppl, Stockholm, 1957.
Englund, K,	Lagstiftning om tillsyn över försäkringsväsendet, 1921.
Eyben, von, B,	Begrebet grov uagtsomhed, NFT/3 1993 s 244.
Flodgren, B,	Fackföreningen och rätten, Stockholm, 1978.
Forsström, J ,	Preskription av fordringar en kommentar till den nya lagen, Stockholm, 1982.
Gabrielsson, E , Persson, L, Wunderman, H,	Försäkringsrörelselagen med kommentar, Stockholm, 1983.
Gauffin, L, Odelius, B,	Praktisk försäkringsrätt, Stockholm, 1983.

Grobgeld, L,	Konsumenträtt, 9 uppl, Stockholm, 1991.
Grundt, T,	Lærebok i norsk forsikringsrett, Oslo, 1939.
Gränze, L , Roos, A , Schmidt, F,	Arbetstid och semester för jordbrukets utearbetare, Lund 1946.
Grönfors, K,	Skadelidandes medverkan, Stockholm, 1954.
Hellner, J,	Några synpunkter på culpabegreppet inom skadeståndsrätten, SvJT 1953, s 609.
Hellner, J,	Försäkringsgivarens regress, Uppsala, 1953.
Hellner, J,	Exclusions of Risk and Duties imposed on the insured, Skandias festskrift, Stockholm, 1955.
Hellner, J,	Om upplysningsplikt och ansvarsbegränsning i försäkringsrätten. I festrskrift tillägnad Nils Herlitz, 1955.
Hellner, J,	Försäkringsrätt, 2 uppl, Stockholm, 1965.
Hellner, J,	Konsumentskydd i försäkringen, NFT 1/1972.
Hellner, J,	Konsumentskyddet vid köp, Uppsatser i civilrätt I, Uppsala, 1973.
Hellner, J,	Juridiska styrmedel, En skiss. ADBJ-rapport nr 1974-1, 1974.
Hellner, J,	Generalklausuler och avtalsrättens utveckling, JFT 1975 s 92.
Hellner, J,	Skadeståndsrätt, 3 uppl, Stockholm, 1976.
Hellner, J,	Förslaget till konsumentförsäkringslag, NFT 1978 s 81 ff.
Hellner, J,	Svensk rättspraxis. Försäkringsrätt 1972-80, SvJT 1982 389.
Hellner, J,	Några kritiska punkter i den svenska försäkringsrätten, NFT 4/1984.
Hellner,J,	Skadeståndsrätt, 4 uppl, Stockholm, 1985.
Hellner, J,	Kommersiell avtalsrätt, 3 uppl, Stockholm, 1989.
Hellner, J,	Speciell avtalsrätt II, Kontraktsrätt, Stockholm, 1992.
Hellner, J,	Kommersiell avtalsrätt, 4 uppl, Stockholm, 1993.
Hellner,J,	Skadeståndsrätt, 5 uppl, Stockholm, 1995.
Henning, A,	Tidsbegränsad anställning, Lund, 1984.

Herliz, N,	Kulans vid brandskadereglering. I Ekonomiska studier tillägnade Marcus Wallenberg på hans 50-årsdag den 5 mars 1914, Stockholm 1914.
Hessler, H,	Obehöriga förfaranden med värdepapper, 2 uppl, Stockholm, 1981.
Hetzler, A,	I behov av vård? Stockholm, 1978.
Heuman, L,	Reklamationsnämnder och försäkringsnämnder, Stockholm, 1980.
Hult, P,	Festskrift till Marks von Würtenberg 11 maj 1931, Stockholm, 1931.
Hult, P,	Försäkringsavtalslagen, Stockholm, 1936.
Hult, P,	Anmälan av Ussing Dansk obligationsrätt, NFT 1941 s 270.
Hult, P,	Recension avseende Faran och försäkringsfallet av F Schmidt, SvJT 1944 s 893.
Hult, P,	Svensk rättspraxis. Försäkringsrätt 1947-53, SvJT 1954 s 638.
Hultmark, C,	Upplysningsplikt vid ingående av avtal, Stockholm, 1993.
Hydén, H,	Rättens samhälleliga funktioner, Lund, 1978.
Hydén, H,	Kausalanalys - den endimensionella förklaringsmodellen, Tidskrift för Rättssociologi nr 4,1983/84.
Hydén, H,	Ram eller lag? Ds C 1984:12. Stockholm.
Hydén, H,	Rättsregler, 3 uppl, Lund, 1987.
Hydén, H, Stridbeck, U, Åström, K ,	Rätt och reglering, Lund, 1979.
Høeg, K,	Assuradörens rådgivningsansvar, NFT 1/1991.
Höglund, A,	Skadereglerares ställningsfullmakt, NFT 1/1996 s 99.
Jonsson, P , Lindmark, D, Roos C M,	Rättskyddsförsäkringen synad i fogarna, Stockholm, 1982.
Jürning, R,	Genombrottet för kollektiv hemförsäkring i Sverige, Stockholm, 1987.
Jørgensen, S, Lyngsø, P, Thranov, H	Dansk Forsikringsret I, Almindelig del, Köpenhamn, 1965.
Jørgensen, S,	Erstatningsret, Köpenhamn, 1972.

Karlgren, H,	33 § avtalslagen, SvJT 1933 s 219.
Karlgren, H,	Notiser, SvJT 1945 s 218.
Karlgren, H,	Avtalsrättsliga spörsmål, 2:a utvidg utg., Stockholm, 1954.
Karlgren, H,	Kutym och rättsregel, Stockholm, 1960.
Karlgren, H,	Culpa och samtycke inom skadeståndsrätten, Stockholm, 1969.
Karlgren, H,	Produktansvaret, Stockholm, 1971.
Karlgren, H,	Skadeståndsrätt, 5 uppl, Stockholm, 1972.
Kleineman, J,	Jämkning av försäkringsavtal med stöd av 36 § AvtL, JT 1989/90 s 103 ff.
Knudsen, G,	Skjønsmessige kriterier som tvisteløser eller tvisteskaper, s 41 ff i Ny forsikringsaftalelovgivning: Et FAL fremover. Rapport från et seminar i anledning av Knut S Selmers fratreden som professor i forsikringsrett, Oslo 1990. Redaktör H J Bull.
Lagerström, P/ Roos, C M	Företagsförsäkring, Stockholm 1988.
Larsson, M L,	Hem och villaförsäkring, Stockholm, 1988.
Lindell, B,	Bevisbördan i försäkringsmål, NFT 2/1992.
Lindell-Frantz, E, Roos, C M,	Generös avtalstillämpning, Lund, 1985.
Lindskog, S,	Preskription. Om civilrättsliga förpliktelsers upphörande i förtid, Stockholm, 1990
Lundin, H,	Grundläggande krav på konsumentskydd i försäkring, NFT 3/1991.
Lundstedt, V,	Obligationsbegreppet, Uppsala, 1930.
Lundstedt, V,	Culparegeln, Uppsala, 1935.
Lundstedt , V,	Strikt ansvar II:1, Uppsala, 1948.
Lyngsø, P,	Forsikringsagenten og forsikringstagarens oplysningspligt, 4/NFT 1970.
Lyngsø, P,	Forsikringsagenten og forsikringstagarens oplysningspligt, NFT 1970, s 313 ff.
Lyngsø, P,	Dansk Forsikringsret, 3 udgave, Köpenhamn 1978.
Lyngsø, P,	Forsikringsmedarbejderes fuldmagt, NFT 1981 s 77 ff.

Lyngsø, P,	Forsikringsaftaleloven med kommentarer, 4 udgave, Köpenhamn 1992.
Lyngsø, P,	Forbrugerforsikring i Det Europæiske Økonomiske Fællesskab,NFT 1/1993.
Lyngsø, P,	Dansk Forsikringsret, 7 udgave, Köpenhamn 1994.
Løken, J,	Forsikringskravet, Oslo, 1952.
Løken, J,	Forsikringskravet, Oslo, 1972.
Mellqvist, M, Persson, I,	Fordran & skuld, 2 uppl, Uppsala, 1990.
Neergard, P,	I hvilket omfang er et forsikringsselskab bundet ved dets agents handlingar?, NFT 1948 s 268.
Nilsson, E,	Konsumentförsäkringslagen och villkoren, NFT 1/1983 s 46.
Nilsson, E, Strömbäck, E,	Konsumentförsäkringslagen, Stockholm, 1984.
Nordensson, U, Bengtsson, B, Strömbäck, E,	Skadestånd, 2 uppl, Stockholm, 1975.
Nordensson, U,	Trafikskadeersättning, Stockholm, 1977.
Norling, T,	Nedsättning av försäkringsersättning enligt 34 § Konsumentförsäkringslagen, uppsats Uppsala universitet 1987.
Nygard, N,	Skade og ansvar, 4 uppl, Köpenhamn, 1992.
Oredsson, M,	Tillsynen över försäkringsväsendet, NFT 1/1978 s 1.
Peczenik, A,	Causes and Damages, Lund, 1979.
Peczenik, A,	Juridikens metodproblem, Stockholm, 1980.
Peczenik, A,	Juridikens teori och metod, Stockholm, 1995.
Persson, E,	De nordiska tillsynsmyndigheterna - en jämförelse, NFT 2/1982, s 127.
Persson, U,	Försäkringsrätten inventerad, SvJT 1961 s 565.
Persson, U,	Skadestånds- och försäkringsrättsliga studier, Stockholm,1962.
Persson, U,	Bör försäkringsavtalsrätten reformeras?, Sölvesborg, 1968.
Ramberg, J,	Inlägg i diskussionen med anledning av A Vinding Kruses föreläsning, SvJT 1987 s 419 ff.

Ramberg, J,	Standardavtal med supplement till 1994 års Avtalsvillkorslag, Stockolm, 1995.
Rodhe, K	Om begreppet vårdslöshet,. Några reflexioner med syftning särskilt på kontraktsförhållandet, SvJT 1952 s 696 ff.
Rodhe, K,	Obligationsrätt, Stockolm, 1956.
Rodhe, K,	Lärobok i obligationsrätt, 5 uppl, Stockolm, 1979.
Roos, C M, Skogh, G, Stuart, M,	The swedish Property and Liability Incuranse Market, Lund, 1980.
Roos, C M,	Vad är försäkringsrörelse i SOU 1983:5, Stockholm, 1983.
Roos, C M,	Ersättningsrätt och ersättningssystem, Stockolm, 1990.
Roos, C M,	36 § Avtalslagens tillämplighet på försäkringsavtal, i NFT 2/1990.
Roos, C M,	Den nya norska försäkringsavtalslagen i huvuddrag - en karakteristik, i Ny forsikringsaftalelovgivning: Et FAL fremover. Rapport från et seminar i anledning av Knut S Selmers fratreden som professor i forsikringsrett, Oslo 1990. Redaktör H J Bull.
Roos, C M,	Varför rättsekonomi? TfR nr 9 1993.
Roos, C M,	Förlikningsgapet - om rättsekonomi och processrätt, JT 1994/95 s 476 ff.
Rostock-Jensen, K,	Om betydningen af "god tro" i Forsikringsaftalslovens § 9, NFT 1932 s 198.
Schmidt, F,	Om riskfältets begränsning, NFT 1941 s 335.
Schmidt, F,	Faran och försäkringsfallet, Lund, 1943.
Schmidt, L,	Försäkringsärenden i Allmänna reklamationsnämnden 1986-1989, NFT 2/1990.
Schönemeyer, R,	Försäkringsskydd för konsumenter, NFT 1/1972.
Sindballe, K,	Forsikringsretslige studier, Köpenhamn, 1921.
Sindballe, K,	Dansk forsikringsret I, Köpenhamn, 1948.
Sindballe, K,	Dansk forsikringsret II, Köpenhamn, 1949.
Selmer, K,	Forsikringsret, 2 udgave, Oslo, 1982.

Selmer, K,	Lærebok i forsikringsret I, Oslo, 1973.
Selmer, K,	Nordisk Livforsikringskongress XIV, Köpenhamn, 1964.
Skogh, G,	Marknadens villkor, Stockolm, 1982.
Skogh, G,	Regleringen av konsumentförsäkringsmarknaden, Ekonomisk debatt 1980:8.
Stjernquist, P,	Laws in the forests. A study of Public Direction of Swedish Private Forestry, Lund,1973.
Strahl, I,	Adekvansläran, s 324 ff, i Festskrift till Karlgren, Stockolm, 1964.
Strömbäck, E,	Konsumentförsäkringslagen och villkoren, NFT 1/1983, s 46.
Strömholm, S,	Till frågan om den juridiska argumentationstekniken, s 305 ff i festskrift till Ivar Agge, Stockolm, 1970.
Strömholm, S,	Teleologisk metod och likformig argumentation i Festskrift till Per Olof Ekelöf, Stockolm, 1972.
Strömholm, S,	Har juridiken en framtid?, SvJT 1975 s 593.
Strömholm, S,	Idéer och tillämpningar, Stockolm, 1979.
Sørensen, I,	Forsikringsret, Köpenhamn, 1993.
Tiberg, H,	Skuldebrev, växel och check, 2 uppl, Stockolm, 1987.
Tranell, O,	Om Allmänna reklamationsnämnden, SvJT 1975 s 15.
Tullberg, M,	Försäkringsersättning vid skada på egendom, Stockholm, 1994.
Töllborg, D,	Personalkontroll, en ideologikritisk studie kring den svenska personalkontrollkungörelsen, Stockolm, 1986.
Ussing, H,	Enkelte kontrakter, 2 udgave, Köpenhamn, 1946.
Ussing, H,	Enkelte kontrakter, 3 udgave, Köpenhamn, 1951.
Ussing, H,	Erstatningsret, Köpenhamn, 1937.
Vihma, V,	Om uppsåtligen eller genom vållande framkallade försäkringsfall med särskild hänsyn till brandförsäkring, NFT 1953 s 331.
Vihma, V,	Om försäkringsagentens rättsliga ställning med särskilt beaktande av i hvilken grad hans uttalande förplikta försäkringsgivaren, NFT s 133 ff.

Wilhelmsson, T, Om styrning av försäkringsvillkor, Vammala, 1977.

Wilhelmsson, T, Den finska försäkringsavtalskommitténs första betänkande, NFT 2/1978 s 99.

Vinding Kruse, A , Adekvans i erstatningsretten og forsikringsretten, NFT 1963 s 37.

Vinding Kruse, A, Erstatningsreten, Köpenhamn, 1967.

Statistisk årsbok 1995.

Svensk Försäkring Årsbok 1985.

Svensk Försäkring Årsbok 1989.

Artiklar i Försäkringstidningen

Försäkringstidningen nr 6-7/1978, särskild Försäkringsbolagen är negativa till införandet av en konsumentförsäkringslag, s 4.

Försäkringstidningen nr 10/1978, Försäkringarna är bra och konsumentanpassade, s 27.

Försäkringstidningen nr 12/1978, Carbell, L, Visst måste det preventiva intresset tillgodoses, s 22.

Försäkringstidningen nr 1/1980, KFL kommer att driva premierna i höjden.

Försäkringstidningen nr 8-9/1980, Hellner, J, Bolagen oroar sig i onödan, s 5.

Försäkringstidningen nr 8-9/1980, Ohlsson, O, Premierna måste höjas med 30%, s 8.

Försäkringstidningen nr 2/1981, Hellner, J, Villkoren är dåligt anpassade till lagen, s 5.

Försäkringstidningen nr 2/1981, Hellner, J, Vad säger försäkringsinspektionen om de nya villkoren? s 6.

Försäkringstidningen nr 2/1981, Oredsson, M, Man måste prioritera, s 8.

Försäkringstidningen nr 2/1981, Lindstedt, H, Vad menar Jan Hellner? s 3.

Försäkringstidningen nr 3/1981, Strömbäck, E, Mycket buller för liten orsak, s 18.

Försäkringstidningen nr 3 /1981, Waroholen, B, Kritiken är helt obegriplig, s 18.

Försäkringstidningen nr 4/1981, Rydberg, O, Många oklarheter i KFL, s 11.

Försäkringstidningen nr 5/1981, Hellner, J, Villkoren måste överensstämma med lagtextens intentioner, s 20.

Försäkringstidningen nr 5/1981, Lindstedt, H, Varför tassa runt huvudfrågorna? s 21.

Försäkringstidningen nr 6-7/1981, Nilsson, E, Missuppfattningar om KFL, s 10.

Försäkringstidningen nr 8-9/1981, Rydberg, O, Har den bestulne framkallat sin förlust? s 30.

Försäkringstidningen nr 5/1982, Persson-Bergman, s 17.

Försäkringstidningen nr 12/1982, Trevande praxis i nedsättningsärenden, Franzén, A, Strömbäck,E, s 12.

Försäkringstidningen nr 3/1984, Hagensgård, C, Nya riktlinjer vid nedsättning, s 28.

Försäkringstidningen nr 8-9/1984, Otterheim, J, Nya riktlinjerna är konsumentanpassade, s 4.

Försäkringstidningen nr 3/1985, Otterheim, J, Omfattningsvillkor eller biförpliktelser, s 24.

Försäkringstidningen nr 8/1985, Thunström, A, 1, 7 miljarder kr i förlust på konsument-försäkring 1984, s 18.

Försäkringstidningen nr 9/1985, Sakförsäkring 1984, s 27.

Försäkringstidningen nr 4/1993 Pettersson H, Inspektionen måste granskas, s 28.

Försäkringstidningen nr 11/1993, Politisk strid att vänta om ny försäkringsavtalslag, s 13.

Försäkringstidningen nr 12/1993, Många invändningar mot förslaget till ny försäkringsavtalslag, s 20.

Försäkringstidningen nr 5/1994, Reinholdsson, S, Skälighetsprincipen på väg att avskaffas? s 16.

Försäkringstidningen nr 10/1995, Lindkvist, M, Skälighetsprincipen slopas, vinstutdelning möjlig, s 20.

Lagförarbeten

SOU 1925:21 Förslag till lag om försäkringsavtal m m.

SOU 1960:11 Översyn av lagen om försäkringsrörelse.

SOU 1966:65 Luftföroreningar, buller och andra immissioner.

SOU 1971:37 Konsumentpolitik, riktlinjer och organisation.

SOU 1971:83 En allmän regel om jämkning av skadestånd m.m.

SOU 1972:28 Konsumentköplag.

SOU 1972:29 Konsumentupplysning om försäkringar.

SOU 1973:51 Skadestånd V. Skadestånd vid personskada.

SOU 1974:83	Generalklausul i förmögenhetsrätten.
SOU 1975:103	Skadestånd VI. Försäkringsgivares regressrätt.
SOU 1977:84	Konsumentförsäkringslag.
SOU 1978:40	Tvistelösning på konsumentområdet.
SOU 1979:5	Konsumentinflytande genom insyn?
SOU 1983:5	Koncession och försäkringsrörelse.
SOU 1983:40	Konsumentpolitiska styrmedel, utvärdering och förslag.
SOU 1986:8	Soliditet och skälighet i försäkringsverksamheten.
SOU 1986:56	Personförsäkringslag.
SOU 1987:58	Försäkringsväsendet i framtiden.
SOU 1989:88	Skadeförsäkringslag, slutbetänkande av Försäkringsrättskommittén.
SOU 1994:14	Konsumentpolitik i en ny tid.
SOU 1995:87	Försäkringsrörelse i förändring, slutbetänkande av Försäkringsutredningen
Prop 1950:220	Förslag till lag angående ändring i vissa delar av Lag den 17 juni 1948 (nr 443) om försäkringsrörelse.
Prop 1961:171	Förslag till lag om ändring i lagen den 17 juni 1948 (nr 443) om försäkringsrörelse
Prop 1970:57	Förslag till lag om otillbörlig marknadsföring m.m.
Prop 1972:5	Förslag till skadeståndslag m.m.
Prop 1973:138	Konsumentköplag.
Prop 1975:12	Skadestånd vid personskada.
Prop 1975/76:15	Trafikkskadeersättning.
Prop 1975/76:81	Förslag till ändring i lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område m.m.
Prop 1979/80:9	Konsumentförsäkringslagen.
Prop 1979/80:114	Verksamheten vid Allmänna reklamationsnämnden.
Prop 1979/80:119	Preskriptionslag.

Prop 1981/82:40	Ny hemförsäljningslag.
Prop 1984/85:77	Koncession för försäkringsrörelse.
Prop 1984/85:110	Konsumenttjänstlag.
Prop 1985/86: 121	Inriktning av konsumentpolitiken.
Prop 1988/89:76	Ny köplag.
Prop 1989/90:77	Konsumentskyddet vid förvärv av småhus m.m.
Prop 1989/90:2	Regeringens proposition om trafiknykterhetsbrotten m. m.
Prop 1989/90:89	Ny konsumentköplag.
Prop 1991/92:128	Luganokonventionen.
Prop 1994/95:16	Den framtida konsumentpolitiken.
Prop 1994/95:17	Oskäliga avtalsvillkor mm. Införlivande med svensk rätt av EG:s direktiv om oskäliga avtalsvillkor i konsument-förhållanden.
Prop 1994/95:70	Ändring av den bolagsrättsliga lagstiftningen för bank- och försäkringsområdet med anledning av EES-avtalet.
Prop 1994/95:140	Aktiv konsumentpolitik.
Prop 1994/95:184	Genomförande av EG:s tredje skade- respektive livförsäk-ringsdirektiv.

Övrig offentliga skrifter

NJA II 1927	Försäkringsavtalslagen.
JO 1977/78 s 245 NU B 1979:5 RRV Dnr 1983:334	Konsumenträtt i Norden.
DsE 1981:4	Handläggning av konsumentfrågor inom försäkringsom-rådet.
Ds 1989:7	Produktskadelag.
Ds 1993:39	Ny försäkringsavtalslag.

Svenska domstolsavgöranden

FRF 1976: 204 s 142
RH 1987:148 s 22
RH 1988:40 s 266
RH 1988:116 s 266
RH 1990:43 s 22

NJA 1919 s 46 s 253
NJA 1924 s 384 s 104
NJA 1924 s 445 s 69
NJA 1926 s 508 s 69
NJA 1926 s 656 s 123
NJA 1927 s 582 s 241
NJA 1929 s 573 s 100
NJA 1931 s 57 s 20
NJA 1932 s 9 s 100
NJA 1933 s 701 s 66
NJA 1935 s 424 s 39
NJA 1936 s 136 s 108, 109, 266
NJA 1936 s 324 s 241
NJA 1936 s 439 s 266
NJA 1937 s 648 s 100, 101
NJA 1937 s 662 s 69
NJA 1938 s 564 s 268
NJA 1940 s 280 s 101
NJA 1940 s 285 s 124
NJA 1941 s 209 s 39
NJA 1941 s 441 s 18
NJA 1941 s 482 s 66
NJA 1942 s 11 s 268
NJA 1943 s 319 s 69
NJA 1943 s 433 s 268
NJA 1944 s 646 s 241
NJA 1945 s 322 s 292
NJA 1945 s 638 s 66
NJA 1948 s 182 s 241
NJA 1948 s 342 s 268
NJA 1948 s 489 s 66
NJA 1949 s 620 s 268, 292
NJA 1949 s 732 s 268
NJA 1949 s 786 s 101, 106
NJA 1951 s 68 s 232
NJA 1951 s 365 s 268
NJA 1955 s 676 s 268
NJA 1960 s 397 s 111
NJA 1962 s 281 s 211, 241, 268, 292
NJA 1963 s 683 s 133, 241, 268
NJA 1964 s 187 s 121
NJA 1964 s 491 s 66
NJA 1965 s 244 s 211, 241, 268, 273, 287
NJA 1973 s 184 s 121
NJA 1974 s 359 s 61
NJA 1974 s 476 s 60
NJA 1976 s 1 s 60
NJA 1977 s 281 s 60
NJA 1978 s 628 s 133
NJA 1979 s 129 s 60, 66, 268
NJA 1981 s 683 s 60
NJA 1981 s 815 s 112
NJA 1983 s 522 s 268
NJA 1984 s 501 s 121
NJA 1984 s 829 s 42, 54, 79, 80, 216
NJA 1985 s 269 s 60
NJA 1985 s 309 s 268
NJA 1986 s 470 s 266
NJA 1987 s 383 s 80
NJA 1987 s 394 s 13
NJA 1987 s 710 s 72
NJA 1987 s 835 s 133
NJA 1988 s 408 s 41, 133, 194
NJA 1989 s 224 s 17
NJA 1989 s 346 s 41
NJA 1990 s 93 s 241, 266, 296
NJA 1990 s 215 s 314
NJA 1992 s 130 s 269
NJA 1992 s 303 s 246
NJA 1992 s 782 s 20
NJA 1992 s 845 s 246
NJA 1993 s 149 s 60
NJA 1993 s 764 s 268
NJA 1994 s 283 s 268
NJA 1994 s 449 s 266
NJA 1994 s 709 s 22

Norska domstolsavgöranden

NRt 1937: 751 s
NRt 1960:458 s
NRt 1973:737 s 141
NRt 1979:554 s 129, 141
NRt 1987:744 s 129, 141

Danska domstolsavgöranden

ASD 1946:38 s 98
ASD II 26 (LHS) s 124
ASD II 248 (ØLD) s 124
UfR 1918 s 946 s 322
U 1932.1014 s 124

U 1984:800 s 98
U 1994.837 s 131
HU 39.1138 s 268
HU 48.1277 s 268
U 43.169 s 268
U 44.164 s 268
AK 20866 s 231
AK 2024.609 s 231
AK 21875 s 98
AK 25.502 s 231
AK 25.229 s 231
AK 26.194 s 231
AK 33611 s 98

Avgöranden från SkVn

SkVn 94/1980 s 128
SkVn 10/1981 s 291
SkVn 42/1981 s 184, 215
SkVn 93/1981 s 251
SkVn 94/1981 s 196
SkVn 96/1981 s 113, 117
SkVn 99/1981 s 197
SkVn 123/1981 s 191
SkVn 127/1981 s 346
SkVn 129/1981 s 135, 199
SkVn 5/1982 s 75
SkVn 16/1982 s 187
SkVn 18/1982 s 186
SkVn 21/1982 s 185, 187, 214, 218, 346
SkVn 27/1982 s 55
SkVn 29/1982 s 185
SkVn 30/1982 s 298, 307
SkVn 34/1982 s 289, 300
SkVn 40/1982 s 288, 289, 297, 303
SkVn 42/1982 s 75, 185, 196
SkVn 49/1982 s 196, 214
SkVn 53/1982 s 183, 185, 186, 191, 257
SkVn 55/1982 s 75, 192
SkVn 62/1982 s 272, 279, 291, 297, 303
SkVn 73/1982 s 199
SkVn 75/1982 s 135
SkVn 80/1982 s 286, 298
SkVn 94/1982 s 183, 198
SkVn 95/1982 s 229
SkVn 105/1982 s 55
SkVn 116/1982 s 205
SkVn 119/1982 s 211, 214
SkVn 145/1982 s 216
SkVn 167/1982 s 197, 217
SkVn 171/1982 s 199
SkVn 13/1983 s 216
SkVn 16/1983 s 184, 188, 192, 214
SkVn 66/1983 s 181, 191
SkVn 71/1983 s 217, 218
SkVn 73/1983 s 185
SkVn 77/1983 s 193
SkVn 80/1983 s 184, 190, 216
SkVn 92/1983 s 184, 185, 216
SkVn 27/1984 s 278
SkVn 31/1984 s 286
SkVn 44/1984 s 139
SkVn 63/1984 s 75, 205
SkVn 76/1984 s 75, 191
SkVn 103/1984 s 198
SkVn 7/1985 s 289
SkVn 15/1985 s 230
SkVn 16/1985 s 273, 289
SkVn 19/1985 s 264, 275
SkVn 89/1985 s 274, 279, 288
SkVn 112/1985 s 139
SkVn 127/1985 s 281
SkVn 44/1986 s 128, 175
SkVn 95/1986 s 139
SkVn 100/1987 s 169
SkVn 117/1986 s 195, 257
SkVn 25/1987 s 299, 300
SkVn 89/1987 s 231, 234, 359
SkVn 1/1988 s 264, 266
SkVn 40/1988 s 231, 234, 359
SkVn 47/1988 s 144
SkVn 57/1988 s 200
SkVn 76/1988 s 270
SkVn 81/1989 s 192
SkVn 17/1992 s 268
SkVn 11/1993 s 286
SkVn 45/1993 s 156
SkVn 72/1993 s 231

Avgöranden från ARN

ARN 81/R1299 s 191, 211
ARN 81/R1427 s 79, 185
ARN 81/R2106 s 140
ARN 81/R2369 s 207, 218
ARN 81/R2712 s 54, 59, 79, 216, 226, 346
ARN 81/R3917 s 79
ARN 81/R4365 s 79, 203, 205, 208, 217
ARN 81/R4815 s 134
ARN 81/R4837 s 183, 184, 197, 217, 223, 229

ARN 81/R5440 s 79
ARN 81/R5489 s 79
ARN 81/R5561 s 199
ARN 81/R5562 s 55, 79, 184, 185, 215, 226
ARN 81/R5610 s 257
ARN 81/R6598 s 103
ARN 81/R6632 s 191
ARN 81/R6666 s 173, 174, 176
ARN 81/R6892 s 289, 291, 300
ARN 81/R6894 s 55, 185, 188
ARN 81/R7033 s 205
ARN 81/R7057 s 197
ARN 81/R7116 s 79, 216, 218, 221, 226
ARN 81/R7146 s 79, 220
ARN 82/R96 s 55, 182, 217
ARN 82/R97 s 55, 79, 185, 226
ARN 82/R210 s 210, 216, 226
ARN 82/R510 s 94
ARN 82/R856 s 220
ARN 82/R1019 s 55, 79, 185, 186, 221, 226
ARN 82/R1141 s 189, 192
ARN 82/R1304 s 291, 298
ARN 82/R1310 s 291, 298
ARN 82/R1548 s 175, 200, 229
ARN 82/R1909 s 79, 185, 186, 191
ARN 82/R2116 s 291, 298
ARN 82/R2118 s 289, 291, 300
ARN 82/R2197 s 200, 211, 214, 218, 223, 227
ARN 82/R2267 s 198, 219, 222
ARN 82/R2298 s 230
ARN 82/R2370 s 180, 198
ARN 82/R2402 s 184, 192, 197, 216, 218, 219, 226
ARN 82/R2576 s 257
ARN 82/R2859 s 55,214, 216, 220, 221
ARN 82/R3028 s 55, 185, 218, 219, 221
ARN 82/R3604 s 55, 216, 217
ARN 82/R3660 s 289, 291, 300
ARN 82/R3730 s 198
ARN 82/R3732 s 199
ARN 82/R3770 s 183, 198
ARN 82/R4088 s 183, 200, 214, 218, 232, 233, 240, 242, 359
ARN 82/R4445 s 271, 291, 299
ARN 82/R4739 s 284, 302
ARN 82/R4784 s 55, 79, 218, 219, 221, 226, 346
ARN 82/R4805 s 55, 185, 229
ARN 82/R4917 s 200, 214, 223, 240, 242, 359
ARN 82/R5474 s 192, 218
ARN 82/R5508 s 219, 229
ARN 82/R5537 s 196, 197, 217
ARN 82/R5576 s 128, 176, 229
ARN 82/R5643 s 257
ARN 82/R5742 s 198, 218, 229
ARN 82/R5807 s 198
ARN 82/R5883 s 79, 191, 226
ARN 82/R6291 s 134
ARN 82/R6412 s 183, 191, 196, 226
ARN 83/R68 s 196, 197, 223
ARN 83/R104 s 277
ARN 83/R226 s 220, 229
ARN 83/R442 s 198
ARN 83/R631 s 188
ARN 83/R893 s 194
ARN 83/R936 s 196, 217, 222
ARN 83/R1139 s 220
ARN 83/R1069 s 187, 214, 218, 221
ARN 83/R1182 s 198
ARN 83/R1310 s 59, 176, 185, 191
ARN 83/R1565 s 181, 191
ARN 83/R1598 s 140
ARN 83/R1746 s 230
ARN 83/R2135 s 170, 181
ARN 83/R2319 s 216
ARN 83/R2350 s 184, 189, 210, 216
ARN 83/R2552 s 196, 197, 217, 218, 223
ARN 83/R2654 s 288
ARN 83/R2808 s 181, 193, 217
ARN 83/R2900 s 193, 218
ARN 83/R2941 s 196, 197, 217
ARN 83/R3022 s 298
ARN 83/R3144 s 138
ARN 83/R3371 s 59, 285, 286, 289
ARN 83/R3434 s 257
ARN 83/R3463 s 203
ARN 83/R3740 s 279, 291, 298
ARN 83/R4047 s 182
ARN 83/R4316 s 196, 197, 223
ARN 83/R4538 s 298
ARN 83/R4578 s 133
ARN 83/R4579 s 199
ARN 83/R4775 s 230
ARN 83/R4909 s 182
ARN 83/R4940 s 196, 229
ARN 83/R4990 s 217
ARN 83/R5088 s 184, 210, 214, 216, 221
ARN 83/R5116 s 233, 242, 359
ARN 83/R5120 s 138
ARN 83/R5753 s 134
ARN 83/R5807 s 175
ARN 83/R5832 s 285, 298

ARN 83/R6017 s 181, 219, 227
ARN 83/R6127 s 19, 94, 228
ARN 83/R6191 s 181, 191
ARN 83/R6193 s 134, 198
ARN 83/R6231 s 271, 278, 281, 291, 298
ARN 83/R6649 s 185, 186
ARN 83/R6871 s 198
ARN 83/R7027 s 189, 220
ARN 83/R7030 s 196, 197, 217, 218, 223
ARN 83/R7293 s 138
ARN 83/R7323 s 222
ARN 83/R7327 s 184. 197, 214
ARN 83/R7439 s 206, 207, 218, 350
ARN 83/R7608 s 59, 185, 187
ARN 83/R7693 s 284, 285, 291
ARN 83/R7890 s 194
ARN 84/R170 s 217
ARN 84/R386 s 182
ARN 84/R414 s 189, 218
ARN 84/R458 s 128, 174
ARN 84/R1280 s 189, 190, 216, 217
ARN 84/R1380 s 134
ARN 84/R1889 s 112,
ARN 84/R1997 s 136, 198, 222
ARN 84/R2024 s 251
ARN 84/R2247 s 257
ARN 84/R2248 s 279, 288, 289
ARN 84/R2296 s 291
ARN 84/R2563 s 276, 293
ARN 84/R2601 s 214, 223, 227, 244
ARN 84/R2874 s 94, 96
ARN 84/R3087 s 307
ARN 84/R4336 s 135
ARN 84/R4549 s 59, 288, 289, 299, 300, 308
ARN 84/R4666 s 198
ARN 84/R4880 s 136
ARN 84/R4917 s 224
ARN 84/R4950 s 195
ARN 84/R5249 s 198
ARN 84/R5415 s 199, 214
ARN 84/R5573 s 185, 195, 218
ARN 84/R5861 s 188, 189, 192
ARN 84/R6206 s 233, 242, 359
ARN 84/R6244 s 198
ARN 84/R6275 s 199, 214, 226
ARN 84/R6379 s 135
ARN 84/R6733 s 273, 291
ARN 84/R6802 s 183, 196
ARN 84/R6868 s 143, 197
ARN 84/R7023 s 188, 196, 208
ARN 84/R7722 s 59, 185, 188
ARN 84/R7795 s 121
ARN 84/R7851 s 138, 208
ARN 84/R7852 s 189, 194, 218
ARN 85/R77 s 196, 197
ARN 85/R158 s 271, 298
ARN 85/R196 s 190, 218
ARN 85/R198 s 136
ARN 85/R429 s 255
ARN 85/R512 s 139
ARN 85/R580 s 190, 217
ARN 85/R742 s 94
ARN 85/R762 s 183, 199, 214, 226
ARN 85/R815 s 199, 229
ARN 85/R873 s 172
ARN 85/R905 s 198
ARN 85/R930 s 69
ARN 85/R1063 s 139
ARN 85/R1146 s 263, 265
ARN 85/R1453 s 216, 217, 217
ARN 85/R1633 s 94
ARN 85/R1662 s 217, 218, 223
ARN 85/R2039 s 191, 207
ARN 85/R2169 s 135
ARN 85/R2300 s 134
ARN 85/R2331 s 198, 219
ARN 85/R2489 s 197
ARN 85/R2599 s 196, 197, 218
ARN 85/R3095 s 134
ARN 85/R3303 s 136
ARN 85/R3304 s 191
ARN 85/R3837 s 199, 214
~~ARN 85/R3907~~ s 136
ARN 85/R3965 s 257
~~ARN 85/R4031~~ s 140, 214, 222
ARN 85/R4497 s 220
ARN 85/R4668 s 134, 143
ARN 85/R4881 s 135
ARN 85/R5359 s 195
ARN 85/R5401 s 175, 222
ARN 85/R5756 s 283, 290, 302
ARN 85/R5759 s 286, 291
ARN 85/R5861 s 128, 229
~~ARN 85/R5863~~ s 279, 291
ARN 85/R5964 s 134, 143
~~ARN 85/R6100~~ s 222
ARN 85/R6131 s 191, 215, 349
ARN 85/R6258 s 135
ARN 85/R6286 s 133
ARN 85/R6391 s 139
ARN 85/R6395 s 94
ARN 85/R6492 s 276, 280, 302
ARN 85/R6812 s 59, 257
ARN 85/R6855 s 94
ARN 85/R7045 s 137
ARN 85/R7121 s 285, 291, 299
ARN 85/R7209 s 136

ARN 85/R7210 s 285
ARN 85/R7373 s 273, 287
ARN 85/R7375 s 271, 276, 278, 287, 293 299, 303
ARN 86/R39 s 276, 283, 290, 302
ARN 86/R398 s 134
ARN 86/R471 s 196, 198, 204, 207, 213, 218, 223
ARN 86/R545 s 289
ARN 86/R550 s 184, 193, 215, 220,226
ARN 86/R554 s 183,199
ARN 86/R576 s 191, 211
ARN 86/R1021 s 182
ARN 86/R1018 s 222
ARN 86/R1200 s 272
ARN 86/R1259 s 136
ARN 86/R1440 s 299, 307
ARN 86/R1646 s 281, 301, 307
ARN 86/R1826 s 136
ARN 86/R2285 s 197, 198, 214, 217, 222
ARN 86/R2306 s 134, 143
ARN 86/R2442 s 191, 198
ARN 86/R2605 s 196
ARN 86/R2661 s 281, 287, 300, 304
ARN 86/R2768 s 200, 214, 223
ARN 86/R3015 s 191, 214, 215, 222
ARN 86/R3068 s 180, 218
ARN 86/R4019 s 194
ARN 86/R4039 s 228
ARN 86/R4224 s 275, 290, 296, 363
ARN 86/R4469 s 282, 291, 304
ARN 86/R4689 s 133
ARN 86/R4871 s 297, 303
ARN 86/R4960 s 81, 200, 214, 223, 227, 244
ARN 86/R5884 s 136
ARN 86/R6240 s 45
ARN 86/R6262 s 133
ARN 86/R6264 s 275, 290, 299, 363
ARN 86/R6299
ARN 86/R6396 s 220
ARN 86/R6820 s 359
ARN 86/R7048 s 273, 298, 308
ARN 86/R7453 s 207
ARN 86/R7543 s 229
ARN 87/R55 s 200
ARN 87/R249 s 280
ARN 87/R363 s 196, 197, 21
ARN 87/R718 s 277
ARN 87/R853 s 170, 196, 223, 229
ARN 87/R1039 s 281
ARN 87/R1260 s 134, 143
ARN 87/R1369 s 198
ARN 87/R1403 s 194
ARN 87/R1845 s 274, 300
ARN 87/R1846 s 194
ARN 87/R2003 s 288, 289, 298
ARN 87/R2410 s 45
ARN 87/R2471 s 39
ARN 87/R2494 s 284, 290, 291, 298
ARN 87/R2544 s 194
ARN 87/R2949 s 220
ARN 87/R3017 s 136
ARN 87/R3176 s 45
ARN 87/R3414 s 276, 278, 298, 302
ARN 87/R3493 s 271, 299
ARN 87/R3495 s 138
ARN 87/R3650 s 257
ARN 87/R4273 s 195, 223
ARN 87/R4916 s 236
ARN 87/R4917 s 45
ARN 87/R5078 s 307, 308
ARN 87/R5137 s 169
ARN 87/R5358 s 287, 308
ARN 87/R5405 s 194
ARN 87/R5406 s 182
ARN 87/R5555 s 136
ARN 87/R5841 s 271, 281, 291, 300
ARN 87/R5865 s 198
ARN 87/R5886 s 281
ARN 87/R6122 s 133
ARN 87/R6247 s 133, 134, 143
ARN 87/R6275 s 298, 299, 307
ARN 87/R6305 s 257
ARN 87/R6393 s 257
ARN 87/R6475 s 298, 307, 308
ARN 87/R6477 s 228
ARN 87/R6617 s 271, 277, 280, 298
ARN 87/R6899 s 198
ARN 87/R6902 s 184, 215, 218
ARN 87/R6918 s 272, 276
ARN 87/R7011 s 194
ARN 88/R73 s 130
ARN 88/R157 s 194
ARN 88/R365 s 363
ARN 88/R570 s 196, 214, 223
ARN 88/R656 s 214
ARN 88/R949 s 278
ARN 88/R1105 s 256, 257
ARN 88/R1208 s 307
ARN 88/R1213 s 222
ARN 88/R1481 s 194
ARN 88/R1504 s 236
ARN 88/R2713 s 133
ARN 88/R4388 s 265, 272, 277, 297,303
ARN 88/R4686 s 283, 291
ARN 88/R4955 s 276, 290
ARN 88/R5012 s 285

ARN 88/R5538 s 191
ARN 88/R5590 s 184, 274, 302
ARN 88/R5846 s 298
ARN 89/R145 s 349
ARN 89/R961 s 133
ARN 89/R1767 s 342
ARN 89/R2313 s 257
ARN 89/R2406 s 257
ARN 89/R3149 s 359
ARN 89/R4021 s 194, 363
ARN 90/R410 s 285
ARN 90/R1403 s 308
ARN 90/R1714 s 17
ARN 90/R1750 s 191
ARN 90/R1845 s 102
ARN 90/R2634 s 365
ARN 90/R3950 s 229
ARN 90R/4618 s 273
ARN 90/R4970 s 194
ARN 90/R4974 s 136
ARN 91/R165 s 191
ARN 91/R888 s 187
ARN 91/R1275 s 257
ARN 91/R1276 s 198
ARN 91/R1612 s 184
ARN 91/R1692 s 184
ARN 91/R2443 s 194
ARN 91/R3622 s 191, 192, 203
ARN 91/R2758 s 229
ARN 91/R6458 s 189
ARN 92/R146 s 277
ARN 92/R316 s 191
ARN 92/R410 s 262
ARN 92/R1129 s 194
ARN 92/R1201 s 198
ARN 92/R2757 s 198
ARN 92/R3096 s 287
ARN 92/R4390 s 199
ARN 92/R4555 s 257
ARN 92/R5932 s 285
ARN 92/R6152 s 191, 216
ARN 92/R6756 s 141
ARN 93/R2200 s 287
ARN 93/R2716 s 192, 211, 216
ARN 93/R4254 s 190
ARN 93/R5833 s 278
ARN 93/R6519 s 10, 257, 367
ARN 94/R892 s 175, 257
ARN 94/R1460 s 199
ARN 94/R3417 s 290, 291, 363
ARN 94/R3586 s 200
ARN 94/R4072 s 299
ARN 94/R4396 s 291, 298, 307
ARN 95/R970 s 291

JURIDISKA INSTITUTIONEN
BIBLIOTEKET
1996 -12- 18

Reprocentralen
1996
Lunds Universitet

JURIDISKA INSTITUTIONEN
BIBLIOTEKET
LUND